

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Bolashaq» академиясы
Министерство образования и науки Республики Казахстан
Академия «Bolashaq»

«Жастар және қазіргі заманауи әлемдегі мәселелер»

*студенттер, магистранттар, докторанттар және жас ғалымдардың
(халықаралық ұйымдардың қатысуымен) Республикалық
ғылыми-практикалық конференция материалдары*

1 ТОМ

«Молодежь и глобальные проблемы современности»

*Материалы Республиканской научно-практической конференции
студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых
(с международным участием)*

ТОМ 1

Қарағанды
Болашақ-Баспа
2024

«Жастар және қазіргі заманауи әлемдегі мәселелер» студенттер, магистранттар, докторанттар және жас ғалымдардың (халықаралық қатысуымен) Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары – Қарағанды: «Болашақ-Баспа», 2024 ж. - 400 бет. – 1 том.

Материалы Республиканской научно-практической конференции студентов, магистрантов и докторантов и молодых ученых «Молодежь и глобальные проблемы современности» (с международным участием). – Карағанды: «Болашақ-Баспа», 2024 г. - 400 стр. – Том 1.

ISBN 978-601-273-381-5

Бұл жинаққа студенттер, магистранттар, докторанттар мен жас ғалымдардың «Жастар және қазіргі заманауи әлемдегі мәселелер» тақырыбындағы Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары енгізілді.

Аталмыш жинақта қоғамдық өміріміздің барлық саласында қазіргі жағдайда қойылып отырған күрделі мәселелерге, интеграциялық үрдіс ерекшеліктеріне талдау жасалған.

В настоящее издание включены материалы Республиканской научно-практической конференции студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых «Молодежь и глобальные проблемы современности».

Данный сборник научных трудов посвящен анализу особенностей интеграционных процессов, охватывающих самые разные сферы жизни людей, наиболее глубоко и остро проявляющих себя в современных условиях.

РЕДАКЦИЈАЛЫҚ АЛҚА:

- Рысмагамбетова Г.М. - «Bolashaq» академиясының ректоры, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор
- Смагулова Г.С., ғылыми зерттеулер, ізгілік педагогика және педагогикалық тәлімгерлік орталығының маманы.
- Кабжанов А.Т., з.ғ.к., профессор
- Газиханова Ж.Г., PhD докторы, доцент
- Пахомова Д.К., м.ғ.к., доцент
 1. Әбілжан А.Б. п.ғ.м. аға оқытушы
 2. Жүкен І.А., з.ғ.м.аға оқытушы
 3. Хаштай К.С., магистр , аға оқытушысы
 4. Байтасова А.Б., з.ғ.м., аға оқытушы
- 1. Утяев А.Ф., ф.ғ.к., доцент, БашМУ Стерлитамак филиалы деканының ғылыми жұмыс жөніндегі орынбасары (Ресей)
- 2. Глухова В.И., з.ғ.к., доцент, Остроградский атындағы Кременчуг ұлттық университетінің бухгалтерлік есеп кафедрасының меңгерушісі (Украина)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

- Рысмагамбетова Г.М , ректор к.ю.н.,ассоциированный профессор.
- Смагулова Г.С., специалист центра научных исследований, гуманной педагогики и педагогического наставничества.
- Кабжанов А.Т., к.ю.н., профессор
- Газиханова Ж.Г., доктор PhD, доцент
- Пахомова Д.К, к.м.н., доцент
 1. Әбілжан А.Б., м.п.н. старший преподаватель
 2. Жүкен І.А., м.ю.н. старший преподаватель
 3. Хаштай К.С., магистр ,старший преподаватель
 4. Байтасова А.Б., м.э.н.,старший преподаватель
- 1. Утяев А.Ф., к.фил.н, доцент, зам.декана по научной работе Стерлитамакского филиала БашГУ (Россия)
- 2. Глухова В.И., к.э.н., доцент, зав.кафедрой учета и финансов Кременчугского национального университета им.М.Остроградского (Украина)

ISBN 978-601-273-381-5

© Авторлар ұжымы
© «Bolashaq» академиясы
«Болашақ-Баспа» РББ., 2024

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЗАҢНАМАСЫНЫҢ ДАМУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Г.Ж. Айтқожина
«Volashaq» академиясы, құқықтану білім беру
бағдарламасының 4-ші курс студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: Г.К. Отыншиева

ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ АЛИМЕНТТІК МІНДЕТТЕМЕНИҢ РӨЛІ

Кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мемлекетіміздің әлеуметтік-құқықтық саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабына сәйкес неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады, балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу ата-ананың етене құқығы әрі міндеті [1].

Алимент қатынастары «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексімен реттеледі. Алименттер – бір адам оны алуға құқығы бар екінші адамға беруге міндетті ақшалай немесе материалдық қаражат [2].

Отбасы құқығында алимент ұғымында заңда көрсетілген жағдайда отбасының бір мүшесі екінші бір мүшесінің пайдасына төлеуге міндетті, оның тұрмыс тіршілігіне қажетті ақшаны айтады. Алименттік міндеттеменің негізі болып отбасы қатынастары табылады, ал олардың мақсаттары – заңда тізімі көрсетілген еңбекке қабілетсіз және отбасы мүшелерінің көмегіне мұқтаж жандарды қамтамсыз ету.

Отбасы заңнамаларына сай алимент сот шешімі бойынша немесе жақтардың келісімі бойынша төленеді. Егер жақтардың келісімі болса, онда олардың төленуін сот тәртібінде қарауға жол берілмейді. Алимент – бұл асыраудың әр түрлілігі, бірақ бұл асырау белгілі тұлғаға сот шешімі немесе жақтардың келісімі бойынша төленеді.

Заң әдебиеттерінде алименттік міндеттеме деген отбасының бір мүшесінің басқа мүшесін қамтамсыз етуге міндетті, ал соңғы субъект одан мұны талап ете алатын отбасы құқықтық қатынастар. Алименттік міндеттемелер заңда көрсетілген заңдық фактілер:

- Субъектілер арасында отбасылық болғанда;
- Заңда немесе жақтардың келісімінде көрсетілген алимент төлеудің қажетті жағдайларының болуы;
- Ата-ананың некені бұзуы;
- Баланың ата-анасының біреуінің қолында тұруы;

- Баланы әкесінің асырауы туралы сұрақты шешумен қатар ерікті әкелікті тануы;

- Баланың үнемі туысқандарының үйінде тұруы және т.б.

Балаларға алимент төлеу туралы келісім жазбаша нысанда және нотариуспен бекітілуі керек, қарсы жағдайда ол жарамсыз болып табылады.

Кәмелетке толмаған балаларына қатысты алименттік міндеттемелер мына негізде болады:

- Бала мен ата-ананың арасында ақаж бөлімі куәландырылған туыстық қатынастың болуы;

- Кәмелетке толмаған балалар. Кәмелетке толмаған балалар еңбекке қабілетсіз деп танылған, сондықтан олардың жұмыс істеу немесе істемеуі маңызды емес. Бірақ кәмелетке толмаған балаларға қатысты ата-аналардың алименттік міндеттемелері бала кәмелетке толиай тұрып, толық азаматтық әрекет қабілеттікке ие болса тоқтатылады;

- Алимент төлеу туралы жақтардың келісімі немесе соттың шешімі. Алименттік міндеттемелердің субъектілері болып: кәмелетке толмаған бала, егер бала 14 жасқа толмаса оның атынан құқықтарын жүзеге асыратын заңды өкілдері, ата-аналары немесе олардың біреуі. 14 жастан 18 жас аралығындағы балалар алимент төлеу туралы келісімді өздерінің заңды өкілдерінің келісімімен жасайды.

- Жақтардың келісімі немесе соттың алимент бөлеу бойынша шешімі болуы негізінде пайда болады.

Кәмелетке толмаған балаларын асырау бойынша ата-анасының міндеттері: Заң ата-анаға жасы өзінің кәмелетке толмаған, яғни әдетте отбасы заңнамаларында бекітілген және ешбір күмән келтірусіз жасы 18-ге толмаған балаларын міндеттейді. Бұл міндет деген сөз ата-ана баласының тамаққа, киім кешекке, дем алуына, емделуіне және тағы басқа қажеттіліктерін ереже ретінде өз еркімен және ешқандай мәжбүрлеусіз қамтамасыз ету керек.

Кәмелетке толмаған балаларын асыраудың тәртібі мен нысанын ата-ана өзі белгілейді. Осылай ата-ана өздерінің кәмелетке толмаған балаларын асырау туралы келісім жасауға құқылы. Мұндай келісім жасаудың қажеттілігі әртүрлі жағдайларға байланысты болуы мүмкін: Ата-аналар кәмелетке толмаған балаларды, сондай-ақ 21 жасқа дейін күндізгі бөлімде білім алатын немесе еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларды асырауға міндетті. Бұдан басқа, ата-аналар кәмелетке толған еңбекке жарамсыз балаларды ауыр сырқаттанған, мерткікен немесе оларға күтім жасау үшін ақы төлеу қажет болған жағдайда оларды күтіп-бағуға арналған қосымша шығыстарға қатысуға тиіс.

Егер ата-аналар өздерінің кәмелетке толмаған балаларына, сондай-ақ жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру жүйесінде, күндізгі оқу нысаны бойынша жоғары білім беру жүйесінде оқитын жиырма бір жасқа дейінгі кәмелетке толған балаларына күтіп-бағу қаражатын ерікті түрде бермеген жағдайда, бұл қаражат олардан сот тәртібімен өндіріп алынады.

Ата-аналардың алимент төлеу туралы келісімі болмаған кезде, кәмелетке толмаған балаларға күтіп-бағу қаражаты берілмеген кезде және сотқа талап арыз

берілмеген кезде қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган кәмелетке толмаған балаларға олардың ата-аналарынан алимент өндіріп алу туралы талап арыз беруге құқылы.

Алимент төлеу туралы келісім болмаған кезде сот кәмелетке толмаған балаларға олардың ата-аналарынан алиментті ай сайын мынадай мөлшерде: бір балаға - ата-анасы табысының және (немесе) өзге де кірісінің - төрттен бір бөлігін; екі балаға - үштен бір бөлігін; үш және одан да көп балаға тең жартысын өндіріп алады.

Ата-аналардың кәмелетке толмаған балаларына алимент төлеу туралы келісімі болмаған кезде және ата-ананың табысына және (немесе) өзге де кірісіне үлестік қатынаста алимент өндіріп алу мүмкін болмаған, қиындық тудырған немесе тараптардың бірінің мүдделерін елеулі түрде бұзатын жағдайларда, сот тұрақты ақша сомасында немесе бір мезгілде үлеспен және тұрақты ақша сомасында ай сайын өндіріп алынатын алимент мөлшерін айқындауға құқылы.

Мұндай жағдайларға тұрақты емес, өзгермелі табысы және (немесе) өзге де кірісі бар не, егер ата-ана табысын және (немесе) өзге де кірісін толығымен немесе ішінара заттай алатын ата-аналардан алимент өндіріп алу жатады.

Күндізгі оқу нысаны бойынша жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру жүйесінде, жоғары білім беру жүйесінде оқитын жиырма бір жасқа дейінгі балаларға күтіп-бағу қаражатын өндіріп алу алимент төлеу туралы келісім болмаған кезде сот тәртібімен тұрақты ақша сомасында жүргізіледі. Тұрақты ақша сомасының мөлшерін сот тараптардың материалдық және отбасылық жағдайлары мен басқа да назар аударарлық мән-жайларды ескере отырып, баланың бұрынғы қамтамасыз етілу деңгейін мүмкіндігінше сақтайтын көлемдегі айлық есептік көрсеткіш мөлшерін негізге алып айқындайды.

Еңбекке жарамды ата-аналар өздерінің көмекке мұқтаж, еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларын да күтіп-бағуға міндетті. Алимент төлеу туралы келісім болмаған кезде еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларға алимент мөлшерін сот алимент төлеу кезіндегі қолданылып жүрген айлық есептік көрсеткіштің еселенген қатынасында, тараптардың материалдық және отбасылық жағдайлары мен басқа да назар аударарлық мүдделерін негізге ала отырып, айқындайды.

Неке құқықтық қатынастарын әрекетке қабілетті және неке жасына жеткен адамдар сақтаған жағдайда, олардың арасындағы келісім бойынша отбасын құру мақсатында АХАЖ органдарында өзара некеге тұрған адамдар ерлі-зайыптылар деп танылады. Некеде туылған балалар, сондай-ақ неке бұзылған немесе жарамсыз деп танылғаннан кейін екі жүз жетпіс күн ішінде туылған балалар ата-аналарының балалары болып танылады. тегін АХАЖ органы медициналық құжаттардың негізінде, ал әке болуды - бала мен ананың бірлескен өтініші бойынша белгілейді., Асырап алынған балалардың асырап алушылармен байланысты балалармен бірдей құқықтары мен міндеттері бар. асырап алынған балалар өздерінің жеке мүліктік емес құқықтарынан айырылады және ата-аналары мен туыстарына қатысты міндеттерінен босатылады. Асырап алынған

балалар өз балалары сияқты күтімді қамтамасыз етуге міндетті. Туған бауырлардың ортақ әкесі мен әпкесі болады. Жетілмеген бауырлардың бір ғана ата-анасы бар-әкелік жағынан қозылар. Біріккен адамдар бір отбасында тұрады, ортақ ата-аналар бар. Баланың ата-анасы немесе асырап алушы ата-анасы деп бір-бірінің мүлкіне иелік ететін бауырлары бар ата-әжелер түсініледі [3].

Отбасылық билік - бұл азаматтың заңды күші (әрекет қабілеттілігі), өз әрекеттері арқылы, отбасылық құқықтарды иемдену және жүзеге асыру, отбасылық міндеттерді құру және орындау. Отбасы құқығындағы толық қабілеттілік 18 жасында пайда болады. Кейбір жағдайларда отбасылық қабілеттілік кәмелетке толмағандарда пайда болады, бұл белгілі бір себептермен неке жасын төмендеткендерге қатысты.

Отбасы құқығындағы заңды деректер құқықтық қатынастардың пайда болуына, өзгеруіне және тоқтатылуына негіз болады. Отбасы құқығында заңды деректер құқықтарды белгілеу, өзгерту, қалпына келтіру, құқықтарды жүзеге асыруға кедергі жасау сияқты заңды салдарға сәйкес жіктеледі заңды деректер оқиға, әрекет және мән-жайға еріктілік белгісі бойынша бөлінеді әрекет адамның еркіне байланысты жүзеге асырылады. Іс-әрекет құқықтық нормалардың нұсқамасына сәйкес келе ме, әлде оны бұза ма, соған байланысты іс-әрекет заңды және заңсыз болып бөлінеді. Жағдай ұзақ уақыт бойы әрекет ететін заңды ақпарат болып табылады, ол тұрақты немесе жүйелі түрде құқықтық салдарға әкеледі.

Отбасының басқа мүшелерінің ерлі-зайыптылық және отбасылық құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыруы басқа жоғары құқық субъектілерінің құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін бұзбауға тиіс., Неке және отбасы құқықтарын қорғауды сот азаматтық сот ісін жүргізу қағидаларына сәйкес, ал өзге жағдайларда мемлекеттік органдар немесе қорғаншылық және қамқоршылық органдары отбасы заңнамасының тиісті баптарында көзделген тәртіппен жүзеге асырады. Талап арыздың ескіруі мыналардан туындайтын талаптарға қолданылмайды Неке және отбасылық қатынастар, Бұзылған құқықтарды қорғауға арналған кейбір жағдайлар бұл іске қолданылмайды (мысалы, неке бұзылған ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін сатып алу қажеттілігі үш жылдық ескіру мерзіміне қолданылады).

Әкелікті ерікті түрде анықтау баланың шешесімен некеде тұрмаған жағдайдағы бала мен оның арасындағы ата-аналық құқық қатынастың пайда болуына бағытталған баланың әкесінің құқықтық актісі болып табылады. Мұндай акт біржақты мәміле болып табылады, сондықтан ол заңға қайшы келген жағдайда жарамсыз болып табылуы мүмкін. Мысалы, әрекет қабілетсіз еркек өзін ерікті түрде баланың әкелігін ерікті түрде мойындай алмайды. Мұндай шектеулер әрекет Қабілетсіз тұлғаларға таратылмайды. Яғни, 18 жасқа толмаған адам әкелігін ерікті түрде мойындауға құқығы бар. Әке болуды анықтау туралы бірлесіп арыз беру бала туғаннан кейін мүмкін емес немесе қиын деп ұйғаруға негіз беретін мән-жайлар болған кезде болашақ баланың бір-бірімен некеде тұрмайтын ата-анасы жүкті болған кезде азаматтық хал актілерін жазу органына сондай арыз беруге құқылы. Баланың ата-анасы туралы жазба бала туғаннан

кейін жасалады. Егер анасының күйеуі емес еркектің әке екендігі анық болып шықса, анасы босанғанға дейінгі және босанғаннан кейінгі кезендердің ішінде өзін асырау жөніндегі шығындарға одан тиісті ақша қаражатын сот тәртібімен талап етуге құқылы. Ақша қаражатының мөлшерін тараптардың материалдық, отбасылық және назар аударуға тұрарлық басқа да мүдделерін негізге ала отырып, ақша қаражатын төлеу кезінде қолданылып жүрген есептік көрсеткіштің еселенген арақатынасымен сот белгілейді.

Он сегіз жасқа (кәмелетке) толған адам жөнінде әке болуды белгілеуге оның келісімімен ғана, ал егер ол әрекетке қабілетсіз деп танылған болса - оның қорғаншысының немесе қорғаншы және қамқоршы органның келісімімен ғана жол беріледі. Некеден тыс туылған балалардың әкелері өз еріктерімен әкелікті тіркеу туралы арыз беруден бас тартатын жағдайлар да кездеседі. Мұндай жағдайда балалардың мүдделерін қорғау мақсатымен әкелікті сот тәртібімен белгілеуге болады.

Егер ата-анасының екеуі де белгісіз болса, баланың тегін, атын, аты-жөнін көргенше және қамқоршы орган қояды. Ата-анасының екеуі де тегін өзгерткен жағдайда кәмелетке толмаған балалардың тегі өзгереді. Бала он алты жасқа толғанға дейін ата-анасының бірлескен өтініші бойынша азаматтық хал актілерін жазу органы баланың мүдделерін негізге ала отырып, баланың атын, сондай-ақ оған берілген текті басқа ата-ананың тегіне өзгертуге рұқсат беруге құқылы. Неке тоқтатылған немесе неке жарамсыз деп танылған жағдайда балалар өздеріне туған кезде берілген тектерін сақтап қалады. Егер ата-анасы бөлек тұрса және бала бірге тұратын ата-анасының біреуі оған өзінің тегін бергісі келсе, азаматтық хал актілерін жазу органы бұл мәселені баланың мүдделеріне қарай және ата-ананың екіншісінің пікірін ескере отырып шешеді. Ата-ананың тұратын жерін анықтау мүмкін болмаған, ол ата-ана құқығынан айырылған, әрекетке қабілетсіз деп танылған жағдайда, сондай-ақ ата баланы асырап-бағу мен тәрбиелеуден дәлелді себептерсіз жалтарған ретте оның пікірін ескеру міндетті емес. Егер бала бір-бірімен некеде тұрмайтын адамдардан туған болса және" әкесі заңды тәртіппен белгіленбесе, азаматтық хал актілерін жазу органы, баланың мүдделерін негізге ала отырып, оның тегін анасының осындай өтініш жасаған кездегі соның тегіне өзгертуге рұқсат етуге құқылы. Он жасқа толған баланың атын және (немесе) тегін оның келісімімен ғана өзгертуге болады. Бала отбасында өз мүддесін көзғайтын кез келген мәселені шешу кезінде өзінің пікірін білдіруге, сондай-ақ кез келген сот немесе әкімшілік іс қарау барысында тындалуға құқылы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылғы 30 тамыздағы.*
- 2. Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі.*
- 3. Красикова А.В. Ата-аналардың балаларына қатысты алименттік міндеттемелерін құқықтық реттеу // Жас ғалым. - 2021 - № 30 (164).*

Ағыбаев Ж.Ж.

joki_agibaev@mail.ru

Студент 4 курса Академия «Bolashaq»

город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель заведующий кафедрой правовых и финансовых дисциплин, к.ю.н., профессор Кабжанов А.Т.

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ОБЛАСТИ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ОПЫТ КАЗАХСТАНА

***Аннотация:** В данной статье рассматривается опыт Казахстана в имплементации норм международного права в области противодействия коррупции. Также проанализирован опыт международного сотрудничества в области антикоррупционной деятельности. На основании изложенного анализа предлагаются выводы и предложения по совершенствованию антикоррупционного законодательства Республики Казахстан.*

Антикоррупционная деятельность является одним из важнейших направлений работы государственных органов по борьбе с коррупцией. В современном мире коррупция является одной из наиболее серьезных проблем, которые оказывают негативное влияние на социально-экономическое развитие государств и общество в целом. Поэтому общая информация об антикоррупционной деятельности в мире является актуальной и значимой для понимания этой проблемы и разработке эффективных мер по ее преодолению.

В мире существует множество международных организаций, которые занимаются борьбой с коррупцией и поддерживают различные инициативы по этой проблеме. Одной из самых известных таких организаций является Управление Организации Объединенных Наций по Противодействию Народному Сопrotивлению. Эта организация осуществляет деятельность в области антикоррупции на мировом уровне и способствует разработке и принятию международных стандартов в этой области [1].

Ведущим международным юридическим инструментом, регулирующим антикоррупционную деятельность, является Конвенция ООН против коррупции, принятая Генеральной Ассамблеей ООН в 2003 году. Эта Конвенция включает в себя широкий спектр мер и рекомендаций по предотвращению коррупции, привлечению виновных лиц к ответственности и восстановлению украденных активов. Многие государства принимают участие в этой Конвенции и принимают меры для ее реализации на своей территории.

Кроме Организации Объединенных Наций, существуют и другие международные организации, которые активно занимаются антикоррупционной деятельностью. Например, Совет Европы, Организация экономического сотрудничества и развития, Международный валютный фонд и другие. Они разрабатывают свои собственные стандарты и рекомендации в области борьбы с

коррупцией и проводят мониторинг и оценку деятельности государств в этой области.

Также в различных странах создаются национальные органы и агентства по противодействию коррупции, которые осуществляют независимый контроль за деятельностью государственных органов, предупреждают и расследуют коррупционные преступления. В их компетенцию входит разработка и реализация антикоррупционных стратегий и программ на национальном уровне.

Международное сотрудничество в области антикоррупционной деятельности является важной составляющей в борьбе с коррупцией, которая призвана обеспечить прозрачность и эффективность деятельности правительств, организаций и общества в целом. Антикоррупционные меры направлены на предотвращение и пресечение коррупционных преступлений, улучшение делового климата, обеспечение справедливости и равноправия для всех граждан [2].

В Казахстане антикоррупционная деятельность приобрела особую важность, учитывая стратегическую цель страны - стать членом Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) и укрепление своей экономической позиции на международной арене. В связи с этим, Казахстан активно развивает международное сотрудничество в области антикоррупционной деятельности, стремясь участвовать в глобальных антикоррупционных инициативах и обмениваться опытом с другими странами.

Цель данной статьи - рассмотреть опыт Казахстана в области международного сотрудничества в антикоррупционной деятельности. Для достижения этой цели будут рассмотрены следующие аспекты:

1. Международные конвенции и обязательства Казахстана в области борьбы с коррупцией. В данном разделе будет проанализировано участие Казахстана в ратификации и реализации международных конвенций, таких как Конвенция ООН против коррупции, и других региональных и международных документов в этой сфере.

2. Механизмы взаимодействия с международными организациями. Важным аспектом антикоррупционной работы Казахстана является сотрудничество с международными организациями, такими как ООН, Всемирный банк, Европейский союз и другие. В данном разделе будут представлены основные форматы взаимодействия, такие как проекты, программы, обучение и обмен опытом.

3. Результаты и достижения Казахстана в антикоррупционной сфере благодаря международному сотрудничеству. Данный раздел будет посвящен анализу конкретных примеров, в которых международное сотрудничество сыграло решающую роль в успешной реализации антикоррупционных мер и привело к положительным результатам.

4. Вызовы и перспективы дальнейшего сотрудничества.

Противодействие коррупции является ключевым элементом устойчивого развития и обеспечения правового порядка. Республика Казахстан принимает активное участие в международном сотрудничестве для эффективной борьбы с

коррупцией, осуществляя реформы, внедряя новые законы и устанавливая стратегические партнерства.

Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V "О противодействии коррупции". Принятие этого закона стало важным этапом в формировании национальной системы противодействия коррупции. Закон предусматривает меры по предотвращению коррупции, наказание за коррупционные преступления, а также установление органов, ответственных за координацию антикоррупционной политики. Важным аспектом стало также участие Казахстана в международных антикоррупционных инициативах.

Закон Республики Казахстан от 10 апреля 2014 года № 188-V "О государственной службе Республики Казахстан». Закон направлен на повышение профессионализма государственных служащих и предотвращение коррупции в государственных органах. Он устанавливает стандарты поведения и этические принципы для госслужащих, способствуя тем самым созданию ответственной и прозрачной системы государственного управления.

Закон Республики Казахстан от 6 декабря 2018 года № 203-VI "О борьбе с отмыванием доходов, полученных преступным путем, и финансированием терроризма». Этот закон является важным элементом антикоррупционной политики Казахстана, так как он направлен на предотвращение отмывания денег и финансирования терроризма. Он обеспечивает страну не только в соответствии с международными стандартами, но и активно сотрудничает с другими государствами в борьбе с транснациональными преступлениями. [7]

Казахстан присоединился к Конвенции ООН против коррупции (UNCAC), активно взаимодействуя с международными партнерами. Участие в международных конвенциях и соглашениях позволяет стране усиливать свои усилия в борьбе с коррупцией, обмениваться опытом и лучшими практиками.

Казахстан активно участвует в международных форумах и инициативах, таких как Антикоррупционное бюро Шанхайской организации сотрудничества (ШОС). Эти партнерства способствуют углублению сотрудничества в области антикоррупционной деятельности и развитию глобальных стратегий.

Опыт Казахстана в антикоррупционной деятельности

Казахстан является одним из стран, которые занимаются активной борьбой с коррупцией. Власти страны придерживаются стратегии, направленной на создание условий для честного и прозрачного управления, укрепления правового государства и снятия барьеров, препятствующих развитию экономики [4].

За последние годы Казахстан принял ряд мер, чтобы обеспечить эффективное противодействие коррупции. Одним из ключевых достижений является создание Президентской антикоррупционной комиссии, которая включает представителей государственных органов, бизнеса, гражданского общества и международных организаций. Комиссия разрабатывает и реализует антикоррупционную стратегию, контролирует выполнение мероприятий по борьбе с коррупцией и анализирует эффективность этой работы.

Один из главных инструментов, применяемых Казахстаном для борьбы с коррупцией, является укрепление правовой системы. В рамках этого подхода

были приняты новые законы, которые предусматривают более жесткое наказание за коррупционные преступления и усиливают контроль над деятельностью государственных служащих. Также была создана специальная АНТИКОР (Агентство по борьбе с коррупцией) с широкими полномочиями в области предупреждения и пресечения коррупции.

В результате этих мер были достигнуты конкретные результаты в борьбе с коррупцией в Казахстане. Прежде всего, было ограничено вмешательство чиновников в процедуры выдачи разрешений и лицензий. Государственные служащие стали более ответственными и надежными, так как несоблюдение антикоррупционных норм и правил грозит им серьезными наказаниями, вплоть до лишения свободы.

Также значительно улучшилась рейтинговая позиция Казахстана по индексу восприятия коррупции, который проводит международная организация Transparency International. Согласно последнему отчету, за последние годы Казахстан существенно улучшил свои показатели и занял одно из лидирующих мест в регионе Центральной Азии.

Однако, несмотря на эти достижения, вопрос коррупции по-прежнему остается актуальным для Казахстана. Возникают новые вызовы и угрозы, такие как коррупция в сфере цифровой экономики и киберкоррупций.

Вклад Казахстана в международное сотрудничество в области антикоррупционной деятельности

Казахстан активно участвует в международном сотрудничестве в борьбе против коррупции и внедрении антикоррупционных механизмов. Он является активным членом таких международных организаций, как Организация Объединенных Наций (ООН), Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), Интерпол, Совет Европы и Содружество Независимых

Государств (СНГ) [5].

В рамках ООН Казахстан принимает активное участие в работе Всемирного форума по проблемам противодействия наркотикам, коррупции и организованной преступности. Он также является членом Комиссии по противодействию коррупции, основной задачей которой является разработка и согласование принципов и мер, направленных на сокращение коррупции в мировом масштабе.

В рамках ОЭСР Казахстан участвует в Группе противодействия коррупции (ACN), которая сосредоточена на исследовании коррупционных рисков и разработке мер для их предотвращения. Казахстан активно сотрудничает с другими странами-членами ОЭСР, обмениваясь опытом и передовыми практиками в борьбе против коррупции.

Казахстан активно реализует ряд проектов и программ в области антикоррупционной деятельности на международном уровне. Один из таких проектов - Программа ООН по противодействию коррупции в Казахстане. Целью этой программы является содействие укреплению институциональных механизмов борьбы с коррупцией в стране. Она включает в себя обучение

сотрудников правоохранительных органов, проведение антикоррупционных кампаний и поддержку создания и развития антикоррупционного учреждения.

Казахстану также принадлежит инициатива проведения регулярной азиатской Конференции по борьбе с коррупцией (АПКАС) совместно с Советом Европы. Это мероприятие собирает вместе представителей государств Азии и Европы для обсуждения актуальных вопросов в борьбе против коррупции и обмена опытом.

В данном подглаве мы рассматриваем вклад Казахстана в международное сотрудничество в области антикоррупционной деятельности и оцениваем его роль в этом процессе.

Казахстан активно участвует в различных международных инициативах и организациях, направленных на борьбу с коррупцией. Одним из примеров является участие Казахстана в ООН и ее антикоррупционной программе. Казахстан также является членом группы стран G20, где активно обсуждаются вопросы противодействия коррупции.

Важным аспектом вклада Казахстана в международное сотрудничество является его участие в региональных и международных антикоррупционных инициативах. Казахстан активно сотрудничает с другими вариантами и способствует обмену опытом, передаче знаний и разработке стратегий борьбы с коррупцией.

Кроме того, Казахстан принимает меры на национальном уровне по борьбе с коррупцией. В стране были введены различные антикоррупционные законы и механизмы, направленные на предотвращение и пресечение коррупционных преступлений. Казахстан также активно работает над укреплением своих институтов и судебной системы для эффективной борьбы с коррупцией.

Оценка вклада Казахстана в международное сотрудничество в области антикоррупционной деятельности показывает, что страна активно вмешивается в различные инициативы и организации, содействуя борьбе с коррупцией. Казахстан принимает активное участие в разработке и реализации антикоррупционных стратегий, обмену опытом и странами с различными другими и структурами.

Роль Казахстана в формировании государства в антикоррупционной области заключается в том, что страна выступает в роли учредителя и инициатора различных антикоррупционных инициатив. Казахстан активно работает над укреплением своих национальных институтов и финансовых систем, что обеспечивает повышение эффективности борьбы с коррупцией как на внешнем, так и на государственном уровне [6].

Международное сотрудничество в области антикоррупционной деятельности является неотъемлемой частью усилий, направленных на борьбу с коррупцией. Казахстан является примером страны, которая активно сотрудничает с международными организациями и другими государствами в этой сфере.

Опыт Казахстана в антикоррупционной борьбе показывает, что сотрудничество с международными партнерами является эффективным

инструментом в предотвращении и пресечении коррупции. Отличительной особенностью сотрудничества Казахстана в этой области является активное участие в различных международных инициативах, таких как Глобальный форум по борьбе с коррупцией, ОЭСР и Всемирный банк.

Казахстан активно взаимодействует с другими странами по обмену информацией, передаче опыта и лучших практик в области антикоррупционной деятельности. В результате этого сотрудничества страна развивает и совершенствует свои антикоррупционные механизмы и законодательство, а также улучшает работу своих антикоррупционных институтов.

Важным достижением Казахстана в антикоррупционной сфере является принятие и реализация Национальной стратегии противодействия коррупции на период с 2015 по 2025 годы. Этот документ определяет стратегические направления и приоритетные задачи в борьбе с коррупцией и предусматривает широкий спектр мер, направленных на эффективное предотвращение и пресечение коррупционных преступлений.

Казахстан также активно участвует в международных антикоррупционных исследованиях и рейтингах, таких как Индекс восприятия коррупции Транспарентность Международная (TI) и Западноазиатское общество по борьбе с коррупцией и предупреждению преступности (АСТ) [3].

Международное сотрудничество играет ключевую роль в повышении эффективности и сохранении устойчивости антикоррупционных мер Казахстана. Благодаря этому сотрудничеству страна получает доступ к международным экспертам, ресурсам и опыту, что позволяет ей развиваться и совершенствоваться в борьбе с коррупцией.

Проведенный анализ международного сотрудничества в области антикоррупционной деятельности позволяет сделать следующие общие выводы о государствах:

Международное сотрудничество в антикоррупционной деятельности играет важную роль в обмене опытом и передаче знаний в этой области.

Страны активно сотрудничают с международными организациями и другими государствами с целью развития и усиления своих антикоррупционных механизмов и законодательства.

Сотрудничество способствует повышению эффективности и эффективности антикоррупционных мер, а также содействует достижению устойчивого развития и поддержанию правопорядка.

Обмен опытом позволяет странам учиться на лучших практиках и принимать меры для предотвращения коррупции и пресечения коррупционных преступлений.

В контексте опыта Казахстана можно сделать следующие выводы:

Казахстан активно сотрудничает с международными партнерами в области антикоррупционной деятельности и является примером страны, которая достигла значительных результатов в предотвращении и борьбе с коррупцией.

Страна разработала и реализует Национальную стратегию противодействия коррупции, которая определяет стратегические направления и задачи в этой области.

Казахстан активно участвует в международных исследованиях и рейтингах, что свидетельствует о его стремлении к постоянному улучшению в антикоррупционной сфере.

Опыт Казахстана может служить примером для других стран, которые также стремятся улучшить свои антикоррупционные механизмы и достичь устойчивой борьбы с коррупцией.

Для дальнейшего исследования в области международного сотрудничества в антикоррупционной деятельности и опыта Казахстана рекомендуется рассмотреть следующие аспекты:

Исследование эффективности реализации Национальной стратегии противодействия коррупции в Казахстане и определение влияния международного сотрудничества на достижение ее целей и задач.

Анализ участия Казахстана в международных антикоррупционных инициативах и оценка его роли и вклада в общую борьбу с коррупцией.

Исследование практических мер и инструментов, используемых Казахстаном в антикоррупционной деятельности, с целью выявления их эффективности и применимости в других странах.

Разработка рекомендаций и рекомендаций для усиления международного сотрудничества в обл таким образом, опыт Казахстана в области антикоррупционной деятельности подтверждает важность международного сотрудничества в этой сфере. Только через взаимодействие с международными организациями и другими государствами можно достичь значительных результатов в предотвращении и борьбе с коррупцией. Казахстан продолжает активно участвовать в таком сотрудничестве, и его опыт может быть полезен и вдохновить другие страны в их антикоррупционных усилиях асти антикоррупционной деятельности и повышения роли стран в этом процессе.

Исследование причин и факторов, влияющих на успешность и эффективность международного сотрудничества в борьбе с коррупцией и определение способов их преодоления.

Дальнейшие исследования в этих областях могут значительно способствовать развитию антикоррупционной деятельности и повышению эффективности международного сотрудничества в этой сфере. Это позволит странам развиваться, улучшать свои антикоррупционные механизмы и совместно бороться с коррупцией для достижения стабильного развития и поддержания правопорядка.

Список использованных источников:

1. *United Nations Office on Drugs and Crime. (2020). Global Corruption Barometer: Asia. Retrieved from <https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2020/GlobalCorruptionBarometerAsia.en.pdf>*
2. *World Bank. (2020). Kazakhstan Anti-Corruption Diagnostic Report. Retrieved from <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/591521619634731594/kazakhstan-anti-corruption-diagnostic-report>*
3. *Transparency International. (2021). Corruption Perceptions Index 2020. Retrieved from <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>*
4. *Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. (2021). National Anti-Corruption Strategy of the Republic of Kazakhstan for 2025. Retrieved from <https://nk.gov.kz/doc/view?lang=ru&article=2926>*
5. *European Bank for Reconstruction and Development. (2018). Anti-Corruption in Kazakhstan: Strengthening Compliance Rules and Enhancing Integrity in Public Administration. Retrieved from <https://www.ebrd.com/publications/working-papers/political-economy-of-reform-in-kazakhstan-police-public-administration.html>*
6. <https://www.ebrd.com/publications/working-papers/political-economy-of-reform-in-kazakhstan-police-public-administration.html>
7. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu-priozersk/documents/details/179631?lang=ru>

УДК 343.593

Арынов А.А., Булатов Т.К.
arkatarynov23@gmail.com

Студенты Академии «Volashaq»

город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель м.ю.н., преподаватель кафедры ПиФД Жүкен І.А

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛИГАНСТВА

***Аннотация:** В статье дается всеобъемлющий анализ объективных и субъективных признаков, открываются проблемы, возникающие в процессе квалификации по данному составу преступления, а также определяется возможные пути для решения данных проблем.*

Одним из наиболее важных и неизбежных компонентов нормального функционирования каждого государства является общественный порядок. Самый распространенный и опасных преступных деяний на общественный порядок является хулиганство. Ежегодно на территории Республики Казахстан регистрируется около 7% этого преступления.

Хулиганы портят жизнь законопослушных граждан, препятствуют им нормально работать и отдыхать. Опасность хулиганства заключена и в многообразии форм его проявления, а вдобавок в том, что хулиганство частенько развивают у людей идти на более тяжкие преступления.

Так, на первый взгляд может показаться, что ст. 293 УК РК полностью декриминализировано простое хулиганство. Однако ч. 1 ст. 293 УК РК

предусматривает ответственность не только за грубое нарушение общественного порядка, выражающее очевидное неуважение к обществу, сопровождавшееся применением насилия, но и случаи, когда хулиганские поступки сопровождались угрозой применения насилия, а равно уничтожением или повреждением имущества [1].

В ч. 2 ст. 293 УК РК отсутствует подобный характеризующий признак злостного хулиганства, как особая дерзость. В соответствии с п. 4 постановления Пленума Верховного Суда РК от 21 июля 1995 г. 5 "Осудебной практике по делам о хулиганстве" к признакам особой дерзости относились действия, сопровождавшиеся, например, насилием, повлекшим физические повреждения, уничтожением или повреждением имущества.

При квалификации хулиганства по ч. 1 ст. 200 УК КазССР в постановлении о привлечении в качестве обвиняемого, обвинительном заключении и в приговоре должно быть обязательно отражено, по какому именно квалифицирующему признаку деяние виновного признается злостным хулиганством и какие конкретные действия виновного причисляются к исключительно меркантильным или особо дерзким.

При этом следует иметь в виду, что без направления дела на дополнительное расследование указывать в приговоре квалифицирующие признаки хулиганства, которые не были вменены лицу органами расследования, не допустимы.

Подобный характеризующий признак, как и особая дерзость также отсутствует в ч. 2 ст. 293 УК 1996 года [2].

Впрочем, состав преступления, по которому осуждены эти лица (умышленные действия, грубо нарушающие общественный порядок и выражающие очевидное неуважение к обществу, выделяющиеся по своему содержанию необыкновенным цинизмом), не отвечает требованиям даже основного состава хулиганства, предусмотренного ч. 1 ст. 293 УК РК, обязательными признаками которого является применение насилия к гражданам либо опасность его применения, а одинаково уничтожение или повреждение постороннего имущества.

Вследствие этого лица, осужденные по ч. 2 ст. 293 УК РК по признаку исключительного цинизма, подлежат освобождению от наказания.

Вместе с тем, очевидно, что в тех случаях, когда необыкновенный цинизм выражался в осквернении зданий или сооружений, действия лиц, осужденных за их совершение, при отсутствии других, предусмотренных ст. 293 УК РК признаков хулиганства, подлежат перекалфикации на ст. 294 УК РК (вандализм) с соответствующим понижением наказания.

Подводя итоги работы, мы пришли к следующим выводам. По вопросам анализа криминальной ситуации в сфере общественного порядка, многие теоретические и практические аспекты этой проблемы по-прежнему остаются неразрешенными.

Законность и правопорядок, величайшие социальные ценности, основа нормальной жизни общества, его граждан [3].

Поэтому их укрепление одна из главных задач, стоящих перед обществом, одно из основных направлений деятельности государства, его функция. К сожалению, состояние законности и правопорядка в нашей стране подошло к критической черте. За последние годы резко возросло количество правонарушений, в том числе наиболее опасных из них преступлений.

Достаточно сказать, что в 2006 г. в Казахстане зарегистрировано 2 млн. 755,7 тыс. преступлений, почти 60% которых тяжкие. Поэтому укрепление правопорядка, борьба с возрастающей преступностью жизненно важные задачи на сегодня.

Необходимо сформировать комплексное представление о сущности, целях, мотивах, формах и способах совершения вандализма, и разработать на основе обобщения следственной и судебной практики, анализа и прогнозирования следственных ситуаций, складывающихся на первоначальном и последующих этапах расследования, научно-обоснованные рекомендации по расследованию вандализма [4].

Вопросы, связанные с всесторонним обеспечением социальной безопасности, приобрели первостепенное значение в жизни современного общества. Мировая научная общественность серьезно обеспокоена развитием деструктивных процессов в отношениях между различными группами людей, сформированных по религиозному, территориальному, национальному и иным признакам. Этот путь признан современными исследователями ведущим к гуманитарной катастрофе. Поэтому единственным решением данной глобальной проблемы может стать комплексный подход, способный обеспечить должный баланс между решением социально-экономических проблем и удовлетворением основных жизненных интересов как отдельных индивидов, так и общества в целом.

Список использованных источников:

1. Анцупов А. Я. Конфликтология: новые способы и приёмы профилактики и разрешения конфликтов. М.: ЭКСМО, 2011. - 512 с.;
- 2.: <https://fedyarov.com/ugolovno-pravovaya-harakteristika-huliganstva>
3. Лазукин А. Д. Конфликтология / А. Д. Лазукин. - .: Omega, 2010. - 160 с.
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovno-pravovaya-harakteristika-huliganstva>

Арынов А.А., Булатов Т.К.

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛИГАНСТВА

Аңдатпа: Мақалада объективті және субъективті белгілерге жан-жақты талдау жасалады, қылмыстың осы құрамы бойынша біліктілік процесінде туындайтын проблемалар ашылады, сонымен қатар осы мәселелерді шешудің мүмкін жолдары анықталады.

Ахметов Н.Ж.

«Bolashaq» академиясының 2 курс магистранты, Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының менгерушісі
з.ғ.к., профессор Қабжанов А.Т.

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ӘРЕКЕТ ЕТУ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСЫМДЫҒЫ

Қазақстан өз дамуындағы жаңа кезеңге аяқ басты. Мемлекет басшысы ұсынған біздің еліміздің қоғамдық-саяси құрылымының жетілдірілген моделі мемлекеттік биліктің жоғары органдарын қалыптастырумен және олардың жұмыс істеу үдерісіндегі демократиялық қағидаттардың айтарлықтай нығаюымен, саяси партиялар мен өзге де азаматтық қоғам институттары рөлінің анағұрлым артуымен сипатталады. [1]

"Қазақстан-2050" Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" сыбайлас жемқорлықты ұлттық қауіпсіздікке тікелей қауіп-қатер қатарына қояды және мемлекет пен қоғамды осы келеңсіз құбылыспен күресте күш-жігерді біріктіруге бағыттайды.

Қазақстанның осы маңызды мәселе бойынша қағидаттық ұстанымын білдіретін еліміздің басты стратегиялық құжаты мемлекеттің алдағы жылдардағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының негізі болып табылады.

Сыбайлас жемқорлық мемлекеттік басқарудың тиімділігін, елдің инвестициялық тартымдылығын төмендететіні, әлеуметтік-экономикалық қарыштап дамуды тежейтіні баршаға мәлім.

Қазақстан мемлекеттік тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың тиімді, әлемдік стандарттарға сай институттары мен тетіктерін құру бағытымен мақсатты және кезең-кезеңмен жүріп келеді.

Елімізде қазіргі заманғы сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнама қолданылуда, оның негізі "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" және "Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы" заңдар болып табылады, бірқатар бағдарламалық құжаттар іске асырылуда, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы функцияларды іске асыратын уәкілетті орган құрылды, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет саласындағы халықаралық ынтымақтастық белсенді жүзеге асырылуда [2].

Әлеуметтік шығу тегі мен мүліктік жағдайына қарамастан, оның кезінде басшылық орындарға қабілетті және кәсіби дайындалған адамдар орналасатын меритократия қағидаттарының негізінде мемлекеттік қызмет жүйесі қалыптасты, оның ішінде мемлекеттің әрбір органы мен лауазымды адамының функциялары мен өкілеттіктерінің аражігі нақты ажыратылып және айқындалып қалыптасты.

Қазақстанға әлемнің неғұрлым бәсекеге қабілетті 50 елінің қатарына кіруге мүмкіндік берген азаматтардың өмір сүру деңгейін арттыру, ұлттық экономиканың өсуі, бизнесті жүргізу жағдайларын, халықтың құқықтық сауаттылығы мен әлеуметтік белсенділігін жақсарту, электрондық үкіметті енгізу жөніндегі қолданылып жатқан шаралар да заңға бағыну мәдениетін және жүріс-тұрыстың жалпы қабылданған сыбайлас жемқорлыққа қарсы модельдерін қалыптастыру үшін алғышарттар жасайды [2].

Сонымен бірге экономиканың одан әрі өсуі, халықтың әл-ауқатын арттыру, әлемнің неғұрлым дамыған бәсекеге қабілетті отыз елінің қатарына кіру жөніндегі өршіл міндетті жүзеге асыру бойынша стратегиялық міндеттерді шешу мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатын жаңғыртуға негізделген жаңа жүйелі шаралар қабылдауды және оны іске асырудағы азаматтық қоғам институттарының рөлін арттыруды талап етеді, бұл сыбайлас жемқорлық көріністерін барынша азайтуға мүмкіндік берер еді.

Бұл орайда қазіргі кезеңде мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегияны айқындайтын жаңа бағдарламалық құжатын қабылдау қажеттігі болып тұр.

Мұндай құжатта сыбайлас жемқорлық деңгейін түбегейлі қысқартуға, мемлекет пен қоғам өмірінің түрлі салаларында оны тудыратын себептер мен жағдайларды жоюға қабілетті превентивтік сипаттағы кешенді шараларға жетекші рөл берілуі тиіс. Яғни, басты назар сыбайлас жемқорлықтың салдарларымен күреске емес, оның алғышарттарын жоюға аударылуы тиіс.

Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру бизнесті дамыту жолындағы әкімшілік кедергілерді жою, Қазақстанда жұмыс істейтін отандық және шетелдік кәсіпкерлердің құқықтары мен заңды мүдделерін кез келген сыбайлас жемқорлық көріністерінен тиімді қорғау жөніндегі шаралардың басымдығын да көздейді.

Тұтастай алғанда, мұндай Стратегия мемлекет пен қоғамның тыныс-тіршілігінің негізгі салаларын қамтуға, жан-жақты және дәйекті сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар кешенінің әзірленуін және жүзеге асырылуын көздеуге, сөйтіп, мемлекеттік биліктің барлық деңгейлерінде, сондай-ақ, жекеше секторда сыбайлас жемқорлықты барынша азайтуды қамтамасыз етуге, қазақстандық азаматтардың осы әлеуметтік зұлымдыққа төзімсіз көзқарасын қалыптастыруға тиіс.

Сыбайлас жемқорлықтың барлық көріністерімен және барлық деңгейлерде оған қарсы күрес жүргізетін жүйе болмайынша қазіргі кезеңде Қазақстанның алдында тұрған ауқымды міндеттерді іске асыру мүмкін емес.

Бағдарлама шеңберінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы нақты шаралар көзделген, олар бүгінгі күні дәйектілікпен іске асырылуда әрі оң нәтижелер беруде.[3]

Халықаралық қоғамдастық Қазақстанды әлемдегі ең серпінді экономикасы бар, саяси, әлеуметтік және демократиялық реформалар қарыштап алға басып келе жатқан, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейтуге байланысты

идеялар мен үмітті өмірге енгізу үшін қолайлы жағдайлар жасалатын ел ретінде танып отыр.

Сыбайлас жемқорлық мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін айтарлықтай төмендететіні, қоғамда демократиялық оң өзгерістерді жүзеге асыруды тежейтіні, елдің халықаралық беделіне нұқсан келтіретіні белгілі. Ең бастысы – адамдардың қоғамның демократиялық бастауларына, заң мен шындыққа, сайып келгенде билікке деген сенімін әлсіретеді.

Биылғы қаңтар айының соңғы күні Transparency International ұйымы 2022 жылға арналған Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі (СҚИ) жариялады. Бұл мәліметтер бойынша Қазақстан 180 елдің арасында 101-орынға тұрақтап, 2021 жылғы 37 ұпайдың орнына 36 ұпай ғана жинады. Түсінікті болу үшін: ҚР-мен жадайы бірдей елдер Танзания (38 ұпай) және Малави (34 ұпай). Еске салайық, индексте 0-ден 100-ге дейінгі шкала қолданылады, мұнда 0 сыбайлас жемқорлықтың өте жоғары деңгейіне, ал 100 өте төмен деңгей, деп хабарлайды ranking.kz.

Айта кетерлігі, әлем бойынша орташа СҚИ он бірінші жыл қатарынан 43-ке жетті, бұл көптеген елдердің сыбайлас жемқорлықпен күресте табысқа жете алмайтынын көрсетеді [4].

Қоғамдық қауіптілік белгісі бойынша сыбайлас жемқорлық қылмыстардың ара жігін ажырату және құқықтық салдарлардың оған сәйкестігі үшін заңсыз материалдық сыйақы алғандығы үшін лауазымды тұлғалардың әкімшілік жауапкершілігі алғаш рет енгізілген. Сыбайлас жемқорлық қылмыс жасаған адамдар үшін мемлекеттік органдар мен ұйымдарда кез келген лауазымдарда жұмыс істеуге өмір бойы тыйым салынған. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаған немесе осындай негіз бойынша жұмыстан шығарылған адамдарды жұмысқа қабылдағаны үшін саяси мемлекеттік қызметшілерді жұмыстан босату мемлекеттік қызметшілердің сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасауын тежейтін факторлардың бірі болмақ.

Сонымен қатар мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының негізгі бағыттары мен оны іске асырудың тиімді тетіктерін әзірлеудің орталығы ретінде танылатын комиссия жалпы мемлекеттік деңгейде бірқатар нақты жаңа шаралар қабылдау қажет деген шешімге тоқтады.

Атап айтқанда, заңдар мен заңға тәуелді актілердің жобаларын міндетті түрде криминологиялық сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптамадан өткізуді енгізу, рейдерлік, яғни жеке меншік пен бизнесті тартып алу сияқты ағымдардың өсуіне орай рейдерлікке қарсы күрес туралы заң жобасын дайындауды жеделдету ұсынылды.

Тиісті мемлекеттік органдарға салық органдарының жауапкершілігін арттыру мақсатында Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетіне салық тексерулерінің дұрыстығын бақылауды жүзеге асыру жөнінде өкілеттіктер беру мүмкіндігін пысықтау ұсынылды.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес бойынша елімізде жүргізіліп жатқан белсенді және дәйекті шаралар, оның ішінде алда тұрған біздің еліміздің 2003 жылғы 31 қаңтардағы БҰҰ-ның сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясын

ратификациялауы олардың тиімділігін халықаралық қабылдау тұрғысынан алғанда аса маңызды.

Әлемнің Қазақстанды сыбайлас жемқорлыққа қарсы қатаң және дәйекті күрес жүргізуші ел ретінде қабылдауын жақсарту үшін сыбайлас жемқорлықтың жай-күйі туралы елдік рейтинг беретін тиісті халықаралық ұйымдармен жүйелі жұмыс жолға қойылады.

Тамыры тереңге кеткен жемқорлықтың бүгінгі деңгейі алаңдаушылық тудырып отырғаны өтірік емес. Мәртебелі мінберлерде бағдарламалар, онымен күресетін түрлі құрылымдар пайда болып жатса да, бұл індетті ауыздықтау оңай болмай тұр. Сондықтан қоғамның әрбір мүшесі, Қазақстанның әрбір азаматы бұл індетті түбірімен жоюға белсенді түрде араласуға міндетті. Бүгінде Қазақстан Орталық Азия өңірінде ғана емес, тұтастай алғанда ТМД бойынша да жемқорлыққа қарсы неғұрлым мықты дамыған заңнамасы бар ел болып табылады.

Сыбайлас жемқорлық мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін айтарлықтай төмендететіні, қоғамда демократиялық оң өзгерістерді жүзеге асыруды тежейтіні, елдің халықаралық беделіне нұқсан келтіретіні белгілі [5].

Елімізде заңнамалық және атқарушылық деңгейде сыбайлас жемқорлықты барынша қолайсыз ететін жағдайлар жасалуы тиіс. Бұл жұмыс сыбайлас жемқорлықты біздің қоғамымыздағы қалыптан тыс құбылыс ететін моральдық-этикалық атмосфераны жедел әрі дәйекті қалыптастырумен нығайтылуы тиіс. Нәтижесінде біз сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің жалпыхалықтық іске айналуына қол жеткізуіміз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- *Егемен Қазақстан // 2010 ж Наурыз.*
- *Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы туралы*
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1400000986>
- *Орталық Қазақстан // 2023 ж Қаңтар*
- *Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексында Қазақстан 180 елдің арасында 101-орынға ие болды. https://forbes.kz/news/2023/02/21/newsid_295551*
- *Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мемлекеттік саясаттың стратегиялық басымдығы 05.12.2017 https://syrtabigaty.kz/ekonovosti/news_post/sybaylas-zhemk-orlyk-k-a-k-arsy-k-res-memlekettik-sayasatty-strategiyalyk-basyndygy*

Бейсембай М. М.

"Bolashaq" академиясының 2 курс магистранты, Қарағанды қаласы, Қазақстан
Республикасы

Ғылыми жетекші құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының менгерушісі
з.ғ.к., профессор Қабжанов А.Т.

ҚОЛ СҰҒУШЫЛЫҚҚА ҚАТЫСТЫ ҚАЖЕТТІ ҚОРҒАНЫСТЫҢ ЗАҢДЫЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Қылмыстық құқықта қажетті қорғаныстың заңдылығы дәстүрлі түрде қол сұғушылыққа қатысты және қорғауға қатысты мән-жайлар призмасы арқылы қарастырылады.

Қажетті қорғану - әр адамның өміріне, денсаулығына, мүлкіне, тұрғын үйіне, меншігіне және басқа да заңмен қорғалатын құқықтары мен мүдделеріне қоғамға қауіпті қол сұғушылықтардан қорғануға ажырамас конституциялық құқығы болып табылады. Барлық адамдардың кәсіби немесе өзге де арнаулы даярлығына және қызмет жағдайына, жынысына, жасына және басқа да жағдайларға қарамастан тең дәрежеде қажетті қорғануға құқығы бар.

Қажетті қорғанудың заңға сыйымдылық шарттары қоғамға қауіпті қол сұғушылықтың сипатымен ғана емес, қорғанудың заңды шарттарымен де сипатталады. Оның тек қол сұғушылыққа қатысты талаптарының сақталуы заңды қорғану әрекеттерінің толықтай жүзеге асуына кепілдік бермейді.

Біздің ойымызша, Бірінші тәсіл ең жемісті, дәстүрлі. Бұл жағдайда инновациялар оң нәтиже бермейді, тек осындай күрделі қорғаныс институтын түсінуді шатастырады, өйткені әр автор қажетті қорғаныстың заңдылық шарттарының тізімін береді.

ҚР ҚК 32-бабының екінші және үшінші бөліктері қорғанушы жақтың қорғану әрекеттеріне қатысты жалпы ережелерді бекітеді.

Қажетті қорғаныс кезінде қол сұғудың белгілерінің бірі оның қоғамдық қауіптілігі болып табылады. Бұл белгіні бөліп көрсету теория мен құқық қолдану практикасы үшін өте маңызды және бірқатар мәселелерді шешуге мүмкіндік береді: Біріншіден, есі дұрыс емес, кәмелетке толмағандар мен кінәні жоққа шығаратын нақты қателікке байланысты әрекет ететін адамдарға қол сұғудан қорғану мүмкіндігін негіздеу; екіншіден, қажетті қорғаныс жағдайында, аса қажеттілік жағдайында және қылмысты болдырмайтын басқа жағдайларда жасалған әрекеттерден қорғану мүмкін бе деген мәселені шешу, өйткені мұндай әрекеттер қоғамдық қауіптен айырылған, сондықтан олардан қорғану мүмкін емес; үшіншіден, қылмысты болдырмайтын мән-жайлар үшін заңда белгіленген әрекеттерден шығу кезінде әрекеттер, шектеулер, мінез-құлық заңды болуды тоқтатады және әлеуметтік қауіпті болады, мұндай әрекеттерден қорғаныс мүмкін. Сондай-ақ, қылмыс құрамының жеке белгілері жоқ әрекеттерден

(мысалы, кінә) қорғаныс мүмкін, өйткені мұндай әрекеттер объективті әлеуметтік қауіпті.

Қол сұғушылық тек әлеуметтік қауіпті немесе қылмыстық, яғни қылмыстық жазалануы керек пе деген сұрақ қылмыстық құқық теориясында осы уақытқа дейін пікірталас тудырды және болып қала береді.

Қорғану әрекеттеріне қатысты шарттары: қылмыстық заңмен қорғалатын мүдделердің қорғалуы, қорғану кезінде зиянның қол сұғушы тұлғаға келтірілуі, қажетті қорғану шегінен шығып кетпеушілік. Кейбір авторлар төртінші шартты қосады: біреулері – қорғанудың уақытылы болуы, кейбіреулері қоғамдық қауіпті қол сұғушылықты бой тасалау мүмкіндігінен немесе басқа тұлғалардың, билік органдарының көмегіне жүгіну мүмкіндігінен тәуелсіз қажетті қорғану құқығының тиесілі болуы [1].

Біздің ойымызша, қорғанудың уақытылы болуы қол сұғушылықтың нақты бар болуынан туындайтын көлеңкесі ретінде көрініс табады. Себебі қорғанудың уақытылы болу талаптары қол сұғушылықтың нақты бар болуы шартының мағынасын ашып береді. Сондықтан да оны қорғаудың жеке шарты ретінде қарастыру орынсыз.

Қылмыстық кодекстің 32-бабында Өмірге қауіп төндіретін зорлық-зомбылықпен немесе осындай зорлық-зомбылық қауіпмен байланысты қол сұғушылық туралы сөз болғанда, қоғамдық қауіпті қол сұғушылықтан қорғау заңды болып табылады, ал өмірге қауіп төндірмейтін зорлық-зомбылықпен байланысты емес қол сұғушылықтарға қатысты мұндай айқындық жоқ.

Сонымен қатар, бұл мәселені шешудің теориялық және практикалық маңызы өте зор. Қол сұғушылықтың объективті түрде әлеуметтік қауіпті болуы керек екенін мойындау есі дұрыс емес, кәметке толмағандардың және кінәні жоққа шығаратын нақты қатерге байланысты әрекет ететін адамдардың әрекеттеріне қарсы қорғауды рұқсат етілген деп санауға мүмкіндік береді. Ғалымдардың көпшілігі аталған адамдардың қол сұғушылықтарынан қорғану мүмкіндігін мойындады.

Қажетті қорғаныстың заңдылығын қоғамға қауіпті қол сұғушылық деп тану қажетті қорғаныс пен аса қажеттілік жағдайында жасалған әрекеттерден қажетті қорғаныс мүмкін бе деген мәселені шешуге мүмкіндік береді. Қажетті қорғаныс жағдайындағы іс-әрекеттер қоғамдық қауіпке ие болып қана қоймай, керісінше заңды және қоғамдық пайдалы болғандықтан, оларға қарсы қажетті қорғанысқа жол берілмейді. Қылмыстық құқық теоретиктерінің көпшілігі бұл көзқарасты ұстанды.

Сонымен қатар, авторлардың бір тобы қорғанудың заңды болу шартына сәйкестілікті жатқызады, яғни шабуыл жасау барысында қол сұғушы қандай құралдарды қолданды және қолданушы осыған сәйкес қалай қорғанды. Жекеше алғанда, қорғану қол сұғушылықтың сипаты мен дәрежесіне қатысты сәйкестілікте болуы керек. Н.Н Турецкийдің пікірі бойынша: «Сәйкестілік шарты бірінші орында сот және тергеу органдарының қорғанушылық шараларының заңды болу туралы сұрақтарды шешу барысында қорғану әрекеттерін дұрыс саралауға теріс ықпалын тигізеді. Заңды қорғану үшін

пропорционалдық талап қажет етілмейді, қорғанушы қарусыз қол сұғушыға қарсы қарумен қорғануға құқығы бар», - деп көрсетеді [2].

▪ Қазақстандық ғалым К.Х Халиков қорғанудың төрт шартын көрсетеді:

▪ зиян тек қол сұғушы тұлғаға келтірілуі тиіс;

▪ қорғану белсенді шабуылмен жүзеге асуы тиіс, сондықтан да әрекетсіздікке жол берілмейді;

▪ қорғану қажетті қорғану шегінен асып кетпесе заңды деп табылады;

▪ қорғану шегі қажетті қорғану құқығын жүзеге асырушы тұлға көзқарасымен анықталады [3].

Қажетті қорғану қорғанушы адамның жеке мүдделерін ғана емес, заңмен қорғалатын кез- келген мүдделерді қорғауды жүзеге асырады.

Олар қылмыстық заң бойынша былай көрсетіледі:

▪ қорғанушының құқығы мен заңды мүддесі, яғни оның жеке басы, өмірі, денсаулығы, тұрғын үйі, меншігі, жер учаскесі және басқа да мүдделері мен құқықтары;

▪ өзге тұлғаның құқығы мен мүддесі;

▪ қоғамның заңмен қорғалатын мүддесі;

▪ мемлекет мүддесі [2].

Қылмыстық құқық теориясында азамат қажетті қорғануды қолдана отырып қорғалатын құқықтар туралы сұрақтар әлі де пікірталастар туғызуда. Өткен ғасырлардағы қылмыстық құқық теориясында да бұл мәселе қарама-қайшы көзқарастарды қалыптастырған еді. А.Ф Конидің «Қажетті қорғану құқығы туралы» жұмысында бірнеше көзқарастар келтірілген болатын:

▪ барлық құқық барлық құқық еместерді жояды және қажетті қорғану барлық жалпы адам құқығын қорғауды жүзеге асыруы тиіс.

▪ қажетті қорғану тұлғаға шабуыл жасау кезінде ғана жол беріледі.

▪ тұлғаның жеке басынан басқа оның мүліктік құқықтарының қорғалуы.

▪ құқық коллизиясы, құқық марапатталуы туралы теориялар [4].

А.Ф Конидің өзі мынадай көзқарасты ұсынды: «Қажетті қорғану - әділетсіз шабуылға қарсы еріксіз қорғану. Қалай әділетсіз шабуыл пайда болса, солай құқықтық қорғану қажеттілігі пайда болады» [4].

Сонымен, қажетті қорғану құқығын жүзеге асырушы субъектілер шеңберіне еш шектеулер қоюға болмайды, яғни кез-келген адам бұл құқыққа ие. Соның ішінде ерекше атап өтетін субъектілер, ақыл- есі дұрыс емес және кәмелетке толмаған адамдардың құқықпен қорғалатын объектілерін қорғау мақсатында әрекет ету мүмкіндіктері. Нақты мүдделерді қорғауға қатысты әр түрлі тұлғалар әр түрлі міндеттерге ие болады. Біреуінде өз мүддесін қорғауда моральдық міндет жатса, кейбіреуінде қызметтік жағдайына байланысты туындайтын құқықтық міндеттер жатыр. Құқықтық міндетті жүзеге асыру барысында зиян келтірілгенімен заңмен және өзге де нормативтік құқықтық актілермен қорғалады.

Оқиға жағдайы нақты қол сұғушылық жасалып жатыр деп сенуге негіз болған және қорғаныс құралдарын қолданған адам өз болжамының қателігін білмеген және біле алмаған жағдайларда, оның әрекеттері қажетті қорғаныс

жағдайында жасалған деп саналуы керек. Егер бұл ретте адам тиісті нақты қол сұғушылық жағдайында рұқсат етілген қорғау шегінен асып кетсе, ол қажетті қорғаныс шегінен асып кеткені үшін жауапкершілікке тартылады.

Осылайша, жоғары сот сатысы ойдан шығарылған қорғаныс жағдайында жасалған әрекеттерді қорғаушының қол сұғушылықтың қиялын біле алатынына байланысты саралауға кеңес береді. Қиялдағы қорғаныс жағдайында қорғаушының әрекеттерін бағалаудың екі тәсілі болуы мүмкін:

Қиялдағы қорғаныс істің мән-жайлары бойынша қорғаушы өзінің қате түсінігінің қателігін білмеген және саналы бола алмаған жағдайда қажетті қорғанысқа теңестіріледі. Бұл жағдайда қорғаушы мүлдем жауапқа тартылмайды немесе егер ол рұқсат етілген қорғаныс шегінен асып кетсе, қажетті қорғаныс шегінен асып кеткені үшін жауапқа тартылады.

Заңның мазмұнына сай қорғануды заңға сыйымды деп тану үшін қорғану шегінен шықпауы керек. Қорғанудың заңға сыйымдылығын шешу кезінде қол сұғушылық қауіптілік дәрежесіне, сипатына және басқа да факторларды ескеру қажет. Осы мәселелердің барлығы бағаланып, ал жалпы жиынтығы бойынша болған оқиғаның салдары мен сипатына қарай анықталуы керек.

Қылмыстық жауапкершілікті жоққа шығаратын жағдайлар жүйесіне кіретін әрекеттердің тағы бір тобы-бұл құрамның белгілерін жоққа шығаратын жағдайлар! қылмыстар. Мысалы, субъектінің белгілерін жоққа шығаратын жағдайлар қылмыстық жауапкершілік жасына жетпеу және есі дұрыс емес, субъективті тарап - кінәнің болмауы, мысалы, нақты қателікке немесе еңсерілмейтін күшке байланысты және т. б. Қылмыстың белгілерін болдырмайтын қол сұғушылықтардан қажетті қорғаныс) бұрын айтылғандай мүмкін деп саналады, өйткені бұл әрекеттер қылмыстық жазаланбаса да, қоғамдық қауіпті жоғалтпайды.

Біздің ойымызша, қылмыстық құқық доктринасында және оны қолдану практикасында белгіленген барлық қажетті қорғаныстың заңдылық шарттары заңда көрініс табуы керек. Тағы бір сұрақ: мұны қалай жақсы жүзеге асыруға болады, өйткені іс жүзінде қажетті қорғаныс туралы Заңның жаңа редакциясы жасалуы керек, бұл оңай емес. Бұған заңнамалық тәжірибе де, қылмыстық құқық доктринасының дамуы да дәлел бола алады.

Егер адам өміріне қол сұғушыға не қаруды қолданумен не қолданамын деп қорқытумен ұштасқан өзге де қол сұғушылыққа тойтарыс беру кезінде адамға зиян келтіру қажетті қорғану шегінен шығу болып табылмайды.

Жалпы ұсыныстар тұрғысынан мыналарды атап өткен жөн. Егер істің мән-жайлары нақты қол сұғушылық жасалып жатыр деп болжауға негіз болса, онда адамның адасуы оның пайдасына түсіндірілуі керек. Қиялдағы қорғаныс жағдайында әрекет етуші өзінің қателігіне көз жеткізуге мүмкіндігі болған, бірақ жауап беруге асыққан жағдайларда абайсызда зиян келтіруге жауапты болуы керек. Егер болып жатқан жағдайдың өтпелілігіне және болған жағдайдың жағдайына байланысты қорғаушының өз қателігіне көз жеткізу мүмкіндігі болмаса, онда оның әрекеттері осы нақты жағдайға қатысты рұқсат етілген қорғаныс шегін сақтау тұрғысынан бағалауға жатады.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Комментарий к Уголовному кодексу РФ. Отв. ред. Радченко В.И. М, 1996. - 479 с.
2. Турецкий Н.Н. Необходимая оборона по уголовному праву Республики Казахстан (проблемы пределов правомерной защиты): дисс. на соис. ученой степени к.ю.н. Алматы, 1998. – 7-111с.
3. Халиков К.Х. Необходимая оборона по советскому уголовному праву: автореф. дисс. ... к.ю.н. Алма-Ата, 1970. – 11 с.
4. Кони А.Ф. О праве на необходимую оборону. М., 1996. – 213 с.

УДК 343.2

Василенко А.Р., студентка
aziza.vasilenko_06@mail.ru

Шведчикова Е.В., старший преподаватель
leena_vik@mail.ru

ФГБОУ ВО Хакасский государственный университет им. Н.Ф.Катанова, город
Абакан, Российская Федерация

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА МОТИВАЦИЮ ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Аннотация. Актуальность данной работы определяется необходимостью формирования представлений об особенностях воздействия средств массовой информации на формирование преступного поведения в обществе.

В настоящее время масс медиа играют важную роль в обществе и, следовательно, оказывают значительное воздействие на сознание и мотивацию людей. Средства массовой информации способны не просто оказывать влияние на поведение людей, но и способствовать формированию общественного мнения. Закономерным является вопрос, могут ли средства массовой информации влиять на мотивацию преступного поведения в обществе.

Мотивация преступного поведения, представляет собой внутренний процесс, который приводит к совершению преступления. Мотивы играют важную роль в классификации правонарушения и помогают раскрыть истинные причины преступления.

Одним из ярких проявлений влияния на мотивацию преступного поведения можно считать демонстрацию медиа насилия. В наше время телевизор и интернет без цензуры распространяют ролики, видео, фильмы, которые "романтизируют" преступную деятельность, делая ее привлекательной, особенно для молодежи, и подростков. Молодые люди, вдохновляются данным контентом, чем мотивируют себя на одобрительное отношение к правонарушениям и преступлениям, либо проявляют готовность к совершению преступления, стремясь быть как герои фильмов или сериалов. Достаточно часто,

представители молодого поколения, замотивированные данным контентом, рассматривают преступление как источник прибыли и уважения.

В настоящее время происходит романтизация преступности посредством киноискусства. Например, фильм "Джентльмены" режиссера Гая Ричи рассказывает о людях, занимающихся торговлей наркотиками и совершающих многочисленные преступления.

Следовательно, демонстрация "романтизированного" насилия и «облагораживание» преступности так же оказывает влияние на мотивацию преступного поведения. Это может приводить к желанию подражать главным героям в их противоправном или преступном поведении. В контексте рассматриваемого вопроса также отметим, что нередко представители средств массовой информации оказывают влияние на мотивацию преступного поведения непроизвольно, не имея на это какого-либо умысла. По мнению С.В. Вавилина, это происходит в тех случаях, когда в медиапространстве начинается активное освещение какой-либо преступной деятельности, и впоследствии зритель вдохновляется таким преступником и идет на совершение преступления сам [2, с. 969]. К сожалению, в истории было несколько примеров подобных случаев. Один из них связан с преступлениями, совершенными Александром Пичушкиным - первым российским серийным убийцей, осужденным на пожизненное заключение за убийство 60 человек. В своих показаниях Пичушкин утверждал, что на совершение преступлений его вдохновила трансляция по телевидению судебного процесса над Андреем Чикатило - "ростовским маньяком", поступкам которого он подражал и которого хотел превзойти по количеству жертв [1, с. 47].

Значит, активное освещение судебного процесса и преступной деятельности этих преступников стало мотивационным фактором для Пичушкина. Данная информация носит предположительный, и не доказанный характер.

Другой пример - дело "банды молоточников", которым в 2013 году был вынесен приговор за серию убийств. Артем Ануфриев и Никита Лыткин заявили на допросе, что их основным мотивом для совершения преступлений было желание быть похожими на своих кумиров - Андрея Чикатило и Александра Пичушкина. Следователь Евгений Карачевский, который вел это дело, отметил в интервью, что подростки сказали, что в юности они увидели телевизионный сюжет о Пичушкине, когда шел суд над Чикатило, и это вдохновило их [4]. Они начали изучать поведение и преступления серийных убийц, и обратили внимание на серию убийств, совершенных днепропетровскими подростками, которые снимали эти преступления на видео. В итоге Ануфриев и Лыткин решили повторить подвиг своих "кумиров", избегая их ошибок. Интересно, что подростки создали группу в социальной сети ВКонтакте, где обсуждали свои последующие убийства, проводили голосования о том, кого убить следующим, и общались на эту тему со своими подписчиками.

Таким образом, можно сделать вывод, что СМИ могут оказывать влияние как непосредственно, так и опосредованно на мотивацию преступного

поведения. В последнем случае СМИ занимаются освещением событий, которые вызывают общественный резонанс, возможно не понимая, что эти события могут вдохновить потенциальных преступников. Закономерен вопрос, имеет ли смысл ограничивать подобные медиа темы в СМИ. На наш взгляд, это не имеет смысла, так как информацию о преступниках и подобных инфоповодах можно встретить не только в телевизионных передачах, но и в Интернете, где ограничить ее распространение практически невозможно. Кроме того, согласимся с П.В. Ивлиевым и А.А. Глухой, что влияние СМИ в данном контексте – это лишь один из множества факторов, которые оказывают итоговое влияние на преступное поведение [3, с. 52]. Ученые отмечают, что на то, станет ли конкретное лицо преступником или нет, влияют множество факторов, включая генетическую предрасположенность, социальные условия жизни и многие другие.

В целом можно отметить, что СМИ могут повлиять на формирование мотивации преступного поведения, но данное влияние не является определяющим фактором.

Список использованных источников:

1. Анхимова Р.В. Криминогенные последствия воздействий средств массовой информации // Научный портал МВД России. 2015. № 1 (29). С. 45-51.
2. Вавилин, С.В. Влияние СМИ на мотивацию преступного поведения // Молодой ученый. 2019. № 10 (114). С.967-969.
3. Ивлиев П.В., Глухова А.А. Влияние СМИ на распространение преступности и криминальной субкультуры в России // Право и государство: теория и практика. 2021. № 11. С. 50-54.
4. Об убийствах рассказывали с гордостью. Режим доступа: <https://ulan-ude-city.ru/news/proisshestviya/ob-ubiystvah-rasskazyvali-s-gordostyu-istoriya-irkutskih-molotochnikov-kotorye-derzhali-v-strahе-akademgorodok-oni-byli-poklonnikami-chikatilo-i-pichushkina-i-mechtali-prevzoyti-ih.htm?ysclid=loo3idkqgs134031232>

Шведчикова Е.В., Василенко А.Р.

БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ҒЫНАЛАНДЫРУҒА ӘСЕР ЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа: Бұл жұмыстың өзектілігі бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдағы қылмыстық мінез-құлықты қалыптастыруға әсер ету ерекшеліктері туралы идеяларды қалыптастыру қажеттілігімен анықталады.

Гартман З.А
zinaharman@gmail.com
Студент Академии «Volashaq»,
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель: доцент кафедры ПиФД Кенжина С.А

СООТНОШЕНИЕ АНГЛО-САКСОНСКОЙ И РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ СИСТЕМЫ ПРАВА В РАЗВИТИИ ПРАВОВОЙ МОДЕЛИ РК

Аннотация: в данной статье рассматриваются теории возникновения права и его источники. Были проанализированы основные правовые семьи, такие как романо-германская и англосаксонская.

На протяжении тысячелетий люди живут в условиях национальной правовой реальности. Они являются гражданами (или подданными) определенной страны, подчиняются государственной власти, и их поведение соответствует правовым нормам и требованиям. Естественно, еще в древние времена люди начали задумываться о причинах и путях появления стран и законов. Были созданы различные теории, по-разному отвечающие на эти вопросы. Разнообразие этих теорий может быть объяснено различными историческими и социальными условиями, в которых находятся авторы, а также различными идеологическими и философскими позициями, которые они занимают. Давайте взглянем на теорию различий между государством и обществом и рассмотрим происхождение государства и права как конкретный вопрос.

Теологическая теория. Это одна из первых теорий происхождения государства и права, объясняющая их происхождение божественной волей.

Патриархальная теория. Эта теория также возникла в древние времена.

Смысл её заключается в том, что государство возникает из разрастающейся из поколения в поколение семьи. Глава этой семьи становится главой государства - монархом. Следовательно, его власть является продолжением власти его отца, а монарх является отцом всех своих подданных. С точки зрения патриархальной теории (и с точки зрения теологической теории) естественно прийти к выводу, что все люди должны подчиняться власти государства.

Органическая теория. Её появление связано с успехами естественных наук в девятнадцатом веке.

Теория насилия. Эта теория также появилась в девятнадцатом веке. Одно племя (племенной союз) завоевывает другое племя.

Изначально закон формировался на основе обычаев, которые изменились с прошлого, и на основе судебных решений о том, что власти придают значение общим нормам. Источником права можно считать те материальные, социальные и иные условия общества и всей правовой системы, которые объективно

приводят к необходимости опубликования или изменения и дополнения, определенных нормативных правовых актов [1].

Правовая семья — это совокупность национальных правовых систем в рамках одного вида права, выделяемых на основе общности исторического пути его формирования, доминирующих источников, структуры права, особенностей правоприменения и т.д. Системность-неотъемлемое свойство любого типа права. Наличие её указывает на то, что право является не случайным набором разрозненных юридических норм, а целостным устойчивым образованием. Нормы права составляют основу, базис любой системы права. Это тот строительный материал, из которого создаются все отрасли права.

Наиболее изученными правовыми семьями являются:

1. Романо-германская правовая семья (континентальное право)
2. Англосаксонская правовая семья (система общего права)
3. Религиозно-правовая семья
4. Традиционная правовая семья
5. Социалистическая правовая семья [2]

Современный Казахстан принадлежит к странам с романо-германской правовой системой. При разработке законодательства наша страна опирается на опыт Франции, которая является одной из стран-создательниц этой системы. У нас много общего с этой страной в области законодательства. Конституция Казахстана структурно аналогична Конституции Франции.

Основным источником права нашей страны являются различные нормативно-правовые акты - сама Конституция, кодексы, законы, постановления правительства и т.д.

Романо-германская правовая семья максимально отвечает требованиям современного цивилизованного общества, поскольку позволяет наиболее полно применять научные результаты и эффективно регулировать изменяющиеся общественные отношения.

Наиболее важной особенностью романо-германской правовой семьи является ее связь с римским правом, что определяет ее следующие характеристики:

- 1) Основным источником являются нормативные правовые акты, как широкая абстрактная модель, применимая к неограниченному числу возможных ситуаций;
- 2) В формировании правовых норм главная роль принадлежит законодателю;
- 3) Существует четкое разделение на юридические отрасли;
- 4) Существует четкое разделение между частным правом и публичным правом. Следует отметить, что это разделение является общим в принципе и в основном теоретическим, но оно понимается как одна из наиболее важных особенностей структуры романо-германской правовой семьи.

Использование норм - образцов поведения позволяет законодателям незамедлительно влиять на общественные отношения и изменять их, что является абсолютным преимуществом данного типа правовой регламентации.

Романо-германские нормы имеют системно-иерархический характер, образуют взаимосвязанные комплексы соподчиненных с точки зрения юридической силы и социальной значимости положений, среди которых выделяются «главные» и второстепенные, менее значимые правила. Такая ситуация облегчает юристам романо-германской системы поиск и применение существующих законов [3].

В то же время общность также придает нормам негативные характеристики: чем более обширны нормы, тем труднее их применять на практике. Существуют серьезные проблемы с их спецификацией и интерпретацией. Для этого используется множество приемов и методик толкования, позволяющих выявить волю законодателя. Поэтому судебные, арбитражные и другие учреждения сформулировали большое количество вторичных норм, которые оговаривают, разъясняют и конкретизируют положения закона.

Англосаксонская правовая семья (common law family), единая национальная правовая система, основанная на христианской традиции и британском общем праве, включает общие национальные или исторические корни, общие принципы, правовую структуру, функции и стиль. Это право традиционно обозначают как общее право, подчеркивая единство права и правоприменительной практики на всей территории государства.

Основные характеристики англосаксонской правовой семьи:

- Основным источником права является судебный прецедент (это правила поведения, сформулированные судьями в их решениях по конкретным делам, применимые к аналогичным делам);

- ведущая роль в формировании права отводится суду;

- Главенствующую роль занимает процессуальное право;

-Отсутствие кодифицированных отраслей права;

- Не существует традиционного правового разделения на частное и публичное право.

В странах романо-германской правовой семьи, основным источником права является закон. В свою очередь, в странах англо-американской правовой семьи основным источником права является судебный прецедент, то есть нормы, сформулированные судьями в своих решениях. Англо-американское «общее право» включает прежде всего группу английского права с характерным для Англии прагматически-рационалистическим образом мышления, присущим буржуазии в таких странах, где никогда не было мировоззренческих традиций создания глобальных социально-философских теорий и где в то же время в силу исторических особенностей развития капитализма сохранилась явная настороженность к высшей власти, к ее концентрации и поддерживался в противовес ей престиж судебной системы. Это обстоятельство при определенных условиях нашло свое проявление в жизни США и прежних доминионов Британской империи. В рассматриваемую семью входят, наряду с США и Англией, Северная Ирландия, Канада, Австралия, Новая Зеландия, а также 36 государств-членов Британского содружества [4].

С обретения Казахстаном независимости, неоднократно были попытки внедрить принципы и элементы англосаксонского права в законодательство Казахстана и других стран СНГ.

Во время законодательной реформы в Казахстане американские консультанты активно пытались внедрить элементы общего права в нашей стране. Иногда им это удавалось. В частности, под влиянием американских консультантов многие американские концепции были приняты в Законе об акционерных обществах 1998 года. Однако этот закон оказался недействительным, поскольку он не подходил для правовой системы Казахстана. Он был отменен в 2003 году и заменен новым законом об акционерных обществах, полностью основанным на концепции романо-германской правовой системы.

Вырванные из британского законодательства институты и концепции, искусственно введенные в нашу систему, могут повлиять на всю правовую систему и в конечном счете разрушить ее.

В виду того, что Казахстан на протяжении всего своего существования (32 года), развивался на основе романо-германской правовой семьи, переход на англо-саксонскую правовую семью на данный момент невозможен. С переходом на англо-саксонскую систему права, Казахстан должен был бы полноценно изменить структуру правления. То есть, смена формы правления, которая закреплена в Конституции РК (в виду того, что вносить поправки в ст.2 Конституции РК запрещено, будет стоять необходимость о создании новой конституции), формы государственного режима, изменение структуры правительства, изменение судебной системы и многое другое. В связи с этим, переход на другую систему права, по нашему мнению, не является целесообразным.

Список использованных источников:

1. *Теория государства и права: учебник - 2-е изд., переиздание. и доп. – М.: Проспект, 2009. - с.505*
2. *Теория государства и права: учебное пособие. / М.Б.Смоленский. – М., 2010. - с.153*
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/romano-germanskaya-pravovaya-sistema-istoriya-i-sovremennost>
4. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34332948&pos=37;-4#pos=37;-4

Гартман З. А

ҚР ҚҰҚЫҚТЫҚ МОДЕЛІН ДАМУДАҒЫ АНГЛО-САКСОН ЖӘНЕ РОМАН-ГЕРМАН ҚҰҚЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ АРАҚАТЫНАСЫ

Аннотация: Бұл мақалада құқықтың пайда болу теориялары және оның көздері қарастырылады. Роман-герман және англо-саксон сияқты негізгі құқықтық отбасылар талданды.

Гартман З.
zinaharman@gmail.com
Студентка 3 курса, Академия «Bolashaq»
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель, старший преподаватель
кафедры ПиФД Кусаинова А.А.

НАСЛЕДСТВЕННОЕ ПРАВО В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В статье рассматривается вопрос относительно субъективного права на принятие наследства, анализируются различные способы принятия наследства.

Наследственное право играет одну из важнейших ролей в жизни каждого человека и общества в целом. Поскольку смерть — это факт, который не зависит от влияния человека, страны, его финансового положения или политической системы, и является фактом, который невозможно контролировать, приход смерти – неизбежен для любого человека.

Актуальность темы обусловлена тем, что вопросы наследственных правоотношений так или иначе затрагивают практически каждого человека. Это гарантирует надежность и стабильность современных правоотношений.

Это можно объяснить тем фактом, что это связано с возрождением системы частной собственности. «На самом деле формирование и развитие наследования идут рука об руку. Благодаря утверждению частной собственности сформировались рыночные отношения, сформировалось качество собственности человека, в том числе наиболее ценные объекты гражданского права: квартиры, автомобили, земельные участки и т.д.» [1]. Этот вид собственности является основой благосостояния и социального статуса граждан. Наследование дает каждому гражданину возможность самостоятельно и свободно распоряжаться этим имуществом после смерти. Кроме того, увеличивается число граждан, так или иначе участвующих в наследственных правоотношениях.

Наследование — это передача имущества, прав и связанных с ними обязанностей умершего (наследодателя) другим лицам (наследникам) [2, ст.1038].

Комплекс имущества, прав и обязанностей, приобретенных в процессе наследования, называется наследственным имуществом, которое передается наследнику. Имущество умершего передается наследникам в порядке всеобщего наследования.

Независимо от гражданства, социального статуса и дееспособности, любой желающий может выступить в качестве завещателя. Завещатель — это лицо, которое наследует имущество после смерти. В свою очередь, наследником является лицо, предусмотренное завещанием или законом, то есть наследник. Только совершеннолетние могут пользоваться правами наследования. Если

наследник не достиг совершеннолетия (18 лет), с согласия законного представителя или опекуна он может самостоятельно распоряжаться унаследованным движимым или недвижимым имуществом [3].

Наследство (наследственность или наследственное имущество) — это собственность наследодателя и некоторые неимущественные права и обязанности. Даже после его смерти это не прекратится, но согласно нормам наследственного права, как правило, оно перейдет к его наследникам.

Существует два основных типа наследования. То есть наследование по закону и наследование по завещанию.

Согласно Гражданскому кодексу Республики Казахстан, когда человек составляет завещание, он имеет право оставить все имущество одному лицу или распределить приобретенное имущество между двумя или более лицами [2].

Человек имеет право написать завещание, содержащее распоряжения о любом своем имуществе, включая имущество, которое он может приобрести в будущем.

Завещание составляется в письменной форме и нотариально заверяется, в нем указываются место, дата и время составления.

Оно должно быть составлено самим завещателем, и составлять завещание через представителя не разрешается. Наследодатель должен привести свидетеля к нотариусу (у обеих сторон должны быть удостоверения личности или паспорта). При этом сам наследник может не присутствовать приданной процедуре. Так же, необходимости в извещении наследника о составлении завещания нет.

Современное законодательство о наследовании ограничивает количество людей, которые могут выступать в качестве свидетелей, и предусматривает возможность участия свидетелей в составлении завещаний. В литературе правильно указывается, что лица не могут стать свидетелями из-за их «официального статуса», «намерения составить завещание» или из-за их предубеждений, фаворитизма и нечестности, или когда они используются в качестве свидетелей для участия в конкретных делах о наследовании, они могут ввести в заблуждение соответствующие органы и сертификаты [4].

Ограничения в отношении людей, которые не могут быть свидетелями, основаны на двух основных критериях: намерены ли они составить завещание и не могут ли они правильно понять факты и дать правильные показания по фактам.

Завещание составляется в двух экземплярах, один из которых хранится у нотариуса, оформившего завещание, а затем передается на хранение в нотариальную контору или Национальный архив. Второй экземпляр передается наследодателю, который может сохранить его или передать наследнику.

Согласно воле завещателя, завещание может быть нотариально заверено без ознакомления с его содержанием. Такое завещание называется тайным.

Секретное завещание, под страхом его недействительности, должно быть собственноручно написано и подписано завещателем в присутствии двух свидетелей и нотариуса и заклеено в конверт, на котором свидетели ставят свои

подписи. Конверт, подписанный свидетелями, запечатывается в присутствии свидетелей и нотариуса в другой конверт, на котором нотариус ставит удостоверительную подпись [5].

Чтобы точно определить волю завещателя на основе текста завещания, в тексте завещания должно быть четко определено распоряжение завещанием, чтобы не было двусмысленности в его толковании.

С точки зрения наследования по закону, одним из основных факторов является родство – кровное родство людей, происходящих от общего предка. Гражданский кодекс Республики Казахстан определяет круг наследников. Этот метод определяет порядок, в котором они наследуют, а именно: устанавливает очередь наследников и определяет, что наследники каждой очереди наследуют равную долю. Порядок наследования проявляется в том, что при отсутствии наследников предыдущей очереди наследники каждой последующей очереди по закону обязаны вступить в наследство. В Гражданском кодексе Республики Казахстан ст.ст.1061-1065 определен состав наследников. Эта статья подробно определяет круг наследников в соответствии с законом и порядок, в котором они наследуют от своего имени [2].

Каждый наследник должен выразить свою волю, принять или отклонить ее в течение шести месяцев после открытия наследства. Отсутствие заявления означает отсутствие воли, а потому нотариус (должностное лицо) не может произвести нотариальные действия с точным соблюдением закона, в этой части имеются некоторые коллизии.

В реальной жизни это доставляет гражданам большие трудности, поскольку люди часто вообще не знают шестимесячного срока для принятия наследства, поскольку предполагается, что они уже являются наследниками после смерти своих родителей (детей, супругов и т.д.), они вовремя не обращаются к нотариусу. Граждане обычно обращаются в суд с просьбой восстановить срок принятия наследства или установить факт принятия наследства. Суд, принимая такое заявление, сначала определяет наличие спора между наследниками, поскольку ответчиком при подаче заявления о возобновлении принятия наследства должны быть другие наследники, а при их отсутствии – уполномоченные на управление государственным имуществом.

При отсутствии споров эти требования выполняются. Согласно части 4 статьи 193 ГПК, ответчик признает иск, то есть признание иска означает, что принято решение об удовлетворении иска. Если это не нарушает действующее законодательство или не нарушает соблюдение чьих-либо прав, срок будет восстановлен. Признавая, что установленный другими наследниками срок подачи заявлений о восстановлении принятия наследства не нарушает закон, поскольку данная процедура регулируется гражданским законодательством и не ущемляет ничьих прав, поскольку в этих отношениях участвуют только сами наследники.

Чтобы получить наследство, наследник должен принять его. Это можно сделать двумя способами: подав заявление о принятии наследства

государственному нотариусу и запросив свидетельство о правах, или совершив операцию, свидетельствующую о фактическом принятии наследства.

Когда свидетельство о праве на наследство выдается в соответствии с законом, нотариус проверяет:

- 1) Факт смерти наследодателя;
- 2) Время и место открытия объекта культурного наследия;
- 3) Наличие родственных и иных отношений между наследником и завещателем;
- 4) Наследовать состав и местонахождение имущества и выдать на него свидетельство о праве на наследство.

Если у человека нет наследников или в течение шести месяцев никто не вступил в наследство, то все, что принадлежало умершему, перейдет в государственную собственность. Такое имущество называется выморочным.

Выморочное имущество – это недвижимость, земля, ценные бумаги, драгоценности — оставшееся после смерти владельца, у которого нет наследников. Их может не быть, потому что их нет в живых или у наследодателя никогда не было родственников, которые составляют первую и вторую очереди наследования. Долги тоже переходят по наследству государству. Так, банки могут требовать вернуть кредит умершего должника в пределах стоимости имущества. То есть, если долг составляет 30 млн тенге, а имущество стоит 7 млн, банк получит от государства только 7 млн тенге.

Таким образом, согласно Конституции Республики Казахстан право наследования в Республике Казахстан гарантировано законом. Право наследования не является абсолютным, так как его ограничение допускается на основании пункта 3 ст.39 Конституции Республики Казахстан и соответствующих норм гражданского законодательства (например, в случае отстранения недостойных наследников от наследства). Механизм реализации права на наследство регулируется действующим законодательством и должен быть направлен на обеспечение его действительных гарантий. Одной из таких гарантий является сохранение и обеспечение права наследования тем наследникам, которые в шестимесячный срок после открытия наследства не отказались от него и не приняли наследство. Эти гарантии также должны учитывать права наследников, которые приняли и формализовали свои наследственные права при распоряжении общим наследственным имуществом в долевой собственности [6].

В этом направлении предлагается внести изменения и дополнения в Гражданский кодекс Республики Казахстан в отношении реформирования системы принятия и отказа от наследства, перейти от системы принятия наследства к смешанной системе, которая имеет элементы как первой, так и системы отречения:

1. Определить нормы, обеспечивающие принятие наследства по умолчанию наследником, постоянно проживающим с наследодателем на момент открытия наследства, а также несовершеннолетним, недееспособным, ограниченно дееспособным наследником, лицом, достигшим пенсионного

возраста независимо от места жительства на момент открытия наследства, за исключением случаев отказа от наследства;

2. Другие наследники определяют существующую систему наследования, которая заключается в принятии наследства путем подачи соответствующего заявления нотариусу в течение шести месяцев после открытия наследства;

3. Чтобы расширить основания увеличения доли наследников в очереди, когда наследник не отказывается от наследства и не принимает его вовремя, часть наследства, которая была бы обязана такому наследнику, должна быть передана наследникам в соответствии с законом, призванным к наследованию, и распределена между ними пропорционально их наследственным долям.

Уточнить порядок признания имущества выморочным, в частности, расширить соответствующие условия, добавив, что в случае отклонения наследниками наследства, а также отказа от его принятия, наследство может быть признано выморочным имуществом [7].

Список использованных источников:

1. Гражданское право: Учебник.: В 3 т. Т.3- 4-е изд. перераб. и доп./подред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: Изд-во Проспект, 2004 – 608с.
2. Гражданский кодекс Республики Казахстан от 1 июля 1999 года № 409-І (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2024 г.)
3. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30057145&pos=9;-39#pos=9;-39
4. Матинян Н.А. К вопросу о свидетелях в наследственном праве // Наследственное право. 2008. №1., с.22
5. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38065560
6. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.09.2022 г.)
7. Актуальные проблемы принятия наследства (Бурибаев Е.А., Доктор юридических наук; Хамзина Ж.А., Доктор юридических наук, профессор) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31627152&pos=6;-10

Гартман З.А

НАСЛЕДСТВЕННОЕ ПРАВО В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. Мақалада мұраны қабылдаудың субъективті құқығына қатысты мәселе қарастырылады, сонымен қатар мұраны қабылдау тәсілдері талданады.

Гартман З.А.

zinaharman@gmail.com

Студент Академии «Bolashaq»

город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель доцент кафедры ПиФД Садыкова К.К.

ЧЕТЫРЕХДНЕВНАЯ РАБОЧАЯ НЕДЕЛЯ: МИРОВАЯ ПРАКТИКА, ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Аннотация: В статье рассмотрены основные преимущества 4-х дневной рабочей недели. А так же возможности внедрения в РК.

История человечества доказала жизненную важность труда в формировании и развитии человечества и общества. Работа — это основное условие всей человеческой жизни. «Работа создает самих людей». Труд - это социально-экономическая категория.

Люди упорно трудятся, чтобы улучшить условия своей жизни и изменить окружающую среду. Он стремится надежно защитить свою жизнь на долгое время. Если вы хотите добыть себе еду, построить дом или сшить одежду, человек использует материалы от природы, что позволяет ему создавать более комфортные условия жизни. Он использовал эти материалы в своих интересах. Такая деятельность связана с трудом. Однако в развитом обществе человеку также необходимо усердно трудиться, чтобы поддерживать свое здоровье и образование, защищать свои законные права и оказывать помощь в случае инвалидности [1].

Труд в процессе развития человечества стал более разнообразным, совершенным и многогранным: охота, скотоводство, сельское хозяйство, прядение и ткачество, обработка металла, гончарное дело, судоходство и торговля. Постепенно появлялись и развивались искусство, наука, юриспруденция, политика и другие формы трудовой деятельности. Поэтому в целом, по мнению Энгельса, это является источником его все более сложного вида работы. Постепенное совершенствование орудий труда привело к возникновению разделения труда по месту, по полу, по возрасту, по выполняемым функциям. А затем и первичная кооперация труда как объединение работников для совместного изготовления продуктов. В результате разделения труда стала формироваться профессиональная структура общества, деление труда на умственный и физический, зачатки который имели место в рабовладельческом строе. Появлялась необходимость рациональной организации труда рабов.

Так, право на труд закреплено Всеобщей декларацией прав человека, принятой Организацией Объединенных Наций в 1948 году. Ею провозглашено, что каждый человек в этом мире имеет право на труд, имеет право свободно выбирать работу, а также имеет право на комфортные и справедливые условия

труда. Этот документ провозглашает защиту от безработицы, действует во всех странах мира. Вместе с тем, в каждом государстве имеются свои законодательные положения, которые закрепляют право человека на труд и справедливые условия труда.

Рассматривая вопрос о ценности труда, следует отметить, что в широком смысле она представляет собой фиксированную в сознании человека характеристику его отношения к труду. «Ценности — это стержень любого общества, концентрирующий и вбирающий в себя все формы общественного сознания» [2].

Ценность для человека имеют предметы, которые доставляют ему положительные эмоции (удовольствие, радость, наслаждение). У каждого человека с детства складывается личностная система ценностных ориентаций, которая формируется на основе господствующих в культуре ценностных представлений, меняющихся с новым периодом в истории. На современном этапе развития общества ценность труда представлена как целесообразная деятельность человека, направленная на создание материальных и духовных благ. Трудовая деятельность призвана совершенствовать собственный потенциал работника, удовлетворять его потребность в самовыражении, а также помочь достигнуть его внутренней гармонии. Трудолюбие в совокупности с целеустремленностью, интеллектуальными и творческими способностями, высокой степенью социальной мобильности, коммуникабельности, открытости и честности способны сформировать успешную, конкурентоспособную личность. Чем качественнее труд, тем выше качество жизни человека. Единственный источник богатства народа — это труд, приложенный к природе и с необходимостью порождающий те или иные общественные системы.

Трудовым кодексом РК предусмотрены различные виды режимов работы. Помимо основного режима - нормальной продолжительности рабочего времени, предусмотрены специфичные виды режимов работы, такие как:

- сокращенный режим рабочего времени
- неполное рабочее время
- гибкого рабочего времени
- работа в ночное время
- вахтовый метод работы
- сменный метод работы
- дистанционный режимы работы
- режим комбинированной дистанционной работы
- скользящий график работы [3].

Трудовой кодекс РК не содержит такого понятия как «ненормированный рабочий день» (ненормированное рабочее время, ненормированный график, нормированный рабочий день), в связи с чем данный термин официально в трудовых отношениях не используется.

Гибкий график работы фактически стал нормой. В настоящее время во многих сферах работы главным показателем должно быть не количество часов, проведенных на рабочем месте, а эффективность.

Изменение формы трудовых отношений является результатом технологического развития. Таким образом, использование оцифровки и облачных сервисов позволит миллионам людей работать удаленно в любом часовом поясе, стирая границы рабочего дня. Исследования показали, что гибкий график работы может повысить производительность, снизить текучесть кадров, снизить косвенные издержки и повысить вовлеченность сотрудников [4].

Повышение эффективности за счет сокращения рабочего времени также может быть отражено в другом аспекте. Согласно пункту 3 статьи 71 Трудового Кодекса РК, с согласия сторон, при заключении трудового договора допускается установление четырехдневной рабочей недели и имеет право чередоваться с пятидневной или шестидневной рабочей неделей [3].

Основной целью четырехдневной рабочей недели является не повышение производительности труда и не обеспечение того, чтобы работодатели получали от этого какие-либо выгоды в краткосрочной перспективе, а приведение экономического процесса в соответствие с современными реалиями. Рынок труда никогда в мировой истории не менялся так быстро, как сегодня - технический прогресс породил новые отрасли и сегменты рынка, новые специальности и производственные процессы, одновременно вытесняя старые отрасли и сегменты рынка.

Рассмотрим международный опыт введения четырехдневную рабочую неделю.

Исландия ввела четырехдневную рабочую неделю одной из первых в мире. Испытание такого графика длилось с 2015 по 2019 год. Почти 90% исландских рабочих сократили рабочие часы, чтобы соблюдать четырехдневную рабочую неделю.

Согласно исследованиям, в результате стресс и истощение работников уменьшились, а баланс между личной жизнью и работой улучшился.

Предприниматели Франции также все чаще вводят четырехдневную рабочую неделю, хотя это и не закреплено на законодательном уровне. В то же время страна ввела 35-часовую рабочую неделю более 20 лет назад, и с этим может быть связан переход компаний на новый график. В стране уже 10 тысяч работников выходят на работу всего 4 дня в неделю.

В Литве с 2021 года действует закон, по которому родители с маленькими детьми могут работать всего 32 часа в неделю. Эта категория работников уже работает четырехдневную неделю, хотя на законодательном уровне такой график не утвержден.

Согласно результатам опроса, 51% респондентов готовы одобрить четырехдневную рабочую неделю, 35% - против, 14% не определились по этому поводу.

Идею больше поддерживают женщины и молодежь до 30 лет, а работники старше 50 лет и пенсионеры чаще выступают против предложения.

Дания и Нидерланды – самые короткие рабочие недели в Европе. У этих двух стран самые короткие рабочие недели. Средняя продолжительность рабочей недели в Нидерландах составляет 29 часов – это самая короткая рабочая

неделя в Европе, которая позволяет работникам работать 4 дня в неделю в зависимости от договоренностей.

Правительство Испании согласилось на 32-часовую рабочую неделю в течение 3 лет, в то же время работники сохраняют свои зарплаты.

В Германии средняя продолжительность рабочей недели составляет 34,2 часа. Там также опробуют новый график по инициативе профсоюзов, требовавших сокращения рабочего времени.

Согласно опросу Forsa, 71% людей, работающих в Германии, хотели бы иметь возможность работать всего 4 дня в неделю. Более трех четвертей респондентов сказали, что они поддерживают правительство, чтобы изучить возможность введения четырехдневной недели. Также две трети работодателей поддержали инициативу.

Португалия также недавно ввела тестирование четырехдневной рабочей недели. В июне 2023 года началось шестимесячное испытание с участием 39 предприятий.

Считается, что четырехдневная рабочая неделя имеет гораздо больше преимуществ, чем недостатков. Сотни компаний, участвовавших в четырехдневных пилотных работах, обнаружили, что производительность повышается, затраты уменьшаются, а претендентов на работу становится больше.

Благодаря этому удастся привлечь лучших кандидатов на работу и уменьшается текучесть кадров. В то же время, четырехдневная рабочая неделя позволяет работникам повышать квалификацию, что способствует повышению производительности компании на 25%.

В Великобритании был проведен, пожалуй, крупнейший шестимесячный эксперимент с четырехдневной рабочей неделей, в котором приняли участие 60 компаний и 3300 сотрудников. В ходе эксперимента было изучено, как сокращение рабочего дня повлияет на окружающую среду, производительность труда и благополучие сотрудников.

Более 90% компаний, участвующих в пилотной программе, решили сохранить четырехнедельную политику после окончания пробного периода, назвав это «крупным прорывом». В течение пилотного периода участники должны следовать «модели 100:80:100». Другими словами, 100% заработной платы выплачивается в 80% случаев в обмен на обязательство поддерживать производительность труда как минимум на 100%.

Но 4-х дневная рабочая неделя имеет свои недостатки:

Если все сотрудники будут свободны в пятницу, это повлияет на обслуживание клиентов.

Поддерживать контакт между людьми будет сложнее: у вас может не хватить времени на общение и завершение всей работы в течение 4 дней.

Если компания не стандартизирует этот процесс, работа может стать слишком напряженной и изнурительной.

Неравенство между людьми будет усиливаться. Хотя большинство офисных работников могут легко сократить свою рабочую неделю на один день, на самом деле это невозможно в сфере производства или услуг.

Цель этой идеи - позволить людям больше расслабляться и находить время для себя, хобби, занятий спортом и перерывов на работу. Это также поможет уменьшить количество случаев эмоционального выгорания, переутомления, а в некоторых случаях даже смерти [5].

Переход на более гибкое рабочее время и сокращение рабочей недели способствуют ряду преимуществ, которые, в свою очередь, несомненно, повлияют на общую эффективность труда и улучшение социально-экономической среды:

Во-первых, улучшится здоровье сотрудников: освобожденный дополнительный нерабочий день позволяет сотрудникам правильно отдыхать и заряжаться энергией для работы.

Во-вторых, будет обеспечена эффективная борьба с безработицей за счет увеличения экономической активности населения на рынке труда, в частности женщин.

В-третьих, повысится мотивация сотрудников, снизится их концентрация на быстром и качественном выполнении важных задач, а также сократятся потери рабочего времени.

В-четвертых, сокращение рабочего времени благотворно скажется на снижении экологических и транспортных нагрузок, снижении расхода топлива и энергии.

В-пятых, индустрия развлечений и культура получают дополнительный импульс.

В-шестых, улучшится качество жизни населения. Будет больше возможностей провести время с семьей, заниматься хобби и хобби, культурным развитием, спортом и самообразованием населения.

Практика дорогая, но воплощенная, как показывает нам пример других стран. Это окупается тем, что сотрудники работают более мотивированно и качественно. Таким образом, использование четырехдневной недели требует одновременного роста уровня заработной платы, развитие сферы отдыха, увеличения правовой защищенности рабочего персонала, качественного роста изменений в работе значительной части работников.

Список использованных источников:

1. <https://be5.biz/ekonomika/t002/04.html>
2. Моджина Н. В. Роль права как ценностного феномена в формировании личности: Монография /Моджина Н. В. — Уфа: РИЦ БашГУ, 2009. — с. 50
3. Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.02.2024 г.)
4. <https://ubpo.ru/press/publications/gibkij-grafik-truda-i-udalennaja-rabota/>
5. <https://informburo.kz/stati/vvedenie-cetyryoxdnevnoi-rabocei-nedeli-v-kazaxstane-kak-eto-budet>

ГартманЗ.А.
**ЧЕТЫРЕХДНЕВНАЯ РАБОЧАЯ НЕДЕЛЯ: МИРОВАЯ ПРАКТИКА,
ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ**

Аннотация: Мақалада 4 күндік жұмыс аптасының негізгі артықшылықтары қарастырылған. Сондай-ақ ҚР-да енгізу мүмкіндіктері.

УДК 340.15

Гиберт К.А
Студенты Академии «Bolashaq»
город Караганда, Республика Казахстан
ksenya.gibert@gmail.com
Научный руководитель доцент кафедры ПиФД Кенжина С.А.

**ГУМАНИСТИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ НОРМ
ЕВРЕЙСКОГО ПРАВА НА ИНСТИТУТ БРАКА И СЕМЕЙНЫХ
ОТНОШЕНИЙ.**

Аннотация. В этой статье анализируются аспекты еврейского права, его дальнейшая модернизация и влияние в современном мире.

Еврейское право многогранно и древне. Оно берет свое начало еще до нашей эры. Еврейский народ начал жить в соответствии с Пятикнижием или Торой с 6 века до нашей эры, когда царь Кир завоевал Вавилон и позволил евреям вернуться на свои земли.

Тора - в иудаизме первая часть еврейской Библии, так называемое "Пятикнижие Моисея" - свиток с текстом Пятикнижия, хранящийся в синагоге как объект еврейского религиозного поклонения; в широком смысле свод еврейского традиционного религиозного права. В общей массе законов, составляющих значительную часть Торы, есть три компонента или отдельные сборники постановлений нормативного характера - Книга Завета, Второзаконие и Священнический кодекс. Книга завета является частью книги Исход. Он отражает эпоху королей и судей. Социальная структура, согласно этому законодательному памятнику, чрезвычайно проста. Основой жизни является сельское хозяйство. Скот и сельскохозяйственные продукты были единственными элементами богатства. Они были исключительными объектами прав собственности. Основными принципами гражданского и уголовного права были возмездие и денежная компенсация. Убийство влекло за собой кровную месть, но невиновный человек, обвиняемый в убийстве, мог искать убежища у божественного алтаря. Наряду с убийствами были похищения людей, преступления против родителей и колдовство. Другие преступления карались линчеванием или, по просьбе жертвы, дело заканчивалось примирением сторон в святилище. Личные правонарушения, такие как убийство, подпадали под действие закона талиона - удар за удар [1]. Второзаконие - пятая книга

Пятикнижия (Торы), Ветхого Завета и всей Библии. В еврейских источниках эта книга также называется «Мишне Тора» («повторение закона»), поскольку она представляет собой повторное изложение всех предыдущих книг и включила в себя большую часть текущей книги. Это был первый случай в истории Израиля, когда правительство опубликовало письменный кодекс в качестве свода руководящих принципов, регулирующих жизнь народа. В Вавилонском плену группа «книжников», иди так называемое «духовенство», которое занималось обработкой и систематизацией религиозных, юридических и других источников, разработало так называемый Жреческий кодекс, основная часть которого была включена в ветхозаветные книги Левит и Числа. В Пятикнижии, наряду с правовыми нормами, есть чисто религиозные нормы, которые совпадают с первыми по содержанию своих предписаний [1]. Как заповеди, так и ветхозаветные правовые нормы запрещают убивать, воровать, прелюбодействовать, верить в других богов и так далее. Но если нарушение религиозных норм, согласно Библии, влечет за собой только божественное наказание, то соответствующие правовые нормы предусматривают земную санкцию, которая была применена по решению суда. Стоит рассмотреть семейное и брачное право Древней Иудеи, в религиозно-правовой традиции древних евреев семья занимала гораздо большее место в общем образе жизни, чем было принято у других народов Ближнего Востока. Сохранение семейных устоев предопределило другие правовые принципы - как в имущественных отношениях, так и в уголовном праве. Оставаясь патриархальной, еврейская семья в значительной степени ограничивалась кровными узми, дополненными безусловным религиозным родством. Брак для евреев был признан не только желательным, но и прямо обязательным для всех старше 13 лет; освобождались только «изучающие писания», хотя священникам брак не запрещался. Брак был заключен от имени отцов жениха и невесты. Отец или брат также исполнял обязанности священника во время его заключения, самой процедуре предшествовало обязательное обручение, а венчание состоялось через 7 дней [3]. Брак заключался либо по письменному контракту, либо путем легализации совместного проживания. Для мужа полигамия была разрешена ради деторождения (моногамия казалась идеалом, от которого возможны отклонения); однако наличие более трех жен считалось нарушением заповеди. (Только в 11 веке было решено, что человек должен иметь только одну жену, брак не по вере был запрещен, а покупка жены стала играть символическое значение.). Взаимные обязанности мужа и жены были очень подробно регламентированы в законах. Муж должен был кормить свою жену, одевать ее и сожительствовать с ней. Жена давала обет безоговорочной верности и послушания своему мужу; все их имущественные приобретения должны были перейти к нему. Развод признавался возможным по инициативе как мужа, так и жены. Однако женщина могла развестись, не выдвигая для этого никаких причин, только в том случае, если она не была замужем в течение 12 лет (то есть когда сам брак можно было считать недействительным). В других случаях необходимо было обосновать нарушение мужем своих супружеских

обязанностей. Было запрещено возобновлять расторгнутый брак. Наиболее своеобразным институтом еврейского брачного права был обычай левирата [2]. Этот обычай как бы отражал древнее патриархальное представление о семье и, в то же время, раннее стремление еврейских племен к преднамеренной изоляции. После смерти мужа вдова была обязана выйти замуж за его брата или старшего родственника, отказ рассматривался как грубое нарушение обычаев и оскорбление. Наследственное право также подчинялось наследственному принципу. Правовые положения о наследовании в еврейском праве были скорее продолжением семейных, чем имущественных отношений, хотя глава семьи считался безусловным владельцем домашнего имущества, право на завещание (которое свидетельствовало бы о преобладающей концепции частной собственности) не признавалось. Завещательное распоряжение могло быть составлено только во время болезни: после выздоровления завещание теряло свою силу [4]. Наследование осуществлялось по закону с учетом права старшинства в семье: старший сын в любом случае должен был получить половину имущества, при отсутствии сыновей наследовать могли также дочери, при их отсутствии в их права вступали братья, дяди по отцовской линии владеть, вдова имела право вернуть приданое и выделить особую часть бывшего имущества, по канонам Библии отец обладал практически неограниченной властью над детьми, включая право продавать детей в рабство (но не право на жизнь и смерть), ориентация правоприменение по отношению к семье, в широком смысле, общинным ценностям превратилось в очень древний еврейский закон, узко национальный. Это видно из его долгой жизни и применения в его окружении, даже в странах, где существуют нормы, связанные с негативными чувствами, связанными с иудаизмом. Но с этим связан закон и его незначительное распространение, необычное литературное исследование через Библию и ее интерпретацию [5].

Согласно иудаизму, закон, чтобы быть справедливым, должен иметь божественное происхождение, должен исходить от Бога. Закон в еврейском государстве первичен, а государство и власть вторичны. В этом существенная разница между еврейским законодательством и законодательством подавляющего большинства других стран, в которых закреплён приоритет государства над законом.

Список использованных источников:

1. *Краткая еврейская энциклопедия, под ред. Острова для изучения еврейских общин. Иерусалим: 1976–2005 гг.*
2. *Аверинцев С. Древняя еврейская литература.*
3. *Сторки А. Иисус и политика.*
4. *Райт К. Око за око.*
5. *Троицкий И. Г. Общественная жизнь древних евреев // Еврейские цари и первосвященники: жизнь и обычаи*

Гиберт К.А.

ГУМАНИСТИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ НОРМ ЕВРЕЙСКОГО ПРАВА НА ИНСТИТУТ БРАКА И СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ.

Аннотация. Бұл мақалада еврей құқығының аспектілері, оның одан әрі модернизациясы және қазіргі әлемдегі әсері талданады.

УДК 341

Данилевский Т.Л.

Tamalxam@gmail.com

Студент 4 курса, Академия «Volashaq»

город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель, к.ю.н., доцент кафедры ПиФД Абдакимова Д.А.

ПОНЯТИЕ И СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Аннотация. В статье рассматривается вопрос об общественной опасности транснациональной преступности, исследована ее характеристика и факторы, влияющие на ее рост. Одним из аспектов современности, влияющими на распространение преступности – процессы глобализации и стремительное развитие высоких технологий, что приводит к стиранию границ и использование информационных технологий для совершения преступлений.

Актуальность выбранной темы заключена в том, что глобализация и растущая интеграция различных сфер общественной жизни создают предпосылки для дальнейшей трансформации преступности в проблему макроуровня, т.е. мирового порядка. Совершенствование средств связи и информационных технологий обеспечивает формирование новых уровней межобщественных и межгосударственных связей, что влечет за собой частичный отказ от государственного суверенитета с целью формирования нового социального порядка, приводящего к все большей мобильности и интенсивности перемещения людей, товаров и услуг. Формирование и развитие глобальной экономики сопровождается не только позитивными проявлениями, но и возникновением транснациональной преступности. Одной из дополнительных особенностей транснациональной преступности следует признать стремление к распространению проявлений преступности из мест ее организации. Поэтому природу транснациональной преступности в современном мире нельзя понимать в отрыве от концепции глобализации.

Глобализации подвержены, прежде всего, организованные виды преступности. Суть организованной преступности заключается в погоне за сверхвысокими прибылями, расширении и монополизации рынков нелегальных товаров и услуг, стремлении уйти от преследования.

Транснациональная организованная преступность представляет собой процесс мировой трансформации и глобализации организованной преступности, которая все более явственно превращается в угрозу уже не только национальной безопасности отдельных стран, но и безопасности человечества в целом. Эта угрожающая тенденция объясняется значительным развитием технологий и методов коммуникации, а также беспрецедентным расширением международной коммерческой и экономической деятельности, транспорта и туризма. Транснациональные преступные группировки активно используют сложившуюся международную обстановку. В результате не только их криминальный элемент проявляется в преступлениях, но и все более очевидными становятся экономические константы, превращающие определенные виды преступности в прибыльный бизнес [1].

Интернационализация организованной преступности отражается в расширении рынков сбыта наркотических средств, похищенных вещей, людей, оружия, радиоактивных веществ и других незаконных товаров, и услуг, которые поставляются и обрабатываются через сеть преступных коммерческих организаций, охватывающих весь мир. Объем этих сделок составляет сотни миллиардов долларов, что превышает национальные бюджеты многих государств.

Нет ни одной страны, которая обладала бы иммунитетом от развития транснациональной преступности, ни одна правовая система не способна полностью контролировать ее рост, и нет ни одной экономической или финансовой системы, защищенной от искушения получения прибыли, намного большей той, которая доступна легальным путем. Однако самые разрушительные последствия наблюдаются в переходных государствах, где только создаются предпосылки для установления демократического режима, самоопределения и верховенства права [2, с.116].

Необходимо адекватно оценивать масштабы и степень угрозы, которую несет в себе быстро разрастающаяся транснациональная организованная преступность. Необходимо понимать, что это явление представляет собой не изменившуюся «традиционную» форму организованной преступности, а ее новый уровень – качественно новый вид деятельности, позволяющий организованным преступным структурам угрожать стабильности целых государств, препятствовать их экономическому развитию и даже подрывать демократические институты, демонстрируя при этом свое могущество и неуязвимость.

Опасность, которую представляет собой транснациональная организованная преступность, осознается Организацией Объединенных Наций и другими международными организациями, а также некоторыми государствами, которые в той или иной степени отслеживают это явление. ООН и Международная организация уголовной полиции (Интерпол) прилагают соответствующие усилия для объективизации этого явления, выявления тенденций его развития и разработки наиболее эффективных, проверенных и единообразных методов борьбы с ним. Организованная международная

преступность не ограничивается применением физического или психологического насилия, а в значительной степени опирается на интеллектуальную составляющую своей деятельности. Она ориентирована на творческое использование любых позитивных или негативных, постоянных или временных, глобальных и региональных процессов, которые помогают преступности развиваться, а также создает их сама, воздействуя на политические, экономические и правовые процессы той или иной страны [3].

Для оперирования понятием «транснациональная преступность» необходимо, прежде всего, уяснить его содержание. С помощью понятийной характеристики транснациональной преступности можно представить масштабы угрозы, которую несет это явление, определить пути формирования транснациональной преступности, причины ее возникновения и существования. Это, в свою очередь, позволит международному сообществу попытаться предпринять адекватные меры противодействия, объединив усилия всех государств.

Транснациональную преступность можно рассматривать с двух позиций, что соответствует криминологическому и уголовно-правовому аспекту данной проблемы: как негативное социальное явление, критерием для выделения которого выступают ее существенные отличительные признаки; и как множество совершенных за определенный период времени преступлений определенного вида, а именно транснациональных преступлений.

В криминологии термин «транснациональная преступность» используется в тех случаях, когда преступные действия, сделки или схемы нарушают законы более чем одного государства. Однако под признак «игнорирование национальных границ при совершении преступлений» подпадают и международные преступления, затрагивающих интересы нескольких государств, а иногда и всего мирового сообщества.

Транснациональную преступность следует отличать от международных преступлений и преступлений международного характера, которые посягают на международный правопорядок или причиняют ущерб нормальному сосуществованию государств.

В юридической литературе международные преступления рассматриваются как преступления против мира и безопасности человечества и представляющие повышенную опасность для всего человечества. К ним относятся агрессия, геноцид, апартеид, насильственное установление или сохранение колониального господства, применение ядерного оружия, расизм и т.п.

Международные преступления – особо опасные для человеческой цивилизации нарушения принципов и норм международного права, имеющих основополагающее значение для обеспечения мира, защиты личности и жизненно важных интересов международного сообщества в целом. При этом наибольшую опасность представляют деяния должностных лиц, реализующих на практике преступную политику государств и персонифицирующих международные преступления государства. Наряду с государствами, несущими за эти преступления международную политическую и материальную

ответственность, их субъектами становятся руководители государств, высшие должностные лица и другие физические лица, выступающие, как правило, от имени государства [4, с.262].

Преступления международного характера причиняют вред нормальным межгосударственным отношениям, мирному сотрудничеству государств, организациям и гражданам разных стран. К преступлениям международного характера согласно общим понятиям науки относят предусмотренные международными договорами преступные деяния, которые, не затрагивая основ миропорядка, наносят ущерб мирному сотрудничеству государств в тех или иных областях их правоотношений (экономической, социально-культурной, имущественной и иных), а также организациям и гражданам, наказуемые либо согласно нормам, установленным в международных соглашениях (конвенциях), ратифицированных в установленном порядке, либо согласно нормам национального уголовного законодательства в соответствии с этими соглашениями. В отличие от международных преступлений, ответственность за преступления международного характера несет не государство, а индивиды. Ответственность наступает на основе международного договора, но в соответствии с нормами национального права.

Преступления международного характера – это предусмотренные международными договорами общественно опасные деяния, не относящиеся к международным преступлениям, посягающие на нормальные отношения между государствами и наносящие ущерб мирному сотрудничеству и сосуществованию в различных областях.

В зависимости от объекта посягательства и степени международной опасности они подразделяются на следующие группы:

а) уголовные правонарушения против стабильности международных отношений (к примеру, международный терроризм, захват заложников, незаконный оборот наркотиков, нелегальная миграция и др.);

б) финансово-экономические уголовные правонарушения (например: фальшивомонетничество, легализация преступных доходов, контрабанда и др.);

в) преступные посягательства на личные права человека (рабство, работорговля, торговля женщинами и детьми, пытки и др.);

г) уголовные правонарушения, совершаемые в открытом море (пиратство, загрязнение морской среды и др.);

д) военные преступления международного характера (применение запрещенных средств и методов ведения войны, мародерство и др.).

Общим институциональным признаком международных уголовных правонарушений является то, что они рассматриваются как преступления не только на национальном, но и на международном уровне и представляют опасность как для отдельных государств, так и для мирового сообщества в целом. Признаки международных преступлений и преступлений международного характера можно классифицировать в зависимости от объекта посягательства и степени общественной опасности. Уголовные правонарушения международного характера, как и международные преступления, наносят серьезный ущерб

международному правопорядку и в конечном итоге затрагивают интересы всех или многих государств. Однако их опасность для международного сообщества в целом значительно меньше, чем угроза международному миру и безопасности, которая является предметом уголовно-правовой охраны международных преступлений [5, с.87].

Субъектом международных преступлений является субъект международного права, в то время как субъектом транснациональных преступлений – физическое лицо (а по законодательству некоторых стран – может быть и юридическим лицом). Ответственность за транснациональные преступления наступает только по национальному уголовному законодательству государства, юрисдикция которого распространяется на данное преступление, в то время как ответственность за международные преступления и преступления международного характера предусмотрена международными договорами. Транснациональные преступления рассматриваются судами каждой страны, в то время как международные преступления подпадают под юрисдикцию Международного уголовного суда.

Понятие транснациональных преступлений отличается от международных и региональных преступлений, которые, по сути, ограничены юрисдикцией одного государства, даже если на них могут влиять факторы, находящиеся за пределами юрисдикции соответствующего государства.

Таким образом, под транснациональными преступлениями понимаются деяния, которые наносят ущерб интересам двух или более государств, либо юридическим или физическим лицам двух или более государств в соответствии с национальным уголовным законодательством.

Ст.3 Конвенции Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности (принята резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года) называет четыре признака транснационального преступления и определяет, что преступление носит транснациональный характер, если оно:

- 1) совершено более чем в одном государстве;
- 2) совершено в одном государстве, но существенная часть его подготовки, планирования, руководства или контроля имеет место в другом государстве;
- 3) совершено в одном государстве, но при участии организованной преступной группы, которая осуществляет преступную деятельность более чем в одном государстве; или
- 4) совершено в одном государстве, но его существенные последствия имеют место в другом государстве [6].

Поскольку транснациональная преступная деятельность в принципе осуществляется преступными организациями, традиционно используются термины «транснациональная преступность» и «транснациональная организованная преступность». Однако, чтобы разграничить эти понятия, следует отметить, что транснациональная преступность - это незаконное функционирование международных организованных или специализированных

преступных организаций, а также неорганизованных групп преступников общего профиля различной численности и сплоченности или преступников-одиночек, которые пересекают государственные границы для осуществления своих преступных намерений, и совокупность совершенных ими деяний, и следует отметить, что ее целью является незаконное приобретение мафиозных объектов.

«Транснациональная преступность» – понятие более широкое, чем «транснациональная организованная преступность» и последняя является ее структурным элементом. Разграничение же этих понятий происходит по субъектным характеристикам транснациональной преступной деятельности, по ее масштабам и степени организованности.

Субъектами транснациональной преступности являются любые преступные группы и организации, а также преступники-одиночки. Транснациональная организованная преступность имеет более узкий субъектный состав. Основную группу ее субъектов составляют преступные организации и сообщества, опирающиеся на сети своих филиалов в разных странах. Наиболее типичными признаками для них являются высокая степень организованности; семейная или этническая основа, позволяющая решать проблемы пополнения, посвящения и дисциплины внутри организации; наличие транснациональных связей с преступными организациями в других странах, а также стремление к достижению и защите узкокорпоративных интересов, быстрая адаптация к усилению воздействия на них правоохранительных органов [7, с.12].

Транснациональная организованная преступная деятельность, которую осуществляют ее субъекты, помимо общего признака «пересечения границ», характеризуется непрерывным функционированием, глобальными масштабами связей, а также структурным сходством в своей деятельности с легальным бизнесом, но с более высокой степенью защиты от социального контроля, использованием коррупции и насилия в качестве основных методов достижения целей.

Республика Казахстан как добросовестный участник международных отношений неукоснительно соблюдает основополагающие принципы и нормы международного права, развивая свою внутреннюю и внешнюю политику в соответствии с уставными положениями ООН. В 2008 году Казахстан ратифицировал Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, 2000 года, в соответствии с которой, наша страна приняла на себя обязательства по применению законодательных мер в сфере эффективного предупреждения транснациональной организованной преступности и борьбы с ней, оказания технической и информационной помощи государствам участникам Конвенции. Кроме того, Республикой Казахстан подписано и действует большое количество многосторонних и двусторонних международных договоров: по линии МВД действуют 101 [8], Генеральной Прокуратурой заключено 72 договора с 34 странами дальнего зарубежья (29 – о взаимной правовой помощи по уголовным

делам, 21 – о выдаче, 22 – о передаче осужденных)[9] , в области противодействия коррупции 25 [10].

Таким образом, проблема противодействия транснациональной преступности остается одной из самых актуальных глобальных проблем современности уже на протяжении долгого времени. Процессы глобализации, миграции населения, модернизация общества и развитие информационных технологий, появление глобальной сети Интернет все эти факторы способствовали, тому, что современная преступность эволюционировала и порождает все новые формы и методы своего практического осуществления. К примеру, если рассматривать терроризм в качестве одного из вида транснациональной организованной преступности, то в век высоких технологий, выделяют такие формы терроризма, как интеллектуальный, транспортный, биотерроризм, технологический, кибертерроризм. Террористические организации для вовлечения в свою структуру активно используют весь арсенал медиа технологий и PR, что свидетельствует о том, что современный терроризм не только качественно трансформировался, но и активно проник в информационное пространство.

В заключение хочется отметить, что анализ вопроса о социально-правовой характеристике транснациональной организованной преступности, показав, что транснациональная преступность в основном рассматривается как одна из форм преступности, представляющее собой негативное, относительно массовое, исторически изменяющееся социально-правовое явление, складывающееся из совокупности совершенных за определенный период преступлений, наносящих ущерб двум или более государствам либо интересам юридических или физических лиц двух и более государств, ответственность за которые предусмотрена в нормах национального уголовного законодательства, а также лиц, их совершивших.

Список использованных источников:

1) *Факты о ТОП. Транснациональная организованная преступность –глобализованная нелегальная экономика.*

https://www.unodc.org/documents/toc/factsheets/TOC12_fs_general_RU_Plain.pdf

2) *Анализ нормативной правовой базы по вопросам международного сотрудничества Республики Казахстан в борьбе с организованной преступностью. Журнал Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан//Трибуна молодого ученого, №4 (36)*

3) *Международная организация уголовной полиции - Интерпол Источник: *Министерства внутренних дел РК (www.mvd.gov.kz)*

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30161582

4) *А.Е.Шалагин, М.Ю.Гребенкин. Международное сотрудничество в сфере противодействия преступности на современном этапе // Ученые записки Казанского юридического института МВД России 2020 Том 5 №2 (10). С.260-268*

5) *Меркушин В.В. Транснациональная организованная преступность в контексте современных рисков, вызовов и угроз информационной безопасности государств// Информационная безопасность личности и государства в современном международном праве : материалы круглого стола каф. гос. упр. юрид. фак. Белорус. гос. ун-та, Минск, 12*

анр. 2022 г. / Белорус.гос. ун-т ; редкол.: В. С. Михайловский (гл. ред.), Е. Ф. Довгань, Н. О. Мороз. – Минск : БГУ, 2022. – 298 с.

6) Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности (принята резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года) // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml

7) Казаченко А.А. Транснациональная преступность. <https://cyberleninka.ru/article/>

8) <https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/documents/details/143603?lang=ru>.

9) <https://infozakon.kz/life/22659-kazahstan-prodolzhaet-naraschivat-mezhdunarodno-pravovoe-sotrudnichestvo-v-borbe-s-prestupnostyu.html>

10) <https://www.gov.kz/memleket/entities/anticorruption/activities/1177?lang.>

Данилевский Т. Л.

ТРАНСҰЛТТЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҢ ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Аңдатпа. Мақалада трансұлттық қылмыстың қоғамдық қауіптілігі туралы мәселе қарастырылады, оның сипаттамасы мен оның өсуіне әсер ететін факторлар зерттеледі. Қылмыстың таралуына әсер ететін қазіргі заманның бір аспектісі-жаһандану процестері және жоғары технологиялардың қарқынды дамуы, бұл шекаралардың жойылуына және қылмыс жасау үшін ақпараттық технологияларды қолдануға әкеледі.

УДК: 342.7

Дюсембекова В.Б.

«Bolashaq» академиясының студенті

Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі э.ғ.м., аға оқытушы Усувалиева З.К.

МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ САЛАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ БАҚЫЛАУ

Аңдатпа. Мақалада мемлекеттік сатып алуға қоғамдық бақылау жасаудың қажеттілігі туралы, оның жолдары мен принциптері жайлы жазылған.

Мемлекеттік сатып алу көптеген елдердің экономикасында маңызды рөл атқарады. Мемлекеттік сатып алу арқылы мемлекеттің функциялары мен міндеттерін орындау қамтамасыз етіледі. Оларға шығындар жалпы ішкі өнімдегі айтарлықтай үлесті құрайды. Мемлекеттік сатып алудың кез-келген жүйесі оның қатысушылары үшін, ең алдымен тапсырыс берушілер мен әлеуетті жеткізушілер үшін белгілі бір ережелер мен шектеулердің болуын болжайды, олардың мақсаты қажетті сападағы тауарларды ең төменгі бағамен жеткізу болып табылады. Алайда, мемлекеттік сатып алудың әмбебап жүйесі әлі күнге дейін теорияда да, практикада да дамымаған.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік сатып алулар «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 4 желтоқсандағы № 434-

V ҚРЗ Заңымен реттеледі.

Заңда мемлекеттік сатып алудың 6 әдісі қарастырылған:

1) конкурс (ашық конкурс, екі кезеңдік рәсімдер пайдаланылатын конкурс, алдын ала біліктілікті іріктеу арқылы өткізілетін конкурс, негіздемелік келісімдер пайдаланылатын конкурс, рейтингтік-балдық жүйе пайдаланылатын конкурс, сатып алынатын тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің өмірлік циклі құнының есептемесі пайдаланылатын конкурс);

2) аукцион;

3) баға ұсыныстарын сұрау – БҰС;

4) бір көзден – БК: өтпеген сатып алулар бойынша - ӨСБ, тікелей шарт жасасу арқылы - ТШЖБ;

5) тауар биржалары арқылы;

6) электрондық дүкен арқылы.

Мемлекеттік сатып алулар мемлекеттік қаражатты бөлуде шешуші рөл атқарады және осылайша экономикалық даму мен әлеуметтік әл-ауқатқа әсер етеді.

Негізінде, мемлекеттік сатып алу – бұл үкіметтердің жеке сектордан тауарлар, қызметтер мен жұмыстарды сатып алу процесі. Дүниежүзілік банктің бағалауы бойынша Мемлекеттік сатып алулардың ақшалай көлемі 2018 жылы әлемдік ЖІӨ-нің 90 трлн долларынан 11 трлн АҚШ долларын құрады. Басқаша айтқанда, әлемдік ЖІӨ-нің 12 пайызы сатып алуды реттеуге жұмсалады.

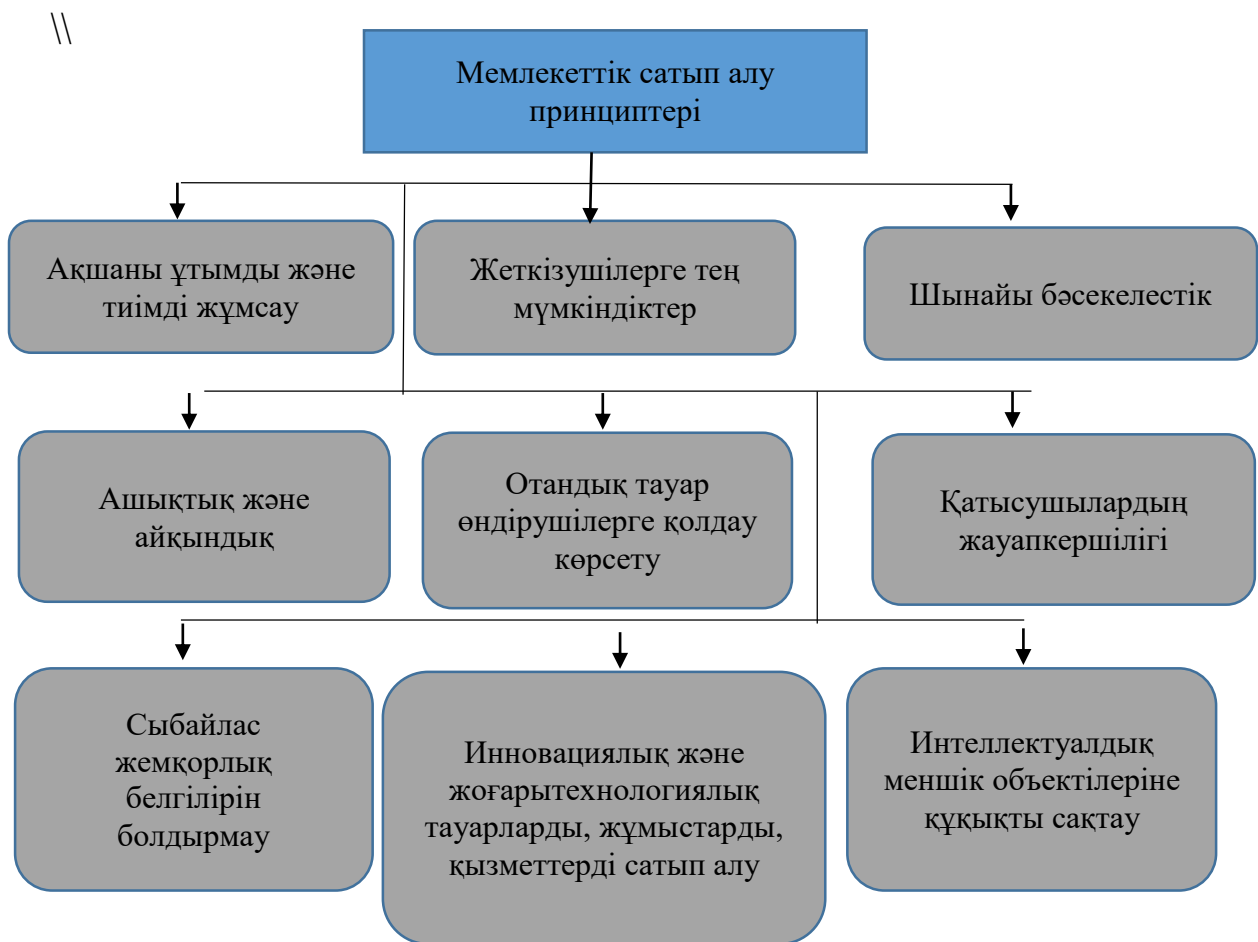
ЖІӨ-дегі мемлекеттік сатып алудың үлесі 11-14 пайызын құрайтындығы осы саланың ең жоғары мемлекеттік сыбайлас жемқорлық тәуекеліне ие екенін дәлелдейді.

Мемлекеттік сатып алулардың тиімсіз, нашар басқарылуы мен сыбайлас жемқорлыққа осал болуының себептері:

- сатып алу адамдардың өмірін жақсарту құралы (ШОБ, бизнес, өндіріс, халықтың әлеуметтік осал топтарын дамыту) ретінде емес, тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді сатып алудың міндетті алгоритмі ретінде қарастырылуы;

- компаниялар мемлекетке бірдеңе сату үшін күрделі процедураларға байланысты тым көп күш, уақыт пен ақша жұмсауы;

- бақылаудың тиімсіз деңгейі, оның ішінде мемлекеттік сатып алудың әрбір кезеңіне жұртшылықтың әлсіз қатысуы (келісімшарттарды жоспарлау, өткізу, жасасу және басқару).

Көріп отырғанымыздай, мемлекеттік сатып алу жүйесі мемлекеттік бюджет шығысының тиімділігін қамтамасыз етуге арналған.

Өнім берушілер арасында салауатты бәсекелестікті күшейту және сыбайлас жемқорлық көріністерімен және бюджет қаражатын тиімсіз пайдаланумен табысты күресу үшін мемлекеттік сатып алуларда мемлекеттік бақылау көзделген.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік сатып алуға бақылау түрлері:

Бақылаудың нысандары

Қоғамдық бақылау	Мемлекеттік бақылаудың, бақылаудың өзге нысандары
ҚР азаматтары, азаматтық топтар, коммерциялық емес ұйымдар	Есеп комитеті, облыстық әкімдіктердің ревизиялық комиссиялары, ішкі аудит қызметтері, прокуратура органдары, ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі

Қоғамдық бақылауға қатысты Қазақстан Республикасында «Қоғамдық бақылау туралы» Заң жобасы әзірленіп, ашық НҚА порталында қоғамдық талқылаудан өтіп бекітілді және ағымды жылдың 2-ші сәуірінен жүзеге асырылады.

Құжат Президенттің 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан Жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы шеңберінде Мемлекет басшысының тапсырмасын іске асырудың қорытындысы болды.

Заң жобасының негізгі мақсаты азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуын қамтамасыз ету болып табылады.

Құжатта қоғамдық бақылау объектісі мен субъектісі туралы түсінік пайда болды.

Қоғамдық бақылау субъектілері:

- Қазақстан Республикасының азаматтары;
- діни бірлестіктерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағында тіркелген коммерциялық емес ұйымдар;
- Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес қоғамдық бақылауды жүзеге асыруға өкілеттік берілген өзге де субъектілер.

Қоғамдық бақылау объектілері - қызметі қоғамдық мүдделермен байланысты орталық және (немесе) жергілікті атқарушы органдардың функцияларын орындаушылар болып табылатын органдар, атқарушы мемлекеттік билік және жергілікті мемлекеттік басқару мекемелері, мемлекеттік органдар болып табылмайтын мемлекеттік мекемелер, квазимемлекеттік сектор субъектілері, дербес білім беру ұйымдары, ұйымдар, сондай-ақ қоғамдық бақылаудың көзделген өзге де объектілері Қазақстан Республикасының заңдарымен.

Қазақстан Республикасының ерекше режимді, режимдік объектілері санатына жатқызылған мемлекеттік органдар мен ұйымдар қоғамдық бақылау объектілері болып табылмайды.

Қоғамдық бақылау принциптері:

- 1) қоғамдық бақылау субъектілері қызметінің заңдылығы;
- 2) қоғамдық бақылау субъектілерінің қоғамдық бақылауды жүзеге асыруының жариялылығы, ашықтығы және айқындығы;
- 3) қоғамдық бақылау субъектілерінің қоғамдық бақылауды жүзеге асыруға қатысуының еріктілігі;
- 4) қоғамдық бақылау субъектілерінің тәуелсіздігі және қоғамдық бақылауды жүзеге асыру кезінде мүдделер қақтығысына жол бермеу.

Заңда қоғамдық бақылау субъектілері қоғамдық бақылау объектісін қоғамдық бақылауды жүзеге асыру туралы хабардар етуге, қоғамдық бақылау объектілеріне қоғамдық бақылауды жүзеге асыру барысында анықталған бұзушылықтарға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөніндегі шаралар туралы ұсыныстарды қамтитын қорытынды құжатты жіберуге, қоғамдық бақылауды жүзеге асыру кезінде мінез-құлықтың жалпы қабылданған моральдық-этикалық нормаларын сақтауға міндетті деп көзделген.

Өз кезегінде, қоғамдық бақылау объектілері қоғамдық бақылау

объектілерінің аумағында және үй-жайларында қоғамдық бақылау субъектілерінің қолжетімділігін қамтамасыз етуге, қолжетімділігі шектеулі ақпаратты қоспағанда, өз қызметі туралы ақпаратқа қолжетімділікті қамтамасыз етуге және субъектілердің сұрау салуларын қарауға тиіс

Мемлекеттік сатып алуды қоғамдық бақылауды ұйымдастыру осы сектордағы ашықтықты, тиімділікті және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті қамтамасыз етудің маңызды тетігі болып табылады. Міне, қоғамдық бақылаудың кейбір аспектілері мен механизмдері:

✓ Азаматтық қоғам ұйымдары, белсенділер және қарапайым азаматтар мемлекеттік сатып алу мониторингіне белсенді қатыса алады. Бұл пікірталастарға қатысуды, кері байланыс беруді, шағымдар мен ақпарат сұрауларын беруді қамтуы мүмкін;

✓ Мемлекеттік сатып алу, бюджет және келісімшарттардың орындалуы туралы ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ететін жария ресурстар мен онлайн-платформалар құру. Бұл ресурстар қоғамдық бақылауды жеңілдетеді және тиісті деректерге қол жеткізуді қамтамасыз етеді;

✓ Азаматтық қоғам өкілдері мен журналистерге мемлекеттік сатып алу процестері туралы түсініктерін арттыру және олардың мониторинг дағдыларын нығайту үшін білім беру бағдарламалары мен семинарлар өткізу;

✓ Азаматтық қоғам ұйымдары бұзушылықтарды, сыбайлас жемқорлықты және тиімсіз тәжірибелерді анықтау үшін мемлекеттік сатып алу саласында тәуелсіз аудиттер мен тергеулер жүргізе алады;

✓ Ақпарат алмасу және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестегі күш-жігерді үйлестіру үшін билік органдарымен және сыбайлас жемқорлыққа қарсы органдармен өзара іс-қимыл және ынтымақтастық;

✓ Мемлекеттік сатып алу мәселелеріне жұртшылықтың назарын аудару үшін БАҚ-да және әлеуметтік желілерде мониторинг нәтижелері, анықталған проблемалар мен ұсынымдар туралы тұрақты есептерді жариялау;

✓ Қоғамдық бақылау мемлекеттік сатып алуда адал және ашық тәжірибелерді қолдауға ықпал етеді, сондай-ақ мемлекеттік институттар мен процестерге сенім қалыптастырады.

Мемлекет мемлекеттік сатып алуды ұйымдастырған кезде салық төлеушілердің ақшасы, яғни халықтың ақшасы жұмсалатынын түсіну керек. Мемлекеттік сатып алуды ұйымдастырудың негізгі қағидаттарына: оңтайлылыққа, теңдікке, бәсекелестікке, ашықтыққа сүйене отырып, сізбен бірге ақшамызды тиімді жұмсау маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Қаржы теориясы. Оқулық. Алматы: Экономика, 2013. 448-бет.*
<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Felib.kaznu.kz%2Fapp%2Fvoyager%2Fbooks%2F1466%2F1528956141156.pdf&psig=AOvVaw10bST3E5THDgYjCjA6jdti&ust=1707195677832000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAYQn5wMahcKEwiI1ZrTtZOEAxUAAAAAHQAAAAQBA>

2. *Мемлекеттік сатып алу туралы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 4 желтоқсандағы № 434-V ҚРЗ Заңы.* <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434>

3. *Қоғамдық бақылау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2023 жылғы 2 қазандағы № 30-VIII ҚРЗ.* <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000030>

4. <https://www.goszakup.gov.kz/>

Дюсембекова В.Б.
МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК
ҚАРЖЫЛАРДАҒЫ РОЛІ

Аннотация. В статье рассматривается необходимость общественного контроля за государственными закупками, о его методах и принципах.

ОӘК 343

Ерланбекұлы М.

«Bolashaq» Академиясының 2 курс магистранты, Қарағанды қаласы, Қазақстан
Республикасы

Ғылыми жетекші құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының менгерушісі
з.ғ.к., профессор Қабжанов А.Т.

АБАЙСЫЗДЫҚТА ЖАСАЛҒАН ҚЫЛМЫСТАР ҮШІН
ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАЗАНЫҢ ЖЕКЕЛЕНГЕН ТҮРЛЕРІНІҢ
ТИІМДІЛІГІНІҢ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа: Бұл жұмыста Қазақстандағы абайсызда жасалған қылмыс үшін жазаның тиімділігін арттыру мәселесін толық анықтауға және зерттеуге ұмтылыс жасады. Қазақстандағы қылмыспен күрес тиімділігін арттырудың көкейтесті мәселелерін, қылмысты абайсыздыққа әсер ету шараларының тиімділігін, абайсызда жасалатын қылмыстар үшін қолданылатын қылмыстық жазаның тиімділігінің теориялық аспектілерін ұғыну, анықтау және зерттеу арқылы Қазақстан Республикасындағы абайсызда жасалатын қылмыспен күрес тиімділігінің теориялық негіздерін жетілдіру мәселелері келтірілген.

Профессор Г.В.Дашков айтқандай және бір қатар ғалымдардың зерттеулерінде көрсетілгендей, келешекте батыста, шығыста да қылмыстылықпен күрес шараларын үйлестіру кезінде, құқық бұзушылыққа халықтың немқұрайлы қарауымен, сондай-ақ оның алдындағы қорқынышының өсуімен қатар келетін қылмыстылықтың ғалымдық дүмпуімен бетпе-бет келуіне тура келеді. Өкінішке орай, мұндай жағдайларға қылмыстылықпен күресудің әлемдік практикасын пайдалана отырып, осы кезден бастап дайындалу қажет. Қылмыстылықтың сандық және сапалық көрсеткіштерінің өсу бағыттарын сипаттайтын бұл ғылыми болжамдарға сенсек, онда қазіргі заманғы қылмыстылықпен күресудің тиімді әдісі мен тәсілдерін тандауға және оларды іске асыруға назар аудару қажет. [1]

Абайсызда жасалған қылмыстылықпен күресуді ұйымдастыру саласында, мемлекеттің қылмыстық саясатының жетілдірілуі, қылмыстық әрекеттері үшін қолданылатын шараларды одан әрі қарай үйлестіруге бағытталған. Мемлекетіміздегі пенитенциарлық жүйені әрі қарай оңайластыру және гуманизациялау, жасалған қылмыстар үшін қолданылатын дәстүрлі жазаларды жеңілдету ғана емес, елімізде жүргізіліп жатқан қылмыстық атқару саясатының тиімділігін көтеруге бағытталған, ол кінәлі адамдарға жаңа дәстүрлі емес ықпал ету шараларын қолдану жөнінде әңгіме жүргізгенде қазіргі заманғы

дамыған шетел мемлекеттерінің пенитенциаралық практикасының жетестіктеріне жүгінген жөн.

Мысалы;АҚШ-тың сотталғандарды түзеу қызметінде қолданылатын жазалардың жаңа түрлеріне назар аударуға тұрады.

Р.Роджерс жазғандай: «Мемлекетте ең танымал шаралардың бірі болып жанамалы санкциялар деп аталатын шараларды қолданылады.Олардың қатарына жазаны қарқынды қадағалау мен ауыстыру, электрондық мониторингпен үйде қамауда ұстау, қатардағы түзеу лагерлері және түрмелер және т.б.» -жатады.[2]

1.Нақтылы жазаны қарқынды қадағалаумен ауыстыру.

Нақтылы жазаны қарқынды қадағалаумен ауыстыру-АҚШ-та ең көп қолданылатын жазаның бір түрі.Барлық сотталғандардың 2/3 бөлігі Нақтылы жазаны қарқынды қадағалаумен ауыстыру режиміне орналастырған.Алайда ауыр қылмыс жасаған қылмыскерлерге және қылмыскерлердің кейбір басқа да санаттарына бұл жазаның түрін қолдану тиімсіз болып табылады.Нақтылы жазаны қарқынды қадағалаумен ауыстыру 1982 жылы қабылданылып,сынықтан өткізіліп, практикаға кеңінен енгізілді, оны АҚШ-тың барлық жерлерінде қолданыла бастады.

Нақтылы жазаны қарқынды қадағалаумен ауыстыру жөніндегі өзінің позициясын жалғасытыра отырып, Р.Роджерс сотталғанды қайталап қамау және осыған байланысты одан кейінгі жүргізілетін процедуралары түзеу шараларын арзандау ететіндігі күмән туғызады деп санайды.Түрмеге қамаудың балама түрдегі жазасын қолдану тиімді болған кезде ғана қаражатты үнемдеу туралысөз болуы мүмкін,себебі шығындардың 75 пайызы түрмені ұстау,қамаудағылардың тамағына және киіміне емес,түрме қызметкерлерінің жалақысына жаратылады.

2.Электрондық мониторингпен үйде қамауда ұстау шарасы.

Үйде қамауда ұстауды қолдану практикасының тамыры терең тарих қойнауына кетеді,бұл жерде жаңалық,тек электрондық мониторинг болып табылады. Бірнеше рет ол 1984 жылы Ұлыбританияда қолданылған.Қазіргі уақытта ол барлық штаттарда және федералдық деңгейде қолданылады.Күн сайын АҚШ-та Электрондық мониторингпен 12-ден 14000 дейін сотталушы қадағалаудан өтеді.Электрондық мониторинг қолдану кезінде үйде қамауда ұсталынып отырған сотталушы жұмысына,дүкенге,емханаға және т.б. жерлерге кедергсіз бара алады.Сонымен қатар ол белгілі бір уақытта үйіне қайта оралуға міндетті.Сотталушының аяғына және қолына темекінің қорбындай болатын білесзіктер кигізеді,олардан берілетін сигналдар телефондық аппаратқа орнатылған арнайы жабдық арқылы бақылау пункітіне түседі.Одан да күрделі жүйелер бар,олардың ішінде саусақ іздері таңбасның идентификациясы,дауысты жазу,фотокамера,алкогольге есіріткіге тесітілеу және т.б.».

М.Ф.Гета:«Нақтылы жазаны қарқынды қадағалаумен ауыстыру сияқты шаралар қазіргі заман құқық картасында кеңінен тарап,өзінің ежелгі тарихи отаны-Ұлыбританияның шегінен асып кетті.Бұл шаралар АҚШ, Франция,мемлекеттерінде пайдаланылуда.Сондай-ақ Эстония мен Латвияда белсенді дамып жатса,Қырғыз республикасында бұл мәселе жөнінде маңызды қадамдар жасалынуда»дейді.[3]

Абайсызда жасалған қылмыстар үшін тағайындалған жаза түрлерінің тиімділігінің шарттары жөнінде мәселелерді анықтау-бұл жазалардың әрқайсысының мақсаттарын белгілеуді талап етеді.

Қазіргі уақытта «жаза деген-кез келген қоғамдық эканомикалық формацияда және оның дамуның кез-келген сатысында жасалған қылмыстар үшін жазалау» деген тұжырым баршаға танылған ұғым екені мәлім. Жоғарыда айтылғандардың негізінде қылмыс жасағаны үшін жазаны қолдана отырып мемлекет жазаның басты мақсаттарының бірі ретінде кінәлі адамға әділ жаза қолдануды қоятыны даусыз-деп санайды профессор А.Н.Павлухин.[4]

Профессор А.Н.Павлухин қазіргі заманғы қылмыстық құқықта қылмыстық жазаның мәнін және мақсаттарын ашатын кең түрдегі ғылыми сипаттама береді.

Жаза мәселесі бойынша заң әдебиеттерінде жарияланған өткір пікір таластар, жазаның түсінігі, белгілері мен мақсаттары мәселелеріне қатысты туындайды. Жазаның мәні және мазмұны туралы мәселерді дұрыс анықтау, қылмыстылықпен күрестің теориясы және практикасының, мемлекетпен жүргізіліп жатқан қылмыстық және қылмыстық-атқару саясатының дамуы үшін айтарлықтау маңызы зор.

Айтылғандарды қорыта келе, жаза ұғымы мен оның басты мақсаттары жөнінде қылмыстық заңының бабын былай тұжырымдауға болады:

«38-бап. Жазаның түсінігі мен оның мақсаттары

Жаза-жасалған қылмыс үшін әділетті жазалау шарасы болып табылады.

Жаза-қоғамды қылмыстардан қорғау үшін, сондай-ақ сотталған адамды түзеу және сотталған адамды және басқа адамдарды да жаңа қылмыстар жасаудан сақтандыру мақсатында қолданылады.» Көптеген жағдайларда абайсызда жасалған қылмыстар үшін бас бостандығынан айыру мен байланысты емес жазалар тағайындалады. Осыған байланысты мұндай жазалардың белгілері мен сипаттары жөнінде басқаша пікірлер тууы мүмкін.

Профессор Н.О. Дулатбековтың ойынша «Қылмыстық құқық теориясында жаза тағайындаудың жалпы негіздері, қағидалары мен ережелеріне анықтауда әлі күнге дейін бірізділік жоқ.» «Жаза тағайындау қағидалары» бөлімі осы мәселеге арналған. Тек қылмыстық жаза тағайындау процесі үшін ғана тән жекеленген қағидаламен бірге осы орында маңызы бар басқа да тұжырымдар ғылыми тұрғыда талқыға түседі. Олардың қатарына мынадай: жазаны жеке даралау, қылмыстық кодекстің ерекше және жалпы бөліміндегі баптардың өзара байланысы және өзара негізділігі, қылмыстық іс бойынша маңызы бар мән-жайлардың қылмыстық жаза тағайындау процесіне кешенді түрде ықпал етуі, жаза тағайындау туралы мәселесіне әсер ететін мән-жайларды қайталап ескеруге жол берілмейтіндігі, тағайындалған жазаның үшінші адамдарға кері ықпал етуіне жол берілмейтіндігі, жиынтықты құрайтын бінеше қылмысты жасаған адманың жауаптылығының, оның уақытында сотталмауына байланысты жазаның төмендетілуіне жол берілмейтіндігі, іс-әрекеттер мен үкімдердің жиынтығын құрайтын қылмыстар үшін жазаларды бір ізділікпен тағайындау, т.б. қағидаларын жатқызуға болады.[5]

Профессор В.В.Лунеевтің пікірі бойынша «Абайсызда жасалған қылмыстардың себептері, оның субъектісінің атқарып отырған қызыметімен тікелей байланысты, оны атқару процесінде қылмыстық әрекеттер жасалады. Мұндай әрекеттердің жиынтығын төрт топқа бөлген жөн:

1) жүргізу және автотракторлық және өзге де техниканы пайдалану ережесін бұзбаумен байланысты әрекеттер;

2) құрылыс және басқа да өндірістердің ережелерін бұзбаумен байланысты әрекеттер;

3) атлған және суық қаруды пайдалану ережелерін бұзбаумен байланысты әрекеттер;

4) қауіпсіздіктің басқа да ережелерінің бұзылуына әкеп соқтыратын әрекеттер;».[6]

В.В.Лунеевтің абайсызда жасалған қылмыстардың себептерін жүйлеудің абайсыздықта жасалған әр бір қылмыс үшін нақты жаза шарасын таңдау және тағайындау үшін ерекше маңызы бар, себебі жеңіл ойлылықпен жауапсыздықтың себебін бағалау және сипаттауда жеке дара әдістеме қолдану, абайсызда қылмыс жасағандардың жеке басын және жасалған әрекеттің қоғамға қауіптілік дәрежесін дұрыс бағалауға мүмкіндік береді. Бұл мән-жайларды және қылмысты менмендік түріндегі жеңіл ойлықтың жанама ниетке жақындығын ескерсек, қылмысты менмендіктің бағасы немқұрайлықтың бағасына қарағанда қатаңырақ болуы керек. Яғни қылмысты менмендікпен жасалған абайсыздықтағы әрекеттер үшін жаз немқұрайлықпен жасалған қылмыстар үшін қолданылатын санкциялардан гөрі қатаңырақ болуы керек.

Абайсызда жасалған қылмыстар үшін жазаны таңдау және оны тағайындау барысында, осы қылмыстар үшін субъекті болып табылатын құқық бұзушылықтардың әрекеттері атқаратын қызыметіне байланысты болса, онда оны қылмыстың болуына себеп болған мән-жайлар толық зерттелуі қажет. Мәселен, автотехникалар мен өзге де механизмдерді басқару және қолдану ережелерінің бұзылу себептері, қару-жарақ қолдану, тау, құрылыс жүргізу ережелерінің бұзылуы, сонымен қатар басқа да алдын алу қауіпсіздік шараларының бұзылу себептері анықталуға жатады.

Ол тұрмыста, техниканы пайдалану, кәсіби немесе басқару саласында болсын, абайсызда қылмыстарды жасаушы адамдардың жеке басын зерттеп, осы қылмыстардың орынлау себептері мен салдарынан, қылмыстардың жасалу барысында орын алған жеке адамдардың әрекетін және әрекетсіздігін жете, жан-жақты зерттеп саралап, олардың қортындысын ескере отырып тағайындалған жаза ғана, жазаның тиімділігін арттырудың басты шарты болып табылады.

Абайсызда жасалған қылмыстар бойынша пенализация практикасы заңмен бекітілген техникалық қауіпсіздік ережелерінің бұзылу уақиғаларын еркеру арқылы қаралып, онымен қоса кінәлілерге жаза тағайындағанда, соңғылардың өздерінің қоғамға қауіпті әрекеттеріне деген ішкі көзқарастарын зерттеу нәтижесімен қолданылуы тиіс.

Техникаға байланысты абайсызда жасалған қылмыстарды ерекшеліктеріне қарай бөліп қарау-қылмыскердің жеке басының да ерекшеліктерін

зерттеудің, осы қылмыстарға байланысты жаза тағайындаудың бастапқы шарттарының бірі болып табылады. Абайсызда жасалған қылмыстарға байланысты жаза тағайындаудың тиімділігін арттырудың негізгі шарттары ретінде абайсызда жасалған қылмыстардың ерекшеліктерінің дұрыс зерттелуін атап өткен жөн. Осы мақсатта жетілдіруге жету үшін дамыған шет елдердің абайсызда жасалған қылмыстар мен күресу бағытындағы озық қызыметтерін басшылыққа ала отырып, абайсыздағы қылмыстардың болу себептерін, олардың нақты орын алу жағдайларын, олардың қоғамға қауіптілік дәрежелерін, қылмыс жасаушылардың жеке бастарының ерекшеліктерін, олардың осы қылмыстарды жасау барысындағы психологиялық жағдайларын әлі де жете көңіл бөле отырып зерттеу жүргізу қажет деген ойдамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. У.С.Джекебаева. Основные принципы уголовное право Республики Казахстан.- алматы. 2001 жыл -256 бет;
2. Г.В. Дашков Развитие и современное остояние криминологических исследований вимре.-Вкн.-М-, 1995 жыл;
3. Роджерс Р. Исследование новых видов наказания в исправительной системе США.- М, 1995 жыл 196 бет;
4. Гета М.Ф. Гуманизация уголовной политики Республики Казахстан.- Алматы- 2004 жыл-80 бет;
5. А.Н. Павхулин О целях наказания в Российском уголовном праве//закон и право-№4-2005 жыл, 27-29 бет;
6. Н.О. Дулатбеков Қылмыстық жаза тағайындау.- Алматы-2003 жыл-16 бет;

Ерланбекұлы М.

**УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ НАКАЗАНИЯ,
ПРИМЕНЯЕМЫХ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СОВЕРШЕННЫЕ ПО
НЕОСТОРОЖНОСТИ**

Аннотация: В данной работе предпринята попытка до конца выявить и проработать вопрос повышения эффективности наказания за неосторожное преступление в Казахстане. Приведены актуальные вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью в Казахстане, совершенствование теоретических основ эффективности борьбы с преступностью, совершаемой по неосторожности, путем осмысления, выявления и изучения теоретических аспектов эффективности уголовного наказания, применяемого за преступления, совершаемые по неосторожности.

Есмаганбетов Н.

4 курс студенті, Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., қауымдастырылған профессор А.Ж. Әбдіжәми

ЖЕРГЕ МЕМЛЕКЕТТІК МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫНЫҢ МАЗМҰНЫ

Мемлекет – Қазақстан Республикасы меншік құқығының субъектісі ретінде белгілі бір әрекеттерді өз бетімен жүзеге асыру құқығына ие. Заң бұл әрекеттерді жерге меншік иесінің құқықтары шегінде анықтайды. ҚР Жер кодексінің 21-бабына сәйкес, меншік иесінің өзіне тиесілі жер учаскесін иеленуге, пайдалануға және оған билік етуге құқығы бар. Жер учаскесінің меншік иесі ҚР Жер кодексіне және ҚР өзге де заң актілерінде көзделген негіздерде, шарттар мен шектерде меншік иесі құқығын жүзеге асыра алады.

Жер иелену құқығы – жерді іс жүзінде иеленуді жүзеге асырудың заңмен қамтамасыз етілген мүмкіндігі [1].

Жер пайдалану құқығы – тұлғаның мемлекеттік меншіктегі жер учаскесін ақылы және (немесе) ақысыз негізде шектеусіз мерзімге (тұрақты жер пайдалану) немесе белгілі бір мерзім ішінде (уақытша жер пайдалану) иелену және пайдалану құқығы.

Жерге билік ету құқығы – мемлекеттің Қазақстан Республикасы аумағындағы жердің заңдық тағдырын айқындаудағы заңмен қамтамасыз етілген құқығы, сондай-ақ жердің жеке меншік иесінің өз жер учаскесіне қатысты Қазақстан Республикасының заң актілерінде тыйым салынбаған мәмілелер жасауға құқығы.

Аталған меншік иелері мен жер пайдаланушылардың құқықтары, жер учаскелеріне жеке меншік субъектілерінің және жер пайдаланушылардың құқықтары мемлекеттің құқықтарына қарағанда өзгеше. Олардың құқықтары Жер кодексімен және Қазақстан Республикасының басқа да заң актілерімен шектелуі мүмкін.

Мемлекет жердің меншік иесі ретінде барлық жер қорына, соның ішінде жеке меншікке берілген жер учаскелеріне қатысты айрықша билік ету құқығына ие. Яғни, мемлекет билік ету функциясын жер құқығының субъектілерінің шаруашылық жүргізу және меншік нысандарына қарамастан жүзеге асырады.

Жер пайдалану құқығы субъектілерінің билік ету құқығы да жер учаскелеріне жеке меншік субъектілерінің құқықтарына қарағанда басқаша. Мысалы, Жер Кодексінің 39-бабының 4-тармағына сәйкес, мемлекеттегі жер пайдаланушы үйлер (құрылыстар, ғимараттар) орналасқан жер учаскесін басқа тұлғаға жалға берген жағдайда, үйдің (ғимараттың, құрылыстың) өзін тиісінше жалға бермей тұрып, осы жер учаскесін басқа тұлғаға жалға беруіне болмайды. Сонымен қатар, жер учаскесі қызметтік жер телімі тәртібімен берілетін

жағдайларды қоспағанда, мемлекеттік жер пайдаланушының өзіне тиесілі жер учаскесін уақытша ақысыз жер пайдалануға жол берілмейді.

Мемлекеттің жер қорына билік етуге қатысты жоғарыда аталған құқықтарын, Яғни Қазақстан Республикасының барлық жеріне билік етуін шексіз деп тануға болмайды. Мемлекет өзі заң шығару тәртібінде жер туралы заңнамада және басқа да құқықтық актілерде көзделген шектерде және тәртіпте уәкілетті органдары үшін барлық мүмкін әрекеттерін қарастырады. Мысалы, ҚР жер кодексінің 84-бабы жер учаскесін мемлекеттік қажеттіктер үшін алып қоюдың барлық негіздерін қарастырады.

ҚР Жер кодексінде және Қазақстан Республикасының өзге де заң актілерінде белгіленген негіздерден басқа реттерде ешкімді де жер пайдалану құқығынан айыруға болмайды (ҚР ЖК 29-бабының 2-тармағында).

Демек, егер мұндай әрекеттер заңдарда көзделмесе немесе құқықтық негізі болмаса, мемлекеттік басқару органдары ешкімді жер пайдалану құқығынан айыруға құқығы жоқ.

Мұндай ереженің нақты мысалы ретінде ҚР жер кодексінің 26-бабының 5-тармағындағы нормаларды атауға болады. Оған сәйкес, мемлекеттік меншіктегі жер учаскелері жеке меншікте бола алатын жағдайда оларды азаматтар мен мемлекеттік емес заңды тұлғалардың меншігіне беруден бас тартуға жол берілмейді [2].

Мемлекеттің жерге меншік иесі ретіндегі құқықтарын Жер кодексінде және ҚР өзге заң актілерінде бекітілген құзыреттіліктеріне сәйкес мемлекеттік органдар жүзеге асырады.

Уәкілетті мемлекеттік органдар мемлекеттік биліктік функциясын келесі нысандарда жүзеге асырады:

1) жер учаскесін беру (табыстау, сату-сатып алу);

2) жер учаскесін мемлекеттік қажеттіктер үшін алып қою, оның ішінде сатып алу жолымен алып қою;

3) мақсаты бойынша пайдаланылмаған немесе Қазақстан Республикасының заңдарын бұза отырып пайдаланылған жер учаскесін меншік иесінен және жер пайдаланушыдан алып қою;

4) төтенше жағдайлар кезінде жер учаскесін уақытша алып қою;

5) радиоактивтік ластануға ұшыраған жерді меншік иесіне құны тең басқа жер учаскесін бере отырып алып қою;

б) тәркілеу.

Біз жоғарыда, атап өткеніміздей, жер – бұл аса маңызды табиғи ресурс, онымен байланысты барлық табиғи объектілердің орналасқан жері; біз оны басқа барлық табиғи байлықтар – жер қойнауы, су, орман, жануарлар және ормандық емес өсімдіктер әлемі үшін кеңістіктік базис деп атадық және де жер қойнауын, ормандар мен өсімдіктер әлемін пайдалану үшін жер учаскесі керек. Жоғарыда аталған байлықтарды қорғау үшін жердің табиғи қасиеттерін сақтау қажет.

Жердің жағдайын кішігірім бұзудың өзі (жерді құрту, тұздану, ластану, құрғату, топырақ эрозиясы және басқа да зиянды процестер) қоршаған ортаға зиян әкеледі және табиғи ресурстардың жағдайының нашарлауына әкеліп

соғады. Сондықтан да, жерді ұқыпты пайдалану және қорғаудың тек жер үшін ғана емес, сонымен қатар, су, орман, табиғат қорғау заңнамаларының тиімділігін жетілдіру үшін, ал жалпы алғанда, қоршаған ортаны қорғау мен халық денсаулығын қамтамасыз ету үшін маңызы зор.

Бұл жер құқығының экологиялық құқықтың бір бөлігі екендігін білдірмейді. Ол экологиялық құқық саласының бір бөлігі: жер құқығы су, орман, тау, аграрлық және экологиялық құқықтың нормаларымен тығыз байланысты. Жер құқығы, бір жағынан, өз құрамында экологиялық нормаларға ие; екінші жағынан, оның нормалары аталған құқық салаларының нормаларына ауысады. Сол себепті, Қазақстан Республикасы Орман кодексінің 129-бабы мынадай ережені бекітеді: орман қоры жерлеріндегі орман шаруашылығының қажеттілігі үшін пайдаланылмайтын ауыл шаруашылық алқаптары жеке және заңды тұлғаларға Қазақстан Республикасының орман заңнамасына сәйкес ауыл шаруашылық мақсаттарында берілуі мүмкін. Осыған ұқсас ереже Қазақстан Республикасы Жер кодексінің 134-бабында да су қорғау аймақтары мен белдеулеріне негізілген жер учаскелерін пайдалану Қазақстан Республикасының су заңдарының талаптарына сәйкес жүзеге асырылады деп көрсетілген [3].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Ерофеев Б.В. *Земельное право*. -М., Новый Юрист, 1998
2. Петров В.В. *Земельное право России*. -М.,Зерцало, 2018
3. Хаджиев А.Х. *Земельное право Республики Казахстан. Общая часть Учебное пособие*. - Алматы, 2001.

УДК 340.15

Жанбекова Д.Р.

Студент Академии «Volashaq», город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель доцент кафедры ПиФД Кенжина С.А

СМИ КАК ИНСТРУМЕНТ ПРАВОВОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ В ОБЩЕСТВЕ

Аннотация: Статья посвящена рассмотрению роли влияния СМИ на процесс формирования гражданского общества в современном мире. Исследование влияния средств массовой информации на общественное мнение имеет глубокие исторические корни. Актуальной является задача расширения информационной среды, выполняющей задачи укрепления базовых основ организации гражданского общества, роста интеграционных процессов в политическом, социально-экономическом, а также культурном развитии государства.

Гражданское общество в современном мире невозможно построить без опоры на разветвлённую сеть социальных институтов и без участия самих граждан. Одним из таких институтов являются независимые СМИ. На

современном этапе развития общества проблема объективного информирования граждан о событиях, происходящих в мире, является наиболее острой. В XXI в. СМИ необходимо рассматривать не только как негласное дополнение к трём ветвям государственной власти, но и как самостоятельное образование, оказывающее как целенаправленное, так и спонтанное воздействие на формирование мнения граждан, их системы ценностей, гражданской позиции и форм поведения. СМИ в гражданском обществе – та его неотъемлемая часть, которая является посредником между личностью и государством, функционирует как инструмент гласности, открытости и защиты прав и свобод граждан. Развитие информационных открытых источников является важнейшей частью становления демократии внутри страны. А телевидение, радио и интернет – инструменты в формировании общественного мнения, которые помогают гражданам публично участвовать в открытом диалоге как между собой, так и с институтами власти.

Информационная, образовательная и социализационная деятельность позволяют СМИ выполнять функцию критики и контроля. Эту функцию в политической системе осуществляют не только масс-медиа, но и оппозиция, а также специализированные институты прокурорского, судебного и иного контроля. В демократическом обществе в осуществлении контрольной функции СМИ опираются как на общественное мнение, так и на закон. Они проводят собственные журналистские расследования, после публикации результатов, которых, порой создаются специальные парламентские комиссии, заводятся уголовные дела или принимаются важные политические решения. В Республике Казахстан таким примером является фонд «#НеМолчиKz», данная организация занимается защитой женщин и детей от действий насильственного характера, последующим сопровождением оказания помощи, поддержки и защиты пострадавшим от насилия. Главная задача — это освещение таких проблем на медиа пространстве, что помогает тысячам женщин Казахстана признаться о насильственных действиях их партнёров, и попросить помощи у фонда, государства и неравнодушных людей.

В советские годы наши граждане нашей страны были изолированы от мирового сообщества в сфере доступа к информации, коммуникационным потокам и даже свободному межличностному общению. Материалы в советских СМИ отбирались таким образом, чтобы у граждан не возникало сомнений в правильности действий советского руководства. Прошло тридцать два года с момента распада Советского Союза, но многие отголоски того времени до сих пор слышны в современных реалиях. К сожалению, сегодня отечественное законодательство в сфере СМИ не отличается совершенством. Не редки ситуации сокрытия объективной информации должностными лицами. При этом формально им не вменяются какие-либо нарушения установленных правил помимо, пожалуй, правил морали и чести. Существуют мнения о том, что «возникшие при многих структурах пресскцентры, центры по общественным связям и другие подобные подразделения стали не посредниками взаимоотношений органов власти и средств массовой информации, а

своеобразным барьером в таком общении, организационной структурой, призванной дозировать, процеживать, а иногда и искажать информацию, даже своеобразной цензурой». Информация часто становится инструментом манипулирования общественным мнением и настроением со стороны государства. Но все же народ сам создает ряд интернет источников где смело высказывает свою политическую точку зрения. По-моему, мнению, чтобы наиболее рационально обустроить жизнь собственной страны, вести переустройство общества в настоящее гражданское, в котором для каждого члена существуют свобода информационного выбора, реальное обеспечение в производстве, потреблении и владении информацией, необходимо коренным образом преобразовать СМИ. В гражданском, самоуправляющемся обществе всеобщая компьютеризация даст возможность участвовать в обсуждении и голосовании по важнейшим государственным и общественным проблемам.

Таким образом, Средства массовой информации выполняют огромную роль в процессе становления правового государства и формирования гражданской культуры. Исключительно в результате их компетентной и честной работы каждый участник общества сможет обрести навыки сотрудничества, общения, коммуникации и применять их в профессиональной среде. Это в свою очередь послужит совершенствованию общества и развитию гражданской активности личности.

В контексте юриспруденции, роль СМИ как инструмента правового просвещения становится ещё более значимой. Вот несколько способов, которыми СМИ могут служить этой цели в рамках юридического сообщества:

Обеспечение доступа к информации о праве: СМИ могут предоставлять доступ к важным правовым новостям, решениям судов, законопроектам и другой информации, которая может быть полезна для юристов, студентов права и других специалистов в этой области.

Публикация юридических аналитических материалов: СМИ могут публиковать аналитические материалы о юридических вопросах, обсуждая последние судебные прецеденты, изменения в законодательстве, теоретические дебаты и т.д. Это помогает профессионалам в правовой области быть в курсе последних событий и тенденций.

Повышение правовой грамотности общества: СМИ могут расширять понимание права в обществе в целом, делая его более доступным и понятным для широкой аудитории. Это важно для создания правовой культуры и сознательного отношения к закону.

Пропаганда правовых ценностей: СМИ могут способствовать распространению правовых ценностей, таких как справедливость, равенство перед законом, права человека и т.д., путем обсуждения соответствующих тем и историй.

Содействие правовой реформе: Часто СМИ играют роль катализатора для правовых реформ, выделяя проблемные области, привлекая внимание к ним и стимулируя обсуждение возможных решений.

Обмен мнениями и опытом: СМИ могут создавать площадки для обмена

мнениями и опытом между юристами, академическими кругами и практикующими специалистами, что способствует развитию профессионального сообщества и обогащению знаний.

В целом, СМИ играют важную роль в юридической сфере, способствуя образованию, общественной дискуссии и развитию правовой культуры.

Список использованных источников:

- 1) Левченко А.Е. *Формы и методы воздействия СМИ на общественное сознание.* – М.: ИНФА-М., 2000.
- 2) Д.Д. Фатина. «Роль СМИ в формировании современного гражданского общества»

Жанбекова Д.Р.

БАҚ ҚОҒАМДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ АҒАРТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аннотация: Мақала бұқаралық ақпарат құралдарының әсер ету рөлін қарастыруға арналған қазіргі әлемде азаматтық қоғамды қалыптастыру процесі. Бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікірге әсерін зерттеу оның терең тарихи тамыры бар. Базалық негіздерді нығайту міндеттерін орындайтын ақпараттық ортаны кеңейту міндеті өзекті болып табылады азаматтық қоғам ұйымдары, интеграциялық процестердің өсуі саяси, әлеуметтік экономикалық, сондай-ақ мәдени даму мемлекеттер.

УДК 343.9

Жакеев Т.С.

докторант факультета послевузовского образования
Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова,
магистр юридических наук, майор полиции

**ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ КРАЖ МЕТАЛЛА
С ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы пресечения хищений металла с промышленных предприятий. Обращается внимание на преимущественно организованный характер подобных уголовных правонарушений. С учетом практического опыта, даются рекомендации по организации оперативно-розыскных мероприятий по их пресечению.

✓ Об актуальности и государственной важности промышленного производства высказался Президент Республики Казахстан К.-Ж.К. Токаев в ходе своего Послания народу Казахстана 1 сентября 2023 года. **Он отметил, что в** нашей стране хорошо развита добывающая промышленность. Этот сектор выступает надежным источником роста национальной экономики. Так должно быть и впредь. Кроме того, им подчеркнуто, что на мировом рынке цены на большинство видов металла достигли исторических максимумов [1].

Эта ситуация, наряду с явными выгодами отечественной экономике, имеет, к сожалению, и оборотную сторону. Она выражается в том, что развитие

государства неизбежно сопровождается и наличием криминальных проявлений, пытающихся паразитировать на этих процессах. Одним из них являются хищения металла с промышленных предприятий.

Такой негативный «симбиоз» имеет продолжительную историю. Проблема таких преступлений, но не в столь значительных масштабах, существовала еще в советское время, о чем писал П.П. Мозговой [2].

Позже, в 1990-х годах преступная деятельность зарождающихся и набирающих силу организованных преступных групп стала включать в себя цель установления контроля над промышленными предприятиями и целыми отраслями промышленности. Наибольший интерес для преступных группировок представляли предприятия черной и цветной металлургии (в центральных и восточных районах страны), а также вторичный рынок цветных и черных металлов [3].

В 2000-х годах эти процессы продолжались, чему было посвящено исследование К.С. Лакбаева. Оно подтвердило предположение о серьезных масштабах проникновения организованной преступности в сферу деятельности промышленных предприятий, расположенных в Карагандинской и Восточно-Казахстанской областях, где расположены крупнейшие металлургические объекты нашей страны. Было отмечено, что организованный криминалитет имеет широкие связи среди руководства предприятий, их отдельных участков и цехов, что обуславливало постоянный характер совершаемых хищений металлопродукции из них [4].

Видимо, с тех пор ситуация не претерпела коренных изменений. Это продемонстрировала в марте 2023 года специальная операция, проведенная в Карагандинской области сотрудниками подразделений по борьбе с организованной преступностью МВД и областного департамента КНБ. В ходе нее было задержано 40 участников преступной группы, которая на протяжении длительного времени негативно влияла на криминогенную обстановку в регионе. Они неоднократно устраивали криминальные разборки с применением огнестрельного оружия, дерзко нарушая общественный порядок. Численность группировки, по оперативным данным, составляла около 50 активных участников, в том числе бывшие сотрудники правоохранительных органов, а также работники охранных организаций. В группе имелась четкая иерархия с определением роли каждого, соблюдались меры конспирации. Была вскрыта многоуровневая система хищений товарно-материальных ценностей на крупных промышленных объектах региона, в том числе АО АМТ. Установлена причастность членов группировки к ряду нераскрытых тяжких и особо тяжких преступлений: вымогательства, причинение тяжкого вреда здоровью, покушение на убийство и хулиганства. В ходе спецоперации проведено более 100 обысковых мероприятий, изъято девять единиц огнестрельного оружия, около 200 боеприпасов, гранатомет, тротил, гранаты, документация и поддельные печати, религиозная литература, крупная сумма денежных средств, движимое и недвижимое имущество, а также специальные технические средства для прослушивания удаленным доступом [5].

Исходя из наличия выявленной многоуровневой системы хищений с промышленных предприятий, можно сделать вывод о системности в криминальной деятельности участников преступной группы. Соответственно, получить информацию о ней на этапе подготовки и предупредить формирование такой системы не представилось возможным.

В таком случае, оптимальным вариантом прекращения такой криминальной деятельности является ее пресечение путем задержания фигурантов с поличным при попытке вывоза похищенного металла за пределы предприятия.

Соответственно, для этого необходимо иметь информацию о наиболее вероятном времени и месте совершения уголовного правонарушения, чтобы успеть подготовиться к проведению оперативно-розыскных мероприятий (ОРМ).

В случае успешного задержания, алгоритм действий оперативных работников на месте происшествия может выглядеть следующим образом.

1. Блокирование места происшествия и путей возможного отхода неустановленных соучастников преступления:

а) незамедлительное указание сотрудникам охраны на всех постах по периметру предприятия (цеха) не выпускать за его пределы никакой (ни груженный, ни порожний) транспорт, а также любых работников до их проверки. Одновременно необходимо усилить контроль за периметром.

Это обусловлено тем, что задержанный транспорт с похищенным грузом и передвигающиеся на нем лица – может оказаться лишь частью криминальной группы, участвующей в хищении металла. После задержания информация о этом быстро распространяется среди работников предприятия (цеха), в том числе среди тех, кто входит в эту группу. Соответственно, они будут пытаться сокрыть следы преступной деятельности:

- быстро вывезти другие приготовленные к хищению грузы через другие посты охраны;

- либо переместить их за пределы периметра другими способами (перебросом через ограждение, выносом через пролом или подкоп и др.);

- быстро покинуть территорию предприятия (цеха) с целью скрыться от уголовного преследования.

б) изъятие имеющихся при задержанных лицах средств связи – телефоны, смартфоны, планшеты и т.д.; их осмотр под руководством дежурного следователя и с участием понятых.

Прежде всего, особое внимание уделяется изучению списка абонентов, с которыми задержанные лица поддерживали связь перед и во время совершения хищения.

в) организовать проверку наличия на своих рабочих местах всех заступивших на смену работников предприятия (цеха), откуда вероятнее всего совершено хищение, выявление среди них отсутствующих, их поиск на территории предприятия как возможно причастных к совершению кражи;

г) опрос задержанных лиц:

- на основании каких документов они въехали на территорию предприятия (цеха), от кого они получены;
 - на основании каких документов и откуда (с какого цеха) вывезен груз;
 - с кем из руководства цеха или работниками они контактировали перед въездом на территорию и на месте погрузки;
 - кто, как и где загрузил продукцию в транспорт;
 - куда они должны были доставить похищенный металл и кому передать, их контакты, способы связи с ними, форма и величины оплаты за работу;
- д) изъятие и изучение товаросопроводительных документов (при их наличии), которые предъявляются вызванным на место происшествия руководителям и ответственным работникам для определения признаков подделки (подлога).

Устанавливается, принадлежат ли бланки документов данному предприятию (цеху), либо сделаны в другом месте, о чем задержанные лица также опрашиваются;

е) совместно с руководителями или ответственными работниками фиксируется объем и дислокация оставшейся готовой продукции на территории предприятия (цеха).

В некоторых случаях, после задержания транспорта с грузом, соучастники преступления из числа работников предприятия (цеха) могут попытаться вернуть на место партии металла, которые были приготовлены к последующему хищению и в целях сокрытия складируются в других местах.

2. Получение фактических данных для формирования процессуальных доказательств в рамках расследования уголовного дела:

а) изъятие записей с камер видеонаблюдения на постах охраны и внутри предприятия (цеха) за период, предшествующий задержанию транспорта с похищенным металлом (в границах времени работающей смены);

б) получение от руководства предприятия (цеха) или ответственных лиц официальной письменной информации о размере предотвращенного ущерба и из какого подразделения был вывезен металл;

в) опрос руководства предприятия (цеха) или ответственных лиц, кто из работников имеет доступ к местам складирования металла, а также полномочия по его перемещению внутри предприятия (цеха) и за его пределы;

г) установление официального механизма разрешенного вывоза продукции за пределы предприятия, список разрешительных документов для этого, кто дает разрешение на это.

После проведения этих мероприятий на месте задержания, транспорт вместе с задержанными доставляется в орган полиции. От предприятия выделяется уполномоченный представитель, который в дальнейшем будет проходить по уголовному делу в качестве потерпевшего.

Автотранспорт с грузом временно остается на ответственном хранении в органе полиции; металлопродукция в дальнейшем передается под сохранную расписку уполномоченному представителю потерпевшего.

В отношении задержанных лиц избирается мера пресечения.

3. Зачастую ситуация складывается таким образом, что после задержания непосредственных участников преступления и процессуальной фиксации их причастности к нему, снижается активная деятельность как оперативных работников, так и следователей по установлению всех причин и обстоятельств, способствовавших его совершению, а также по установлению лиц, заказавших или организовавших кражу металла.

Подобный ограниченный подход не устраняет реальных истоков данных преступлений и, соответственно, создает условия для их дальнейшего беспрепятственного совершения.

В этой связи, после задержания необходимо продолжать наступательные ОРМ (в том числе, на стадии последующих ОРМ). Их цель – максимально установить весь круг лиц и обстоятельств, способствующих систематическому их совершению. Процессуально они могут проводиться в рамках выделенных уголовных дел в отношении таких лиц, согласно поручения следователя об осуществлении розыскных мер.

Значительную помощь в этом может оказать анализ контактов лиц, с которыми задержанные лица общались перед и во время совершения кражи металла. Отсев из этого списка чисто бытовые связи, остаются фигуранты, которые могут напрямую относиться к преступной деятельности.

Практика показывает, что для успешного предупреждения и пресечения хищений металла с промышленных предприятий недостаточно провести грамотные действия по задержанию фигурантов и фиксации их причастности к уголовному правонарушению. Следует иметь в виду, что зачастую этот факт является лишь отдельным эпизодом системы криминальной схемы; необходимо выявлять все элементы данной схемы.

Лишь в этом случае можно говорить о полном устранении причин и условий, способствующих ее функционированию.

Список использованных источников:

- ✓ 1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Экономический курс Справедливого Казахстана» 1 сентября 2023 года. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-ekonomicheskij-kurs-spravedlivogo-kazahstana-18588> (дата обращения 12.11.2023 г.).
2. Мозговой П.П. Предупреждение и раскрытие хищений на предприятиях металлургической промышленности. – Горький: ГВШ МВД СССР, 1984. – С. 4-26.
3. Организованная преступная группа: история и правовые способы борьбы в Республике Казахстан. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://articlekz.com/article/34971> (дата обращения 08.11.2023 г.).
4. Лакбаев К.С. Оперативно-розыскные мероприятия по раскрытию краж металлопродукции с промышленных предприятий, совершенных организованными преступными группами (правовые и организационно-тактические аспекты). – Дисс. ... канд. юрид. наук. – Караганда: Карагандинский юридический институт МВД РК им. Б. Бейсенова, 2003. – 153с. – С. 11.
5. 40 человек задержали в ходе крупной спецоперации в Карагандинской области. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/40-zaderjali-hode-krupnoy-spetsoperatsii-karagandinskoj-492844/ (дата обращения 12.11.2023 г.).

Жакеев Т.С.
ӨНЕРКӘСІПТІК КӘСІПОРЫНДАРДАН
МЕТАЛЛ ҰРЛЫҒЫНЫҢ ЖОЛЫН КЕСУДІҢ
ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа: Бұл мақалада өнеркәсіптік кәсіпорындардан металл ұрлығының жолын кесу мәселелері қарастырылған. Мұндай қылмыстық құқық бұзушылықтардың негізінен ұйымдасқан сипатына назар аударылады. Практикалық тәжірибені ескере отырып, олардың жолын кесу бойынша жедел-ізвестіру іс-шараларын ұйымдастыру бойынша ұсыныстар беріледі.

УДК 343

Жалелова Г. М.

"Bolashaq" академиясының 2 курс магистранты, Қарағанды қаласы, Қазақстан
Республикасы

Ғылыми жетекші: Құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының
меңгерушісі, з. ғ. к., профессор А. Т. Қабжанов

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ РАҚЫМШЫЛЫҚ ПЕН КЕШІРІМ ЖАСАУ
ИНСТИТУТТАРЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАБИҒАТЫ

Қазақстанда адамның ең жоғары құндылығы, оның құқықтары мен бостандықтары туралы Конституциялық белгілеуді іске асыру адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау, қорғау және қорғау саласында мемлекеттік саясатты әзірлеуді көздейді. Мұндай саясат елдің Негізгі Заңының, федералдық заңдардың, халықаралық нормативтік құқықтық актілердің ережелерін қамтитын, құқықтық әділеттілік, сенімділік, сондай-ақ адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының гуманизмі мен теңдігі принциптерін ескеретін берік құқықтық негізге негізделуі керек сияқты. Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау, қорғау және қорғау саласындағы мемлекет саясатының құрамдас бөлігі, сөзсіз, қылмыс жасауға кінәлі адамдарды жазасын өтеуден және қылмыстық жауаптылықтан босату мәселесінде мемлекеттің тактикасы мен стратегиясын айқындайтын рақымшылық пен кешірім жасау саласындағы мемлекеттік саясат болып табылады.

Қазіргі Қазақстанда мұндай саясат өзінің қалыптасуының бастапқы кезеңінде деп ойлайды; қазіргі уақытта рақымшылық пен кешірім жасау саласындағы мемлекеттің саясатының векторын емес, қылмысқа қарсы күрес саласындағы мемлекеттің саясатын, яғни Қазақстан Республикасының қылмыстық саясатын анықтауға мүмкіндік беретін оның кейбір негізгі контурлары ғана белгіленген. Бұл саясат қылмыстық заңнаманы кезең - кезеңімен ерараықтандыруға және елдің қылмыстық заңнамасындағы өзгерістер бір мақсатқа-бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан

адамдар санын барынша қысқартуға бағынады деген ойға әкелетін бірқатар қылмыстар үшін қылмыстық жазаны жеңілдетуге дейін азаяды.

Рақымшылық жасау мен кешірім беруді институттарын зерттей отырып, Қазақстан Республикасының қылмыстық құқық институты сияқты кешірім беру мен рақымшылық жасау түсініктері туралы, олардың құқықтық (заңдық) табиғаты жайлы айқын ұсыныстар жүргізіледі. Сұрақтың айқындалуы оларды сипаттайтынын, негізгі жорамалдау мағынасына ие екендігін байқауға болады.

Рақымшылық жасау мен кешірім берудің құқықтың маңызын анықтау, яғни оларды қолданудың құқықтық салдарының сипаты қандай деген сұрақтың жауабын табу.

Салалық меншікті анықтау кезінде барлық орындалушы позицияларды бірнеше топқа бөлуге болады. Соған сәйкес олардың біріншісі, рақымшылық жасау мен кешірім беру қылмыстық құқық саласына жатады. Нақтырақ түсіндіретін болсақ, осыған негізделген қылмыс пен жаза қылмыстық заңды қоса отырып анықталады. Бұл өте ескі жорамал тәжірибие жүзінде үнемі мемлекеттің жаза құқығына нұсқау жолымен түсіндіруге тырысты, яғни қылмыстық құқық жүйесінің құқықтық нормаларына сай.

Осы кезде рақымшылық жасау мен кешірім беруді оның тәжірибие жүзінде жүзеге асыру қиындықтарынан, немесе жеткіліксіз заң жүйесінен ажырату жүргізіледі.

В.Е. Квашис рақымшылық жасау мен кешірім берудің кешенді заңды жүйесі туралы шешімге келеді, қылмыстық жазадан және жауапкершіліктен босату тұрғысынан алып қарағанда, рақымшылық жасау мен кешірім беру актілері материалдық құқық ауқымына кіреді, мемлекеттік биліктің жоғарғы органдарын осы актілердің басылу бөлігіндегі құзіреттілігі тұрғысынан, олардың басылу реті және заңнамадағы регламентациясы (әсіресе кешірім беру актісі) мемлекеттің құқық ауқымына жатады [30, 64 б.].

Рақымшылық жасау мен кешірім берудің маңыздылығы ашуда құқықтық институт түсінігіне жүгіну әдісі дәстүрлі әдіс болып табылады. Бұл рақымшылық жасау мен кешірім беру жалғыз құқық институт немесе түрлі құқықтық институттар деген шешімге келуге жол береді. Бәрімізге белгілі, құқықтық институт деп оңашаланған және белгілі бір түрді біртекті қоғамдық қатынастар тұрғысына реттейтін сала бөліктерінен тұратын, құқық нормаларының жиынтығы.

С.С. Алексеевтің позицияны арнайы зерттеу жұмысының беттерінде келтірілген, құқықтық институтты жоғары деңгейде түрлендіру құқықтың сыртқы формасына және норма жасаушылық еркіне, яғни субъективті факторларға байланысты екендігін байқамау мүмкін емес [32, 136].

А.Е. Паридинова жеткілікті түрде қызық әдісті қолданды, ол «мемлекеттік кешірім институты екі субинституттан, яғни рақымшылық жасау мен кешірім беруден тұрады және ауқымында рақымшылық жасау мен кешірім беру жүзеге асатын құқық саласында тарайды» - деп санады [33, 110 б.].

«Институт» терминін қолданар кезде рақымшылық жасау мен кешірім берудің қосымша сипаттарын қолға алу керек, оларды қылмыстық құқықта жеке

бөлім деп қарастырылады. 1929 жылғы 20 желтоқсандағы КСРО Жоғарғы Сотының қаулысында «10 бет түсіндіріледі: негізгілерге КСР кеңесінің қылмыстық заңнамалары және кеңес мемлекеттеріне рақымшылық жасалған, шартты-мерзімінен бұрын босатылғандар үшін соттылық мерзімін өтеу туралы сұрақтар басталды» рақымшылық жасау актісі басқа заңдардан ерекшеленеді және ол «арнайы қылмыстық заң».

Құқық теориясында мынадай көзқарас айтылады, құқықтық актіні «құқық иеленуші субъектінің құқықтық нормаларды (өзгерістер, болдырмаулар, әрекет ету аумағын өзгерту) орнату жолымен қоғамдық қатынасты реттеуші, сондай-ақ нақты құқықтық қатынастарды (өзгерістер, қысқартулар) қою құқығын білдіру, оның нәтижесінде бұйрық, мән беру және келісу сияқты орнатылған заң жағдайында құжаттық формада іріктеледі (акт - құжатта)» [35, 25] деп санауға болады.

Бұл пікірлер біріншіден, рақымшылық жасау туралы шешім қабылдау мемлекеттің құқық қызметінің бөлігі деп саналады, ал рақымшылық жасауды жариялау туралы қаулы - нормативтік актімен байланысты [36, 65 б.] (бұл пікірлермен кешірім беру актісі мұндай қасиетке ие болмайды). Басқа пікірлерге сүйенсек, рақымшылық жасау актісі нормативтік құқықтық актінің тек кейбір қажетті белгілеріне ғана ие болады. Әдебиетте де, кешірім берудің рақымшылық жасаудан өзгешілігіне ұйғарымдардың нормативтік сипаты бойынша арнайы назар аударылады [37, 20].

Сонымен қатар, нормативтік құқықтық акт бір жағынан маңызды болғанымен, анықтауға бірдей тәсіл жоқ. Сонымен, Д.Н.Бахрах «белгілерді анықтау, нормативтік құқықтық актінің жалпы - ортақ айқын анықтамасын анықтау заңды ғылым үшін, және заңгерлерге, басқа мемлекет азаматтарына, лауазымды тұлғаларға және әр түрлі ұйымдар үшін үлкен мәнге ие.

Бұл бәрінен бұрын келесі тапсырмаларды шешу үшін керек:

- құқық нормаларынан тұратын актілерді жариялау;
- нормативтік-құқықтық ұйғарымдардың күшке енуіне анықтама беру;
- актілердің заңдылығы туралы дауды қараудың іс жүргізу сұрақтарын анықтау» [38, 40 б.].

Құқық қолданушы рақымшылық жасауға ілінген барлық тұлғаларды жазадан және жауапкершіліктен азат етуге міндетті;

Рақымшылық жасау актісін нормативтік құқықтық акт ретінде тануға болмайды, дейтін пікірдің жақтаушылары рақымшылық жасаудың құқықтық табиғаты нормативтік актілердің құқықтық табиғатынан айтарлықтай ерекшеленеді деп белгілейді [40, 120].

Бұдан әрі, Д.Н.Бахрах «ғылымдағы кемшілікке - «құқық негізі» ұғымының игерілмегендігіне А.В.Мицкевич ұқсас анықтамалар құқықтың нормалардан тұрмайтын кейбір актілердің табиғатын дұрыс айшықтамайтынын белгілей отырып, көңіл аударды» деген қорытындыға келді [41, 36].

Одан басқа, маңызды сипаты келесідей болып көрінеді: рақымшылық жасау құқықтық акті әрекетінде қолданбалы жоспар өзгерістерінен жеке алғанда жазаның регламент белгілейтін тағайындауы, жазалаушылықты жою жолымен

қылмыстық заңның ережелерінің қолдануында жазалау шарасының төмендетілуінен тұрады. Тағы да құқықтық акт түсінігіне тоқталайық, Р.Ф.Васильев оның белгісі ретінде «құқықтық нормаларды әрекет саласын өзгертуді» белгіледі [42, 25 б.].

Нормативтік құқықтық актінің белгіленген дәстүрлі белгісін көрсетейік, нормативтік акті «көпретті», «қайталанатын» қолданысқа есептелген, ұзақ уақыт әрекет етеді (осы түрдің жағдайларының белгісіз санына есептелінген).

И.Л. Марогулова айтып өткендей, рақымшылық жасау актісі тұрақтылыққа ие болмайды және өйткені рақымшылық жасаудың қолдануы бойынша оған сәйкес келетін жағдайға, рақымшылық жасауды қолдануы қысқарады, ол біртіндеп «әрекетсіз» болады. С.А. Сотников «шынымен, рақымшылық жасау актілері қолданыстағы қылмыстық заңға қандай-да бір өзгерістер кіргізбейді және нақты іс бойынша сот келісімінің күшін жоймайды [44, 32 б.].

Дегенмен, бұл нормативтік жаңалықтан немесе құқық элементінен айыру дегенді тіпті білдірмейді.

Рақымшылық жасау мен кешірім берудің заңды табиғатын зерделей отырып, бізге келесілерді бекітуге мүмкіндік береді:

- Рақымшылық жасау мен кешірім беру институттары кешенді, салааралық сипаттан тұрады, және конституциялық, қылмыстық, қылмыстық-атқару құқықтардан тұрады;

- Кешірім беру актілері нормативтік актіге емес, құқықтық актіге жатады, рақымшылық жасау актілері белгілі бір жеке дара тұлғаларға қолдануға арналған құқықтық нормалардан тұрады;

- Рақымшылық жасау мен кешірім беру өзінің құқықтық мағынасы тұрғысы бойынша оның қолданылуының құқықтық салдарынан барып айрықшаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Квашиш В.Е. Гуманизм советского уголовного права. – М., 1969. - 64 - 65 б.
2. Алексеев С.С. Структура советского права – М., - 136 – 137 б.
3. «Жазаны өтеуден мерзімінен бұрын шартты түрде босату мәселелері. / А.Е. Паридинова., Алматы, 2009. – 110 б.
4. Васильев Р.Ф. О понятии правового акта // Вестник Моск. ун-та. Сер 11 право. – 1998. - №5. 25 б.
5. Марогулова И.Л. Правовая природа амнистии и помилования // Советское государство и право. – 1991. - №5. 65 б.
6. Ромашкин П.С. Амнистия и помилование в СССР. – М., 1959. – 20-21 б.
7. Бахрах Д.Н. Понятие нормативного акта и практика Верховного Суда РФ // Законодательство. Арнайы басылым – 2004. № 11. 40 б.
8. «Адам құқықтары-құқықтық мемлекеттігі аппарат қызметінің негізгі қағидасы» заң.ғыл.канд. дис. / А.К. Ибраева Астана, 2008 ж. - 120 б.
9. Возняк О.А. Освобождение от уголовной ответственности в связи с изменением обстановки: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Астана, 2008. - 35 б.
10. Васильев Р.Ф. О понятии правового акта // Вестник Моск. ун – та Сер. 11. Право. – 1998. - №5 – 25 б.
11. Сотников С. А. Амнистия: правовая природа и применение: автореф. дис. .канд. юрид. наук: // С. А. Сотников.- М., 2007.-32 б.

Жакыпбеков Р.Е.

Магистрант академии «Bolashaq», город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель к.ю.н., ассоциированный профессор
Рысмагамбетова Г.М.

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИИ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

На основании статистических данных Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Казахстана с 2015 года по 2022 год проводится анализ состояния преступности несовершеннолетних в республике. При этом отмечается, что существует еще достаточно проблем, связанных с воспитанием и взаимопониманием в семье, а также ряд других проблем

Преступность в отношении несовершеннолетних - совокупность преступлений, совершенных в отношении подростков, которым ко времени совершения преступлений не исполнилось восемнадцати лет. Согласно п. 43 ст. 3 Уголовного кодекса Республики Казахстан, преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних - деяния, предусмотренные статьями 120 (изнасилование), 121 (насильственные действия сексуального характера), 122 (половое сношение или иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим 16-летнего возраста), 123 (понуждение к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или иным действиям сексуального характера), 124 (развращение малолетних), 134 (вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией), 144 (вовлечение несовершеннолетних в изготовление продукции эротического содержания), частями второй и третьей статьи 312 (изготовление и оборот материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних либо их привлечение для участия в зрелищных мероприятиях порнографического характера) уголовного кодекса, совершенные в отношении малолетних и несовершеннолетних.

Хотя статьи 120 - 124 УК РК входят в главу 1 «Уголовные правонарушения против личности». Остальные нормы статей - статья 132 «Вовлечение несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений», статья 133 «Вовлечение несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий», статья 134 «Вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией», статья 135 «Торговля несовершеннолетними», статья 136 «Подмена ребенка», статья 137 «Незаконная деятельность по усыновлению (удочерению)», статья 138 «Разглашение тайны усыновления (удочерения)», статья 139 «Неисполнение обязанностей по уплате средств на содержание детей, уклонение от уплаты средств на содержание нетрудоспособных родителей, нетрудоспособного

супруга (супруги)», статья 140 «Неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего», статья 141 «Ненадлежащее исполнение обязанностей по обеспечению безопасности жизни и здоровья детей», статья 142 «Злоупотребление правами опекуна или попечителя», статья 143 «Незаконный вывоз несовершеннолетнего лица за пределы Республики Казахстан», статья 144 «Вовлечение несовершеннолетних в изготовление продукции эротического содержания», составляют отдельную главу 2 «Уголовные правонарушения против семьи и несовершеннолетних». Тем более, что общественная опасность любого преступления, в результате которого происходит вовлечение несовершеннолетнего в совершение правонарушения заключается как в причинении вреда воспитанию несовершеннолетнему, так и в приобщении к преступной деятельности подростков, которые наиболее подвержены влиянию со стороны.

Непосредственным объектом в этом случае будет нормальное нравственное, умственное и физическое развитие несовершеннолетнего лица. При этом любое вовлечение несовершеннолетнего в преступную деятельность представляет собой процесс общения взрослого человека с ребенком. Но этот процесс разлагает его, нарушает естественное нормальное развитие, побуждает его желания и стремления измениться посредством незаконных действий. Взрослые могут вовлекать и под действием физического или психического насилия, подкупом, обманом, другими чувствами и другими мотивами.

Согласно п. 24 Нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 11 апреля 2002 года № 6 «О судебной практике по делам об уголовных правонарушениях несовершеннолетних и о вовлечении их в совершение уголовных правонарушений и иных антиобщественных действий»: «Под вовлечением несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений следует понимать целенаправленные действия вовлекающего по формированию у несовершеннолетнего желания (намерения, стремления) и готовности участвовать в совершении уголовных правонарушений. При этом действия взрослого должны носить активный характер и могут сопровождаться применением психического или физического воздействия (побои, угрозы и запугивания, подкуп, обман, возбуждения чувства мести, зависти и других низменных побуждений, уверения в безнаказанности, дача советов о месте и способе совершения или сокрытия следов уголовных правонарушений, обещание платы за совершенные действия либо оказание содействия в реализации похищенного и другие).

Органы досудебного расследования и суды обязаны указывать какие конкретные действия были совершены взрослым в целях вовлечения несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений или иных антиобщественных действий. Само по себе предложение взрослого лица совершить уголовное правонарушение, сделанное несовершеннолетнему, без оказания на него психического либо физического воздействия, нельзя расценивать как вовлечение несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений [1]. Также в п. 25 данного Нормативного постановления

говорится, что уголовные правонарушения, предусмотренные статьями 132, 133, 134 и 144 УК, считаются оконченными с момента склонения несовершеннолетнего к совершению уголовного правонарушения или иных антиобщественных действий, а также в занятие проституцией, в изготовление продукции эротического содержания, когда под влиянием взрослого у него возник умысел на их совершение[2]. Под насилием при вовлечении несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений или иных антиобщественных действий, предусмотренным в части третьей статьи 132, части третьей статьи 133 и части второй статьи 134 УК, следует понимать нанесение побоев, иные насильственные действия, связанные с причинением физической боли, причинение легкого или средней тяжести вреда здоровью несовершеннолетнего. Если вовлечение несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений или иных антиобщественных действий было сопряжено с причинением тяжкого вреда его здоровью или другими действиями, образующими самостоятельный состав уголовного правонарушения, содеянное надлежит квалифицировать по совокупности уголовных правонарушений (п. 26 Нормативного постановления)[1].

Согласно данным комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК, в период с 1 января 2015 года по декабрь 2017 года в отношении несовершеннолетних зарегистрировано 8229 уголовных правонарушений. В 2015 году - 3820 случаев, в 2016 году - 2605 преступлений, по состоянию на декабрь 2017 года - 1804. А за последние три года (2018-2020 года) 6424 уголовных правонарушения, что на 21,9 % меньше. Так, за 2018 год - 2339, в 2019 году - 2323 и за 2020 год - 1762 преступления (диаграмма 1).

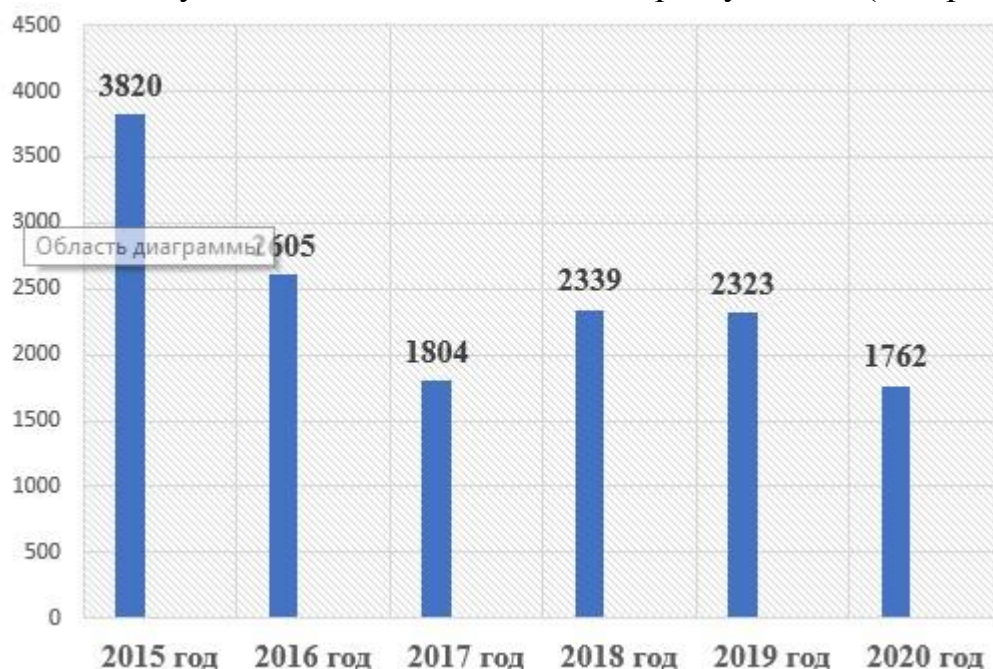

Диаграмма 1

Количество уголовных правонарушений, совершенных в отношении несовершеннолетних. В период с 1 января 2015 года по декабрь 2017 года сексуальному насилию подверглись 2797 несовершеннолетних. В 2015 году

пострадали 1274 детей, в 2016 - насчитывается 862 потерпевших несовершеннолетних по статьям 120-124 УК РК, по состоянию на декабрь 2017 года жертвами сексуального насилия стали 661 ребенок. В 2018 году их уже насчитывалось 1958 детей, в 2019 году - 1902, в 2020 году - 1319 (диаграмма 2). При этом, комитет не располагает сведениями о физическом и сексуальном насилии со стороны членов семьи. Подобные данные не предусмотрены в статистических отчетах. Также в период с 1 января 2015 года по декабрь 2017 года рассмотрено 6375 гражданских дел о лишении родительских прав с вынесением решений. В 2015 году - 2043 дел, в 2016 - 2289, по состоянию на декабрь 2017 года - 2043. Сведения о лишении родительских прав в результате фактов применения насилия Комитетом по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК не формируются.

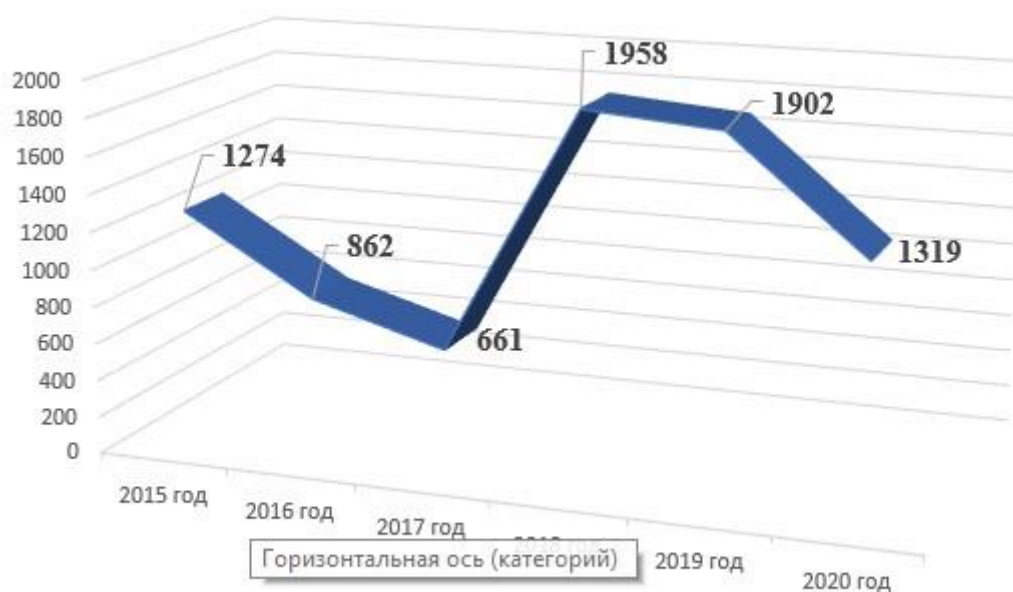

Диаграмма 2

- Количество потерпевших несовершеннолетних от сексуального насилия по статьям 120-124 УК РКВ период с 1 января 2015 года по декабрь 2017 года 38 воспитанников детского дома и 16 воспитанников интернатных организаций для детей-сирот признаны потерпевшими из-за нарушения их прав. В 2015 году - 19 и 9, соответственно, в 2016 году - 11 и 5, по состоянию на декабрь 2017 года - 8 и 2 потерпевших, соответственно. Сведения о количестве заявлений, поступивших в органы внутренних дел по вопросам нарушения прав детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, также не предусмотрены в статистических отчетах. Хотя проблема социального устройства детей-сирот, детей оставшихся без попечения родителей, страдающих заболеванием, после окончания ими специализированного учебного заведения, разрешение которых не урегулировано государством заслуживает своего особого внимания.

В этом аспекте хотелось бы отметить, что отсутствует нормативно-правовой акт, регулирующий их социальное устройство (трудоустройство, обеспечение жильем и т. д.) после окончания ими интерната, с учетом их здоровья. Тем более,

что и в отношении них совершаются преступления, также, как и такие дети часто становятся участниками правонарушений. Так, в 2015 г. 147 преступлений было совершено несовершеннолетними в состоянии алкогольного, наркотического или токсического опьянения, в 2016 г. - 123, в 2017 г. - 91, в 2018 г. - 71 и в 2019 г. - 65. Более подробно по каким видам преступлений и какое количество несовершеннолетними было совершено преступлений можно увидеть в таблице 1 [3].

Таблица 1

Преступность несовершеннолетних по отдельным видам преступлений

	2015	2016	2017	2018	2019
Зарегистрировано преступлений, совершенных несовершеннолетними или при их соучастии, всего	2 944	3 343	3 148	2 949	2 650
из них:					
особо тяжкие	35	39	49	43	25
тяжкие	461	614	574	487	601
Удельный вес в общем числе зарегистрированных преступлений, дела о которых раскрыты либо разрешены в отчетном периоде, в процентах	2,3	2,3	2,2	1	2,3
Отдельные виды преступлений, совершенные несовершеннолетними и(или) при их соучастии:					
убийство или покушение на убийство	17	16	27	23	15
умышленное причинение тяжкого вреда здоровью	49	62	57	74	64
изнасилование и покушение на изнасилование	14	17	16	3	9
разбой	30	53	36	37	30
грабеж	374	484	492	419	336
кража	1 493	1 783	1 741	1 568	1 385
вымогательство	98	81	56	51	26
умышленное уничтожение или повреждение имущества	6	4	5	1	4
мошенничество	101	114	119	121	131
неправомерное завладение автомобилем или иным транспортным средством без цели хищения (угон)	195	168	101	145	162

незаконное приобретение, передача, сбыт, хранение, перевозка или ношение оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств	16	24	28	17	22
хищение либо вымогательство оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств	1	7	6	—	—
незаконный оборот наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов, а также нарушение правил оборота наркотических средств или психотропных веществ	32	23	31	1	11

По данным официальной статистики, за последние пять лет уровень подростковой преступности в целом по республике снизился на 26,8 %. Снижение отмечается в Алматинской на 9 % (с 166 до 151), Восточно-Казахстанской на 25,8 % (с 151 до 112), Костанайской на 6,5 % (с 92 до 86) и Западно-Казахстанской областях на 10 % (с 70 до 63 фактов). Количество преступлений, совершенных в отношении несовершеннолетних за последние пять лет, снизилось в 4,5 раза. Вместе с тем, по данным МВД, в 2018 году, в сравнении с аналогичным периодом 2017 г. количество дорожно-транспортных происшествий с участием детей снизилось на 12,4 %.

В целях закрепления у детей навыков безопасного поведения, а также профилактики детского дорожно-транспортного травматизма, регулярно проводятся целевые оперативно-профилактические мероприятия и акции как на республиканском, так и на региональных уровнях: «Безопасность детей на дорогах», «Внимание - дети!», «Ваш пассажир - ребенок», «Пешеход - на переход!» и др.

Всего с начала текущего года проведено свыше 1,5 тысяч различных пропагандистских кампаний, акций, викторин, конкурсов[4]. В Казахстане функционируют 19 Центров адаптации несовершеннолетних (ЦАН). В ЦАНах действуют Службы поддержки семьи, деятельность которых направлена на оказание консультационной, психологической, справочно-информационной, социально-правовой помощи воспитанникам ЦАНов. В связи с началом нового учебного года проводится оперативно-профилактическое мероприятие «Подросток». Но все же, если отметить, то надо указать, что среди несовершеннолетних преступников в основном лица мужского пола.

Как отмечает К. Е. Игошев, это объясняется, прежде всего, различием социальных связей со средой, в которой развивается личность, условий

нравственного форм; личности, разницей в характере и соотношении типичных конфликтных ситуаций. Преобладание среди несовершеннолетних правонарушителей лиц мужского пола связано с психическими и психологическими особенностями пола, с исторически сложившимся различием поведения, воспитания мальчиков и девочек, с большей активностью, предприимчивостью и другими общехарактерными свойствами мужчин. Однако в последние годы наблюдается расширение круга и количества преступлений, которые совершают девочки-подростки и девушки. Это не случайно, как не случайно и то, что увеличилось число подростков женского пола, которые занимаются проституцией, пьянствуют, ведут аморальный образ жизни, неизбежным следствием чего является преступное поведение[5].

В основном совершают преступления, живущие в городе несовершеннолетние. Уровень образования у них обычно низкий (это в основном второгодники, бросившие учебу в школах, колледжах), также наблюдается тенденция роста числа неработающих и не учащихся участников правонарушений.

Проблема трудовой занятости подростков в стране остается довольно напряженной, и прогноз в этом направлении не утешителен. В связи с этим доля неработающих и не учащихся подростков в структуре преступности несовершеннолетних будет возрастать. В Уголовном кодексе РК за привлечение несовершеннолетних к уголовной ответственности и в случае их осуждения выделен отдельный раздел, который регулирует их правовое положение при проведении правоохранными органами уголовного преследования.

Таким образом, приходим к заключению, что динамика преступлений, совершенных в отношении подростков, которым ко времени совершения преступлений не исполнилось восемнадцати лет, в Казахстане желает лучшего состояния. К сожалению, на сегодняшний день все еще существуют проблемы, особенно связанные с воспитанием и взаимопониманием в семье. На это указывает состояние совершенных преступлений сексуального насилия в отношении детей со стороны близких (если сравнить представленные нами данные за последние 6 лет - это более 50% от совершенных в отношении детей преступлений).

Список использованных источников

1. *Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 11 апреля 2002 года № 6. «О судебной практике по делам об уголовных правонарушениях несовершеннолетних и о вовлечении их в совершение уголовных правонарушений и иных антиобщественных действий»*

2. *Иванова, М. В. Ответственность и наказание за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М. В. Иванова. - Волгоград, 2004. - 201 с.*

3. *Пункт 25 с изменениями, внесенными нормативным постановлением Верховного Суда РК от 20.04 2018 года № 8 «О внесении изменений и дополнений в некоторые нормативные постановления Верховного Суда Республики Казахстан по уголовному и уголовно-процессуальному законодательству» // <https://online.zakon.kz/>.*

4. *Официальный информационный ресурс Премьер-Министра Республики Казахстан.*
<https://www.primeminister.kz/ru/news/v-kazahstane-uroven-podrostkovo-i-prestupnosti-snizilsya-na-27-za-poslednie-pyat-let-mvd-rk-17074>.

5. *Игошев К. Е. Психология преступных проявлений среди молодежи. - М., 2000. С.24.*

УДК 347.2

Жумкин А.

студент 4 курса академии «Bolashaq», город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель доцент кафедры ПиФД Кенжина С.А.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ОТ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ТОКСИЧНЫМИ ВЕЩЕСТВАМИ

Оценка состояния правового регулирования общественных отношений в любой сфере основана на выявлении возможностей для решения любых вопросов, затрагивающих интересы общества, с помощью имеющихся правовых инструментов. В этой области такая задача напрямую связана с естественной потребностью каждого человека в поддержании благоприятного химического состояния окружающей среды на земле и в отдельных ее частях с целью защиты здоровья человека, организмов растений и животных, химически подверженных воздействию объектов хозяйства. Эта задача является общей и важной, но не особенной. Загрязнение окружающей среды токсичными веществами в значительной степени связано с неэффективным использованием природных веществ, а также искусственных веществ. Учитывая истощение природных ресурсов, любое общество заинтересовано в их комплексном и рациональном использовании. Один из основоположников принципа рационального использования природы в природоохранном законодательстве. Одной из задач является оценка состояния правового регулирования защиты окружающей среды от загрязнения токсичными веществами вследствие нерационального использования соответствующих природных ресурсов (прежде всего полезных ископаемых).

Изучение системы природоохранного законодательства в области токсичных веществ позволяет в определенной степени сказать о состоянии правового регулирования в отношении отдельных структурных элементов, таких как законодательные институты, а также системы в целом. Более полная оценка состояния правового регулирования станет возможной благодаря изучению и анализу содержания норм и правил по защите окружающей среды от химического загрязнения.

Очень сложно оценить состояние правового регулирования защиты окружающей среды, особенно в зарубежных странах от загрязнения токсичными веществами. Сложность отражается не только в широком спектре правовых

норм, но и в правоохранительной деятельности. Поэтому, отмечая значительный прогресс в разработке законодательства в области защиты окружающей среды от химического загрязнения, например, в США наиболее интересны способы, методы, подходы к регулированию токсичных веществ.

Сравнительно-правовые исследования позволяют не только оценить состояние правового регулирования охраны окружающей среды в одной стране по сравнению с другими, но и продемонстрировать достижения законодательства в этой области на глобальном уровне. Исследование законодательной системы, в частности, показало, что на современном этапе развития общества правовое регулирование обращения с токсичными веществами достигло высокого уровня развития. Об этом свидетельствует расширенная область правового регулирования отношений применительно к определенным этапам цикла работы с токсичными веществами, от испытаний до их удаления. Этот вывод подтверждается также арсеналом правовых инструментов, направленных на оптимизацию взаимоотношений общества и природы в этой области.

Следующий общий вывод заключается в том, что, несмотря на достигнутый прогресс и усилия по совершенствованию правовых рамок защиты окружающей среды от химического загрязнения, все еще есть возможности для смягчения последствий. Принимая во внимание различия в экономических, социальных и природных условиях отдельных стран, на основании анализа можно сделать вывод, что правовое регулирование в этой сфере общественных отношений находится в состоянии устойчивого развития, в основном благодаря его совершенствованию и сложности.

Оценивая состояние правового регулирования токсичных веществ, важно отметить его общий процесс, такой как переход от компенсации за ущерб, причиненный химическим загрязнением, к предотвращению такого ущерба на основе специального природоохранного законодательства на основе гражданского и общего права. Этот процесс типичен для национальных систем природоохранного законодательства всех стран.

Мы стараемся сделать общую оценку состояния законодательства Республики Казахстан в области защиты окружающей среды от химического загрязнения, не вдаваясь в детали оценки правового регулирования обращения с токсичными веществами при проведении испытаний, производства, транспортировки, хранения, использования и утилизации.

Отвечает экологическим и социальным потребностям общества в законодательстве об охране атмосферного воздуха. Он в основном направлен на регулирование отношений по защите этого природного объекта от загрязнения. Норма, установленная законодательством об охране атмосферного воздуха, отражена в Концепции, основанной на комплексном подходе к защите атмосферы. Уровень правового регулирования определяется сознательной и заинтересованной общественностью, в том числе представителями науки и практики, состоянием и тенденциями химического загрязнения атмосферы под воздействием различных экономических, экономических и других факторов.

Существует значительный пробел в земельном законодательстве в правовом регулировании защиты почвы от токсичных веществ. Земельный кодекс Республики Казахстан от 20 июня 2003 года предусматривает ряд общих требований в этой области. В частности, согласно статье 139 Кодекса, охрана земель включает в себя систему правовых, организационных, экономических, технологических и иных мер, направленных на защиту от вредных антропогенных воздействий. Согласно статье 140 Земельного кодекса Республики Казахстан землевладельцы и землепользователи обязаны защищать землю от промышленных отходов, химических, биологических и радиоактивных веществ.

Основными недостатками водного законодательства являются отсутствие правовых критериев загрязнения воды в Республике Казахстан, требования по установлению предельно допустимых концентраций загрязняющих веществ в воде, предельно допустимых норм сброса сточных вод.

Земельное законодательство не имеет четкого правового механизма для защиты почвы от химического загрязнения, прежде всего, агрохимикатов. Не установлены требования по выделению земельных участков для захоронения, захоронения и хранения промышленных отходов, государственного контроля за защитой почвы от загрязнения агрохимикатами и промышленными отходами, применению юридической ответственности за соответствующие нарушения.

Список использованных источников:

- 1 Борчашвили И.Ш. *Экологические преступления: понятие и квалификация.* – Караганда, КВШ МВД РК, 2005. - 156с.
- 2 Жаксыбеков А. Алматы: индекс неблагополучия // *Экокурьер.* - 2018, № 12.- С.112
- 3 *Экологический Кодекс Республики Казахстан от 9 января 2007 года.* – с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.12.2019 г.
4. *Земельный кодекс Республики Казахстан. Практическое пособие.* – Алматы: 2019 г.

Исаев А. М.
«Bolashaq» академиясының 2 курс магистранты,
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының менгерушісі
з.ғ.к., профессор Қабжанов А.Т.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІККЕ ҚОЛ СҰҒАТЫН ҚЫЛМЫСТАРДЫ ТАЛДАУ

Аннотация; Бұл ғылыми мақалада автор экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстардың объективтік жағы бойынша саралау мәселелерін ҚР күшіндегі және жобаланып жатқан қылмыстық заңнамасы негізінде қарастырған. Автор экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстарды объективтік жағынан жаңа редакцияда толықтыруға тырысқан:

Қылмыстық құқықтың жалпы теориясынан қылмыс құрамының бір элементі объективтік жақ болып табылатыны барлығына мәлім. Экологиялық қылмыстардың объективтік жағы табиғатты пайдалану және қоршаған табиғи ортаны қорғау ережелерін әрекет немесе әрекетсіздік арқылы бұзу жолымен сипатталады.

Экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстардың диспозициясы бланкеттік болғандықтан, оларды нақты анықтау қажет.

Жас ғалымдардың бірі Б.Ш. Исмаилова: «заңдар тек қылмыстық-құқықтық сипаттағы емес ережелерді бұзуды, қылмыс нысаны мен белгілерін сипаттайды. Олардың мазмұны осы ережелерді бұзудың түрі мен сипатын ашпайды», – деп көрсетеді [1].

Экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстарды саралау кезінде ауыспалы белгілерге көңіл бөліп қылмыстық-құқықтық нормаларды талдап, басқа да нормативтік және нормативтік-практикалық сипаттағы қайнар көздерге көңіл бөлген дұрыс болады. Алайда олар ұғымдар мен терминдерге нақты дұрыс сипаттама беріп қылмыстық заң диспозициясын түсінуге мүмкіндік ашады.

Бланкеттік диспозицияларда заң шығарушы нақты қандай қоғамға қауіпті іс-әрекеттің түрін және мазмұнын ашатын нормативтік қайнар көз қолданатындығын анықтап көрсетеді. Мәселен, атақты ғалым, заң ғылымдарының докторы, профессор А.Н. Ағыбаев: Қазақстан Республикасы ҚК 277-бабында көзделген талаптардың бұзылуын анықтау үшін арнаулы нормативтік актілерге жүгіну керек, – деп көрсеткен [2].

ҚК-нің 277-бабының бланкетті екенін аңғарып, ол бойынша келесі актілерді сипаттама беруші ретінде тануға болады: «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 7 шілдедегі № 175 Заңы, «Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі» Қазақстан

Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы № 212 Кодексі, «Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 593 Заңы, «Өсімдіктерді қорғау туралы» 2002 ж. 3 шілдедегі № 331-II Қазақстан Республикасының Заңы, т.б.

Барлық дерлік экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстар материалдық қылмыс құрамын құрайды. Материалдық қылмыс құрамы деп бұл қылмыста іс-әрекеттің, зардаптың және іс-әрекет пен зардаптың арасындағы себептік байланыстың болуын айтамыз. Ондай құрамдарға экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстар ішінен ҚР ҚК-нің 277, 278-бабының 2-3 бөліктері, 279, 280, 294-баптар жатады.

Ал қылмыстарды саралау кезінде қылмыстың аяқталу уақытын тек іс-әрекеттің болуымен ғана анықтасақ, ондай құрамдар формальды болып табылады.

Тек Қазақстан Республикасы ҚК-нің 278-279 баптарының 1-бөліктері адамның денсаулығына немесе қоршаған ортаға елеулі зиян келтіру қаупін төндіргеніне байланысты формальды саналады.

Алайда осы жағдай бойынша заң ғылымдарының докторы, академик В.Н. Кудрявцев былай деп жазған: «Қылмыстарды шартты түрде материалды және формальды деп бөлу маңызды болып келеді. Судья, прокурор, тергеуші нақты қай уақытта айыптау келтірілген зиянды (зардапты) қашан дәлелдеу және қашан дәлелдемеуін білуі керек. Осылай бөлінгендік осы сұраққа нақты жауап береді: айыптау тек келтірілген зардап нақты қылмыстық-құқықтық нормада көзделген уақытта ғана дәлелдену керек, яғни материалдық қылмыс құрамдарында ғана» [3].

Қылмыстық зардап ұғымын ашу өте қиындыққа соғуда, әсіресе қарастырып отырған мәселе бойынша ол өзекті болып отыр. Олардың мағынасы – олар нені білдіретіндігі және зиян- да, сонымен қатар нәтижесі қылмыстық заңмен қорғалатын мүдделерге қол сұғу. Келтірілетін зиянның түрлері әртүрлі: материалдық, дене, әлеуметтік және экологиялық. Экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстар көбінесе екі нысанда болып келеді: экономикалық және экологиялық. Экономикалық зиян табиғат пайдаланушыларға келтірілсе, экологиялық зиян табиғатты ластау, оның жеке компоненттерін бұзумен сипатталады.

Зардапты анықтау экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстарды саралау кезінде үлкен қиындықтарға әкеледі. Осыған қатысты «Соттардың кейбір экологиялық қылмыстар үшін жауаптылық жөніндегі заңнаманы қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылғы 18 маусымдағы №1 нормативтік қаулысының 19-20 тармақтары былай түсіндіреді: «Қоршаған ортаның елеулі өзгерулерін, қалпына келтіру ұзақ уақытты не елеулі материалдық шығындарды қажет ететін табиғи объектілердің жойылуын немесе олардың жағдайының нашарлауын, сондай-ақ табиғи ресурстарды пайдалануға кедергі келтіретін жағдайдың туындауын, шаруашылық және өзге де қызмет процесінде (ҚК-нің 277, 280, 294-баптары) қойылатын экологиялық талаптардың бұзылуымен байланысты өзге де жағдайларды ауыр салдар деп түсінген жөн.

Экологиялық қылмыстардың жекелеген түрлерінің (ҚК-нің 277, 279) орын алатын қоғамға қауіпті салдары ретінде адамның еңбек қабілетін жоғалтуға әкеп соққанына ауыр немесе орташа ауыр зиян келтіргеніне қарамастан, адамның денсаулығына жеңіл зиян келтіру деп түсіну қажет» [4].

Осы сот практикасының материалын талдасақ, онда егер табиғатқа елеулі зиян келтірілмесе немесе адамға елеулі денсаулығына зиян, яғни орташа және ауыр зиян болмаса қылмыстық жауаптылық тумайды деген тұжырым жасауға болады.

Осы мәселеге қатысты ғылыми көзқарас тұрғысынан заң ғылымдарының кандидаты, Ресей ІІМ Омбы Академиясының доценті И.В. Попов былай деп жазды: «Егер табиғи орта ластанса, жануарлар мен өсімдіктер дүниесінің жаппай қырылуы орын алмаса, адам денсаулығы мен өміріне ауыр зардап әкелмесе, онда қылмыстық іс қозғаудан бас тартылады және қылмыстық іс қысқартылуға жатады» [5].

Алайда осы ғылыми пікірді дұрыс тауып, практикалық мысалдарға жүгінсек дұрыс болады. Мәселен, жетпісінші жылдардың соңында Семей қаласының шетінде орналасқан әскери аэродромның жанармай қоймасынан жер астына сіңген авиа керосиннен қордаланған керосин көлі бүгінгі таңда Қазақстан экологтарын ғана емес, бүкіл әлемдік қауымдастықты алаңдатып отыр. 1997 жылғы зерттеу жұмысы жер астындағы жанар-жағармайдың көлемі алты мың тонна деген қорытынды жасады. Ұзақ жылдар бойы бұл апаттың алдын алу жұмысы қолға алынбаған. Тек 2002 жылы алматылық «Казгидек» фирмасы аталған проблеманы зерттеу мәселесін қолға алған. Бір жылдан кейін астаналық мамандар аталған проблеманы залалсыздандыру жұмысына кірісіп, оны залалсыздандыруға Үкімет тарапынан 36 миллион теңге қаржы жұмсалған болатын.

Алайда жер үстіне тек жүз тоннадай ғана жанармайды шығару мүмкіндігіне қол жеткізілді. Халықаралық сарапшылардың зерттеулеріне сүйенсек, кеңестік дәуірдегі Семейдегі әскери аэропорттан төгілген авиация жанармайының жер асты суларын ластап, Ертіске жақындағаны жайлы баспасөзде аз жазылып жүрген жоқ. Керосин көлі әлі де жер астын кеулеп, мысықтабандап Ертіскежүз метрдей ғана қалған. Семей өңірі тұрғындары үшін ғана емес, көршілес Ресей үшін де аса қауіпті экологиялық апаттың зардабын қазір қала тұрғындары тартып отыр. Юность елді мекеніндегі Аякөз көшесінің тұрғындарының құдықтан су орнына керосин алып отырғандарына да бірнеше жылдың жүзі болды [6].

Осы факті бойынша Семей қалалық ІІБ тергеу бөлімі 1998 жылы қылмыстық іс қозғаған еді. Бірақ кейін қылмыстық ісін қысқартты, себебі қылмыстарды саралау барысында Қазақстан Республикасы ҚК-нің 277-бабында көзделген зардаптар, яғни қоршаған ортаның едәуір ластануына, адамның денсаулығына зиян келтіруге, өсімдіктер немесе жануарлар дүниесінің жаппай құрып кетуіне және өзге де ауыр зардаптарға әкеп соқпағанына байланысты тоқтатылған еді. Осыған бір мысалды, Ресей практикасынан келтіруге болады. Ресей заңнамасында көзделген осындай кемшілікті көріп, көптеген Ресей кәсіпорындары жыдар ластаушы әртүрлі заттарды шекті рұқсат етілген

концентрациядан асатын мөлшерде жүйелі түрде тастап келеді. Мәселен, тексеру кезінде Новокузнецк қаласының су жүргізу және канализациямен айналысатын «ЕвразЭК» АҚҚ тазарту құрылғыларын қолданбай Аба және Конобениха өзендеріне лас суларды шекті рұқсат етілген концентрациядан асатын мөлшерде жүйелі түрде лақтырғаны анықталған.

Табиғатқа келтірілген зиян мөлшері 141 199 162 рубльді құраған еді. Қылмыстық іс қозғаудан бас тартылды, себебі зиян табиғатқа едеуір мөлшерде келтірілген жоқ еді [7]. Шекті рұқсат етілген концентрация ұғымы «Уытты және уыттылығы жоғары заттардың қауіпсіздігіне қойылатын талаптар» техникалық регламентін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 19 қарашадағы №1219 Қаулысында 7-тармағының 16 тармақшасында көзделген: шекті рұқсат етілетін концентрация (ШРК) – көлем бірлігіндегі зиянды химиялық заттың ең көп саны, ұзақ уақыт бойы күн сайын әсер ету барысында адам организміне зиянды әсер етпейді, ол қазіргі заманғы зерттеулер әдістерімен анықталады; қоршаған ортаның (жұмыс аймағының ауасы, атмосфералық ауаның, су объектілерінің және топырақтың) санитарлық-эпидемиологиялық жағдайын бағалау кезінде генетикалық өлшемі болады [8].

Улы заттар концентрациясының шектері осы актімен анықталады, егер Қазақстан Республикасының ҚК-нің 277, 278-баптың 2-бөлігіне, 279-баптың 2-бөлігіне, 294-баптарына «қоршаған ортаны елеулі ластау», «қоршаған ортаның ластануына, улануына және зақымдануына», «қоршаған ортаға ауыр заадаптар» деген сөздерді шекті рұқсат етілетін концентрация мөлшерінен асқан жағдайда зардаптар болса деп қоссақ, онда қылмыстық жауаптылық табиғатты толық моральдық қорғауға мүмкіндік жасайды. Сонымен қатар жаңа жобаланып жатқан Қазақстан Республикасы ҚК-нің (жобасы) 330, 331-баптарында қоршаған ортаға елеулі және 329, 330, 331, 348- баптарында ірі шығын келтіру ұғымын белгілеген [9].

Бірақ жобаның 9-бабында елеулі шығын мөлшері қоршаған ортаны қалпына келтіру үшін сомасы 100 айлық есептік көрсеткіш болу керек деп көрсетілсе, ал ірі шығын мөлшері 1000 айлық есептік көрсеткіш көлемінде көзделген екен [9].

Осы норманы талдай келе, елеулі шығын мөлшерін 500 айлық есептік көрсеткіш деп көрсеткен дұрысырақ болады. Алайда Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы №858 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында 2.8. тармағында: «Қылмыстық құқықты дамытудың маңызды бағыты, ең алдымен, аса қоғамдық қауіп тудырмайтын адамдарға (абайсызда қылмыс жасаған кәмелеттік жасқа толмаған адамдар, өзге де адамдарға – жазаны жеңілдететін мән-жайлар) қатысты қылмыстық жазалаудан босатудың шарттарын кеңейту арқылы қылмыстық қуғынсүргінді қолдану аясын кезең-кезеңмен қысқарту мүмкіндігін айқындау болып табылады», – деп көзделген [10].

Ал мұндай төмен көлемдегі елеулі шығын мөлшерін белгілеу көптеген Қазақстан Республикасының азаматтарын қылмыстық жауапқа тартып соттылық жүктеуге алып келеді. Осындай ақшалай шығынның құнын анықтау жағдайын

көптеген ғалымдар қолдайды. Мәселен, М.И. Ковалев былай деп көрсетеді: «Шығын бар жерде не оның сомасын белгілеу керек немесе оның максималды және минималды шектерін анықтау керек» [11].

Сондықтан осындай Қазақстан Республикасы ҚК-нің (жобасы) 330, 331-баптарында қоршаған ортаға елеулі шығын мөлшерін 9-бапта 500 айлық есептік көрсеткіш деп көрсеткен қажет. Шетелдік қылмыстық заңнама тәжірибесіне үңілсек, онда көптеген Еуропа елдерінде, әсіресе Голландия, Дания, Франция, Швеция, Швецария экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстардың жауаптылық сұрақтарын жеке бөлектеп мүлде қарастырмайды [1,28].

Осы баптарды талдай келе, Өзбекстан ҚК-де де нақты Қазақстан Республикасының ҚК-дегі сияқты ластаудың шектері белгіленбеген. Материалдық қылмыс құрамдарында объективтік жақтың келесі міндетті белгісі болып іс-әрекет пен зардап арасындағы себептік байланыс табылады. Себептік байланыс – бұл қоғамға қауіпті іс-әрекет пен одан туындайтын зардаптың арасын объективті түрде жалғастыратын байланыс. Қылмыстық жауаптылық тек осы себептік байланыс болғанда ғана мүмкін болады.

Себептік байланыстың болуы нақты қоғамға қауіпті іс-әрекетпен зардаптардың пайда болуы көзделеді, мұнда үшінші тұлғалардың немесе табиғи, биологиялық, т.б. сыртқы факторлар байланысты болмауы тиіс. Іс-әрекет пен зардап арасындағы себептік байланысты анықтау іс-әрекетті жасаудағы адамның кінәлілігін анықтау қажеттілігін алып тастайды. Мысалы, егер адамның іс-әрекеті нақты көзделген зардаптарға алып келсе, бірақ кінәсіз жасалса қылмыс болып есептелмейді. Егер қоғамға қауіпті іс-әрекет пен зардап арасында уақыттық ұзақтық жоқ болса, онда себептік байланысты анықтау қиындыққа әкелмейді. Осындай себептік байланысты көбінесе, көлік, экологиялық қылмыстар бойынша анықтау қиындыққа соғады, себебі оған, бір жағынан, зардаптардың туындауына байланысты себептер мен жағдайлар әсер етсе, екінші жағынан уақыт ұзақтығы қиындыққа әкеледі.

Экологиялық қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстар бойынша себептік байланысты анықтау кезінде осы ұзақтықты қысқарту мақсатында біз осы шекті рұқсат етілген концентрация мөлшерін жоғарыда көзделген редакцияда енгізсек, құқық қолдану практикасы тиімді болар еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Исмаилова Б.Ш. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика преступлений против биологических ресурсов в Республике Казахстан /Дисс. на соискание степени к.ю.н. – Астана, 2010. – 144 с. 2*

2. *Азғыбаев Е.Н. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлім: оқулық / өңделген, толықтырылған 4-басылым. 2011 жылдың 1 наурызына дейінгі өзгертулер мен толықтырулар ескерілген. – Алматы: Жеті жарғы, 2011. – 632 бет.*

3 *Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. – М.: Госюриздат, 1960. – 148 с. 4*

4. *«Соттардың кейбір экологиялық қылмыстар үшін жауаптылық жөніндегі заңнаманы қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылғы 18 маусымдағы № 1 нормативтік қаулысы (Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 22 желтоқсандағы № 22 нормативтік қаулысымен енгізілген өзгерістері және*

толықтыруымен бірге) //Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының жинағы. – Астана, 2009. – 401 б.

5 Попов И.В. В поисках критерия уголовной наказуемости деяний, посягающих на природную среду. //Российский следователь. – №9. –2010. –С. 13-16.

6 Байқадиұлы С. Ертіске қауіп төніп тұр! //Zaman-Қазақстан. – 15 тамыз 2011. – 2 б.

7 Постановление Федерального арбитражного суда Западно-Сибирского округа от 27 января 2009 г. №Ф-04-129/200919422. С.27-91.

8 «Ұлтты және ұлттылығы жоғары заттардың қауіпсіздігіне қойылатын талаптар» техникалық регламентін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 19 қарашадағы № 1219 Қаулысы //http://adilet.zan.kz.

9 Досье ITS на проект Уголовного кодекса Республики Казахстан (новая редакция) (на 10 января 2013 года). // ИС Параграф <http://online.zakon.kz>.

10 «Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығымен бекітілген. //http://adilet.zan.kz.

11 Ковалев М.И. Роль законодательной техники в конструировании норм уголовного законодательства. //Вопросы совершенствования уголовно-правовых норм на современном этапе Межвуз. сб. науч. тр. Свердловск: СЮИ, 1986. С.5.

Исаев А. М.

АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, ПОСЯГАЮЩИХ НА ЭКОЛОГИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

Аңдатпа: В данной научной статье автором рассмотрены вопросы дифференциации по объективной стороне преступлений, посягающих на экологическую безопасность, на основе действующего и разрабатываемого уголовного законодательства РК. Автор попытался объективно дополнить преступления, посягающие на экологическую безопасность, новой редакцией:

ӘОК 342

Кадрин Т.Б.

«Volashaq» Академиясының 1 курс студенті

Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: з.ғ.м., аға оқытушы Жунусова Л.М.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЗАҢ ШЫҒАРУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Жалпы кез-келген мемлекетте заң шығару үрдісі күрделі процесс болып саналады. Бұл процесс әдетте заң шығару қызметінің сатылары және олардың бірізділігі арқылы дамып отырады. Заң шығару процесіне Қазақстан Республикасының Президентінен бастап, бүкіл халық атсалысады, сондықтан бұл тақырыпты маңызды деп айтуға болады. Заң шығару процесін терең әрі нақты зерттеген жағдайда ғана дұрыс және пайдалы заңдар өмірге келеді, әрі сапалы, тиімді жұмыс атқарады.

Қазақстан Республикасында заң шығармашылығының жоғары дәрежеде тиімді болуы - мемлекетіміздің демократиялық, әлеуметтік, зайырлы, біртұтастығын нығайтып, құқықтық мемлекет ретінде қарқынды түрде қалыптасуына заңдылық негіз жасайды. Алайда, Республикамыздың қазіргі заңдылық базасы әлі де тиісті талаптарға сай емес. Біраз заңдар қабылданар - қабылданбастан ескіріп, тиісті өзгертулер мен толықтырулар енгізуді талап етіп, күшін жойып жатқан жағдайлар бар. Ал, бұл фактілер - заңның сапасының төмендігі, олай болса, заң шығармашылығының тиімділігінің тиісті, қажетті деңгейде болмауы. Әрине, оның да себептері бар. Мысалы, заң шығарудың әлі де тарихи қалыптасқан және дамыған елдердің Парламенттері қолданатын жетік демократиялық нысандардың, жолдардың болмауы, заң шығармашылығына әртүрлі әлеуметтік-саяси күштердің әсер ету мүмкіншілігін, яғни заңды лоббизмнің құқықтық негізінің жасалмауы, заң шығармашылығы процесін тиісті деңгейде қаржылық қамтамасыз ете алмаушылық, мемлекеттік тіл ретінде белгіленген қазақ тілінің әлі де қажеттілігі мен қоғамдағы рөлінің танылмауы, сондай-ақ, заң шығарушылардың жеткіліксіз кәсіби даярлығы және т.б. Парламенттің заң шығармашылығы қызметінің рөлін көтеру көптеген ғалымдар мен мемлекет алдында тұрған өзекті мәселе. Ол жөнінде ой-пікірлер айтылып, түрлі шаралар өткізілуде.

Заң шығармашылығы қызметінің тиімділігі мәселесіне қатысты көзқарастарды зерттеу - оның тиімділігін көтеруге жағдай жасайтын шарттардың бар екендігі туралы мәліметтерге қол жеткізеді [1]. Мысалы, з.ғ.к. Ж.М.Башарова өз еңбегінде заң шығармашылығы қызметінің тиімділігін көтерудің мынадай жолдарын ұсынады:

1. Заң жобаларын жан-жақты, мұқият дайындау және оларды комитеттердің, комиссиялардың отырыстарында мұқият қарау;

2. Парламент Сенаты мен Мәжілісінің пленарлық отырысында заңдар жобаларын жан - жақты белсенді талқылау;

3. Қазақстан Республикасы Парламентінің актілерін жүзеге асыру үшін күшті бақылауды ұйымдастыру;

4. Құқықтық актілерді орындамағаны үшін тиісті мемлекеттік-құқықтық актілерде Парламентпен белгіленген мемлекеттік-құқықтық жауаптылықты бекіту.

Заң шығармашылығының нәтижелерін экономикадан және адамдардың күнделікті өмірінен, қоғамның әлеуметтік және рухани салаларынан, халықаралық қатынастардан және өмірдің өзге салаларынан, сондай-ақ бүкіл қоғамның, әрбір адамның да заң шығармашылығының тиімділігіне қатысты өз пікірінен байқауға болады. Осылардың негізінде заң шығармашылығының тиімділігін бағалауға, талдауға қол жеткізу мүмкін. Ал, тиісті қызметті бағалау-қажетті құбылыс. Заң шығармашылығының тиімділігі мен өнімділігін заң шығару процесінде қабылданған заңның өмірде жүзеге асуының шынайы нәтижелерімен бағалауға болады. Заң шығармашылығының тиімділігін бағалаудың мақсаты-заңдар шығару арқылы қоғамның, оның мүшелерінің мүдделерін, сұраныстарын шынайы қанағаттандыру дәрежесін танып-білу.

Бүгінде заң шығарудың тиімділігін бағалайтын келесідей амалдарды көруге болады:

Заң шығармашылығының тиімділігінің дәрежесін тиісті қызметке қатысатын субъектілердің есептерінен көруге болады. Олар: Үкімет мүшелерінің палата алдында беретін есептері, Президенттің Қазақстан халқына жыл сайынғы жолдауы, депутаттардың өз сайлаушылары алдында есеп беруі, оларды Парламент қызметі туралы ұдайы хабардар етіп отыруы.

Заң шығармашылығының тиімділігін бағалаудың маңызды құралы болып әркезде де қоғамдық пікір табылады. Қоғамдық пікір заң шығармашылығы туралы көптеген адамдардың көзқарастары, пайымдаулары, санасы мен ерік-жігері негізінде қалыптасады. Ол тұрақты түрде заң шығармашылығының нәтижелерін азаматтардың, қоғамның мүдделерімен, қажеттіктерімен шамалап, салыстырып, ара қатынасын белгілеп отырады.

Заң шығармашылығына қатысты біраз бағалау жұмыстарын бұқаралық ақпарат құралдары атқарады. Ол үшін бұқаралық ақпарат құралдарының (радио, баспасөз, теледидар) дербес және тәуелсіз болғаны керек. Өйткені, олар өз мәні бойынша өмірдің шындығы үшін күресетін, көзқарастары, талдаулары мен бағалаулары объективті болатын құралдар. Бұқаралық ақпарат құралдары заң шығармашылығының тиімділігін объективті түрде бағалауы үшін олар жеке әлеуметтік, саяси топтардың емес, жалпы қоғамның ойлауын көрсетіп отырулары тиіс.

Заң шығармашылығы қай кезде де тиімді, пайдалы болуы үшін әрқашанда заң шығармашылығы қызметінің жағдайын таппа және бағалап, тиісінше заң шығармашылығының тиімділігінің алғышарттарын анықтап отыру қажет [2].

Заң шығармашылығының тиімділігінің негізгі бір алғышарты -оның мақсатқа сай болуы. Сонымен қатар, заң шығармашылығының тиімділігі дәрежесін көрсететін тағы да бір көрсеткіш - бүгінде мемлекетімізде жүргізіліп жатқан құқықтық реформалар. Қазақстанда билікті бөлу теориясына сәйкес заң шығармашылығы билігі Парламентке тән. Ол өзінің мақсаттарын, мазмұнын, қызметінің мүмкіндіктерімен шектерін сипаттайтын тиісті өкілеттіктерге ие. Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес олар: палаталардың бірлескен отырысында шешілетін, Конституцияның 53-бабында көрсетілген 13-тармаққа жинақталған өкілеттіктер, алдымен Мәжілістер кейін Сенатта қаралатын - Конституцияның 54-бабында 7-тармаққа жинақталған өкілеттіктер, Конституцияның 55-56-баптарында 6-тармаққа жинақталған палаталардың айрықша өкілеттіктері, 57 бапта 8 тармаққа жинақталған басқа палатаның қатысуынсыз әр палатаның дербес өкілеттіктері. Парламенттің, оның палаталарының әрбір органдары (комитеттер, комиссиялар, бюро...) мен тұлғалар өздерінің біліктілік өкілеттіктеріне ие. Аталған өкілеттіктердің барлығы олардың заң шығармашылығы қызметін жүзеге асыруға қатысуын, ондағы рөлін көрсетеді. Заң шығармашылығын ұйымдастыру мен оған қатысушылардың қызметі тиісті мақсат-міндеттерге бағытталған, бағдарланған болуы қажет. Заң шығарушы органның өз қызметтерінің шеңберінен, қызметінің аясынан және оның депутаттарының өз құқық мүмкіншіліктерінен тыс жасалған

немесе өзге бағытқа бағытталған әрекеттер заң шығармашылығының тиімділігіне кері әсерін тигізері хақ. Өзге саладағыдай, заң шығармашылығы саласында да әркім өз ісімен айналысуы тиіс. Олай болса, депутаттардың, палата органдарының қызметінің заң шығармашылығының бағыттары мен мазмұнына сәйкес келуі дәрежесі тиісті қызметтің тиімділігінің бір белгісі бола алады.

Заң шығармашылығының тиімділігінің келесі бір шарты - заң шығармашылығы қызметінің заңдылығы. Заң шығармашылығының ғана емес, жалпы кез келген нормативтік актінің тиімділігін бірінші кезекте оның конституцияға, заңдарға және неғұрлым жоғары деңгейдегі нормативтік актілерге сәйкестілігіне байланыстырады [3].

Заң шығармашылығы заңдылықсыз тиімді жүзеге аспайды. Заңдылық заң шығармашылығы барысында тиісті мақсатқа жету керектігіне қол жеткізеді. Өйткені, заңдылық құқықтық тәртіппен бірге заң шығару органының мәртебесін, оның өзге органдармен өзара байланысын нығайтады, олардың мүшелері арасында тиісті, қажетті қатынасты пайда болғызады, жалпы алғанда, заңдардың сапасын көтереді. Заңдылық - бұл заң шығармашылығының нәтижесі - заңның өмірде жүзеге асуының тетігі. Ол Қазақстанды құқықтық мемлекет ретінде қалыптастырудың негізгі алғышарты бола отырып, қоғамның қажеттіктері мен мақсаттарын қамтиды және әр мүдделердің тең болуы мен қоғамдық келісімді мүмкін ететін жол болып табылады. Заң шығармашылығы қызметінің заңдылығы оның нәтижесі - заңның да заңды (легитимді) болуын шамалайды. Легитимді заң - бұл заң шығарушымен белгілі тәртіпті сақтай отырып шығарылатын, халықтың көпшілігінің мүддесін қамтамасыз ететін, Конституцияның 1-бабының 2-бөлімінде аталған қағидаларды: қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылықты, бүкіл халықтың игілігінде экономикалық даму мен қоғамдық патриотизмді, мемлекет өмірінің мәселелерін демократиялық амалдармен шешуді негіз етіп алатын заң.

Заң шығармашылығының тиімділігіне қол жеткізу үшін заңдылық тиісті қызметке қатысушылардың әрбірі үшін міндетті және біркелкі, яғни ол Парламенттің, оның палаталарының барлық органдарында, әрбір депутаттармен бірдей ұғынылуы және жүзеге асырылуы керек. Алайда, практика әркезде де заңдылық мұндай бола бермегендігін дәлелдейді.

Заңдылықты тұрақтандырып, оған кепіл бергенде ғана ол жүзеге асады. Ал, бұл екі жағдай (тұрақтылық, кепілдендіру) заңдылықты қамтамасыз ету шараларын іске қосқанда ғана жасалады. Заң шығару барысында әрқашан заңдылық қағидасының тұрақтылығын ұстап отыру үшін заңдылықтың қажеттігін ұғыну, сезіну және оны құрметтеу қажет. Сондай-ақ, заңдылыққа қол жеткізу тиісті тәртіпті сақтаусыз болмайды. Олай болса, тәртіп - бұл заңдылықпен қатар заң шығармашылықтың тиімділігін қамтамасыз ететін шара. Заң шығару ісіндегі тәртіп - бұл депутаттармен тиісті қызметке қатысушы өзге субъектілердің белгіленген ережелерді, процедуралар мен жүріс-тұрысты сақтауын, өздеріне тапсырылып берілген істерді орындауын белгілейтін шама [4]. Тиісті тәртіптің болмауы жалпы демократия институтына қауіп төндіреді. Халықтың өкілі депутаттың тәртібі Парламент регламентіне сәйкес қоғамдық

әдеп ережесіне негізделеді. Парламенттің заң шығармашылығының тиімділігін арттыру үшін және өзін "депутат" деген атқа лайық ұстау үшін халық қалаулылары заң шығару барысында және одан тыс кез келген кезде белгілі бір ережелерді ұстануы керек.

Заң шығармашылығы қызметін реттейтін Қазақстан Республикасының заңдылықтарында Парламенттің Үкіметпен және өзге де органдармен өзара байланысы нақты белгіленген. Ал, бұл қатынастардың тиісті деңгейде болуы да заң шығармашылығының тиімділігі мен өнімділігі үшін объективтік алғышарт болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес Парламенттің Үкіметпен байланыс жасауда жүзеге асыратын әрекетінің бірі - бақылау жасауы. Парламент мәртебесі бойынша бақылаушы орган болмағанымен, ол бақылау қызметін жүзеге асыратын өкілеттіктерге ие.

Парламенттің заң шығармашылығының нәтижесі - заңдардың тиімді болуының келесі бір алғышарты - Парламенттің заң шығармашылығы қызметін жоспарлау және болжау. Заң жобасы жұмыстарын жоспарлауды жалпы заң шығармашылығы қызметін жоспарлауға кіргіземіз. Заң шығармашылығын жоспарлау мен болжау - оның тиімділігін күшейтетін қажетті жағдайлар. Жоспарлаудың заң шығармашылығының тиімділігіне қатысты рөлі оның заң шығару қызметінде алатын орнымен, жағдайымен анықталады. Яғни, жоспарлаудан заң шығару процесі басталады, заңның сапасы мен жетістіктері байланысты болады [5]. Жоспарлау кезінде алдыңғы кезекте реттелуді қажет ететін қатынастар байқалады, демек ол қатынастарды реттейтін актілердің дер кезінде қабылданылуына мүмкіндік туады. Сонымен қатар жоспарлаудың нәтижесі бола отырып заң актісі тиісті қоғамдық қатынастардың үзіліссіз, кідіріссіз реттеліп отыруына жағдай жасайды. Жүйелі түрде құқықтық зерттеулер жүргізу арқылы заңдылықтың даму жолдары туралы, мәселелердің өзектілігін анықтау туралы ғылыми ақпараттар алуға болады.

Тек болжауда ғана емес, жалпы заң шығару процесінде құқық ғылымдары, олардың ережелері мен қорытындылары пайдаланылады. Ғылыми ережелер мен қорытындылар заң жобасы қызметінде стратегиялық роль атқарады десек артық болмайтын болар. Әсіресе, құқық және мемлекет теориясы мен Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы. Олар жобаланудағы заң мен ондағы құқықтық нормалар сәйкес келуі тиіс негізгі өлшемдерді анықтайды. Мұнысымен олар жоба жасаушыларға, жобаны талқылаушыларға өз қызметінің мақсаттары мен негізгі бағыттарын, тиісті мақсаттарды жүзеге асыру жолдары мен амалдарын дұрыс анықтауына мүмкіндік туғызады, конституциялық қатынастардың даму заңдылықтарын ашады және әрекеттегі конституциялық құқық нормаларының ары қарай жетіле түсуінің негізгі бағыттарын анықтайды [6].

Заң шығармашылығының тиімділігі заң шығарушылардың, заң жобасын дайындауға тартылатын тұлғалардың құқықтық санасына негізделеді. Егер шығарылу жолына қарамастан кімнің болса да шығарған заңы тиімді, сапалы болса, ондай заң азаматтар мен құқық қолданушылардың тарапынан қолдауға ие болары сөзсіз. Сондықтан да заң шығарушы заңның сапасын көрсететін

қоғамдық пікірді, әртүрлі есептерді ескеру, тыңдау барысында азаматтардың, қоғамның қабылданудағы заңға қатысты теріс көзқарастарын байқаса, онда ол заңның тиімді әрекетін қамтамасыз етуге және толығымен немесе белгілі шамада кез-келген теріс факторлардың әрекетін жоюға қабілетті заңи амалдар мен тәсілдердің тиісті жүйесін жасап, оны актіде бекіте алады. Тиісінше, заң шығарушы орган өзі шығарып отырған заңның қоғамның қолдауына ие болуы үшін қажетті заңи жолдарды таппаса, онда мұндай заң тиімсіз әрекетке душар болады. Сондықтан да, заң шығарушылардың кәсіби ой-санасы заңи нормалардың қоғамдық қатынастарға әсер етуінің тиімділігін толығымен ескеруге бағытталған болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 *Өзбекұлы, Ө.Қонабаев. Мемлекет және құқық теориясы. Алматы, 2006.*
- 2 *Абдулаев М.И. Теория государства и права. Учебник. А, 2004. 2-е изд.*
3. *Аздарбеков Т. Мемлекет және құқық теориясының проблемалары. Оқу құралы. – Алматы, 2006.*
4. *Сатеришинов Б., Сырымбетұлы Б., Мухамедов М. Саяси құқықтық ілімдер тарихы. – А., “Заң әдебиеті”, 2007.*
5. *Общая теория права и государства Учебник. Под ред. В.В.Лазарева, М., Юрист, 2004.*
6. *Табанов С.А. Салыстырмалы құқықтану негіздері. Алматы: Жеті жарғы, 2003.*
6. *Ибраева А.С., Ибраев Н.С. Теория государства и права. Алматы, 2003.*

Кадрин Т.Б.

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

Аннотация. *В целом законодательный процесс в любой стране считается сложным процессом. Этот процесс обычно развивается через этапы законодательной деятельности и их последовательность. В законотворческом процессе участвует весь народ, начиная с Президента Республики Казахстан, поэтому можно сказать, что эта тема важна. Правильные и полезные законы появятся на свет и будут эффективно и действительно работать только в случае глубокого и точного изучения законодательного процесса.*

Карабалин Р. М.

Магистрант академии «Bolashaq», город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель заведующий кафедрой правовых и финансовых дисциплин, к.ю.н., профессор Кабжанов А.Т.

РАЗГРАНИЧЕНИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ И НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ

Вопрос о понятии, сущности и значении оперативно-розыскной деятельности (в дальнейшем - ОРД) достаточно подробно освещен в научной литературе, как бывшего СССР, так и последующих постсоветских государствах. Суть этих изысканий можно свести к тому, что:

- в условиях роста преступности, особенно ее организованных форм, достижение цели уголовного процесса только легальными способами, без использования непроцессуальных методов ОРД невозможно; [1]

- реальный риск нарушения прав и свобод человека, возможный при осуществлении ОРД, требует ее строгой законодательной регламентации; [2]

- несмотря на общую познавательную направленность со следственными действиями, результаты ОРД в доказывании могут служить лишь основой для формирования всех видов доказательств и создавать условия и предпосылки для их установления, т.к. без подтверждения их в уголовно-процессуальном порядке они доказательствами не являются. [3]

Разногласия касались лишь критериев допустимости результатов ОРД, поскольку одни ученые считали, что приемлем лишь генезисный подход, [4] а другие ратовали за привлечение «свободных» доказательств, источник происхождения которых не имеет значения, поскольку может быть проверен посредством других процессуальных действий, подтверждающих его достоверность. [1] Помимо этого проблема обострялась стремлением законодателя достигнуть компромисса в уголовно-процессуальной системе, с тем, чтобы обеспечить защиту граждан от преступных посягательств путем надлежащей реализации уголовного закона и, в то же время, гарантировать охрану прав и законных интересов лиц, вовлеченных в сферу уголовного судопроизводства. [5] При этом, если теория ОРД делала основной упор на совершенствование тактических приемов преодоления уголовно-процессуальных барьеров [6], то наука уголовного процесса в большей степени была нацелена на поиск правового компромисса (например, путем расширения перечня источников доказательств за счет включения в него данных, добытых оперативно-розыскным путем).

Не вдаваясь в подробности приведенных дискуссий, хотелось бы отметить, что казахстанский законодатель при формировании УПК РК 2014 года постарался учесть мнения всех вышеперечисленных ученых, в результате чего

можно говорить о появлении в казахстанском уголовном судопроизводстве нового вида доказывания - оперативно-следственного. В пользу этого вывода свидетельствует введение УПК РК самостоятельной главы 30 «Негласные следственные действия» (в дальнейшем - НСД), повлекшей разграничение следственных действий на два самостоятельных вида: гласные (традиционные), проводимые органом уголовного преследования по общим правилам производства следственных действий (ст.197 УПК РК); негласные, проводимые уполномоченным подразделением правоохранительного или специального государственного органа с использованием форм и методов оперативно-розыскной деятельности (ч.2 ст.232 УПК РК) без информирования вовлеченных в уголовный процесс лиц, интересов которых оно касается (п.12 ст.7 УПК РК).^[7] Обусловлено это тем, что гласные следственные действия относятся к формальным доказательствам, ограниченным жесткой правовой конструкцией, позволяющей относить их к самостоятельным источникам доказательств, которые могут быть положены в основу обвинения и постановку приговора, в то время как для придания НСД значения доказательств, необходимо предварительное исследование полученных результатов лицом, в чьем производстве находится уголовное дело, по которому они назначались (ст.238 УПК РК). При этом в доказывании используются не сами полученные результаты, а протокол их исследования (ч.2 ст.239 УПК РК). Как справедливо отмечала В.С. Чистякова: «Следователь, будучи ознакомлен со всеми материалами (в том числе и с материалами ОРД) сможет точно оценить полученные результаты. Это позволяет ему сделать нужные выводы из имеющихся данных, найти пути обнаружения доказательств. С другой стороны, постоянная взаимосвязь следователя с оперативным работником, сообщение им установленных в ходе расследования обстоятельств, которые необходимо учитывать при проведении оперативно-розыскных мероприятий, обеспечивает наибольшую целенаправленность оперативной деятельности».^[8]

Помимо этого, достоверность результатов НСД может быть обеспечена опосредованным допросом должностного лица органа, осуществляющего ОРД либо НСД в качестве свидетеля (ч. 9 ст. 115 УПК РК) либо допросом лица, в отношении которого при проведении НСД были получены тайно зафиксированные высказывания или действия этого лица (ч. 3 ст. 239 УПК РК).

Перечень негласных следственных действий регламентирован ст.231 УПК РК и основанием для их проведения выступает лишь письменное поручение органа досудебного расследования по находящимся в его производстве уголовным делам. По первоначальной редакции УПК РК, санкцию на проведение негласных следственных действий по постановлению органа досудебного расследования давал Генеральный Прокурор Республики Казахстан и его заместители, прокуроры областей и приравненные к ним прокуроры (ст.234 УПК РК, ст.12 Закона РК «Об оперативно-розыскной деятельности»). Кроме того, были законодательно оговорены пределы допуска к материалам ОРД лиц, ведущих производство по уголовному делу. Они могут по своему усмотрению обращаться к результатам оперативно-розыскных мероприятий как

ориентирующей информации в системе уголовно-процессуального доказывания. Согласно ст. 60 ч. 9 УПК РК по расследуемым им делам следователь вправе знакомиться с материалами дел оперативного учета органов дознания. Судья вправе истребовать дела оперативного учета, относящиеся к рассматриваемому делу, и знакомиться с ними, за исключением не подлежащих разглашению сведений об организации оперативно-розыскной деятельности, конкретных оперативно-розыскных мероприятиях, источниках и способах получения информации (ст. 53 ч. 6 УПК РК).

Ограничение проведения негласных следственных действий устанавливалось только по двум позициям:

- запрет на их проведение в отношении адвокатов-защитников подозреваемого (обвиняемого), за исключением обоснованных подозрений о подготовке или совершению ими тяжкого или особо тяжкого преступления;

- запрет на их проведение и использование полученных результатов в целях, противоречащих уголовно-процессуальному закону (ст.ст.232, 234 УПК РК).

Тем самым можно констатировать, что в уголовном процессе Казахстана была создана надежная платформа для легального вовлечения и широкого использования результатов оперативно-розыскной деятельности в процесс доказывания по уголовным делам.

Правовой анализ законодательных новелл показал, что законодатель пошел по пути искусственного разделения оперативно-розыскной деятельности на два вида (ОРД и НСД) в зависимости от наличия или отсутствия производства по уголовным делам. Достигается это путем введения определенных запретов на их производство, различия субъектов санкционирования и сфер применения, невозможности смешения в рамках одного дела, возможностью обжалования в случае несогласия и т.д.

Подобный подход повлек за собой появление новых проблем как в теории уголовного процесса, так и в правоприменительной практике.

В первую очередь это касается локализации пределов доказывания по уголовным делам, в части дополнения в ч.1 ст. 121 УПК РК положения о том, что доказывание производится только по уголовным правонарушениям, по которым начато досудебное расследование в порядке, предусмотренном Главой 23 УПК РК. Возникает вопрос, а как быть с оперативным доказыванием на этапе предупреждения или выявления правонарушения, когда речь о регистрации в ЕРДР еще не стоит в силу вероятностного предположения, требующего соответствующего подтверждения непроцессуальными способами. Полагаем, что ОРД, как способ выявления и собирания информации относится к одной из составных частей процесса доказывания и не может быть ограничен наличием или отсутствием уголовного дела. При ином толковании задачи ОРД и уголовного процесса о предупреждении и профилактике правонарушений сводятся на нет, и это никак не отвечает целям модернизации процессуальных основ судопроизводства. На наш взгляд, следует вернуться к предыдущей редакции нормы.

Изменились и субъекты санкционирования ОРД и НСД. Полномочия по санкционированию НСД переданы в компетенцию следственного судьи (ч.1 ст.234 УПК РК), а санкционирование ОРД осталось в ведении прокуратуры (ст.12 Закона Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года «Об оперативно-розыскной деятельности»). Кроме того общая проверка законности проведения НСД и ОРД также сохранена за прокурором (п.1 ч.2 ст. 12. Закона Республики Казахстан от 30 июня 2017 года «О прокуратуре», ч.2 ст.234 УПК РК). Предусмотрено это в случаях, если следственный судья усомнится в достоверности предоставленных на санкционирование НСД материалов. Процессуальный прокурор обязан в течение пяти суток провести соответствующую проверку и о её результатах уведомить следственного судью. В случае если проверкой будет установлена незаконность постановления о проведении негласного следственного действия прокурор обязан внести следственному судье соответствующее ходатайство. Так же негласные следственные действия могут быть прекращены следственным судьей по ходатайству прокурора.

Таким образом, законодателем фактически сохранен двухступенчатый порядок санкционирования НСД, но только в более сложных формах (для санкционирования НСД потребовалось срочно оформить допуск к доступу к секретной информации всего судейского корпуса следственных судей). Более того, многолетний опыт прокурорских работников, связанный с осуществлением надзора за оперативно-розыскной деятельностью может остаться невостребованным при судебном санкционировании НСД, локализуясь в рамках санкционирования ОРД за пределами уголовно-процессуального доказывания по уголовным делам.

Практика показывает, что в основном следственные судьи не утруждают себя проверкой законности и обоснованности санкционирования НСД, полагаясь на мнение процессуальных прокуроров. В пользу этого вывода свидетельствует и п.5 Указания Генерального прокурора РК от 27.12.2017 № 2-011520-17-91580, требующего от прокуроров неукоснительного соблюдения порядка санкционирования НСД.

Полагаем, что в этой ситуации происходит смешение компетенций, что не позволило законодателю сконструировать жизнестойкую конструкцию процедуры санкционирования НСД. С одной стороны, необходимость проведения ОРД по делам, связанным с государственной тайной, государственными секретами или контрразведывательной деятельностью (в которых расширение субъектов, имеющих к ним допуск нецелесообразно), а с другой стороны - стремление к усилению состязательности уголовного процесса в досудебных стадиях с максимальным соблюдением охраняемых законом прав и свобод человека.

Помимо этого закон (ч.1-1 ст.240 УПК РК) предусматривает императив в части обязательности уведомления лица, в отношении которого проводились негласные следственные действия, но без ознакомления с его результатами, если разглашение информации о факте проведения негласного следственного

действия может представлять угрозу интересам государства, общества либо безопасности третьих лиц. При этом лицо, в отношении которого проводились негласные следственные действия, в течение пятнадцати дней с момента уведомления, имеет право обратиться в суд с заявлением о признании проведения соответствующих негласных следственных действий незаконным и возмещении причиненного вреда (при наличии такового) - ч.6 ст.240 УПК РК.

При таком подходе мы вновь возвращаемся к проблеме соотношения частного и публичного в уголовном процессе. Полагаем, что процедура обязательности уведомления о проведенных НСД, даже после истечения определенного срока - это ущемление публичного интереса, которое может повлечь за собой повальное обжалование этих мероприятий, поскольку такое уведомление обязательно в основном в ситуациях, когда проведенные НСД не повлекли за собой получение доказательств причастности лица к совершенному или готовящемуся преступлению и не приобщаются к материалам уголовного дела. Однако отсутствие результата не предполагает однозначной реабилитации лица, в отношении которого производились НСД. Возможно это та ситуация, когда публичный интерес должен превалировать над интересом частным? Тем более, что рассмотрение жалобы поступит в производство того же следственного судьи, который санкционировал их проведение (ст.106 УПК РК), что явно противоречит положениям ч.1 ст.104 о запрете поручать рассмотрение жалобы судье, утвердившему обжалуемое решение.

Каков же выход из сложившейся ситуации?

На наш взгляд следует чётко разграничить компетенцию между прокуратурой и следственными судьями:

- прокурор, как один из представителей органа уголовного преследования (ч.1 ст.58 УПК РК), осуществляющего процессуальное руководство расследованием (ст.193 УПК РК) осуществляет надзор за соблюдением публичного интереса в досудебных стадиях уголовного процесса;

- следственный судья, как представитель судебного контроля - осуществляет обеспечение соблюдения конституционных прав и законных интересов всех участников досудебного расследования.[9]

Поэтому предпочтительней ранее действовавшая процедура прокурорского санкционирования НСД. Другое дело, судебное рассмотрение жалоб на незаконность их проведения - это прерогатива следственного судьи.

Безусловно, мы не претендуем на безапелляционность высказанных нами суждений, но всё же полагаем, что наше мнение может быть учтено при модернизации процессуальных основ уголовного судопроизводства.

В заключении полагаем возможным обратить внимание на мотивацию обращения нами к вопросу о разграничении ОРМ и НСД. Концепция проекта закона о совершенствовании уголовного процесса в Республике Казахстан (на июль 2017 г.) содержала четвертое ключевое направление, которое противоречит канонам теории уголовного процесса и оперативно-розыскной деятельности, чрезвычайно опасно для правоприменения с позиции национальных интересов нашей страны. Его суть сводилась к тому, что «все специальные оперативно-

розыскные мероприятия, сопряженные с ограничением конституционных прав граждан, будут законодательно переведены в категорию негласных следственных действий». В последующем при подготовке проекта закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам модернизации процессуальных основ правоохранительной деятельности» его идейные разработчики ограничились терминологической унификацией специальных оперативно-розыскных мероприятий (СОРМ) и соответствующих им НСД. Сеем предположить, что это промежуточное решение на пути достижения поставленной указанной Концепцией цели по упразднению сердцевины ОРД - СОРМ, а, в конечном счете - по ликвидации оперативно-розыскной деятельности как вида государственной деятельности. В этой связи благоразумное разграничение ОРМ и НСД, важность сохранения первых как средства решения многочисленных задач, в том числе уголовного процесса, не допускает манипуляций путем подмены одного инструмента непригодным для этих целей другим.

Список использованных источников

1. Бедняков Д.И. *Непроцессуальная информация и расследование преступлений*. - М., 1991. - С. 80
2. Доля Е.А. *Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам* // *Российская юстиция*. 1995. - № 5. - С. 43
3. Доля Е.А. *Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам* // *Советская юстиция*. - 1993. - № 3. - С. 6
4. *Теория доказательств в советском уголовном процессе*. Отв. редактор Н.В. Жогин, изд. 2-е исправленное и дополненное, М., «Юрид. лит.», 1973.- С. 233
5. Харитонов А.Н. *Государственный контроль над преступностью*. Омск -1997.-С. 115
6. Шумилов А.Ю. *Начала уголовно-розыскного права*. - М., 1998. - С. 99-102
7. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. *О соотношении гласных и негласных следственных действий в уголовном процессе Республики Казахстан. Охрана прав и свобод человека и гражданина в сфере уголовного судопроизводства*. // *Материалы Международной научно-практической конференции*. М.: МАЭП, Союз криминалистов и криминологов, 2016. - -С.51-62
8. Чистякова В. С. *Соотношение дознания и предварительного следствия в советском уголовном процессе*. — М., 1987. — С.42.
9. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. *О процессуальной форме отказа к началу досудебного расследования* // *Вестник Института законодательства РК №4 (49) 2017 с. 64-71*

Кенжебек А.
Магистрант 2 курса ОП «Юриспруденция»,
Академии «Bolashaq»
Научный руководитель к.ю.н., ассоциированный
профессор Рысмагамбетова Г.М.

ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА

В соответствии со ст. 12 в Республике Казахстан признаются и гарантируются права и свободы человека. Права и свободы человека принадлежат каждому от рождения, признаются абсолютными и неотчуждаемыми, определяют содержание и применение законов и иных нормативных правовых актов.

Право человека на жизнь является одним из определяющих правовой статус гражданина в государстве (ст. 15 Конституции РК). Всеобщая декларация прав человека (1948 г.) также провозглашает, что ценностью человеческой личности является «право каждого человека на жизнь». Подобная значимость «право человека на жизнь» и то, что жизнь является высшей социальной ценностью, охраняемой законом, ставит на одно из первых мест перед органами власти и управления задачу по её защите.

Жизнь человека - это самый ценный дар природы. Особое место среди причин преждевременной смерти занимают самоубийства. Самоубийство, как и преступность, свойственно любому человеческому обществу на любом этапе его существования. В последние годы проблема самоубийства стала актуальной во всех странах мира в связи с резким ростом количества самоубийц.

По данным ООН в развитых странах мира ежегодно происходит 130 тысяч самоубийств, часто люди совершают суицид в возрасте от 15 до 44 лет. По данным этой организации, если в год суицид совершают около миллиона людей, то восемь тысяч из них - казахстанцы [1]. Самоубийство, суицид (от лат. *sui caedere*- убивать себя) - преднамеренное лишение себя жизни [2], как правило, самостоятельное и добровольное [3]. По мнению Е.Г. Ермолаевой «суицид (самоубийство) - одна из форм девиантного поведения.

Девиантное поведение - совершение поступков, которые противоречат нормам социального поведения в том или ином сообществе. К основным видам девиантного поведения относятся: преступность, алкоголизм, наркомания, самоубийство и проституция.

Поведение человека, представляющая собой осознанное, намеренное лишение себя жизни, совершенное самим пострадавшим под воздействием каких-либо психотравмирующих ситуаций или иных обстоятельств, приводящих личность к решению о самоуничтожении» [4].

В числе детерминант самоубийств, совершаемых вследствие доведения, участвуют (%): «медицинские» (71,4), «психологические» (47,6), «экономические» (42,9), «социальные» (28,6), «личные» (19,0), «бытовые» (16,7), «криминологические» (7,1), «генетические» (4,8) [5]. Сейчас проблема детского суицида стоит особенно остро. Ведущей причиной, провоцирующей подростков на совершение попыток суицида, является доминирование чувств безысходности и беспомощности.

Детская смертность - это всегда необъяснимо и очень трагично, причем не только для родственников малышей, но и для социума в целом. Поэтому такие дети нуждаются в особом внимании, защите и помощи со стороны их семей [6]. Самоубийство, как таковое не относится к проблемам уголовного права. Но доведение до самоубийства является общественно опасным деянием, где нарушается одно из основных прав человека это право на жизнь [7, С.217].

За доведение за самоубийство в Республике Казахстан предусмотрена уголовная ответственность по ст. 105 УК РК. Способы доведения до самоубийства оговорены законодателем в норме права. К ним относятся: 1) угрозы; 2) жестокое обращение; 3) систематическое унижение человеческого достоинства. Если при этом установлено, что потерпевший находился в материальной или иной зависимости от виновного, деяние квалифицируется по ч. 2 ст. 105 УК РК [8]. Так, А. А. Цыркалюк выделяет, что в целом ряде зарубежных стран, при более детальном анализе, можно выделить различные составы преступлений, сходных с составом доведения до самоубийства, а именно: подстрекательство к самоубийству (Австрия, Индия, Италия); помощь в самоубийстве (Дания, С Ш А, Тунис, Филиппины, Чили); склонение к самоубийству (Армения, Беларусь, Кыргызстан, Туркменистан); одобрение самоубийства (Австралия); доведение до самоубийства (Азербайджан, Армения, Беларусь, Молдова) [9].

Мы считаем, что самым опасным способом доведения до самоубийства является предоставление информации из глобальной сети - Интернет, где находятся сайты, распространяющие способы совершения самоубийства. Эти информации становятся доступными большому кругу лиц, особенно несовершеннолетним.

В этой связи отметим, что разработка законопроекта «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» обретает особую актуальность и обоснованность. Подобный законопроект должен регулировать защиту детей от информации, причиняющей вред здоровью и/или развитию.

Обязательным признаком состава преступления по ст. 105 УК РК является причинная связь между фактом самоубийства (покушения) и деянием виновного, т.е. должно быть установлено, что именно противоправные действия (бездействие) лица послужили той непосредственной причиной, которая толкнула потерпевшего на самоубийство. Если потерпевший покончил жизнь самоубийством по иным причинам, то уголовная ответственность по ст.105 УК РК исключается. Так, законное лишение свободы лица, совершившего

преступление, либо отказ от заключения брака, повлекшие самоубийство потерпевшего, не образуют состава рассматриваемого преступления [8].

Оконченным оно признается в тех случаях, если в результате действий виновного последовало убийство или покушение на него. Субъективная сторона доведения до самоубийства характеризуется косвенным умыслом. Если данное преступление совершается с прямым умыслом действие виновного следует квалифицировать как умышленное убийство по соответствующей части ст. 99 УК РК [7, 220].

Потерпевшим от подобного преступления может быть признан любой человек. По ч. 2 ст. 105 УК РК - это лицо, находившееся в материальной или иной зависимости от виновного. По ч. 3 ст. 105 УК РК — несовершеннолетний.

Субъект - физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста [8]. Если доведение до самоубийства совершено должностным лицом, его действия квалифицируются как совокупность преступлений, предусмотренных ст. 105 и ч. 4 ст. 362 УК (Превышение власти или должностных полномочий, повлекшие тяжкие последствия) [8].

Официальная статистика (и которую большинство специалистов полагает заниженной), уголовных дел по ст. 105 УК РК, доведенных до судебного решения, крайне мало, в 2016 г. - 7 человек. Высокая степень латентизации (в среднем, в каждом из пяти зарегистрированных преступлений лицо, причастное к их совершению, не устанавливается). В отдельных социальных группах случаи самоубийства практически всегда являются следствием доведения.

К этим группам можно отнести военнослужащих, а также осужденных, отбывающих наказания в местах лишения свободы [5]. По сути дела, данная норма является «спящей». Как отмечает Н.А. Сафонова: «При квалификации действий виновного допускается много ошибок. Во многом это обстоятельство обусловлено несовершенством действующего уголовного законодательства, недостаточной изученностью анализируемого преступления, кроме того, существенное влияние на расследование преступления, оказывает отсутствие у следователей и судей опыта по доказыванию факта доведения до самоубийства» [10].

Столь сложная психологическая структура указанных деяний приводит к тому, что правоприменители испытывают существенные трудности при расследовании и доказывании. Эти деяния выявить без заявления потерпевшего (при покушении на самоубийство) или его родственников достаточно сложно, а порой и невозможно, если некому сообщить о фактах систематического унижения и жестокого обращения.

В результате уголовные дела по доведению до самоубийства или прекращаются на стадии предварительного расследования в связи с отсутствием состава преступления или по тем же основаниям «разваливаются» в суде. На государственном уровне меры предупреждения, связанные с суицидом недостаточны, хотя проводятся психологические службы доверия, ведется штатная единица психолога во всех государственных сферах. Поэтому важно

всестороннее осмысление процессов, происходящих в сознании молодежи, прогнозирование тенденций и поиск решения проблем. Поэтому мы предлагаем:

- Расширить перечень способов совершения преступления путем дополнения диспозиции ст. 105 УК РК способами посредством угроз, подкупа, обмана, а также содействие совершению самоубийства с помощью информирования, предоставления средств или орудий совершения преступления.

В соответствии со ст. 12 в Республике Казахстан признаются и гарантируются права и свободы человека. Права и свободы человека принадлежат каждому от рождения, признаются абсолютными и неотчуждаемыми, определяют содержание и применение законов и иных нормативных правовых актов. Право человека на жизнь является одним из определяющих правовой статус гражданина в государстве (ст. 15 Конституции РК).

Всеобщая декларация прав человека (1948 г.) также провозглашает, что ценностью человеческой личности является «право каждого человека на жизнь». Подобная значимость «право человека на жизнь» и то, что жизнь является высшей социальной ценностью, охраняемой законом, ставит на одно из первых мест перед органами власти и управления задачу по её защите.

В связи с необходимостью учета разницы в степени общественной опасности доведения до самоубийства потерпевшего для более четкой дифференциации уголовной ответственности в зависимости от субъекта посягательства представляется целесообразным дополнить ст. 105 УК РК ч. 2, в которой предусмотреть ответственность за деяние, совершенное в отношении близких родственников, лица, заведомо, для виновного находящегося в беспомощном состоянии и изложить в следующей редакции: Статья 105 УК РК Доведение до самоубийства. То же деяние, совершенное в отношении близких родственников, лица, заведомо, для виновного находящегося в беспомощном состоянии, лица, находившегося в материальной или иной зависимости от виновного, - наказывается ограничением свободы на срок до пяти лет, либо лишением свободы на тот же срок.

- Из-за недостаточной подготовленности юристов по вопросам предупреждения самоубийств, ввести спецкурс на юридических факультетах: «Система мер предупреждения преступления, связанного с доведением до самоубийства». Данная дисциплина должна быть нацелена на изучение самоубийств, ставших следствием доведения, и мер по их предупреждению.

- Разработать комплексные меры на государственном уровне по профилактике самоубийств в обществе и в отдельных группах населения - военнослужащих, осужденных, сотрудников правоохранительных органов, несовершеннолетних и т.д.

- Вести строгий учет всех суицидальных проявлений и случаев членовредительства.

Список использованных источников

- 1 Доведение до самоубийства: уголовно-правовой аспект // <http://www.prorektor.ru>.
- 2 Блехер В.М., Крук И.В. Толковый словарь психиатрических терминов /Под ред. к.м.н. С.Н. Бокова. В 2-х томах. Т. 2 - Ростов - на - Дону: «Феникс», 1996. - 448 с.
- 3 Анцупов А.Я., Шопилов А.И. Словарь конфликтологии. - 2-е изд. - СПб.: Питер, 2006. - 381-526 с.
- 4 Ермолаева Е.Г. Суицид и преступность: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. - Саратов, 2007. . - 21 с.
- 5 Волконская Е.А. Предупреждение доведения до самоубийства: уголовно-правовой и криминологический аспекты: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. - Рязань, 2011. - 2 4 с.
- 6 Сабитова Ш.А. Международно-правовая защита прав детей // Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Международная жизнь и политика» № 3 (46), 2016. - С.60.
- 7 Борчаишвили П.Ш., Жуманиязов М.А. Преступления против жизни: Монография. - Астана: Институт законодательства, 2009. - 428 с.
- 8 Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан / ред. И. Ш. Борчаишвили. Алматы: Жетіжарғы, 2007. - 992 с.
- 9 Цыркалюк, А.А. Ответственность за доведение до самоубийства по зарубежному уголовному законодательству // Международное публичное и частное право. 2011. № 2. - С. 47-48.
- 10 Сафонова П.А. Спорные вопросы понятия «самоубийство» // Российский юридический журнал. - 2000. № 4. - С. 42. 11 Серапиева А.М., Баймагамбетова З.М. Психологические аспекты формирования пр

УДК 343

Корявко В.А.

varvara.alekseevna.0406@mail.ru

Студент ФГБОУ ВО «ХГУ им. Н.Ф. Катанова»

город Абакан Российская Федерация

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин Е.В. Шведчикова

НЕОБХОДИМОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Аннотация: Данная статья посвящена анализу необходимости изучения иностранных языков в современном мире.

В наше время изучение иностранных языков является важным аспектом в жизни абсолютно любого человека. Знание иностранных языков имеет свои достоинства. Все мы знаем о том, что люди в разных странах общаются на родном для них языке. А знание иностранного языка является некой основой для коммуникации с окружающими людьми [1]. Именно потому многие люди смело изучают второй, и третий язык. Изучение иностранных языков буквально открывает новые возможности, создает благоприятные условия, позволяющие получать положительные эмоции от путешествий, жизни. Ведь языковой барьер

не является никакой проблемой, при знании иностранных языков [2] Также знание иностранных языков создает условия для знакомства с культурой и традициями других стран, позволяет развить интеллектуальные способности человека. Это связано с тем, что мозг человека, знающего несколько иностранных языков, работает совсем по-другому в сравнении с тем, кто знает лишь свой родной язык. Мозг человека, знающего несколько иностранных языков, является более восприимчивым активным к получению новых знаний. Кроме того, изучение иностранных языков напрямую влияет на замедление процесса умственного старения человека, улучшая саму память. Знание языков также является преимуществом при взаимодействии разных государств друг с другом в абсолютно разных сферах – политической, культурной, научной. Владение иностранными языками непосредственно является частью профессиональной жизни человека, так как достойное знание иностранных языков позволит открыть возможности карьерного роста. Не редко работодатели ищут специалистов для работы за рубежом. С процессом глобализации – процессом всемирной экономической, политической, культурной унификации, также тесном взаимодействии государств, возросла роль иностранного языка в процессе обучения [3] Имеющиеся навыки владения иностранными языками являются необходимой частью образованию успешных людей [4]. На данный момент, профессиональное и личностное развитие любого человека не обходится без знания иностранных языков. Способность к общению с людьми разных стран на родном для них языке непосредственно расширяет кругозор человека, позволяет завести новые знакомства. На сегодняшний день, для развития человека, или же какой-либо компании, просто необходимо контактировать с представителями других государств. Можно сказать, что знание иностранного языка является настоящей целью современного человека, которую стоит достичь. Умение общаться на другом языке является не привилегией, как было раньше, а необходимым навыком. Ведь по-настоящему интересным является открыть для себя возможность общения с людьми разных национальностей, их культур знакомства с их традициями и обычаями. Знание языков позволяет не только понять, но и постичь мировосприятие другой страны. Общение на иностранном языке – это возможность взаимопонимания граждан разных стран, выражение друг другу своих мыслей. Для этого, в первую очередь, необходимо межкультурное понимание и терпение. Большое значение имеет само культурное разнообразие, заинтересованность по отношению к иностранным языкам и межкультурному взаимодействию. Владение иностранными языками позволит приобрести ценные профессиональные качества, развить интеллектуальные и духовные возможности человека. Абсолютно каждый иностранный язык является большой исторической и культурной ценностью, в связи с этим включение его в процесс образования также является необходимым. Изучение иностранного языка становится более эффективным только тогда, когда оно имеет отношение к тому делу, с которым непосредственно взаимодействует человек. Рассматривая и сравнивая разнообразные профессиональные ситуации, человек изучающий язык познает

целый комплекс слов и фраз, которые объединены в группу, так что каждое следующее выражение оказывается продолжением или выводом предыдущего. Данный дает шанс человеку глубже сосредоточиться на тех составляющих иностранного языка, которые отражают специфику его профессиональной деятельности, поэтому процесс изучения может быть сравнительно простым, легким и конкретным. Язык является не просто средством коммуникации, а пластом культуры внутри себя. Всегда можно найти что-то общее между иностранными языками и своими интересами, сделать его частью повседневной жизни, получая наслаждение от его изучения.

Список использованных источников

1) *Арефьев, А. Л. Социология языка. Национальные и иностранные языки в системе образования : монография / А. Л. Арефьев ; под редакцией Г. В. Осипова. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2024. — 302 с. — (Актуальные монографии). — ISBN 978-5-534-10802-6. — Текст : электронный // Образовательная платформа Юрайт [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/540243> (дата обращения: 07.02.2024).*

2) *Войтович И. К. Иностранные языки в контексте непрерывного образования: монография / под ред. Т. И. Зелениной. — Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2012. — 212 с.*

3) *Колесник А. А., Волкова С. А. Актуальность владения иностранным языком в современном мире // Молодой ученый. — 2017. — №3. — С. 562-564.*

4) *Рыбина И.Р., Попова И.Ю. Использование практико-ориентированного подхода в обучении иностранному языку студентов неязыковых вузов // Материалы Международной научно-практической конференции «Устойчивое развитие регионов России: вызовы, риски, стратегии» кол. авторов; под ред. В.В. Матвеева. — Москва: РУСАЙНС, 2017. - С. 310-315.*

Корявко В.А.

ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕ ШЕТ ТІЛДЕРІН ҮЙРЕНУ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Аңдатпа: Бұл мақала қазіргі әлемде шет тілдерін үйрену қажеттілігін талдауға арналған

УДК 349.2

Курмангалиев Д.Ж.

danik.kurmangaliev@icloud.com

Студент 4 курса, Академия «Bolashaq»

город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель, доцент кафедры ПиФД Садыкова К.К.

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПОРЯДОК РАЗРЕШЕНИЯ ТРУДОВЫХ СПОРОВ

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы разрешения трудовых споров по законодательству Республики Казахстан.

Трудовое законодательство Республики Казахстан основывается на Конституции и состоит из Трудового кодекса и иных нормативных правовых актов Республики Казахстан. Статья 24 Конституции гласит: «Каждый имеет право на свободу труда, свободный выбор рода деятельности и профессии» [1].

Каждый имеет право на условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены, на вознаграждение за труд без какой-либо дискриминации, а также на социальную защиту от безработицы. То есть каждый гражданин может реализовать предусмотренное Конституцией право в самых разнообразных формах, таких как наемный труд, индивидуальная трудовая деятельность, государственная служба, а право свободного выбора рода деятельности и профессии заключается в свободном волеизъявлении гражданина.

В процессе реализации трудовых отношений возникают вопросы, связанные с надлежащим исполнением трудовой функции и соблюдением трудовой дисциплины работником. И зачастую такие вопросы перерастают в трудовые споры [2]. Согласно Трудовому Кодексу РК, трудовой спор — это разногласия между работником (работниками) и работодателем (работодателями) по вопросам применения трудового законодательства Республики Казахстан, выполнения или изменения условий соглашений, трудового и (или) коллективного договоров, актов работодателя.

С принятием Трудового кодекса Республики Казахстан порядок разрешения трудовых споров существенно изменился, поскольку обязательным этапом стало рассмотрение разногласий согласительной комиссией.

Согласительная комиссия является постоянно действующим органом, создаваемым в организации, ее филиалах и представительствах. Согласительная комиссия создается на паритетных началах из равного числа представителей от работодателя и работников.

Согласно пункту 1 статьи 159 Трудового кодекса индивидуальные трудовые споры рассматриваются согласительными комиссиями, а по неурегулированным вопросам либо неисполнению решения согласительной комиссии - судами, за исключением субъектов малого предпринимательства и руководителей исполнительного органа юридического лица [3].

Согласительная комиссия по разрешению индивидуального трудового спора является постоянно действующим органом и создается в каждой организации образования и науки, имеющей статус юридического лица, а также в филиалах и представительствах юридических лиц, и образуется из равного числа представителей профсоюзного комитета и администрации организации. Число представителей от каждой стороны устанавливается в зависимости от численности трудового коллектива. Конкретное число членов комиссии, порядок её работы, содержание и порядок принятия решений устанавливается по письменному соглашению между руководителем организации и профсоюзным комитетом, либо определяется условием коллективного договора. В целях формирования оптимального соотношения состава комиссии рекомендуется следующее соотношение:

- в трудовых коллективах с численностью работников до 50 человек – по два представителя от каждой стороны;

- в трудовых коллективах с численностью от 50 до 150 человек – по три представителя от каждой стороны;

- в трудовых коллективах с численностью свыше 150 человек – по четыре представителя от каждой стороны [4].

Представители профсоюза выделяются в комиссию постановлением профсоюзного комитета из числа членов профсоюза, а представители администрации – приказом руководителя организации.

Работникам, избранным в состав согласительной комиссии, за время работы комиссии сохраняется средняя заработная плата. Наложение дисциплинарных взысканий и увольнение по инициативе работодателя членов комиссии по трудовым спорам (если они являются членами профсоюза) допускается только с предварительного согласия профсоюзного комитета.

Целесообразно образовать согласительную комиссию сроком до 3 лет, то есть на срок действия коллективного договора либо соглашения о социальном партнерстве. В течение этого срока стороны могут заменять своих представителей в порядке, установленном для формирования состава комиссии, полномочия всех представителей истекают одновременно с истечением срока, на который образована комиссия.

Комиссии также могут быть образованы на уровне административных территориальных единиц – районов, городов, областей соглашениями сторон социального партнерства. Они создаются и действуют на тех же основаниях, что и согласительные комиссии конкретных организаций.

Важным является обучение членов комиссии. Стороны согласительной комиссии обязаны проводить ежегодное обучение членов согласительной комиссии основам трудового законодательства Республики Казахстан, развитию умения вести переговоры и достижению консенсуса в трудовых спорах.

Работники могут обращаться в согласительную комиссию по трудовым спорам об (о):

- 1) оплате труда;
- 2) переводе на другую работу и перемещении на другое рабочее место;
- 3) оплате труда, в том числе при совмещении должностей, временном замещении отсутствующего работника, совместительстве, за работу в сверхурочное, ночное время, выходные и праздничные дни;
- 4) праве на получение и размере причитающихся работнику вознаграждений, предусмотренных действующей системой оплаты труда;
- 5) выплате компенсаций и предоставлении гарантий;
- 6) возврате денежных сумм, удержанных из заработной платы работника;
- 7) предоставлении отпусков;
- 8) выдаче специальной одежды, специальной обуви, средств индивидуальной защиты, лечебно-профилактического питания.

9) выплате заработной платы за время вынужденного прогула или разницы в заработке за время выполнения нижеоплачиваемой работы в связи с незаконным переводом;

10) взыскании заработной платы, включая надбавки, предусмотренные системой оплаты труда;

12) применении дисциплинарных взысканий;

13) неправильных или неточных записях в трудовой книжке сведений о заключении или изменении трудового договора, если эти записи не соответствуют приказу (распоряжению) или иным предусмотренным законодательством документам.

14) восстановлении на работе, об изменении даты и формулировки причины увольнения;

15) возмещении причиненного материального ущерба;

16) соблюдении режима рабочего времени и времени отдыха;

17) отмене решений аттестационной комиссии.

Прием заявлений, поступающих в согласительную комиссию, производится работодателем, за счет и на бланках работодателя ведется переписка с гражданами и организациями от имени комиссии по трудовым спорам (направление вызовов, дача ответов и т.п.). Все расходы по работе комиссии несет работодатель.

Согласно п. 4 ст. 159 заявление, поступившее в согласительную комиссию, подлежит обязательной регистрации комиссией в день подачи [5].

Спор рассматривается в присутствии заявителя и (или) уполномоченного им представителя в пределах делегированных ему полномочий в соответствии с нормативными правовыми актами Республики Казахстан. Работник, по заявлению которого рассматривается трудовой спор, должен быть приглашен на заседание комиссии не позднее, чем за три дня. Заочное рассмотрение спора допускается лишь по письменному заявлению работника.

Заседания комиссии должны проводиться в удобное время, чтобы члены комиссии, заинтересованный работник, а также свидетели и приглашенные специалисты и эксперты могли присутствовать на заседании. При необходимости комиссия может вызвать на заседание свидетелей, поручать отдельным лицам проведение технических и бухгалтерских проверок, требовать от администрации представления документов и расчетов, направлять запросы и пользоваться консультациями государственных и вышестоящих профсоюзных органов.

При неявке работника на заседание комиссии рассмотрение его заявления откладывается до следующего заседания. При вторичной неявке работника без уважительных причин комиссия может вынести решение о снятии данного заявления с рассмотрения, что не лишает работника права подать заявление вновь.

Спор должен быть рассмотрен в течение 15 рабочих дней в присутствии самого заявителя либо его уполномоченного представителя. Неурегулирование

спора согласительной комиссией в установленный срок является основанием для обращения в суд.

После рассмотрения спора, согласительная комиссия должна в трехдневный срок выдать копию решения обеим сторонам. Решение согласительной комиссии подлежит исполнению в установленный срок, за исключением спора о восстановлении на работе.

В случае неисполнения решения согласительной комиссии в установленный срок работник или работодатель вправе обратиться в суд.

Для участников трудовых правоотношений, которые вправе в соответствии с Трудовым кодексом обратиться в суд без обращения в согласительную комиссию по рассмотрению индивидуальных трудовых споров, установлены следующие сроки:

по спорам о восстановлении на работе — три месяца со дня вручения копии акта работодателя о прекращении трудового договора;

по другим трудовым спорам — один год с того дня, когда работник или работодатель узнал, или должен был узнать о нарушении своего права.

Течение срока обращения по рассмотрению споров приостанавливается в период действия договора о медиации по рассматриваемому трудовому спору или отсутствия согласительной комиссии до ее создания. В случае пропуска по уважительным причинам установленного срока комиссия по трудовым спорам может его восстановить.

Разрешая индивидуальные трудовые споры, судебные органы применяют нормы не только материального, но и процессуального права. Прежде всего, это нормы Гражданского процессуального кодекса РК. В числе источников, имеющих важное значение при рассмотрении трудовых споров в суде, также следовало бы назвать нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан 19 декабря 2003 года № 9 «О некоторых вопросах применения судами законодательства при разрешении трудовых споров» [6].

Согласно ст. 161 ТК РК работнику, восстановленному на прежней работе, выплачивается средняя заработная плата за все время вынужденного прогула (отстранения от работы) или разница в заработной плате за время выполнения нижеоплачиваемой работы при незаконном переводе на другую работу, но не более чем за шесть месяцев.

Решение согласительной комиссии либо суда по рассмотрению индивидуального трудового спора о восстановлении работника на прежней работе подлежит немедленному исполнению. При задержке работодателем исполнения решения о восстановлении на работе согласительная комиссия либо суд выносит решение о выплате работнику средней заработной платы или разницы в заработной плате за время задержки исполнения решения.

Необходимо помнить, что согласительная комиссия — это постоянно действующий орган. То есть она создается не для разрешения какого-то отдельно взятого спора, а для всех индивидуальных трудовых споров, которые могут возникнуть в деятельности организации, и разрешением одного спора её деятельность не прекращается.

При восстановлении работника на прежней должности работодатель должен выплатить работнику среднюю заработную плату за все время отстранения от работы или разницу в заработной плате за время перевода работника на нижеоплачиваемую должность, но не более чем за 6 месяцев.

Трудовым кодексом установлено, что стороны могут обратиться в согласительную комиссию в течение года с момента, когда стороне стало известно либо должно стать известно о нарушении своего права.

Как видно из судебной практики, работодатели не торопятся с созданием согласительной комиссии, если нет потенциального трудового спора.

И только в случае возникновения спора работодатель инициирует создание согласительной комиссии: разрабатывает соглашения и согласовывает его с представителями работников, назначает своих представителей и предлагает работникам выбрать своих представителей для участия в качестве членов согласительной комиссии.

В принципе, любая из сторон трудового договора может подготовить соглашения о создании согласительной комиссии или изменения в коллективный договор (если он был заключен в организации) и направить для согласования и подписания второй стороне.

Судебный порядок рассмотрения дел гарантирует быстрое и правильное разрешение трудовых споров, обеспечивая восстановление нарушенных прав и интересов не только работников, но и работодателей, поскольку судебная защита — это надежная и эффективная форма защиты нарушенных прав.

Преимущество судебной защиты состоит в конституционных принципах правосудия, в независимости судей и не связанности суда со спорящими сторонами и участниками дела.

Список использованных источников:

- 1) Конституция РК (от 30.08.1995 года)
- 2) Рассмотрение индивидуальных трудовых споров. <https://affari.kz/individual-trudoviye-sporu/>
- 3) «Независимость превыше всего» - статья Президента Касым-Жомарта Токаева, https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-berlin/press/news/details/143121?lang=ru&fbclid=IwAR2y_KP35epFkk1BsjeFJKSBixt4DLH0uAQoXz_1tuu_Wbjim2e8e7DtcuU
- 4) **Рынок труда Казахстана по итогам 2020 года**
<https://iac.enbek.kz/ru/node/1044>
- 5) Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2024г.
- 6) Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 6 октября 2017 года № 9 О некоторых вопросах применения судами законодательства при разрешении трудовых споров

Құрманғалиев Д.Ж.

ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ ЕҢБЕК ДАУЛАРЫН ШЕШУДІҢ ТӘРТІБІ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша еңбек дауларын шешу мәселелері қарастырылған.

Құнанбаев С.Қ.
«Bolashaq» Академиясының 1 курс студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: з.ғ.м., аға оқытушы Жунусова Л.М.

ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа. Теріс мінез-құлық немесе құқық бұзушылық теориялық және практикалық құқықтық білімдерді қызықтыратын әлеуметтік құбылыстардың бірі болып табылады. Құқық бұзушылық өте кең таралған құбылыс бола отырып, әртүрлі процестермен анықталатын қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларына әсер етеді. Олар белгілі бір мемлекеттер ішінде ғана емес, сонымен қатар жеке аймақ ішінде де жоғары динамизммен ерекшеленеді.

Құқық бұзушылық – биологиялық, физиологиялық, технологиялық ерекшелігіне сай адамның іс әрекетінің көрінісі болып табылады. Құқық бұзушылықтың тарихы тамырын тереңнен таратады. Саяси құқықтық ілімдер тарихының ғылыми жетістіктерінің нәтижелеріне мұхият зер салып қарасақ құқық бұзушылық мемлекет пен құқық пайда болған сәттен бастап бірге қалыптасты.

Құқық бұзушылық – қоғам өміріне тән дерт, адам баласы өмір сүрген ортада әрқашан орын алады. Бұл шартты құбылыс. Құқық бұзушылық заңды оның қағидаларын құқықтық нормалар жүктеген міндеттерді бұзу, тыйым салынған әрекеттерді жасау. Ол адамдардың іс-әрекеті, қылығы, мінезі немесе әрекетсіздігімен сипатталады [1]. Заң бұзушылық адамның мінез-құлқы арқылы байқалады бірақ қандай да болмасын іс әрекет, мінез-құлық, ойдың сана сезімі қанағаттанусыз жасалмайды. Олар ойдың елегінен өтіп бақылаумен қалыптасады. Ақылы дұрыс адамның іс әрекетімен ойдың арқасында жүзеге асады. Демек заңды бұзушылық нормаларға қарсы әрекет немесе әрекетсіздік болып табылады. Әрекет бұл құқық нормалардың іс қимыл жасай отырып жүзеге асуы, ал әрекетсіздік құқық нормалардың ешқандай іс қимылсыз құқық бұзушылық жасалады.

Құқық бұзушылық құқық нормалары қорғайтын мүддеге келтіріп қоғамның жеке адам мүддесіне зиянын тигізеді. Құқық нормаларының талаптарын орындау нәтижесінде құқық бұзылады, қоғамдық қатынасқа кесірі тиеді, белгілі құнды зат жоғалады, адамның өміріне, денсаулығына, рухани сезіміне зиян келетіні анық.

Себебі құқықтың пайда болуы мен оның нормаларын бұзу тиым салынған әрекеттерді жасау сияқты құқық бұзушылықтар пайда болды. Міне сол кезеңнен бастап құқық бұзушылықтың қоғамның бөлігі ретінде осы күнге дейін жойылған жоқ. Сондықтанда құқық бұзушылықты жан-жақты зерттеу оның алдын алу мәселелерінің бірі болып қалыптасты. Мемлекеттің қоғамның толыққанды

дәрежеде өмір сүруі қалыптасқан қоғамдық қатынастың тұрақтылығы және адамдардың көңіл-күйімен отбасындағы тыныштығының барлық құқық бұзушылық деңгейімен онымен күресудің нәтижесімен байланысты болып табылады. Құқық бұзушылықпен күресуде нақты нәтиже жоқ мемлекетте халықтың сенімсіздігін, наразылығын туғызады. Атап айтсақ құқық бұзушылық дегеніміз құқыққа қарсы бағытталған кінәлі және өзінің сипаттымен қоғамға зияны және қауіпті зардаптар туғызуын, арнайы жасқа толған азаматтың әрекеті немесе әрекетсіздігі.

Құқық бұзушылықтың белгілеріне тоқталатын болсақ төмендегі сипаттар қалыптасқан:

- ✓ Әрекет немесе әрекетсіздік
- ✓ Құқыққа қарсылық
- ✓ Субъектінің арнайы жасқа толуы
- ✓ Кінә.

Құқық бұзушылық құқыққа оның талаптарына қарсы анықталған мінез-құлық әрбір құқық бұзушылық нақты құқық бұзушылық болып табылады. Оны нақты бір адам бір жерде, бір мезгілде жасайды. Ол құқық нормаларының қағидасына қайшы келеді және оның белгілі түрлері болады [2]. Сонымен бірге жекеленген құқық бұзушылыққа түрлері кездеседі. Яғни құқық бұзушылық түріне қарай екіге бөлінеді:

1. Құқық бұзушылық – қоғамға зиянды әрекеттің объективті нысанындағы бейнесі сыртқы көрінісі болып табылады. Бұл қоғамға зиянды қауіпті әрекет немесе әрекетсіздік заңда құқыққа қайшы сиятта ресми түрде бекітілуі қажет.

2. Құқық бұзушылық – объективтік процесс болып табылады объективті дегеніміз кез келген құқық бұзушылық құқықты қорғайтын әлеуметті игіліктегі: жалпы мүдде, қоғамдық тәртіпке қауіп төндіреді. Дәл осы мағынада құқық қоғамға қауіптілік және зиянды мағынада ие болады.

Формальді – логикалық жағынан бұл былай бейнеленуі мүмкін. Қоғамға зиянның бәріде құқыққа да қайшы болып табылады. Шындығына келгенде бұл тұжырымдамада екі терістік байқалады:

1. Заңда құқыққа қайшы деп саналағандардың бәріде зиянды немесе қоғамға қауіпті

2. Қоғамға қауіпті әрекеттің барлығыда құқықтық нормаларға қайшы деп тиым салынбаған.

Құқық бұзушылық жүріс тұрыс ережелері, қоғамдық қауіпсіздік басты ерекшелік болып табылады.

Құқық нормаларының негізгі функциялары қоғамдық қатынастарды реттеу және құқық бұзушылықтан сол қатынастарды тиімді қорғау болып табылады. Құқықтық нормаларды реттеу функцияларына байланысты топтастырып қарағанда арнайы бір қоғамдық қатынастарды реттейді. Кейбір құқықтық нормалар мүліктік қатынастарды реттесе, басқалары экологиялық, қаржы, отбасы, әкімшілік, банк, сайлау, инвестиция, жер сияқты қатынастарды реттейді. Осыған байланысты құқықтық нормалар реттеу пәніне байланысты конституциялық – құқықтық және т.б. болып жіктеледі. Ал, құқықтық нормалар

өздерінің іс жүзіне асырылуына байланысты мынандай түрлерге бөлінеді:

1. Міндеттейтін (диспозицияда көрсетілген)
2. Тыйым салатын (бұл да диспозицияда көрсетілген)
3. Құқық беретін (көрсетілді)

Алдымен барлық құқық бұзушылықтың мәні қоғамдық құрылыстың, қоғамдық қатынастың жүйесіне келетін қауіпті зияндылығы. Яғни, тек бір ғана әрекеттің қоғамға қауіптілігі мен айтарлықтай зиян келтіретін адам әрекетінің белгілі бір түрі ескеріледі.

Ал, жекеленген әрекет немесе әрекетсіздік қоғамдық өмірдің бекітілген тәртібін, олар қоғамда кең таралған жағыдайда ғана қоғамдық тәртіптің қалпына айналады. Тиісінше жекеленген әрекет немесе әрекетсіздік қоғамға қауіпті деп бағалы түрде саналады. Ол және өзі зиян келтіретіндіктен емес, өзі әрекетсіздік зардаптарының болуы айқындалады. Олар өз жиынтығында қоғамның өз өмір сүру жиынтығында айқындалып, қалыпты қоғамдық қалыптасуына ықпалын жасайды [3].

Құқық қорғайтын нормалар құқық бұзушылыққа барған субъектілерге мемлекет атынан шара күш қолдану арқылы қол сұғылған, бұзылған құқықтарды, орнына келтіреді. Реттейтін нормаларды қорғау функциясын атқарады. Құқық қорғайтын нормалар негізінде әкімшілік, қылмыстық кодекстің ерекше бөлімдерінің баптарында нақтылы мағынада бекітілген.

Құқық бұзушылық құрамы болмай құқық бұзушылық болды деп есептелмейді, мәселен қылмыс болды деп санау үшін құқық бұзушылықтың құрамын анықтап алу керек. Егер құқықпен тиым салынбаса құқық бұзушылық болмас еді. Адамның өзінің тұлғалық құқықтарын қолданбауы, оның жеке қалауына байланысы болмағандықтан құқық бұзушылыққа жатпайды. Керісінше адамның қоғамға мемлекет және азаматтың мүддесіне залал келтіре отырып, құқықтары мен бостандықтарын пайдаланбауы, құқыққа қайшы әрекет деп саналады. Сонымен қатар құқық бұзушылықпен қатар мемлекет және құқық теориясында құқық құрамы деген ұғым қалыптасқан. Құқық бұзушылық жалпы ұғым ретінде танылса құқық бұзушылық құрамы жеке дара ұғым ретінде танылуы жайдан жай емес, үлкен бір қоғамдық қатынастардың шеңберлі бөлігі болып табылады.

Құқық бұзушылық құрамы дегеніміз – нақты құқық бұзушылықты және оның қоғамға зияндылығы мен қауіптілігі заңмен айқындалған арнайы нышандардың жиынтығы болып табылады. Сонымен қатар құқық құрамы болмаса құқық болды деп есептелмейді. Құқық құрамын анықтау үшін алдымен бұзылған құқықтың қандай типте екенін анықтау керек. Құқық бұзушылық төрт элементтен, нышаннан тұрады. Олар: объект, субъекті, объективтік жағы, субъективтік жағы. Бұл жоғарыдағылардың біреуі болмаса құқық бұзушылықтың құрамы жоқ деп саналады [4].

Құқық бұзушылықтың субъектісі деп жауапқа тартуға қабілеттілігі бар, құқық бұзушылық жасаған сәтте заң білген арнайы жасқа толған адамды айтады. Құқық бұзушылықтың субъектілері болып заңды тұлғада табылады. Мысалы: газет жеке адамның, ар-намысы жеке адамның ар намысын қорлайтын мақала

басқаны үшін жауапқа тартылады. Субъект жалпы және арнайы болып екіге бөлінеді. Жалпы субъектіге тоқталатын болсақ – барлық адамдардың жасаған құқық бұзушылығы үшін жауапқа тартылады. Мысалы, кісі өлтірудің субъектісі жалпы субъектіге жатады. Адамды кімде болса өлтірсе: жас, кәрі, әйел. Бұл жерде мамандық жынысы, жас шамасы әсерін тигізбейді.

Құқық бұзушылықтың құрамының бір тарабы болып құқық бұзушылықтың субъективтік жағы қарастырылады.

Құқық бұзушылықтың субъективтік жағы деп субъектінің жасаған іс-әрекетіне деген психикалық қатынасын айтады. Құқық бұзушылықтың субъективтік жағын адамның құқық бұзушылықты жасауға жол берген әлеуметтік-психологиялық механизімін сипаттайтын элементтерді құрайды. Субъективтік жағынан алып қарағанда барлық құқық бұзушылық алдымен кінәнің болуына байланысты. Бұл тұрғыдан қарағанда құқық бұзушылық құқық бұзушының еркін және санасы арқылы жол берілетіні кінәлі әрекет болып табылады. Сондай-ақ субъективтік жақ негізінде кінә, себеп және мақсат сияқты ұғымдарды қамтиды. Бұл нышандар құқық бұзушылық жасаған субъектілердің ішкі сезімін оның психикасындағы процесстерді кеңінен қамтиды. Олардың барлығын толық анықтау арқылы адам жасаған құқық бұзушылықтың қоғамға қауіптілігімен айқындалады, жаза мөлшеріне әсер етеді. Субъективтік жақта кінәнің болмауы мүмкін емес.

Объект дегеніміз – құқық бұзушылық қол сұққан қоғамдық қатынастардың жиынтығы және оның нәтижесінде зиян зардаптардың пайда болуын айтады. Жалпы қоғамдық қатынастар кең ауқымды және қоғамның барлық салаларына қатынасы болғандықтан көптеген мүдделерін қамтиды. Мүдде бар жерде қатынастарда пайда болады. Құқық нормаларының негізгі функциялары қоғамдық қатынастарды реттеу және құқық бұзушылықтан сол қатынастарды тиімді қорғау болып табылады. Құқықтық нормаларды реттеу функцияларына байланысты топтастырып қарағанда арнайы бір қоғамдық қатынастарды реттейді [5]. Кейбір құқықтық нормалар мүліктік қатынастарды реттесе, басқалары экологиялық, қаржы, отбасы, әкімшілік, банк, сайлау, инвестиция, жер сияқты қатынастарды реттейді. Осыған байланысты құқықтық нормалар реттеу пәніне байланысты конституциялық – құқықтық және т.б. болып жіктеледі. Сондықтанда құқық бұзушылық мүдделерге қол сұғады, қауіп қатер, зиянды зардаптар тудырады.

Құқық бұзушылықтың объективтік жағының элементіне әрекет немесе әрекетсіздігін зиянның арасындағы себептік байланыс және келтірілген залал жатады. Заң теориясында себепті байланыс дегеніміз келтірілген зиянның басты және тікелей себебі құқыққа қайшы әрекет-әрекетсіздік болып табылатын зиянды нәтиже арасындағы объективтік байланыс болып табылады. Мұнда зиян құқық бұзушылықтың теріс нәтижелерінің жиынтығы ретінде қарастырылады. Қандайда бір заттың құндылықтың жойылуы оларды пайдалануға шек қою, азаматтардың бостандығына қол сұғу, олардың объективті құқықтарын бұзу.

Құқық бұзушылықтың объективтік жағы іс әрекет, себепті байланыс және зиянды зардапты қамтиды. Іс-әрекет арқылы құқық бұзушылық жасалады. Ал

әрекет болса адамның заң құқық нормаларын тиым салған қоғамға қауіпті зиян әкелмеуіне ықпалын тигізеді.

Әрекетсіздік – жасауға тиісті әрекетті жасаудан бастартып қоғамға қауіпті мінез-құқық таныту.

Құқық бұзушылықтың объективтік жағы құқыққа қайшы деп саналатын әрекет жасау немесе құқық нормаларында көрсетілген құқыққа сай құқықтың туындауы. Ол құқықпен қорғалатын қоғамдық қатынастың тікелей зиян келуі немесе осындай зиян келуіне байланысты қоғамда құқық бұзушылықтар айқындалады. Объективтік құқық құқық нормалары қорғайтын мүліктік немесе мүліктік емес игілік.

Құқық бұзушылықтың себептері төңірегіне ежелден осы күнге дейін сан түрлі пікірлер айтылуда. Айтылған ойларды тұжырымдасақ адамдардың құқықтық нормаларының бұзылуы, ең алдымен әлуметтік және биологиялық жағдайлар әсер ететіні байқалады. Мұндағы әлуметтік жағдай деп отырғанымыз – отбасы мектеп қызмет істейтін ұжым, жалпы қоғам өмірінің әсері. Бірақ бұлар әр адамға әр түрлі ықпалын тигізеді. Биологиялық жағдайлар бір отбасында тәрбиеленіп өскен балалардың ой-өрісі сапалы әр түрлі болатындығы белгілі. Біреуі мейірімді, біреуі салмақты тағы басқалары биологиялық көзқарас болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Жоламан Қ.Д., Мұқтарова А.Қ., Тәукелев А.Қ. *Мемлекет және құқық теориясы.* – Алматы, 2005.
- 2 Маймақов Ф. *Қазақстан Республикасының саяси-құқықтық тарихы. Оқу құралы.* – Алматы: «Ғылым», 2000.
- 3 Ибраева А.С., Ибраев Н.С. *Теория государства и права.* Алматы, 2003.
- 4 Абдулаев М.И. *Теория государства и права. Учебник.* А, 2004. 2-е изд.
- 5 Алауханов Е.О., Рахметов С.М. *Қазақстан Республикасының Қылмыстық құқығы.* Жалпы бөлім.- Алматы: Жеті жарғы, 2001.

Құнанбаев С.Қ.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРАВОНАРУШЕНИЯ

Аннотация. *Неправомерное поведение или правонарушение –одно из тех социальных явлений, которые представляют интерес для теоретического и практического правового знания. Правонарушение, будучи весьма распространенным явлением, затрагивает самые различные сферы общественной жизни, обусловленные многообразными процессами. Они отличаются высоким динамизмом не только в пределах определенных государств, но и в рамках отдельного региона.*

Д.А. Қалым
«Bolashaq» Академиясының МЮ-22-2 тобының магистранты
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., қауымдастырылған профессор А.Ж. Әбдіжәми

АЛАЯҚТЫҚТЫ ТЕРГЕУДЕ НЫҚТАЛАТЫН МӘН ЖАЙЛАР

Қылмыскер алаяқтар алдау жолымен әрекет жасап, біраз уақыт жәбірленушімен қатынаста болады. Осыған орай жәбірленушілер қылмыскердің белгілерін, киімін және мінез құлқын толық сипаттап беріп қылмысты тез арада ашуды жеңілдетеді.

Мүлікке қарсы қылмыстардың криминалистік сипаттамасының мәліметтерін пайдалана отырып, осы оқиғаға байланысты келіп түскен ақпараттарды ескере отырып тергеуші қылмысты жасаған тұлға туралы болжау ұсынады. Қылмыскердің жынысы, жобалап жасы, оның жәбірленушіге қаншалықты жақындығы, басқа да қылмыскердің жеке тұлғасын сипаттайтын, қылмысқа қанша адам қатысқаны туралы болжамдар.

Болжау-бұл логикада өтіп жатқан оқиғаларды түсіндіретін гипотезаның бір түрі. Болжау-бұл тергеу барысында тексеріліп жатқан оқиғаға қатысты тергеушінің кез келген болжамы не жорамалы емес, бұл тек қана фактілі деректерге негізделген болжам және олардың дұрыс түсінігі болып табылады.

Болжау-өзінің қисынды табиғаты бойынша толық емес болжамды ілімнен толық және шынайы ілімге өтуін қамтамасыз ететін күрделі ойлау нышанынан тұратын гипотезаның бір түрі [1, 36 б.].

Қылмысты тергеуде болжау деп тексеріліп жатқан оқиғаның мәні немесе оның жеке мән-жайларының, фактілер арасындағы себепті байланыстың пайда болуы туралы өкілетті тұлғаның ой пікірін айтамыз.

Белгілі тұлға қылмысты жасады деген болжау келесі қажетті нәтижелерге әкеліп соқтырады:

1. Нақты тұлға-алаяқ, қылмыс жасау кезінде оқиға болаған жерде болған.
2. Қылмыс жасалу кезінде нақты тұлғаның қолында қару болды.
3. Бұл тұлғаның тергеліп жатқан қылмысты жасау кезінде пайдакүнемдік ниеті болды.

Осы аталған нәтижелер нақты дәлелденген жағдайда ғана, қылмысты нақты тұлға жасады деген болжау шынайы болады.

Болжау алаяқтың жеке тұлғасын анықтау үшін, оның басқа қылмыстарға қатыстылығын белгілеу мақсатымен ұсынылады.

Алаяқтық қылмысын тергеу барысында келесі негізгі сұрақтар анықталуы тиіс:

- 1) Алдау және сенімге қиянат жасау жолымен бөтеннің мүлкін иелену факті болды ма.

2) Алаяқтық қандай әдіспен жасалды (алдау не болмаса сенімге киянат жасау).

3) Алаяқтықпен байланысты келісімнің түрі (алып-сату, банк салымы және т.б)

4) Алаяқтық қай жерде жасалды.

5) Алаяқтық қай уақытта жасалды.

6) Қылмыстың аяқталғаны туралы мәліметтер

7) Алаяқтық жолмен кінәлінің алған құнды заттардың саны және бағасы.

8) Қылмыс қандай тәсілдің көмегімен жасалды, алаяқ ғылыми-техникалық құралдарды пайдаланды ма.

9) Алдап және сенімге киянап жасау жолымен жәбірленушіге келтірілген материалдық зардаптың себептік байланысын анықтау.

10) Қылмысты кім жасады, алаяқтардың белгілері, жалпы саны, әр қайсының ролі, істеген әрекеті.

11) Қылмыстық әрекет бағытталған мүлік қайда.

12) Жәбірленуші кім, оның материалдық жағдайы.

13) Материалдық зардаптың көлемі және жәбірленушінің талап арызын қамтамасыз ету мүмкіндіктері қандай.

14) Қылмыстық жауапкершілікке тартылатын алаяқ туралы мәліметтер

15) Тергеліп жатқан қылмыстық істің субъективтік жағы, яғни алаяқтық әрекеті қасақана, пайдакүнемдік мақсатпен және арнайы ниетпен жасау фактілері болады.

16) Айыптының кінәсін жеңілдететін жағдайлар. Жеңілдетін жағдайларға ҚР қылмыстық кодексінің 53 бабында бекітілген жағдайлар жатады.

Ауырлатын жағдайларға жалпы қылмыстың барлық түріне қатысты жағдайлар және келесі қылмыстың квалификациялық белгілері жатады:

а) алаяқтықты топтасып алдын ала сөз байласып не қайталап, не болмаса қызметті пайдаланып жасау.

б) Алаяқтықты ұйымдасқан топпен не көп мөлшерде, не болмаса екі және одан да көп рет талан-таражға салу және корқытып алу қылмысы бойынша жауапкершілікке тартылған тұлға жасаса.

17) Алаяқтық қылмысын жасауға себеп болған жағдайлар, оларға әдетте келесілер жатады;

а) материалдық байлықты таратушы тұлғалардың әрекеттеріне, тиісті лауазымды тұлғалардың бақылау жүргізбеуі;

б) алаяқтардың қолданатын қылмыс жасау механизмі және әдістері туралы ақпараттарды уақытылы азаматтарға хабарламау;

в) кәсіпорын, мекеме, ұйым қызметкерлерінің мамандық дәрежесі төмен болуы және олардың уақытында алаяқтың берген құжатындағы жалған белгілерін анықтай алмауы.

г) материалдық байлықты алушы тұлғадан құжаттарды толық алмау.

д) үміткерге материалдық байлықты беру туралы сұрақты шешу барысында, қызметкерлердің қажетті тексерулерді жүргізбеуі.

Субъектіні сипаттайтын құрамның белгілері көп емес. Бұл барлық

азаматтардың заң алдында теңдік принципіне байланысты.

Қылмыскердің жеке басының барлық қасиеттерінен оның қылмыстық жауап беру қабілетін білдіретін қасиеттерін бөліп алып қарастырған жөн. Өйткені, қылмысқа қабілеттілік қасиеттерінің қылмыстық-құқықтық мәні бар. Бұл қабілеттерге заңда көрсетілген жасқа жету және ес-ақылдың бүтіндігі кіреді [2, 93 б.].

Демек, алаяқтықтың субъектісі есі бүтін, қылмыс жасаған сәтте белгілі бір жасқа, яғни 16 жасқа жеткен жеке адам бола алады.

Алаяқтық үшін қылмыстық жауапкершіліктің 16 жастан басталуының мәнісі бұл қылмыстың тек қоғамға ерекше қауіптілігінде ғана емес, сондай-ақ, жасөспірімнің қылмыс жасау мүмкіндігі және қылмыстың бұл түрінің кәмелетке толмағандар арасында көп тарағандығына байланысты болса керек. Осы тұрғыдан алып қарағанда алаяқтық қарақшылық пен тонаудан мүлде өзгеше.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1 Криминалистика. Учебник / под.ред. Р.С.Белкина. М.И., Горниева Л.М. Тактика допроса. -М., 1970

2 Романов В.В. Юридическая психология. -М., 2018.

ӘОК 342.92

Е.Ә. Құтымов

«Volashaq» академиясының 4-ші курс студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: Г.К. Отыншиева

ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстанда әкімшілік құқықты дамытудың құқықтық ғылымы мен практикасы «әкімшілік құқық бұзушылық» және «әкімшілік жауапкершілік» санаттарының ажырамас екенін көрсетеді. ҚР ӘҚБтК Ерекше бөлігінде көзделген құқық бұзушылық құрамының барлық белгілері бар іс-әрекет жасау әкімшілік жауаптылықтың негізі болып табылады [1].

Әкімшілік құқық бұзушылықтың мәні ҚР ӘҚБтК-нің қолданыстағыға сәйкес былайша айқындалған:

ҚР ӘҚБтК сол үшін әкімшілік жауаптылық көзделген, жеке тұлғаның құқыққа қарсы, кінәлі (қасақана немесе абайсызда жасаған) әрекеті не әрекетсіздігі немесе заңды тұлғаның құқыққа қарсы әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады.

Қолданыстағы кодекстің Ерекше бөлігінің нормаларын талдай отырып, әкімшілік жауапкершілік құқықтың әртүрлі салаларының – әкімшілік, жер,

экологиялық және басқа нормаларды бұзғаны үшін белгіленеді деп айтуға болады. Әкімшілік құқық бұзушылықты анықтау сипаттамаларын әкімшілік деликтология мәселелерімен айналысатын қазақстандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінен табуға болады. Әкімшілік құқық бұзушылық институтын зерттеуді Шергин а. п., Мышалев М.Б., Коренев а. Н., Салищева и. Г., Сорокин В. Д., Бахрах Д. Н. және басқа да көптеген ресейлік авторлар жүргізді. Қазақстандық авторлардың қатарында А. С. Бахралинова, С. Т. Әлібекова, Б. А. Жетпісбаева, Д. Ш. Сартаев және т. б. бар.

Авторлық ұстанымдарды ескере отырып тұжырымдалған әкімшілік құқық бұзушылықтың анықтамаларына бірнеше тәсілдерді ғана келтіреміз. Бахрах Д. Н. «Әкімшілік құқық бұзушылық - бұл әрекет немесе әрекетсіздік түрінде болатын девиантты мінез-құлық құқықтық патологиясының нұсқасы» [2]. Біз сондай-ақ Әкімшілік құқық бұзушылықтар жасау көптеген адамдардың, қоғамның, басқарудың әртүрлі салаларының және т. б. мүдделері мен құқықтарының жұмыс істеуін бұзуға әкеп соғады деп санаймыз.

Бұл әсіресе әкімшілік құқық бұзушылықтардың түрлері қамтылған ҚР ӘҚБтК Ерекше бөлігінде айқын көрінеді. Сонымен, Д. Н.Бахрах «әкімшілік құқық бұзушылық» және «әкімшілік құқық бұзушылық» категориялары әртүрлі екендігі атап өтілді. Біріншісі тек орындалмағанын, әкімшілік құқық нормасы бұзылғанын көрсетеді. Бірақ мұндай әрекетті өте қажет болған жағдайда, яғни кінәлі емес адам жасай алады. Ал құқық бұзушылық-бұл заңсыз, кінәлі әрекет. Сонымен қатар, Әкімшілік құқық бұзушылық әкімшілік құқықты реттеу саласына жатқызылған салаларда ғана емес, қаржы, Жер, Салық құқығы салаларында да болуы мүмкін [2].

Қарастырылып отырған аспектілер бойынша ғылыми әдебиеттер мен арнайы әкімшілік заңнаманы талдау «әкімшілік құқық бұзушылық» институтының құқықтық мазмұнын егжей-тегжейлі сипаттауға және негізгі белгілерді анықтауға мүмкіндік береді. Әкімшілік құқық бұзушылықтың құқықтық санатының мазмұнындағы анықтамадан көріп отырғанымыздай, біз негізгі белгілерді көре аламыз: қоғамға қауіптілік, құқыққа қайшылық, кінәлілік, жазаланушылық.

Құқық бұзушылық теориясын зерттеу төртінші белгі ретінде қоғамдық қауіп деп аталатынын көрсетеді. Алайда, заң шығарушы ҚР ӘҚБтК-нің 25-бабының 1-бөлігінде бұл белгіні көрсетпейді. Әкімшілік-құқықтық ғылымда әкімшілік құқық бұзушылықтарды сипаттаудағы қоғамдық қауіптілік белгісі бойынша пікірталастар бәсеңдемейтінін атап өткен жөн. Ғалымдардың пікірлері екіге бөлінеді, кейбір авторлар қоғамдық қауіптің белгісі қылмыстық құқық бұзушылықтарға, ал әкімшілік қауіп – қатерге немесе зияндылыққа тән деп санайды. Авторлардың көпшілігі бұл туралы ойлауға бейім.

Біздің ойымызша, қоғамдық қауіптің белгісі әкімшілік құқық бұзушылықтың мәнін анықтайды. Әкімшілік құқық бұзушылықтың қаншалықты қоғамдық қауіпті екендігі және әкімшілік-құқықтық ықпал ету шаралары. Керісінше, егер қоғамдық қауіп болмаса, онда құқық бұзушылықтың өзі болмайды.

2014 жылы ҚР ӘҚБтК-нің қабылдануы «әкімшілік құқық бұзушылық» институтының жаңа кезеңінің дамуын белгіледі. Бұл кодификацияланған актінің айрықша ерекшелігі-басқа кодекстерден айырмашылығы, ол материалдық және іс жүргізу нормаларын қамтиды. Бұл Қазақстанда дербес әкімшілік іс жүргізу кодексінің әлі қабылданбағанына байланысты екені анық. Әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамын түсіну құқық бұзушылықты нақтылау, оның дұрыс біліктілігі мақсатында қажет. Сонымен, заң ғылымындағы әкімшілік құқық бұзушылық құрамының анықтамаларына жүгінейік. Сонымен, А. Б. Агапов әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамы - бұл болуы әкімшілік жауапкершілікке әкеп соғуы мүмкін Нормативтік-құқықтық актілермен бекітілген белгілердің (элементтердің) жиынтығы, ал басқалары әкімшілік құқық бұзушылықтың (ішкі) құрылымын құрайтын заңды элементтердің жиынтығы оның заңды құрамы ретінде сипатталады деп мәлімдейді.

Әкімшілік құқық теоретигі А. А. Таранов келесі тұжырымды ұсынды. Әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамы - әкімшілік заңнамада белгіленген белгілердің жиынтығы, олар болған кезде қандай да бір іс-әрекет не әрекетсіздік құқыққа қайшы, кінәлі деп танылуы және әкімшілік жауаптылыққа әкеп соғуы мүмкін [3, 134-б.].

Сонымен, қорытындылайық: әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамы - бұл әрекетті (әрекетсіздікті) әкімшілік құқық бұзушылық ретінде сипаттайтын заңнамада белгіленген объективті және субъективті белгілердің жиынтығы. Ол шектеулі және толықтығымен сипатталады. Шектеу - белгілердің кем дегенде біреуінің болмауы жалпы құрамның жоқтығын білдіреді. Теориялық ережелер ҚР ӘҚБтК 741-бабының нормаларымен расталады, оған сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді бастау мүмкін емес, ал басталған іс жүргізу Әкімшілік құқық бұзушылық құрамы болмаған кезде тоқтатылуға жатады.

Әкімшілік құқық бұзушылық институтын одан әрі жетілдіру құқық бұзушылықтар мәлімделген басымдықтармен бірге жүруі тиіс. Осыған байланысты келесі бағыттар ұсынылады:

1. Құқық қолдану тиімділігін арттыру мақсатында әкімшілік жауапкершілікке тартудың сот практикасы нәтижелерге қол жеткізген елдердің халықаралық тәжірибесін теория және тәжірибе жүзінде зерделеу қажет.

2. Әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуда әлеуметтік функция мен және мемлекеттік қызметті нақты ажырату керек.

3. Қолданыстағы ҚР ӘҚБтК ғылыми-практикалық түсініктеме әзірлеу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ.

2 Бахрах Д.Н. Административное право. М. 2018 г.

3 Таранов А.А. Административное право Республики Казахстан: Академический курс. – 2-е изд., перераб. и доп. – Алматы: НОРМА-К, 2017. – С.134.

Малаев А.М.

Магистрант академии «Bolashaq»,
город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель заведующий кафедрой правовых и финансовых дисциплин, к.ю.н., профессор Кабжанов А.Т.

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КИБЕРПРЕСТУПНОСТИ

Профилактика информационных преступлений в настоящее время выходит в один ряд с такими опасными проявлениями беззакония как терроризм, экстремизм, наркотизм и коррупция. В науке информационные преступления или уголовные правонарушения в сфере информатизации и сети называют – киберпреступлениями.

В Послании Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г. «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» сказано о том, что «Внедряя новые технологии, государству и компаниям следует обеспечивать надежную защиту своих информационных систем и устройств. Сегодня понятие кибербезопасности включает в себя защиту не просто информации, но и доступа к управлению производственными и инфраструктурными объектами. Эти и иные меры должны найти отражение в Стратегии национальной безопасности Казахстана» [1]

Современные взгляды на некоторые аспекты киберпреступлений

В соответствии с рекомендациями экспертов ООН термин «киберпреступность» подразумевает любое преступление, которое может совершаться с помощью компьютерной системы или сети, в рамках, а также против компьютерной системы или сети.

Конвенция Совета Европы выделяет четыре вида компьютерных преступлений, связанных с нарушением конфиденциальности, целостности и доступности компьютерных данных и сети. Остальные преступления, в которых компьютер является орудием или средством совершения преступлений, должны рассматриваться как традиционные преступления, но правовые механизмы их расследования должны быть адекватными средствам совершения этих преступлений [2].

Казахстанским же законодательством была отмечена особая актуальность вопросов защищенности технических средств приема, передачи и накопления информации от несанкционированного доступа, в частности Законом РК «О национальной безопасности» от 26 июня 1998 года введением понятия «информационная безопасность», а также Указом Президента РК «О Концепции информационной безопасности РК». С закреплением в Уголовном кодексе РК главы 7 (Уголовные правонарушения в сфере информатизации и сети),

предусматривающее ответственность за такого рода деяния, правоохранительные органы получили реальную возможность борьбы с лицами, использующих компьютерную технику в преступных целях.

В целом, статистические данные о количестве зарегистрированных преступлений, предусмотренных статьей 205 УК РК за неправомерный доступ к компьютерной информации, создание, использование и распространение вредоносных программ для ЭВМ свидетельствует о том, что количество таких преступлений стремительно растет. Так, если в 2000 году зарегистрированных преступлений такого рода по стране было только 12, то в 2008 году их было в 5 раз больше. При этом следственным органам становится известно о совершении компьютерных преступлений не более 10 процентов деяний такого характера. А показатель раскрываемости таких преступлений имеет еще меньшее число. По отношению к общему числу совершенных преступлений, деяний подобного рода с масштабным ущербом совершается не так уж много. Гораздо больший урон наносят мелкие компьютерные жулики-изготовители фиктивных документов. Изготовление подложных документов, хищение денежных средств в крупных размерах с использованием компьютерной техники стали делом обычным [3].

Сегодня обычный рядовой пользователь компьютерной техники и сети может запросто произвести распечатку на принтере документов разного рода, бланков, свидетельств, штампов, сертификатов и т.д. Однако, компьютерная техника и средства коммуникаций на территории РК используются в большей степени не как объекты посягательства (для сравнения, неправомерный доступ к компьютерной информации, хищение машинного времени, а также денежных средств посредством электронной транзакции - это далеко не полный перечень преступлений, с которыми вынуждены бороться правоохранительные органы США, Канады, стран Европы и т.д.), а в большей степени как средства преступной деятельности [4].

Киберпреступность угрожает не только отдельным лицам или организациям, но потенциально - национальной безопасности любой страны, достигшей значительного уровня компьютеризации жизненно важных отраслей экономики.

С возрастанием роли Интернета в информационном пространстве возникает необходимость защиты прав и свобод человека и общества от информации, пропагандирующей насилие и жестокость, навязывания им ложной и недостоверной информации, от целенаправленного формирования негативного мировоззрения молодого поколения. При этом, источники внешних угроз могут находиться вне юрисдикции законодательства РК, что существенно затрудняет применение системы правовых мер.

Одной из актуальных проблем является отсутствие отечественных информационных технологий, что вынуждает массового потребителя приобретать импортную технику, не имеющую подтверждения соответствия требованиям информационной безопасности. Это представляет угрозу информационной безопасности баз и банков данных, а также возможной

зависимости страны от иностранных производителей компьютерной и телекоммуникационной техники и информационной продукции.

Жертвами преступников становятся учреждения, предприятия и организации, использующие автоматизированные информационные системы для обработки бухгалтерских документов, проведения платежей и других операций. Чаще всего мишенями киберпреступников становятся банки или счета физических лиц в тех же банках и финансовых организациях [5]. Но, пожалуй, наиболее уязвимыми для потока информационного мусора из Всемирной сети являются дети.

А иногда, жертвы компьютерной преступности (большинство из них, частные предприниматели) проявляют нежелание контактировать с правоохранительными органами, опасаясь распространения мнения о собственной халатности и ненадежной работе своей фирмы или организации, что тоже создает немалую проблематику в противодействиях преступности.

Основной целью киберпреступника является компьютерная система, которая управляет разнообразными процессами, и та информация, что циркулирует в них. В отличие от обычного преступника, что действует в реальном мире, киберпреступник не использует традиционное оружие, например, нож или огнестрельное оружие.

В послании Президента страны народу Казахстана «Казахстан - 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» в качестве долгосрочного приоритета определена национальная безопасность, одной из составляющих которой является информационная безопасность [6]. Современное состояние информационной безопасности в Казахстане показывает, что ее уровень в настоящее время не соответствует потребностям человека, общества и государства. Нынешние условия политического и социально-экономического развития страны вызывают обострение противоречий между потребностями общества в расширении свободного обмена информацией и необходимостью сохранения отдельных ограничений на ее распространение.

Особых методов для борьбы с компьютерными преступлениями не выделяют ни криминалисты, ни ученые-юристы, ни практики, ни IT-специалисты, используются те же методы и средства, что во всем мире. В мировой практике применяются в совокупности технические, организационные и правовые методы. К техническим методам можно отнести все те приемы, где для выявления незаконного проникновения в компьютерную сеть используется специальное оборудование. К организационным - мероприятия, которые направлены на повышение эффективности раскрытия киберпреступлений, в том числе совместные оперативно-профилактические мероприятия, направленные на выявление продукции и информации, запрещенной в свободном обороте, пропагандирующие экстремизм, терроризм, культ жестокости и насилия и детскую порнография. К правовым методам относятся разработка и совершенствования норм, устанавливающих ответственность за компьютерные

преступления, защиту авторских прав программистов, принятие международных договоров в данной сфере.

Все проблемы, связанные с раскрытием компьютерных преступлений, уже давно пересекли границы государств и получили международное значение. В настоящее время осуществляется постоянный обмен информацией и опытом со странами бывшего СНГ и дальнего зарубежья [7]. Для системной борьбы с преступлениями подобного рода в 2006 году был создан Национальный контактный пункт по борьбе с преступлениями в сфере информационных технологий, были внесены необходимые изменения в законодательство РК по вопросам совершенствования уголовной ответственности за преступления, связанные с новыми технологиями.

Конвенция Совета Европы о преступности в сфере компьютерной информации (ETSN 185) была подписана 23 ноября 2001 года в Будапеште. Она открыта для подписания как государствами - членами Совета Европы, так и не являющимися его членами государствами, которые участвовали в ее разработке. В частности, ее подписали Россия, США и Япония. Конвенция Совета Европы о киберпреступности подразделяет преступления в данной сфере на следующие группы.

Преступления, направленные против конфиденциальности, целостности и доступности компьютерных данных и систем: незаконный доступ (статья 2), незаконный перехват (статья 3), воздействие на компьютерные данные (противоправное преднамеренное повреждение, удаление, ухудшение качества, изменение или блокирование компьютерных данных) или системы (статья 4, статья 5). Также в эту группу преступлений входит противозаконное использование специальных технических устройств (компьютерных программ, разработанных или адаптированных для совершения преступлений, компьютерных паролей, кодов доступа, их аналогов, посредством которых может быть получен доступ к компьютерной системе в целом или любой ее части) (статья 6).

Преступления, связанные с использованием компьютерных средств. К ним относятся подлог и мошенничество с использованием компьютерных технологий (статьи 6, 7 и 8). Подлог с использованием компьютерных технологий включает в себя злонамеренные противоправные ввод, изменение, удаление или блокирование компьютерных данных, влекущие за собой нарушение аутентичности данных, с намерением, чтобы они рассматривались или использовались в юридических целях в качестве аутентичных.

Производство, предложение или предоставление в пользование, распространение и приобретение детской порнографии, а также владение детской порнографией, находящейся в памяти компьютера (статья 9).

Преступления, связанные с нарушением авторского права и смежных прав [2].

Согласно Конвенции каждое государство-участник обязан создать необходимые правовые условия для предоставления следующих прав обязанностей компетентным органам по борьбе с киберпреступностью: выемка

компьютерной системы, ее части или носителей; изготовление и конфискация копий компьютерных данных; обеспечение целостности и сохранности хранимых компьютерных данных, относящихся к делу; уничтожение или блокирование компьютерных данных, находящихся в компьютерной системе.

Конвенция также требует создать необходимые правовые условия обязать Интернет-провайдеров проводить сбор и фиксацию или перехват необходимой информации с помощью имеющихся технических средств, а также способствовать в этом правоохранительным органам. При этом рекомендуется обязать провайдеров сохранять полную конфиденциальность о фактах подобного сотрудничества.

В начале 2002 года был принят Протокол №1 к Конвенции о киберпреступности, добавляющий в перечень преступлений распространение информации расистского и другого характера, подстрекающего к насильственным действиям, ненависти или дискриминации отдельного лица или группы лиц, основывающегося на расовой, национальной, религиозной или этнической принадлежности.

Во многих странах мира в целях пресечения факта информационного преступления в последние годы специалисты по компьютерной безопасности начали сотрудничество с психологами, которые составляют профиль так называемого хакера, то есть преступника в сфере компьютерной информации и техники, который позволяет выявить уровень его квалификации и технической подготовки. Но следует отметить, что, хотя компьютерные специалисты и могут многое сказать о хакере и о методах его работы, но они никогда не смогут понять психологию его криминального мышления. Подобными вопросами занимаются клинические психологи, судебные эксперты и другие специалисты совместно с органами внутренних дел. Подобная практика активно используется в США, Европе и других странах, где киберпреступления широко развиваются. Некоторые ученые считают, что налаживание подобной практики и в нашей стране, где преступления в сфере информационных технологий пока неразвиты, позволит еще в зачаточной форме уничтожить основы киберпреступности. Для этого необходимо активизировать потребность международного сотрудничества.

Для обеспечения государственных органов полной, достоверной и своевременной информацией требуются принятие обоснованных решений, в том числе для защиты государственных информационных ресурсов, а также разработка отечественных средств защиты информации и системы подтверждения соответствия импортируемых технических средств установленным требованиям, а также дальнейшая проработка вопросов противодействия техническим разведкам, защиты от информационного оружия и совершенствования нормативной правовой базы в данной сфере. Необходима комплексная координация мер по защите информации в общегосударственном масштабе и на ведомственном уровне для обеспечения целостности и конфиденциальности информации [4].

Новые информационные технологии должны быть не только орудием, средством совершения преступлений нарушителями закона, но и должны стать эффективным наступательным инструментом в борьбе с различными угрозами и в том числе преступностью во всех ее проявлениях, в связи с чем нужно привлекать в государственные структуры высококвалифицированных специалистов по борьбе с компьютерной преступностью.

Список использованных источников

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г. «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции». <http://gb.akmzdrav.kz/poslanie-prezidenta>
2. «Европейская Конвенция по преступлениям в киберпространстве» // Будапешт, 23 ноября 2001 года (перевод: Институт проблем информационного права).
3. Крылов В.В. «Расследование преступлений в сфере информации» Глава 1, § 3 «Информация как элемент преступной деятельности».
4. Современные взгляды на некоторые аспекты киберпреступлений. <https://articlekz.com/article/9662>
5. Ахметов Е. «Киберпреступность в Казахстане» // Журнал «Законность и правовая статистика» 2009, № 2 (11).
6. Указ Президента Республики Казахстан «О Концепции информационной безопасности РК» от 10 октября 2006 года №199.
7. crime-research.ru Голубев В. «Стратегия и тактика борьбы с киберпреступностью в странах СНГ» 20 июня 2005 года.

УДК 341

Мухтаров М.Н.
mmuhtarov284@gmail.com
Студент 4 курса, Академия «Bolashaq»,
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель, к.ю.н., доцент кафедры ПиФД Абдакимова Д.А.

ПОНЯТИЕ И ГЕНЕЗИС МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса о международном механизме регулирования вооруженных конфликтов. Основное внимание уделяется рассмотрению конвенционного механизма международно-правового сотрудничества в сфере вооруженных конфликтов.

За последние десятилетия вооруженные конфликты унесли жизни миллионов гражданских лиц. Международные соглашения, которые обеспечивают международную безопасность пока не стали гарантией мирного взаимодействия между государствами. Человечество до сих пор не придумало

механизма, который был свел на нет или минимизировал бы последствия вооруженных конфликтов.

Согласно, Комментариям МККК к Женевским конвенциям 1949 г. Под вооруженным конфликтом понимаются, любые разногласия, возникающие между двумя государствами и приводящие к действиям вооруженных сил, являются вооруженным конфликтом по смыслу статьи 2, даже если одна из сторон отрицает существование состояния войны. Не имеет значения, как долго продолжается конфликт или сколько в нем погибших. [1].

Если посмотреть на историю войн, которые были больше двухсот лет назад то можно увидеть, что на войне участвовали, как правило, только военнослужащие. Гражданские лица, за исключением тех, кто случайно оказался вблизи поля боя, войной не затрагивались. Спустя много лет, и в особенности после Второй Мировой войны, жертвы среди гражданского населения стали в разы превышать потери среди военных. Процент погибших на войне по отношению к населению Земли вырос в разы. Появление ядерного оружия, заставило поменять взгляды мирового сообщества на важнейшую проблему современности – проблему войны и мира. Главная проблема современных международных отношений является проблема мирного разрешения международных конфликтов, а также стабильности взаимоотношений между государствами [2, с.156].

В современном мире, важнейшей задачей каждого государства является работа по укреплению международной безопасности, при которой отсутствуют какие-либо внешние угрозы, а посягательства на законные права и жизненно важные интересы государства, осуждаются и наказываются, это и. Серьезные нарушения международного гуманитарного права стали распространенной практикой во многих вооруженных конфликтах. В определенных условиях некоторые из этих нарушений можно даже квалифицировать как акты геноцида, военные преступления или преступления против человечности.

К числу наиболее значимых факторов, которые оказывают отрицательное влияние на современное общество, относится опасность возникновения и распространения вооруженных конфликтов международного и немеждународного характера, большое желание отдельных государств значительно снизить важную роль механизмов, обеспечивающих международную безопасность, показать своё военное превосходство и готовность к боевым действиям. Специалисты в области международных правоотношениях отмечают, что войны становятся все более политизированными, т.е. в них преследуются, как политические, так и экономические цели, они становятся более ухищренными [3].

Необходимость выработки международного механизма, эффективных мер для вовлечения государств в международное сотрудничество, направленно на полное и эффективное обеспечение защиты права государства и личности не только в мирное время, но и в период вооруженных конфликтов, сегодня приобретает особую важность. Поэтому, государства, как ключевые субъекты международного права, стремились уменьшить пагубные последствия войн

путем создания общеобязательных для всех норм с целью, во-первых, ограничить воюющих сторон в выборе средств и методов военных действий и, во-вторых, защитить жертв участников вооруженных конфликтов.

По мере развития средств и методов ведения военных действий возникла необходимость разработки и принятия международно-правовых актов, регламентирующих правила войны. К первым таким актам можно отнести:

1) Женевская конвенция о защите раненых и больных во время войны 1864 г.,

2) Петербургская декларация об отмене употребления взрывчатых и зажигательных пуль 1868 г.

3) 13 Гаагских конвенций о законах и обычаях войны 1899 и 1907 гг. (О законах и обычаях сухопутной войны, об открытии военных действий, О правах и обязанностях нейтральных держав в сухопутной войне, Об установке автоматических контактных подводных мин. О бомбардировке морскими силами во время войны и др.).

Несомненно, что Гаагские конвенции 1899 и 1907 гг. были прогрессивными для своего периода существования, однако и они содержали недостаток в форме оговорки всеобщности, означавшей, что положения конвенций имели обязательную силу лишь для договаривающихся государств и только в том случае, если воюющие стороны в ней участвуют. Данная оговорка в значительной мере снижала эффективность норм, содержащихся в Гаагских конвенциях 1899 и 1907 гг. В дальнейшем указанная оговорка в договорах подобного рода не применялась [4].

Последствия Второй мировой войны для всего человечества были настолько устрашающими по количеству потерь среди мирного населения, существованием концентрационных лагерей, массовыми нарушениями обычаев войны, жестокому обращению с военнопленными, что привели к необходимости пересмотра и совершенствования законов войны. В результате работы над ошибками Второй Мировой войны, были приняты четыре Женевские конвенции о защите жертв войны: об улучшении участи раненых и больных в действующих армиях; об улучшении участи раненых, больных и лиц, потерпевших кораблекрушение, из состава вооруженных сил на море; об обращении с военнопленными; о защите гражданского населения во время войны.

Основным прогрессом в международно-правовом регулировании гуманитарных вопросов было то, что данные конвенции на основе опыта второй мировой войны регламентировали наиболее важные вопросы, такие как правовой режим гражданского населения в районах международных вооруженных конфликтов, признание за партизанами статуса воюющей стороны (комбатантов), запрет на уничтожение частной собственности, государственного и общественного имущества, не обусловленное военной необходимостью.

Позднее, как дополнения к Женевским конвенциям 1949 г., в 1977 году были приняты два Дополнительных протокола:

- Протокол I, направлен на защиту жертв международных вооруженных конфликтов, который расширил сферу применения положений Женевских конвенций 1949 г., распространив их на войны, посредством которых «народы

ведут борьбу против колониального господства и иностранной оккупации и против расистских режимов в осуществление своего права на самоопределение...»;

- Протокол II регламентировал защиту жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера. Основное внимание уделяется защите жертв вооруженных конфликтов, происходящих на территории какого-либо государства-участника между его правительственными силами и антиправительственными вооруженными силами или другими организованными вооруженными группировками, которые, находясь под командованием определенного лица или группы, осуществляют такой контроль над частью его территории, что позволяет им осуществлять непрерывные и согласованные военные действия и применять данный Протокол (п. 1 ст. 1). Другими словами, положения этого Протокола распространяются на внутренние вооруженные конфликты.

Важными международными соглашениями в этой области также являются:

- Гагская конвенция о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта 1954 г.;

- Конвенция о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) и токсинного оружия и об их уничтожении 1972 г.;

- Конвенция о запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду 1977 г.;

- Конвенция о запрещении или ограничении применения конкретных видов обычного оружия, которые могут считаться наносящими чрезмерные повреждения или имеющими неизбирательное действие, 1981 г., и три протокола к ней;

- Конвенция о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и о его уничтожении 1993 г.

Важную роль в деле ограничения и запрещения недозволенных методов ведения войны играют: Уставы Международных военных трибуналов и Нюрнберге и Токио 1945 г. и Конвенция о неприменимости срока давности к военным преступлениям и преступлениям против человечества 1968 г.

Особая роль в совершенствовании международного гуманитарного права принадлежит институциональному механизму сотрудничества. Данная форма сотрудничества предполагает существование международных институтов, на которые возложена задача по разработке, модернизации и развитию законов и обычаев ведения войны. Активными участниками в этом деле можно выделить международные организации

— как межправительственные, так и неправительственные: ООН, Международный Комитет Красного Креста, Лига обществ Красного Креста, Институт международного права, Ассоциация международного права и др.

При исследовании вопроса о вооруженном конфликте, необходимо подчеркнуть, что конфликты бывают несколько видов.

Проблема классификации вооруженных конфликтов на международный и немеждународный характер, имеет немало теоретических и практических вопросов, связанных с распространением на них норм международного права. Так, по мнению Э. Давида, вооруженный конфликт можно считать международным в шести случаях:

- 1) он является межгосударственным;
- 2) он носит внутренний характер, но по его поводу признается состояние войны;
- 3) он является внутренним, но имеет место вмешательство одного или нескольких иностранных государств;
- 4) он является внутренним, но в него вмешивается ООН;
- 5) он является национально-освободительной борьбой;
- 6) он является войной за отделение [5].

Немеждународный вооруженный конфликт – это столкновение с применением оружия между организованными антиправительственными группами и вооруженными силами правительства в пределах определенного государства. Зачастую внутренний вооруженный конфликт переходит в международный вооруженный конфликт, т.е. происходит интернационализация внутреннего вооруженного конфликта. По-другому, немеждународные вооруженные конфликты можно назвать гражданскими войнами.

Согласно законам и обычаям войны, весь процесс вооруженного конфликта от начала до его окончания должен соответствовать нормам международного права. В соответствии с Гаагской конвенцией об открытии военных действий 1907 г. такие действия не должны начинаться без предварительного и недвусмысленного предупреждения, которое имеет форму мотивированного объявления войны или ультиматума с условным объявлением войны. Данное положение Гаагской конвенции сохраняет свою юридическую силу и по сей день. Однако согласно определению агрессии, принятому на XXIX сессии Генеральной Ассамблеи ООН в 1974 г., объявление войны не может считаться фактом, превращающим незаконную войну в правомерную. Начало же агрессивных военных действий без объявления войны будет считаться как обстоятельство, за которое будет применена мера ответственности.

В попытках усилить влияние международного права на вооруженные конфликты нельзя забывать, что нормы поведения, выработанные в мирное время, в ходе боевых действий не могут противостоять давлению соображений чисто военной целесообразности. Поэтому сохраняется опасность, что при определенных условиях как это не раз случалось в прошлом - сохраняющиеся в арсеналах запрещенные виды оружия будут применены вновь.

Так, российское правительство не посылало в 1877 году формального объявления войны султану, но ограничилось сообщением Порте, через своего поверенного в делах, что дипломатические отношения между Россией и Турцией прерваны. Иногда момент начатия войны заранее определяется в форме ультиматума, в котором объявляется, что неисполнение данного требования в

известный срок будет считаться законным поводом к войне так называемый *casus belli* [6].

В мировой практике послевоенного периода, воюющие государства как правило избегают формального объявления войны, равно как и формулировки «война» для военных конфликтов.

Следует отметить, что объявление войны носит юридический характер. Согласно ст. 28 Закона Об обороне и Вооруженных Силах РК от 7 января 2005 года N 29 Состояние войны объявляется Парламентом Республики Казахстан в случае вооруженного нападения на Республику Казахстан другого государства (группы либо коалиции государств), а также в случаях, предусмотренных международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан. [7]

С началом военных действий воюющие стороны обязаны выполнять законы и обычаи войны. Однако объявление войны не всегда сопровождается началом военных действий. Например, Великобритания объявила войну Германии 3 сентября 1939 г., а начала военные операции против нее лишь в мае 1940 г. Но объявление войны автоматически влечет за собой юридическое состояние войны, а война — это прежде всего политико-юридическое состояние, сопровождаемое вооруженным противостоянием воюющих сторон.

Начало состояния войны влечет прекращение мирных отношений между воюющими государствами. При этом дипломатические и консульские отношения прерываются. Персонал дипломатических представительств и консульских учреждений должен покинуть территорию неприятельского государства.

Согласно ст. 44 Венской конвенции о дипломатических сношениях 1961 г. государство пребывания должно, даже в случае вооруженного конфликта, оказать содействие для скорейшего выезда пользующихся привилегиями и иммунитетами лиц, не являющихся гражданами государства пребывания, и членов их семей, независимо от их гражданства.

В заключение хотелось бы констатировать, что по мере того, как росло число войн, увеличивалось и количество нормативных актов, которые бы «ставили рамки» во время войны. Но с каждым годом методы ведения войны совершенствуются, а бесчеловечность и жестокость увеличивается в разы.

В октябре 2023 года мы стали свидетелями самых беспрецедентных военных преступлений в отношении Палестинских жителей со стороны Израиля. Множественные нарушения обычаев и законов войны, которые выразались в бомбардировках социальных объектов первой социальной и медицинской необходимости, отключение городов от жизненно-необходимых источников (света, воды, связи), продовольственная блокада, убийство мирных жителей и другие. Основная проблема заключается не в количестве нормативно-правовых актов, а в их действенности и необходимости. Международное сообщество уже давно стоит перед выработкой особого механизма привлечения к ответственности государств, виновных в развязывании вооруженных конфликтов, гибели гражданского населения. По нашему мнению, основная

задача перед мировым сообществом заключается не в том как наказать, а как предотвратить вооруженные конфликты.

Список использованных источников:

1) Как определяется в международном гуманитарном праве термин «вооруженный конфликт»? <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/armedconflictdefinition.pdf>

2) *Мир и война в XXI веке: опыт долгосрочного прогнозирования развития международных отношений / А. И. Подберезкин, М. В. Харкевич. Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) М-ва иностр. дел Рос. Федерации, Центр военно-политических исследований МГИМО МИД России. — М.: МГИМО–Университет, 2015. — 581 с.*

3) *Последствия вооруженных конфликтов на пути прочного мира и развития в Латинской Америке//Хроника ООН//<https://www.un.org/ru/chronicle/article/21989>*

4) *В.С.Иваненко. Непреходящее значение оговорки Мартенса, её истоки, причины и последствия: взгляд из России//Международный комитет Красного креста//<https://www.icrc.org/ru/document>*

5) *Практический словарь гуманитарного права//<https://slovar-gumanitarnogo-prava.org/content/article/4/mezhdunarodnyi-vooruzhennyi-konflikt-mvk/>*

6) *Объявление войны// Материал из Википедии — свободной энциклопедии//[https://ru.wikipedia.org/wiki/Объявление войны](https://ru.wikipedia.org/wiki/Объявление_войны)*

7) *Закон Республики Казахстан от 7 января 2005 года № 29-III «Об обороне и Вооруженных Силах Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.)// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1052592*

УДК 349.3

Некрасова Н.А.

natalya01_01@mail.ru

Магистрант, Хакасского государственного университета им. Н.Ф. Катанова
город Абакан, Российская Федерация

Научный руководитель: старший преподаватель Шведчикова Е.В.

ПРОБЛЕМЫ Внесудебных средств защиты прав человека в ОБЛАСТИ социального обеспечения

Аннотация: *Статья посвящена актуальным вопросам внесудебной защиты социальных прав граждан прокуратурой и уполномоченными по правам человека. Рассматриваются особенности социального законодательства и проблемы, с которыми сталкиваются государственные органы в своей практической деятельности по защите социальных прав граждан.*

Социальная сфера является основной сферой деятельности человека, поскольку включает в себя такие важные для него аспекты жизни, как медицинское обслуживание, социальное обеспечение, образование, трудоустройство, жилищные вопросы и т.д. Именно поэтому, социальное

обеспечение очень важная сфера в общественных отношениях и требует всестороннего развития и защиты.

В соответствии с ч. 1 ст. 39 Конституции Российской Федерации государство гарантирует каждому право на различные виды социального обеспечения [1]. Поэтому социальные права граждан находятся в центре внимания всей правозащитной системы государства.

Социальные права граждан защищаются не только на основании обращений в суд самих граждан, но и на основании заявлений прокуроров. Более того, из года в год наблюдается устойчивая тенденция к расширению практики рассмотрения гражданских дел по заявлениям прокуроров, поданным в защиту социальных прав граждан. Прокуратура в современной России является важнейшим правозащитным учреждением, процедурные и организационные особенности которого (централизация, эффективность и т.д.) Позволяют ему реагировать на нарушения прав человека еще до вмешательства суда. Механизм защиты прав человека носит различный характер, поскольку предполагает возможность того, что человек, права которого были нарушены, может самостоятельно выбрать такой способ их восстановления и защиты, который кажется ему оптимальным с точки зрения времени, затрат и процедурной сложности. Таким образом, российская правозащитная система выигрывает только от наличия независимого государственного института, главной задачей которого является защита прав и свобод человека.

Важнейшей составляющей правозащитной деятельности прокуратуры является рассмотрение обращений граждан, которые ожидают, что прокуратура быстро и эффективно отреагирует на их заявления.

Ежегодно Генеральная прокуратура Российской Федерации выявляет большое количество нарушений законов, множество незаконных правовых актов и в связи с этим подаются протесты, направляются представления об устранении нарушений закона. Должностные лица, нарушающие закон, права и свободы граждан, привлекаются к административной, дисциплинарной и финансовой ответственности.

Таким образом, правозащитная роль Генеральной прокуратуры Российской Федерации должна возрасти в контексте формирования верховенства закона, что является большой гарантией защиты прав граждан в нашей стране. В то же время эффективность правозащитной деятельности прокуратуры во многом зависит от обеспечения ее взаимодействия с судами, с органами законодательной и исполнительной власти, оперативности и своевременности действий, направленных на обеспечение защиты социальных прав граждан.

Уполномоченные по правам человека Российской Федерации и ее субъектов играют важную роль в защите социальных прав [2]. Уполномоченный систематически анализирует обращения граждан, что позволяет своевременно сообщать эту информацию в соответствующие органы, которые, в свою очередь, принимают меры по устранению и предупреждению преступлений. Обращения граждан являются основным источником, раскрывающим ситуацию в сфере соблюдения и реализации прав человека и гражданских свобод. Большинство

граждан, обращающихся к омбудсменам, являются социально уязвимыми слоями населения: малоимущие граждане, инвалиды, пенсионеры, многодетные семьи, матери-одиночки, сироты - все те, кто в силу жизненных обстоятельств не может в полной мере реализовать свои права.

Эффективность работы уполномоченного по правам человека во многом зависит от выполнения властями его рекомендаций. Практика показывает, что уполномоченные по правам человека Российской Федерации и ее субъектов, являясь важнейшим элементом государственного правозащитного механизма и не обладая конкретными государственными полномочиями, в то же время обладают достаточными полномочиями для эффективного реагирования на случаи нарушения прав человека. Восстановление нарушенных прав граждан является приоритетной задачей уполномоченных по правам человека, поэтому существует необходимость в совершенствовании этого института. Для его совершенствования необходимо:

Во-первых, наделить уполномоченных по правам человека Российской Федерации и ее субъектов правом законодательной инициативы, которое уже реализовано в некоторых субъектах Российской Федерации;

Во-вторых, укрепление аппаратов уполномоченных по правам человека Российской Федерации и ее субъектов, что обеспечит более амбициозную и эффективную политику в области прав человека;

В-третьих, повысить уровень доступа уполномоченных по правам человека к самым широким слоям населения путем организации разветвленной сети постоянно действующих приемных во всех регионах Российской Федерации.

Проблемы реализации социальных прав граждан связаны с рядом системных причин, в том числе с изменениями в социальной политике. В связи с этим соблюдение принципа недопустимости ухудшения социального статуса отдельных категорий граждан, своевременное уведомление органов государственной власти о предстоящих изменениях, а также использование механизмов предотвращения и устранения последствий и рисков, вызванных такими изменениями, становятся актуальными при реализации законотворческой деятельности политика государства.

Решение проблем в социальной сфере невозможно без привлечения институтов гражданского общества, особенно общественных организаций. Более того, в некоторых случаях некоммерческие организации имеют существенные преимущества перед государственными и муниципальными учреждениями, например, когда требуется нестандартное или индивидуальное решение вопроса, привлечение волонтеров и т.д. Были определены механизмы поддержки этих организаций в реализации их проектов, в частности путем финансирования деятельности общественных организаций, которые могут предоставлять социальные услуги населению и работать в тесном сотрудничестве с государственными учреждениями.

Эффективность реализации прав человека и гражданских свобод во многом зависит от наличия существующих механизмов общественного контроля. Его реализация позволит использовать различные формы участия граждан

(эксперты, волонтеры и т.д.), возможности самоорганизации населения (в республике, городе, микрорайоне) в решении социально значимых проблем. Такое использование потенциала институтов гражданского общества усилит общественный контроль за органами государственной власти и создаст необходимые предпосылки и условия для полной реализации прав и свобод граждан.

Были приняты положения, позволяющие НПО, при соблюдении ряда условий, получать финансовую поддержку своей деятельности из государственного бюджета [3]. Представляется, что реализация этих мер создаст условия для привлечения большего числа общественных организаций к осуществлению общественно полезной деятельности. Кроме того, в современных условиях экономического давления необходимо привлекать к решению социальных проблем не только общественные организации, но и социально ответственных представителей бизнеса.

Таким образом, социальные права и свободы могут стать реальными только при наличии правового механизма защиты прав человека, действующего в определенном политическом, социальном, социально-психологическом контексте, повышающем эффективность правозащитных институтов.

Эффективное функционирование правозащитного механизма предполагает четкую и скоординированную работу всех государственных органов по правам человека. Поэтому совершенствование механизмов внесудебной защиты прав человека и гражданина должно быть направлено, прежде всего, на:

- 1) совершенствование социального законодательства;
- 2) реформирование исполнительной власти, ответственной за выполнение социальных обязательств государства;
- 3) развитие законодательства в сфере внесудебной защиты прав граждан;
- 4) повышение моральных качеств и профессиональной правовой культуры представителей власти.

Список использованных источников:

1. Конституция Российской Федерации: принята всенародным голосованием 12 дек. 1993 г. с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01 июля 2020 г. [Электронный ресурс]. Официальный интернет-портал правовой информации <http://pravo.gov.ru>.
2. Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации: федер. закон от 28.12.2013г. № 442-ФЗ (в ред. от 25.12.2023 г.) // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2013. № 25, ст. 1401.
3. Бекишиева С.Р. Проблемы защиты социальных прав граждан // Юридический вестник Дагестанского государственного университета. 2021. №4. С. 20-24

Некрасова Н.А.

ӘЛЕУМЕТТІК ҚАМСЫЗДАНДЫРУ САЛАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ СОТТАН ТЫС ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа. Мақала прокуратура мен адам құқықтары жөніндегі уәкілдердің азаматтардың әлеуметтік құқықтарын соттан тыс қорғаудың өзекті мәселелеріне арналған. Әлеуметтік заңнаманың ерекшеліктері және мемлекеттік органдардың азаматтардың әлеуметтік құқықтарын қорғау жөніндегі практикалық қызметінде кездесетін проблемалары қарастырылады.

Оспанова Д.Е.
osdianaergali@mail.ru
Студентка 4 курса, Академия «Bolashaq»,
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры ПиФД Абдакимова Д.А.

ЗАЩИТА ПРАВ РЕБЕНКА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса международно-правовой регламентации прав ребенка. Рассматриваются основные международные документы, принятые международным сообществом для защиты прав представителей данной уязвимой категории граждан. В статье приводится сравнительный анализ на примере зарубежных стран.

Обеспечение и защита прав ребенка относится к глобальным проблемам современности, в решении которых заинтересовано все мировое сообщество. Во многих международных документах государства признают, что уважение прав и свобод человека является главным фактором мира, справедливости и благополучия, необходимых для обеспечения развития международного права и сотрудничества между всеми государствами. Все права человека универсальны, неделимы, взаимозависимы и взаимосвязаны. Права ребёнка являются неотъемлемой, составной и неделимой частью всеобщих прав человека. Несмотря на то, что ребёнок обладает теми же правами, что и взрослый, вследствие своего неполного физического и умственного развития он должен быть обеспечен особыми правами.

Вопросы прав ребёнка являются ключевой категорией, определяющей положение детей во всём мире. До недавнего времени проблема защиты прав детей не рассматривалась на международно-правовом уровне, а соответствующие вопросы решались в семье, на местном и национальном уровнях. Защита прав ребёнка в значительной степени обусловлена тем, насколько общество осведомлено о правах детей и о механизмах их реализации и защиты.

Современная внутренняя политика государства в период проводимой правовой реформы по вопросам защиты детей получила существенное развитие в конце XX века, когда во многих государствах обратили внимание на данную проблему и начали проводить работу по гармонизации своих национальных законодательств в соответствии с международными стандартами.

Вопрос о такой уязвимой категории граждан как ребенок является важным и актуальным и в свете того, что в последнее время, именно дети становятся объектом нарушений и преступлений не только внутри государств, но и транснациональной преступности. В настоящее время социально-правовое положение детей осложнилось: незаконная торговля, контрабандный провоз,

похищение, экономическая и сексуальная эксплуатация, а также проблемы в области биоэтики и злоупотребление, эксплуатация стали повседневной реальностью во всех регионах мира. Во всём мире миллионы детей заняты трудом, который препятствует их развитию и образованию и, а также лишает их средств к существованию в будущем. Многие из них вовлечены в наихудшие формы детского труда, которые причиняют необратимый физический или психологический вред либо даже угрожают их жизни. Такая ситуация представляет собой нетерпимое нарушение прав каждого ребёнка.

Согласно данным официальной статистики Совета Европы, из 2,2 миллиарда детей в мире 600 миллионов живут в условиях крайней нищеты. Это означает, что каждый четвертый ребенок живет менее чем на 1 евро в день. Каждый год почти 9 миллионов детей в возрасте до пяти лет умирают от болезней, которые вполне можно вылечить. Хотя 20 лет тому назад это число было намного выше, и оно продолжает снижаться. Каждый день от голода погибают 17 000 детей. По оценкам ООН, около 250 000 детей – мальчиков и девочек в возрасте 18 лет – связаны с вооруженными группами или вооруженными силами. Более 100 миллионов детей начального школьного возраста не посещают школы, при этом среди них больше девочек, чем мальчиков. [1]

Будущее каждой нации и человечества в целом потенциально зависит от подрастающего поколения, поэтому обеспечение прав детей и их правовая защита, безусловно, - составная часть международного права в области прав человека.

По нашему мнению, международное сообщество очень поздно обратило внимание на данную проблему. Только в 1989 году Организацией Объединенных Наций была принята Конвенция о правах ребенка, которую ратифицировали все страны, за исключением Соединенных Штатов Америки и Сомали. Эта конвенция стала первым обязательным международным документом, принятым в этой области, она вступила в силу 2 сентября 1990 года. Ее участниками являются 196 государств и мониторинг за выполнением Конвенции о правах ребенка осуществляет Комитет ООН по правам ребенка. Считаем, что государства должны были учесть последствия Второй Мировой войны и начать регламентацию прав ребенка сразу после войны. Так как, из истории нам известно, что именно дети становились участниками преступлений в той войне, когда их содержали в концентрационных лагерях, использовали в качестве живого щита, были объектами ужасных медицинских экспериментов.

Конвенция о правах ребенка является самым универсальным правозащитным документом, где поддерживается принцип «трех П» (начальные буквы трех английских слов -participation, protection, provide). Во-первых, Конвенцией поддерживается участие детей – в соответствии с их возрастом и зрелостью – в событиях в семье и обществе в целом, которые влияют на их судьбу (например, в судебных процессах или в процессах по усыновлению). Во-вторых, утверждается право защиты детей от всех видов жестокого обращения,

насилия, и действий, нарушающих их права. И, в-третьих, предусматриваются права, являющиеся гарантией от потенциальных нарушений [2].

Международный документ особо охраняет правовой статус ребенка при выполнении юридических процедур с ним, так при принятии любых решений – судебных, административных и т.д. – необходимо принимать во внимание интересы ребенка. Например, на практике судьи при установлении опеки над ребенком изучают разные аспекты его жизни и жизни родителей. При этом интересы ребенка важнее, чем интересы взрослых.

Необходимо отметить, что рабочий механизм Конвенции заключается в то, что каждые пять лет страны, подписавшие данный международный акт, должны направлять отчет в Комитет по правам ребенка о том, что они сделали для обеспечения прав, изложенных в Конвенции. Комитет состоит из независимых экспертов и после того, как он рассмотрит все представленные доклады – правительственные, а также от НПО – в Женеве проводится сессия для того, чтобы опросить представителей правительств, а затем принять ряд Заключительных замечаний. Они представляют собой рекомендации, которые страны должны выполнять для того, чтобы исправить или усовершенствовать те сферы, в которых, по мнению Комитета, Конвенция должным образом не соблюдается. Когда в следующий раз правительство представляет свой доклад, эксперты проверяют, были ли выполнены ранее взятые на себя обязательства. [1]

Несмотря на то, что Конвенция сделала существенный вклад в деле улучшения положения детей, факты показывают, что права детей нарушатся в большинстве регионов мира [3, с.19-35]. Следующая проблема защиты прав детей заключается в торговле детьми. По оценкам экспертов, каждый год около 120 000 женщин и детей продают из стран Восточной и Центральной Европы в Западную Европу. Выявленные в Европе проблемы вызвали озабоченность у Совета Европы и его членов. В результате были приняты рекомендации: Рекомендация 1065 (1987) по борьбе с торговлей детьми и другими формами эксплуатации ребенка; Рекомендация R (1991) 11 по борьбе с сексуальной эксплуатацией, порнографией и проституцией, и торговлей детьми и молодыми совершеннолетними; Резолюция 1099 (1996) по борьбе с сексуальной эксплуатацией детей.

На основании данных рекомендаций рядом государств были приняты меры. Например, в Главном управлении жандармерии по розыску без вести пропавших Бельгии было создано отделение, которое в настоящее время специализируется по борьбе с торговлей детьми. Министром юстиции было дано распоряжение создать группу розыска пропавших детей в рамках того же управления. Эта группа несет ответственность за координацию, оказание поддержки и проведение экспертизы по делам пропажи малолетних при обстоятельствах, которые вызывают обеспокоенность [4, с.111].

Одна из нерешенных проблем в международном праве, касающаяся защиты прав детей – это детский труд (детьми моложе 15 лет), который вызывает обеспокоенность правозащитников различных стран и лишает детей возможности посещать школу. Вовлечение детей в трудовую деятельность

является незаконной и опасной и вредит физическому, умственному и эмоциональному состоянию детей. Среди причин детского труда выделяют национально-культурные традиции, бедность и т.д. Очень часто дети задействованы для производства ковров, кирпичей, спичек, сахара, одежды, обуви, сигарет, фейерверков и т.д. Помимо этого, детей задействуют для переноски тяжестей, для выполнения домашних работ, при сборе урожая.

Определенную опасность и негативное влияние вызывает развитие Интернета и социальных сетей. Так, опасения связаны с воздействием неподходящих материалов (изображения насилия, пропаганда расизма, порнографии и др.), с возможностью подвергнуться оскорблениям или стать объектом действий педофилов. Также широко распространен такой вид преступности как использование детей в целях продвижения детской порнографии.

Все проблемы с нарушениями в сфере прав ребенка одинаковы и характерны для всех государств. Поэтому, необходима комплексная совместная работа всего международного сообщества, которая включает в себя не только разработку международных стандартов на высшем уровне. В первую очередь должна быть проведена организованная работа социальных работников, учителей, психологов, родителей, правоохранительных органов на национальном уровне, где они должны действовать в соответствии с данными мерами:

1. Индивидуальные действия, например, сообщение, подача жалобы или наведение справок, когда они узнают о ребенке, подверженном таким видам риска, или, когда они находят запрещенный или опасный материал в Интернете [5, с.109].

2. Просвещение детей с помощью информирования и обсуждения с ними конкретного вопроса.

3. Просвещение родителей, которые должны осознать опасность пользования Интернетом и изучить эти проблемы.

Еще одним действенным механизмом при рассмотрении вопросов защиты прав детей на национальном уровне являются уполномоченные по правам детей или омбудсмены, которые занимаются рассмотрением жалоб вышеназванной группы. Уполномоченные лица выступают от имени социальных работников, учителей, психологов, родителей, подавших жалобу или обращение и стараются улучшить и условия жизни отдельных членов этой группы, и положение группы в целом.

Практика назначения омбудсмена в качестве уполномоченных представителей впервые была зафиксирована в скандинавских странах, где первый омбудсмен по правам ребенка был назначен в Норвегии в 1981 году. Задача омбудсмена — это проведение независимого, беспристрастного расследования и проведение мер контроля по улучшению в областях, касающихся детей. Полномочия у омбудсмена широкие, так он управомочен проводить расследования, давать критическую оценку и публиковать свое мнение, но он не вправе изменить административную меру или аннулировать

административные решения. Омбудсмен выступает независимо от юридических представителей, родителей или опекунов, защищая права ребенка во всех видах гражданских и уголовных дел, в которые дети прямо или косвенно вовлечены [6, с.109].

Одной из важнейших проблем в области защиты прав детей – жестокое обращение с детьми, которое включает в себя все формы физического или психического насилия, причинение побоев или нанесение оскорблений, невнимательное, небрежное или жестокое обращение, эксплуатация, включая сексуальные посягательства на ребенка. Эта проблема характерна не только для развивающихся, но существует и в развитых странах. Данное правонарушение подразумевает любую форму недопустимого обращения, допускаемого родителями, опекунами, попечителями, педагогами, воспитателями и представителями органов правопорядка по отношению к ребенку.

Несмотря на то, что Европейский Союз является одним из самых богатых регионов в мире, дети в странах ЕС по-прежнему живут в условиях бедности. 9% детей в возрасте до 14 лет живут в домашних хозяйствах, в которых ни у одного взрослого нет оплачиваемой работы. За последние 20 лет в некоторых странах существенно возросла детская бедность и социальная изоляция, при этом самые маленькие дети сталкиваются с риском относительной бедности больше, чем какая-либо другая группа. [1]

Подобные действия отрицательно влияют на детей, формируют в них нежелание и неумение трудиться, а также ведет к воспроизводству насилия и жестокости в обществе. Выделяют четыре основные формы насилия: физическое, сексуальное, психическое, социальное.

Статистика показывает, что до 40% случаев насилия над детьми совершается в семье, 38% – в школах, детских учреждениях и т.п. В связи с этим необходимо формировать систему защиты прав детей, которая позволяет отслеживать и контролировать такие варианты нарушения прав ребенка.

Одним из примеров удачного правового регулирования данной проблемы являются США, где существует особая законодательная и институциональная система по защите прав ребенка. В Америке существует ряд законов, защищающие права и интересы детей. Например, есть закон, который предусматривает ответственность за неуплату алиментов и к его соблюдению относятся очень серьезно. Часто базы данных различных учреждений содействуют нахождению нерадивых родителей. В некоторых штатах также есть закон, на основании которого работодатель проверяет кандидатов на наличие родительских долгов. Кроме того, именно в США разработан законодательный механизм по привлечению к ответственности родителей за самые разные случаи нарушения прав детей.

Помимо признания прав детей, Конвенция признает и то, что детям может понадобиться особая защита, например, от домогательств, насилия, эксплуатации и жестокости. «Домашнее насилие» является одним из серьезных преступлений, к тому же осложняется тем, что он очень трудно доказуем и раскрывается он не на первоначальной стадии, а уже на этапе тяжелого

морального и физического насилия по отношению к ребенку. Считается, что в 70%-85% случаев насильник – это человек, которого ребенок знает и которому он доверяет. Каждый штат разрабатывает программы по защите детей от жестокого обращения взрослых. Учителя, социальные работники, психологи и другие лица, работающие с детьми, должны сообщать в социальные службы в случае возникновения малейших подозрений на случай «домашнего насилия». Помимо государственных учреждений существует ряд некоммерческих организаций, которые занимаются проблемами детей.

Многие дети в Европе страдают от насилия в семье, в сообществе, в детских учреждениях и в других условиях. В Центральной и Восточной Европе 35% опрошенных школьников заявили, что они подвергались издевательствам в течение двух месяцев до собеседования, при этом процент колебался от 15% до 64%. [1] Аналогичная американской системе защиты детей, такая система существует также и в Германии, Великобритании, Франции, скандинавских странах.

При исследовании механизма защиты прав ребенка, необходимо обратить внимание на такой инструмент системы защиты детей, как ювенальная юстиция, которая является особой системой правосудия для несовершеннолетних. Основу этой системы составляет доктрина «*parens patrie*». Согласно ей, государство ведет себя как попечитель или ответственное лицо за несовершеннолетних, защищая их от опасного поведения и вредного окружения [7, с.303]. В международной практике, в частности в Минимальных стандартных правилах ООН, касающихся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»), термин «*Juvenile Justice*» (ювенальная юстиция) означает «правосудие по делам несовершеннолетних». Данный подход основывается на двух идеях:

1. Подростки по развитию своему еще не способны в действительности осознавать свои поступки, и нести за них полную ответственность.
2. Подростки еще находятся в том возрасте, когда их можно перевоспитать, чтобы в будущем у них не было побуждений совершать какие-либо правонарушения.

Исходя из этого, считается, что правонарушитель важнее, чем само правонарушение. Рост преступности в конце XIX – начале XX века послужил причиной изменения системы правосудия по отношению к детям. Ювенальная судебная система впервые была создана в США, когда 2 июля 1899 в Чикаго впервые был создан специальный суд, который рассматривал дела исключительно несовершеннолетних. Новшество быстро распространилось по всей Америке и за ее пределами – в Великобритании (1908), Франции и Бельгии (1912), Испании (1918), Германии (1922), Австрии (1923). В 1931 ювенальные суды существовали в 30 странах.

Что касается нашей страны, то в Республике Казахстан контроль за детьми и семьями осуществляют органы опеки и попечительства. Основным законодательным актом в рассматриваемой сфере является Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года «О правах ребенка в Республике Казахстан».

Данный закон регулирует отношения, возникающие в связи с реализацией основных прав и интересов ребенка, гарантированных Конституцией Республики Казахстан, исходя из принципов приоритетности подготовки детей к полноценной жизни в обществе, развития у них общественно значимой и творческой активности, воспитания в них высоких нравственных качеств, патриотизма и гражданственности, формирования национального самосознания на основе общечеловеческих ценностей мировой цивилизации. Также в закон о «О браке и семье» включена отдельная глава, посвященная правам несовершеннолетних детей и их взаимоотношениям с обществом.

Республика Казахстан ратифицировала Конвенцию о правах ребёнка ООН в 1994 году, и в качестве выполнения своих международных обязательств предоставила четыре периодических доклада о реализации РК Конвенции о правах ребенка. В 2010 году Республикой Казахстан ратифицирована Конвенция о защите детей и сотрудничестве в отношении иностранного усыновления, которая дает право отслеживать судьбы детей в других государствах. На сегодняшний день идет подготовка к пятому периодическому докладу.

Говоря о национальном институциональном механизме необходимо отметить создание Комитета по охране прав детей в составе Министерства просвещения Республики Казахстан, осуществляющим регулятивные, реализационные и контрольные функции.

Необходимо отметить, определенная работа в сторону улучшения уже есть. Так, после ряда громких дел о сексуальных действиях в отношении несовершеннолетних ужесточили наказание за педофилию до 20 лет. С января 2018 года к химической кастрации приговорили 11 человек. Все эти осуждённые рассмотрены врачебно-консультативной комиссией. Также в 2019 году наряду с ответственностью работников здравоохранения введена ответственность педагогов и соцработников за несообщение в правоохранительные органы о фактах нарушения прав несовершеннолетних. Создана телефонная линия доверия, «Союз кризисных центров», куда могут обратиться сами дети, анонимно с любого телефона, включая мобильный, в круглосуточном режиме, номер 111 — Экстренная служба по вопросам семейно-бытового насилия [8].

Более того, 10 февраля 2016 года, была учреждена должность Уполномоченного по правам ребёнка в Республике Казахстан, целью которого, является обеспечение гарантий прав и законных интересов детей, а также восстановление их нарушенных прав и свобод во взаимодействии с государственными и общественными институтами.

Таким образом, можно отметить, что в Казахстане система защиты прав ребёнка сформирована. Имеются законодательная база, уполномоченный по правам ребёнка, государственные и общественные институты, однако основная проблема в том, что расписанные в законах инструменты не дают должного эффекта, так как, нет четкой и сложной комплексной работы на всех уровнях. Зачастую, родители остаются один на один со своей проблемой и бремя доказывания о нарушении прав их ребенка ложиться именно на них. Проведенное исследование показывает, что защита прав ребенка имеет

масштабный и глобальный характер в современности. Именно эта категория людей является самой незащищенной и даже бесправной в некоторых ситуациях. Нет ни одного государства в мире, которое могло бы похвастаться идеальным правовым механизмом по защите прав ребенка, и задача современного общества как можно лучше защитить будущее поколение от болезней, всех форм насилия, необразованности, нищеты, буллинга, преступности с помощью реально действующего механизма.

Список использованных источников

- 1) *Дети*. <https://www.coe.int/ru/web/compass/children>
- 2) «Конвенция о правах ребенка» (одобрена Генеральной Ассамблеей ООН 20.11.1989) (вступила в силу для СССР 15.09.1990) [Электронный ресурс] КонсультантПлюс URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9959/ (дата обращения: 17.02.2018)
- 3) *Права человека и международные отношения*. - М., 1982. С. 19—35;
- 4) *Игнатенко Г. В. Остапенко Д. Д., Международное право: Учебник для вузов*. - М., 1978. – 244 с.
- 5) *Михайловский Н. К. Права человека и современный мир*. Киев, 1980. – 211 с.
- 6) *Мовчан А.П. Международная защита прав человека*. - М., 1958. – 251 с.
- 7) *Колосов Ю. М., Кривчикова Э. С. Международное право: Учебник*. - М., 2000. – 480 с.
- 8) *Применяя к ребёнку силу, вы не уважаете в первую очередь себя». О правах детей в Казахстане и тех, кто их нарушает* <https://rus.azattyq.org/a/32436879.html>

Оспанова Д. Е.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТА БАЛА ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ

Аңдатпа. Мақала бала құқықтарын халықаралық құқықтық реттеу мәселесін зерттеуге арналған. Азаматтардың осы осал санаты өкілдерінің құқықтарын қорғау үшін халықаралық қоғамдастық қабылдаған негізгі халықаралық құжаттар қаралады. Мақалада шет елдердің мысалында салыстырмалы талдау келтірілген.

УДК 343

Оразкенов А.К., Хинцицкий И.П

Студенты Академии «Volashaq», город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель м.ю.н., преподаватель кафедры ПиФД Жүкен І.А

«ДЕДОВЩИНА» КАК ФАКТОР ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ В АРМИИ

Аннотация: в статье рассматриваются основные способы проявления дедовщины в армии, а также способы борьбы с ней.

Для того что бы понять какое влияние «Нарушение уставных правил взаимоотношений между военнослужащими» оказывает на военнослужащих нашей армии нужно сначала понять, что сам термин представляет собой. Нарушение уставных правил взаимоотношений между военнослужащими или в просто народе «дедовщина» — это неофициальная иерархическая система,

которая имеет насильственный характер виде унижения чести и достоинства, а также в нанесение вреда здоровью военнослужащему проходящему срочную службу в Вооружённых силах. История возникновения «дедовщины» происходит еще в новом веке в царской России. Когда «деды» (отслужившие солдаты 25 лет и более) начали учить новобранцев выживать, видя в этом воспитательный характер, а также укрепления духа армии и проявления дисциплины к старшим по званию. Предвидя, что солдат во время боевых действия, пройдя такую школу выживание будет относиться к своим сослуживцам с пониманием и почтением, а главное вовремя атаки подставит плечо. Как высказывался поэтому поводу русский полководец Суворов А. В. «Сам погибай, а товарища выручай» [1]. Что означает, это половица во время боевых действий думай не только о себе, а еще о товарища – сослуживцах. Но так же карались офицеры, которые вымогали у новобранце - ефрейторов денежные суммы. К примеру генерал-лейтенант Филипп Осипович Паулуччи в своем дневнике писал «унтер-офицер Ермолаев, взял у рекрута 5 руб. наглым образом. За таковой непозволительный и нетерпимый в службе поступок, разжаловав в рядовые одного унтер-офицера, предписываю прогнать его шпицрутенами чрез 500 человек один раз, а взятые деньги от него отобрать и отдать рекруту.» Так же признаки «детовщины» проявились в Советской армии. А именно после Первой и Второй мировой войны, когда солдаты которые уже воевали начинали использовать методы насильственного характера к военнослужащим низшего ранга преследуя условно «воспитательные цели». Примером «дедовщины» является случай происшедший в 1919 году. Трое старослужащих забили до смерти своего сослуживца. Причина являлась отказ солдата выполнять грязную работу сослуживцев [2].

Так же одно из версии проявление дедовщины в Советской армии называют сокращения срока службы по призыву с трех до двух лет. Так же эту версию подкрепляет дефицит призывников связаны с демографическими последствиями Великой отечественной войны.

Можно выделить следующие причины дедовщины:

1. Мирное время. На первый взгляд это может показаться странным, но на самом деле люди более агрессивны в мирное время, чем в военное. Дело в том, что в военное время люди ценят жизни товарищей, и солдаты понимают, что судьба всей группы зависит от того, как вы относитесь к своим товарищам. В конце концов, в трудные времена ваши друзья могут прикрыть вас. В мирное время, при отсутствии войны, человеческая жизнь обесценивается, особенно в замкнутых пространствах. Именно по этой причине сегодняшняя военная служба подобна тюрьме, где действуют свои собственные законы и предписания;

2. Отсутствие занятости. В настоящее время призывники не служат во многих воинских частях. Многие люди делают всего несколько выстрелов за свою жизнь. В связи с чем, это не настоящая военная подготовка. Служба, на которой солдаты проводят большую часть своего времени, сидя в казармах или болтаясь в маленьких деревянных домиках. Однако человеку необходимо постоянно выплескивать энергию. В гражданской жизни мужчины тратят их на

спорт или другие подобные увлечения. В армии такого нет. Молодые люди не получают огромных физических нагрузок, поэтому накапливают энергию самостоятельно, а девать её некуда.

3. Пространство ограничено. Этот пример можно наблюдать в курятнике. Если курятник небольшой, но количество цыплят большое, то животное начинает вести себя агрессивно и устанавливает жесткую иерархическую структуру. То же самое наблюдалось в тюрьмах и воинских частях. Люди живут изолированно, и они не могут покинуть территорию. Соответственно, увеличилось и количество людей, находящихся в замкнутом пространстве, и в результате у вас получился тот же самый курятник.

4. Система иерархических отношений. В замкнутом пространстве между группами всегда устанавливается иерархическая структура, и ее система обычно жесткая. Тот, у кого был самый высокий уровень, смеялся над тем, кто был ниже его, и так далее. Вопреки ошибочным представлениям, слабым звеном обычно являются не сами слабые, а люди, которые не подходят для системы. Если лицо, не хочет придерживаться неформальные законы внутри группы, то он станет изгоем, но ему некуда бежать, он остаётся в системе. Поэтому, например, в некоторых случаях даже боксеры становились жертвами дедовщины. [3].

Безусловно, необходимо предпринимать различные профилактические меры по выявлению и искоренению подобного рода отношений, зачастую приводящих к неблагоприятным последствиям, для чего нужно разработать и внедрить эффективную систему по предотвращению проявлений отношений «дедовщины» в рядах военнослужащих.

В наше время над ликвидации «дедовщины» работают такие органы как военная прокуратура и военная полиция. С помощью различных проверок, в том числе медицинский (телесный) осмотр, который проходит раз в неделю в установленное время. Но этот способ с упразднением «дедовщины» работает в том случае, если будут оставлены телесные повреждения у потерпевшего военнослужащего. Но вопрос психологического насилия, всё время обходят стороной. Ведь его в таких условиях очень трудно доказать, так как сам потерпевший не желает обращаться к уполномоченным органом. Свезись с тем, что потерпевший-военнослужащий боится осуждения его действия со стороны остальных сослуживцев. Именно по этой причине факт дедовщины скрывается. Еще одним из фактов влияющие на отказ сообщать о «дедовщине» является неуставные взаимоотношения между военнослужащими высшего ранга к военнослужащим низшего ранга. В таком случае, военнослужащий, который подвергается такому виду насилию просто боится сообщать в установленные инстанции об этом. Основываясь при этом недоверием к военной полиции или военной прокуратуре, что его жалобу не рассмотрят.

Виду от безысходности военнослужащие в лице которых были совершены насильственные действия как физические, так и психологические характера совершают суициды. Один из таких случив был в Капчагае. Военнослужащий прыгнул с охранной вышки. После инцидента правоохранительные органы начали расследование части. Позже выяснилось, что послужило причиной такого

действия военнослужащего. Военнослужащий не закрыл кран, который вел в резервуар с водой. Жидкость переполнила резервуар и вытекла. Дежурный по роте потребовал с провинившегося военнослужащего объяснительную. В объяснительной солдат указал что это произошло случайно. Далее установилось что дежурный сержант привисил свои должностные полномочия оскорбил провинившегося солдата и ударил его по лицу. Позже приказал остаться дежурить провинившегося военнослужащего. Через пол часа провинившийся военнослужащий спросился с охраной вышки [4]. Подобных примеров в Казахстане наберется достаточно что бы усомниться в отсутствии «дедовщины» в армии.

За последнее время в Казахстане снизились суициды, совершаемые военнослужащими. Если сравнивать 2020 год, когда военнослужащие совершили 270 суицидов, то в 2023 году это число снизилось до 11. Это означает что работа военной полиции и военной прокуратура безусловно видна. Так же министр обороны РК Руслан Жаксылыков высказался по поводу гибели солдат в армии «Бывает, но из-за нарушений норм безопасности или когда происходит суицид, но я вам скажу, что 99% тех случаев суицида, которые произошли, они не связаны с прохождением воинской службы.»

Список использованных источников:

1. Наука побеждать / А. В. Суворов — «Эксмо», — (Великие полководцы)
2. Радов, Максим (социолог) Полезная «дедовщина» (366) 26.11.1999
3. <https://dzen.ru/a/XeZQcl1jYgCwddCu>
4. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-hazing-in-the-army-and-suicides/30892445.html>

Оразкенов А.К., Хинцицкий И.П.

**«ДЕДОВЩИНА» АРМИЯДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ФАКТОРЫ
РЕТІНДЕ**

Аннотация: Мақалада армиядағы дедовщинаның негізгі көріністері, сондай-ақ онымен күресу жолдары қарастырылады.

Е. Серімов
заң ғылымдарының кандидаты ҚР ІІМ Б.Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының ҒЗИ ПО тарихын зерттеу
орталығының ғылыми қызметкері, ,
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
А. Алдабаева
заң ғылымдарының магистрі,
Ж. Оралов
«Bolashaq» академиясы, 3 курс студенті
«Bolashaq» академиясының «құқықтық және қаржылық пәндер» кафедрасының
оқытушысы, Қарағанды қаласы, Қазақстан

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ КЕЙБІР ҰҒЫМДАР ҚАҚЫНДА

Аңдатпа: Мақалада қоғамдық тәртіпті қорғау мен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің Жаңа Қазақстан жағдайындағы ұғымдық белгілері анықталады. Бұлар ішкі істер органдарының қызметін ұйымдастырудың басты өлшемдері. Сондықтан авторлар полиция қызметінің құрылымдық жүйесі мен құқықтық регламентациясын, функцияларын егжей-тегжейлі қарастыру қоғамдық тіртіпті қорғаудың нысаны мен әдістерін жүзеге асыру деңгейін дұрыс анықтауға, ішкі істер органдарының өз қызметтерін жетілдіру бойынша қажетті міндеттерді белгілеуге, сондай-ақ күнделікті тәжірибенің талабына сай еліміздің құқықтық базасын реформалауға мүкіндік береді деп біледі.

Ішкі істер органдарының (бұдан әрі – ПО) әкімшілік қызметі қоғамдық тәртіпті және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, азаматтардың заңды құқықтарын қорғау, құқық бұзушыларға әкімшілік-процессуалдық қамтамасыз ету және әкімшілік өндіріп алу шараларын қолдану сияқты маңызды бағыттардан тұрады. Осыған байланысты мынадай мәселе туындайды: ПО-ның әкімшілік қызметі ұғымының астарында не жатыр десек,

бұл қызмет өзінің табиғаты жағынан – тікелей ұйымдастырушылық қызмет. Әкімшілік қызметтің ұйымдастырушылық маңызы оны іске асыру процесінде ішкі істер аясындағы міндеттерді шешу бойынша адамдардың белгілі бір мақсатқа бағытталған бірлескен қызметінің ұйымдастырылатындығынан көрінеді. Қызметі барысында ішкі істерді басқару жүйесінің қызмет етуімен байланысты мәселелер шешіледі, ішкі істер аясындағы қоғамдық қатынастарға қатысушылардың қызметі үйлестіріледі, бірлескен жұмыс ұйымдастырылады, оны орындау барысын бақылау және қадағалау жүзеге асырылады.

ПО-ның әкімшілік қызметінің құқықтық сипаттамасы ПО-ның (және де оның лауазымды тұлғаларының) азаматтармен, кәсіпорындармен және олардың

лауазымды тұлғаларымен қоғамдық қатынасқа түсетін әкімшілік-құқықтық реттелуден туындайды.

ПО-ның әкімшілік қызметі мынадай нысандарда жүзеге асыралады: құқықшығармашылық, құқық қолданушылық (құқық қорғау және регулятивті); ұйымдастырушылық іс-шараларды жүргізу; материалды-техникалық іс-қимыл, әрекеттерді (операцияларды) жасау.

Әкімшілік полиция, криминалдық және әскер полиция қызметтерінің түрлерін салыстыратын болсақ, онда әкімшілік полицияның жергілікті полиция қызметімен айналысатындығы, ал криминалдық және әскери полицияның алдын-ала тергеу және жедел-іздігі қызметін жүзеге асыратындығы көрінеді. өзінің қызметтерін жүзеге асыру барысында криминалдық және әскери полиция «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» заңға сәйкес қылмыстарды ашу және тергеу секілді негізгі міндеттерді атқарады.

Ішкі істер органдарының аталған бөліністерінің міндеттеріне қарағанда әкімшілік полициясының негізгі міндеттері қоғамдық тәртіпті және қоғамдық қауіпсіздікті сақтау мен қамтамасыз ету болып табылады, бұл «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 24 сәуірдегі заңда бекітілген. Бұл бөліністер мен қызметтердің ішкі істер органдарының құрылымдық бөліністері бола тұра, ең алдымен, мемлекет қойған міндеттерді орындау керектігімен байланысты. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары өзінің әрбір құрылымдық бөлінісінің алдына түрлі міндеттерді қояды, алайда олардың барлығы жалпы мақсатқа жетуге бағытталған – еліміздегі құқық тәртібін бір қалыпта ұстау, сақтау, қорғау, қамтамасыз ету.

Әкімшілік, криминалдық және әскери полицияларының алдына қойылған міндеттерді шешу үшін олардың құрамында түрлі бөліністер мен қызметтер құрылады. Криминалдық және әскери полицияның әрбір бөлінісі тікесінен тек тиісті жоғары тұрған органдарға ғана бағынышты, ал әкімшілік полициясы жергілікті полиция қызметі арқылы көлденеңінен де мемлекеттік басқарудың жергілікті органдарына бағынады, яғни ол екі жаққа да бағынады.

Қазақстан Республикасы ПО әкімшілік полициясы қызметінің құқықтық негізін Қазақстан Республикасының «ҚР ПО туралы» заңы, «ҚР ІІМ ӘПК туралы» ереже және біздің республикамыздың басқа да нормативтік актілері құрайды.

«Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету» терминінің өзінде негізгі сөздер «қоғамдық қауіпсіздік» болып табылады, атауының өзі функционалдық белгісі бойынша оны өзге құрылымдардан ерекшелендіре түседі.

Біздің ойымызша, қоғамдық қауіпсіздіктің негізінде, ең алдымен, демократиялық құқықтық мемлекеттің ең басты құндылығы ретіндегі тұлғаның, адамның қауіпсіздігі жатыр. Тұлғаның құқықтары, бостандықтары, заңды мүдделері, қауіпсіздігі – өзара байланысты ұғымдар.

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қоғамдық қауіпсіздік – Қазақстан азаматтары өмірінің, денсаулығының және амандығының, сонымен қатар қазақстандық қоғамның құндылықтарының оларға зиян келтіретін

қауіптер мен қоқан-лоқылардан саяси-құқықтық, рухани-адамгершілік, әлеуметтік тұрғыда қорғалғандығы [1].

Заң әдебиеттерінде қоғамдық қауіпсіздік әртүрлі анықталады. Осы анықтамаларды талдай келе осы аатудың мазмұнын ашатын екі негізгі белгінің бар екендігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

а) қоғамдық қауіпсіздік — құқық нормаларымен қорғалатын қоғамдық қатынастардың жиынтығы;

б) осы қатынастарды жүзеге асыру жоғары қауіптілікпен негізделген.

Қоғамдық қауіпсіздіктің негізгі белгілеріне мыналар жатады:

а) қоғамдық қауіпсіздік қоғамдық қатынастардың жүйесі болып табылады, ондағы міндетті жанама түрдегі буын жоғары қауіптілік көздері болып табылады;

б) жоғары қауіптілік адаммен толықтай бақыланбайтын табиғат күштерімен де (су тасқыны, жер сілкіністері, өрттер және басқалар), сондай-ақ нақты тұлғалардың әрекеттері түрінде де болуы мүмкін. Бұл тұлғалар, тәртіп бойынша, өздерінің әрекеттерімен жасалатын немесе жасалуы мүмкін зардаптардың (көлік апаттары, өндірістегі жазымдар және т.б.) болуын қаламайды;

в) қоғамдық қауіпсіздік құқықтың түрлі салаларының нормаларымен реттелген қоғамдық қатынастардың белгілі бір жүйесі. Бұл дербес институт құратын құқық санаты.

Осылайша, қоғамдық қауіпсіздік ұғымының астарында адамдардың өмірі мен денсаулығына, олардың құқықтары мен заңды мүдделеріне, сонымен қатар материалдық құндылықтарына қауіп төндіретін жоғары қауіптілік көздерінің мүмкін болатын негативті кері қасиеттерін жоюды мақсат ететін құқық нормаларымен реттелген қоғамдық қатынастардың жүйесі ұғымы жатыр.

Қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздіктің жалпы ортақ белгілері бар:

1) бұл өзінің түп негізінде мемлекетпен және түрлі құқықтық, әлеуметтік нормалармен қорғалатын қоғамдық қатынастардың белгілі бір жиынтығы бар күрделі әлеуметтік құбылыстар;

2) күнделікті өмірде жеке «шынайы түрде» көрінетін қоғамдық тәртіптің немесе қоғамдық қауіпсіздіктің қатынастарын бөліп-жару қиын.

Қоғамдық қауіпсіздіктің аясы қоғамдық тәртіпке тән байланыстардан да тұруы мүмкін. Алайда соңғылары бұл аяда оның маңызын анықтамайтын болмашы болып табылады. Мұндай жағдайларда қоғамдық қауіпсіздікті бұзу бір уақытта қоғамдық тәртіпке де ықпалын тигізуі мүмкін.

Біз А.В. Серегиннің пікірімен келісеміз, ол қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздіктің ерекшеліктерін төмендегідей атап көрсетеді:

а) қоғамдық қатынастардың сипаты. Егер қоғамдық қауіпсіздіктің негізінде қоғам мүшелерінің жоғары қауіптілік көздерімен өзара әрекеттесуі кезіндегі қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігі жатса, онда қоғамдық тәртіптің негізгі әлеуметтік қажеттіліктері ретінде қоғамдық тыныштықты, адамгершілікті, қоғамдық ұйым-мекемелердің дұрыс әрекет етуін қамтамасыз етудегі қажеттіліктер орын алады. Алайда аталған жағдайларда да бұл қатынастар тығыз байланысқан;

б) реттелу әдістері. Егер қоғамдық қауіпсіздікті реттеуде құқықтық нормалармен қатар техникалық-заңдық ережелер кеңінен қолданылса, ал қоғамдық тәртіпті реттеуде құқықтық нормалармен қатар адамгершілік нормалар, әдет-ғұрыптар, өнегелік, дәстүрлер, этникалық тұрғындар топтарының заңдық аядағы әрекеттері қолданылады. Алайда мұндай шектеулер, біздің ойымызша, елеулі емес.

Біз қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті тығыз байланысқан өзара негізделген, бірақ өз кезегінде, дербес әлеуметтік-құқықтық санаттар (мемлекеттік басқару салалары) ретінде қарастыратын ғалымдардың пікірлерімен ортақпыз [2].

Тәжірибе көрсеткендей, заматтардың жекелеген құқықтарын бұзудың жалпы көпшілігінде қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздік аясындағы бұзушылықтардың үлес салмағы едәуір маңызды. Олардың салдары тұлға үшін де және жалпы қоғам үшін де өте маңызды. Міне, сондықтан қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздік аясындағы азаматтардың құқықтарын жүзеге асырудың кепілі болып табылатын ПО қызметін жетілдіру жолдарын анықтау көңіл аударарлық теориялық және практикалық маңызға ие. Соңғы жылдарда қоғамдық қауіпсіздік және қоғамдық тәртіп аясындағы жеке бостандықтың игіліктерін қанағаттандырумен байланысты қоғамдық қатынастардың аумағы кеңейді, бұл, әрине, ПО-ның азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі рөлі мен жауапкершілігін одан әрі арттыруға әкеп соқтырды.

Қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу да – бұл олардың себептері мен жағдайларын анықтауға және жоюға бағытталған немесе оның әрекеттерін азайтатын және соның негізінде аталған қоғамға қарсы құбылыстармен күрес жүргізудің тиімділігін қамтамасыз ететін; солардың жақтарынан туындайтын әлеуметке қарсы құбылыстарды болдырмау мақсатында құқық бұзушылыққа бейім тұлғаларға ескерту, алдын алу бойынша ықпал ету әрекеттерін көрсетуге бағытталған мемлекеттік және қоғамдық шаралардың жүйесі.

Қорытындылай келе, тоқсан ойдың тобықтай түйінін айтқанда, қоғамдық қауіпсіздік ретінде құқық нормаларымен реттелетін қоғамдық қатынастардың жүйесі ретінде түсіну қажет, оның мақсаты адамдардың өмірі мен бостандығына, оның құқықтары мен заңды мүдделеріне, сонымен қатар материалдық құндылықтарына қауіп төндіретін жоғары қауіптілік көздерінің туындау мүмкіндігін жою болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті туралы ереже. Ескерту. Ереже жаңа редакцияда - ҚР Президентінің 2023.28.12 №282 Жарлығымен бекітілген.*
- 2. Советское административное право. Управление в области административно-политической деятельности. – М.: Юрид. лит., 1979; Административная деятельность ОВД: Альбом схем. – М.: МВШМ МВД СССР, 1979; Серегин А.В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления. – М.: Академия МВД СССР, 1975.*

Серимов Е., Алдабаева А., Оралов Ж.

НЕКОТОРЫЕ ПОНЯТИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Аннотация: В статье даются понятия терминов охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности в условиях нового Казахстана. Это основные критерии организации деятельности органов внутренних дел. Поэтому авторы считают, что детальное рассмотрение структурной системы и правовой регламентации, функций полицейской службы позволит правильно определить уровень реализации формы и методов общественной защиты, установить необходимые задачи по совершенствованию деятельности органов внутренних дел, а также реформировать правовую базу страны в соответствии с требованиями повседневной практики.

УДК 343

Саулебеков Б. З.

"Bolashaq" академиясының 2 курс магистранты, Қарағанды қаласы,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: Құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының
меңгерушісі з.ғ.к., профессор А. Т. Қабжанов

ШАРТТЫ ТҮРДЕ ЖАЗАСЫН ӨТЕГЕН АДАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Мемлекеттің қазіргі даму жағдайында қоғамнан оқшаулануға байланысты жазаларды қолданудың төмен тиімділігі мәселесі жиі көтерілуде. Көптеген ғалымдардың пікірінше, бұл бас бостандығынан айыруға балама жазаларды және сотталған әр түрлі мерзімінен бұрын босатуды қолдану тәжірибесін кеңейту қажеттілігін тудырады [1]. Мұндай түрлердің ішінде сот тағайындаған жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату институты ерекше орын алады. Мерзімінен бұрын босатудың бұл түрі құқық қорғау органдарының қызметінде қолданудың жүз жылдан астам тарихы бар ең кең таралған түрі болып табылады.

Бүгін ешкім бірінші қылмыстың қашан жасалғанын, қашан және қандай жаза алғаш рет қолданылғанын нақты айта алмайды. Бір ғана нәрсе белгілі - барлық уақытта қылмыс жазаға тартылды.

Шартты түрде мерзімінен бұрын босатуды қолдана отырып, сот сотталушыға ҚК-нің 63-бабының 5-бөлігінде көзделген, олар жазаның өтелмеген қалған бөлігі ішінде орындалуы тиіс міндеттерді жүктеуге құқылы, бұл туралы сот қаулысының қарар бөлігінде көрсетілуге тиіс: тұрақты тұрғылықты жерін, жұмысын, оқуын бақылауды жүзеге асыратын мамандандырылған мемлекеттік органның хабарламасынсыз өзгертпеуге шартты түрде босатылған адамның мінез-құлқы, белгілі бір жерлерге бармау, отбасына материалдық қолдау көрсету және оны түзетуді бекітуге ықпал ететін басқалар.

ҚР ҚК-де жазасын өтеген адамдардың құқықтық жағдайы бекітілген. Жазасын өтеген адамдар соттылығы бар адамдар үшін көзделген шектеулермен

Қазақстан Республикасының азаматтары үшін белгіленген міндеттерді атқарады және құқықтарды пайдаланады. Мұндай шектеулер тек заңмен қарастырылуы мүмкін.

Қылмыстық жазаны өтеуден босату Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтары мен бостандықтарына шектеулер белгілейтін нормалардың қолданылуын тоқтатуға әкеп соғады. Түсініктеме берілген мақалаға сәйкес ерекшелік тек соттылықтың мазмұнын құрайтын шектеулер үшін жасалады.

Соттылық-бұл адамның қылмыстық жазаға сотталу фактісінен туындаған және азаматтардың құқықтық мәртебесіне шектеулер түрінде әрекет ететін жалпы құқықтық (азаматтық, әкімшілік және басқа) және қылмыстық-құқықтық салдарлардың жиынтығында көрінетін құқықтық жағдайы.

УСК 175 бұл шектеулер тек заңмен белгіленуі мүмкін. Заң шығарушының мұндай шешімі жеке тұлғаның құқықтық мәртебесіне, адамның құқықтары мен бостандықтарына жалпы көзқарастың өзгеруінің салдары болып табылады. Бұл тәсіл адам құқықтары мен бостандықтарын шектеу көздеріне қойылатын талаптарды белгілеген Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларында барынша толық көрініс тапты [2].

Қылмыстық Кодекстің 179-бабының Конституциялық нормалары мен ережелеріне сүйене отырып, адамның соттылығы деген сылтаумен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына нормативтік құқықтық, оның ішінде ведомстволық актілермен шектеулер белгіленбейді. Сонымен қатар, олар кез-келген деңгейдегі лауазымды тұлғалардың нұсқауларымен сотталған азаматтардың құқықтық мәртебесінде қарастырыла алмайды.

Мұндай шектеулер жергілікті өкілді және атқарушы органдардың шешімдерімен белгіленбейді. Бұл ереже жазасын өтегеннен кейін оның әлеуметтік-құқықтық мәртебесін қалпына келтіру жағдайында азаматтың құқықтарын қамтамасыз етуге мемлекеттің көзқарасы бірлігінің кепілі болып табылады. Сонымен қатар, бұл Қазақстан жасаған халықаралық шарттар мен құқық бұзушылармен қарым-қатынас жөніндегі басқа да актілердің сақталуының кепілі.

Республиканың қылмыстық-атқару жүйесінің қазіргі жай-күйін мынадай негізгі статистикалық деректер бойынша байқауға болады. Ведомствоның мәліметінше, қазіргі уақытта елімізде 80 мекеме жұмыс істейді, онда 32 мыңнан астам адам, 25 мың сотталған және 6,5 мың тергеу-қамауға алынған адам ұсталады. 52 кәмелетке толмаған, 60 пен 74 жас аралығындағы егде жастағы ер адамдар – 655, мүгедектер – 712, шетелдіктер - 1 232, азаматтығы жоқ адамдар – 149[3] ұсталады.

Түрме тұрғындарының саны, біздің ойымызша, қылмыстық саясатқа, құқық қолдану практикасына, қоғамдық санада қалыптасқан дәстүрлерге байланысты. ҚР ҚПК-нің Жоғары қағидаттарының бірі жазаны орындаумен қатар, жазасын өтеуден босатылған сотталғандарға көмек көрсету және оларға бақылау жасау болып табылады. ҚР ҚАК 176-бабында. жазаны орындайтын мекемелер

әкімшілігінің босатылатын сотталғандарды еңбекке және тұрмыстық орналастыруға жәрдемдесу жөніндегі міндеттері айқындалды.

Қамауға алу мерзімі аяқталғанға дейін екі айдан кешіктірмей не бас бостандығын шектеу немесе бас бостандығынан айыру мерзімі аяқталғанға дейін алты ай бұрын жазаны орындайтын мекеменің әкімшілігі жергілікті атқарушы органдарды және сайланған сотталған тұрғылықты жері бойынша жұмыспен қамту қызметін оның алдағы босатылатыны, оның тұрғын үйінің бар-жоғы, еңбекке қабілеттілігі және қолда бар мамандықтары туралы хабардар етеді.

Сотталған адаммен оны босатуға дайындау мақсатында қарқынды тәрбие жұмысы жүргізіледі, оның құқықтары мен міндеттері түсіндіріледі.

I және II топтағы мүгедектерді, сондай-ақ 60 жастан асқан ерлер мен 55 жастан асқан әйелдерді олардың өтініші мен жазаны орындайтын мекеменің ұсынуы бойынша әлеуметтік қорғау органдары мүгедектер мен қарттар үйлеріне жібереді.

Сотталғанды босатуға дайындау бойынша жұмыс алдын ала басталуы тиіс. Заң мұндай жұмысты қамауға алу мерзімі аяқталғанға дейін екі ай бұрын немесе бас бостандығынан айыру немесе бас бостандығынан айыру мерзімі аяқталғанға дейін алты ай бұрын бастауға міндеттейді. Бұл айырмашылық жазаның қысқа мерзіміне де (өздеріңіз білетіндей, қамауға алу 6 айдан аспайтын мерзімге тағайындалуы мүмкін), сондай-ақ әлеуметтік пайдалы байланыстардың бұзылу дәрежесіне, сондай-ақ ажырасу уақытына, сотталған адамның отбасынан және оның әлеуметтік-адамгершілік немқұрайлылық дәрежесіне байланысты түсіндіріледі. Сондықтан бас бостандығынан айыру мен бас бостандығынан айыруды өтеп жатқан адамдарды босатуға дайындық көп уақытты қажет етеді.

Сотталушымен әңгімелесу нәтижесінде оның еңбек және тұрмыстық құрылыста көмекке мұқтаж екендігі анықталады. Егер сотталушы көмекке мұқтаж болса, ол өзі таңдаған тұрғылықты жері және федералды жұмыспен қамту қызметі органдарының көмегімен жұмысқа орналасуға деген ұмтылысы туралы жазбаша өтінішпен жүгінеді.

Сотталған адамның өтініші негізінде түзеу мекемесінің әкімшілігі ақпаратты жергілікті атқарушы органдарға және сотталған сайланған тұрғылықты жері бойынша жұмыспен қамту қызметіне жібереді, онда босатылған күні, сотталған адамның тұрғын үйінің болуы, оның еңбекке қабілеттілігі және қолда бар мамандықтары туралы хабарлайды.

Жасалған қылмыстардың саны мен сипатына байланысты тіркеуде бұрын болған шектеулер жойылғанын есте ұстаған жөн. Тіркелу мүмкіндігі тұрғын үйдің болуымен және туыстарының келісімімен немесе жатақхана немесе тұру үшін басқа тұрғын үй алу мүмкіндігімен анықталады.

Түзеу мекемесінде сотталған адаммен тәрбие жұмысы жүргізіледі, оның барысында оның құқықтары мен міндеттері, жұмысқа орналасу тәртібі, жұмыспен қамту қызметінің қызметтеріне жүгіну мүмкіндігі және т.б. түсіндіріледі.

Ата-анасы немесе олар тұра алатын өзге де адамдары жоқ босатылатын кәмелетке толмағандарға қатысты ақпарат бұрынғы тұрғылықты жері бойынша

кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссияға да жіберіледі. Комиссия жұмыспен қамту қызметімен қатар босатылған адамды жұмысқа немесе оқуға орналастыру және оны тұрғын үймен қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдайды.

Егер тәрбие колониясының әкімшілігі кәмелетке толмағанды бұрынғы тұрғылықты жеріне қайтару тәрбиелік себептерге байланысты (отбасындағы криминогендік жағдай, қылмыстық ортамен байланыс және т.б.) орынсыз деген қорытындыға келсе, кәмелетке толмағанның келісімімен оның колонияның орналасқан жері бойынша Еңбек және тұрмыстық орналасуы бойынша шаралар қабылдануы мүмкін. Бұл жағдайда ақпарат жергілікті атқарушы органдарға, жұмыспен қамту қызметіне және тиісті ауданның кәмелетке толмағандар істері жөніндегі комиссиясына жіберіледі.

Бірінші немесе екінші топтағы мүгедек болып табылатын сотталған, 60 жастан асқан ер адам, 55 жастан асқан әйел түзеу мекемесінен немесе түзеу орталығынан босатылған жағдайда, олардың өтініші бойынша және жазаны орындайтын мекеме әкімшілігінің ұсынуы бойынша әлеуметтік қорғау органдары оларды мүгедектер мен қарттар үйлеріне жібереді.

ҚР ҚИК-нің 177-бабында жазасын өтеуден босатылған сотталғандарға көмек көрсету бекітілген. Бас бостандығын шектеу, қамауға алу немесе бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеуден босатылатын адамдар Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіппен тұрғылықты жеріне немесе жұмыс орнына тегін жол жүрумен, сондай-ақ азық-түлікпен немесе жол жүру жолына арналған ақшамен қамтамасыз етіледі.

Маусымға қажетті киім, аяқ киім және оларды сатып алуға қаражат болмаған кезде бас бостандығынан айыру орындарынан босатылатын адамдар мемлекет қаражаты есебінен киіммен және аяқ киіммен қамтамасыз етіледі. Оларға Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейтін мөлшерде біржолғы ақшалай жәрдемақы берілуі мүмкін.

Тамақпен, киіммен, аяқ киіммен қамтамасыз етуді, біржолғы ақшалай жәрдемақы беруді, сондай-ақ жазадан босатылатын адамдардың жол ақысын төлеуді жазаны орындайтын мекеме жүргізеді.

Босатылғандардың Еңбек және тұрмыстық құрылымға және басқа да әлеуметтік көмекке құқықтары.

ҚР ҚИК-нің 178-бабында босатылатын сотталғандардың Еңбек және тұрмыстық құрылысқа және әлеуметтік көмектің басқа да түрлеріне құқықтары қарастырылған. Бас бостандығын шектеу, қамауға алу және бас бостандығынан айыру түріндегі жазадан босатылған сотталғандардың Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес еңбек және тұрмыстық құрылысқа және әлеуметтік көмектің басқа да түрлерін алуға құқығы бар.

Қазіргі уақытта сотталғандарды жұмысқа орналастырумен Қазақстан Республикасының халықты жұмыспен қамту мемлекеттік қызметінің органдары айналысады.

Тұрғылықты жеріне келген соң жұмыспен қамту қызметінің қызметтерін пайдаланғысы келетін босатылған адам жұмыспен қамту орталығына жүгінуі тиіс.

Заңда босатылған адамға жүгінген жағдайда жұмысқа орналасуға жәрдем көрсету міндеті туралы айтылғандықтан, өтініш беру бастамасы оған тиесілі болуы керек. Өтініш берген күннен бастап жұмыссыздық бойынша жәрдемақы төлеуге байланысты мерзімдер есептеледі.

Жұмыспен қамту орталығында босатылған адам жұмыспен қамту, кәсіптік бағдар беру, кәсіптік даярлау және қайта даярлау мәселелері бойынша тегін кеңес ала алады.

Сол орталықта оны жұмыс іздеуші ретінде тіркеу жүргізіледі. Қызмет қызметкерлері жұмысқа орналасудың бірқатар мүмкін нұсқаларын ұсынады, олардың ішінен ең қолайлысын таңдауға болады. Бос орындар мәлімделген мамандығы жоқ адамдар өз қалауы бойынша жаңа мамандықты (мамандықты) тегін оқытуға немесе жұмысқа орналасуға мүмкіндік беретін біліктілігін арттыруға жіберілуі мүмкін. Жұмыспен қамту қызметі Бос орындар мен жұмысқа орналасуға өтініш білдірген азаматтардың есебін жүргізетіндіктен, оның қарамағында ұсыныстар Банкі бар.

Әдетте, азаматтар тұрғылықты жері бойынша жұмыспен қамту орталығына келеді. Алайда, кеңес беретін және жұмыс орнын таңдайтын басқа қызметтерге жүгінуге болады. Бойынша жұмыссыздық бойынша жәрдемақы азамат тек тіркелген жері бойынша ала алады.

Жұмыспен қамту қызметіне жүгінген азамат төлқұжат пен білім туралы құжатты (егер бар болса) ұсынуы керек. Төлқұжат болмаған жағдайда оны алдымен полиция бөлімінен алу керек. Бұдан басқа, еңбек кітапшасы, ал ол болмаған жағдайда соңғы жұмыс орнынан анықтама ұсынылады. Бас бостандығынан айыру орындарынан босағандар босату туралы анықтаманы да ұсынады. Жұмыссыздық бойынша жәрдемақы есептеу үшін босатылған адамның түзеу мекемесінен жалақы туралы анықтамасы болуы керек. Еңбекке қабілетті мүгедектер мен белгілі бір жұмыс түрлеріне медициналық шектеулері бар адамдар өздерімен бірге еңбек қызметінің ұсынылатын түрлері туралы ВТЭК немесе дәрігерлік-бақылау комиссиясының анықтамасын алып жүруге тиіс.

Жәрдемақыға үстемеақы алуға құқығы бар азаматтар тізбесін жұмыспен қамту қызметі хабарлайтын өзге де қажетті құжаттарды ұсынады.

Өтініш білдірген азаматқа жұмыс таңдалады және оның келісімімен ұсыныс хат немесе жолдама беріледі, онымен ол көрсетілген уақытта ресімдеу үшін келуге тиіс. Егер қандай да бір себептермен жұмысқа қабылдау жүргізілмесе, кадрлар бөлімінің қызметкерлері жолдаманың түбіртегінен бас тартуды жазбаша түрде уәждеп, оны мөрмен куәландыруы тиіс. Бұл құжат басқа жұмысқа орналасатын жұмыспен қамту қызметіне қайтарылады. Жазасын өтеуден босатылған адамдар жұмыссыздық бойынша жәрдемақыны жалпы негізде алуға құқылы.

Жұмыспен қамту қызметінің ұсынысы бойынша жұмыссыз азаматтардың мерзімінен бұрын, бірақ заңда белгіленген мерзімнен (оның ішінде жеңілдікті

мерзімнен) кемінде екі жыл бұрын, оларға жалпы негіздерде төленетін зейнетке шығуға құқығы бар.

Егер жұмыссыз сот шешімі бойынша балаларды асырауға алимент төлеуге немесе атқару парағы бойынша залалды өтеуге міндетті болса не оның осындай атқару парағына сәйкес басқа да ұстап қалулары болуға тиіс болса, олардың барлығы жұмыссыздық бойынша жәрдемақыдан жалпы негіздерде жүргізіледі.

Жәрдемақы төлеу жұмыссыз адам бас бостандығын шектеу, қамауға алу немесе бас бостандығынан айыру түріндегі жазаға сотталған кезде тоқтатылады.

Бас бостандығын шектеу, қамауға алу немесе бас бостандығынан айыру түріндегі жазадан босатылған адамдарға қажетті жағдайларда тұрғын үй алаңы беріледі.

Егер адам қамауға алынғанға дейін тұрған тұрғын алаң сақталса, сотталған адам босатылғаннан кейін сол жерде тіркелуі мүмкін. Бұл үшін осы тұрғын үй алаңында тіркелген барлық кәмелетке толған отбасы мүшелерінің келісімі қажет. Тіпті олардың біреуінің қарсылығы тіркеуді мүмкін етпеу үшін жеткілікті.

Тұрғын үй болмаған жағдайда босатылған адам тұрғын үй органдарына есепке қою туралы өтінішпен жүгіне алады. Адамның осы елді мекенде тұруға құқығы бар, бірақ оның тұрғын алаңы болмағандықтан, оны алуға мұқтаж ретінде есепке қоюға міндетті. Алайда, тұрғын үйге кезек өте баяу. Сондықтан бұл міндет болашаққа арналған.

Ірі қалаларда, әдетте, кезекте тұрғандар арасында сұранысқа ие емес коммуналдық пәтерлерде бөлмелер бар. Мұндай бөлмелер, егер бар болса, кезектен тыс берілуі мүмкін және кезекте тұрғандар олардан бас тартады.

Тұрғын үй алудың ең ықтимал нұсқасы-бұл адам түсетін жұмыстан жатақхана немесе басқа тұрғын үй алаңы. Жұмыс күшіне мұқтаж және тұрғын алаңы бар кәсіпорындар туралы мәліметтер Жұмыспен қамту орталықтарында бар.

Кейбір елді мекендерде Пәтер, бөлме жалдағысы келетін азаматтардың картотекаларын жүргізетін пәтер бюролары бар. Алайда, босатылған адамдардың көпшілігіне жеке тұлғалардан тұрғын үйді жалдау қымбаттығына байланысты қол жетімді емес.

Жазадан босатылған адам, кез-келген басқа азамат сияқты, сатып алу-сату шартына, сыйға тартуға және т.б. байланысты мұрагерлік бойынша баспана ала алады.

Өзін-өзі қамтамасыз ете алмайтын не күтімді қажет ететін мүгедектер мен қарт адамдар мүгедектер мен қарттар үйлеріне (интернаттарға) орналастырылады. Бұл үйлерге жіберу үшін сотталушының келісімі қажет. Әдетте, бұл адамдар жергілікті атқарушы органдар арқылы тұрғылықты жері бойынша аталған мекемелерге орналастырылады.

Ата-анасы немесе оларды қадағалауды қамтамасыз етуге қабілетті басқа туыстары жоқ кәмелетке толмағандар мектеп-интернаттарға немесе басқа да балалар мекемелеріне орналастырылады не қамқоршылыққа беріледі. Олардың келісімі талап етілмейді.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Контроль за лицами, условно-досрочно освобожденными от отбывания наказания http://www.agprf.org/userfiles/ufiles/dis_sovet/
2. Жунусов Б.Ж. Проблемы уголовной политики (Уголовно-правовая и уголовно-исполнительная): Дис...канд. Юрид. наук. - Алматы, 1994. - 297 с.
3. [inform.kz](https://www.inform.kz) https://www.inform.kz/ru/skol-ko-osuzhdennyh-v-kazahstane-rasskazali-v-mvd-rk_a3781653

УДК 343.575

Свечников А.
svechnikov-02@bk.ru
Студент 4 курса, Академия «Bolashaq»
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель, старший преподаватель
кафедры ПиФД Кусаинова А.А.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НАРКОПРЕСТУПНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о методах борьбы с наркопреступностью в Республике Казахстан за последние пятнадцать лет.

Защита здоровья населения Казахстана от преступных посягательств должна обеспечиваться достаточно эффективными уголовно-правовыми средствами, которые необходимо постоянно совершенствовать с учетом происходящих изменений в социально-политической жизни современного государства и общества [1, с.624]. Внедрение Комплексного плана по борьбе с наркоманией и наркобизнесом в Республике Казахстан на 2023 – 2025 годы, направлено на реализацию основных идей и правовых принципов Конституции Республики Казахстан в сфере противодействия наркопреступности.

В течение многих столетий люди употребляют наркотики, и столько же времени пытаются бороться с ними. Ежегодно употребление наркотиков несёт беду миллионам семей во всём мире. Проблема незаконного оборота наркотиков не знает расовых, половых, религиозных, национальных границ. Всё чаще из-за применения наркотиков подвергается опасности одна из самых главных ценностей нашей цивилизации – человеческая жизнь. Особенно тревожным является то обстоятельство, что, во-первых, возрастает доля потребления так называемых тяжелых наркотиков (героин, ЛСД, и т.п.) и, во-вторых, в сферу наркооборота активно вовлекаются молодежь и школьники. Но социальная опасность потребления наркотиков не ограничивается материальными потерями общества. Развитие организованной преступности, распространение СПИДа и других опасных заболеваний, финансирование террористов – вот далеко не полный список всех печальных последствий распространения наркотиков, разрушающих человеческий потенциал общества.

Актуальность противодействия наркотикам не нуждается в доказательствах. Сообщения о наркотических веществах практически каждый день можно встретить в средствах массовой информации. На основании этих материалов любой может сделать вывод, что с каждым годом наркомания в Казахстане получает все большее развитие, а её последствия позволяют говорить об угрозе национальной безопасности.

Согласно Постановлению Правительства Республики Казахстан от 29 июня 2023 года № 508 Об утверждении Комплексного плана по борьбе с наркоманией и наркобизнесом в Республике Казахстан на 2023 – 2025 годы выделяются следующие основные виды потребляемых наркотиков: опиаты, в том числе следующие транзитом из Афганистана через территорию страны по так называемому «Северному маршруту», пролегающему по территориям Казахстана и государств Центральной Азии, и активно используемому организованной преступностью сопредельных государств; синтетические наркотики, производство которых получило широкое распространение на территории Республики Казахстан; произрастающая и культивируемая конопля и ее производные; лекарственные препараты, содержащие в своем составе психоактивные средства, так называемая «аптечная» наркомания[2].

Здесь необходимо выделить определенные негативные факторы, которые обуславливают распространение наркотиков в Республике Казахстан:

1) недостаточная укомплектованность современными техническими средствами отдельных участков государственных границ Республики Казахстан, которые способствуют незаконному ввозу транзитных наркотиков, прекурсоров и других веществ, а также оборудования, используемого для их производства;

2) подпольные производства наркотиков, в том числе плантации и "фито-лаборатории" по выращиванию конопли, которые располагаются в малопроезжих местах, с заброшенными скважинами и колодцами, с использованием легального сырья (конструкторы), доставляемого транспортно-логистическими грузами;

3) научно-технический прогресс (даркнет, мессенджеры, криптовалютные кошельки и т.д.) активно используется наркодилерами;

4) недостаточно изученные клиники и неполноценные методы исследования новых видов синтетических наркотиков не позволяют сформировать эффективный правоохранный механизм для формирования в обществе нетерпимого отношения к этим веществам и борьбы с их распространением.

Данные негативные факторы влияют на Ежегодный объем незаконного оборота наркотиков, который составляет 20-25 тонн, из них более 95% приходится на наркотики каннабисной группы, около 5% на синтетические наркотики, менее 1 % на опий, героин и иные виды веществ.

К примеру, в 2022 году изъяли: 15,9 тонн наркотиков, из них «синтетики» - 582,9 кг (3,6%), героина и опия – 172,7 кг (1%), марихуаны и гашиша – 6,7 тонн (42%), каннабиса – 8,5 тонн (53,2%) [3].

Невозможно не сказать об одной из глобальных проблем: насыщение наркорынка новыми психоактивными веществами синтетического происхождения. В Республике Казахстан данные вещества начали распространяться в начале 2010-х годов, тогда, когда, к примеру, в Российской Федерации и Республике Беларусь от веществ синтетического происхождения (далее – «синтетика») смертность стала достигать уже критических пределов.

Чтобы быстро решить эту проблему, в 2015 году было модернизировано антинаркотическое законодательство, которое ввело систему «аналогов» наркотических и психотропных средств, наделило правительство полномочиями утверждать список контролируемых веществ в 2019 году, а в 2021 году отнесло «синтетические наркотики» к тяжелым видам наркотиков, уголовная ответственность за хранение которых начинается с одного грамма.

Благодаря принятым нормам в Казахстане регулируются практически все известные опасные виды синтетических наркотиков на настоящий момент (около 300 веществ и более 1 000 аналогов).

В то же время в конце 2010-х годов для торговли наркотиками стали активно использоваться зарубежные онлайн-платформы, сервисы обмена мгновенными сообщениями, электронные кошельки, а позже и криптовалюты, обезличенные и поддельные так называемые «дроп-счета».

В связи с этим в 2020 году по распоряжению Президента Республики Казахстан склонение к употреблению и продажа наркотических веществ через Интернет были классифицированы как тяжкое и особо тяжкое преступления соответственно. Также был введен новый состав уголовного правонарушения – реклама и продвижение наркотиков.

Сегодня к вышеперечисленным факторам масштабного распространения «синтетических наркотиков» добавляется налаживание их собственного производства в подпольных нарколабораториях, чаще с использованием прекурсоров и оборудования российского или китайского происхождения. В то же время различные концентраты, прекурсоры и готовые к употреблению вещества продолжают контрабандно ввозиться из России, в основном через почту и транспортно-логистические компании.

В целях усиления борьбы с новыми проявлениями наркобизнеса в настоящее время в Мажилисе Парламента Республики Казахстан разрабатывается законопроект, предусматривающий ужесточение ответственности за незаконный оборот прекурсоров внутри государства (в настоящее время в УК РК имеется только уголовная ответственность за контрабанду), других веществ и оборудования, используемых при производстве наркотиков (в этом случае их продажа является обязательным признаком).

В то же время дальнейшее совершенствование данной сферы правового поля возможно путем изучения судебной практики по наркопреступлениям, особенно по вновь введенным составам, а также подготовки разъяснений и предложений по совершенствованию соответствующих норм.

Следует отметить, что вышеназванным законопроектом предполагается усилить ответственность за неправомерное обращение с сильнодействующими

веществами, к числу которых относятся такие лекарственные препараты, как «тропикамид» и «закись азота», используемые в так называемой «аптечной наркомании». В основном данные вещества применяются для увеличения воздействия «синтетических наркотиков» и других видов наркотиков и ввиду развития медицинского рынка не имеют исчерпывающего перечня.

Поэтому на данном этапе правительством предлагается выработать механизм мониторинга и ограничения оборота медикаментов, становящихся предметом злоупотребления, с рассмотрением вопроса об отнесении наиболее опасных из них к наркотическим, психотропным или сильнодействующим веществам, с учетом сохранения доступности к этим препаратам нуждающихся категорий граждан.

В связи с вышеизложенным в настоящее время государство в целях пресечения распространения «синтетических наркотиков» в Комплексном плане по борьбе с наркоманией и наркобизнесом в Республике Казахстан на 2023 – 2025 годы вводит меры в части: усиления контроля за прекурсорами, иными веществами и оборудованием, используемыми для изготовления наркотиков, в первую очередь, в зонах прохождения пограничного и таможенного досмотра соответствующих грузов с определением «природы», токсичности и химического состава таких веществ, изъятия которых в последнее время исчисляются десятками тонн (с начала т.г. – около 90 т), а также рассмотрением возможности их дальнейшего применения в промышленности и (или) утилизации; ограничения использования в наркобизнесе интернет-технологий, в том числе путем расширения в Казахстане представительств иностранных онлайн-платформ и сервисов обмена мгновенными сообщениями, деятельность которых в этом случае будет подпадать под нормы действующего законодательства РК, а также провайдерских, банковских и почтовых услуг.

Здесь наряду с оснащением специализированных подразделений ОВД современными аппаратно-программными комплексами целесообразно рассмотреть возможность расширения в целом функционала МВД в сфере борьбы с киберпреступностью в части:

- устранения условий, способствующих распространению наркотиков в развлекательных заведениях и иных объектах, входящих в соответствующую зону риска, с расширением их перечня и регламентацией мер, направленных на пресечение сбыта и (или) немедицинского потребления наркотиков, через призму соответствующих административно-правовых норм (ст. 422 КоАП);

- внедрения скрининга на употребление психоактивных веществ среди декретированных групп населения с учетом их поэтапного расширения, исходя из необходимости установления реального количества наркопотребителей, а не их персональных данных [4].

Поскольку Отраслевая программа по противодействию наркомании и наркобизнесу прекратила свое существование в 2015 году, первый и на сегодняшний день единственный межведомственный документ в этой сфере был утвержден правительством в 2022 году – Дорожная карта по совершенствованию

мер противодействия наркопреступности и профилактики наркомании на 2022-2023 гг. [5].

Кроме того, в 2014 году соответствующий профильный Комитет, являвшийся частью структуры Министерства внутренних дел (далее – МВД), был преобразован в Департамент по противодействию наркопреступности, при этом сохранив все свои функции, цели и задачи. Однако численность сотрудников была сокращена в два раза, а полномочия на нормативно-правовом уровне существенно ограничены [6].

В этот же период проведена реструктуризация других уполномоченных органов, в том числе таможни, с передачей ее правоохранительной функции Службе экономических расследований (далее – СЭР), сотрудники которой не имеют доступа в таможенную зону.

В итоге сложившаяся ситуация привела к значительному сокращению возможностей СЭР в противодействии контрабанде наркотиков и особенно ослаблению роли МВД как уполномоченного координирующего органа в формировании и реализации государственной наркополитики.

Ввиду отсутствия четкой программной регламентации антинаркотической деятельности основной упор сегодня делается на борьбу с последствиями наркобизнеса, где имеется определенная связка правоохранительных, специальных государственных органов, судебно-экспертных и наркологических учреждений.

В то же время, при условии адекватного финансирования, существующий потенциал может создать эффективную платформу для срочной стабилизации наркоситуации:

1) необходимое оснащение пограничных пунктов пропуска тестирующим оборудованием для обнаружения наркотиков, прекурсоров и оборудования для нарколабораторий, перевозимых в большегрузном транспорте под видом складских запасов, товарно-материальных ценностей и легальной химической продукции;

2) укрепление материально-технической базы судебно-экспертных специализированных учреждений для оперативного тестирования новых синтетических наркотиков, а также образцов крови и других биологических субстанций (биоматериалов), отобранных органами здравоохранения в рамках медицинского обследования (освидетельствования) граждан;

3) внедрение скрининга для раннего выявления наркозависимого населения с целью создания достоверного учета наркопотребителей, эффективного анализа наркоситуации и разработки соответствующих мер по профилактике наркомании;

4) развитие и открытие (модернизация) лечебно-реабилитационных центров, повышение спроса на готовые лечебно-трудовые мастерские и контроль за оказанием медико-социальной помощи наркозависимым, зависимым от психоактивных веществ, в частных наркоцентрах;

5) повышение эффективности выявления и пресечения заготовки каннабиса, каналов его распространения, а также ликвидации подпольных

нарколабораторий в малопроеходимой местности с применением современных технических средств.

Список использованных источников:

- 1) Т.А. Ханов, К.А. Бакишев, А.Х. Феткулов, А.К. Нурпеисова. *Общая характеристика законодательных новелл в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотиков в Республике Казахстан//Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан//Всероссийский криминологический журнал. 2017. Т. 11, № 3. С. 623–632*
- 2) *Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 июня 2023 года № 508 Об утверждении Комплексного плана по борьбе с наркоманией и наркобизнесом в Республике Казахстан на 2023 – 2025 годы*
- 3) <https://polisia.kz/ru/narkotiki-na-1-mlrd-tenge-iz-yali-v-kostanajskoj-oblasti-v-proshlom-godu/>
- 4) <https://www.kt.kz/rus/state/v-kazahstane-na-borbu-s-narkomaniey-i-narkobiznesom-1377-952657.html>
- 5) <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=12847039> *ДОРОЖНАЯ КАРТА (ПЛАН) по совершенствованию мер противодействия наркопреступности и профилактике наркомании на 2021 – 2023 годы*
- 6) <https://www.gov.kz/memleket/entities/qriim/about/structure/departments/activity/342/1?lang=ru> *Департамент по противодействию наркопреступности МВД РК*
- 7) <https://www.facebook.com/kgd.gov.kz/posts/2355181811370778/> *Службы экономических исследований*

ӘОК 342

Р.Е. Сапарбек

«Bolashaq» академиясының 4-ші курс студенті

Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы,

Ғылыми жетекші: Г.К. Отыншиева

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ӘКІМШІЛІК ПРОЦЕСТІҢ НЕГІЗГІ ИНСТИТУТТАРЫ

Іс жүргізулендіру, яғни мемлекеттік органдар қызметінің іс жүргізу заңындағы нақты регламент, азаматтар және ұйымдардың құқықтары мен мүдделерін іске асыру бойынша заңды кепілдіктерді қамтамасыз етеді. Біздің ойымызша, іс жүргізулендіру, мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін арттыруға, мемлекеттің жария мүдделері мен азаматтар және ұйымдардың жеке мүдделері арасындағы тепе-теңдікті сақтауға мүмкіндік береді

Көпшілік тұжырымдамалар бойынша, атқарушы билік органдарының (және әкімшілік қызмет) қызметінің іс жүргізу түрінің үш негізгі белгісі ерекшеленеді, олар Қазақстан Республикасының әкімшілік процесіне тән:

➤ Билік уәкілеттілігін іске асыру (түрлі келісімдерді жасау, пресс-конференцияларды өткізу сияқты процедуралық қызметтерге қарағанда);

➤ Нормативтік немесе жеке құқықтық актіні қабылдау арқылы заңды істерді шешу;

➤ Билік уәкілеттілігін іске асырудың нақты, «технологиялық» реттеу әдісі, бұл мәні бойынша терминдерге нақты белгілеуді білдіреді:

➤ барлық процесс қатысушыларының, олардың құқықтары мен міндеттерінің толыққанды тізімі;

➤ шешілетін істердің ведомстволық бағыныстығы;

➤ іс жүргізу іс әрекетінің орындалуының дәйектілігі және мерзімі;

➤ құжаттау ережелері;

➤ шешімдерді қабылдау, шағымдану, күшіне ену, және орындалу тәртібі.

Соңғы жылдары профессор А.А. Таранов Қазақстан Республикасының әкімшілік процесі шеңберіндегі іс жүргізудің құрамы мен мәнін нақты талдаумен айналысып жүр. Ол төмендегідей пайымдауларға келген:

1) іс жүргізудің қандай да бір түрлері жаңа қатынастарды қамтамасыз етіп қана қоймай, материалдық нормаларды іске асырудың іс жүргізу тәртібімен де байланысты;

2) іс жүргізудің нақты түрі биліктің, уәкілетті органдардың билік уәкілеттілігінің және іс жүргізуге қатысушыларының арасындағы байланыстың шектеулі ауқымын жасауды білдіреді;

3) іс жүргізу түрлерінің тұрпаттамалық сипаттамасы төмендегідей түрдегі талдаумен байланысты болуы мүмкін: а) қандай да бір іс жүргізу шегінде дамитын қатынастар; б) қатысушылар мәселесі бойынша шешімнің іс жүргізу түрлері (сот немесе әкімшілік тәртіпте); в) уәкілетті органның құқық субъектілігімен анықталатын, іс жүргізуінің мазмұны (әкімшілік, тәртіптік, атқарушы ж.т.б.);

4) іс жүргізу істі шешуге қатысты болғандықтан ол төмендегідей түрде беріле алады: а) формальды-логикалық процесс ретінде; б) шығармашылық процесс ретінде; в) мемлекеттік органдардың мемлекеттік-билік қызметі ретінде.

Іс жүргізуді әкімшілік процесінің белгілі бір түрінің құрылымдық бөлігі және құқықтық институт ретінде қарастыруға болады. Егер де, заң нормаларының осы жиынтығы құқықтық институт болып аталынса, онда олардың мәселені шешу бойынша субъектілердің, қатысушылардың өзара әрекетін біріктіретін тұтастығы, сипаты жөнінде айтуға толық негіз бар деп атап өтеді А.А. Таранов. Мұндай мәнде іс жүргізу түрлерінің тұрпаттамасы нақты классификациялауды қажет етеді. Кері жағдайда, іс әрекеттер жиынтығы шексіз таусылмайтын түрде болуы мүмкін.

А.А. Таранов өзінің еңбектерінде әкімшілік іс жүргізу бойынша жеке көзқарастарын білдіреді. Осы тұрғыда, біздің ойымызша, ол ұсынып отырған құқық беру және әкімшілік-юрисдикциялық процестегі іс жүргізулердің көпшілігін іс жүргізудің басқа тұрпаттамасының шеңберінде қарастыру керек. Әкімшілік-юрисдикциялық процеске байланысты іс жүргізудің құрамы бойынша біздің көзқарасымыз зерттеу жұмысымыздың үшінші тарауында толық түрде баяндалған [1, 85-б.].

Алдыңғы тарауда айтылып кеткендей, әкімшілік процесс - бұл бір жағынан, заң процесінің түрі болса, екінші жағынан- іс жүргізу нормаларымен реттелген басқару қызметінің құқықтық түрі. Сондықтан да әкімшілік процесінің төмендегідей принциптері бар:

- 1) басқарудың заңдылықтарын көрсететін жалпы басқарушылық, және
- 2) басқару құқық шығармашылығы және құқық қолдану салаларындағы жалпы іс жүргізу заңдылығының ерекшеліктерін көрсететін іс жүргізу.

Мұнда, осы принциптердің бөлінуі олардың өзара байланысына байланысты.

Әкімшілік процестің жалпы басқару принциптеріне: жария мүдде және тараптар мүдделерін есепке алу; әкімшілік процеске қоғамдық бақылау жасау; ұлттық тең құқылық, заңдылық жатады. Дегенмен, А.А. Таранов басқару қызметін іс жүргізумен шатастырмау керек, өйткені іс жүргізу заңмен қарастырылған мақсаттарға жету құралы болып табылады деп санайды.

Мамандар үнемі әкімшілік процестің принциптерінің толық тізбесін құруға талпыныс жасап келгенімен, белгілі бір құрамы әлі күнге дейін анықталмаған. Бұл «әкімшілік процесс», «іс жүргізу», «процедура» түсініктерінің ортақ ұғымының болмауымен түсіндіріледі. Осы мәселе туралы зерттеу жұмысымыздың бірінші тарауында ой қозғалған. Осы себептерден, бір принциптер жалпы, ал екіншілері іс жүргізудің жекелеген түрлерімен анықталуына байланысты функционалды болып табылады.

Әкімшілік процесті реттеу саласы, әкімшілік органдардың шешімдерінің шынайылығына алғышарттар жасайды, сонымен қатар, азаматтардың мүдделеріне қатысты мәселеде, әкімшілік процедуралардың құқықтық мемлекеттің қандай принциптеріне сәйкес болуы керек деген мәселелерге жауап іздеуі қажет (ресмилік принципі, материалдық дұрыстық принципі ж.т.б.). Сонымен қатар, қатысу құқығы, тыңдау құқығы, мәліметтер жинау және ақпараттар алу құқығы, заңды шешімдерге наразылық білдіру және органдардың өзінің, азаматтардың мемлекеттік органдарға деген сенімін арттыру мақсатында, заңсыз шешімдердің күшін жою ережелері бар.

Мемлекетіміздің, мемлекеттік институттардың дамуымен қатар қазіргі заңдық базасын жетілдіру де маңызды аспектілердің бірі болып табылады. Яғни қоғамымыз алға басып, құқықтық жағынан дамыған сайын заңдар да заман талабымен үндесіп, жетіле түсетіндігі табиғи заңдылық.

Қоғамдық қатынасты реттейтін заңдар ескіріп, орнына жаңадан заңдар қабылданып, кейбір заңдарға, нормативтік-құқықтық актілерге, кодекстерге өзгерістер мен толықтырулар енгізіліп жатады. Соның бір дәлелі қазіргі уақытта еліміздің құқықтық кеңістігінде кеңінен талқыланып, оны жүзеге асыру бойынша қарқынды жұмыстар жүргізіле отырып, қолданысқа енгізілген «Қазақстан Республикасының әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі» [2].

Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексті қабылдауының мақсаты – азаматтардың құқықтарын қорғаудың тиімді тетіктерін енгізу және олардың жұмыс істеуі, сонымен қатар қоғамдық-құқықтық дауларды қарау, сондай-ақ азаматтарға шешімдер қабылдауға нақты қатысуға мүмкіндік беретін

кепілдіктерді белгілеу. Яғни аталмыш кодекс аясында азаматтарға басқарушылық шешімдерді қабылдау процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік беріледі. Егер азаматтар мен заңды тұлғалар әкімшілік органдардың шешімдерімен келіспесе, олар жаңа мамандандырылған әкімшілік соттарға шағымдана алады. Бұл ретте, ӘРПК-де соттың белсенді рөлі қағидаты енгізілді, онда сот өз бастамасы бойынша дәлелдемелер жинайды (егер олар жеткіліксіз болса), судья азаматқа талап қою талаптарын тұжырымдауда жәрдем көрсетеді, талап қоюларды қайтару үшін формальды негіздер алып тасталады.

Кодекс мемлекеттік органдардың ішкі әкімшілік рәсімдерін, әкімшілік рәсімдерді жүзеге асыруға байланысты қатынастарды, сондай-ақ әкімшілік сот ісін жүргізу тәртібін реттейді. Кодекс құрылымы бойынша екі бөлікке бөлінеді: бірі-рәсімдік бөлігі, екіншісі – сот ісін жүргізу бөлігі. Рәсімдік бөлік мемлекеттік органдардың рәсімдерін, соның ішінде мемлекеттік органның өкілеттіктері мен әкімшілік актінің қабылдануы мен шағымдалуы тәртібін айқындаса, сот ісін жүргізу бөлігінде талап қою түрлері, істерді қарау тәртібі, сот шешімі, сот бақылауы секілді іс жүргізу тәртібі бекітілген.

Кодекстегі маңызды жаңалықтардың бірі талап түрлерінің нақты айқындалуы деуге болады. Сотта әкімшілік іс талап қою негізінде қозғалады. Ұсынылып отырған өлшемдерге сәйкес олар дау айту, мәжбүрлеу, әрекетті жасау, тану туралы талап қою болып төрт түрге бөлініп отыр. Бұл ретте азаматтық процеске қарағанда, талаптың ұйғарымдылығы, тексеру көлемі, оның іс бойынша өтуі талаптың нақты түрін таңдауға байланысты екенін ескеру керек.

Конституция бойынша Қазақстан Республикасында қолданылатын құқық Конституцияның, соған сәйкес заңдардың, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, халықаралық шарттары мен Республиканың басқа да міндеттемелерінің, сондай-ақ Республиканың Конституциялық Кеңесінің және Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының нормалары болып табылады.

Әкімшілік басқарудың тағы бір ерекшелігі, көп жағдайларда императивтер, ұйғарымдарға қарағанда басқару қызметі әкімшілік басқару қызметінің түрі болып табылады, осының арқасында әкімшілік шарттар және келісімдердің ролі артады. Мұнда, біздің ойымызша, әкімшілік шартының құқық шығармашылықпен қатар әкімшілік-юрисдикциялық қызмет ауқымындағы, әсіресе - соттан тыс тәртіптегі мемлекеттік билік және басқару органдары арасындағы әкімшілік-құқықтық дауларды шешу барысында іс жүргізу құқығының көздері ретіндегі ролінің артуын айта кету керек.

Соттардың нақты істерді шешу барысында қалыптасқан, нормаларды бір немесе бірнеше рет қолдану нәтижесінде пайда болған, тиісті нормативтік-құқықтық актілермен толық түрде реттелмеген құқықтық жағдайлар түріндегі сот тәжірибесінің қорытылуы құқық көзі болып табылады. Сот тәжірибесінің қорытылуы, республиканың Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларымен ресімделсе ресми түрдегі дербес құқық көзі болып танылады. Сонымен бірге қазіргі кезге дейін мұндай қаулылар әкімшілік құқықтың іс жүргізу нормаларын емес, материалдыққа байланысты шешімдерді қамтыған түрде.

Сот тәжірибесінің қорытылуы құқық қолдану және құқық шығармашылығы

қызметінде үлкен рөл атқарады. Оларды талдауынсыз соттардың қызметі де, заңның қызметі де, заң ғылымының дамуы да мүмкін емес. Олар құқықтағы олқылықтардың орнын толтырып, қолданыстағы құқықтық нормаларды нақтылайды. Осылайша, сот тәжірибесінің қорытылуын әкімшілік процестің кең мағынасындағы әкімшілік-іс жүргізу нормаларының қайнар көздері ретінде қарастыруға болады.

Ғылыми құқықтық доктрина, құқықтық ғылым салаларында немесе құқықта қалыптасқан жалпыға мәлім ресми көзқарастар, ережелер және принциптердің жүйесін білдіреді. Құқықтық доктрина негізінде төмендегілер іске асырылады:

- құқық шығармашылық қызметі;
- құқықтық нормаларды қолдану процесінде заң баптарының түсінігі;
- құқықтағы олқылықтардың орнын толтыру.

Ғылыми доктрина құқықтың қайнар көзі функциясын атқарады. Дегенмен, оны бірқатар себептерге байланысты әкімшілік-іс жүргізу құқығының көздеріне жатқызуға болмайды: ең алдымен, мемлекеттік биліктің ғылыми доктринаны ресми қайнар көз ретінде мойындамауына байланысты, сондықтан да, құқықтың ресми көзіне сілтемесіз берілген, оның негізінде шығарылған шешімдердің заңды күші болмайды.

Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесінде, нормативті құқықтық акт, шарт, сот тәжірибесінің қорытылуы, ҚР Жоғарғы Сотының қаулыларымен ресімделген, жекелеген жағдайларда құқықтық әдет-ғұрып әкімшілік іс жүргізу құқығының көздері ретінде танылады.

Әкімшілік іс жүргізу құқығының нормалары Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексында (4 бөлім) [3], әкімшілік құқығының барлық заңнамаларында, оның ішінде қоғамдық қатынастарды реттеудің әкімшілік-құқықтық әдісі негізінде қалыптасқан муниципалдық, кедендік, бюджеттік, салықтық, банк, жер, экологиялық және басқа салаларында қамтылған. Сонымен қатар, олар 2015 жылы 31-қазанда заңды күшіне енген ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексында (оның ішінде, іс жүргізу-құқықтық көзқарас тұрғысынан, мемлекеттік органдардың жеке негізгі адам құқығына араласуының заңдылығына қатысты жария – құқықтық даулар, Ресейдегі сияқты, азаматтық іс жүргізу кодексінің арнайы нормаларымен реттеледі) [4], Жоғарғы Соттың қаулыларында, Үкіметтің бірқатар нормативті қаулыларында, министрліктердің қаулыларында, мемлекеттік комитеттердің қаулыларында, басқа да орталық органдардың бұйрықтары мен қаулыларында кездеседі.

Нормативтік құқықтық актілер, сатылас құқықтық қатынастарды тиімді реттейді. Әкімшілік процесс субъектілерінің көпшілігі бір-біріне өзара бағыныста болады. Сондықтан да деңгейлес құқықтық қатынастарды реттеуде, құқықтық реттеудің құралы әкімшілік шартты пайдаланған жөн.

Нормативтік актімен салыстырғандағы әкімшілік шарттың төмендегідей ерекшеліктері бар:

- 1) шартта қарастырылған ережелер тек оның қатысушыларына міндетті;
- 2) шарт, тең құқықтық мүмкіндіктері бар субъектілер арасындағы қалыптасқан қатынастарды реттейді.

Әкімшілік шарт әкімшілік құқықтық қатынастардың заңды түрі болып табылады. Оның әкімшілік түрде болуы үшін қажетті жағдайлар:

- 1) деңгейлес әкімшілік құқықтық қатынастарды реттеу;
- 2) міндетті субъект ретінде мемлекеттік басқару органын қарастыру;
- 3) мемлекеттік басқару органдарының атқарушы-әкімгерлік функцияларын іске асыру;
- 4) нәтижелікке жету үшін бағытталған, нормативті құқықтық актімен қарастырылған, уәкілетті орган шығарған тараптардың келісім-шартын білдіретін;
- 5) әкімшілік құқықтық қатынастарды пайда болдыратын, өзгертетін немесе тоқтататын заңды факт ролінде.

Мемлекеттік басқару органдарының арасындағы әкімшілік-құқықтық дауларды соттан тыс тәртіпте, құқық шығармашылығы процесі ауқымында шешуде әкімшілік шарттардың ролі өте жоғары.

Жоғарыда баяндалған мәселелер бойынша біз, әкімшілік-құқықтық дауларды шешу процесінде пайда болатын, іс жүргізу қатынастарын реттеуші нормалар бір құқық көздерімен шектеліп қана қалмай, кең тараптағы заңдарда және заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілерде қамтылған деген қорытындыға келеміз. Осы мәселеге байланысты, әкімшілік процестерді кодификациялау мәселелеріне арналған арнайы әдебиеттерде, (бұл, бірқатар посткеңестік мемлекеттердің әкімшілік процесіне тән мәселе) әкімшілік іс жүргізу кодексі, мемлекеттік басқару функциясын атқару барысындағы, мемлекеттік органдардың қызметінің барлық процедураларын (оның ішінде нормативті құқықтық актілерді қабылдау процедураларын) реттеуі тиіс пе деген сұрақтар туындайды [5, 111-б.].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Таранов А.А. *Административное право Республики Казахстан: Академический курс.* – 2-е изд., перераб. и доп. – Алматы: НОРМА-К, 2017. – С.85.

2 Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік Кодексі. 2020 жылғы 29-маусымдағы.

3 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ.

4 Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ.

5. Поленина С.В., Сильченко Н.В. *Научные основы типологии нормативно-правовых актов в СССР.* – М.: Наука, 2015. - С. 111.

Садепхан А.

«Bolashaq» академиясының 1-курс магистратура студенті,
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының менгерушісі
з.ғ.к., профессор Қабжанов А.Т.

ҚҰҚЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ЗАҢ МӘТІНДЕРІНДЕГІ КЕМШІЛІКТЕР

Аннотация: Мемлекеттік тілде жазылған қазақша заң мәтіндерінің мазмұнын реттеу.

Атау сөздермен терминдердің қолданыс аясын нақтылау, толыққанды және көпшілікке түсінікті, қолданысқа еркін енетін қазақша заң мәтіндерін даярлау. Аударма саласындағы қателіктерді ашып көрсетіп, сол қателерді жөндеу. Қазақ тілінің заң саласы аясындағы мәртебесін көтерумен, толыққанды аударма жасалу мәселесінің шешімін тауып, заң актілерінің мемлекеттік тілде жазылуына үлес қосуды мақсат етеді. Осы салада жіберілген қателіктерді реттеп, жөндеп тіліміздің заң аясындағы бірізді терминологиясын қалыптастыруды ұсынады.

Тіл мемлекетіміздің тірегі, тәуелсіздігімізбен егемендігіміздің айғағы. Қазақ тілі мемлекетіміздің өткені мен келешегінен сыр шертер тірі тарих, халқымыз ана тілімізді ұлтымыздың баға жетпес байлығына, тірегіне балайды. Заң саласы қазақ тілінің айдынында кең жүздірер үлкен кеме тәрізді, алайда бүгінде заңгерлеріміздің қазақша кеңес бермеуі, судьяларымыздың сот істерін орыс тілінде жазылған заңдарға сүйеніп қазақша жүргізуі, қазақша заңдарымызбен құқықтық актілерімізде жіберілген аударма қателерімен еміле қателерінің бәрі тағысын тағылар соның көрінісі. «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі заңына сәйкес, «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі - қазақ тілі, мемлекеттің бүкіл аумағында қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін, іс қағаздарын жүргізу тілі болуға тиіс» делінген. [1] Заңымызда берілген талаптар бүгінгі таңда толық орындалып жатыр деп айта алмаймыз. Мемлекеттік тілдің маңыздылығын арттыру мақсатында, оның сапасын жетілдіру үшін мемлекеттік тілде іс қарайтын судьяларды және іс құжаттарын мемлекеттік тілде сапалы жүргізіп отыратын сот мамандарының көбеюіне ат салысуымыз керек. Сонымен қатар, өткізілетін жиналыстар, дөңгелек үстелдер, семинар сабақтары қазақ тілінде жиі өткізіліп отырылса, мемлекеттік тілдің мерейі үстем боларына сенеміз.

Ресми құжаттармен заң жобаларының аударма мәселесі бүгінгі күнге дейін жалғасып келеді. Қазіргі қолданыстағы кодекстермен заңдардың, заңға бағынышты актілердің басым бөлігінің негізі сол орыс тілінде жазылды және

соны бүгінгі таңда мемлекеттік тілге аударуда қиындық тудыруда. Тәуелсіздік жылдары тұсында 3 мыңға жуық заң қабылданса сол заңның ішінде тек екеуі ғана қазақ тілінде жазылған екен. [2] Біздің елде заңдарды қазақшаға аударумен оларды тілдік, стильдік тұрғыдан жетілдіру мемлекеттік органдардағы аудармашылар мен аударма және редакциялау бөлімдерінің қызметкерлеріне, «Әділет министрлігіне қарасты Заңнама және құқықтық ақпарат институт» сияқты құрылымдарға жүктеліп қойған. Ширек ғасырдан бергі аударма процесі әсерінен қазақ тіліндегі заң шығармашылығы жарты ғасырдан астам уақыт бойы қолға алынбай, жолы байланып қалды. Бұл тұрғыдан қарағанда аударма ұлт тіліндегі заң шығармашылығының тежеуші факторына айналып отыр. Осы мәселенің орнауының үлкен бір себебі алғашқыда жобасы орыс тілінде жасалған заңдарды қазақ тіліне аудару барысын заңгерлердің емес филологтардың жасауы үлкен әсерін тигізуде. «Заң тілі» оны оқитын, пайдаланатын әр азаматқа түсінікті, ондағы құқықтық норма тайға таңба басқандай анықта айқын болуы тиіс. Бұлар ресми тілге, заң мәтіндеріне қойылатын лингвистикалық талаптар. Осы қойылған талаптарды жүзеге асыруды филологтардың емес осы саланың отына күйіп суымен қайнап жүрген заңгерлердің атқаруы тиіс деп санаймыз. Бүкіл әлемде мемлекеттің заңдары сол елдің мемлекеттік тілінде жазылады. Содан кейін ғана қажет болған жағдайда өзге тілдерге аударылады. Қазақстан Республикасының «Тіл туралы» Заңының 4-бабында «Мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында, қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін және іс қағаздарын жүргізу тілі», [1] – деп жазылғандығын атап өтсек, осы жерде тағы бір тоқтала кететін маңызды мәселе; ресми аударма ісі филологтарға (бірінші мамандығы «филолог», екінші мамандығы «заңгер») жүктелген. Дұрысы заңның мәтінімен жұмыс істейтін адам міндетті түрде заңгер, яғни бірінші меңгерген мамандығы «заңгер» болуы керек. Өйткені, майталман аудармашы-филолог маманның өзі заңның мәтінімен жұмыс істеуге келгенде, сол заңның табиғатын түсіне алмай қиналады. Өкініштісі бұл жүйенің әлі өзгеріске ұшырамауы. Заңдық техникадан хабары жоқ адам қазақшаға еркін аударып немесе редакциялап қойғанымен, орыс тіліндегі түп нұсқамен салыстырып, заң шығарушының не айтпақ болғанын зерделегенде, заң шығарушының ойын, яғни құқық нормасының мәнісін бұрмалайтын жағдайлар кездеседі.

Азаматтық құқық саласындағы аударма мәселелерінің елең еткізер қателіктері аз емес, ендігі кезекте соларға тоқталар болсақ, мәселен Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің жалпы бөлімінің 114- бабында кездеседі, бұл бап «Мемлекетке және әкімшілік-аумақтық бөлініске заңды тұлғалар туралы қалыптарды қолдану» [3] деп аталған алайда дәл осы кодекстің орысша баламасында «Применение к государству и административно-территориальной единице норм о юридических лицах» деп көрсетіледі, [4] бұл жердегі көзге оттай басылатын қателік «норма» сөзінің қазақша аудармасын «қалып» деп аударған. Құқықтық актілер туралы Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 6 сәуірдегі Заңының 1 бабының 18 тармағында «Құқық нормасы» сөзіне «реттелетін қоғамдық қатынастар шеңберінде көп мәрте қолдануға

арналған, жеке-дара айқындалмаған тұлғалар тобына қолданылатын, тұрақты немесе уақытша сипаттағы жалпыға міндетті мінез-құлық қағидасы» деп түсініктеме береді. [5] Көріп отырғанымыздай бұл жерде «Норма» сөзіне жаңаша аударма берілмеген сонымен қатар «қалып» сөзі жалпақ тілде, ресми іс қағаздар тілінде де түсініксіз, айта кететін тағы бір жайт осы «қалып» сөзі Азаматтық кодекстің 6 бабында да кездеседі. Осы мәселе тұрғысынан Қазақстан Республикасының Құқықтық актілер туралы 2016 жылдың 6 сәуірдегі Заңының 24-бабында нормативтік құқықтық акт мәтінінің мазмұнына және жазылу стиліне қойылатын талаптар көрсетіледі, ал 3 тармақшасында «Қазақ және орыс тілдеріндегі нормативтік құқықтық актілердің мәтіндері тең түп нұсқалы болуға тиіс» делінген. [5] Бұл осы заң талаптарының орындалмауының айқын көрінісі деп санаймыз. Біз түсінбеген кодекстегі сөздердің бірі 697 баптың атауы «кіре ақысы» кіре деген сөзді түсінбей орысша нұсқасына қарасақ ол жерде «Провозная плата» яғни тікелей аударсақ «Тасымалдау ақысы» деген түсінікті атауды аламыз. Осы баптың 1 тармағында кіре сөзіне емес тасымалдау деген сөзге анықтама береді, ендеше өзіміздің тілімізді өзіміз түсінбейтіндей етіп неге мағынасы жоқ атауларды жазамыз. Аударма барысында жіберілген қателіктердің бірі Азаматтық кодекстің Ерекше бөлімінің 1004 бабында көрініс табады. [3] Баптың атауы «Оған дейін пайдалану құқығы» деп берілген орысша кодексте «Право преждепользования» делінген осы жерден «преждепользования» сөзін қазақшаға аударсақ «алдын ала пайдалану немесе бұрын пайдалану» деген аударманы аламыз ендеше неге сөздік қоры мол тілімізді одан әрмен қиындатамыз, оның үстіне «оған дейін пайдалану құқығы» деген сөз мүлдем түсініксіз. [4] Ерекше бөлімнің осы бабының атауын жалпыға түсінікті етіп «Алдын ала пайдалану құқығы» деп өзгертсе дейміз. Ерекше бөлімнің аударма қателерінің санатын толықтыратын келесі 1077 бап, бұл баптың атауы «Болмаған мұрагерлердің құқықтары» [3] осы бапты бірден оқыған кезде мағынасы түсініксіз, аудармашылардың аударған «болмаған мұрагерлер» сөзін орысша кодекстен қарар болсақ осы бап «Права отсутствующих наследников» [4] деп баяндалған осы жердегі «отсутствующих наследников» сөзін «мұраға қатыспаған мұрагерлер» деп аударсақ әлде қайда түсінікті болады деп ойлаймыз. «Болмаған мұрагерлердің құқықтары» деп аталған 1077- бапты «Мұраға қатыспаған мұрагерлердің құқықтары» деп өзгертсек көркем және түсінікті болады деп санаймыз. Азаматтық кодекстің Ерекше бөлімінде өріп жүрген қателердің бірі 409-баптың 2-тармағындағы «келісуінсіз» сөзі. Олай деуге себеп орысша түпнұсқада «Продавец не вправе исполнять такой договор до наступления или после истечения определенного в нем срока без согласия покупателя.» деп жазылған сөйлемді аудармашылар «Сатушының мұндай шартты онда белгіленген мерзім басталғанға дейін немесе біткеннен кейін сатып алушының келісуінсіз орындауға құқығы жоқ.» деп аударған. Мұндағы «без согласия» сөзін «келісуінсіз» деп аударған. Біздің нұсқада бұл аударма «Сатушының мұндай шартты онда белгіленген мерзім басталғанға дейін немесе мерзім аяқталғаннан кейін сатып алушының келісімінсіз орындауға құқығы жоқ» деп аударылғанын дұрыс дейміз. [4] Бапты

толық аударғанда неліктен кей сөздер аударылмай қалады ал, кей баптарда дәл сол сөз аударылмаған сөз аударылып тұрады. Мысалы, ондай өрескел қателікті 446-баптан кезіктіруге болады. Баптың мәтінін оқитын болсақ «тауар чегін» деген сөзді ал, 452-баптың 2-тармағынан және 772-баптың 2-тармағынан «түбіртек» сөзін кездестіруге болады. Бұл жерде қайтадан терминдердің бір ізді болмауы мәселесі орнауда. Осы 446-баптың мазмұнынан «чек» сөзін алып тастап «түбіртек» сөзін енгізсек дейміз. Себебі, заң мәтіндерімізде, терминдерімізде қазақша болуы тіліміздің келешегіне елеулі үлес қосары анық. Мемлекеттік тіліміздегі өзекті осы мәселелердің шешімін табуы, тіліміздің жарқын болашағының жолындағы қаланған бір тас іспеттес болмақ және сол тастың қалануының себепкері болу жұртымыздың алдындағы асыл парызымыз екенін естен әсте шығармау керек.

Азаматтық кодексті тек заңгерлер ғана емес өз құқықтарын білгілері келетін қарапайым халықта ашып қарайды, біз заңгер бола тұра түсінбеген бұл сөздерді қарапайым қараша халық түсіне қояды деп ойламаймыз. Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаевтің 2020 жылы «Ана тілі» газетінде берген сұхбатында былай деген «Шындығында, тілдік проблеманың үлкен саяси мәні мен маңызы бар. Тіл мәселесіне бей-жай қарап, немқұрайлылық танытатын болсақ, мемлекеттігіміз бен ұлттық қауіпсіздігімізге қатер төндіріп алуымыз мүмкін». [7] Біз ұлт көшбасшысының бұл оймен толық келісеміз қай салада болмасын мемлекеттің тіліміздің мәртебесімен қолданыс аясын кеңіту еліміздің кемел болашағына бастар жол деп санаймыз. Біздің бұл көтерген мәселеміз тек қана Азаматтық құқық саласындағы заңнамалық актілердің мазмұнына ғана байланысты болып отыр. Бұл салада жіберілген қателіктерді жөндеп тіліміздегі бірізділік терминологиясын қалыптастырып жалпыға түсінікті заң жобаларын ұсынуымыз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі Заңы (өзгерістермен және толықтырулармен) Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000151>

2. Шерубай Құрманбайұлы «Заңдар неге қазақша жазылмайды?» [Электронды ресурс] / Ақпараттық жүйелер <http://anatili.kazgazeta.kz/news/55686> 12.12.2019

3. «Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі» Жалпы бөлімі 1994 жылғы 27 желтоқсан № 268-ХІІІ; Ерекше бөлімі 1999 жылғы 1 шілдедегі № 409-І қабылданған. (өзгерістермен және толықтырулармен) / / Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K990000409_
<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000>

4. Общая часть «Гражданский кодекс Республики Казахстан» принята 27 декабря 1994 года № 268-ХІІІ; Особенная часть от 1 июля 1999 года № 409 (с изменениями и дополнениями) / / Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000_
https://adilet.zan.kz/rus/docs/K990000409_

5. «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылдың 6 сәуірдегі Заңы (өзгерістермен және толықтырулармен) / / Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000480>

6. «Зияткерлік меншік құқықтарын сақтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының 2011

жылғы 30 маусымдағы № 448-IV Заңы. (өзгерістермен және толықтырулармен) // Ақпараттық жүйелер ӘДІЛЕТ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000448>

7.Қазақстан Республикасының Президенті: «Қазақ халқының тағдыры тарих таразысында тұр» Жанарбек Әшімжан 25.06.2020.<http://anatili.kazgazeta.kz/news/57708>

©, Садепхан Алия, 2024 ж.

С. Садепхан

ДЕФЕКТЫ ПРАВОВЫХ ТЕКСТОВ НА КАЗАХАНСКОМ ЯЗЫКЕ В СФЕРЕ ПРАВОВОГО ПОЛЯ

Аннотация: регулирование содержания казахских юридических текстов, написанных на государственном языке.

ОӘК 343,33

Сариев Б.

«Volashaq» академиясының Ю-20-2 топ студенті, Қарағанды қаласы,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының менгерушісі
з.ғ.к., профессор Қабжанов А.Т.

ДЕНСАУЛЫҚҚА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ

Денсаулыққа құқық адам құқықтары жүйесінде жетекші (өмір сүру құқығынан кейін) орын алады және әртүрлі құқық салаларының нормаларымен қорғалады. Қылмыстық құқық ҚР ҚК-нің 1-тарауында қамтылған денсаулыққа қарсы қылмыстар үшін неғұрлым қатаң жауапкершілік шараларын көздейді.

Қылмыстық-құқықтық қорғаудың екі негізгі объектісін - адамның өмірі мен денсаулығын қорғау тарауында біріктіру белгілі бір қылмыс осы екі объектіге де қол сұғуы мүмкін болған кезде немесе қылмыстық ниет денсаулыққа зиян келтіруге бағытталған кезде, Ал өлім нәтижесінде қылмыс объектісі адамның өмірі болған кезде оларды бөлу шарттылығымен негізделген. Денсаулыққа ең қауіпті қол сұғушылықтар - оған ауыр зиян келтіру - көбінесе өмірге қауіп төндіреді. Кейбір баптарды заң шығарушы негізгі құрам денсаулыққа, ал білікті (әсіресе білікті) өмірге қол сұғатын етіп тұжырымдайды.

Денсаулыққа қол сұғатын қылмыстардың бірыңғай жалпы қабылданған жіктемесі жоқ, өйткені оның негізі тек қол сұғу объектісінің нюанстарымен ғана емес, сонымен қатар құрамдарды тұжырымдаудың заңнамалық техникасының ерекшеліктеріне, әрекет ету тәсіліне, кінә түріне, себептеріне, субъективті сипаттаманың ерекшеліктеріне, ауырлығына, жазалануына және басқа компоненттерге негізделген әртүрлі критерийлер болып табылады.

Бұл объектінің негізгі тұжырымдамасы-адам денсаулығы да пікірталас тақырыбы болып табылады, өйткені қылмыстық құқықтың қажеттіліктері үшін заңнамалық тұрғыдан бекітілген анықтама жоқ.

Адам денсаулығын қылмыстық-құқықтық қорғау туралы сөз болғанда, Қылмыстан зардап шеккен белгілі бір адамның денсаулығының бұл жағдайы қатаң жеке сипаттамаларға ие және, әдетте, берілген анықтамаға сәйкес келмейтінін ескеру қажет. Яғни, қылмыстық құқық медицинадан айырмашылығы денсаулық жағдайын жақсарту мақсатын қоймайды, бірақ оның нашарлауынан нақты жағдайды (анықтамалық нүкте ретінде) қорғауға бағытталған.

Мамандардың қарастырылып отырған қылмыстарға қол сұғу объектісі туралы пікірлері денсаулықтың неғұрлым тар немесе кең тұжырымдамасына дейін азаяды. Осылайша, біз негізгі нысандар ретінде денсаулық, денсаулық қауіпсіздігі, дене тұтастығы туралы айтып отырмыз. Бұл қылмыстардың көпшілігін көп нысанды деп санауға болады. Қосымша нысандар-адамның өмірі, жеке адамның ар-намысы мен қадір-қасиеті, халықтың денсаулығы және т. б.

Кең мағынада денсаулыққа қарсы қылмыстарға құқықтық тыйым салу ҚР ҚК-нің басқа тарауларында тұжырымдалған әрекеттерді жатқызуға болады, өйткені олар меншікке, басқару тәртібіне, қоғамдық қауіпсіздікке, көлік қозғалысы мен пайдалану қауіпсіздігіне және т.б. қол сұғумен байланысты.

Қылмыстық құқық контекстінде "денсаулыққа зиян" анықтамасын оның сапалық және сандық өлшемінде дұрыс және біркелкі түсіну маңызды.

Заң шығарушы 1959 жылғы ҚазКСР Қылмыстық кодексінде және кеңестік доктринада қолданылатын "дене жарақаты" ұғымынан "денсаулыққа зиян" ұғымына ауыса отырып, ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің 2008 жылғы 24 сәуірдегі N 194н бұйрығымен бекітілген адам денсаулығына келтірілген зиянның ауырлық дәрежесін айқындаудың медициналық критерийлерінің 5-бабында соңғысының мағынасын кеңейтті. және ҚР Үкіметінің 2007 жылғы 17 тамыздағы "адам денсаулығына келтірілген зиянның ауырлық дәрежесін айқындау қағидаларын бекіту туралы" № 522 қаулысын орындау үшін қабылданды. Онда органдар мен тіндердің анатомиялық тұтастығының немесе физиологиялық функцияларының бұзылуы сыртқы ортаның физикалық, химиялық, биологиялық және психогендік факторларының әсерінен пайда болуы мүмкін және психикалық бұзылулар мен инфекциялық және басқа ауруларда да көрінуі мүмкін делінген [1].

Осы тараудың мақалаларының диспозицияларында қолданылатын бірқатар анықтамаларға бірыңғай көзқарас жоқ: "науқас" (мысалы, жүкті әйелдер бұл тұжырымдамамен қамтылмаған), "көмек көрсетпеу" (медициналық көмек және оның түрлері немесе басқа көмек туралы түсініксіз), "венерологиялық ауру" (бұл қандай қатынас "жыныстық жолмен берілетін ауру" ұғымымен); "азаптау" және "азаптау" ұғымдарының арақатынасы және т. б. талқыланады.

Осы тараудың баптарындағы қылмыстардың құрамы жалпы және арнайы субъектіні көздейді: осыған ұқсас іс-әрекеті үшін әкімшілік жазаға тартылған адам; жыныстық жолмен берілетін аурумен ауырған адам; АИТВ-инфекциясын жұқтырған адам; тиісті бейіндегі жоғары медициналық білімі жоқ адам, науқасқа көмек көрсетуге міндетті адам.

Субъективті жағынан денсаулыққа қарсы қылмыстар ниетпен де, абайсыздықпен де сипатталады (бірқатар композицияларда кінә формасы пікірталас мәселесі болып табылады).

Білікті құрамдар: жәбірленушінің мінездемесі бойынша: қылмыс екі және одан да көп адамға қатысты жасалған кезде; өмірі немесе денсаулығы үшін қауіпті және жас, кәрілік, ауру немесе өзінің дәрменсіздігі салдарынан өзін-өзі сақтау шараларын қолдану мүмкіндігінен айырылған адам; кәметке толмаған адам; жүкті әйел; дәрменсіз күйде не материалдық жағдайда жүрген адам болып бөлінеді немесе кінәліге өзге де тәуелділік; ұрланған не кепілге алынған адам ретінде ұсталған;

қол сұғу тәсілі бойынша: өмірге немесе денсаулыққа қауіпті зорлық-зомбылықпен жасалған; жәбірленуші үшін ерекше қатыгездікпен, қорқытумен немесе азаптаумен, жалпы қауіпті тәсілмен жасалған; азаптауды қолдана отырып;

қол сұғу қаруы бойынша: қару немесе қару ретінде пайдаланылатын заттарды қолдану арқылы;

пайда болған салдарлар бойынша: өлім немесе денсаулыққа ауыр зиян келтіру;

субъектінің арнайы белгілері бойынша: адамның өзінің кәсіби міндеттерін тиісінше орындамауы салдарынан;

топтық белгі бойынша: адамдар тобы, алдын ала сөз байласу бойынша адамдар тобы, топ ұйымдастырған;

мақсаты немесе уәжі бойынша: органдарды немесе тіндерді пайдалану үшін; бұзақылық ниетпен; саяси, идеологиялық, нәсілдік, ұлттық немесе діни өшпенділік немесе араздық не қандай да бір әлеуметтік топқа қатысты жеккөрушілік немесе араздық, жалдау бойынша; адамға немесе оның жақындарына қатысты осы адамның қызметтік қызметті жүзеге асыруына немесе оны орындауына байланысты қоғамдық борыш.

Осы тараудың екі бабында әсер ету жағдайына және қылмыс жасаған адамды олардың шегінен асып кеткен кезде қажетті қорғаныс немесе ұстау жағдайына байланысты артықшылықты құрамдар бар.

Бір құрам әкімшілік преюдициямен тұжырымдалған.

Денсаулыққа зиянның әрбір түрі үшін "әртүрлі жарақаттар, уланулар және сыртқы себептерге әсер етудің басқа салдары нәтижесінде жалпы еңбекке жарамсыздықтың тұрақты жоғалту пайызы кестесінде" еңбекке жарамсыздық пайызы белгіленген [1].

Оның құрамында 138 тармақты біріктіретін 11 бөлім (орталық және перифериялық жүйке жүйесі, көру, есту, тыныс алу органдары, жүрек-қан тамыр жүйесі, ас қорыту мүшелері, несеп-жыныс жүйесі, жұмсақ тіндер, тірек-қимыл аппараты, жамбас, төменгі аяқ) бар.

Кәсіптік еңбекке қабілеттіліктің толық жоғалуы негізгі еңбек қызметі жүзеге асырылатын нақты кәсіп (мамандық) бойынша жұмыстың белгілі бір көлемі мен сапасын орындау мүмкіндігіне байланысты.

Кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесі зардап шегушіні куәландыру сәтінде де пайызбен белгіленеді. Кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесін белгілеумен бір мезгілде медициналық-әлеуметтік сараптама мекемесі негіздер болған кезде жәбірленушінің медициналық, әлеуметтік және кәсіптік оңалтуға мұқтаждығын айқындайды, сондай-ақ жәбірленушіні мүгедек деп таниды.

Медициналық критерийлер денсаулыққа зиян келтірумен байланысты іс-әрекеттердің біліктілік ерекшеліктерін тұжырымдайды, атап айтқанда: аталған критерийлердің біреуінің жеткіліктілігі, әрбір зақымдануды талдау және сонымен бірге олардың ішіндегі ең ауырларын, сондай-ақ егер олар бір-біріне өзара салмақ түсірсе, олардың жиынтығын есепке алу.

Сондай-ақ, іс-әрекет пен оның салдары арасында тікелей себеп-салдарлық байланыс орнату қажеттілігі атап өтіледі:

Мақаланың атауынан көрініп тұрғандай, субъективті тарап ниеттің болуын болжайды - тікелей немесе жанама. Кінәлі адам жәбірленушінің денсаулығына ауыр зиян келтіретінін түсінеді, оның әрекеті сөзсіз немесе ықтималдықпен оған әкелетінін және оны қалайтынын болжайды.

Жанама ниетпен интеллектуалды сәт денсаулыққа ауыр зиян келтіруді болжау және оған немқұрайлы қарау немесе осындай нәтижеге саналы түрде жол беру мүмкіндігімен ғана ерекшеленеді.

Сонымен қатар, ниет, мысалы, кінәлі адамның көзін нокаутқа түсіргісі келгенде және дәл осы денсаулыққа зиян келтіргенде немесе жүкті әйелді баласынан айрылу үшін ұрып-соққанда нақтылануы мүмкін. Нақтыланбаған ниет көбінесе көптеген соққылармен, жарақаттармен байланысты, олардың жиынтығы денсаулыққа ауыр зиян келтіреді.

Заң қаруды іс-әрекет принципі мен мақсаты бойынша жауынгерлік, қызметтік, азаматтық, сондай-ақ атыс, суық, оның ішінде лақтыру және т. б.

"Қару" термині Ресей Федерациясының Әкімшілік және қылмыстық құқығында әртүрлі мағынаға ие. Кейбір шет елдердің заңнамасында қару түрлері және олардың айналымы режимін реттеу толығырақ келтірілген. Сонымен, Француз қару-жарақ туралы Заңы оның сегіз санатын анықтайды:

- жауынгерлік қару, оның элементтері мен оқ-дәрілері (дәстүрлі түрлермен қатар ядролық, лазерлік, химиялық және биологиялық қарулар кіреді);
- жауынгерлік техника;
- әскери материалдар (химиялық және бактериологиялық қарудан, отпен зақымданудан қорғау құралдары);
- атыс қаруы;
- аңшылық қару;
- суық қару;
- тираларда, жәрмеңкелерде және салондарда қолданылатын қару;
- көне және коллекциялық қару [2].

ҚР ҚК баптарының мәтінінен көріп отырғанымыздай, "қару туралы" ҚРЗ-да аталған қарудың барлық түрлерін заң шығарушы оны қылмыстық пайдаланумен байланыстырмайды және керісінше, қылмыстық заңда келтірілген

барлық терминдер "қару туралы" заңда қамтылмаған. Бұл сәйкессіздік криминологиялық және қылмыстық-құқықтық әдебиеттерде қылмыстық заңнамада және "қару туралы" заңда қаруды түсіндіруді жақындастыру туралы ұсыныстар тудырады. Ол үшін, кем дегенде, ҚР Қылмыстық кодексіне қаруды анықтау енгізілуі керек.

Денсаулыққа келген зиянның өзі де деңгейіне қарай жеңіл, орташа және ауыр деп бөлінеді. Қысқаша айтқанда, адам еңбек қабілетін 10%-ға дейін тұрақты жоғалтса, ол жеңіл жарақат, егер 10%-дан 33%-ға дейін жоғалтса, орташа, одан да жоғары мөлшерде болса, денсаулыққа келген зиян ауыр болып есептеледі. Адам өзінің кәсібін жоғалтса да, не бет әлпеті қалыпқа келтіргісіз етіп өзгертілсе де ауыр зиян. Бұлардың әрқайсысы бір қылмыс құрамы. Денсаулыққа қарсы қылмыстар өмірге қарсы қылмыстардан көбіне көп, біріншіден, объектісіне байланысты ажыратылса, екіншіден, объективтік жақтың зардап атты белгісіне байланысты ажыратылады. Сол сияқты, өмірге қарсы қылмыстардың ішінде ұқсас құрамдары кездеспейтін ұрып-соғу (106-б), азаптау (107-б), қорқыту (112-б), ауыстырып салу не өзгедей пайдалану үшін адамның органдары немесе тінін алуға мәжбүр ету (113-б), соз ауруларын жұқтыру (115-б), адамның иммун тапшылығы вирусын (ВИЧ/ЖҚТБ (СПИД)) жұқтыру (116-б) деген сияқты қылмыс құрамдары да кездеседі. Сол сияқты денсаулыққа қарсы қылмыстардың ішінде тек қана арнайы субъектілер жасайтын медицина қызметкерлерінің кәсіптік міндеттерін тиісінше орындамауы (114-б), заңсыз түсік жасау (117-б), науқасқа көмек көрсетпеу (118-б), қауіпті жағдайда қалдыру (119-б) сияқты құрамдар да бар. Денсаулыққа қарсы қылмыстардың қылмыс құрамдары былайша сипатталады: [3;4]

Қарудың лексикалық түсіндірмесіне сәйкес, бұл техникалық шабуылға немесе қорғанысқа жарамды кез-келген құрал, сондай-ақ осындай құралдардың жиынтығы. Қылмыстық-құқықтық нормаларды талдаудан көрініп тұрғандай, ҚР ҚК-де қару ұғымы біршама тар, әйтпесе "қару ретінде пайдаланылатын заттар" термині дербес мағынаға ие болмас еді, бірақ қару ұғымымен толық қамтылған болар еді.

ҚР ҚК-де қылмыстық құқық бұзушылық нәтижесінде денсаулыққа келтірілген зиянның ауырлығына қарай: денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (106-бап); денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру (107-бап); денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (108-бап)(алып тасталды); әсер ету жағдайында денсаулыққа зиян келтіру (111-бап); қажетті қорғаныс шегінен асқан кезде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (112-бап); қылмыс жасаған адамды ұстау кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (113-бап); денсаулыққа абайсызда зиян келтіру (114-бап).

Жоғарыда аталғандардан басқа ҚР ҚК денсаулығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтарға мыналар жатады: ұрып-соғу (109-бап); азаптау (110-бап); қауіп (115-бап); Адам ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу немесе заңсыз алып қою (116-бап); жыныстық жолмен берілетін аурумен жұқтыру (117-бап); адамның иммун тапшылығы вирусымен (АИТВ) жұқтыру/ ЖИТС) (118-бап); қауіпті қалдыру (119-бап) [5].

Бұл әрекеттер тобының тікелей объектісі-организмнің белгілі бір физиологиялық жағдайы ретінде адам денсаулығы. Денсаулыққа қарсы қылмыстар жасаған кезде жәбірленушінің жасы, оның бірегей биологиялық қасиеттерінің болуы, оған қол сұғу сәтіндегі денсаулық жағдайы маңызды емес.

Денсаулыққа зиян келтірудің объективті жағы іс-әрекетте де, әрекетсіздікте де көрінуі мүмкін.

Біліктілік үшін денсаулыққа зиян келтіретін орын, уақыт, құралдар мен құралдардың маңызы жоқ. Алайда, бірқатар құрамдарда әдіс сияқты объективті белгі біліктілік мән-жайларының рөлін атқарады(106-баптың 2-бөлігінің 4-тармағы; ҚР ҚК 110-бабының 2-бөлігінің 4-тармағы).

Денсаулыққа зиян келтірудің субъективті жағы қасақана да, абайсыз да кінәмен сипатталуы мүмкін. Кінәнің түріне байланысты және осы қылмыстар үшін жауапкершілік сараланады. Бұл ретте жекелеген құрамдарда біліктілік белгілері ретінде арнайы мотивтер (106-баптың 2-бөлігінің 6, 7, 8-тармақтары; ҚР ҚК 110-бабы 2-бөлігінің 5, 6-тармақтары) және мақсаттар (ҚР ҚК 106-бабы 2-бөлігінің 9-тармағы) көрсетіледі.

Осы санаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектісі ҚР ҚК 106 – бабында, 107-бабының 2-бөлігінде көзделген жағдайларда, он төрт жасқа толған, басқаларында он алты жасқа толған (ҚР ҚК 107-бабының 1-бөлігі, 108-119-бабы) жеке есі дұрыс адам болып табылады.

Список использованных источников

1. Приказ Министерства здравоохранения РК от 24 апреля 2008 г. № 194н.
<http://www.consultant.ru>
2. Казакова В.А. Вооруженная преступность: криминологические и уголовно-правовые проблемы. - М.: Логос, 2003. - 256 с.
3. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Әлеуметтану және саясаттану бойынша / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2006. - 569 б. ISBN 9965-808-89-9
4. Орысша-қазақша заңдық түсіндірме сөздік-анықтамалық - Алматы: «Жеті жарғы» баспасы, 2008 жыл. ISBN 9965-11-274-6
5. Ағыбаев А.Н., Денсаулыққа қарсы қылмыстардың жалпы сипаттамасы және түрлері / А.Н. Ағыбаев//Денсаулық.- 2006.- N5.-22 бет

Тамабаев А.Е.
Магистрант гр.МЮ-22-1 академии «Volashaq», город Караганда,
Республика Казахстан
Научный руководитель: к.ю.н., ассоциированный профессор
Г.М.Рысмагамбетова

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ

Право собственности, являясь важнейшим институтом гражданского права любой общественно-экономической формации, представляет собой в объективном смысле совокупность правовых норм, которые закрепляют, регулируют и охраняют состояние принадлежности (присвоенности) материальных благ конкретным лицам.

Реализация права собственности означает признание права собственности на вещь за конкретным собственником, фиксация этого права и его защита. Субъектом реализации права собственности выступает государство, а механизмом реализации является основанная на законодательстве деятельность органов государственной и муниципальной власти по своевременной и четкой фиксации прав собственности и последующей ее защите. Критерием реализации прав частной собственности в масштабе страны является готовность собственников к инвестированию, которое возможно лишь в условиях защиты объектов собственности, инвестиций и гарантированного получения дохода. Верно и обратное утверждение: неактивность собственников в инвестировании означает нереализацию прав частной собственности.

Гарантом реализации прав собственности является верховенство права (независимая судебная система) и развитая демократия (разделение и подлинная независимость ветвей власти, территориальное разделение власти, независимая печать, разветвленная система общественных институтов).

Важным аспектом реализации прав собственности является ее всеобщность по субъектам собственности. Иначе говоря, не должно быть избирательности реализации прав собственности, т. е. гарантий прав собственности для одних и отсутствие таких гарантий для других собственников. Задачами права собственности являются: признание права собственности на вещь за конкретным собственником, фиксация этого права и его защита. Признание и защита частной, государственной собственности гарантированы Конституцией Республики Казахстан. Но это только правовая (конституционная) норма. На практике все оказалось сложнее. Признание права собственности на вещь за конкретным собственником можно перевести в термины «легальность» и «легитимность». Легальность связана с правовым признанием и фиксацией чьих-то прав на объекты собственности. Легитимность связана с неформальным признанием чьих-то прав (людьми, обществом в целом). Вследствие сочетания легальности и легитимности возможно существование ряда (см. табл. 1) альтернативных

институциональных режимов [2, с. 86–87]. Иллюстрацией режима «Б» может служить собственность так называемых «цеховиков» времен СССР. Эта собственность была нелегальной, но легитимной в том плане, что общество в лице граждан не только не осуждало «цеховиков», но и активно пользовалось плодами (товарами и услугами) их деятельности. Нелегитимность прав собственности, по мнению Р. Капелюшника [2, с. 89], определяется тремя причинами: 1. Идеологией, формирующей стереотип восприятия. Непринятие частной собственности как таковой людьми старшего поколения. 2. Интересами и настроениями граждан, которые считают себя проигравшими в результате приватизации. Отсюда — стремление к постоянному переделу собственности. 3. Эмоциональным представлением (восприятием) большинства граждан о честности или нечестности чего-либо, в данном случае о честности или нечестности приобретения прав собственности. «Согласно обычному праву, частная собственность легитимируется вложенным трудом, деньгами, идеями, энергией, а не политической властью» [1, с. 11]. На основании социологических опросов главная причина нелегитимности прав собственности заключается в представлении граждан, что крупные состояния в любом государстве нажиты нечестным путем. При этом негативный имидж приватизации был сформирован не столько исходными правилами и конечными результатами, сколько тем, как приватизация воплощалась на практике. Действительно, в обществе существует твердое убеждение, что приватизация проводилась с массовыми нарушениями даже формальных «правил игры», не говоря уже о том, что она изначально была не справедлива [2, с. 95]. Нелегитимность приобретенной в процессе приватизации собственности обуславливает угрозу пересмотра итогов приватизации и провоцирует постоянный передел собственности. В этих условиях новоявленные собственники, чувствуя зыбкость своего положения в отношении формально (легально) принадлежащих им объектов собственности, не заинтересованы в инвестировании доходов в собственные предприятия. А это, как отмечалось выше, является показателем нереализации права собственности. Важно отметить, что время способствует «затуханию» нелегитимности прав собственности. Дело в том, что первые два фактора нелегитимности прав собственности изначально носят ограниченный и временный характер. Третий фактор является определяющим и «долгоиграющим». Но и его влияние с течением времени могло бы в значительной степени уменьшиться, если бы новоявленные собственники эффективно распоряжались собственностью и если бы правовым порядком регулировались отношения (конфликты) между собственниками и между собственниками и несобственниками. Новоявленные собственники не столько управляют собственностью, сколько увеличивают свое личное состояние. В результате число миллиардеров растет, а экономика «не может подняться с колен». Конфликты по поводу собственности везде и всюду разрешаются в пользу сильных в ущерб слабым — массовый снос гаражей без эквивалентной компенсации, уплотнительная застройка, поджоги домов для освобождения территории под новое строительство и т. д. Все это подпитывает и усиливает чувства граждан по поводу несправедливости преобразования

собственности в стране. Эти факты иллюстрируют также избирательность прав собственности - отсутствие защиты означает игнорирование права собственности граждан.

Особенно сложной в разрезе фиксации прав собственности представляется ситуация в сфере земельных отношений. «Неразрешенной до настоящего времени остается проблема формирования системы кадастрового учета, поскольку в отсутствие кадастровых документов у значительного большинства российских земель вопрос определения границ земельного участка пока остается достаточно сложным» [3, с. 68]. Это порождает комплекс проблем как общенациональных, так и частных:

- невозможность определения рыночной стоимости участков земли, как в разрезе налогообложения, так и в сфере рыночного оборота земель;
- объективные сложности в проведении эффективной земельной политики, особенно в крупных городах;
- постоянно возникающие в массовом порядке конфликты по поводу определения границ земельного участка;
- рост числа захватов собственниками дополнительных участков земли, как общественных, граничащих с участком земель, оформленных в собственность, так и общих земель в пределах садового или дачного товарищества.

Отсутствие инвентаризационной оценки строений, помещений граждан как объекта налога на имущество физических лиц обуславливает невысокую собираемость этого налога. Физические лица не всегда обращаются в органы технической инвентаризации для регистрации имущества, так как особо не заинтересованы в этом.

До настоящего времени не принят федеральный закон, устанавливающий требования обязательной инвентаризации объектов недвижимости, и методика ее оценки.

Право собственности не является абсолютным правом в плане безграничной свободы действий собственника по распоряжению объектами собственности. Оно дополняется ограничением прав собственности и ограниченными правами собственности (сервитутами). Ограничение права собственности и ограниченные права собственности устанавливаются законодательством, т. е. без учета желания собственника. И если они законодательно не установлены (не зафиксированы) или на практике в силу разных причин не реализуются, то это создает комплекс проблем. Именно такая ситуация имеет место в РК.

Неработающие нормы ограничения прав собственности:

1. Реализация права собственности одних собственников не должна препятствовать реализации права собственности других. Собственник вправе по своему усмотрению совершать в отношении принадлежащего ему имущества любые действия, не нарушающие права и охраняемые законом интересы других лиц. Однако на практике эта норма постоянно нарушается в силу отсутствия ее фиксации в нормах законодательства, регулирующего конкретные направления деятельности. Иллюстрацией подобной практики могут служить следующие примеры:

- Строительство новых высотных зданий в районе сложившейся застройки нередко ведет к возникновению трещин в старых зданиях или нехватке для них мощности коммуникаций, например, подачи воды. Это объясняется тем, что новые высотные здания строятся на основе прежней инженерной инфраструктуры, мощности которой с их возведением становится недостаточно. Эта проблема в силу отсутствия законодательной нормы ее решения на практике всегда решается в пользу «сильного», т. е. в пользу заказчиков нового строительства.

- Шум и грязь от хозяйственной деятельности коммерческих организаций, осуществляющих свою деятельность в жилых зданиях (торговые, развлекательные и другого рода заведения), является исключительно проблемой граждан, живущих в этих зданиях.

2. Право собственности на вещь наделяет собственника не только «благом» обладания ею, но и накладывает на него «бремя» содержания вещи, несения связанных с этим расходов и рисков. Примеров этому масса и они разнообразны — брошенные автовладельцами автомобили, несанкционированные свалки, невыплата заработной платы работникам и т. д. Эти проблемы не решаются годами в силу отсутствия или несовершенства соответствующих правовых норм.

3. Бездеятельность собственника в отношении оговоренных законодательством факторов производства или их неэффективное использование в течение установленного законодательством срока может и должна пресекаться законом вплоть до их изъятия у собственника.

4. «Весьма тревожной тенденцией, свидетельствующей о коррупциогенности земельных отношений в Казахстане, является массовое самовольное возведение домов и иных строений на земельном участке, сопровождающееся незаконным оформлением разрешения на строительство и неправомерным закреплением прав собственности на подобные постройки» [3, с. 68].

Защита собственности является завершающим и ключевым моментом реализации права собственности, ибо препятствует доступу к объектам собственности иных юридических или физических лиц и дает возможность собственнику распоряжаться ими по своему усмотрению. Защита собственности предполагает исключение других претендентов или упорядочения их претензий на объекты собственности. А для этого необходим ресурс принуждения. Отсюда вытекает особая роль государства как субъекта защиты прав собственности.

Список использованных источников

1. Волков В. Проблема надежных гарантий прав собственности и российский вариант вертикальной политической интеграции // *Вопросы экономики*. 2020. № 8.
2. Капелюшников Р. Собственность без легитимности? // *Вопросы экономики*. 2018. № 3.
3. Явлинский Г. Недвижимость и инвестиции. // *Правовое регулирование*. 2020. № 1

Тлеубердинов А.А.

linkar09@internet.ru

Студент 3 курса Академии «Bolashaq» город Караганда,

Республика Казахстан

Научный руководитель м.ю.н., преподаватель кафедры ПиФД Жүкен І.А

РАЗВИТИЕ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ В РК

Аннотация: в данной статье рассматривается взаимосвязь идеологии добропорядочности и антикоррупционной культуры на примере государственной политики Республики Казахстан. Противодействие коррупции остается актуальным вопросом современности.

Коррупция в Казахстане является проблемой, которая охватывает различные сферы общества. В стране присутствуют случаи взяточничества, неэффективности системы управления, а также недостатков в судебной системе. Прозрачность и открытость в государственных институтах сталкиваются с вызовами, и индексы коррупции по различным рейтингам могут варьироваться.

Национальные власти предпринимают шаги для противодействия коррупции, включая реформы в системе правосудия, обучение государственных служащих антикоррупционным стандартам, и улучшение законодательства. Тем не менее, эффективность этих мер поднимает вопросы, и многие общественные организации продолжают выражать беспокойство по поводу уровня коррупции в стране.

Международные организации, такие как Transparency International, продолжают отслеживать ситуацию и предоставлять оценки по коррупционным показателям. Прозрачность в государственных закупках, укрепление институтов борьбы с коррупцией и участие общественных организаций остаются важными направлениями для улучшения ситуации в области борьбы с коррупцией в Казахстане.

Вопрос коррупции в Казахстане также связан с сектором бизнеса. Процессы взаимодействия между предприятиями и государственными структурами могут подвергаться влиянию коррупционных факторов. Для улучшения ситуации, правительство стремится создать более благоприятные условия для бизнеса, уменьшить бюрократические барьеры и повысить прозрачность в сфере предпринимательства.

Борьба с коррупцией также затрагивает образовательную сферу, где внедрение этических стандартов и антикоррупционного обучения становится приоритетом. Эти меры направлены на формирование ответственного поведения среди будущих поколений и создание культуры, противостоящей коррупции в различных сферах общества.

Помимо этого, в последние годы в Казахстане активизировались усилия по улучшению системы судопроизводства с целью более эффективного расследования коррупционных случаев. Важным шагом было также создание специальных антикоррупционных органов и комитетов, ответственных за борьбу с коррупцией на разных уровнях власти.

Однако вызовы остаются, и преодоление коррупции требует комплексного подхода. Важным элементом является также активное участие гражданского общества, медиа и международных организаций в мониторинге и обнародовании случаев коррупции, что способствует давлению на власти для предпринятия действий и повышения прозрачности.

В свете борьбы с коррупцией в стране, также были предприняты меры по созданию электронных государственных услуг, что способствует снижению взаимодействия граждан с чиновниками и, следовательно, уменьшению возможностей коррупционных практик.

Однако, как и в других странах, эффективность антикоррупционных мер остается предметом обсуждения. Казахстан продолжает работать над усовершенствованием своих институтов, законодательства и практик, чтобы обеспечить более чистое и открытое управление.

Важным аспектом борьбы с коррупцией в Казахстане является также международное сотрудничество. Страна активно участвует в работе с международными организациями, такими как ООН и ОБСЕ, для обмена опытом и лучших практик в сфере противодействия коррупции. Это содействует обмену информацией и поддерживает усилия по глобальной борьбе с этим явлением [1].

Тем не менее, как и во многих странах, преодоление коррупции требует не только правовых и институциональных изменений, но и изменения культуры и поведения в обществе. Это включает в себя образование и создание механизмов для вовлечения граждан в мониторинг и противодействие коррупции на всех уровнях.

В свете борьбы с коррупцией в Казахстане также проводятся меры по цифровизации и внедрению технологий для улучшения прозрачности государственных процессов. Электронные системы могут снижать контакты с чиновниками и уменьшать возможности для взяточничества.

Также стоит отметить, что вопрос коррупции поднимается как часть более общего стремления к модернизации и развитию страны. В рамках таких усилий Казахстан также работает над улучшением бизнес-климата, чтобы сделать страну более привлекательной для инвестиций и предпринимательской деятельности.

Борьба с коррупцией в Казахстане также связана с акцентированием внимания на этических стандартах в различных сферах общества. Это включает в себя обучение государственных служащих, бизнес-сообщества и общественности принципам честности, ответственности и неприемлемости коррупционных практик.

Вопрос коррупции в Казахстане остается актуальным и вызывает серьезные обсуждения как на национальном, так и на международном уровнях. Страна,

входящая в число крупнейших в Центральной Азии, сталкивается с вызовами в борьбе с этим явлением, затрагивающим различные сферы общества.

В первую очередь, взяточничество представляет собой один из основных аспектов коррупции в Казахстане. Отдельные случаи показывают, что оно распространено на различных уровнях государственного управления, включая закупки, полицию и судебную систему. Индексы коррупции, подсчитываемые Transparency International, часто отражают высокие уровни восприятия коррупции в стране.

Несмотря на предпринятые усилия, некоторые меры, такие как реформы в судебной системе и ужесточение нормативно-правовой базы, вызывают сомнения в своей эффективности. Прозрачность и открытость в государственных институтах, включая систему закупок, также остаются предметом внимания и реформ [2].

Создание специальных антикоррупционных органов и комитетов, ответственных за борьбу с коррупцией на разных уровнях власти, является позитивным шагом. Тем не менее, ключевым фактором в борьбе с коррупцией остается не только правовой, но и культурный аспект. Образовательные программы, направленные на формирование этического поведения и антикоррупционного сознания, становятся неотъемлемой частью стратегии.

Важным направлением является также поддержка независимых СМИ и общественных организаций, которые играют ключевую роль в обнаружении случаев коррупции и создании общественного давления на власть. Международное сотрудничество и поддержка со стороны организаций, таких как ООН и ОБСЕ, способствуют обмену опытом и разработке лучших практик в сфере противодействия коррупции.

В дополнение к предыдущему анализу, важно обратить внимание на роль бизнес-сектора в контексте коррупции в Казахстане. На фоне стремительного экономического развития страны, существуют вызовы в области прозрачности и честной конкуренции. Некоторые предприниматели могут сталкиваться с коррупционными практиками при взаимодействии с государственными органами, что затрудняет бизнес-среду.

В контексте борьбы с коррупцией, Казахстан активно интегрирует цифровые технологии и электронные государственные услуги. Это направлено на уменьшение человеческого влияния и снижение возможности коррупционных практик. Однако эффективность этих мер требует постоянного мониторинга и совершенствования в условиях быстро меняющегося технологического ландшафта.

Борьба с коррупцией также подразумевает формирование этической культуры в образовательной сфере. Программы, направленные на обучение молодежи ценностям честности и ответственности, имеют важное значение для создания будущего поколения, готового противостоять коррупции.

Важным элементом в решении проблемы коррупции является также усиление мер по международному сотрудничеству. Обмен опытом с другими странами и поддержка со стороны международных организаций могут обогатить

стратегии борьбы с коррупцией и обеспечить дополнительные ресурсы для реализации необходимых мероприятий [3].

В целом, устранение коррупции в Казахстане требует интегрированного подхода, который охватывает все сферы общества и учитывает международный контекст. Продолжение усилий по повышению прозрачности, улучшению правовой системы и развитию этической культуры является важным шагом на пути к построению более справедливого и ответственного общества.

Дополнительным аспектом в контексте коррупции в Казахстане стоит отметить значимость общественного участия и медиа. Активная роль гражданского общества в мониторинге и обнародовании коррупционных случаев может оказать значительное воздействие. Общественное давление на власть и требования отчетности способствуют повышению ответственности государственных органов и органов власти.

Независимые СМИ играют ключевую роль в раскрытии коррупционных фактов и обеспечивают общественность информацией. Поддержка и защита журналистов, расследующих коррупцию, важна для создания благоприятной среды для обнародования фактов и привлечения внимания к этой проблеме [4].

Вмешательство международных наблюдателей и организаций также может играть значимую роль в устранении коррупции. Внешний взгляд и оценка со стороны мирового сообщества могут стимулировать внутренние усилия и обеспечивать прозрачность в борьбе с коррупцией.

Борьба с коррупцией – это не только задача правительства, но и общества в целом. Взаимодействие государственных институтов, гражданского общества, бизнес-сектора и медиа в совокупности может создать сильный союз в борьбе с этим общественным злом, способствуя построению более справедливого и ответственного общества в Казахстане.

Список использованных источников:

1. Казанцева С.В., *Роль добропорядочности в формировании антикоррупционной культуры в обществе [on-line]:* <https://www.gov.kz/memleket/entities/vko-altai/press/news/details/139240?lang=ru>,
2. <https://pharm.reviews/ru/novosti/novosti-kazakhstana/item/8740-formirovanie-antikorrupsionnoj-kultury-v-obshchestve-dolzno-byt-v-prioritete>
3. <https://textbook.tou.edu.kz/books/140/8.1.html>

Тлеубердинов А.А.

РАЗВИТИЕ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ В РК

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясаты мысалында парасаттылық идеологиясы мен сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің өзара байланысы қарастырылады. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл қазіргі заманның өзекті мәселесі болып қала береді.

Турганбаева А.Г.
ganibekovnaalytn@gmail.com
«Volashaq» Академиясының 1 курс студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: з.ғ.м., аға оқытушы Жунусова Л.М.

ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ЗАҢДЫ ЖАУАПКЕРШІЛІК ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ МАҚСАТЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада заңды жауапкершілік түсінігі нақтыланып, заңды жауапкершілікті екі аспектіден: жағымды және жағымсыз түрде қарау, жауапкершілік түрлерін айқындау қарастырылған. Мемлекеттің заңды жауапкершілік институтын заңдылықты қамтамасыз ететін арнайы заңдық құрал ретінде қарастыруға болады.

Заңды жауапкершілік жасалған құқық бұзушылыққа сәйкес қолданылатын, кінәлі жанның жеке, мүліктік немесе ұйымдастырушылық сипаттағы айырылушылықтарымен байланысты болатын мемлекеттік мәжбүр ету шаралары.

Заңды жауапкершілік - жеке адам, қоғам, мемлекеттің мүддесін қорғайтын бірден-бір жол болып табылады. Ол құқықтық нормалардың бұзылуы нәтижесінде пайда болып, құқық бұзуға мемлекеттік күштеу шарасын қолдану нысанымен сипатталады. Құқық бұзушыға жауапкершіліктің белгілі бір шарасы кезделген құқықтық норманың санкциясын қолданудан тұрады.

Заңды жауапкершіліктің заңды негізі - құқық бұзушылық болып табылады. Егерде субъектінің іс-әрекеті құқық бұзушылықтың белгілеріне сәйкес келмесе онда ол заңды жауапкершілікке тартылмайды.

Заңды жауапкершілік күрделі әлеуметтік құбылыс. Мұнда кем дегенде екі жақ қатысады: мемлекет және құқық бұзушы. Олардың арасында құқық қорғаушы қатынас қалыптасады және екі жақта заң шеңберінде, қолданылып отырған жауапкершіліктің құқықтық нормаларының нақты санкциясының негізінде жүзеге асады [1].

Заңды жауапкершілік құқықтық жүйенің құрам бөлігі бола отырып, оған қатысты маңызды міндет атқарады. Кең мағынада жауапкершіліктің түсінігі - тұлғаның қоғам мен мемлекетке қатысты өз міндетін мойындап, оны орындауы болып табылады. Тар мағынада мемлекеттің жасалған құқық бұзушылыққа қарсы жауабы болып саналады.

Заңды жауапкершілік тарихи құбылыс. Мәселен, қылмыстық құқықтың атышулы жазаларының түрлері мен олардың дамуы, тарихтың күрделі кезеңдерінің ерекшеліктерімен тікелей байланысты. Қылмыстың көпшілік белгісі танылмай тұрған кезде және ол жеке адаммен оның мүддесіне қауіп

төндіру деп саналған уақытта жаза өзінің сыртқы нысаны бойынша, құқық бұзушы келтірген зиянның орнын толтыру және оның өзіне жәбірленуші шеккен зиянды келтіруден тұрады.

Заңды жауапкершіліктің қай түрі болмасын ол ең алдымен құқық бұзушылыққа санкция ретінде, яғни құқық нормаларының талаптарын орындау үшін мемлекеттік күштеу ретінде көрінеді. Мемлекеттік күштеу мен заңды жауапкершілік қашанда екеуі байланысты болады. Заңды жауапкершіліктің бұл белгісі әр құқық саласында түрліше сипатталады. Айталық, азаматтық, шаруашылық, еңбектік заңдар міндеттемені ерікті түрде орындау мүмкіндігін қарастырады.

Заңды жауапкершілік тек қана құқықтық нормалар бұзылған кезде пайда болып қоймай, оларды қатаң сақтау арқылы да орындалады. Басқаша айтқанда құқық бұзушының заңды жауапкершілікті орындауы құқықтық нормалар бойынша бекітілген белгілі бір процедуралық іс жүргізу тәртібін бұзған кезде ғана мүмкін болмақ. Сонымен, заңды жауапкершіліктің белгілері мыналар болып табылады.

1. Мемлекеттік күштеу арқылы жүзеге асады.

2. Кінәліні белгілі бір шектеуге міндеттейді.

3. Тек қана жасалған құқық бұзушылықтың негізінде пайда болады.

Заңды жауапкершілік шаралары: жеке, мүліктік, ұйымдастырушылық сипатында болуы мүмкін. Заңды жауапкершілікке тән белгілер:

1) құқықтық нормаларда мемлекетпен тағайындалады;

2) мемлекеттік мәжбүрлеумен негізделеді;

3) арнаулы өкілді мемлекеттік органдармен қолданылады;

4) жаңа қосымша міндет жүктеумен байланысты болады;

5) жеке, мүліктік, ұйымдастырушылық сипаттағы белгілі теріс нәтиже түрінде көрінеді;

б) құқық норма санкциясын жүзеге асыру нысаны, нақты жағдайда нақты адамға қатысты қолданылады;

7) іс жүргізу нысанында жүктеледі;

8) жасалған қылмыс үшін және соның деңгейіне сай қолданылады.

Заңды жауапкершіліктің фактілі негізі - құқықбұзушылық; заңды негізі - құқық нормасы және тиісті құқық қолдану актісі /мәжбүрлеу шаралар көлемі, нысаны/. Мақсаты - субъективті құқықтар мен бостандықтарын қамтамасыз ету, қоғамды тәртіпті қорғау [2].

Функциялары:

1/ айыптау - мемлекеттің жазалау реакциясын сипаттау;

2/ құқықты қалпына келтіру - келтірілген зиянды, шығынды толтыру;

3/ тәрбиелік /жеке превенция, жалпы превенция/.

Қағидалары:

1/ әділеттілік

2/ гумандылық /адам намысына тиетін жаза қолданбау/

3/ заңдылық

4/ негізделгендік

5/ бұлтартпастығы

6/ мақсаттылық, қажеттілік.

Заңдылық қағидасы. Бұл қағида бойынша жауапкершілік құқықтық нормамен тыйым салынған әрекет және де тиісті норманың санкция шегінде пайда болады. Сонымен қатар барлық, процессуалдық ережелер сақталынып отырып, бекітілген құқық бұзушылық туралы факті нәтижесінде ғана пайда болған жауапкершілік заңды пайда болып табылады.

Әділеттілік қағидасы. Ол өз мазмұны бойынша келесі талаптарды қояды:

- теріс қылық үшін қылмыстық жазалауға болмайды;
- адамның намысын түсіретін жазаны енгізуге жол берілмейді;
- жауапкершілікті бекітуші және оны күшейтуші заңның кері күші болмайды;
- бір құқық бұзушылық үшін жауапкершілік тағайындалады;
- жауапкершіліктің деңгейі жасалған құқық бұзушылықтың ауырлығына сәйкес келуі тиіс;
- жауапкершілік бұзылған құқық пен келтірілген зиянның орнын толтыруы тиіс.

Мақсатқа сәйкестілік қағидасы. Ол құқық бұзушыға қатысты алынған шараның заңды жауапкершіліктің мақсатына сәйкес келуін талап етеді:

- Құқық бұзушылықтың ауырлығына байланысты мемлекеттік күштеу шарасын іріктеу;
- Егер жазалау мақсаты орындалған жағдайда, жауапкершілікті жеңілдету немесе шартты, шартсыз түрде босату;
- Егер заңды жауапкершіліктің мақсаты онсыз да орындалуға жатса заңды жауапкершілікті өзге жауапкершілікпен ауыстыру.

Жауаптылық қағидасы мынадай мақсатты өз алдына міндет етіп қоя алады:

- Бірде-бір құқық бұзушылық мемлекет үшін елеусіз қалмауға тиіс;
- Құқық бұзушы міндетті түрде заң алдында жауапты;
- құқық қорғау органдардың қызметкерлерінің жоғары кәсіпқойлығы.

Заңды жауапкершіліктің өз уақытында орындалуы. Кері жағдайда ол өзінің мәнін жойып, құқық бұзушылық жасалған уақыттағы әлеуметтік жағдайға байланысты сәйкестілігін жояды.

Жалпы құқық теориясы тұрғысынан құқықтық реттеу механизмінде құқық бұзушылық жаңа қатынасты тудырып өзгертіп, тоқтататын заңды себептің рөлін атқарады. Бұл жағдайда құқық бұзушы мен мемлекет арасында әрекет жасалғаннан бастап қорғаушы құқық қатынасы орын алады. Бұл құқық қатынасының заңды мазмұны оның қатысушыларының субъективтік құқықтары мен міндеттерін құрайды [3]. Мемлекет құқық бұзушылық фактісін бекіткеннен кейін, кінәліге күштеу қолдануға құқылы. Бірақ, жасалған әрекетті қылмыс, азаматтық құқық бұзушылық, әкімшілік немесе тәртіптік теріс қылық деп бағалайтын құқық нормасының санкциясы бойынша жүзеге асады. Құқық бұзушы ресми түрде кінәлі деп табылса жасалған әрекеті үшін құзыретті

органның тағайындаған жазасын орындайды және ол жазаның тиісті құқық нормасының шегінен шығып кетпеуін талап етуге құқылы.

Заңды жауапкершілік әртүрлі негіздер бойынша жіктелінеді. Құқық салаларына байланысты:

- қылмыстық /құқыққа сәйкес қолданылады, ешкім сот үкімінсіз кінәлі деп саналмайды жауапқа тартылмайды; ең ауыр жаза/

- әкімшілік /қоғамдық тәртіпті бұзу немесе атқару-жарлық етуші органдардың қызметіне кедергі келтіруге қатысты және т.б. қолданылады

- азаматтық /шарт бұзғандық үшін немесе шарттан тыс міндеттемелерді орындау барысында қолданылады. Зиянды толық өтеу - негізгі принципі.

- тәртіпшілік /еңбек, оқу, қызмет ету, әскери тәртіптерді бұзғандық үшін қолданылады; түсініктеме талап етіледі; әкімшілік немесе тәртіпшілік алқамен салынады

- материалдық /еңбектік міндеттерін атқару барысында қызметкер, жұмысшыға келтірілген кәсіпорын, мекеме, ұйым зияны үшін туындайды.

Заңды жауапкершіліктің тәрбиелік ықпалының тиімділігінің алғы шарты құқық бұзушыны қоғам, ұжым болып жазалау. Сендіру тек күштеу әдістерінің орынды үйлесімділігі ғана заңды жауапкершіліктің жоғарғы деңгейде әрекет етуін қамтамасыз етеді.

Заңды жауапкершіліктің түрлерін, оның жүзеге асырылу тәртібін, нысанымен шатастырмау керек. Заңды жауапкершілік түрлі нысанда жүзеге асуы мүмкін. Мәселен, азаматтық құқықтық жауапкершілік соттық, әкімшілік тәртіпте жүзеге асырылады. Ал жауапкершіліктің кейбір түрлері, мәселен, қылмыстық тек соттық тәртіпте іске асады.

Заңды жауапкершілік жүзеге асырылу нысандары:

- соттық тәртіптегі заңды жауапкершілік;
- әкімшілік тәртіптегі заңды жауапкершілік;
- өзге тәртіптегі заңды жауапкершілік болып бөлінеді.

Жауапкершіліктің қай түрі болмасын құқық тәртібін қорғау, азаматтарды құқық нормаларын өз еріктерімен орындауға тәрбиелеу, олардың құқыққа сай тәртіптің қажеттігін түсінуге баулуға негізделген. Мемлекетте заңдылық пен құқық тәртібін қамтамасыз етудің бірден-бір әдісі азаматтарды шынайы түрде мемлекеттің алдындағы құқықтары мен міндеттерінің қамтамасыз етілгендігі жөнінде сендіре білу болып табылады [4].

Мемлекет қоғамдық өмірде тәртіпті қамтамасыз ету барысында, заңның шегінде және заңның негізінде әрекет етеді. Заңдылық режимі құқық тәртібін қалыптастырады, олай болса, құқықтық жауапкершілік адамдардың әрекетін құқықтық реттеудің нәтижесі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 *Ибраева А.С., Ибраев Н.С. Теория государства и права. Алматы, 2003.*
- 2 *Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность: Очерк теории М., 1976.*
- 3 *Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Отв. ред. М.Н.Марченко. М, 2001 г.*
- 4 *Хачатуров Р.Л., Литинский Д.А. Общая теория юридической ответственности. М, 2007.*

Турганбаев А.Г.

ПОНЯТИЕ И ЦЕЛЬ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ТЕОРИИ ПРАВА

Аннотация. В данной статье рассматривается понятие юридической ответственности, рассмотрение юридической ответственности со стороны двух аспектов: положительной негативной, рассмотрение видов ответственности. Юридическую ответственность государства можно рассматривать как специальное юридическое средство обеспечения законности.

ӘОК 342.92

И.Т. Тулеутаев

«Bolashaq» академиясы, құқықтану білім беру

бағдарламасының 4-ші курс студенті

Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: Г.К. Отыншиева

ӘКІМШІЛІК ЖАУАПТЫЛЫҚТЫҢ ТАРИХИ ДАМУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Құқық бұзушылықтармен қарсы күресте әкімшілік тәсілдерінің орны зор, олардың қатарына әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамдарды әкімшілік жауапкершілікке тарту кіреді.

Көптеген жылдар бойына құқық бұзушылықтармен күресте әкімшілік жауапкершіліктің ролі біртіндеп өсіп келді, әсіресе 80-жылдардың екінші жартысынан бастап белсенді түрде дамыды. Әкімшілік жауапкершілік неғұрлым қаталдау бола бастады, көптеген құқық бұзушылықтар үшін санкциялар ауырлатылды. Жасағаны үшін әкімшілік санкциялар көзделген іс-әрекеттердің саны артты. Сонымен қатар, қазір әкімшілік құқық бұзушылық болып саналатын кейбір іс-әрекеттер бұрын қылмыс, тәртіптік құқық бұзушылықтар немесе азаматтық-құқықтық деликттер ретінде бағаланған. Сөйтіп әкімшілік жауапкершілікті көздейтін нормалар саны көбейген. Олардың қатарында заңды тұлғалар үшін де әкімшілік жауапкершілікті көздейтін нормалар да бар.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар мыңдаған адамдардың, азаматтардың, жеке және заңды тұлғалардың қызметімен байланысты, олардың мүдде-мақсаттары мен қажеттіліктеріне әсерін тигізеді, себебі ол барлық қалыптасқан салаларда және мемлекеттік басқаруда да кездеседі.

Осындай өзгерістердің барлығы елде жаңа кодекстің қабылдануына түрткі болды. ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі – бұл әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы заңнаманы демократизациялау мен гуманизациялауда жаңа және үлкен қадам болып отыр.

Осы уақытқа дейін аталған қолданыстағы әкімшілік заңнамада әкімшілік жауапкершілік институты түсінігіне анықтама беріліп, ашылып көрсетілмеген [1, 17-б.].

Заң шығарушы ӘҚБТК-те тек әкімшілік жауапкершілікке тартылатын тұлғалар ретінде: заңмен белгіленген тиісті жасқа толған, ақыл-сі дұрыс адамды және заңды тұлғаны атап көрсетумен шектелген [2]. Одан кейін жеке тұлғалар үшін әкімшілік жауапкершілік туындайтын жас мөлшерін, ақыл-есінің кемдігі, лауазымды адамдар мен өзге де басқару функциясын орындайтын тұлғалардың, дара кәсіпкерлердің, жеке нотариустар мен адвокаттардың әкімшілік жауаптылығына көңіл аударған.

Әкімшілік жауапкершілік түсінігіне анықтама бермес бұрын, бірінші, құқықтық жауапкершілік деген ұғымға анықтама беріп кететін болсақ, ол – құқық бұзушыға белгіленген процессуалды түрде мемлекетпен қолданылатын салдар және жеке, мүліктік, арнайы сипаттағы жағымсыз салдардың орын алу мүмкіндігі. Өкілетті орган ретіндегі мемлекеттің және құқық бұзушының арасында туындайтын құқықтық қатынас. Мемлекеттік органның кінәліні жауапкершілікке тарту құқығы пайда болады, ал құқық бұзушыда өзінің іс-әрекеті үшін жағымсыз салдарды өтеу міндеті туындайды. Бұл құқықтық қатынастың туындауының негізі – құқық бұзушылықтың орын алуы, ал оның аяқталуының құқықтық фактісі – жазаны атқару (орындау) болып табылады.

Әкімшілік заң ғылымында әр түрлі авторлар заңда көрсетілмеген әкімшілік жауапкершілікке түрлі анықтамалар берген.

Қазіргі әкімшілік жауапкершілік институтын анализдеуде ғылымда оны басқа құқықтық жауапкершілік түрлерімен және мемлекеттік, құқықтық мәжбүрлеумен салыстыру кеңінен тараған.

Республикада қоғамдық тәртіпті, басқару тәртібін орнату, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру, азаматтардың демалу мен еңбек етуі үшін қолайлы жағдайлар туғызу мақсатында сақталуы қажетті болатын ережелер өте көп. Ондай ережелерге жолда жүру, санитарлық, мал дәрігерлік, өртке қарсы, кедендік, қауіпсіздік, табиғи ресурстарды қорғау ережелері жатады. Егер осы ережелердің бұзылуы үлкен қоғамдық зиян келтіретін болса, онда олар қылмыстық жауапкершілікті туғызады. Көпшілік құқық бұзушылықтар мардымсыз қоғамдық зиян келтіреді. Сондықтан ондай құқық бұзушылықтар әкімшілік құқық бұзушылықтар деп саналады және әкімшілік жауапкершілікті тудырады.

Әкімшілік жауапкершілік жасалынған әкімшілік құқық бұзушылыққа деген мемлекеттің реакциясы болып табылады. Әкімшілік жауапкершілік — қылмыстық, тәртіптік және азаматтық-құқықтықпен қатар жауапкершіліктің бір түрі.

Әкімшілік жауапкершілік – құқықтық жауапкершілік түрлерінің ішіндегі ең көп кездесетін түрі болып табылады. Қоғамда күніне мыңдаған адамдар мен ұйымдар (мекемелер) әр түрлі ережелер мен заңдарды бұзып отырады, нәтижесінде ол үшін жауаптылық, одан жаза туындап отырады. Яғни әкімшілік жауаптылықтың негізі болып құқық бұзушылық табылады.

Әкімшілік құқық әдебиеттерінде әр түрлі авторлар әкімшілік жауапкершілік терминіне әр түрлі анықтамалар берген. Н.Д.Бахрахтың берген анықтамасы бойынша: «Әкімшілік жауапкершілік дегеніміз – құқықтық жауапкершіліктердің арасындағы ерекше түрі және ол құқықтық жауапкершіліктің барлық белгілерін иеленеді (құқық нормаларын бұзғаны үшін құқық нормалары негізінде туындайды, мемлекеттік мәжбүрлеумен байланысты және лауазымды тұлғалардың құқықтық актілерімен нақтыланады). Сонымен қатар, әкімшілік жауапкершілік әкімшілік мәжбүрлеудің бір бөлігі болып табылады және оның барлық қасиеттерін иеленеді» [3, 25-б.].

Н.Д.Бахрахпен берілген анықтаманы анализдейтін болсақ, ол әкімшілік жауапкершілікке анықтама берген кезде құқық нормасын бұзғаннан туындайтын құқықтық салдарды негізге алған. Ондайда мемлекеттің реакциясы ретінде құқық бұзушыға белгілі бір мәжбүрлеу шарасының (санкцияның) қолданылуы. Қазіргі уақытта бұл анықтама оның түрлі көріністерінде негізгі болып табылады және ол кеңестік және посткеңестік әкімшілік құқықтың дамуы кезеңіндегі әдебиеттердің көпшілігінде өз көрінісін табады.

Г.А.Кузьмичева мен Л.А.Калинина әкімшілік жауапкершілікке берген дәстүрлі емес анықтамасын бойынша: «құқықтық жауапкершіліктің бір түрі ретінде әкімшілік жауапкершілікті түсінуде тұлғаның әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін оған қатысты құқық нормасымен көзделген әкімшілік жаза ретіндегі жеке немесе мүліктік сипаттағы жағымсыз салдардың туындауына көңіл аудару қажет» [4, 19-б.].

Бұл анықтаманың кемшілігі «әкімшілік жауапкершілік» түсінігін «әкімшілік жаза» түсінігімен теңестіруге болмайды, себебі әкімшілік жауапкершілік түсінігі әкімшілік жаза түсінігінен неғұрлым кеңірек болып табылады, сонымен қатар әкімшілік жазалар да, өзге де әкімшілік құқықтық ықпал ету шараларының түрлері әкімшілік жауапкершілікке кіреді.

Айтылған анықтамадағы оның әкімшілік жаза «әкімшілік құқық бұзушылыққа» қатысты қолданылады дегені күмән тудырып отыр, оны әкімшілік құқық бұзушыға, яғни әкімшілік құқық бұзушылық жасаған нақты тұлғаға қатысты қолданады деген дұрысырақ болады деп ойлаймыз.

Бұл анықтаманың өзіндік оң жақтары да бар, ол зерттеушінің әкімшілік жауапкершілікті бекіткен кездегі, әкімшілік құқық бұзушылыққа «ресми баға» берудің маңыздылығын айтып кеткені. Бұл туралы автордың өзі: «Әкімшілік жауапкершілік жүйесіндегі «ресми баға» қарастырылып отырған түсініктің сапалық жағын анықтауда маңызды элемент болып табылады, әкімшілік жазаны қолдану – «ресми бағаны» білдіріп, оның сандық жағын көрсететін элемент болып табылады. «Ресми баға» жауапкершілік түсінігіне мағына беріп, оның қалыптасуының негізгі себебі, санкцияны қолдану кезінде құқық бұзушылықты жасаған адамның құқықтарын заңдылыққа және әділдікке сай жүзеге асырылады».

Бұл сияқты пікірді өзге де ғалымдардың еңбектерінен табуға болады. Оған қазақстандық ғалым А.А.Тарановты айтып кетуге болады. Ол мынаған көңіл

бөлуді дұрыс деп санайды: «Әкімшілік жауапкершілік құқықтық жауапкершіліктің бір түрі және ол мынадай ортақ заңдық қасиеттерге ие:

- әкімшілік жауапкершілік мәжбүрлеу, биліктік сипатқа ие;

- әкімшілік жауапкершілік құқық бұзушының іс-әрекетіне теріс баға береді» [5, 6-б.].

Бұл айтылғанмен келісуіміз керек, себебі, тек әкімшілік жауапкершілік қана «құқық бұзушының іс-әрекетіне теріс бағаны» береді, ал ол қоғам, тіпті құқық бұзушының өзі үшін құқықтық маңызы өте зор болып табылады, ал әкімшілік жауапкершіліктің мәжбүрлеу, биліктің сипаты әкімшілік құқықтық

Осы айтылғандардың негізінде әкімшілік жауапкершілік түсінігіне белгілі бір нақты ереже жоқ екендігіне, яғни бұл сұрақ қазіргі уақыттың өзінде ашық қалып отырғандығына, сонымен қатар қолданыстағы әкімшілік заңнаманың әлі де кемшіліктерге ие екендігіне көзіміз жетіп отыр.

Әкімшілік жауапкершілік институтын неғұрлым кеңірек түсіну мақсатында оның қызметімен танысуымыз қажет. Әкімшілік жауапкершілік қорғаушы және ескертуші функцияларды жүзеге асырады .

Әкімшілік жауапкершілік құқықтық жауапкершіліктің жалпы белгілері иелене отырып, сонымен қатар тек осы жауапкершілік түріне ғана тән белгілерімен де ерекшеленеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Байсалова Г. Правовые проблемы определения понятия и признаков административной ответственности. «Фемида» журналы – №4 (160), 2019. – с. 17.

2 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі. 2014 жылғы 5 шілдедегі (01.01.2022 ж. өзгерістер мен толықтырулармен).

3 Бахрах Д.Н. Административная ответственность. Учебное пособие. – Москва, 2015. – 25 с.

4 Кузьмичева Г.А., Калинина Л.А. Административная ответственность. Нормативные документы. Учебное пособие. – Москва, Юриспруденция, 2014. – с. 19.

5 Таранов А.А. Административная ответственность Республики Казахстан. – Алматы: Жеті Жарғы, 2016. – с. 6.

Фунтикова Ю.В.
y.funtikova@inbox.ru

Магистрант, Хакасского государственного университета им. Н.Ф. Катанова
город Абакан, Российская Федерация
Научный руководитель: старший преподаватель Шведчикова Е.В.

ЮРИДИЧЕСКИЕ ФАКТЫ КАК ОСНОВА РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА СОЦИАЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ

Аннотация: Статья раскрывает основания возникновения, изменения и прекращения правоотношений по обязательному социальному страхованию.

Для того чтобы субъекты правоотношений социального страхования могли осуществлять свои права и обязанности в конкретных правоотношениях, необходимым условием является наличие юридических фактов. Под юридическими фактами понимаются жизненные обстоятельства, с которыми закон и правовые нормы связывают наступление юридических последствий - возникновение, регулирование и прекращение различных правоотношений.

В праве социального обеспечения правоотношения часто возникают, изменяются и прекращаются на основании фактического состава, то есть совокупности (системы) юридических фактов. Значимость перечисленных в нем обстоятельств различна. Он предложил Ф. С. Андрееву различать юридические факты, обстоятельства и основные условия, имеющие юридическое значение в право образовании [2]. В правовых конструкциях, на основании которых возникают правоотношения определенных видов материального обеспечения, наступление старости, инвалидности, временной нетрудоспособности, потеря кормильца, рождение ребенка и т.д. рассматривались как юридический факт. Обстоятельства, предусмотренные законом. В качестве юридически значимой предпосылки рассматривают определенный вид общественно полезной деятельности, в связи с которой предоставляются соответствующие виды обеспечения.

Предложения о признании государств самостоятельным видом юридического факта в науке неоднократно озвучивались, но эта проблема остается дискуссионной по настоящее время. Наши предпосылки таковы, что государство нельзя отличить от непрерывного правоотношения, поэтому правомерно ставить вопрос о том, может ли одно правоотношение порождать другое, выступая в качестве юридического факта. В сфере социального страхования это возможно.

Юридическое значение государственного факта в социальном страховании гораздо важнее, чем в социальном обеспечении. Юридический факт заключается в том, что статус «страховой» может рассматриваться одновременно и как признак субъекта возникающих правоотношений. Для того чтобы лицо стало

застрахованным, необходимо установить правовые отношения между страхователем и страховщиком относительно уплаты за него страховых взносов. По словам М. П. Лушниковой, установленная законом обязанность работодателя уплачивать страховые взносы работникам в Фонд социального страхования и Фонд занятости является презумпцией юридического факта страхования [3].

Для застрахованных лиц - наемных работников отношения по всем видам обязательного социального страхования возникают с момента заключения трудового договора, но работник не всегда приступает к работе одновременно с заключением договора. Право на пособие по временной нетрудоспособности, например, возникает, если это произошло в период трудоустройства, то есть если работник успел приступить к выполнению трудовых обязанностей до наступления нетрудоспособности.

К.С. Батыгин выделяет два набора юридических фактов в социальном страховании [4]. Первая группа включает факты, связанные с возникновением права работника на обеспечение в конкретной ситуации. Вторая группа включает обстоятельства, связанные с осуществлением власти. Главную роль здесь играет воля работника и решение органа, выносящего вердикт.

Если применить классификацию юридических фактов, предложенную Ф. П. Исаковым, на основные и подчиненные, то к фактам первой группы относятся сами страховые случаи, то есть жизненные обстоятельства, при наличии которых существуют определенные виды социальных выплат, которые должны быть предоставлены работнику.

Согласно федеральному закону № 165, страховой случай - это событие, представляющее собой реализацию рисков социального страхования, при котором страховщик обязан обеспечить обязательное социальное страхование [1]. Возникновение материально-правовых отношений социального страхования по обеспечению безопасности в основном связано с событиями. События - это обстоятельства, наступление которых не зависит от воли и сознания человека.

Но многие события косвенно зависят от воли человека. О.А. Красавчиков предложил обозначить их термином «относительные события» [3]. Необходимо учитывать происхождение событий: в их основе лежат естественные (спонтанные) события и события, зависящие от воли человека. Учитывая особенности рисков социального страхования, основой для возникновения отношений социального страхования чаще всего являются предсказуемые относительные события, такие как достижение человеком определенного возраста, рождение ребенка и т.д.

Наряду с относительными событиями, основанием для возникновения основных социальных и страховых правоотношений являются юридические факты - условия, например, нетрудоспособность, временная нетрудоспособность и т.д.

Трудовой стаж как юридический факт может быть одним из основных элементов фактического формирования, основным из них или влиять на объем полномочий граждан (например, при определении размера пособия по временной нетрудоспособности).

Существуют процессуальные сроки, которые могут быть причиной возникновения, корректировки и прекращения процессуальных правоотношений по социальному страхованию. Если срок рассмотрения заявления лица нарушен, пропуск срока может рассматриваться как основание для возникновения процессуальных правоотношений по рассмотрению заявления.

Сроки социальной страховой защиты - это периоды, в течение которых застрахованное лицо имеет право на получение страховой защиты. Истечение этого срока является одной из причин прекращения правоотношений.

Следует отметить, что для возникновения правоотношений, как правило, требуется волеизъявление человека, его просьба о финансовой поддержке.

Воля застрахованного лица является основанием для возникновения процессуальных правоотношений и в то же время элементом фактического формирования, порождающего объективное правоотношение. Волеизъявление страхователя служит основанием для возникновения процессуальных правоотношений между ним и страховой компанией, которая опосредует его регистрацию в этом качестве.

В большинстве видов процессуальных правоотношений в сфере социального страхования роль юридического факта играет воля застрахованного. Например, в правоотношениях по организации индивидуального лицевого учета в качестве такового может выступать анкета, заполненная застрахованным лицом, в правоотношениях по установлению юридических фактов и разрешению споров - заявление от лица и т.д.

Особенностью правоотношений социального страхования является то, что их возникновение, регулирование и прекращение обычно зависят от фактического образования, а не от отдельного юридического факта. В системе юридических фактов, включенных в такие структуры, особую роль играют страховые вопросы (события, условия), предпосылки, в том числе условия социальной страховой защиты, а также воля субъектов социального страхования, особенно застрахованного лица.

Таким образом, сложное фактическое образование, являющееся основой для возникновения отношений обязательного социального обеспечения, включает в себя следующее:

- 1) наступление социального страхового случая как трансформации конкретного социального страхового риска;
- 2) наличие факта обязательного социального страхования от установленного законом социального страхового риска;
- 3) решение уполномоченного субъекта обязательных социально-обеспечительных страховых правоотношений (соответствующего страховщика, страхователя), принятое в силу волеизъявления застрахованного лица (или его представителя).

Обязанность страховой компании по предоставлению страховой защиты возникает при наступлении страхового случая. Основанием для предоставления социальной страховой защиты является страховой случай, то есть реализация рисков социального страхования, связанных с необходимостью предотвращения

неблагоприятных ситуаций, компенсации или смягчения их последствий. Страховой случай должен представлять собой вероятное событие, которое может произойти, а может и не произойти, и для которого существует определенная вероятность наступления при данных обстоятельствах.

В системе социального страхования существует необходимость рассмотрения страхового случая. Существует два вида рассмотрения страховых случаев: медицинское и правоохранительное. Медицинское освидетельствование проводится при необходимости для оценки состояния здоровья и трудоспособности человека в форме освидетельствования на временную нетрудоспособность, медико-социальной экспертизы. Но для квалификации события как страхового случая заключения медицинского освидетельствования недостаточно, поэтому проводится правоприменительная экспертиза, которая призвана решить вопрос о применимости норм законодательства о социальном страховании в конкретном случае. Если страховой случай является юридическим требованием фактов и предполагает регулярные выплаты, законодательство предусматривает необходимость периодической проверки его и возможность приостановления выплаты страхового покрытия. Например, если работник не явился на медицинское освидетельствование, т.е. Он не прошел освидетельствование на временную нетрудоспособность или обследование в учреждении медико - социальной экспертизы и с этого дня может быть лишен пособий, поскольку страховой случай не получил юридического подтверждения.

Таким образом, юридические факты играют большую роль в реализации права на социальное страхование. Они имеют сложную структуру и поэтому обсуждаются многими научными деятелями. Мы считаем, что юридические факты, порождающие правоотношения по обязательному социальному страхованию, недостаточно исследованы в науке, в связи с чем, необходимо существенное изменение законодательства о социальном страховании.

Список использованных источников:

4. *Об основах обязательного социального страхования: федер. закон от 16.07.1999г.. № 165-ФЗ (в ред. от 14.07.2022г.) // Собр. законодательства Рос. Федерации. 1999. № 29, ст. 3686.*

5. *Бородина Е. Н. Основания возникновения, изменения и прекращения правоотношений по обязательному социальному страхованию // Проблемы экономики и юридической практики. 2022. №1. С. 96-98*

6. *Бородина Е. Н. Субъекты и содержание правоотношений по обязательному социальному страхованию // Проблемы экономики и юридической практики. 2012. №1. С. 99-103*

7. *Пашкова Галина Георгиевна Права и обязанности застрахованных лиц - субъектов обязательного социального страхования // Вестн. Том. гос. ун-та. Право. 2021. №3 (17). С. 95-106*

Фунтикова Ю. В.

ҚҰҚЫҚТЫҚ ФАКТІЛЕР ӘЛЕУМЕТТІК САҚТАНДЫРУ ҚҰҚЫҒЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Мақалада міндетті әлеуметтік сақтандыру бойынша құқықтық қатынастардың пайда болу, өзгеру және тоқтатылу негіздері ашылады.

Ханат Ө.

«BOLASHAQ» академиясы, құқықтану білім беру
бағдарламасының 4-ші курс студенті

Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент Г.С. Оспанова

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН ҚЫЛМЫСКЕРЛЕРДІҢ ЖАСЫНЫҢ, ПСИХОЛОГИЯСЫНЫҢ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК КОНТЕКСТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа: Мақалада мемлекеттік Кәмелетке толмаған қылмыскерлердің жасының, психологиясының және әлеуметтік контекстінің ерекшеліктері жайлы жазылған.

Исследование возрастных особенностей и их влияния на преступное поведение несовершеннолетних является важным аспектом разработки эффективных подходов к расследованию и предотвращению преступлений. Подростковый период характеризуется значительными физиологическими, психологическими и социальными изменениями, которые могут оказывать влияние на поведение молодых людей. Вот некоторые ключевые аспекты исследования возрастных особенностей и их связи с преступным поведением несовершеннолетних:

1. Развитие мозга: Важным фактором, влияющим на преступное поведение подростков, является незавершенное развитие мозга. Фронтальная кора, отвечающая за принятие решений, контроль импульсов и планирование, продолжает формироваться во время подросткового периода. Это может приводить к недостаточному осознанию последствий своих действий и рисковому поведению.

2. Эмоциональная нестабильность: Подростки часто испытывают интенсивные эмоции и имеют более сложное эмоциональное регулирование, что может приводить к неадекватным реакциям на стрессовые ситуации. Это может быть связано с повышенной склонностью к агрессии, насилию и другим формам преступного поведения.

3. Потребность в автономии: Подростки стремятся к независимости и самостоятельности, что может привести к сопротивлению авторитету и принятию рискованных решений. Эта потребность в автономии может стать фактором, способствующим вовлечению в преступную деятельность, особенно если они оказываются в неблагоприятной социальной среде или подвержены негативным влияниям сверстников.

4. Влияние окружения: Социальная среда играет важную роль в формировании преступного поведения подростков. Влияние сверстников, семьи, школы и сообщества может быть сильным и может определять их восприятие норм поведения и моральных ценностей. Неблагоприятная социальная среда,

наличие банд, наркотиков или насилия может усиливать риск преступного поведения у подростков.

Исследование возрастных особенностей и их влияния на преступное поведение позволяет лучше понять мотивацию, факторы риска и потребности несовершеннолетних преступников. Это знание является основой для разработки подходов к расследованию, реабилитации и предупреждению преступлений, которые учитывают индивидуальные потребности и способствуют успешной реинтеграции молодых правонарушителей в общество.

Психологиялық факторлар кәмелетке толмаған қылмыста маңызды рөл атқарады және оны тергеудің әдістері мен тәсілдерін әзірлеу кезінде ескерілуі керек. Міне, олардың кейбіреулері:

1. Тұлғаның дамуы мен қалыптасуы: жасөспірімдік кезең қарқынды физикалық, эмоционалды және психологиялық өзгерістермен сипатталады. Кәмелетке толмағандар құндылықтарды, адамгершілікті, өзін-өзі бағалауды және шешім қабылдауды қоса алғанда, жеке басын қалыптастыру процесінде. Кәмелетке толмағандардың кейбір қылмыстары жеке тұлғаның тұрақсыздығымен, жеке басын іздеумен және әлеуметтік байланысқа ұмтылумен байланысты болуы мүмкін.

2. Қоршаған ортаның әсері: кәмелетке толмаған бала өсетін орта оның мінез-құлқында маңызды рөл атқарады. Отбасы, достар, мектеп және жалпы қоғам құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын қалыптастыруға қатты әсер етуі мүмкін. Кейбір жасөспірімдерге теріс әсер етуі мүмкін, соның ішінде зорлық-зомбылық, заттарды теріс пайдалану немесе ата-аналардың немқұрайлылығы, бұл олардың қылмыс жасау қаупін арттыруы мүмкін.

3. Әлеуметтік дағдылардың жетіспеушілігі: кейбір кәмелетке толмағандарда қарым-қатынас, жанжалдарды шешу, эмоцияларды басқару және тиісті шешімдер қабылдау дағдылары болмауы мүмкін. Бұл агрессияны, зорлық-зомбылықты немесе проблемаларды шешудің заңсыз тәсілдерін қолдануға әкелуі мүмкін.

4. Өзін-өзі реттеудің төмен деңгейі: кәмелетке толмағандардың әдетте мінез-құлқын бақылау, болашақты жоспарлау және олардың әрекеттерінің салдарын ескеру қабілеті шектеулі. Оларға тәуекелдерді бағалау және қылмыстық әрекеттерінің ықтимал салдарын болжау қиын болуы мүмкін.

5. Топтың әсерінің жоғарылауы: жасөспірімдер өздерінің әлеуметтік тобына ерекше әсер етуі мүмкін және оларға тиесілі болуға ұмтылуы мүмкін. Топтық динамика және топтың белгілі бір нормалары мен үміттерін қанағаттандыруға деген ұмтылыс қылмыс жасауға ықпал етуі мүмкін.

Осы психологиялық факторларды ескере отырып, кәмелетке толмағандардың қылмыстарын тергеу әдістері кәмелетке толмағандардың психологиялық ерекшеліктерін түсінуге және ескеруге бағытталған компоненттерді қамтуы керек. Жасөспірімдермен қарым-қатынастың тиімді әдістерін белгілеу, олардың әлеуметтік дағдыларын дамыту, психологиялық қолдау көрсету және оңалту мен әлеуметтенуге мүмкіндік беру қажет.

Бұл жұмыста кәмелетке толмағандардың қылмыстарын тергеудің қолданыстағы әдістері мен тәсілдеріне талдау жасалды. Олардың артықшылықтары, кемшіліктері, ерекшеліктері мен шектеулері анықталды. Алайда, кейбір жетістіктерге қарамастан, көптеген зерттеулер мен тәсілдерді жетілдіруді қажет ететін көптеген қиындықтар мен қиындықтар бар.

Қолданыстағы әдістердің негізгі проблемаларының бірі-кәмелетке толмаған қылмыскерлердің жас ерекшеліктерін, психологиясын және әлеуметтік контекстін ескеру қажеттілігі. Кәмелетке толмағандардың қылмыстарын тергеу осы адамдардың себептерін, мінез-құлқын және қажеттіліктерін жеткілікті түрде түсіну үшін арнайы білім мен дағдыларды қажет етеді.

Басқа ұйымдармен және мамандармен өзара әрекеттесу де маңызды. Ол ақпарат алмасуды, қылмысты оңалту мен алдын алудың кешенді тәсілін, тәжірибе мен озық тәжірибелермен алмасуды қамтамасыз етеді. Алайда, неғұрлым тиімді өзара іс-қимыл жасау үшін ынтымақтастықтың нақты тетіктерін әзірлеу, әртүрлі құрылымдар арасында ақпарат пен ресурстар алмасуды қамтамасыз ету қажет.

Заманауи технологиялар мен цифрлық орта контекстінде кәмелетке толмағандардың қылмыстарын тергеуде жаңа құралдар мен әдістерді қолдануға назар аудару қажет. Бұған сандық іздерді талдау, әлеуметтік медианы бақылау және ақпарат алмасу және ұйымдар арасындағы ынтымақтастық үшін технологияларды тиімді пайдалану кіреді.

УДК 340.1

Шадрина Е.А.

katsya05@mail.ru

ФГБОУ ВО Хакасский государственный университет им. Н.Ф.Катанова,
город Абакан, Российская Федерация

Научный руководитель, старший преподаватель Шведчикова Е.В.

ПОМОЩЬ ВОЕННОСЛУЖАЩИМ (ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ)

Аннотация. Актуальность данной работы определяется необходимостью формирования представлений об особенностях социальной помощи военнослужащим в различные исторические эпохи в Российском государстве.

Общеизвестно, что армия является неотъемлемой частью каждого сильного государства, претендующего на мировое лидерство. Главная ее цель – защита внешнего и внутреннего суверенитета страны, ее естественных границ. Численность и боевая способность армии, в первую очередь, достигается посредством ее материального обеспечения, которое напрямую влияет на совершенствование навыков и умений военнослужащих, за счет качественного

снабжения продовольствием, удобной и усовершенствованной униформой, новым оружием и развитием военной промышленности в целом.

Изучая историю России, можно проследить формирование и становление армии, процесс развития военного дела в стране и, соответственно, помощи военнослужащим в разные эпохи времени.

Рассматривая древнюю Русь и Россию вплоть до Петровских преобразований, стоит отметить, что армия была нерегулярной, а обеспечение ее со стороны государства носило чаще всего натуральный характер. Например, с образования Древнерусского государства (IX в), из различных летописей мы узнаем о дружине, которую можно приравнять к «ранней» форме армии страны. Дружина – это военный отряд при князе на Руси, который принимал участие как в войнах, так и в управлении княжеством и личным хозяйством князя. Войско делилось на 2 части – старшая дружина и младшая. В число старшей входили бояре, военные профессионалы, представители высшего сословия и мужи, представители родоплеменной знати. Чаще всего они были приближенными князя, потому получали за свою службу «кормление», предоставлявшееся в виде определенного города или территории, с которого воин должен был оставлять часть собранной дани на содержание себя или своей личной дружины. В то время как «молодые» дружинники получали за свою службу вознаграждение в денежном виде [5].

Интересен тот факт, что русские заключали с греками ряд специальных договоров, по которым устанавливались взаимные обязательства о выкупе воинов указанных народов, попавших в плен, в какой бы стране они не находились и отправлении их на Родину [6].

Как таковая помощь военнослужащим изначально не имела законодательной основы, потому стоит сказать и об общине, которая играла важную роль в жизни каждого русского человека, в том числе и воина. Традиционно, члены общины помогали друг другу, предоставляя нуждающимся ночлег, питание, одежду, излишки урожая, но помощь была нерегулярной, потому отнести ее к постоянным мерам поддержки военнослужащих невозможно. Но тех воинов, кто возвращался с поля боя искалеченным, общинники опекали и помогали их семьям [6].

Татаро-монгольское нашествие с XIII в. затормозило процесс развития военно-социальной работы на Руси, из - за чего инициативу в свои руки взяла Православная Церковь, которая поддерживала наших воинов, в первую очередь - духовно. В пример могу привести Куликовскую битву 1380 г. и благословление Сергием Радонежским Дмитрия Донского и русского ополчения, что безусловно поспособствовало победе выдающегося полководца.

Позднее, Великий князь Иван III учредил поместную систему, согласно которой воинам, хорошо показавшим себя в боях жаловались поместья, которыми они могли пользоваться до тех пор, пока служили. Для того, чтобы не потерять право на владение, военнослужащие стремились передавать службу своим сыновьям, что в последствие привело к созданию и развитию военных династий. В 1550 году Иван Грозный, в ходе реформ, создает новую, уже

регулярную армию – стрелецкое войско, в которой служили «по прибору». Армия смогла себя проявить в процессе осады и штурма крепостей, но к XVII в. произошел резкий упадок боевой готовности, в сравнении с восками Европейских стран. Со временем стрельцы стали участвовать в антиправительственных выступлениях, например, Стрелецкий бунт 1682 года, что в дальнейшем и приведет к новым реформам Петра и кардинальным преобразованиям в военном деле.

Упомянув о мерах поддержки военнослужащих на тот момент, следует отметить, что стрельцы, в ходе осуществления своей деятельности, получали жалование в денежном эквиваленте от государства. Так же и оставалась «общинная» помощь нуждающимся, которая чаще всего носила натуральный характер[8].

При Петре I начались новые преобразования. При первом русском императоре была создана мощная регулярная армия, основанная на новой системе набора в армию – рекрутской повинности.

Согласно царским указам, новобранца были обязаны снабдить владетель помещик или крестьянская община. В первую очередь, помощь оказывали в предоставлении верхней одежды (кафтан и шуба). На рубахи, обувь, шапки для рекрута общине или помещику следовало сдавать в казну по одному рублю в год [3].

Государство также предоставляло жалование за службу, которое чаще всего тратилось на питание. Если рекрут был ранен в ходе сражения, то его выносили с поля боя и сосредотачивали у специального шатра, где оказывали первую медицинскую помощь.

В 1722 г. была принята «Табель о рангах», по которой произошло разделение чинов на: гражданские, придворные и военные. Система новой реформы включала в себя 14 классов, от генерала – адмирала и фельдмаршала до прапорщика. Теперь и не родовитый военнослужащий мог добиться высокого звания, в том числе и получить титул дворянина за свою выдающуюся службу [3].

Также при Петре государство не обеспечивало отслуживших солдат пенсиями, из – за того их содержание возлагалось на монастыри. При императоре были заложены первые сухопутные и морские госпитали, инвалидный дом в Петербурге, в которых были собраны искусные доктора и лекари.

В период царствования Павла Петровича, жена императора Мария открыла военно – сиротское отделение Павловского института, а также два училища для дочерей солдат и два для детей нижних чинов морского ведомства. Императрица основала около 500 заведений, которые после ее смерти были преобразованы в Институт императрицы Марии. Самым многочисленными благотворительными заведениями стали дома – богадельни для вдов военных и гражданских чинов.

Таким образом, возможно проследить постепенное развитие института помощи военнослужащим, которое с каждым веком приобретало новые формы.

XIX в. известен своими кровопролитными войнами, в которых Россия также принимала активное участие. Отечественная война 1812 г, русско-турецкие

войны, Крымская война не только нанесли огромный ущерб стране, но и поспособствовали дальнейшему развитию армии. В 1814 году Александр I учредил Комитет о раненых, участие в котором принимали различные слои населения. Главная цель данной организации заключалась в помощи раненым и поддержке их семей.

В 1803 и 1827 гг. были приняты пенсионные уставы, в результате которых пенсия предоставлялась за 20, 30 и 40 лет службы. Инвалиды и раненые получали пенсии в размере одной второй оклада за службу не менее 20 лет, а в 1858 г. Александр II внес изменения в оклады воинам, награжденным орденами [4].

Во время самих военных действий, армия получала продовольствие за счет тыла, а также населения страны, старающегося всячески помогать фронту. Государство занималось выдачей «годовых вещей» для нижних чинов. С целью удовлетворения основных потребностей солдата, ему выдавались шапка, шинель, фуражка, шаровары, фляга, кружка, ложка, вещевого мешок и многое другое. К концу века появились полевые пекарни, задача которых заключалась в выпечке хлебобулочных изделий, предназначенных для военнослужащих.

Таким образом, следует отметить, что содержание военнослужащих в России является не только заботой государства, но и всего населения страны.

Список используемых источников:

1. Бескровный Л.Г. Русская армия и флот в XIX в. М.: Наука, 1973., С. 616.
2. Гаврилов С.В. Реформирование системы материального снабжения русской армии во второй половине XIX в. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. ВАК, 2009. 22-29 с.
3. Гибадуллина Р.Н., Ганиев И.Р. Военные реформы Петра I. Вестник науки. – 2021., №9., С. 34-36.
4. Зиновьев А.С. Войсковое Российской Армии XIX века и Вооружённых Сил Российской Федерации. Молодой ученый. – 2016., №24., С. 404-409.
5. История русской армии. Том первый [От зарождения Руси до войны 1812 г]. <https://history.wikireading.ru/73173>.
6. Исторические аспекты социальной работы с военнослужащими. 2015. <https://scienceforum.ru/2015/article/2015017087>.
7. Княжеская дружина старшая и младшая. Должности старших дружинников. <https://bibliotekar.ru/2-8-10-istoriya-russkogo-prava/19.htm>.
8. Марголин С.Л. К вопросу об организации и социальном составе стрелецкого войска в XVII в.// Ученые записки Московского областного педагогического института. Т. XXVII. - 1953. С. 63 – 95.

Шадрина Е.А.

ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРГЕ КӨМЕК (ТАРИХИ-ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТ)

Андатпа: Бұл жұмыстың өзектілігі Ресей мемлекетіндегі әртүрлі тарихи дәуірлердегі әскери қызметшілерге әлеуметтік көмектің ерекшеліктері туралы идеяларды қалыптастыру қажеттілігімен анықталады.

Шадринa Е.А.
ХГУ им. Н.Ф. Катанова, ИИП,
город Абакан, Россия.

katsya05@mail.ru

Научный руководитель, старший преподаватель Шведчикова Е.В.

ПРОБЛЕМЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

Аннотация. Данная работы определяется необходимостью формирования представлений о особенностях и проблемах возникновения государства и права.

Чем дальше эволюционировало общество, появлялись и развивались науки, тем больше люди углублялись в вопросы о причинах происхождения государства и права. Возникновение, объединение и распад государств – это одна из самых частых мировых практик, затронувшая огромное количество стран [1].

В настоящее время, благодаря собранным и систематизированным знаниям, ученые, а именно юристы, историки и философы выделили разные теории происхождения государства. Каждая из них имеет свою степень достоверности и соответствия с реальностью. Поэтому вопрос о происхождении государства и права до сих пор остается актуальным и дискуссионным, и, возможно, интересующиеся так и не смогут дать на него точный и полный ответ. Существующие теории происхождения государства чаще всего противоречат друг другу, но это не исключает того факта, что они частично могут и дополнять друг друга. Плюрализм мнений связан с тем, что процесс разработок теорий приходился на разные исторические эпохи, а также мировоззрение ученого и использование векового опыта играет немаловажную роль в изучении данного вопроса.

Из-за того, что на возникновение государства и права оказывали влияние различные внешние и внутренние факторы, и происходили данные процессы в разное время, невозможно выделить одну теорию, которая учтет все нужные аспекты. Образование государства – длительный процесс, который у различных народов мира шел разными путями.

В настоящее время существует две основных точки зрения, объясняющие процессы возникновения государства. К первой точке зрения относят 3 формы – азиатский способ производства (Египет, Вавилон, Китай); рабовладельческая (Древние Афины, Древний Рим), феодальная (Германия, Россия). Ко второй точке зрения (евроцентристской) относят также три основных формы – это древнегреческая, древнеримская и древнегерманская [2].

Учитывая экономические, социальные, политические, географические и иные обстоятельства, ученые смогли разграничить два основных пути возникновения государства – это восточный и западный.

Восточный путь возникновения государства характеризует первые доклассовые государства, возникшие на Древнем Востоке (например Вавилон, Древняя Индия, Египет и т.д.), основной функцией которых было одновременное управление общинами, объединенными в государство (полис), и организация общественных работ на гидравлических сооружениях [3].

В таких государствах свое распространение получил азиатский способ производства, потому в них устоялись социально-экономические структуры родового строя (земельная община, коллективная собственность и другие) [2].

Знать (представители высшего сословия) возникает из родоплеменной аристократии, которая постепенно начинает отделяться в обособленную социальную группу и осуществлять управление остальными членами общества. Выделившийся социальный слой был преимущественно немногочислен, и выражал свои интересы, несхожие с остальным населением, а именно в ущерб большинству.

Азиатский (восточный) путь возникновения государства характеризуется тем, что политическое господство основывалось не на богатстве, а на отпращивании какой-либо функции (в зависимости от занимаемой должности). Экономика базировалась на государственной и общественной формах собственности, также существовала и частная, но она не оказывала существенного влияния.

В конечном итоге, стоит сделать вывод о том, что восточные государства возникли до появления сословий. Первоначально общинники считались свободными, но в процессе развития общества и государства, вся собственность постепенно стала государственной, включая личность и жизнь всех подданных. Все страны, развивающиеся по восточному пути, были схожи тем, что имели одинаковую форму правления (абсолютная монархия), общий режим (деспотия), обладали мощным чиновничьим аппаратом, а в основе их экономики лежала государственная форма собственности на основные средства производства, в то время как частная получила второстепенное значение [3].

Западный путь возникновения государства, в свою очередь, характерен преимущественно для стран европейского континента, ведь, как показывает мировая практика, большинство государств все же происходили и развивались по восточному типу. Причина такого «деления» заключается в том, что на западе не требовалась необходимость в крупных ирригационных работах, которые были не под силу отдельной семье (из-за чего, на востоке сохранялись общины и общественная собственность на землю), в связи с чем в странах Европы общины распадались, и как следствие развивалась частная собственность.

Так, например, Афинское государство возникло без внутреннего и внешнего насилия в результате деления общества на сословия, классы и появления частной собственности. В связи с этим в стране возросло влияние экономически сильной группы, которая стремилась ослабить роль народного собрания. Все это привело к вековому конфликту между родовой знатью и обычными жителями, в результате чего богатейшие собственники смогли занять важные и ответственные государственные должности, а господство

наследственной аристократии было ликвидировано.

Процесс образования государства в Риме схож с Афинским, ведь также экономически сильная группа постепенно стеснила родоплеменную знать и захватила власть, ликвидируя старые государственные органы и сформировав новые, выгодные им. Пришлого население – плебеи, смогли добиться экономического могущества, путем длительной борьбы с наследственной аристократией – патрициями, развернувшейся из-за укрепления частной собственности и углубления имущественной дифференциации, что в итоге повлияло на процесс классового образования в римском обществе и разложения родоплеменного строя.

Европейский путь возникновения государства характеризуется тем, что аристократия постепенно теряет свою власть из-за борьбы с экономически могущественным слоем населения, частная собственность становится основой государства, а классы делятся в зависимости от количества собственности [3].

Стоит отметить, что часть ученых выделяют также и третий путь возникновения государства – синтезный который затрагивает вопрос о формировании государства в России и Германии (Руси и Франкского государства). Многие называют данные государства «прафеодальными», из-за того, что в них произошел резкий переход от родоплеменных отношений к протофеодальному государству под воздействием как политического, так и имущественного неравенства одновременно. Обращаясь к исторической науке, мы видим, что в данных государствах рабский труд не применяется из-за своей неэффективности, а община сохранялась в первую очередь из-за внешней угрозы [3].

Вместе с государством также возникает право, которое всегда играло немаловажную роль для страны и ее общества. Как невозможно существование государства без права, так и права без государства, то есть данные понятия напрямую зависят друг от друга. Связано это с тем, что именно органы государственной власти – это основные структуры, контролирующие выполнение правовых предписаний и реализующие в случае их несоблюдения юридические санкции.

Возникновение права, также как и государства – достаточно длительный и сложный процесс. Изначально зарождались всего лишь элементы права (правовые идеи, принципы, нормы и правоотношения). Благодаря развитию общественных отношений, государства, спустя века, данные юридические фрагменты смогли стать единой, согласованной правовой системой конкретного общества [2].

Существует несколько основных факторов, повлиявших на возникновение и развитие права, это:

1. Переход общества от присваивающей экономике, к производящей.
2. Разделение общества на «богатых» и «бедных».
3. Эволюция сознания человека, необходимость в создании нового общественного регулятора.
4. Завершение процесса образования государства.

Несмотря на то, что уже в первобытном обществе существовали правила, регулирующие поведение людей - мононормы, с появлением государственности общество стало остро нуждаться в новом регуляторе, ведь прежние обычаи уже не справлялись со своей основной функцией. Потому постепенно, на смену мононормам приходит право – более сложный регулятор, использующий способы правового воздействия (дозволение и обязывание) для упорядочения общественных отношений.

Таким образом, правильное понимание причин, закономерностей появления государства и права помогает определить условия их существования, функции и значение в настоящем мире. Современная действительность взаимосвязана как с прошлым, так и с будущим. Из-за этого, настоящее, воплощая в себе сложные, разносторонние тенденции прошлого, порождает новые контуры развития и явления, закладывающие предпосылки будущего, путем дальнейшей общественной эволюции. Таким образом, исследование данного процесса имеет коренное значение как в науке, так и в общественной практике.

Список использованных источников:

- 1 Антонов, М.В. Теория происхождения государства. – Москва.: Юрайт, 2023. – 496с.
- 2 Матузов, Н.И. Теория государства и права. – Москва: Юристъ, 2022., С. 31-46.
- 3 Попова, А.В. Теория государства и права. – Санкт-Петербург.: Питер, 2008., С.11-14.
- 4 Разуваев, Н.В. Правовые предпосылки возникновения и эволюции государства: очерк юридической антропологии // Правоведение. – 2013., №4., С. 64-84.
- 5 Тимонин, А.Н. Теоретические «универсалии» и античные реалии: критический очерк одной из современных трактовок возникновения государства// Правоведение, -2007, -№4., - С. 219-226.

Шадрин Е.А.

МЕМЛЕКЕТ ПЕН ҚҰҚЫҚТЫҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа. Бұл мақала мемлекет пен құқықтың пайда болу процестері мен тенденциялары туралы мәселені қарастырады.

Шаповалова П.А.
sapovalovapolina262@gmail.com
Бакалавр, ФГБОУ ВО «ХГУ им. Н. Ф. Катанова»
город Абакан, Республика Хакасия, Российская Федерация
Научный руководитель старший преподаватель Шведчикова Е.В.

ВАЖНОСТЬ ЗНАНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ, КАК СПОСОБА МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. Актуальность работы определяется повышением значимости изучения иностранных языков в жизни людей и государств, их взаимодействии.

Изучение иностранных языков – увлекательное и трудоемкое занятие, которое способно открыть человеку, полностью поглощенному этим делом, новые знания, возможности, перспективы роста и развития в самых различных сферах жизни и деятельности человека. Если бы у людей отсутствовала возможность изучения языков других государств и народов, тогда отсутствовали бы и малейшие сдвиги в изучении и развитии, например, таких сфер, как: торговля, наука, религия, политика и культура, что несомненно сказалось бы пагубно на жизни каждого народа нашей планеты.

Знание и изучение языков других стран и народов во все времена считалось не просто престижным, но и несомненно полезным занятием. Многие императоры, цари, кроме родного им языка своего государства, изучали также и множества иностранных языков. Подобный подход, несомненно, оказывал положительное влияние на их правление, способствовал прогрессивному и плодотворному развитию отношений между государствами по всему миру.

Если обратить внимание на историю, то можно отметить, что для каждого народа всегда был характерен свой язык, который формировался в силу определенных исторических, территориальных или природных условий. Причем из – за особенностей географического положения существует уйма языков, которые так или иначе переключаются между собой, имеют определенные сходства, например, в написании или произношении.

Во все времена популярными к изучению были самые разные и порой очень далекие друг от друга языки. На это часто оказывали сильное влияние такие факторы, как: развитие науки, неукротимое стремление изучать и переводить труды античных ученых, мода, взаимоотношения государств, развитие торговли, путешествий и многое другое.

Рассмотрим историю начала изучения иностранных языков и влияние этого процесса на международные отношения на примере России. Наверно самым первым «столкновением» с языком другого народа у русских людей можно считать такое событие, как призвание варягов на Русь. В следующий раз нововведения не только в культурную среду Руси, но и в русский язык привнесли

татаро – монголы. Кроме того иностранные языки могли встречаться русским и во время торговли с другими государствами, общения с иностранными послами и купцами. То есть изначально изучение иностранных языков народы осуществляли самостоятельно, путем прямого общения с заморскими или приезжими гостями.

С течением времени, крещением Руси и появлением монастырей, большую популярность обрело изучение греческого, а позже и латинского языка. Подобную возможность подарила Византия, из которой на Русь часто приезжали в монастыри и храмы митрополиты, священнослужители и епископы. Однако изучение греческого языка не обладало большой популярностью, а наоборот осталось локальным явлением.

Более серьезно изучением языков народ стал заниматься только к XVII веку. Появляются специальные школы для изучения иностранных языков – Московское топографическое училище в 1679 году и Славяно-греко-латинская академия в 1585 году [1].

В XVIII веке, после Петровских преобразований, появилась необходимость в кадрах почти всех сфер жизнедеятельности человека, обладающих знанием иностранных языков на довольно высоком уровне. Представителями таких профессий выступают, например, моряки, врачи, инженеры, военнослужащие, ученые и учителя. Стоит отметить, что наибольший интерес в изучении представляли такие языки, как: французский, английский, голландский и немецкий. Петр I большое значение уделял иностранным языкам не только как способу перевода научных текстов иностранных авторов, но и как способу живого общения с людьми из самых разных уголков Земли.

Последующие императоры и императрицы, как и Петр I, высоко ценили знание иностранных языков в управлении государством, организации торговли, изучении культуры и получении кадров. Для наиболее успешного изучения языков других государств, в школах, гимназиях, университетах вводились часы, на которых преподавали иностранные языки. Именно благодаря этому произведения многих поэтов и писателей доступны нам не только на русском, но и на других языках, что, несомненно, способствует тому, что большой круг лиц может насладиться их удивительным творчеством.

В настоящее время все больше и больше людей интересуются изучением иностранных языков. Причем их выбор падает как на языки востока, так и на языки запада, совершенно отличные друг от друга. А для того, чтобы помочь желающим на их увлекательном пути, институты и университеты добавляют возможность обучения на факультетах и по направлениям поверхностного или углубленного изучения тех или иных иностранных языков. Отдельно стоит отметить, что все больше становится институтов и университетов, предоставляющих доступ к обучению на факультетах, деятельность которых направлена на изучение языков коренных народов, а также подготовку преподавателей для школ и ВУЗов по самым различным предметам на родном языке. Подобный подход, несомненно, важен, ведь так мы не просто сохраняем историю и прошлое, но и продолжаем развиваться сами.

Таким образом, изучение иностранных языков открывает людям новые горизонты возможностей для развития и образования, жизни и творчества, общения и путешествий, обмена информацией и знаниями. Если же рассматривать значимость изучения языков других государств более глобально, то можно сделать вывод о том, что знание иностранных языков способствует организации межкультурного сотрудничества, что в свою очередь позволяет государствам организовывать свою деятельность для наиболее полного, успешного и плодотворного сотрудничества [2].

Список использованных источников:

- 1 Хрипко А.В. Как учить чужой язык? ООО «Скфия-принт» - СПб., 2004., С. 31
- 2 Сергеева ЗС. Роль иностранного языка в межкультурной коммуникации // Вестник Казанского технологического университета. 2014.
- 3 Мотриче ВВ, Отарова ЕН. ВЛИЯНИЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ПЕТРА I НА ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В РОССИИ., ВУНЦ ВВС «ВВА им. проф. Н.Е. Жуковского и Ю.А. Гагарина» (г. Воронеж)
- 4 Федотов ГП. Русская религиозность. Исследование – М.: Мартис, 2001.

Шаповалова П.А.

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ ШЕТ ТІЛДЕРІН БІЛУ
МЕН ҮЙРЕНУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Аңдатпа. Жұмыстың өзектілігі шет тілдерін адамдар мен мемлекеттердің өмірінде, олардың өзара әрекеттесуінде оқудың маңыздылығын арттырумен анықталады.

УДК 340.1

Шведчикова Е.В.

старший преподаватель

ФГБОУ ВО Хакасский государственный университет им. Н.Ф.Катанова,
город Абакан, Российская Федерация
leena_vik@mail.ru

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ ЮРИДИЧЕСКОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАУКЕ**

Аннотация. Актуальность данной работы определяется необходимостью формирования представлений о классификации юридической ответственности. Рассматриваются основные концепции современной юридической науки по данной проблеме.

В современной юридической науке одним из важнейших вопросов, касающихся юридической ответственности, является вопрос ее классификации. Основания классификации представляются весьма разнообразными, самым распространенным из них является деление в зависимости от органа ее налагающего. Данная классификация имеет наибольшую практическую ценность. В соответствии с этим принято выделять: ответственность, возлагаемую судом; ответственность, возлагаемую несудебными органами

государства (административными комиссиями, должностными лицами); ответственность, возлагаемую общественными объединениями и ответственность, возлагаемую гражданами (например, по гражданско-правовым договорам – в случае, если нормы об ответственности исполняются добровольно).

Достаточно часто в юридической науке используется деление юридической ответственности на «негативную» и «позитивную». При этом в определении позитивной ответственности до настоящего времени отсутствует единое понимание. Во-первых, под позитивной ответственностью понимают добровольное выполнение лицом своих обязанностей в целях избежания применения негативных мер воздействия. Во-вторых, позитивный характер ответственности, связывают с перепреванием правонарушителем мер негативного воздействия без какого бы то ни было принуждения, при осознании возможности применения средств государственной власти для понуждения к такому претерпеванию. М.Ю. Дворецкий, отмечает некорректность использования термина «позитивная ответственность», отмечая связь сущности правовой ответственности и наступления негативных последствий для нарушителя. Виды негативных последствий различны: лишение свободы, уплата штрафа, неустойки, лишение специального права и т.п. Отмечает невозможность представить, позитивное лишение свободы. Конечно, такая мера положительна с точки зрения общества, так как преступник надежно изолирован. Но, в таком случае, любая мера ответственности может быть признана позитивной, так как при любой ситуации интересы определенного лица (группы лиц, общества, государства) будут удовлетворены применением каких-либо мер. Поэтому применение самого термина «позитивная ответственность» неправомерно, так как «позитив» и «негатив» – две стороны одной медали, то, что хорошо для одних – нежелательно для других и наоборот [1, с.13].

Наибольшее распространение в современной юридической науке имеет классификация правовой ответственности по отраслям права. Выделяют: уголовную, гражданско-правовую, дисциплинарную, административную, экологическую и иные виды ответственности.

Особое значение данной классификации основано на мнении об особой роли охранительных норм, как одного из оснований деления системы права на отрасли, наряду с предметом и методом правового регулирования. В.А. Мелихов отмечает, что количество видов юридической ответственности зависит от количества отраслей права рассматривает специфические виды ответственности в семейном и муниципальном праве, доказывая их самостоятельный характер. В семейном праве содержатся такие меры ответственности как лишение родительских прав, права встречаться с ребенком, развод и т.д. Таких видов ответственности нет в других отраслях российского права. Развиваясь, муниципальное право России выработало нормы, которые в корне меняют его принадлежность к системе конституционного права. Здесь можно увидеть не только нормы, заимствованные из отрасли государственного права (отзыв выборного должностного лица, не оправдавшего доверия), но и другие, качественно иные, которые могут

свидетельствовать о развитии муниципального права в нашей стране и обособлении его в самостоятельную отрасль [2, с.11]. Безусловно верным является утверждение о несамостоятельном характере отраслей использующих охранительные нормы других отраслей права (уголовного, административного и т.д.).

Именно охранительная функция юридической ответственности применяется как важнейший критерий деления права на отрасли, исходя из понимания смысла данного вида ответственности. Причем за основу берется понимание ответственности именно в широком смысле, понимая не только охрану лиц от противоправных посягательств, но и охрану законных интересов самого правонарушителя. Первый смысл предполагает недопущение вынесения очень мягкого наказания для правонарушителя. А целью второго смысла является исключение чрезмерно строгого наказания правонарушителя. Рассмотрим для понимания данной функции ограниченную материальную ответственность работника в трудовом праве. Данный вид ответственности работника возлагается в пределах его среднемесячного заработка и исключает возможность взимания сумм его превышающих. Что безусловно является способом защиты прав самого работника.

Рассмотрим сравнительную характеристику основных видов ответственности, классифицируемых по отраслям в системе российского права. Основными видами ответственности являются: уголовная, административная, гражданско-правовая и дисциплинарная ответственность.

Исходным признаком данного сравнения является положение о том, что ответственность по нормам различных отраслей наступает за совершение разных правонарушений. Так, за совершение преступления к правонарушителю будут применены меры уголовного принуждения, за совершение административного проступка - административной ответственности. Различная степень общественной опасности и степень причинения вреда определяет различные меры государственного принуждения.

Гражданско-правовая ответственность возникает в следствии нарушения условий договора. Основанием для наступления дисциплинарной ответственности является совершение дисциплинарного проступка. И все это верно, так как нормы каждой отрасли права регулируют определенные общественные отношения конкретными приемами и способами, а значит и меры принуждения и наказания должны быть специфическими и целесообразными.

Указанные критерии не являются окончательными, следует отметить влияние отраслевой принадлежности охранительных норм на разнообразие субъектов правонарушений, в уголовном и гражданском праве ими являются физические лица, а в административном и финансовом праве-юридические лица. Данное влияние выражается и на виды органов, осуществляющих применение наказания, работодатель в трудовом праве, суд в уголовном праве и т.д. Безусловно различными являются характер (личный или имущественный) и задачи применения ответственности в разных отраслях, восстановление права, перевоспитание правонарушителя и т.д.

В целом следует отметить практическое значение приведенной классификации юридической ответственности, способствующей сохранению принципов справедливости, защиты прав и законных интересов граждан.

Список использованных источников:

1. Дворецкий М.Ю. Проблемные аспекты понятия «юридическая ответственность» и значение их решения для выработки определения «уголовная ответственность» // Российский судья. 2017. № 2. С. 13 - 17.

2. Мелихов В.А. Процессуальная ответственность как особая форма государственного принуждения: теоретико-правовой анализ: автореф. дис. кандидата юрид. наук: 12.00.01 / В.А. Мелихов [Место защиты: Сарат. гос. акад. права]. - Саратов, 2011. - 26 с.

Шведчикова Е.В.

**ҚАЗІРГІ ЗАҢ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ЖІКТЕУДІҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Аннотация. Бұл жұмыстың өзектілігі заңды жауапкершілікті жіктеу туралы идеяларды қалыптастыру қажеттілігімен анықталады. Осы мәселе бойынша қазіргі заманғы заң ғылымының негізгі тұжырымдамалары қарастырылады.

УДК 34.07

Шведчикова Е.В.

старший преподаватель

leena_vik@mail.ru

ФГБОУ ВО Хакасский государственный университет им. Н.Ф. Катанова, город
Абакан, Российская Федерация

**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА
СУДЕБНЫХ ПРИСТАВОВ-ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД
РАЗВИТИЯ РОССИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА (исторический аспект)**

Аннотация. Актуальность данной работы определяется необходимостью формирования представлений о развитии и особенностях функционирования института приставов-исполнителей в советский период развития Российского государства.

События октября 1917 года привели к смене власти и повлекли смену законодательства и вызвали прекращение функционирования всех судебных учреждений, действовавших до указанного периода. В данный период времени установилась власть, которая была основана на марксистско-ленинских принципах.

В советский период господствующей государственной идеологией становится марксизм, в основе которого находилась классовая теория происхождения государства. Согласно теории К. Маркса и Ф. Энгельса государство возникло прежде всего в силу экономических причин: общественного разделения труда, появления прибавочного продукта и частной собственности. Среди социальных причин: назван раскол общества на классы и

социальные противоречия между ними. В.И. Ульянов- Ленин определял государство как аппарат для систематического применения насилия, как машину для поддержания господства одного класса над другим [3, с.50].

Идеология марксизма становится государственной идеологией советского государства, и именно она становится основой для формирования органов государственной власти, и органов исполнения принуждения.

Согласно законодательству СССР и правоприменительной практики советские государственные органы проводят в жизнь волю господствующего в обществе класса, то есть пролетариата. Ст. 19 Основ законодательства Союза ССР и союзных республик о судеустройстве относил к органам принудительного исполнения только судебных исполнителей.

В Гражданско-процессуальном Кодексе РСФСР 1923 года содержался специальный раздел, регулирующий исполнительное производство.

Гражданско-процессуальный Кодекс РСФСР 1964 г. также содержит нормы, регулирующие принудительное исполнение. Наличие в советском законодательстве норм, регулирующих исполнительное производство способствовало возникновению в науке представлений согласно которым, данный период рассматривается как одна из стадий российского гражданского процесса [2, с.11].

Советские судебные исполнители состояли при судах и отображали сущность всей судебной системы государства и господствующей идеологии, и их главными задачами являлось исполнение решений советских судов. Вся деятельность судебных исполнителей воспринимали как деятельность на благо господствующего класса и, следовательно, рассматривалась необходимость ее осуществления под контролем пролетариата.

Статья 349 ГПК РСФСР и статья 26 Закона РСФСР «О судеустройстве РСФСР» закрепляли порядок подконтрольности и руководства председателей народных судов и народных судей над судебными исполнителями. Народные судьи в свою очередь, согласно Конституции СССР 1977 года, избирались гражданами района (города). В целом, согласно конституционным нормам, само советское государство выражало волю и интересы народа, а именно рабочих и крестьян, а судебные исполнители, будучи подотчетны народным судьям, фактически избранникам народа, следовательно судебные исполнители так же выражали волю победившего класса.

Данное понимание стало основой мнения исследователей права о особой задаче исполнительного производства в советский период, а именно приоритетности защиты государственной, общественной и корпоративной собственности, путем установления существенных ограничений по обращению взысканий в отношении государственных предприятий, учреждений, организаций, колхозов и т.д. [1, с. 14].

Конкретно это означало, что судебные исполнители в ходе осуществления исполнительного производства, действовали в интересах социалистической собственности, именно данный вид собственности был определен как основной в советском государстве. Данная собственность, разновидность коллективной

собственности, ибо само советское общество было выше личности, и в нем отсутствовала индивидуализация интересов.

Влияние государственной идеологии на организацию деятельности службы судебных исполнителей выразилось в следующем: старших судебных исполнителей назначали начальники отделов юстиции исполкомов краевых, областных, городских Советов народных депутатов, которые, в соответствии с положениями всех действовавших в СССР конституций, выражали власть рабочих и крестьян, что подчеркивает связь деятельности судебных исполнителей с классовым началом.

Кроме того, согласно представлений В.А. Галкова, судебные исполнители имели постоянный актив представителей общественности, таковыми являлись работники предприятий, совхозов, колхозов, которые на добровольных началах оказывали им содействие [1, с.20]. Такое было возможно, благодаря наделению судебных исполнителей идеологическим статусом, представители господствующего класса. Этот же статус предоставлял им право требовать оказания содействия и со стороны всех граждан.

Далее отметим, что судебные исполнители, будучи представителями власти господствующего класса, были наделены правом требовать оказания содействия со стороны остальных граждан.

Следовательно, логичным является утверждение о прямом влиянии господствующей в указанный период развития советского государства идеологии на формирование и функционирование института судебных приставов исполнителей, и прежде всего на нормативное регулирование их деятельности и порядок формирования и механизм их функционирования, и порядок взаимодействия с обществом.

Кроме того, бесспорно, законодательство каждого временного периода закрепляя определенные нормы, влияет на восприятие общества, формируя у граждан и общества образ органов принудительного исполнения.

Таким образом, важно отметить, что в советский период идеология марксизма повлияла на формирование и функционирование органов принудительного исполнения. Именно в рассматриваемый период в условиях господства коллективной собственности и общественных интересов, судебные исполнители стали символом и фактически инструментом советской власти, именно потому, что действовали в интересах государства.

Список использованных источников:

- 1. Галков, В.А. Судебные приставы России: история и современность. / В.А. Галков, В.И. Диденко, В.Н. Кнайкин. - Белгород: Белгородский юридический институт МВД России. 2001. – 211 с.*
- 2. Гуреев, В.А. Исполнительное производство. / В.А. Гуреев, В.В. Гуцин. - Москва: Эксмо, 2011. -426 с.*
- 3. Теория государства и права: учебник/ отв. ред. В.Д. Перевалов. - Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 570 с.*

Шведчикова Е. В.
РЕСЕЙ МЕМЛЕКЕТІНІҢ КЕҢЕСТІК ДАМУ КЕЗЕҢІНДЕГІ СОТ
ОРЫНДАУШЫЛАРЫ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДАМУЫ МЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (ТАРИХИ АСПЕКТ)

Аңдатпа. Бұл жұмыстың өзектілігі Ресей мемлекетінің кеңестік даму кезеңінде пристав-орындаушылар институтының дамуы мен жұмыс істеу ерекшеліктері туралы идеяларды қалыптастыру қажеттілігімен анықталады.

ӘОК 347.61

Т.А.Шектібай
«Volashaq» академиясы, құқықтану білім беру
бағдарламасының 4-ші курс студенті
Қарағанды қаласы Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент Г.С. Оспанова

ЭКОНОМИКАЛЫҚ КОНТРАБАНДАНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ
СИПАТТАМАСЫ

Аңдатпа: Мақалада мемлекеттік экономикалық контрабанданың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы туралы, оның жолдары мен принциптері жайлы жазылған.

«Contrabanda» сөзі итальяндық «contra-bando» («contra» - керісінше, «bando» - үкімет жарлығы) сөзінен шыққан. Лексикографиялық әдебиеттерде сәйкес ұғымның үш негізгі мағынасы дәстүрлі түрде ажыратылады. Біріншіден, контрабанда кеден заңнамасын бұза отырып, тауарларды, валюталық және басқа да құндылықтарды шекарадан жасырын тасымалдауды білдіреді. Екіншіден, контрабанда - тауардың өзі немесе басқа объект, шекарадан заңсыз өткен. Ақырында, үшіншіден, жасырын жасалған, ұрлық арқылы тасымалданатын барлық тыйым салынған заттар көбінесе контрабанда деп аталады. С.И.Ожеговтың «Орыс тілінің сөздігінде тауарларды шекарадан өткізудің бажсыз сипатына баса назар аударылады. Бұл контрабанда, шын мәнінде, арнайы салық (баж) төлемей шекарадан өтетін нәрсе ғана екенін атап көрсетеді.

Бұл ереже, біздің ойымызша, контрабанданың мәнін түсіну және контрабанданы сырттай ұқсас қылмыстар мен басқа да құқық бұзушылықтардан ажырату үшін өте маңызды.

Контрабанда қылмыстық әрекеттің бір түрі ретінде бұрыннан белгілі. Ол сыртқы сауда саласындағы қалыптасқан тәртіпке қол сұғады, мемлекеттер арасындағы экономикалық қатынастардың үдемелі дамуына кедергі келтіреді және олардың мемлекеттік және экономикалық егемендігін бұзады. Оның қауіптілігі елге кейіннен төмен бағамен сатылатын тауарларды заңсыз әкелу нәтижесінде отандық өнімге сұраныс төмендеп, отандық тауарлардың бәсекеге

қабілеттілігі төмендейді, бұл жалпы экономиканың дамуына кері әсерін тигізеді. Көбінесе контрабандалық жолмен әкелінеді тауарлар халықаралық және қазақстандық стандарттар мен сапа критерийлеріне сәйкес келмейді. Экономикалық контрабанданың интернационалдануы айқын факт болды: соңғы бірнеше жылда жақсы қалыптасқан шетелдік байланыстары бар ірі мафиялық құрылымдар пайда болды. «Оның белсенді қызметі елдің шикізат ресурстарымен заңсыз импорт-экспорт операцияларының ауқымының өсуіне ықпал етеді».

Елде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық және саяси қайта құрулардың нәтижесінде сыртқы экономикалық қатынастарды реттеуге деген көзқарас түбегейлі өзгерді. Мемлекеттің толық бақылауы нарықтық экономикасы бар елдер үшін дәстүрлі құралдар мен әдістерді пайдалана отырып, халықаралық нарыққа қазақстандық қатысушылардың сауда қатынастарын мемлекеттік реттеу механизмімен ауыстырылды. Сыртқы сауда КСРО-ның мемлекеттік монополиясы негізінде жүзеге асырылғандықтан және толығымен дерлік мемлекет тарапынан реттеліп, бақыланатындықтан, оның қалыпты жұмыс істеуіне нұқсан келтіретін негізгі құқық бұзушылықтар тауарлар мен құндылықтарды заңсыз өткізуде көрініс тапты. КСРО аумағына әкелу немесе елден әкету кезінде, негізінен жеке тұлғалардың жаппай сұраныс пен тұтыну тауарларына қатысты немесе қазірдің өзінде тасымалданған тауарлармен әртүрлі заңсыз айла-шарғыларда жүзеге асырған, немесе осындай қозғалысқа арналған тауарлармен.

Сонымен қатар, қылмыстық контрабанда экономикасы дамыған басқа мемлекеттердің заңнамасында қамтылған тұжырымдамадан айтарлықтай ерекшеленді. Сонымен, егер көптеген шет мемлекеттердің қылмыстық заңнамасында контрабанда, әдетте, әкелуге, әкетуге немесе транзитке тыйым салынған заттарды шекарадан заңсыз (күпия) өткізу немесе өткізу немесе кедендік баждарды төлемеу мақсатында түсінілсе, салық салуға жататын тауарлар үшін Кеңес мемлекеті пайда болған алғашқы күндерден бастап қылмыстық заңнама тасымалданатын мүлікті оның мүлкіне қарай қандай болғанына қарамастан кедендік бақылаудан жасыруды білдіреді, оған кедендік баж салығы салынса да, салынбаса да, әкелуге тыйым салынса да, әкетуге де тыйым салынбаған.

Экономикалық контрабандаға қарсы іс-қимылдың қылмыстық-құқықтық шараларын зерттеу нәтижесінде біз мынадай қорытындыға келдік:

1. Контрабанда қоғамға қарсы құбылыс ретінде біздің дәуірімізге дейінгі бірнеше ғасырларда өз есебін бастайтын және өзара тауар алмасуға қатысатын мемлекеттердің экономикалық дамуының объективті процестерімен байланысты ұзақ тарихы бар. Контрабанданың даму тенденцияларындағы және сыртқы сауда қызметін тарифтік реттеу шараларындағы тікелей пропорционалды арақатынас заңдылық түрінде берік нығайтылды. Кез келген мемлекеттің сыртқы сауда қатынастарының дамуы, мемлекеттер арасындағы тауар айналымының ұлғаюы, протекционистік кедендік тарифтердің енгізілуі, сыртқы сауда монополиясы

(кеңестік кезеңде) тауарларды контрабандалық тасымалдау жағдайларының көбеюімен, заңсыз өткізу тәсілдерін жетілдірумен қатар жүрді. Мемлекет өз кезегінде контрабанданың таралуына қарсы тұрып, кеден жүйесін, кедендік, әкімшілік және қылмыстық заңнаманы тұрақты реформалау саясатын жүргізді.

Контрабанда экономикалық қылмыстың орталық буыны болып табылады. Контрабанда мақсатында көптеген ірі ұрлықтар, лауазымдық қылмыстар жасалады. Контрабанда кедендік төлемдерді төлеуден "кетуге", Қылмыстық әрекеттен барынша пайда алуға, оны шетелдік банктердегі шоттарға аударуға, сол жерде сенімді түрде жасыруға және осылайша капиталды "жинауға" мүмкіндік береді.

Контрабанда, ең алдымен, мемлекеттің экономикалық мүдделеріне зиян келтіреді, өйткені, біріншіден, әкелінетін және әкетілетін тауарларға белгіленген баждар мемлекеттік бюджетке түспейді.

Екіншіден, республикадан әкетуге тыйым салу олардың ел экономикасы үшін маңыздылығына байланысты тауарлар (мысалы, стратегиялық мақсаттағы шикізат) әкетіледі.

2. Контрабанданың негізгі объектісі мемлекеттің қаржылық қызметіне қол сұғатын қоғамдық қатынастар болып табылады.

Қосымша объект-Қазақстан Республикасының кедендік шекарасы арқылы өткізу қағидалары.

Контрабанданың нысанасы мен субъектісіне байланысты контрабанданың факультативтік объектілері қоғамдық қауіпсіздік, Мемлекеттік органдардың қызметі, Қазақстан Республикасының саяси мүдделері, Қазақстан халқының денсаулығы, қоғамның моральдық негіздері, Қазақстан халықтарының тарихи-мәдени мұрасы болып табылады.

Кедендік шекара арқылы өткізуге тыйым салынған немесе шектелген тауарлар мен өзге де заттар, оларға қатысты кедендік шекара арқылы өткізудің арнайы қағидалары белгіленген заттар мен құндылықтар осы қылмыстың заттары болып табылады.

3. Экономикалық контрабанданың негізгі белгілері: тауарды немесе басқа затты кедендік шекара арқылы өткізу; кедендік шекарадан жалтару. заңды жауапкершілікке қабілетті субъектінің болуы; кедендік шекара арқылы тауарды немесе өзге де затты өткізу фактісін кінәлі деп тану. Экономикалық контрабанда ұғымының барлық басқа белгілері (арнайы зат, заттың арнайы өлшемдері, ұйымдастырушылық, лауазымды тұлғаның қатысуы және басқалары) біздің ойымызша, тек факультативті және басқа әлеуметтік құндылықтарға, атап айтқанда, қоғамдық адамгершілікке, сондай-ақ адамзаттың қауіпсіздігіне қол сұғушылыққа қатысты деп қарастырылуы мүмкін.

4. ҚР жағдайларына қатысты контрабанданың негізгі криминогендік факторлары: а) ұзаққа созылған қаржылық жаһандық дағдарыста, заңды экономиканың тоқырауында көрініс тапқан жүйелі экономикалық дағдарыстың болуы; б) кеден және өзге де құқық қорғау органдары жүйесінде сыбайлас жемқорлықтың өте жоғары деңгейіне қол жеткізу; в) жергілікті халықты контрабандалық операцияларға тарту үшін қосымша уәждеме тудыратын

жұмыссыздықтың жоғары деңгейі болып табылады; г) экономикалық контрабандамен және заңды бизнеспен айналысудан алынуы мүмкін табыстардың салыстырылмауы; е) экономикалық контрабанданың әмбебап арнасының Еуразиялық қақпасының ауыстырып тиеу базасы ретіндегі ҚР-ның ерекше географиялық жағдайы.

Контрабандаға қарсы күресті тек қылмыстық-құқықтық әдістермен жүргізу мүмкін емес. Себебі бұл мәселе қылмыстық іс жүргізу, Халықаралық, кедендік және мемлекеттік-құқықтық нормалармен де реттеледі. Осы нормалардың өзара әрекеттесуі үшін бірыңғай құқықтық база құрылған жағдайда ғана контрабандаға, жалпы алғанда, экономикалық контрабандаға қарсы тиімді күрес туралы айтуға болады.

Қазіргі уақытта қылмыстың себептерін, ең алдымен, экономикалық қатынастардан іздеу керек. Жұмыссыздықпен, мүліктік және әлеуметтік стратификациямен, бәсекелестікпен бірге жүретін нарықтық қатынастар экономикалық қылмыстың өсуіне ықпал етеді.

5. Экономикалық контрабандаға қарсы күрестің қылмыстық-құқықтық және өзге де құқықтық шараларының тиімділігін арттыру мақсатында:

1) ҚР Қылмыстық кодексіне және мыналарға бағытталған кейбір өзге де заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізілсін: а) экономикалық контрабанда үшін жауапкершілік туралы салыстырмалы нормалардың және қылмыстардың аралас құрамдарының, ең алдымен кедендік шекара арқылы өткізілетін заттар мен көлемдердің сипаттамасына қатысты қайшылықтарын жоюға, б) экономикалық контрабанданың жекелеген нысандары үшін қылмыстық жауаптылықты саралауды тереңдетуге, қоғамдық қауіптілік дәрежесі бойынша ерекшеленетін, д) кеден заңнамасының сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету, экономикалық контрабанданың жоғары деңгейін сақтауға ықпал етеді;

2) қылмысқа қарсы күрес саласындағы қолданыстағы және жобаланатын нормативтік құқықтық актілерді кешенді сараптау міндеттерінің бірі ретінде Экономикалық қылмысқа, оның ішінде контрабандаға қарсы күрес шараларының жай-күйін, даму үрдістерін, факторлары мен тиімділігін мониторингтеу (іздеу, бағалау, талдау, болжау) функциясын заңнамалық тұрғыда бекіту;

3) экономикалық контрабандаға жауапкершілік туралы ұлттық заңнаманың нормаларын біріздендіру, трансұлттық қылмыстарға қарсы күрес мәселелері бойынша конвенцияларға, келісімдерге және өзге де халықаралық шарттарға міндетті қосымшалар түрінде осындай нормаларға ресми салыстырмалы түсініктемелер жасау арқылы экономикалық контрабандаға қарсы күрес саласындағы халықаралық ынтымақтастықты оңтайландыруға міндетті.

6. Криминологиялық шаралардың тиімділігін арттыру мақсатында экономикалық контрабандаға қарсы күрес қажет:

1) осы қылмыс түрлерімен күрес ҚР-дағы экономикалық жағдайды сауықтыру және кедендік және шекаралық бақылаудың тиімділігін арттыру жөніндегі өзара байланысты шаралар кешеніне негізделуі үшін экономикалық

контрабандаға қарсы іс-қимылды ұйымдастырушылық-құқықтық қамтамасыз етуді жетілдіру;

2) экономикалық контрабандаға қарсы күрес саласында өкілеттіктері бар құқық қорғау органдары бөлімшелерінің қызметін үйлестіру жүйесін дамытуға, прокуратура жанынан экономикалық контрабанданың профилактикасымен және тергеумен айналысатын қызметкерлердің біліктілігін бірлесіп арттыру орталығын құруға құқылы.

Осылайша, кез-келген экономикалық және саяси жағдайда заң шығарушы мемлекеттің сыртқы экономикалық мүдделерін барынша тиімді қорғауды қамтамасыз етуге тырысуы керек. Экономикалық контрабандаға қарсы күрестің қылмыстық-құқықтық құралдарын пайдалануға назар аударудың артуы, ең алдымен, ұлттық экономиканың дағдарыстық даму кезеңінде, ел экономикасын қорғау және өзінің экономикалық өндірістік күштерін дамытудың тұрақтылығын сақтау мақсатында қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 30.08.1995 жылғы Конституциясы. - https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
2. ҚР Қылмыстық кодексі 03.07.2014 ж. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
3. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексі Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ кодексі. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>
4. Қазақстан Республикасындағы кедендік реттеу туралы Қазақстан Республикасының Кодексі https://online.zakon.kz/document/?doc_id=39082703#sub_id=0
5. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ кодексі. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235>
6. "Қазақ КСР сыртқы экономикалық қызметінің негізгі қағидаттары туралы" Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының 1990 жылғы 15 желтоқсандағы № 408-XII Заңы

Т. А. Шектибай

**УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
КОНТРАБАНДЫ**

Аннотация: В статье изложена уголовно-правовая характеристика государственной экономической контрабанды, ее пути и принципы.

Ыбырай Н.Р.
ybyray.nsp@mail.ru

Студент Академии «Bolashaq» город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель м.ю.н., преподаватель кафедры ПиФД Жүкен І.А

ПРОЦЕДУРА ПРИВАТИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ИМУЩЕСТВА

Аннотация: Приватизация в Казахстане — это процесс перевода государственного имущества РК в частную собственность. В статье рассмотрены основные условия и виды приватизации.

Закон Республики Казахстан от 1 марта 2011 года № 413-IV «О государственном имуществе» определен правовой режим государственного имущества, правовые основы управления государственным имуществом, в том числе имуществом, закрепленным за государственными юридическими лицами, и принадлежащими государству акциями и долями участия в уставном капитале юридических лиц, правовые основания приобретения и прекращения прав на государственное имущество и направлен на обеспечение эффективного осуществления государством прав собственника и обладателя иных прав на государственное имущество.

В настоящей научной статье проанализируем процедуру приватизации государственного имущества [1].

Согласно подпункту 6 статьи 1 Закона Республики Казахстан «О государственном имуществе», приватизация – продажа государством государственного имущества физическим лицам, негосударственным юридическим лицам в рамках специальных процедур, установленных настоящим Законом, за исключением продажи государственного имущества государственной исламской специальной финансовой компании.

В пункте 1 статьи 83 Закона Республики Казахстан «О государственном имуществе», установлен перечень оснований прекращения имущественных прав государства

1) приватизация и иное отчуждение государственного (республиканского или коммунального) имущества;

2) отчуждение государственным юридическими лицами производимых ими товаров или иного имущества, не относящегося к основным средствам и не являющегося объектом приватизации, физическим лицам и негосударственным юридическим лицам;

3) предоставление земельных участков в частную собственность;

4) передача государственного натурального гранта, относящегося к республиканскому или коммунальному имуществу, в частную собственность;

5) гибель или уничтожение государственного имущества;

6) обращение взыскания на государственное имущество;

7) возврат исполненного контрагентом в пользу государства по обязательству до момента расторжения или изменения договора;

8) возврат имущества, полученного по сделке, признанной недействительной;

9) использование или выпуск материальных ценностей из государственного материального резерва;

10) иные основания, предусмотренные Гражданским кодексом Республики Казахстан и иными законами Республики Казахстан [2].

Согласно пункту 1 статьи 94 Закона Республики Казахстан «О государственном имуществе», отчуждения государственного имущества осуществляется в следующих видах:

1) приватизация государственного имущества путем продажи на торгах в форме аукциона и тендера, торгов на фондовой бирже, конкурса путем двухэтапных процедур, продажи производных ценных бумаг;

2) приватизация государственного имущества путем прямой адресной продажи;

2-1) прямая адресная продажа государственного имущества государственной исламской специальной финансовой компании;

3) иные способы отчуждения государственного имущества без проведения торгов в порядке и на условиях, которые предусмотрены параграфом 3 настоящей главы.

Объектами приватизации являются следующие виды государственного имущества:

1) предприятие как имущественный комплекс;

2) производственные и непроизводственные подразделения и структурные единицы предприятия как имущественного комплекса, приватизация которых не нарушает замкнутый технологический цикл;

3) имущество государственных юридических лиц, за исключением случаев, предусмотренных статьями 85, 135, 145, 153, 161 настоящего Закона;

4) акции акционерных обществ;

5) доли участия в уставном капитале товариществ с ограниченной ответственностью;

6) производные ценные бумаги, удостоверяющие права на акции акционерных обществ, принадлежащие государству.

Порядок приватизации государственного имущества регламентирован Правилами продажи объектов приватизации, утвержденные Постановлением Правительства Республики Казахстан от 9 августа 2011 года №920.

Продажа объектов приватизации осуществляется по рыночной стоимости объекта приватизации, которая может быть ниже балансовой стоимости объекта приватизации.

Процедура приватизации государственного имущества проводится на тендерной основе посредством веб-портала <https://gosreestr.kz>.

Для регистрации в качестве участника тендера необходимо на веб-портале реестра зарегистрировать заявку на участие в торгах, подписанную ЭЦП участника, с внесением гарантийного взноса.

По результатам автоматической проверки веб-порталом <https://gosreestr.kz> о поступлении гарантийного взноса направляет на электронный адрес участника, указанный на веб-портале реестра, электронное уведомление о принятии заявки либо причинах отказа в принятии заявки.

Организация и проведение тендера осуществляются продавцом. При выставлении объекта приватизации тендер стартовая цена объекта приватизации равна начальной цене.

В случае отсутствия зарегистрированных участников на момент начала тендера или закрытого тендера по объекту приватизации тендер или закрытый тендер признаются несостоявшимися. Тендер или закрытый тендер, в которых участвовал только один участник, признаются состоявшимися, если участник предложил стоимость не менее стартовой цены.

Вскрытие заявок на участие в тендере или в закрытом тендере производится посредством веб-портала реестра автоматически по наступлению даты и времени торгов, указанных в извещении о проведении торгов.

Победителем признается участник, предложивший наиболее высокую цену за объект приватизации. В случае, если на тендере предложения двух и более участников содержат одинаковую наивысшую цену, то победителем тендера среди данных участников признается участник, заявка которого принята ранее других заявок участников.

В протоколе о результатах торгов указываются:

- 1) список участников, не удовлетворяющих требованиям, предъявляемым к участникам (покупателю), с указанием причины;
- 2) список участников, удовлетворяющих требованиям, предъявляемым к участникам (покупателю), по которым веб-порталом реестра производится автоматическое сопоставление ценовых предложений участников тендера;
- 3) победитель, предложивший наивысшую цену за объект приватизации.

Победитель тендера или закрытого тендера уведомляется о результатах торгов по электронной почте для подписания протокола о результатах торгов.

Протокол о результатах торгов формируется веб-порталом реестра, подписывается с использованием ЭЦП продавцом и победителем тендера или закрытого тендера в день проведения торгов [3].

Протокол о результатах торгов является документом, фиксирующим результаты тендера и обязательства победителя и продавца подписать договор купли-продажи объекта приватизации на условиях, являющихся результатом тендера или закрытого тендера. Договор купли-продажи заключается в электронном формате на веб-портале реестра и подписывается продавцом и покупателем с использованием ЭЦП в срок не более десяти календарных дней со дня подписания протокола о результатах торгов. При этом, продавец представляет покупателю проект договора купли-продажи на подписание в

срок не более пяти календарных дней со дня подписания протокола о результатах торгов.

В случае неподписания победителем протокола о результатах торгов либо договора купли-продажи в сроки, указанные в пунктах 67 и 68 Правил приватизации государственного имущества, продавцом подписывается акт об отмене результатов торгов, формируемый на веб-портале реестра, и данный объект приватизации вновь выставляется на торги с условиями отмененных торгов [4].

Список использованных источников:

1. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1004037
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
3. https://egov.kz/cms/ru/articles/buy_sale/privatization

Ыбырай Н.Р

ПРОЦЕДУРА ПРИВАТИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ИМУЩЕСТВА

Аңдатпа: Қазақстандағы жекешелендіру-бұл ҚР мемлекеттік мүлкін жеке меншікке ауыстыру процесі. Мақалада жекешелендірудің негізгі шарттары мен түрлері қарастырылған

**ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ БӘСЕКЕГЕ
ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ ЖОҒАРЛАТУ ЖӘНЕ ҚАРЖЫ
ЖУЙЕСІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ И
ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТНО СПОСОБНОСТИ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

Альхан Д.
«Bolashaq» академиясының студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі Э.Ғ.М., аға оқытушы Усувалиева З.К.

МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ ЖӘНЕ ОНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫЛАРДАҒЫ РОЛІ

Аңдатпа. Мақаланың өзектілігі мемлекеттік сатып алудың мемлекеттік басқару мен реттеудің ажырамас элементі ретінде қоғамдық қажеттіліктерді қамтамсыз ететіндегімен анықталады.

Қоғамдағы барлық қаржылық қатынастардың жиынтығы мемлекеттің қаржы жүйесінің құраушылары болып табылады. Ол келесі буындардан тұрады: мемлекеттік қаржылар, шаруашылық субъектілердің қаржылары және тұрғындардың қаржылары. Мемлекеттің қаржылардың жетекші буыны мемлекеттік бюджет болып табылады.

Мемлекеттік бюджет – мемлекеттің өз қызметтерін атқару үшін жұмылдырылатын орталықтандырылған ақша қоры.

2008 жылы бюджеттік процестің бюджет ресурстарын басқарудан нәтижелерді басқаруға, бір жылға арналған бюджеттік жоспарлаудан үш жылдық бюджетке, заң нысанында көшуі жүзеге асырылды.

Жалпы айтқанда, мемлекеттік бюджет мемлекеттің кірістері мен шығыстарының Заң жүзінде үш жылға бекітілген балансы. Мемлекеттік бюджеттің шығыстары мемлекеттік қаржыларды бөлудің бағыттары мен мақсаттарын көрсетеді.

Барлық шығындарды келесі топтарға бөлуге болады:

- әскери;
- экономикалық;
- әлеуметтік мақсаттарға;
- сыртқы саяси қызметке;
- басқару аппаратын ұстауға.

Мемлекеттік бюджет мемлекетке қолжетімді жалпы қаржы ресурстарын анықтайды. Бюджеттің мемлекеттік сатып алуға байланысты бөлімінде тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді сатып алуға қанша қаражат бөлінгені көрсетіледі.

Мемлекеттік сатып алуға мемлекетпен және мемлекеттік кәсіпорындармен тауарларды, қызметтерді және жұмыстарды сатып алулар жатады. Салық төлеушілердің қаражаттарының басым бөлігі мемлекеттік сатып алуларға келетіндіктен өкімет оларды мемлекеттік қызмет көрсетудің жоғары сапасын қамтамасыз ету және қоғамдық мүдделерді қорғау үшін тиімді және жоғары стандарттарды сақтай отырып жүзеге асырады деп күтіледі.

Негізінде, мемлекеттік сатып алу – бұл үкіметтердің жеке сектордан тауарлар, қызметтер мен жұмыстарды сатып алу процесі. Дүниежүзілік банктің бағалауы бойынша Мемлекеттік сатып алулардың ақшалай көлемі 2018 жылы әлемдік ЖІӨ-нің 90 трлн долларынан 11 трлн АҚШ долларын құрады. Басқаша айтқанда, әлемдік ЖІӨ-нің 12 пайызы сатып алуды реттеуге жұмсалады.

ЖІӨ-дегі Мемлекеттік сатып алулардың орташа үлесі Мемлекеттік басқарудың есеп беру деңгейі жоғары елдерде 14 пайыздан астамды, есеп беру деңгейі орташа елдерде 13 пайызды және есеп беру деңгейі төмен елдерде 12 пайыздан азды құрайды.

<https://csodevschool.mylearnworlds.com/> сайтының мәліметтеріне сүйенсек, Еуропа елдері ЖІӨ-де мемлекеттік сатып алулардың үлкен үлесіне ие: мысалы, Швейцарияда 25 пайыз, Нидерландыда 20 пайыз, Финляндияда 19 пайыз және Швецияда 16,5 пайыз. Бірқатар Бразилия, Египет, Үндістан, Пәкістан, Оңтүстік Африка, Түркия және Вьетнам сияқты ірі дамушы экономикаларда ЖІӨ-нің 20 пайыздан астамын қамтамасыз етеді.

Тұрақсыз мемлекеттер көбінесе ЖІӨ-де мемлекеттік сатып алулардың аз үлесіне ие, бұл үкіметтердің қызмет көрсету қабілетінің шектеулі екендігін көрсетеді. Мысалы, 2018 жылы Йемен, Нигер, Камерун, Конго Демократиялық Республикасы, Судан және Оңтүстік Судан жалпы сатып алу процедураларына ЖІӨ-нің 5 пайызынан азын жұмсады.

Үкіметтер өздері өндіретін тауарлар үшін барлық ресурстарды өндіре алмайтындықтан мемлекеттік сатып алулар қажет. Үкіметтер әдетте Ұлттық қорғаныс немесе қоғамдық инфрақұрылым сияқты қоғамдық тауарларды ұсынады. Қоғамдық тауарлар бәсекеге қабілетсіз және жоққа шығарылмайды, яғни бір адамның тұтынуы басқаларға қол жетімді тауардың санын немесе сапасын төмендетпейді және адамдарға тауарды еркін немесе "тегін" тұтынуға кедергі бола алмайды. Демек, жеке нарықтар қоғамдық тауарларды қамтамасыз ете алмайды. Оның орнына Үкімет бұл тауарларды ұсынады және оларды барлық азаматтардан салық алу арқылы қаржыландырады.

Қоғамдық игіліктерден басқа, үкіметтер көбінесе білім беру немесе денсаулық сақтау сияқты еңбегі сіңген игіліктерді ұсынады. Еңбек сіңірген тауарлар – бұл бәсекелес және алынып тасталатын, сондықтан жеке нарықтармен қамтамасыз етілетін жеке тауарлар. Сонымен қатар, үкіметтер экономикалық теңдікті қамтамасыз ету және әділеттілік үшін, сондай-ақ жалпы қоғамға жағымды сыртқы әсерлері болғандықтан, еңбек сіңірген тауарларды ұсынады.

Қоғамдық және құнды тауарлармен қамтамасыз ету үшін Үкімет жеке компаниялардан өндіріс факторларын сатып алуы керек, мысалы, полиция машиналары, мектеп ғимараттары, формалар және т.б. бұл процесс мемлекеттік немесе Мемлекеттік сатып алу деп аталады.

Мемлекеттік сатып алу субъектілері – әлеуетті жабдықтаушы, жабдықтаушы, тапсырыс беруші, мемлекеттік сатып алуды ұйымдастырушы, мемлекеттік сатып алуды бірыңғай ұйымдастырушы, мемлекеттік сатып алу саласындағы бірыңғай оператор, уәкілетті орган, сарапшы.

Тапсырыс берушілерге мемлекеттік органдар, жергілікті атқарушы

органдар, сондай-ақ бюджет қаражатына сатып алуды жүзеге асыратын заңды және жеке тұлғалар кіреді. Олар жоспарланған сатып алу туралы ақпаратты электронды сауда алаңына орналастырады.

Мемлекеттік тапсырыс берушілерге: Ұлттық басқарушы холдингтер, ұлттық холдингтер, ұлттық басқарушы компаниялар, ұлттық компаниялар, олармен үлестес заңды тұлғалар, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі: оның ведомстволары, Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің құрылымына кіретін ұйымдар, заңды тұлғалар, дауыс беретін акциялардың (жарғылық капиталға қатысу үлестерінің) елу және одан да көп пайызы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне тиесілі немесе оның сенімгерлік басқаруында болатын, және олармен үлестес заңды тұлғалар кірмейді. Сатып алуға тапсырыс берушілер – ұлттық холдингтер және басқалар квазимемлекеттік секторға жатады. Олардың сатып алулары өзге НҚА-мен реттеледі.

Қазақстан Республикасындағы сатып алулар сызбасы

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі			
Әдістеме	Техникалық сүйемелдеу	Бақылау	Бірыңғай ұйымдастырушы
ҚР ҚМ Мемлекеттік сатып алу және квазимемлекеттік секторының сатып алу әдіснамасы департаменті	Электрондық қаржы орталығы	ҚР ҚМ Ішкі мемлекеттік аудит комитеті	ҚР ҚМ Мемлекеттік сатып алу комитеті

Тапсырыс берушілер

Жеткізушілер

МС веб порталы

Қоғамдық бақылау	Мемлекеттік бақылаудың, бақылаудың өзге нысандары
ҚР азаматтары, азаматтық топтар, коммерциялық емес ұйымдар	Есеп комитеті, облыстық әкімдіктердің ревизиялық комиссиялары, ішкі аудит қызметтері, прокуратура органдары, ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі мемлекеттік сатып алу және квазимемлекеттік сектордың жекелеген субъектілерінің сатып алуы сфераларында жетекшілікті жүзеге асыратын және Мемлекеттік сатып алу порталының жұмысын қамтамасыз ететін мемлекеттік орган.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қаржы теориясы. Оқулық. Алматы: Экономика, 2013. 448-бет. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Felib.kaznu.kz%2Fapp%2Fvoyager%2Fbooks%2F1466%2F1528956141156.pdf&psig=AOvVaw10bST3E5THDgYjCjA6jdti&ust=1707195677832000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAYQn5wMahcKEwiI1ZrTtZOEAxUAAAAAHQAAAAAQBA>
2. Қоғамдық бақылау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2023 жылғы 2 қазандағы № 30-VIII ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000030>
3. <https://www.goszakup.gov.kz/>

Альхан Д

**МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК
ҚАРЖЫЛАРДАҒЫ РОЛІ**

Аннотация. Актуальность статьи определяется тем, что государственные закупки, как неотъемлемый элемент государственного управления и регулирования, обеспечивают общественные потребности.

ӘОК 364.75

Аманбай А.Т.

«Bolashaq» академиясы Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі э.ғ.м., аға оқытушысы Байтасова А.Б.

ҚАРЖЫЛЫҚ ТАЛДАУДЫҢ КӘСІПОРЫН ҮШІН ҚАЖЕТТІЛІГІ

Аңдатпа. Аталмыш мақалада қаржылық талдаудың мәні мен маңызы қарастырыла отырып, кәсіпорын үшін оның маңыздылығы да аталып өтеді. Сондай –ақ қаржы тұрақтылығының қатынасты көрсеткіштері қаржы жағдайын сипаттайтын бірқатар коэффициенттермен сипатталады.

Кез-келген бизнес түрінің нәтижесі қаржылық ресурстардың бар болуы мен олардың пайдалану тиімділігінен тәуелді. Қаржы ресурстарын кәсіби басқару қазіргі сандық талдау әдістерін пайдалана отырып кәсіпорынның қаржылық – экономикалық жағдайына терең талдау жүргізуді талап етеді. Осыған байланысты бүгінгі күні қаржылық талдаудың маңызы артып отыр. Себебі қаржылық талдаудың негізгі мазмұны – қаржылық тәуекел деңгейін бағалау мен капитал табыстылығының деңгейін жобалау мақсатымен кәсіпорынның қаржылық жағдайы мен оны анықтаушы факторларды кешенді, жүйелі оқу.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайы– айналыс үрдісіндегі капиталдың

жағдайын сипаттайтын және шаруашылық субъектінің нақты сәттегі өз қызметін қаржыландыру мүмкіншілігін бейнелейтін көрсеткіштер жүйесімен анықталады. Қорыта келгенде, кәсіпорынның қаржылық жағдайы оның қаржылық тұрақтылығы мен төлем қабілеттілігімен сипатталады.

Корпорацияның қаржы тұрақтылығын талдау оның есеп беру кезеңіндегі қаржы ресурстарын қаншалықты дұрыс басқарғаны туралы мәселені анықтауға мүмкіндік береді. Корпорацияның қаржы тұрақтылығы қатынасты және абсолютті көрсеткіштермен сипатталады. Осыған сәйкес корпорацияның қаржы тұрақтылығын талдау барысында оның қатынасты және абсолютті көрсеткіштері зерттеледі.

Қаржы тұрақтылығының қатынасты көрсеткіштері қаржы жағдайын сипаттайтын бірқатар коэффициенттермен сипатталады. Олар: тәуелсіздік коэффициенті, тәуелділік коэффициенті, қаржыландыру коэффициенті, қарыз және меншікті қаражаттардың арақатынасы коэффициенті, инвестицияларды өтеу коэффициенті, инвестициялау коэффициенті және т.б.

Қаржы тұрақтылығының абсолютті көрсеткіштері — тауарлы-материалдық босалқылардың олардың қалыптасу көздерімен камтамасыз етілу дәрежесін көрсететін көрсеткіштер.

Меншікті айналым капиталының нақтылығы (Ма.к.). Бұл көрсеткіш меншікті капитал (Мк) мен ұзақ мерзімді активтердің (Ұа) айырмасы ретінде анықталады: $Ma.k. = M_k - \Upsilon_a$

Қаржылық тұрақтылықтың сыртқы көрінісі – кәсіпорынның төлем қабілеттілігі. Кәсіпорынның төлем қабілеттілігі – бұл субъектінің өз міндеттемелерін уақытында өтей алу мүмкіншілігі.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығына бірнеше факторлар әсер етеді. Оларды негізінен ішкі және сыртқы факторларға топтастыруға болады. Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығына әсер етуші ішкі факторлар:

- кәсіпорынның салалық ерекшелігі;
- шығарылатын өнім (жұмыс, қызмет);
- жарғылық капитал көлемі;
- шығын көлемі, оның табыспен салыстырғандағы динамикасы;
- мүлік пен қаржы ресурстарының жағдайы, олардың құрамы мен құрылымы;

- кәсіпорынды басқару тиімділігі, т.б.

Сыртқы факторлар:

- мемлекеттегі саяси – экономикалық жағдай;
- төлем қабілетті сұраныс пен тұтынушылар табысы;
- салық және несие саясаты;
- құқықтық – нормативтік база;
- сыртқы – экономикалық байланыстар, т.б.

Қаржылық жағдайды талдау кәсіпорынның шаруашылық қызметін талдаудың ең соңғы кезеңі. Ол ішкі және сыртқы қаржылық талдау болып бөлінеді. Олар бір-бірінен мақсаты мен мазмұны бойынша ерекшеленеді.

Ішкі қаржылық талдау – бұл кәсіпорынның қаржылық жағдайын

тұрақтандыру, оның табыстылығын арттыру мақсатымен капиталдың қалыптасу механизмін, орналасуы мен пайдаланылуын талдау, яғни ол басқарушылық талдаудың бір сатысы. Ал сыртқы қаржылық талдау – инвестициялау тәуекелін анықтау мақсатымен субъектінің қаржылық жағдайын инвестордың, серіктестер мен бәсекелестердің талдауы.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайына жүргізілген талдау – кәсіпорын басшылығы осы уақыт аралығында қаржы ресурстарын қаншалықты ұтымды басқарған деген сұраққа жауап беруі тиіс. Осыған орай кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдаудың негізгі міндеттері келесілер:

- кәсіпорынның қаржылық жағдайына уақытында әрі объективті баға беру, оның әлсіз жақтарын анықтау және оның пайда болу себептерін оқу;
- кәсіпорынның қаржылық жағдайын, оның төлем қабілеттілігі мен қаржылық тұрақтылығын жоғарылату резервтерін іздестіру;
- қаржы ресурстарын неғұрлым тиімді пайдалану мен кәсіпорынның қаржылық жағдайын нығайтуға бағытталған шаралар жүйесін дайындау;
- қаржы ресурстарын түрліше пайдалану нұсқаларындағы қаржылық нәтиже мен қаржылық жағдайдың үлгілерін жобалау.

Міндеттерге қол жеткізу үшін кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау келесідей кезектілікте жүргізілуі тиіс:

Кәсіпорынның мүліктік жағдайы мен капитал құрылымын талдау.

Капиталды пайдалану тиімділігі мен интенсивтілігін талдау.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы мен төлем қабілеттігін талдау.

Кәсіпорынның несие қабілеттілігі мен банкроттылығының ықтималдылығын талдау.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын сауықтыру бағыттарын жобалау.

Кәсіпорынның қаржылық қызметінің стратегиялық міндеті – меншікті капиталды көбейту мен кәсіпорынның нарықтағы тұрақты жағдайын қамтамасыз ету.

Қаржылық талдау қаржылық менеджмент пен аудиттің негізгі элементі болып табылады. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын тұрақтандыру үшін, капитал түсімдерін жоғарлату үшін қаржылық есеп беру негізі болып табылады. Несие алушы және инвесторлар қаржылық есеп беруді өздерінің қарыз алуы және салымдар бойынша өз тәуекелдерін минимумға жеткізуге талдау жүргізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Нидлз Б., Андерсен Х., Колдуэлл Д. Принципы бухгалтерского учета.

Пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1999 – 49 б.

2 Радостовец В. В., Шмидт О. И. Теория и отраслевые особенности бухгалтерского учета. – Алматы: Центраудит – Казахстан, 2000 – 5 б.

3 Хорнгрен Ч.Т. Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект: Пер. с англ. / Под ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1995 – 16 б.

Аманбай А.Т.

НЕОБХОДИМОСТЬ ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА ДЛЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается сущность и значение финансового анализа, а также подчеркивается его значимость для предприятия. Также показатели соотношения финансовой устойчивости характеризуются рядом коэффициентов, характеризующих финансовое состояние.

Аманбай А.Т.

Akzhol_100100@mail.ru

«Volashaq» академиясы Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

ғылыми жетекші: Э.Ғ.М., аға оқытушы А.Б. Байтасова

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ НЕСИЕ НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ

Аңдатпа. Аталмыш мақалада отандық нарықтағы несие нарығының мәні мен маңызы қарастырылған. Қаржы нарығының құрлымындағы несие нарығының орын алған мәселелер қарастырыла отырып, бірішама мәселелер қарастырылады.

Несие нарығы қарыз капиталын экономика салалары арасында жинақтауға, жылжытуға, бөлуге және қайта бөлуге мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының кредиттік нарығы елдің қаржы нарығының аса ірі элементі болып табылады. Егер бес жыл бұрын екінші деңгейдегі банктердің үштігі банк жүйесінің өзегін құраса, бүгінде мақсатты аудиториясы бар орта банктер алдыңғы қатарға шығады. ҚР несие нарығы сапалы даму үрдісіне ие. Банк секторындағы бәсекелестіктің едәуір артуына шетелдік қатысуы бар банктер әсер етеді, олардың бәсекелестік артықшылығы бизнес-процестерді автоматтандыру және реинжиниринг саласында бас банктерден инновациялық технологияларды беру болып табылады. Бәсекелестікті одан әрі күшейту аясында банктер ағымдағы қызметтің тиімділігін арттыру бойынша жұмысты жалғастырады, қызмет көрсетудің сапасы мен жылдамдығына, клиенттер үшін қашықтықтан қызмет көрсету арналарын дамытуға көп көңіл бөлінетін болады. Банктерде кредиттен кейінгі қызмет көрсету және оларды автоматтандыру орталықтарын дамытуға ерекше назар аударылды, бұл кредит бойынша төлемдерді кешіктірудің бірінші күнінен бастап кредиттік портфельдің сапасын бақылауды күшейтуге мүмкіндік берді.

Жаһандық сипаттағы қиындықтарға қарамастан, Қазақстан экономикасы берік өсу тенденциясына ие, бұл біздің мемлекетіміздің қалыптасу кезеңінде де, жаңа Президент бастаған дамудың осы кезеңінде де қабылданған көптеген ресми құжаттарда көрініс табады. Басты мақсат-біздің еліміз өткен жылдар ішінде өзінің «қиын» дамуы нәтижесінде алған тәжірибе мен жетістіктерді көбейту. Ресми құжаттарда баяндалған еліміздің дамуының жаңа экономикалық моделі әлемнің дамыған 30 еліне қосылудың өршіл міндетіне ықпал етеді, бұл банк жүйесінің халық экономикасының іргелі салаларының бірі ретіндегі рөлін арттыруды талап етеді.

Ресми құжаттарда қазақстандық банктер өз миссиясын орындауы және кредиттік ресурстардағы экономиканың нақты секторының сұранысын қанағаттандыруы тиіс екендігі нақты түсіндірілді. Бұл сонымен қатар, проблемалық заемдар саласындағы қаржы жүйесіне қойылатын талаптарды қатаңдату қажет, проблемалық кредиттерден тазарту жөніндегі жұмысты одан

әрі жалғастыру, халықтың кредиттелу деңгейін төмендету, қорландырудың қосымша тәсілдерін іздеу қажет. Осы тұрғыда жаңадан құрылған қаржылық қадағалау органы-Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі ақша-кредит саясатының тұжырымдамалық жаңа жүйесі шеңберінде отандық банк жүйесінің кемшіліктерін жоюға арналған [1].

Несиелеу кез-келген коммерциялық банктің негізгі қызметі болып табылады, өйткені ол банк кірісінің негізгі бөлігін қамтамасыз етеді. Коммерциялық банктер несие саясатын дербес ұйымдастырады және жүргізеді. Қазақстандық банктік бөлшек кредиттеу нарығы салыстырмалы түрде жақында белсенді дами бастады. Банктің жеке қарыз алушыларды кредиттеуі халықтың уақытша бос ақшалай қаражатын жинақтау қажеттілігінен туындап қана қоймай, сонымен қатар үлкен әлеуметтік мәнге ие. Бөлшек несиелеу халықтың ұзақ мерзімді тауарларға, әртүрлі қызметтерге, әртүрлі өмірлік жағдайларға және т.б. қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі. Екінші жағынан, жеке тұлғалардың несиеге деген көзқарасы өзгергені байқалады. Халық ең қажетті тауарларды ғана емес, сонымен қатар ойын-сауық, білім беру және т. б. тауарларды қаржыландыруға несие алады.

Бөлшек несиелеудің дамуын тежейтін фактор-соңғы девальвация аясында несиелеу шарттарын қатаңдату. Коммерциялық банктер несие беру процесіне мұқият қарауға тырысады. Халықтың төлем қабілеттілігінің төмендеуі, жылжымайтын мүліктің жоғары бағасы, ұлттық валютаның сатып алу қабілетінің төмендеуі жағдайында коммерциялық банктер тағы бір күрделі проблемаға - проблемалық несиелерге тап болады. Әрине, мұндай жағдайларда мерзімі өткен несиелер көлемі артып келеді. Бұл заңды және жеке тұлғаларға да қатысты. Мұндай кезеңде коммерциялық банктер қарыздарды қайта құрылымдауға, оларды қайта қаржыландыруға және т. б. баруға дайын [2].

Қазақстандық банк мекемелері салыстырмалы түрде жақын уақытқа дейін олар үшін негізгі клиенттер болып табылатын заңды тұлғалармен жұмыс істеді. Алайда, соңғы жылдары банктік тәжірибеде мүлдем басқа тенденция байқалды.

Жеке тұлғалар банктердің назарына ілікті. Бұл көбінесе корпоративтік қызметтер нарығы қаныққандықтан болды. Ірі және орта кәсіпорындар мен ұйымдар қызмет көрсететін банктер туралы шешім қабылдады. Жаңа клиенттерді іздеуде коммерциялық банктер жеке тұлғалардың қажеттіліктерін зерттей бастады, олардың қажеттіліктерін қанағаттандырды және банк ісінде жаңа бағыт-бөлшек банк бизнесін құруға әкелді. Қазіргі уақытта халықтың банктік қызметтермен белсенді қамтылуына қарамастан, бұл нарық әлі жеткілікті игерілмеген және үлкен әлеуетке ие деп саналады. Жеке тұлғаларға банктік қызмет көрсету нарығы енді ғана қалыптасуда. Қазіргі уақытта банк мамандарының бағалауы бойынша халықтың 50-60% - ы банктік қызметтермен қамтылмаған. Өткір бәсекелестік жағдайында халықтың жинақтары қазақстандық банктерге жетіспейтін банк ресурстарын толықтырудың көздеріне айналуы мүмкін. Өздеріңіз білетіндей, бұл жеке тұлғалардың қолында айтарлықтай жинақ бар, олар пассивті жолмен көбейтуге бейім, яғни. бизнеске тікелей инвестиция салмаңыз, бірақ оларға тұрақты, тіпті төмен табыс әкелетін

қаржы құралдарына инвестиция салыңыз [3].

Қазақстанның банк секторына 2022 жылы негізінен Ресейдің Украинаға басып кіруіне байланысты геосаяси жағдай әсер етті. Нәтижесінде ресейлік акционерлері бар үш қаржы институты Батыстың бұғаттау санкцияларына ұшырады, бұл олардың халықаралық салада ғана емес, сонымен бірге ел ішінде де жұмысын шектеді. Нәтижесінде отандық нарық бір ойыншыдан айырылып, 21 қатысушыға дейін тарылды.

Естеріңізге сала кетейік, 6 сәуірде «ЦентрКредит Банкі» ресейлік Альфатоптар компаниялар тобына тиесілі «Альфа-Банк» ЕБ АҚ-ның 100% жай акциясын сатып алып, кейін банкті «Есо Center Bank» АҚ деп өзгертті. 6 қыркүйекте «Есо Center Bank», «ЦентрКредит Банкіне» қосылуына байланысты өз қызметін дербес заңды тұлға ретінде тоқтататыны белгілі болды.

Сонымен қатар, тағы екі қаржы институтының – «Bereke Bank» АҚ (бұрын – «Сбербанк» АҚ ЕБ) және «Банк ВТБ» АҚ-ның тағдыры белгісіз болып қалады, олар да санкцияларға ұшырады. «Bereke Bank» қыркүйек айында «Сбер» тобы атынан ресейлік акционерді «Бәйтерек» ҰБХ-ға ауыстырғанына қарамастан, ол ресми түрде АҚШ Қаржы министрлігінің шетелдік активтерді бақылау басқармасының (OFAC) санкцияларымен қалады. «Bereke Bank» басқармасының жаңа төрағасы Андрей Тимченконың айтуынша, банктің Sdn (Specially Designated Nationals) Санкциялар тізімінен шығуы ақпан айының соңына дейін күтілуде. Әзірге АҚШ Қаржы министрлігі Bereke Bank - пен мәмілені ағымдағы жылдың 31 наурызына дейін аяқтау мүмкіндігі үшін лицензияның қолданылу мерзімін ғана ұзартты. Барлық санкциялар алынып тасталғаннан кейін «Сбербанктің» мұрагері жеке халықаралық инвесторға сатылуы мүмкін.

«ВТБ Банк» әлі күнге дейін ең көп жұмыс істейді қатаң санкциялармен. Бұл ретте банк Қазақстанда өз қызметін одан әрі дамытуға ниетті. Өткен жылдың маусым айында бұл туралы «ВТБ Банкі» АҚ-ға дейінгі басшысы Дмитрий Забелло мәлімдеді: Біз Қазақстанда ВТБ дамуының жаңа жолын анық көріп отырмыз және бизнес-модельді трансформациялаумен айналысамыз". Осыдан кейін қазақстандық ВТБ – ПАО Банк ВТБ (Ресей) жалғыз акционері номиналды құны 10 000 теңге болатын 5 млн дана жай акцияларды қосымша шығаруды жүзеге асыра отырып, банкті капиталдандырды. Алайда, банк әлі де айтарлықтай шығынға ұшырайды. Сонымен қатар, HOME CREDIT Bank ресейлік акционердің ауысуы туралы жариялады. 2022 жылдың мамыр айының соңында «Хоум Кредит энд Финанс Банк» АҚ-ға тиесілі қаржы институтының акциялар пакетінің 75% - ной халықаралық инвестициялық-қаржы корпорациясының топ-менеджменті жиынтығында сатып алды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Ажаипова И.Ш., Шахарова А.Е., Балгинова К.М. Оценка современного состояния кредитного рынка в Республике Казахстан. Вестник университета «Туран». 2020;(1):130-135.*
- 2. Суханбердина Б.Б., Курманова Г.К. Современное состояние и проблемы банковского розничного кредитования в Республике Казахстан. Вестник университета «Туран». 2019;(2):158-162.*
- 3. Суханбердина Б.Б., Курманова Г.К. Современное состояние и проблемы банковского розничного кредитования в Республике Казахстан. Вестник университета «Туран». 2019;(2):158-162.*

Аманбай А.Т.

РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКОГО КРЕДИТНОГО РЫНКА

Аннотация. В данной статье рассматривается сущность и значение кредитного рынка на отечественном рынке. Рассматривая имеющиеся проблемы кредитного рынка в структуре финансового рынка, рассматриваются некоторые вопросы.

УДК 334.70

Амантай А.Д.

Академия «Bolashaq», город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель: м.э.н., старший преп. Б.Т. Ахметова

ПОДДЕРЖКА МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация. Малый и средний бизнес остаются важным двигателем экономического роста и социального развития в Казахстане. В то время как эти предприятия составляют значительную часть экономики страны и играют ключевую роль в создании рабочих мест и стимулировании инноваций, они также сталкиваются с рядом вызовов и препятствий на пути к своему развитию. В данной статье мы рассмотрим различные аспекты поддержки малого и среднего бизнеса в Казахстане, а также представим новые инициативы и инновационные подходы к их развитию.

Одним из основных органов, занимающихся поддержкой предпринимательства в Казахстане, является Национальная Палата Предпринимателей "Атамекен". Деятельность этой организации направлена на создание благоприятной бизнес-среды, защиту прав и интересов предпринимателей, а также на развитие предпринимательского образования и культуры. С помощью своего веб-портала и оффлайн мероприятий "Атамекен" предоставляет предпринимателям широкий спектр услуг, включая консультации по вопросам развития бизнеса, поддержку в поиске финансирования и доступ к новым рынкам.

Кроме того, Фонд поддержки предпринимательства "Даму" является важным инструментом финансовой поддержки малого и среднего бизнеса в стране. Фонд предоставляет предпринимателям доступ к финансовым инструментам, включая кредиты, гранты и гарантии, а также оказывает консультационную помощь по вопросам бизнес-планирования, маркетинга и управления рисками. Сайт "Даму" стал важным источником информации о доступных финансовых инструментах и услугах поддержки для предпринимателей в Казахстане.

Стимулирование Инноваций в Предпринимательстве

Ключевым аспектом поддержки малого и среднего бизнеса в Казахстане является стимулирование инноваций. Инициативы по предоставлению грантов и

субсидий для инновационных проектов могут существенно повысить конкурентоспособность местных предприятий. Государственные и частные организации могут сотрудничать в создании фондов поддержки инноваций, что позволит предпринимателям получать не только финансовую поддержку, но и консультации экспертов в сфере инноваций.

Цифровизация Бизнес-Процессов

В свете современных технологических тенденций, акцент на цифровизации бизнес-процессов становится все более важным. Предоставление обучающих программ и консультаций по внедрению цифровых технологий может помочь предпринимателям повысить эффективность своих операций. Государственные органы и инновационные центры могут создать платформы для обмена опытом и лучшими практиками в области цифровизации.

Содействие в Международной Экспансии

Содействие предпринимателям в выходе на международные рынки может стать мощным стимулом для их развития. Поддержка в оформлении экспортных сделок, участие в международных выставках и форумах, а также разработка программ обмена опытом с зарубежными предпринимателями могут усилить конкурентоспособность казахстанских бизнесов за рубежом.

Развитие Инфраструктуры для Малого и Среднего Бизнеса

Качественная инфраструктура играет важную роль в развитии предпринимательства. Это включает в себя доступ к современным офисным помещениям, складским и производственным помещениям, а также хорошо развитую транспортную и логистическую инфраструктуру. Государство может способствовать развитию такой инфраструктуры через инвестиции в строительство и модернизацию соответствующих объектов.

Стимулирование Социальной Ответственности Бизнеса

Корпоративная социальная ответственность (CSR) становится все более важной для успешного ведения бизнеса. Государство может создать налоговые льготы или другие стимулы для компаний, активно вовлекающихся в социальные проекты, такие как охрана окружающей среды, помощь нуждающимся и развитие образования. Это не только способствует благополучию общества в целом, но и способствует улучшению репутации компаний.

Образование и Развитие Предпринимательских Навыков

Важной составляющей инновационного развития малого и среднего бизнеса является образование и развитие предпринимательских навыков. Проведение специализированных мастер-классов, обучение управлению проектами, а также стимулирование сотрудничества между бизнес-школами и предпринимательскими сообществами могут внести существенный вклад в формирование успешных и ответственных предпринимателей.

Устранение Бюрократических Преград

Для эффективной поддержки предпринимательства важно активно работать над устранением бюрократических преград. Сокращение времени на регистрацию бизнеса, упрощение налоговых процедур и создание единого

информационного пространства для взаимодействия с государственными органами могут существенно облегчить условия для малого и среднего бизнеса.

Развитие Инфраструктуры для Малого и Среднего Бизнеса

Качественная инфраструктура играет важную роль в развитии предпринимательства. Это включает в себя доступ к современным офисным помещениям, складским и производственным помещениям, а также хорошо развитую транспортную и логистическую инфраструктуру. Государство может способствовать развитию такой инфраструктуры через инвестиции в строительство и модернизацию соответствующих объектов.

Стимулирование Социальной Ответственности Бизнеса

Корпоративная социальная ответственность (CSR) становится все более важной для успешного ведения бизнеса. Государство может создать налоговые льготы или другие стимулы для компаний, активно вовлекающихся в социальные проекты, такие как охрана окружающей среды, помощь нуждающимся и развитие образования. Это не только способствует благополучию общества в целом, но и способствует улучшению репутации компаний.

Развитие Регионального Предпринимательства

Одной из стратегических задач может стать развитие малого и среднего бизнеса в регионах. Это поможет балансировать экономическое развитие между различными регионами страны и снизить неравенство. Государство может создать специальные программы поддержки для региональных предпринимателей, включая льготы по налогам, доступ к финансированию и обучению.

Поддержка Женского Предпринимательства

Женщины играют все более значимую роль в малом и среднем бизнесе. Поддержка женского предпринимательства может стать не только способом повышения равенства полов, но и эффективным методом стимулирования экономического роста. Государство и общественные организации могут создать программы поддержки, включая обучение, доступ к финансированию и консультационную помощь для женщин-предпринимателей.

Стратегия Экспортного Развития

Развитие экспортного потенциала малого и среднего бизнеса может стать ключевым фактором для устойчивого роста и конкурентоспособности на мировом рынке. Государство может предоставить специальные программы и инструменты поддержки для компаний, стремящихся к экспорту своей продукции или услуг. Это может включать в себя обучение предпринимателей международному бизнесу, финансовую поддержку для участия в международных выставках и ярмарках, а также содействие в поиске зарубежных партнеров и дистрибьюторов.

С учетом вышеизложенного, разнообразные меры поддержки малого и среднего бизнеса в Казахстане могут существенно улучшить условия для предпринимательства и способствовать устойчивому экономическому росту страны. При этом важно учитывать специфику рыночных условий, потребности

предпринимателей и общественные интересы для достижения наиболее эффективных результатов в поддержке этого ключевого сектора экономики.

Список использованных источников:

4. Суханбердина Б.Б., Курманова Г.К. Современное состояние и проблемы банковского розничного кредитования в Республике Казахстан. Вестник университета «Туран». 2019;(2):158-162.

5. Суханбердина Б.Б., Курманова Г.К. Современное состояние и проблемы банковского розничного кредитования в Республике Казахстан. Вестник университета «Туран». 2019;(2):158-162.

УДК 336.0

Иманбаев Д.А.

Студент 4 курса, Академии «Bolashaq»
город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель к.э.н., ассоц. профессор Шевякова А.Л.

ДОХОДЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА КАК ОСНОВА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТРАНЫ

Аннотация. Актуальной проблемой современной экономики является укрепление финансовой устойчивости страны, обеспечивающей стабильное социально-экономическое развитие страны и повышение качества жизни граждан. В статье исследуется бюджетно-налоговая сфера, проанализированы источники доходов государственного бюджета Республики Казахстан за ряд лет, рассмотрены основные факторы влияния на их рост и стабильность и мероприятия по финансовой устойчивости.

В современных условиях глобализации важным триггером устойчивости государства становится рост объема его финансов, поскольку именно это дает яркое представление о финансовом благополучии экономики, его отраслей и отдельных граждан, их семей. Дело в том, что финансовая устойчивость государства обеспечивает стабильное его развитие, эффективность экономики и повышение качества жизни населения. Финансовая устойчивость должна основываться, прежде всего, на внутренних источниках финансирования, которые создают надежные и долгосрочные перспективы развития и роста. Не случайно, Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в своем Послании народу Казахстана «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны» от 1 сентября 2021 года поставил вопрос о финансовой устойчивости государства: «...в последнее время проявилась тенденция, когда для покрытия расходных обязательств увеличиваются дефицит бюджета и трансферты из Национального фонда. Все время идти по такому «легкому» пути не получится. Запас финансовой устойчивости далеко не безграничен. Очевидно, что необходимы меры по увеличению доходов

бюджета.» [1]. В этой связи им дано поручение подготовить Концепцию управления государственными финансами.

В качестве возможных критериев финансовой устойчивости государства используются такие показатели, как дефицит государственного бюджета, объем государственного долга, исчисленный по отношению к ВВП. Дефицит государственного бюджета ведет к поиску источников его финансирования, к мерам по увеличению доходов государственного бюджета.

В данном контексте под финансовой устойчивостью государства понимается его способность выполнять свои финансовые (денежные) обязательства в условиях изменения макроэкономических и других факторов, воздействующих на национальную экономику, финансовую систему и другие национальные институциональные образования.

Важность обеспечения финансовой устойчивости государства определяется, во-первых, суверенностью государства, его правом вводить налоги, устанавливать законы, определять мирохозяйственные связи, и, во-вторых, макроэкономическим влиянием, социальными и политическими последствиями.

Укрепление финансовой системы и обеспечение выхода национальной экономики Казахстана на траекторию стабильного социально-экономического развития обуславливается эффективностью функционирования государственного бюджета. Последний отражает финансовое состояние государства, направления его финансовой политики в целом, и налогово-бюджетной политики в частности. Не случайно, в Концепции управления государственными финансами Республики Казахстан до 2030 года, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 10 сентября 2022 года № 1005, в Разделе 5. Основные принципы и подходы к формированию политики управления государственными финансами рассматриваются такие составляющие налогово-бюджетной политики, как укрепление доходной части бюджета (налоговая политика) и повышение эффективности и экономической отдачи бюджетных расходов [2].

В этой связи государственный бюджет является важнейшим инструментом управления национальной экономикой. Проведение любой реформы, в том числе экономической, требует колоссальных финансовых вложений в экономику, социальную сферу и развитие инфраструктуры. Причем основная тяжесть реформ ложится как правило, на государственный бюджет, поскольку именно он способен мобилизовать и сконцентрировать как внутренние, так и внешние финансовые ресурсы страны для проведения экономической реформы, затрагивающей все сферы жизни общества, экономику, инфраструктурное развитие, социальную защиту, образование, науку, культуру, искусство, здравоохранение, оборону и управление.

Бюджетная система Казахстана базируется на принципе ограничения, наряду с другими факторами, дефицита, в том числе ненефтяного дефицита бюджета, что в целом поддерживает устойчивость государственных финансов.

Важным фактором обеспечения устойчивости государственного бюджета выступают, прежде всего, укрепление его доходной базы. В структуре доходов государственного бюджета Республики Казахстан наибольший удельный вес занимают налоговые поступления, о чем свидетельствуют данные таблицы 1.

Анализ данных таблицы 1 показывает, что доходы государственного бюджета в 2022 году составили 20248,0 млрд. тенге, что в 2,8 раза больше, чем в 2014 году. Сумма налоговых поступления в 2022 году составила 14843,3 млрд. тенге, что в 2,9 раза больше, чем в 2014 году. При этом их удельный вес в общей структуре доходов государственного бюджета выросла с 69,9% до 73,3%. В целом доходы государственного бюджета за анализируемый период подтверждают рост, но по структуре за последние пять лет по налоговым поступлениям и трансфертам имеются колебания. Так, наблюдается уменьшение в структуре доходов бюджета доля налоговых поступлений в 2020 году. Министр финансов РК, объясняя факторы сложившейся ситуации, отмечает, что «в целом из-за пандемии в 2020 году снижение поступлений оценивается в 2,4 трлн. тенге» [5].

Таблица 1 – Динамика доходов государственного бюджета Республики Казахстан за 2014-2022 годы (сумма в млрд. тенге)

показатели	2014	2016	2018	2020	2022	Темпы роста 2022 в % к 2014
	сумма (%)	сумма (%)	сумма (%)	сумма (%)	сумма (%)	
<i>I</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Всего доходов	7321,3 (100)	9308,5 (100)	10808,6 (100)	14521,2 (100)	20248,0 (100)	276,6
-						
в том числе:						
Налоговые поступления	5115,7 (69,9)	6023,3 (64,7)	7890,1 (73,0)	8561,2 (58,9)	14843,3 (73,3)	290,2
Неналоговые поступления	179,5 (2,5)	369,4 (4,0)	226,0 (2,1)	1063,3 (7,3)	584,8 (2,9)	305,7
Поступления от продажи активов	71,0 (1,0)	60,2 (0,6)	92,5 (0,9)	126,7 (0,9)	239,9 (1,2)	337,9
Поступления от трансфертов	1955,0 (26,6)	2855,6 (30,7)	2600,0 (24,0)	4770,0 (32,8)	4580,0 (22,6)	234,3
Примечание – Составлено по данным источников [3] и [4]						

Укрепление доходной базы бюджета осуществляется за счет принимаемых мер в части повышения качества налогового и таможенного администрирования с учетом использования цифровых технологий, в результате которых ежегодно обеспечивается порядка 700-800 млрд тенге дополнительных поступлений в доход республиканского бюджета. За последние 3 года (2019-2021 годы) бюджет уже получил более 2,3 трлн тенге дополнительных поступлений (916 млрд тенге в 2019 году, 710 млрд тенге в 2020 году, 683 млрд тенге в 2021 году) [4].

В прогнозе поступлений на 2022 год за счет мер налогового и таможенного администрирования и их цифровизации учтены дополнительные поступления в размере 726 млрд тенге, что позволило снизить уровень теневой экономики с 27 % в 2018 году до 20,2 % в 2020 году к ВВП (23,7 % в 2019 году) [4].

На фоне растущих социальных обязательств бюджета вопрос укрепления доходов государства стал еще более актуальным. Поэтому возникает необходимость в увеличении поступлений налогов для сохранения устойчивости бюджета и исполнения всех социально-экономических обязательств государства.

Сравнительный анализ доходов бюджета с показателями других стран подтверждает, что в Казахстане доля доходов бюджета к ВВП остается низкой.

В этой связи для увеличения налоговых поступлений планируется дальнейшее совершенствование косвенных налогов (налог на добавленную стоимость, акцизы), корпоративного подоходного налога с учетом международного опыта, в том числе опыта стран ЕАЭС. Кроме того, предлагается смещение акцента налогообложения с юридических лиц на физические лица через совершенствование налогообложения имущества и доходов, в том числе путем введения прогрессивного налогообложения.

Вместе с тем в отечественном налоговом законодательстве существует широкий спектр преференций, отсрочек, вычетов, изменений способов уплаты налогов и других обязательных платежей бюджет, которые являются льготами.

Анализ налоговых льгот и преференций проводится на постоянной основе. Действующий Налоговый кодекс содержит более 270 налоговых льгот, сумма которых в 2018 году составила более 4 511,4 млрд. тенге [4].

В разрезе налогов сумма по льготам налога на добавленную стоимость (НДС) - 2 700,4 млрд тенге, по корпоративному подоходному налогу (КПН) - 1 786,5 млрд тенге, по остальным льготам - 24,5 млрд тенге, т.е. львиную долю в структуре занимают льготы по НДС и КПН (99,5 %) [4].

Сумма льгот в 2019 году составила - 4 017,7 млрд тенге, в 2020 году - 4 401,9 млрд тенге [4]. При этом структура льгот сохраняется.

Основная часть из этих льгот является стандартной, т.е. соответствующей международной практике.

Большое количество налоговых льгот обходится государству значительной суммой упущенного дохода. В этой связи целесообразно провести ревизию налоговых льгот с учетом обеспечения их эффективности и встречных обязательств налогоплательщиков.

Согласно Концепции «взаимоотношения налогоплательщиков и налоговых органов будут выстроены на основе сервисной модели налогового администрирования через элементы цифровизации.» [2].

Известно, что в налоговых поступлениях в Казахстане весомое место занимают ряд крупных налогов. К ним относятся корпоративный подоходный налог, налог на добавленную стоимость, акцизы.

За пять лет доля налога на добавленную стоимость (НДС) увеличилась с 32,7% до 35,7%. Вместе с тем, план по НДС не исполнен на 113,5 млрд. тенге, в том числе:

- на произведенные товары, выполненные работы и оказанные услуги на территории РК – на 96,9 млрд. тенге;

- на товары, импортируемые на территорию РК, кроме НДС на товары, импортируемые с территории РФ и РБ – на 10,4 млрд. тенге;

- на товары, импортируемые с территории государств – членов ЕАЭС – на 9,5 млрд. тенге.

Сократились поступления по акцизам на табачные изделия, ввозимые на территорию Казахстана с территории государств-членов Таможенного союза, на 5,7 млрд. тенге, в связи со снижением импорта табачной продукции (ТОО «Филип Моррис Казахстан»).

В целом размер «налогового разрыва», оцененный по принципу «снизу-вверх» путем факторного анализа недопоступивших в бюджет налогов, по состоянию на 1 января 2019 года (с учетом предыдущих лет) составил по КПП и НДС более 2 трлн. тенге. Доля налогового разрыва по отношению к налоговому потенциалу за 2018 год, по экспертной оценке, отмечена на уровне 14% КПП и 16% НДС. По мнению Счетного комитета, (ныне высшая аудиторская палата) показатель «налоговый разрыв» может являться генерированным показателем уровня собираемости налогов и отражать все источники недопоступлений в бюджет, в том числе теневые потоки, и использоваться в совокупности с другими показателями, в том числе макроэкономическими, в целях наблюдения за тенденциями в соблюдении налогового законодательства [6, с.50].

Таким образом, проведенный анализ доходов государственного бюджета РК, свидетельствующий, что государственный бюджет формируется в целом на законодательной основе в соответствии с утвержденными параметрами, однако, проблемы недоимки по отдельным налогам и недопоступлений остаются, позволяет лучше понять ситуацию в бюджетно-налоговой сфере, и сделать вывод о целесообразности ее дальнейшего реформирования. Поскольку именно стабильность поступлений доходов в государственный бюджет обеспечить его сбалансированность и полноту решений стоящих задач по развитию социально-экономической сферы и укреплению социальной защиты населения. А это есть фактор финансового благополучия страны и устойчивости ее развития.

Список использованных источников

1. Токаев К-Ж. Послание народу Казахстана «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны» от 1 сентября 2021 года.

2. Концепция управления государственными финансами Республики Казахстан до 2030 года, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 10 сентября 2022 года № 1005.

3. Статистический бюллетень / БНС АСПИР РК // www.stat.gov.kz.13.11.2023.

4. Годовые отчеты Министерства финансов за 2014-2022 годы. /МФ РК // <http://www.minfin.gov.kz>.13.11.2023.

5. Бюджет Казахстана из-за пандемии недополучил триллионы тенге налогов // <http://rus.azattyq-ruhy.kz/economcs/19736-biudzhhet.12.01.2021>.

6. Ицанова Р.А. *Методология и практика управления бюджетом государства в контексте обеспечения устойчивого развития: дис. ... док. PhD: 6D050900. – Нур-Султан, 2020. -126с.*

Иманбаев Д.А.

МЕМЛЕКЕТТІК БЮДЖЕТТІҢ КІРІСТЕРІ ЕЛДІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Елдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуы мен азаматтардың өмір сүру сапасын арттыруды қамтамасыз ететін елдің қаржылық тұрақтылығын нығайту - қазіргі заманғы экономиканың өзекті мәселесі. Мақалада бюджеттік-салық саласы зерттеледі, Қазақстан Республикасы мемлекеттік бюджетінің бірнеше жылғы кіріс көздері талданып, олардың өсуі мен тұрақтылығына әсер етудің негізгі факторлар мен қаржылық тұрақтылық жөніндегі іс-шаралар қарастырылған.

УДК 336.0

Иманбаев Д.А.

Студент 4 курса, Академии «Bolashaq»
город Караганда, Республика Казахстан

научный руководитель к.э.н., ассоц. профессор Шевякова А.Л.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ БЮДЖЕТ КАК ФИНАНСОВАЯ КАТЕГОРИЯ

Аннотация. Использование государственного бюджета как инструмента воздействия и регулирования социально-экономических процессов актуализирует необходимость изучения его экономической природы. В статье на основе анализа мнений различных ученых рассматривается сущность государственного бюджета как финансовой категории.

Результативность воздействия государственного бюджета на рост экономики, развитие социальной сферы во многом зависит от исследования его сущности и роли в макроэкономическом регулировании. Дискуссионный характер касательно экономической природы бюджета, а также использование этого термина для обозначения различных явлений обуславливает определенные сложности выяснения его сущности.

Бюджет выражает совокупность особой сферы финансовых отношений, обусловленных существованием централизованного денежного фонда страны. В таком толковании он представляет собой составную часть экономического базиса. Бюджет используется в качестве важнейшего распределительного инструмента, посредством которого государство аккумулирует определенную долю национального дохода и валового внутреннего продукта в своем распоряжении и направляет ее на обеспечение своих потребностей. Другая его интерпретация связана с формой практического использования бюджетных отношений, законодательным оформлением финансовых документов, а потому относится к надстроечным отношениям. Потребности государства связаны с выполнением возложенных на него задач и функций, как надстройки общества. Это задачи, связанные с обеспечением обороноспособности

страны, общественного правопорядка, развитием экономики, науки, социальной сферы и другие.

На страницах финансово-экономической литературы существуют различные взгляды и подходы в толковании происхождения термина «бюджет».

В одних случаях термин «бюджет» понимается в буквальном смысле слова как «денежная сумка», кошелек для помещения, хранения, извлечения денег.

В других случаях термин «бюджет» рассматривается как в переводе с английского (budget) - роспись денежных доходов и расходов на определенный период. В свою очередь уточнение термина - «государственный бюджет» означает принадлежность данной «росписи денежных доходов и расходов» или «денежной сумки» государству.

Содержание государственного бюджета многогранно, в нем находят воплощение процессы, имеющие различное экономическое толкование. В этой связи с научной точки зрения государственный бюджет как экономическое явление характеризуется с трех позиций: как экономическая категория, как центральное звено финансовой системы и как основной финансовый план страны.

Характеристика государственного бюджета как экономической категории заключается в следующем. Между государством, с одной стороны, и физическими и юридическими лицами, с другой, складываются денежные отношения, опосредствующие процесс поступления денежных средств в централизованный денежный фонд государства и их расходования. Эти денежные отношения имеют весьма разнообразные формы, но всем им присущи две общие черты: во-первых, они возникают в распределительном процессе, непременным участником которого выступает государство; во-вторых, они связаны с формированием централизованного фонда денежных средств, предназначенного для удовлетворения общегосударственных потребностей.

Указанные денежные распределительные отношения между государством и другими участниками воспроизводственного процесса составляют содержание государственного бюджета как финансовой категории.

Следует отметить, что среди ученых-экономистов также нет единства взглядов к определению государственного бюджета как экономической (финансовой) категории.

Так, М.К.Шерменев считает, что «государственный бюджет – это особая сфера финансовых отношений по планомерному распределению стоимости общественного продукта и национального дохода, на основе которой образуется и используется централизованный фонд денежных средств государства». [1, 217] Несмотря на то, что данная точка зрения характерна для социалистических взглядов, и, в определенной степени, является устаревшей, нами она проводится в связи с ее более фундаментальной, раскрывающей суть этого явления. То есть, это особая сфера финансовых отношений, это охват распределительными отношениями всего объема валового внутреннего продукта, это формирование и использование централизованного денежного средства государства.

Профессор М.В.Романовский считает, что бюджет является «составной частью перераспределительных процессов» и трактует его с трех позиций:

«1) по экономической сущности – денежные отношения, складывающиеся между органами государственной власти и местного самоуправления с юридическими и физическими лицами по поводу перераспределения национального дохода (частично – и национального богатства) в связи с необходимостью удовлетворения экономических, социальных и политических интересов общества и его граждан;

2) по материально-вещественному воплощению – фонд денежных средств, формируемый для финансового обеспечения мероприятий, связанных с выполнением задач и функций, возложенных обществом на государство и местной самоуправление;

3) по организационной форме – финансовый документ, составляемый в виде баланса доходов и расходов.» [2, 106-107]

По мнению профессора Г.Б.Поляка «Бюджет – форма образования и расходования фонда денежных средств, предназначенных для финансового обеспечения задач и функций государства и местного самоуправления.» [3, 189]

Несколько иное определение дает профессор В.Д.Мельников: «Как экономическая категория государственный бюджет выражает денежные отношения, возникающие между государством и другими участниками общественного производства в процессе распределения и перераспределения стоимости общественного продукта путем образования централизованного фонда денежных средств государства и его использования на цели расширенного воспроизводства и удовлетворения общественных потребностей.» [4, 310]

Профессор В.В.Ковалева считает, что «как экономическая категория, бюджет рассматривается как система экономических (денежных) отношений между государством, экономическими субъектами и населением по поводу перераспределения части стоимости общественного продукта в процессе образования и использования особого централизованного фонда денежных средств для удовлетворения наиболее важных на данном этапе развития потребностей общества.» [5, 185]

Государственный бюджет, будучи экономической формой существования реальных, объективно обусловленных распределительных отношений, выполняют специфическое общественное назначение по удовлетворению потребностей государства и его территориальных единиц.

Таким образом, государственный бюджет как финансовая категория является теоретическим выражением (абстракцией) реально существующих производственных отношений и имеет объективный характер. Специфическое назначение этих отношений состоит в том, что с их помощью осуществляется обеспечение потребностей государства в определенном объеме финансовых ресурсов для выполнения возложенных на него функций. Формирование финансовых ресурсов в распоряжении государства происходит в процессе распределения и перераспределения стоимости валового национального продукта и, главным образом, национального дохода.

Государственный бюджет – это особая финансовая категория, которая характеризуется, прежде всего, огромным диапазоном, проникновением во все сферы общественных отношений. Эта черта бюджета позволяет использовать его в качестве главного финансового инструмента.

Возникновение особой сферы распределения, именуемой бюджетными отношениями, связано с тем, что в руках государства ежегодно концентрируется значительная доля национального дохода.

Государству необходимы централизованные ресурсы, прежде всего, для обеспечения выполнения своих функций по финансированию потребностей расширенного воспроизводства. С помощью этих ресурсов решаются следующие задачи: 1) обеспечиваются такие функции государства как управление, обеспечение правопорядка и правоохранительной деятельности, укрепление обороноспособности; 2) регулируются масштабы и пропорции развития отраслей экономики; 3) обеспечивается первоочередное развитие инновационных технологий производства; 4) осуществляется межтерриториальное распределение финансовых ресурсов; 5) содержится и развивается социальная сфера. [6, с.266]

Таким образом, «государственный бюджет как экономическая категория, выражает особую сферу финансовых отношений по планомерному распределению стоимости валового национального продукта и национального дохода, путем формирования и использования централизованного фонда денежных средств для удовлетворения государственных и общегосударственных потребностей.» [7, с.266]

Материально-вещественным воплощением бюджетных отношений является централизованный фонд денежных средств государства, именуемый также государственным бюджетом. Не случайно, в статье 4 Бюджетного кодекса Республики Казахстан «бюджет» определяется как «централизованный денежный фонд государства, предназначенный для финансового обеспечения реализации его задач и функций» [8, с.4]. Это определение характеризует материальную сторону бюджетных отношений, выражает форму их проявления.

Формирование централизованного фонда денежных средств государства происходит как на стадии первичного распределения национального дохода, так и в ходе его перераспределения.

Использование централизованного фонда денежных средств государства отражает многостадийный процесс дальнейшего распределения стоимости валового национального продукта. Данное распределение сопровождается движением финансовых потоков в экономической системе. Государство выделяет из общего централизованного денежного фонда значительную часть ресурсов на финансирование социальной сферы, на обеспечение обороноспособности и общественного правопорядка, на развитие отдельных отраслей экономики.

Величина централизованного фонда денежных средств государства зависит от следующих факторов: 1) от состояния развития экономики; 2) от методов управления экономикой; 3) от принципов взаимоотношений с

субъектами рынка; 4) от характера решаемых экономических и социальных задач; 5) от масштабов намечаемых структурных сдвигов в экономических пропорциях и др.

Эти моменты определяют широкие возможности для осуществления маневрирования средствами государственного бюджета и проведения гибкой бюджетной политики.

Как основной финансовый инструмент распределения стоимости созданного продукта, государственный бюджет имеет некоторые особенности. В частности, если распределение с помощью финансов осуществляется в условиях частой смены форм стоимости, многочисленных актов купли-продажи, то распределение посредством государственного бюджета всегда происходит несколько изолированно от обмена. Движение стоимости через государственный бюджет полностью отрывается от движения материального продукта и носит чисто стоимостной (денежный) характер. Только за пределами государственного бюджета, когда бюджетные ресурсы попадают в производственную или непроизводственную сферу, вновь возникает переплетение распределительных и обменных операций.

Характеристика государственного бюджета как основного финансового плана страны заключается в активном использовании правительством бюджета в интересах развития экономики и решения социальных проблем. Такое сознательное использование объективной финансовой категории государством реализуется через планирование централизованного денежного фонда. Результатом такого планирования является основной финансовый план страны, который также называется государственным бюджетом.

Список использованных источников:

1. Финансы СССР. Учебник для вузов. Под ред. М.К.Шерменева. М., «Финансы», 1977. - 366с.
2. Финансы: Учебник/Под ред. Профю М.В.Романовского, проф. О.В.Врублевской, профю Б.М.Сабанти. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт-Издат, 2006. -464с.
3. Бюджетная система России: Учебник для вузов/Под ред. Проф. Г.Б.Поляка. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 550с.
4. Мельников В.Д. Основы финансов: Учебник. – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2005. -560с.
5. Финансы: Учеб.- 2-е изд., перераб. и доп. /Под ред. В.В.Ковалева. -М.: ТК Велби, 2003. -634с.
6. Омирбаев С.М. Финансы: Учебное пособие для вузов. – Астана:2003. -333с.
7. Омирбаев С.М. Бюджетная система Республики Казахстан: Учебник для вузов. – Астана: ИД «Сарыарка», 2007. -488с.
8. Бюджетный кодекс Республики Казахстан.

Иманбаев Д.А.

МЕМЛЕКЕТТІК БЮДЖЕТ ҚАРЖЫЛЫҚ САНАТ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Мемлекеттік бюджетті әлеуметтік-экономикалық процестерге әсер ету мен реттеу құралы ретінде пайдалану оның экономикалық табиғатын зерттеудің қажеттілігін өзекті ете түседі. Мақалада түрлі ғалымдардың пікірлерін талдау негізінде мемлекеттік бюджеттің мәні қаржылық санат ретінде қарастырылады.

Kapalbay A.Zh.

Bachelor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Scientific supervisor Candidate of political sciences Omarov M. M.

ONE BELT, ONE ROAD INITIATIVE AS AN INSTRUMENT OF CHINESE GLOBALIZATION AND ITS ECONOMIC POTENTIAL FOR CENTRAL ASIAN COUNTRIES

Annotation. The relevance of the work is to distinguish the pros and cons of the One belt one Road initiative for Central Asian countries. In this paper, the initiative is considered as a factor of worldwide globalization and is evaluated using Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats analysis.

The One Belt One Road (OBOR) initiative also known as the Belt and Road Initiative (BRI) is a significant development strategy proposed by the Chinese government. This research work aims to explore OBOR as an instrument of Chinese economic globalization and its impact on international globalization experience.

The OBOR initiative was introduced by Chinese President Xi Jinping in 2013 as a means to enhance regional connectivity and promote economic cooperation. The OBOR initiative offers valuable lessons and experiences in international globalization. It provides an alternative model of development that challenges the traditional Western-centric approach. OBOR emphasizes cooperation, mutual benefit and inclusive growth which resonate with many developing countries. It encourages interconnectivity, cultural exchanges and people-to-people bonds fostering a more balanced and inclusive globalization process.

The OBOR initiative shares historical parallels with the Zhibek Zholy, an ancient trade route that connected China with Central Asia and Europe. Just like OBOR the Zhibek Zholy facilitated economic exchange, cultural diffusion and technological transfer. Both initiatives aimed to enhance connectivity, promote trade and foster regional cooperation. The Zhibek Zholy played a crucial role in the development of the Silk Road and OBOR seeks to revive and expand upon this historical legacy.

Chinese President Xi Jinping has emphasized the economic and strategic significance of OBOR stating that it will create "a new pattern of all-around opening up" and "a community of shared future for mankind." Nursultan Nazarbayev the former President of Kazakhstan praised OBOR as a means to strengthen regional cooperation, enhance infrastructure development and promote economic growth. These statements reflect the perceived benefits and goals of OBOR highlighting its potential to drive Chinese economic globalization.

The One Belt One Road initiative serves as a key instrument for Chinese economic globalization. Its objectives include addressing domestic challenges, expanding markets and increasing China's geopolitical influence. By drawing historical

parallels with the Zhibek Zholy OBOR aims to revive the spirit of connectivity and trade that characterized the ancient Silk Road.

The One Belt One Road (OBOR) initiative(BRI) aimed at enhancing connectivity and promoting trade and investment across Asia, Europe and Africa. This paper aims to provide a short SWOT analysis of the OBOR initiative and explore its impact on Central Asian countries.

Strengths:

1. Enhanced Infrastructure: The OBOR initiative focuses on developing transportation energy and communication infrastructure which can improve connectivity and trade facilitation. This can benefit Central Asian countries by reducing transportation costs and improving market access.

2. Increased Investment Opportunities: Chinese investment in infrastructure projects under the OBOR initiative can provide Central Asian countries with much-needed capital and stimulate economic growth. This can lead to job creation and improved living standards.

3. Trade Expansion: The OBOR initiative envisions the creation of a vast network of trade routes which can open up new markets for Central Asian countries. This can diversify their export destinations, reduce trade dependence and enhance economic resilience.

Weaknesses:

1. Financial Risks: Implementation of large-scale infrastructure projects can pose financial risks especially for less-developed Central Asian countries. Debt burdens and potential project delays or failures may hinder economic development.

2. Geopolitical Concerns: The OBOR initiative's expansion into Central Asia has raised concerns about China's growing influence and potential political dominance. This may lead to regional tensions and challenges to national sovereignty.

Opportunities:

1. Economic Integration: Central Asian countries can benefit from increased economic integration and regional cooperation under the OBOR initiative. This can lead to improved cross-border trade investment and technology transfer.

2. Tourism Potential: The development of tourism infrastructure along the OBOR routes can attract more visitors to Central Asian countries bolstering their tourism sectors and generating revenue.

Threats:

1. Infrastructure Gaps: Central Asian countries may face challenges in meeting the infrastructure requirements of the OBOR initiative. Inadequate capacity and outdated facilities may hinder their ability to fully benefit from the initiative.

2. Environmental Impact: The OBOR initiative's massive infrastructure development may have adverse environmental consequences such as deforestation pollution and habitat destruction. This can pose risks to Central Asian countries' ecosystems and biodiversity.

In conclusion, we need to say that the OBOR Initiative serves as a noteworthy instrument of Chinese economic globalization. It has the potential to reshape territorial and worldwide financial elements by advancing network exchange and speculation. In

any case its victory will depend on tending to the challenges and dangers it faces, while guaranteeing shared benefits for all taking an interest in countries. The OBOR Initiative may be a complex and advancing endeavor that will continue to shape the worldwide economic scene within the a long time to come.

List of references:

- 1.[Li, X. (2017). China's Belt and Road Initiative: Motives, Scope, and Challenges. Journal of Contemporary China, 26(105), 173-185.]
2. [Nurlanova, A., & Zhang, J. (2019). The Belt and Road Initiative and Central Asia: Economic and Security Implications. Journal of Eurasian Studies, 10(1), 40-50.]
3. [World Bank. (2018). Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors. Washington, DC: World Bank Group.]
- 4.[Lim, T. W., Chan, H. H. L., Tseng, K. H., & Lim, W. X. (2016). China's One Belt One Road initiative. World Scientific.]
5. [Curtis, S., & Klaus, I. (2024). The Belt and Road city: Geopolitics, Urbanization, and China's Search for a New International Order.]

Капалбай А.Ж.

ИНИЦИАТИВА "ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ" КАК ИНСТРУМЕНТ КИТАЙСКОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ДЛЯ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация. Актуальность работы заключается в том, чтобы выделить плюсы и минусы инициативы "Один пояс, один путь" для стран Центральной Азии. В данной статье инициатива рассматривается как фактор всемирной глобализации и оценивание с использованием SWOT-анализа.

УДК: 338.2

Кожибай Ә.

«Volashaq» академиясының студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі э.ғ.м., аға оқытушы Ахметова Б.Т.

ТАЙМ - МЕНЕДЖМЕНТ, КӘСІПОРЫННЫҢ АДАМ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІН АРТЫРУ ТӘСІЛІ

Аңдатпа. Мақалада «Тайм-менеджмент» түсінігі қарастырылады. Ғалымдардың тайм-менеджменттің мәнін анықтаудағы әртүрлі тәсілдері талданып, ашылады. Қолданыстағы тайм-менеджмент құралдары қарастырылып, оны отандық тәжірибеде қолдану ерекшеліктері талданады.

Ғылыми-техникалық прогресс болып табылатын көптеген факторлардың әсерінен құнды ресурстарды тиімді пайдалану мәселесі туындайды, ол ресурстардың бірі – уақыт. Бұл аспектіні қарастыру кез-келген қызметте өзекті болып табылады, өйткені уақыт алға қойылған мақсаттарға жетуде маңызды рөл атқарады.

Кәсіпкерлік қызметті дамытудың қазіргі кезеңіндегі осы мәселенің

өзектілігіне жұмыс уақытын пайдалану тиімділігін арттыру үшін персоналды басқару жүйесінің элементі ретінде уақытты басқару технологияларын енгізу мүмкіндігі әсер етпейді.

Бұл мәселе әркім үшін пісіп-жетілді, өйткені жұмыс уақытын тиімді басқару жетекші орынға ие және жекелеген объектілердің, сондай-ақ тұтастай алғанда елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы аспектісіндегі басты факторлардың бірі болып табылады. Әсіресе, басшылар бұл мәселеге назар аударады, өйткені олар өз уақыттарын ғана емес, бағыныштыларының уақытын да басқарады.

Уақытты тиімді пайдалану мәселелерін шешуге отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері үлкен үлес қосты. Олардың арасында Ф. Тейлор, М. Мескон бар. Шетелдік ғалымдардың, атап айтқанда Г. Архангельский, С. Прентис, Б. Трейсидің жұмыстары жоғары деңгейде бағаланады. Зерттеушілердің жетістіктерін ескере отырып, уақытты тиімді басқару уақытты басқарудың теориялық негіздеріне негізделген терең талдауды қажет етеді.

Тайм-менеджмент ғылымдағы жеке бағыт ретінде алғаш рет ХХ ғасырдың жетпісінші жылдары Голландияда жарияланды, онда уақытты басқару бойынша қызметкерлер мен бизнесмендерге арналған мамандандырылған курстар пайда болды.

«Тайм-менеджмент» ұғымының мазмұны көптеген ғалымдардың зерттеулеріне негіз болды. Ғылыми дереккөздердің талдауына сүйене отырып, қарастырылып отырған теориялық базаның жеткілікті кең және алуан түрлі екендігін дәлелдеуге болады.

Зерттеушілердің әрқайсысы белгілі бір ерекшеліктерді бөліп көрсетеді және осы мәселенің көзқарасын өзіндік көзқарас негізінде негіздейді. «Тайм-менеджмент» түсінігінің мәнін түсіндіруде айтарлықтай айырмашылықтар болғандықтан, олардың бірнешеуі талданады.

Прентис С. тайм-менеджментті күнделікті өмірдің нақты жағдайларында уақытты басқару технологиясы ретінде қарастырады, сонымен қатар уақытты басқарудың ұсынылған тұжырымдамаларын көрнекі және есте сақтауға оңай ететін көптеген мысалдар, әдістер ұсынды.

Треиси Б. түсінігінде тайм-менеджмент - бұл өз уақытын басқарудың тиімді әдістерін ескере отырып, уақытты басқару өнер деп ұсынған.

Архангельский Г. тайм-менеджмент – мақсаттар мен құндылықтарға сәйкес уақытты барынша пайдалану технологиясы екенін атап көрсетеді.

Алюшина Н. тайм-менеджмент өмірдің орны толмас уақытын жеке мақсаттар мен құндылықтарға сәйкес пайдалануға мүмкіндік беретін технология екендігіне назар аударды.

Авторлардың әрқайсысының осы тұжырымдамадағы белгілі бір ерекшеліктерді бөліп көрсететін өзіндік көзқарасы бар. Кейбір ғалымдар тайм-менеджментін жұмыс көлемін қайта бөлуді басқару ретінде қарастырса, басқалары - өз уақытын басқарудың тиімді әдістерін ескере отырып, уақытты басқару өнері ретінде қарастырады. Бірақ бұл мәлімдемелердің барлығының ортақ теориялық негізі бар, бұл уақытты тиімді басқару. Тайм-менеджмент – кез келген қызметтің тиімділігін арттыру үшін қолданылатын уақытты бөлу және

пайдалану технологияларының жиынтығы.

Ғылыми әдебиеттерді талдау нәтижелері бойынша тиімді практикалық қолданылуы бар тайм-менеджмент бірқатар әдістері мен жүйелері анықталды. Уақытты басқарудың бұл бағыттары менеджерлерге уақытты басқарудың жеке технологиясын дамытуға көмектеседі, бұл өз кезегінде мүмкіндіктерді оңтайлы пайдалануға ықпал етеді. Осыны ескере отыра тайм-менеджментке қатысты бір ғана дұрыс шешім жоқ екенін есте ұстаған жөн.

Тайм-менеджментке сәйкес Италияндық экономист Вильфредо Паретоның ұстанымы дүние жүзінде мойындалды. Зерттеуші бұл принципті нәтиженің 80% алу үшін шамамен 20% күш пен уақыт жеткілікті болатындай түсіндіреді. Бұл үдеріс барысында негізгі міндеттерді анықтау, яғни басымдықтарды белгілеу қажет. Тиімсіз тапсырмалар орындауға қажетті әрекеттер тізіміндегі соңғы тапсырмалар болуы керек екенін ашық айтты. Бүгінгі таңда бұл басымдықтарды бөліп көрсетуге мүмкіндік беретін уақытты басқарудың ең танымал тұжырымдамасы.

Қазіргі уақытта ең көп қолданылатын уақытты басқару тұжырымдамаларының бірі - Эйзенхауэр матрицасы. Оны АҚШ-тың 34-ші президенті Дуайт Дэвид Эйзенхауэр әзірледі, өйткені ол өте жұмыс басты адам болды және жұмыс уақытын жақсартуды талап етті.

Бұл матрица жалпыланған даму болып табылады. Негізгі идея – маңызды нәрселерді маңызды емес және мүлдем маңызды емес нәрселерден ажырату болды.

Уақыттың тапшылығы - кез келген адамға әсер ететін басты мәселе. Кәсіпорынның өзінің де, жалпы адамның да максималды табысқа жетуі үшін оны дұрыс пайдалана білу қажет, өйткені ол алмастырылмайды және шектеулі.

Кәсіпорындарда тайм-менеджмент технологияларын іс жүзінде енгізу менеджердің күнделікті қызметінің тиімділігіне оң әсерін тигізеді және еңбек өнімділігін арттырады.

Сондықтан уақытты басқару процестерін толығырақ үйлестіруге көмектесетін кәсіпорында уақытты басқаруды енгізу технологиялары қарастырылады, соның бірі төменде. Оның көмегімен уақытты оңтайлы бөліп, қажетті нәтижеге қол жеткізуге болады.

Ол 5 кезеңнен тұрады:

1-кезең. Жұмыс уақытын тиімді пайдалануды талдау;

2-кезең. Жұмыс уақытының өнімсіз ысыраптарын анықтау;

3-кезең. Жұмыс уақытын пайдалануды жақсарту бағдарламасын қалыптастыру;

4-кезең. Тайм-менеджмент енгізу бағдарламаларын жүзеге асыру;

4.1. Оқыту технологияларын енгізу;

4.2. Бағдарламалық қамтамасыз етуді талдау;

5-кезең. Кәсіпорында уақытты басқарудың тиімділігін бағалау.

Осылайша, персонал өнімділігінің негізгі көрсеткіштеріне уақытты басқару процесі әсер етеді. Кәсіпорында уақытты басқару технологиясын енгізу жалпы бәсекеге қабілеттілікті арттырудың және адам ресурстарын барынша тиімді

пайдаланудың оңтайлы тәсілі болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Бастау Бизнес» жобасы аясында кәсіпкерлік негіздерін оқыту Б 26 бойынша оқу құралы / «Атамекен» ҰКП. – Астана: «Шаңырақ-Медиа» ЖШС, 2018, – 250 б.
2. Қоғамдық бақылау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2023 жылғы 2 қазандағы № 30-VIII ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000030>
3. <https://www.goszakup.gov.kz/>

Кожибай Ә.

**ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ - СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Аннотация. В статье рассматривается понятие "Тайм-менеджмент". Анализируются и раскрываются различные подходы ученых к определению сущности тайм-менеджмента. Рассмотрены существующие инструменты тайм-менеджмента и проанализированы особенности его применения в отечественной практике.

UDC 336.76

Kuleshova A.V.

Student of the 3rd year, Academy "Bolashaq"

Karaganda city, Republic of Kazakhstan

Scientific supervisor: m.e.s., senior lecturer Tailak A.E.

**PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE SECURITIES MARKET IN THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Annotation. This article examines the current state of the securities market of the Republic of Kazakhstan and identifies the directions for its further development.

The development of the securities market is one of the priority directions in the state investment policy. The stock market plays a huge role in mobilizing and attracting free funds for the development of enterprises, increasing the efficiency of production, financing infrastructure projects, and filling the budget deficit.

A developed and liquid securities market increases the level of investment attractiveness, is a source of basic and additional income for institutional and individual investors, and operations with derivative securities in the corporate sector play the role of an alternative to the insurance market.

The main institutions of the securities market of Kazakhstan, providing the necessary level of its technical infrastructure, are: Kazakhstan Stock Exchange JSC, Central Securities Depository JSC, professional market participants, including broker-dealers, custodian banks, etc. (table 1) [1].

Table 1

Number of professional participants of the stock market of Kazakhstan in 2021-2023.

Professional participants	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
1. Broker-dealers	38	38	39
2. Custodians	9	10	11
3. Investment portfolio managers	19	20	21
4. Transfer agents	3	3	3
5. Securities trading organizer	1	1	1
6. Clearing activities on trades in financial instruments at the RZB	1	1	1

Equity market capitalization in 2023 compared to 2022 increased by 5.6 trillion tenge, or 26.4%. The total volume of bonds in circulation in 2023 compared to 2022 decreased by 0.7 trillion tenge, or 4.9% (Figure 1) [1].

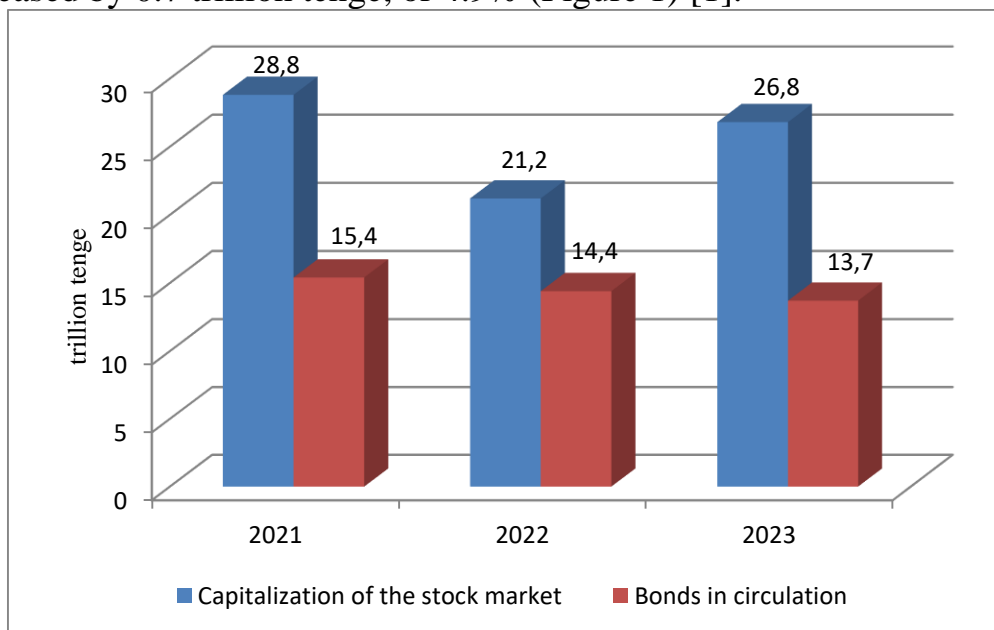

Figure 1: Market capitalization of shares and bonds in circulation in Kazakhstan in 2021-2023.

Current trends in the capital markets are characterized by high volatility and strengthening of negative trends caused by the aggravation of the geopolitical situation in the world. The global stock market is under the influence of rising price levels and rising interest rates due to the tightening of monetary policy by central banks.

General trends have also affected the Kazakhstan stock market, the mood of key players and foreign investors. If for the period from 2020 to 2022 the total capitalization of the stock market KASE increased more than 1.5 times from KZT29 trillion to KZT44.2 trillion, reaching 54% of GDP, then since the beginning of 2023 there has been a reduction in the total capitalization of the Kazakhstan stock market by 15.4% or KZT6.9 trillion to KZT37.3 trillion.

Since mid-2023, the market capitalization rate has been gradually recovering due to the resumption of growth in the value of listed companies' shares and acceleration of debt financing.

Measures to further develop Kazakhstan's securities market include strengthening the investor base, increasing the number of quality financial instruments and bringing new issuers to the market.

In order to increase the investor base, a number of measures have been taken over the past two years to simplify retail investors' access to the stock market and strengthen the segment of institutional investors.

In 2020, the possibility of remote conclusion of brokerage contracts using biometric and dynamic identification was introduced. Starting from 2021, banks were presented with the opportunity to provide their clients with a full range of brokerage services. In 2023, a number of large banks introduced the possibility of purchasing securities through banking mobile applications.

The measures taken helped accelerate the entry of retail investors into the stock market. Their number has more than quadrupled since 2020 and reached 523 thousand.

Today 98% of brokerage contracts are concluded electronically, which significantly increases the inclusiveness of brokerage services in the market of Kazakhstan.

To strengthen the segment of institutional investors from 2021 the possibility of transferring pension assets of the EPPF under the management of private companies at the choice of depositors was realized. To date, 8.8bn tenge of pension assets have been transferred to the management of private management companies.

In order to create conditions for companies to enter the stock market, the range of financial instruments available to companies has been significantly expanded in recent years. Such new types of instruments as private placement bonds, investment bonds, bonds without maturity, as well as 4 types of ESG-bonds were introduced into the legislation of Kazakhstan: green and social bonds, sustainable development bonds, sustainable development bonds.

Since their introduction, KASE has offered private placement bonds totaling KZT1.3trn and ESG bonds totaling KZT127bn.

In addition, as a result of coordinated work of the Government of the Republic of Kazakhstan, the National Welfare Fund "Samruk-Kazyna", the Agency of the Republic of Kazakhstan on Regulation and Development of the Financial Market, as well as professional participants of the stock market managed to successfully conduct a local IPO of the National Company "KazMunayGas" on domestic stock exchanges.

In the near future, work on the development of the securities market will focus on improving the current legislation and bringing it in line with the best international practices.

In particular, a new legislative framework for investment and venture capital funds will be developed jointly with the World Bank. As part of this work, it is planned to additionally provide for the concept of a "trust", as well as to consider the possibility of transferring the assets of endowment funds to the management of investment managers.

In addition, work will continue to bring the companies of the Comprehensive Privatization Plan for 2021-2025 to the stock market, as well as to increase the free float of the current listed companies [2].

In addition, measures will be taken to further strengthen the stock market infrastructure. A regional settlement and accounting hub will be formed on the basis of the Central Securities Depository, through which foreign investors will be able to get remote access to the local market. Work will continue on strengthening the institution of the central counterparty and bringing its activities in line with the requirements of European directives.

In particular, due to the possibility of withdrawing pension savings to improve housing conditions and pay for medical treatment, the initiative to transfer pension savings to private management at the option of the depositors has not been properly developed. Therefore, in order to increase the interest of citizens in this initiative, the Head of State instructed to provide for the possibility of transferring up to 50% of pension savings to private management without a minimum sufficiency threshold.

This will both create conditions for the expansion of investment opportunities for citizens themselves and ensure more diversified financing of the economy at the expense of pension savings. In addition, a larger volume of assets under management of private companies will allow them to expand the diversification of their investment portfolio, which will have a positive impact on its profitability.

Thus, successful implementation of these measures will contribute to further development of the securities market in the Republic of Kazakhstan.

List of sources used:

1 *Comprehensive Privatization Plan for 2021 - 2025, approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2020 № 908 "On some privatization issues for 2021 - 2025". <https://baiterek.gov.kz/ru/programs/kompleksnyy-plan-privatizatsii-na-2021-2025-gody>*

2 *Securities market and pension assets management. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/activities/788?lang=ru>*

Кулешова А.В.

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН**

Аннотация. В данной статье рассматривается текущее состояние рынка ценных бумаг Республики Казахстан и определены направления его дальнейшего развития.

Маханов Т.Ж., Ошанов А.К.
№ 15 колледж, Тараз қаласы, Қазақстан Республикасы
mahanov1973@mail.ru

ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ РОЛІ

Аннотация. Жүйелі дағдарыс жағдайында қазіргі экономикалық теория мен практиканың аса өзекті мәселелері адами капитал болып отыр. Адами капитал - бұл экономикалық өсу мен дамудың негізгі факторы. Экономикалық өсу адами әлеует деңгейінде адами капиталды толық пайдаланған кезде ғана мүмкін болады.

Нарықтық экономика жағдайында адам көп табыс әкелетін өнім өндіруге ұмтылады және басқа салаларға қарағанда үлкен құны бар қызмет түрін таңдағысы келеді. А.Маршалл — неоклассикалық саяси экономияның негізін қалаушы, классикалық саяси экономияның және маржинализмнің негізгі жетістіктерін бір жүйеге топтастырды. Ол абстрактілі адамды өндірістің нақты агентінің қасиеттеріне жақындатуға тырысты, ішінара тепе-теңдік жағдайында адамның нақты мінез-құлқын талдады. Маршалл қалыпты қызмет ұғымын енгізді — бұл белгілі бір жағдайларда күтіліп отырған қандай да бір кәсіби топ мүшелерінің іс-әрекеті, адамгершілік дұрыс мінез-құлық, еркін бәсекелестіктің шектелмеген қызмет ету нәтижесі.

А.Смит нарықтық экономикадағы әрбір адам өз пайдасын ойлайды да, ал "қоғамның пайдасы" екінші орынға қояды деп атап өтті. Көпестер пен өнеркәсіпшілердің мүдделері - қоғамды жаңылыстырып, тіпті бәсекелестікті шектеуге тырысты. Тек еркін бәсекелестік, "көрінбейтін қол", яғни нарықтық шаруашылық заңдары, жеке әрекет ететін эгоистерді ретке келтіретін жүйеге біріктіреді. Экономикалық адам өз пайдасына ұмтыла отырып, қоғамның пайдасына әрекет етеді. Аристотель үшін экономикалық адам — бұл А. Смиттің тікелей қарама-қарсы көрінісі. Мүмкін, бұл өзінің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға ұмтылатын адам.

Қазіргі Батыс экономистерінің арасында экономикадағы адамның рационалды мінез-құлқы үлкен психологиялық жағдайларға байланысты деген пікір бар. Бұл, өз кезегінде, теориялық және қолданбалы психология жетістіктерін, оның ішінде ғылымның жаңа саласы - экономикалық психологияны пайдалануды талап етеді. Экономика мен психологияның тоғысындағы экономикадағы адамның рационалды мінез-құлқының принципін зерттейтін түрлі ағымдардың арасында ең маңызды ағымдардың бірі ағылшын экономисі посткейнсиандық Джордж Шекл жасаған "экономикалық қиял" бағыты болды. Әлемнің елдері өздерінің бәсекелестік ұстанымдарын нығайтуға ұмтыла отырып, адами капиталды дамытуға тырысады. Мысалы, АҚШ-та адам капиталына салынған жиынтық салым жалпы ішкі өнімнің 26% - ын құрайды.

Қазақстанда адами капиталға салынатын жиынтық салым көрсеткіші 9% деңгейінде тұр [1].

Инновациялық экономикаға бет бұру жағдайында адами капитал елдің стратегиялық ресурсына айналады. Қазақстанның күн тәртібінде "адами фактор" ұғымынан "адами капитал" ұғымына көшу міндеті тұр. Адам капиталын дамытуды Қазақстанның өмірлік маңызды ұлттық басымдығы ретінде қарастыру қажет. Адамды капиталдандыру өсіп, оған және елге дивидендтер әкелуі тиіс. Адам капиталының теориясы-қызметкердің немесе қызметкерлер тобының жақсы нәтижеге қол жеткізуі олардың табысының артуына әкеледі деп болжайтын теория. Адам капиталы – интеллект, денсаулық, білім, сапалы және өнімді еңбек және өмір сапасы. "Сарапшылардың есептеуінше, ең табысты елдердің ұлттық байлығының жалпы көлемінде шамамен 15 пайызы материалдық құндылықтарға, 15-20 пайызы табиғи ресурстарға, ал 65 пайызы – адам капиталы", – деп атап өтті Мемлекет басшысы "Назарбаев Университеті" студенттері алдындағы дәрісінде.

Экономикалық талдаудың маңызды бөлімдерінің бірі - "адами капитал" термині-алғаш рет Нобель сыйлығының екі лауреаты Т.Шульц пен Г.Беккердің еңбектерінде пайда болды. Нашар дамыған елдерде кедей адамдардың қиын жағдайына қызығушылық танытқан Теодор Шульц кедей адамдардың әлауқатын жақсарту жерге, техникаға немесе олардың күш-жігеріне емес, білімге байланысты деген қорытындыға келді. Ол экономиканың бұл сапалы аспектісін "адами капитал" деп атады. Бұл ретте адами капиталға инвестициялардың мынадай түрлері бөлінеді деп атап көрсетті:

- білім беру шығындары;
- денсаулық сақтау шығындары (аурулардың алдын алу, медициналық қызмет көрсету, диеталық тамақтану, тұрғын үй жағдайларын жақсарту);
- ұтқырлыққа шығыстар (салыстырмалы өнімділігі төмен жерлерден салыстырмалы өнімділігі жоғары орындарға көшіру).

Адам капиталының теориясы білім деңгейі, денсаулық, оқыту сапасы, өндірістік тәжірибе көлемі мен жалақы арасындағы белгілі бір өзара байланысты болжайды. "Адами әлеует" ұғымы кең көлемде және оның мазмұнына өндіргіш күштерді дамытудың барлық спектрі және социум дамуының нақты - тарихи кезеңі қоғамдық қатынастардың барлық жиынтығы кіреді. Тиісінше, "адами әлеует" тек экономикалық қана емес, әлеуметтік-философиялық категориялар қатарына жатады. Адам әлеуеті индивидтердің физикалық, рухани-адамгершілік және әлеуметтік-кәсіби дамуының интегралдық сипаттамасы ретінде көрінеді. Адам капиталының маңызды сипаттамалары, біріншіден, даярлау мен білім берудегі инвестициялар нәтижесінде жинақталған білім мен тәжірибенің белгілі бір деңгейі, екіншіден, осы капиталға табыс алуды қамтамасыз ететін осы білім мен тәжірибені пайдалану жатады [2].

Инновациялық экономика жағдайында адами капитал елдің стратегиялық ресурсына айналуға. Адам және еңбек әлеуетін іске асыру үшін қажетті жағдайлар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін үш негізгі фактор бөлінеді. Бірінші фактор - белсенді және жемісті қызмет жүргізуге мүмкіндік беретін

денсаулық. Екінші фактор - қолжетімді сапалы және үздіксіз білім беру, өйткені жалпы және кәсіптік білім, білім және жаңа технологиялар инновациялық дамуды, кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруды және қазіргі экономиканың тиімділігін қамтамасыз етеді. Үшіншісі – адам капиталын дамытудың әлеуметтік-экономикалық факторлары. Әсіресе, жаһандық қаржы-экономикалық дағдарыс жағдайында адами капиталдың рөлі өткір болды. Қазақстандағы адам капиталының дамуы осы дағдарысты еңсерудің қажетті шарты ретінде қарастырылады. Адами капиталды жетілдіру ел мен мемлекеттің жедел әлеуметтік-экономикалық даму проблемаларын шешуге мүмкіндік береді. Жеделдетілген экономикалық және әлеуметтік жаңғыртуға бағытталған бағыт Қазақстанның экономикалық және әлеуметтік дамуда өз көшбасшылығын одан әрі сақтап қалуға, ал ол арқылы капиталдарды, инвестицияларды, технологиялар мен білімді, білікті кадрларды тарту орталығына айналуға тиіс.

Адамның экономикалық қызметінің нәтижелілігі субъективті және объективті факторлармен анықталады. Адам капиталы - басқа құндылықты жасауға қабілетті құндылық. Адами капитал қоғамдық өндірістің өзгеріп жатқан объективті жағдайларына үнемі ден қойып, осы жағдайларға әсер етуі тиіс. Адам капиталының тасымалдаушысы коммуникативтік қабілетке ие, яғни ақпаратты қабылдау және беру қабілетіне ие болады. Адам капиталын сандық сипаттайтын элементтер:

- 1) белгілі бір қорды құрайтын қорлар,
- 2) жұмыс істейтін және кірістерді реттейтін активтер.

Адами капиталдың негізгі қорларының объективті құрамдас бөліктеріне қоғамдық денсаулық қоры, денсаулық сақтау жүйесінің қорлары, білім беру қорлары, ғылым және мәдениет қорлары, инновациялық қор жатады. Адами капиталдың негізгі активтері мен қорларының субъективті құрауыштарына біліктілікті, дағдылар мен өндірістік тәжірибені, тұтыну элементтерін және тиімді экономикалық қызметті, жеке кәсіпкерлік белсенділік қорын, бастамаларды, басқа да активтерді біріктіретін активтерді жатқызуға болады.

Мемлекеттің басты күш-жігерін қолдану орталығы адам болуы тиіс. Білім беру, зияткерлік, ақпараттық және т. б. мүмкіндіктер көп болған сайын, соғұрлым бүкіл ұлт пен мемлекеттің зияткерлік ресурсы жоғары болады, соғұрлым экономиканың қарқынды өсуі мен қоғамның мүмкіндіктері едәуір жоғары болады.

Ұлттық адами капитал экономика мен қоғамды дамытудың басты қарқынды факторы болып табылады. Адам капиталын басқару: кадрлық үдерістерді оңтайландыру персонал қызметінің тиімділігін арттыру корпоративтік стратегияны іске асыру, бірыңғай ақпараттық кеңістік шеңберінде компанияның стратегиялық мақсаттарын іске асыру мүмкіндіктерімен персоналды басқару технологияларын біріктіру.

Тәуелсіздік жылдары Қазақстан адами даму әлеуеті жоғары елдердің қатарына енді. Соңғы жылдары Қазақстан экономикасының өсуі ел халқының тұрмыс деңгейін көтеруге мүмкіндік берді. Адами капиталдың тиімділігін

арттыру және әлемнің озық елдері деңгейінде инновациялық экономика құру үшін:

- адам капиталының өте жоғары деңгейі мен сапасы;
- іргелі ғылым дамуының жоғары деңгейі;
- қолданбалы ғылымдар дамуының жоғары деңгейі;
- елде қуатты зияткерлік технологиялық даму орталықтарының болуы;
- жаңа экономика секторының үлкен үлес салмағы;
- мемлекет қолдайтын дамыған және тиімді инновациялық және венчурлік жүйелер;
- қолайлы кәсіпкерлік және салық климаты;
- әртараптандырылған экономика және өнеркәсіп;
- әлемдік технологиялық нарықтарда бәсекеге қабілетті өнімдер;
- елдің бәсекеге қабілетті технологиялық және ғылыми дамуын қамтамасыз ететін трансұлттық корпорациялардың болуы;
- инфляцияның төмен деңгейі (3-5% төмен) болуы шарт.

Адами капитал жеке және өндірістік қызметтің келесі үйлесімдерін қамтиды: біріншіден, оқыту мен өмір сүру нәтижесінде табиғи және сатып алынған қабілеттер мен физикалық энергияның өндірісте олардың сұранысқа ие болуымен кейінгі оңтайлы шығындармен үйлесуі; екіншіден, қоғамдық өндіріс саласында адам пайдаланатын білім мен тәжірибені еңбек өнімділігінің өсуімен және өндіріс тиімділігінің артуымен ұштастыру; үшіншіден, білім, қабілеттер мен дағдылардың қоры өндірістік қызметтің мақсатқа сай үйлесуі және қызметкердің тиісті уәждемесі процесінде жинақталады; төртіншіден, жеке табыстарды ұлғайту кең мағынада адам капиталын молайтумен ұштасады (қосымша білім беру, кәсіптік қайта даярлау өндірістік қызметке қайта инвестицияланады). Осылайша, айналым процесі жүріп жатыр: адам капиталы өндірістің тиімділігіне ықпал етеді, тиімді өндіріс адам капиталын дамытуға инвестициялайды. Бұл процесс шексіз, өйткені жеке және ұлттық байлықты арттыруға ұмтылу мәңгілік стратегиясы бар [3].

Ірі компаниялардың экономикалық өсуі өнертабыстар мен адами капиталды дамыту нәтижесінде пайда болатын инновациялық кеңістіктерді игеруге негізделген. Адам капиталы - табиғи ресурстарға немесе жинақталған байлыққа қарағанда анағұрлым маңызды бағалы ресурс. Зауыттар, жабдықтар және өндірістік қорлар емес, адам капиталы бәсекеге қабілеттіліктің, экономикалық өсудің және тиімділіктің іргетасы болып табылады. Осылайша, қазіргі заманғы экономикалық жүйелердегі адами капитал қажетті дербес ресурс болып табылады және ұлттық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін маңызды мәнге ие. Қоғам прогресінің негізгі факторы ретінде адами капиталды дамыту доктринасын әзірлеу - бүгінгі күннің талабы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сабден О., Кошанов А.К., Хусаинов Б.Д. и др. Конкурентоспособность национальной экономики: критерии оценки и пути повышения. – Алматы, 2017.
2. Мухамеджанова А.Г. Человеческий капитал Казахстана: формирование, состояние, использование. Алматы: НИЦ Гылым, 2020
3. Закирова Д.И. Человеческий потенциал как фактор повышения конкурентоспособности Республики Казахстан. – Алматы, 2019

Маханов Т.Ж., Ошанов А.К.

РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Аннотация. В условиях системного кризиса наиболее актуальной проблемой современной экономической теории и практики становится человеческий капитал. Показано, что человеческий капитал – это основополагающий фактор экономического роста и развития. Обосновано, что экономический рост возможен только при полном использовании человеческого капитала на уровне человеческого потенциала.

ӘОК:622.695

Маханов Т.Ж., Джангазиев Ж.Т.

№ 15 колледж, Тараз қаласы, Қазақстан Республикасы
mahanov1973@mail.ru

РЕСУРСТАРДЫ БӨЛУ КӘСІПОРЫНДЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТІ РЕТІНДЕ

Аннотация. Мақалада кәсіпорын ресурстарын тиімді пайдаланудың өзектілігі қарастырылады. Кәсіпорын ресурстарын тиімді пайдаланудың концептуалды тәсіліне негізделген әдістемелік негіздерін әзірлеу басым бағыттардың бірі екені анықталды. Әдістемелік негіздер тұжырымдамасының құрамдас элементтері қарастырылып, кәсіпорын ресурстарын ұтымды пайдаланудың олардың қызметінің тиімділігін арттыруға әсерін сипаттайтын жалпылаушы көрсеткіш ұсынылады. Ресурстарды бөлу кәсіпорынды басқарудағы ең күрделі және күнделікті мәселелердің бірі болып саналады және көп жағдайда жоспарлау мен шешім қабылдау мәселелерінің жиынтығы болып табылады.

Ресурстарды бөлу механизмі түсінігі кәсіпорынның халық шаруашылығын басқару жүйесінің оңтайлы құралы ретінде анықталады. Ресурстарды бөлудің тиімді принциптері анықталды. Ресурсты топтар арасында олардың максималды тиімділігіне пропорционалды бөлу қажеттілігі анықталды, нәтижесінде басқаруды орталықсыздандырудан тиімділік жоғалмайды. Алғаш рет Л.Канторович «Өндірісті ұйымдастырудың және жоспарлаудың математикалық әдістері» (1939) атты еңбегінде ресурстарды оңтайлы бөлу теориясының негізін салды. Онда ол шектеулері бар экстремалды есептердің принципті жаңа класын ұсынды, оларды шешудің тиімді әдісін жасады. Дәл осы кезде ғалым бөлінбейтін екіжақтылықтың өзара тәуелді құрамдас бөліктері ретінде жоспар мен баға жүйесін құру міндетін тұжырымдады.

Бір уақытта шығындарды азайту және нәтижені арттыру мүмкін емес. Бұл екі тәсіл өзара байланысты: егер біз оңтайлы тасымалдау схемасын тапсақ, онда оған белгілі бір баға жүйесі сәйкес келеді, егер бағалардың оңтайлы мәндерін анықтасақ, онда оңтайлылық талаптарына сәйкес келетін тасымалдау схемасын алу салыстырмалы түрде оңай. Бұл теорияның негізін сызықтық бағдарламалау әдісі құрайды. Біраз уақыттан кейін, бірақ Л.Канторовичке тәуелсіз «компанияның қызметін талдау» деп аталатын ұқсас әдістемені американдық экономист Т.Ч. Купманс ұсынды. Бұл әдістеменің үлгілері салааралық, сызықтық үлгілермен бірдей, дегенмен оларда өндірістік қызметтің әрбір түрі бірнеше тауарларды шығарумен байланысты болуы мүмкін. Сонымен қатар, өнімнің әр түрі үшін әртүрлі өндіріс технологиялары арасында таңдау мүмкіндігі бар. Фирманың өнімділігін талдау сияқты өндірістік модель, әдетте, оңтайландырудың табиғи мүмкіндіктерін жасайтын әдеттегі кіріс-шығыс үлгісіне қарағанда көбірек еркіндік дәрежесін қамтиды. Сондықтан компанияның қызметін талдау сызықтық бағдарламалаумен тығыз байланыста дамыды. Кәсіпорын менеджментінің негізгі міндеттерінің бірі ресурстарды бөлу міндеті болып табылады. Мұндағы басты мәселе – менеджердің әртүрлі бөлімдердің сол немесе басқа түрдегі ресурсқа деген шынайы қажеттіліктерін дәл анықтауы (яғни, бөлімдердің тиімділігінің алынған ресурс көлеміне нақты тәуелділігі белгісіз).

Ресурстарды ұтымды бөлу – жобаның қолда бар ресурстармен аяқталуын қамтамасыз ету үшін жалпы бөлуге және жоспарлауға қатысты қайшылықтарды шешуді қамтитын жобаны басқару әдісі. Ресурстар жобаны аяқтауға қажетті уақытты, материалдарды немесе құралдарды қамтиды. Ресурстарды басқару жобаны басқарудың ажырамас элементі ретінде ең аз шығынмен жоғары нәтижеге қол жеткізуге бағытталған. Ресурстарды басқару оңтайландыру мен тиімділікке тікелей байланысты. Жобаны сәтті ету үшін не қажет екенін білсеңіз, ресурстарды қалай тиімді пайдалану керектігін тиімді жоспарлауға болады. Кейбір компаниялар тиімділікті оңтайландыруды жоғары бағалайды, сондықтан олар ресурстар менеджері деп аталатын арнайы ресурстар менеджерін жалдайды. Ресурс менеджері не істейді? Жоба менеджері жобаны аяқтау үшін тапсырмаларды жасауға және тағайындауға жауапты болса, ресурс менеджері жобаның сәтті болуын қамтамасыз ету үшін қажетті ресурстарды бөлуге жауапты.

Ресурстарды басқару кеңірек ұғым, оған мыналар кіреді:

жоспарлау (жұмыстарды жоспарлау, жоспарланған процестерге сәйкес сатып алу);

реттеу (уақтылы жеткізуді белгілеу, шикізат пен басқа да қорларды объектілер арасында бөлу, қажетті резервтерді құру);

бақылау (қажетті құрамдас бөліктердің болуын және олардың шығындарын бағалау, сапасы мен тауарлық-материалдық қорларды бақылау, өзіндік құны мен мерзімдері бойынша жоспарланған көрсеткіштердің орындалуын бақылау).

Жоғарыда аталған пункттердің біреуін де дұрыс орындамау желілік кестеге енгізілген жұмыстардың барысын бұзуы мүмкін. Бұл дәйекті жоспарлаумен

нысанды жеткізудің кешігуіне әкеледі, ал параллельді жоспарлау кезінде маңызды жолдың ұзақтығын қысқарту арқылы шешуге болатын маңызды мәселелерді тудырады. Мұндай қысқарту үшін жобаны іске асырудың жалпы циклін бұза отырып, учаскелер арасында адам және материалдық ресурстарды шұғыл түрде қайта бөлу қажет болады. Әрбір кезеңнің маңыздылығын түсіне отырып, біз ресурстарды басқарудың негізгі құрамдас бөліктеріне толығырақ тоқтала аламыз.

Ресурстарды ұтымды бөлудің мақсаты жоба уақыт, құн және ауқымды шектеулер шегінде орындалған кезде қолда бар ресурстарды барынша пайдалану болып табылады. Ресурстарды ұтымды бөлу жоба менеджерлері үшін қиын болуы мүмкін, себебі ол бірнеше жобалар бойынша бірдей ресурстарға сұранысты теңестіруді талап етеді. Ресурстарды ұтымды бөлу сіздің қаражатыңызды барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Ол қандай жобаларға қосымша ресурстар бөлу керектігін және қайсысын уақыт бойынша икемді етуге болатынын бағалауға көмектеседі. Өндірісті ресурстармен қамтамасыз етудегі тапшылық және ең оңтайлы шешім табуға ұмтылу экономистерді процестерді математикалық модельдеуге жүгінуге мәжбүр етеді. Шектеулі ресурстарды тиімді бөлу үшін бүгінгі таңда келесі модельдер бар:

-Ресурстардың қатты тапшылығы жағдайында сызықтық экономикалық есептеулер.

- Сандық есептеулердің статикалық әдістері.

- Бірнеше қадам алға динамикалық жоспарлау.

-Логикалық және математикалық жоспарлары бар желілік диаграммалар.

Кез келген ұйымда өзекті және күрделі мәселелердің бірі ресурстарды бөлу болып табылады. «Ресурс» сөзі әдетте объектіні пайдаланудың ұзақтығы немесе объектіні одан әрі пайдалану қажет емес немесе мүмкін болмайтын белгілі бір шекті жағдайға жеткенге дейін орындалатын жұмыс көлемі ретінде түсініледі [1]. Ресурстарды қасиеттері мен жіктелуі бойынша бөлу туралы қабылданған ережелер бар: өмір шындығына қарай; мүмкін болса, сипаттарды кеңейту (кейбір виртуалды ресурсты құру); белсенділік дәрежесіне қарай; өмір сүру ұзақтығы бойынша (оларды пайдаланатын процестерге қатысты); маңыздылығы бойынша; функционалдық артықшылық бойынша (ресурстарды бөлу кезінде); құрылымы бойынша; төзімділік бойынша; пайдалану сипатына қарай; жүзеге асыру нысаны бойынша. Ұйымды басқарудағы ресурстарды бөлу материалдық құндылықтарды, персоналды және қаржылық ресурстарды тиімді пайдалануды көздейтін бизнес-процестерді жоспарлаудың нақты әдісі болып табылады. Негізгі міндет - ресурстарды пайдалану қарқындылығында үлкен ауытқуларсыз максималды пайдалану үшін ресурстарды әрбір бизнес-процесс бойына мүмкіндігінше біркелкі бөлу. Ресурстарды бөлу ұйымды басқарудағы ең күрделі және күнделікті мәселелердің бірі болып саналады және көп жағдайда жоспарлау мен шешім қабылдау мәселелерінің жиынтығы болып табылады. Бұл олардың мүмкіндіктері мен даму деңгейіне қарамастан барлық ұйымдарға қатысты екенін атап өткен жөн. Ұйымның ауқымы, мәртебесі, мүмкіндіктері және саясаты ресурстардың қалай бөлінетініне әсер етеді. Ресурстарды бөлу есептерін қою

және шешу қолданбалы математика саласындағы күрделі сұрақтардың бірі болып табылады. Ресурстарды бөлу мәселелері оңтайландыру түрі ретінде жіктеледі және орындалатын жұмыстардың әртүрлі түрлері үшін қарастырылады.

Шешу әдістері математикалық бағдарламалау әдістері, эвристикалық және аралас болып бөлінеді. Математикалық бағдарламалау әдістері бүтін сызықтық, сызықтық емес, динамикалық және статистикалық бағдарламалаудың көмегімен шешіледі [3]. Эвристикалық әдістер эвристикалық ережелерге негізделген, мысалы, тізбекті фронтальды бөлу әдісі, тізбекті созу әдісі, тізбекті жоспарды реттеу әдісі және т.б.

Ресурстарды бөлу мәселелерін шешудің құрама әдістері математикалық бағдарламалау әдістері мен эвристикалық әдістердің жиынтығына негізделген және шартты түрде келесі топтарға бөлуге болады: - математикалық әдістерді қолдану арқылы әрі қарай шешу үшін кіріс деректер ретінде эвристикалық әдістермен мәселені шешу нәтижесін пайдаланатын әдістер, бағдарламалау әдістері; - негізгі тапсырманы математикалық бағдарламалау әдістерімен шешілетін нақты тапсырмаларға алдын ала эвристикалық бөлуді жүзеге асыратын әдістер; - математикалық бағдарламалау әдістерімен шешілетін есептің шарттарын құруда эвристикалық ережелерді қолданатын әдістер; - математикалық бағдарламалаудың қысқартылған әдістері. Ресурстарды бөлу әдістерін ресурстарды тұтыну қарқындылығына қарай да бөлуге болады. Ресурстарды тұтынудың ауыспалы қарқындылығымен ресурстарды бөлу әдістері кез келген жұмысты орындау кезінде ресурстарды тұтынудың қарқындылығын өзгерту мүмкіндігін болжайды, бұл түптеп келгенде жұмыс ұзақтығының қысқаруына және ресурстарды пайдалану коэффициентінің жоғарылауына әкеледі. Осы есептерді шешу нәтижесінде үлгідегі әрбір жұмыстың ұзақтығына қажетті ресурстың оңтайлы мәнінің тәуелділігі алынады. Жұмыста қолданылатын ресурстарды тұтынудың тұрақты қарқындылығымен ресурстарды бөлу әдістерін екі үлкен топқа бөлуге болады: ресурстарды тұтынудың тұрақты қарқындылығы бар әдістер және ресурстарды тұтыну жылдамдығының мүмкін мәндерінің белгіленген диапазоны бар әдістер. Ресурстарды тұтынудың белгіленген қарқындылығы бар әдістерді пайдалану кезінде ресурстарды тұтынудың қарқындылығы алдын ала анықталады және оңтайлы басталу және аяқталу мерзімдерін іздеу жүргізіледі. Ресурстарды тұтыну нормаларының ықтимал мәндерінің белгіленген диапазоны бар әдістерді пайдалану кезінде берілген диапазондардағы ресурстарды тұтынудың оңтайлы көрсеткіштерін, сондай-ақ жұмыстың басталу және аяқталу күндерін іздеу жүргізіледі. Ресурстарды бөлу міндеттерінің көлемі адам өмірінің барлық салаларын қамтиды және тәжірибеде кеңінен қолданылады. Ұйымдар ресурстарды дұрыс бөлу арқылы бизнес-процестердің тиімділігін арттыра алады, бұл сонымен қатар ұйымның кірісін, қызметкерлердің адалдығын арттыруға және тұтынушылардың қанағаттануын арттыруға мүмкіндік береді. Жақсы зерттелген бағыттардың бірі ұйымдағы адам ресурстарын оңтайлы бөлу және ұйымдық міндеттерді тиімді орындау үшін олардың жеке дағдыларын пайдалану

болып табылады. Заманауи ұйымдар күтпеген оқиғаларға икемді және тиімді әрекет етеді. Біздің уақытымызда кез келген деңгейдегі ұйымдарда күрделі бизнес-процестерді басқаруда ресурстарды бөлу мәселелері өзекті болды. Күрделі процесс белгілі бір заңдылықтар бойынша біртұтас тұтастыққа біріктірілген берілген қатынастар арқылы үйлестірілген және өзара байланысқан құрамдастарды бөліп көрсетуге болатын объект ретінде ұсынылады. Күрделі процестер сыртқы ортадан алынған ақпараттың әсерінен үнемі өзгеріп отырады, үнемі дамуда және тиімді басқаруды қажет етеді. Күрделі процестер және олардың жұмыс істеуі инженерия және информатика саласында барған сайын кең таралған зерттеу объектісіне айналууда. Зерттеуде түпкілікті міндет зерттелетін үдеріске ұқсас үлгіні жасау болып табылады. Адекваттылық деп зерттелетін процестің байланыстары мен қатынастарының үлгісінде дұрыс қайта шығару түсініледі [2]. Зерттелетін процесті модельдеу эксперименттің міндетін нақты айтуға мүмкіндік береді және оның нәтижелерін талдауға ықпал етеді. Эксперименттік және үлгілік деректерді салыстыру жаңа факторлардың процестің нәтижелеріне әсерін немесе бұрын ескерілмеген құбылыстардың рөлін белгілейді. Тиімсіз бөлу мәселесін шешу үшін әртүрлі тәсілдер пайдаланылды, бұл ресурстарды жеткіліксіз пайдалануға, жоғары шығындарға немесе процестің нашар өнімділігіне әкелуі мүмкін: деректерді іздеу әдістері, ықтималдықты бөлу немесе тіпті қолмен тарату. Зерттеушілер көп факторлы критерийлерге негізделген ресурстарды бөлуді қолдайтын әдісті әзірледі.

Қорыта айтқанда, ресурстарды ұтымды бөлу сіздің қаражатыңызды барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Ол қандай жобаларға қосымша ресурстар бөлу керектігін және қайсысын уақыт бойынша икемді етуге болатынын бағалауға көмектеседі. Ресурстарды ұтымды бөлу жобалардың айтарлықтай кешігуіне жол бермейді, осылайша қажетсіз қаржылық шығындар мен жұмыс күшін азайтады. Бұл әдіс ресурстарға сұранысты кәсіпорынның ағымдағы мүмкіндіктері мен қаржылық ресурстарынан асырмай басқаруға мүмкіндік береді. Ресурстарды ұтымды бөлу жоба нәтижелерінің сапасының бірдей деңгейін сақтай отырып, ресурстардың өзін де, клиенттердің үміттерін де басқаруға мүмкіндік береді. Тұтастай алғанда, бұл әдіс бюджет мәселелерімен, артық ресурстармен және жобаның кешігуімен күресу үшін пайдалы болуы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Беркалов С.А., Бурков В.Н., Курочка П.Н., Образцов Н.Н. *Задачи управления материально-техническим снабжением в рыночной экономике.*

- М.: ИПУ РАН, 2018. - 58 с.

2. Беркалов С.А., Бурков В.Н., Новиков Д.А., Шульженко Н.А. *Модели и механизмы в управлении организационными системами.* - М.: Издательство «Тульский полиграфист», 2017. - Том 1.- 560 с.; - Том 2. - 380 с.; - Том 3. - 205 с.

3. Сухарев А. Г. *Методы оптимизации: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры* – М: Издательство Юрайт, 2019. 367.

Маханов Т.Ж., Джангазиев Ж.Т.
РАСПРЕДЕЛЕНИЕ РЕСУРСОВ КАК ОСНОВНАЯ ЗАДАЧА СИСТЕМЫ
УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Аннотация. В статье рассматривается актуальность эффективного использования ресурсов предприятия. Определено, что разработка методических основ, основанных на концептуальном подходе к эффективному использованию ресурсов предприятия, является одним из приоритетных направлений. Рассмотрены составные элементы концепции методических основ и предложен обобщенный показатель, характеризующий влияние рационального использования ресурсов предприятий на повышение эффективности их деятельности. Распределение ресурсов считается одной из самых сложных и повседневных проблем управления предприятием и часто представляет собой сочетание проблем планирования и принятия решений.

ӘОК 338.431(574.53)

Маханов Т.Ж., Байбеков Д.К.
№ 15 колледж, Тараз қаласы, Қазақстан Республикасы
mahanov1973@mail.ru

АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІ САЛАСЫНДАҒЫ ӨНІМНІҢ БӘСЕКЕГЕ
ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Аннотация. Мақалада аграрлық сектордағы ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелері талқыланады. Әлемдік экономика азық-түлік қауіпсіздігіне, экономикалық дағдарысқа, дамудың біркелкі еместігіне, елдер, аймақтар және әртүрлі шаруашылық субъектілері арасындағы бәсекелестіктің күшеюіне байланысты аграрлық секторда сапалы өзгерістерді бастан кешіріп жатқаны атап өтілді. Бұл мәселенің көптеген аспектілері қосымша зерттеулерді қажет етеді. Қазақстан экономикасындағы нарықтық қатынастардың даму ерекшеліктері олардың маңыздылығын арттырады.

Агроөнеркәсіптік кешеннің негізгі міндеті – агроөнеркәсіптік кешеннің шикізаттық бағдарынан бас тарту, бәсекеге қабілетті, экспортқа бағытталған ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру. Ауыл шаруашылығы Қазақстанның экономикалық, әлеуметтік және экологиялық дамуында маңызды рөл атқарады. Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Ауыл шаруашылығын дамытпай, бәсекеге қабілетті экономика құру мүмкін емес» - деп атап өтті. Бүгінгі таңда ел экономикасының аграрлық секторында жедел шешімдер қабылдауды талап ететін көптеген мәселелер жинақталған.

Агроөнеркәсіптік кешендегі өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

- жер, су және еңбек ресурстарын тиімді басқару. Республикада жердің 75 пайызы деградацияға ұшыраған. Тек соңғы 15 жылда топырақ құнарлылығы 17%-ға төмендеді. Суармалы жер көлемі де қысқарды. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметтері бойынша 1,4 млн га суармалы

жер жалпы өсімдік шаруашылығы өнімінің 42%-ға дейінін қамтамасыз етеді. 2024 жылға қарай республикадағы суармалы жер көлемі 0,6 миллион гектарға кеңейіп, 2 миллион гектарға жеткізіледі;

- еңбек ресурстарын тиімсіз пайдалану. Республика халқының 42%-ы немесе 8,0 млн адамы ауылдық жерлерде тұрады, оның 3,2 млн-ы ауыл шаруашылығында жұмыс істейді. Оның 50 пайызы үй шаруашылығында жұмыспен қамтылған адамдар, оларда көкөністің 40 пайызы, картоптың 56 пайызы, еттің 60 пайызы, сүттің 74 пайызы, жеміс-жидектердің 95 пайызы өндіріледі. Бұл шаруашылықтар өндірілетін өнім көлемінің аздығына байланысты өсірілген өнімді өткізуді өздері ұйымдастыра алмайды. Сондықтан оларды делдалдарға арзан бағаға сатуға мәжбүр;

- шағын коммерциялық емес шаруашылықтардың көп болуы. Ауыл шаруашылығында 200 мыңға жуық ауыл шаруашылығы құрылымдары бар, олардың 94%-ын жеке кәсіпкерлер, шаруа (фермер) қожалықтары құрайды. Бүгінде шаруа қожалықтарының 40 пайызында 10 гектардан аспайтын жерлер бар. Шағын шаруа қожалықтары негізінен аз мөлшерде ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіреді;

- материалдық-техникалық базаның төмен деңгейі. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметінше, Қазақстанда ауыл шаруашылығы техникасы моральдық және физикалық тұрғыдан 80 пайызға тозған. Бұл сектордағы жаңартылатын жабдықтың үлесі 2-4% құрайды. Сонымен қатар, саланың қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін жыл сайын жабдықтардың түрлеріне қарай кем дегенде 8-10% машиналар жаңартылуы тиіс.

Жоғарыда аталған міндеттерді шешу тек Қазақстанның ғана емес, сонымен қатар әлемдік нарықта ауыл шаруашылығы нарығында бәсекеге қабілетті, экспортқа бағытталған ауыл шаруашылығы өнімдерінің өндірісін арттыруға мүмкіндік береді.

Қазақстан 2015 жылдан бері Дүниежүзілік сауда ұйымының мүшесі. Бұл біздің кәсіпорындарға сыртқы ауыл шаруашылығы нарығына, ал тұтынушыларға тауарлар мен қызметтердің кең спектріне шығуды қамтамасыз етеді. Бүгінгі таңда біздің саудамыздың 90 пайызы ДСҰ-ға мүше елдермен жүргізілуде. Қазақстандық ауыл шаруашылығы өнімдері әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті болып, оны одан әрі дамыту әлемдік экономикалық үрдістерге сәйкес жүзеге асырылуы тиіс.

Аймақтық деңгейде агрозық-түлік кешенінің бәсекеге қабілеттілігінің жоғары деңгейіне жету үшін келесі факторлардың үйлесімі қажет: саладағы инвестициялық және инновациялық белсенділік, шаруашылық жүргізуші субъектілердің кәсіпкерлік белсенділігі, қолайлы климаттық, географиялық, ресурстық жағдайлар. Сонымен қатар, аймақтың инвестициялық және инновациялық әлеуетіне басымдық береміз, өйткені қазіргі жағдайда бұл фактордың әсері саланың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету тұрғысынан ең перспективалы болып табылады. Яғни, ең табысты ұйымдар белсенді инновациялық қызмет атқаратындар. Қазақстан Республикасындағы ауыл

шаруашылығы саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін оларды тиімді басқару қажет.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін басқару оларға ғылыми көзқарастарды табуды білдіреді, мысалы: жүйелік, логикалық, инновациялық, ғаламдық, интеграциялық, маркетингтік, құрылымдық, ситуациялық, микро - макроэкономикалық, сапалық және т.б.

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешені елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған экономикалық дамудың басым бағыттарының бірі болып табылады. Агроөнеркәсіп кешенін дамыту үшін еліміз барлық қажетті (жер, су, еңбек) ресурстармен қамтамасыз етілген. Қазақстан жер көлемі жөнінен дүние жүзінде 9 орында, ТМД елдері арасында екінші орында. Жалпы жер көлемінің 80%-дан астамы ауыл шаруашылығына арналған жерлер. Өз кезегінде ауыл шаруашылығы жерлерінің 80 пайызы жайылымдық жерлер. Жайылымдық жерлердің үлкен аумақтары республикада 30 миллионға дейін шартты мал мен құс өсіруге мүмкіндік береді. Елдегі егістік алқаптарының көлемі 25 миллион гектардан асады, бұл ауыл шаруашылығы дақылдарының әртүрлі түрлерін өсіруге мүмкіндік береді. Қазақстан дүние жүзіндегі ең ірі астықты ел. Орта есеппен соңғы 10 жылда астық экспорты 3 миллион тоннадан 10 миллион тоннаға жетті. Қазақстан ішкі нарықта өндірілетін ұнның 30% және өсімдік майының 15%-н сыртқы нарыққа жеткізеді.

Республикада ауыл шаруашылығы жерлерін суару үшін қажетті су ресурстары бар. Су мамандарының есебі бойынша елімізде 4,0 миллион гектар егістік алқапты суаруға мүмкіндік бар. Алайда, соңғы жылдары республикада суармалы жерлердің көлемі айтарлықтай қысқарды. Мысалы, 2020 жылы 1990 жылмен салыстырғанда суармалы жер көлемі үштен біріне қысқарып, қазір 1,5 миллион гектардан азайды. Республикадағы ауыл шаруашылығын дамытудың қазіргі жағдайы оның жалпы ұлттық өнім құрылымындағы үлесі әлі де төмен (шамамен 5%) екенін, ал республика ауыл шаруашылығы өнімдерінің жекелеген түрлері бойынша импортқа тәуелді болып қала беретінін көрсетеді.

Кесте 1. 2019-2023 жылдардағы Қазақстандағы ауыл шаруашылығы жалпы өнімі, млн теңге.

Көрсеткіштер	Жылдар				
	2019	2020	2021	2022	2023
Ауыл шаруашылығы бойынша барлығы	3 307 009,6	3 684 393,2	4 070 916,8	4 474 088,1	5 151 163,0
Соның ішінде:					
Өсімдік шаруашылығы	1 825 236,7	2 047 580,8	2 249 166,9	2 411 486,7	2 817 660,6
Мал шаруашылығы	1 469 923,0	1 621 541,4	1 810 914,1	2 050 455,8	2 319 496,7

Қазақстанда аграрлық сектордың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін кооперативтер, аграрлық кластерлер, агрохолдингтер, агрофирмалар және т.б. біріктірілген ұйымдық құрылымдарды құру қажет. 2015 жылдың қыркүйегінде Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев еліміздің аграршыларымен кездесуінде «Басты мақсат – ауыл шаруашылығын жоғары тиімділікке жеткізу. Ол үшін ауыл шаруашылығының құрылымын өзгерту керек, оның негізін мықты кооперативтер құрауы керек» - деп атап кетті.

2023 жылы ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің құрылымында ауыл шаруашылығы кәсіпорындары – 25%, жеке кәсіпкерлер, шаруа немесе фермер қожалықтары – 31%, үй шаруашылықтары – 44% құрады.

Кесте 2. Шаруа қожалықтарының санаттары бойынша Қазақстандағы жалпы ауыл шаруашылығы өнімінің құрылымы, 2023 ж., %

Ауыл шаруашылығы салаларының атауы	Шаруашылықтардың барлық санаттары	Соның ішінде		
		ауыл шаруашылығы кәсіпорындары	жеке кәсіпкерлер мен шаруа немесе фермер қожалығы шаруа қожалықтары	үй шаруашылықтары
Өсімдік шаруашылығы	54,7	70,3	73,2	33
Мал шаруашылығы	45,0	28,7	26,8	67
Қызмет көрсету саласы	0,3	1,0	-	-
барлығы	100	100	100	100

Шаруашылықтардың барлық санаттары бойынша ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің құрылымында өсімдік шаруашылығының үлесі 54,7%, мал шаруашылығы – 45%, қызмет көрсету саласы – 0,3% құрайды. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жалпы өнімінің құрылымында өсімдік шаруашылығының үлесі 70,3% және мал шаруашылығы 28,7%, жеке кәсіпкерлер, шаруа (фермер) қожалықтары, тиісінше 73,2% және 26,8%, халықтың үй шаруашылығында ең көп үлесті мал шаруашылығы өнімдері алады – 67%. Сонымен, ауыл шаруашылығы кәсіпорындары, жеке кәсіпкерлер мен шаруа (фермер) қожалықтары өсімдік шаруашылығы өнімдерін өндіруге, ал үй шаруашылықтары мал шаруашылығы өнімдерін өндіруге көбірек маманданған деген қорытынды жасауға болады.

Қазақстан бүгінде сыртқы нарыққа негізінен ауыл шаруашылығы өнімдерін шикізат түрінде жеткізетін, қосымша құны жоғары дайын өнімді көбірек импорттайтын ел. Жоғары қосылған құны бар ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру үшін олардың көлемін ұлғайтып қана қоймай, сонымен қатар дайын өнім өндірісін де арттыру қажет. Ол үшін өңдеуші кәсіпорындарды шикізатпен қамтамасыз етуді арттыру қажет. Бұл саланың дамуына технологиялық тізбектің

барлық қатысушыларын «өндірістен тұтынушыға дейін» ынталандыра алатын экономикалық механизмдердің жоқтығы кедергі жасайды. Мұның бәрі бүгін «тізбек» бұзылып, соның салдарынан өңдеуші кәсіпорындар мен шикізатты жеткізушілер арасында, яғни тікелей ауыл шаруашылығы құрылымдарымен тұрақты байланыс жоқ екенін көрсетеді. Кәсіпорындарды реформалаудың келесі кезеңдерінде инвестицияларды тартуды көздейтін Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібін дамытудың ұзақ мерзімді бағдарламасы қажет: салықтан босатуды көздейтін салық заңнамасына өзгерістер, қаражаттарды қайта құру; кәсіпорындарға жеңілдік мөлшерлемелер бойынша несие ресурстарын бөлу және т.б. Осылайша, ауыл шаруашылығын дамытуда қарастырылатын көптеген мәселелер және оларды жеделдету үшін ел Президенті Үкіметке бизнеспен бірлесіп, бес жылдық кезеңге арналған Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың сапалы жаңа Ұлттық жобасын әзірлеуді тапсырды. Бұл еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, ауыл кәсіпкерлерінің кірісін арттыруға, еңбек өнімділігін 2,5 есеге және ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортын 2 есеге арттыруға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенінің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі міндеттері мыналар болып табылады: ауқымды ауыл шаруашылығы кооперациясын дамыту, еңбек өнімділігін арттыру, өңделген ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортын ұлғайту, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді барынша қамтумен мемлекеттік қолдаудың тиімділігі мен қолжетімділігі, агроөнеркәсіп кешенін мемлекеттік реттеуді жетілдіру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек
2. Государственная программа развития АПК Казахстана на 2017-2021 гг. // <https://primeminister.kz>.
3. Через 10 лет Казахстан может остаться без собственных продуктов. // <https://kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2018-03>
4. Ермишина А.В. Конкурентоспособность региона [Электронный ресурс]: <http://www.cfin.ru/management/strategy/competitiveness.shtml>
5. Данные Комитета по статистике МНЭ РК: « Валовый выпуск продукции (услуг) сельского, лесного и рыбного хозяйства.», <https://old.stat.gov.kz>

Маханов Т.Ж., Байбеков Д.К.

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ В СФЕРЕ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

Аннотация. В статье рассматривается повышение конкурентоспособности национальной экономики в сфере АПК. Отмечается, что в мировой экономике происходят качественные изменения в аграрном секторе, связанные с продовольственной безопасностью, экономическим кризисом, неравномерностью развития, обострением конкурентной борьбы между странами, регионами и различными хозяйствующими субъектами. Многие аспекты данной проблемы требуют дальнейшего исследования. Особенности развития рыночных отношений в экономике Казахстана усиливают их остроту.

Тургумбекова Ж.Ж.
«Bolashaq» академиясының студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі э.ғ.м., аға оқытушы Ахметова Б.Т.

НАРЫҚТАҒЫ БАҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ МАРКЕТИНГТЕГІ БАҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУ САЯСАТЫ

Аңдатпа. Бұл мақала нарықтағы баға белгілеудің рөлін зерттеуге және талдауға арналған. Тауардың бағасы нарықта өнімді сатуға ықпал ететін негізгі факторлардың бірі болып табылатыны анықталды. Фирманың баға стратегиясы компанияның нарықтық табысын қамтамасыз етудің негізгі құралы болып табылады.

Нарықтық механизмнің негізгі элементтерінің бірі – баға. Нарықтық баға өндірушілердің және тұтынушылардың өз арасындағы бәсеке нәтижесінде қалыптасады. Бұған бәсекеден басқа да көптеген факторлар әсер етеді. Жалпы нарық бағасына нарыққа қатысушылардың бәрі де әр түрлі деңгейде тәуелді болады, әсіресе сұраным мен ұсыным нарықтық баға әсерінен қалыпты жағдайдан тез ауытқиды. Сондықтан да нарықтық бағаның құрылуын, қалыптасуын және оның ауытқу заңдылықтарын біліп отыру, әр фирманың табысты тұрақты алуына және өндіріс бағытын жетілдіруге негіз бола алады. Міне, әр салада, әр сферада және әр тауар түрі бойынша бағаның құрылуының маңызы мен маңыздылығы осында десек, артық айтқандық емес.

Жалпы баға – күрделі экономикалық категория. Сондықтан да баға теориясын түсіну және оны нақты практикада іс жүзінде қолдана білу болашақ мамандар үшін аса қажет. Өйткені, Қазақстан Республикасы жағдайында бағаның құрылуының өзіндік ерекшеліктері бар. Атап айтсақ, бағаның құрылуы өндіріс және айналым шығындары негізінде және бағаның нарықтағы сұраным мен ұсынымның өзара әрекеті негізінде құрылуы, бағаның нарықтық қатынастардағы орны, баға құрылымының механизмі және оның өзіндік сипаты тұрғысындағы өзекті мәселелер бәсекелестік ортаға тікелей әсер етеді. Сондай-ақ экспорт және импорт тауарлары мен қызмет көрсету түрлерінің сыртқы сауда бағасы және ұлттық баға жүйесі, сыртқы сауда бағасының жіктелуі, экспорт және импорт тауарларының ішкі бағасы және оның қалыптасу тәсілдері мен принциптері, сонымен қатар экспорттық және импорттық қосымша, сараланған валюта коэффициенті, оның мәні және есептеу тәсілдері, Қазақстан Республикасына ТМД елдерінен әкелінген тауарлар бағасын есептеу әдістемесі де экономикадан өзіндік орын алады.

Нарықтық экономика жағдайында баға қалыптастыру өте күрделі процесс өнімге қойылған баға табыстың дұрыс түсуін қамтамасыз етуі керек және ол кәсіпорынның шығындарын жауып, пайда әкелуге тиісті.

Өз еркімен бағаны көтеріп, нарықтан тыс қалған фирмалар, ал керісінше

бағаны төмендету арқылы көптеген қолайсыз жағдайға кездескен фирмалар іс-жүзінде көптеп кездеседі.

Баға – өндірушілер мен сатушылар тұрғысынан тұтыну құнының бағаланған өлшемі деп есептелінеді. Бұл анықтамада үш жағдай маңызды.

- Біріншіден, баға, оған енген қоғамдық қажетті еңбек шығындарымен емес тауардың тұтыну бағасымен байланысты.

- Екіншіден, баға тұтынушылар мен емес, өндірушілер мен немесе тауар сатушылардың ұсынуы және бағалауымен байланысты. Тұтынушы шешім қабылдағанда тауардың тұтыну құнының бағасын ескереді және ол факторлардың әсерімен анықталатын максималдық шекарадан аспауы тиісті.

- Үшіншіден, бағаның мөлшері тауардың немесе оларды ұсынушылардың тұтынушыларға қаншалықты жақындағанына байланысты. Сондықтан, өндірушілер мен тұтынушылардың арасындағы кез-келген аралық өткізу арналары құнды ұлғайтады.

Нарықтағы баға қалыптастырудың түрлері.

Нарық типтеріне байланысты сатушы баға қалыптастырғанда әртүрлі деңгейдегі еркіндікте болады. Экономистер нарықтың төрт түрін бөліп көрсетеді және әрқайсысы баға қалыптастыру бойынша өз шарттарын ұсынады.

1. Таза бәсекелестік нарығы ұқсас тауар өнімінің, мысалға, бидайдың, мыстың, бағалы қағаздардың көптеген сатушыларынан және сатып алушыларынан құралады. Бірде – бір жеке сатып алушы не сатушы нарықтағы күнделікті тауардың баға деңгейіне үлкен ықпалын тигізе алмайды. Сатушы нарық бағасынан жоғары баға да сұрамайды, себебі сатып алушылар қажетті тауар көлемін керегінше осы нарықтан ешқандай кедергісіз нарық бағасымен сатып ала алады. Сатушылар нарық бағасынан төмен баға да сұрамайды, өйткені барлық тауарын нарықтағы бағамен сата алады.

Бұл нарықта маркетингтік зерттеу, тауарды дайындау, баға қалыптастыру, жарнама және өткізуді ынталандыру минимальды болады, бірақ та мүлдем нольге жеткізбейді.

2. Монополиялық бәсекелестік нарығы келісімді біркелкі нарықтық бағамен емес кең диапазонды бағалармен жасайтын сатып алушылармен, сатушылардан құралады.

Баға диапазонының болуы сатушылардың, сатып алушыларға тауарлардың әр түрлі варианттарын ұсыну мүмкіншілігінде. Реальды бұйымдар бір-бірінен сапа, қасиеті, сырт безендіруі бойынша айырмашылықта болады. Айырмашылық тауарға қосымша атқарылатын қызметтерде де болуы мүмкін. Сатып алушылар ұсыныстардың айырмашылығын қиретіндіктен әр түрлі тауарға әр түрлі баға төлеуге дайын. Бағадан басқа кейбір айырмашылықта болу үшін сатушылар әр түрлі тұтынушылар сегменттеріне түрлі ұсыныстар дайындауға тырысады және тауарларға маркалық атау беру тәжірибесін, жарнаманы және жеке сату әдістерін кеңінен пайдаланады. Бәсекелестердің көп болуына байланысты олардың маркетингтік стратегиясы әр фирмаға тигізетін ықпалы олигополистикалық нарық жағдайынан төмен болады.

3. Олигополистикалық нарық баға белгілеу саясатына және бір-бірінің маркетингтік стратегиясына өте сезімтал біршама сатушылардан құралады.

Тауарлар бір-біріне ұқсас та (болат, алюминий), ұқсас емес те болуы мүмкін (автомобильдер, компьютерлер).

Жаңа талапкерлердің нарыққа енуі өте қиын болғандықтан сатушылардың саны көп болмайтын. Әр сатушы бәсекелестің стратегиясына және қимылына дереу қарсы әрекет көрсетеді. Егер қайсы бір болат қорыту компаниясы өз бағасын 10 % төмендетсе, сатып алушылар дереу осы компанияға ауыса бастайды. Басқа болат өндірушілер бұл жағдайды ескеріп не бағаны төмендетуі, не атқаратын қызмет санын, не көлемін өсіруге тиіс. Олигополистер бағаны төмендету арқылы ұзақ уақытқа созылатын нәтижеге жететініне ылғи сенімде бола алмайды. Екінші жағынан олигополист бағаны жоғарылатса, оның бәсекелестері оған ермеуі мүмкін. Мұндай жағдайда ол бағаны не бұрынғы қалпына келтіруі керек, не өз клиенттерінің бәсекелестер жағына ауысуына дайын болуы керек.

4. Таза монополия жағдайында нарықта тек қана бір сатушы болады. Әр ерекше жағдайда баға белгілеу әр түрлі болып құралады. Мемлекеттік монополия баға саясаты көмегімен әр түрлі мақсатты көздеуі мүмкін. Ол тауар сатып алушылар үшін өте маңызды болып, бірақ олар оны толық бағасына сатып ала алмайтын жағдайда, оның бағасын өзіндік құнынан төмен белгілеуі мүмкін. Баға тек шығындарды қайтару, не жақсы табыс табуды көздеуі мүмкін. Тұтынысты жалпы қысқарту мақсатында өте жоғары баға белгіленуі де мүмкін.

Тауардың бәсеке қабілеттілігі түсінігі – барынша ауқымды және сан қырлы.

Бұл көрсеткіш кешенді сипатқа ие және элементтердің үш тобынан тұрады: техникалық, экономикалық және әлеуметтік – ұйымдастырушылық.

Тауарды маркетингтік тұрғыдан ұсыну келесі элементтерден құралады: жарнама немесе жарнамалық компания; өткізудің кейінге қалдырылуы; икемді баға саясаты; жұртшылықпен байланыс.

Техникалық параметрлер неғұрлым қатал. Оған техникалық параметрлердің өзгері шекараларын анықтайтын стандарттар, ережелер, заң актілері жатады. Экономикалық параметрлер – тауарды өндіруге кететін шығындар, баға тасымалдауға, орнатуға, жөндеуге, пайдалануға, техникалық қызмет көрсетуге, қызметкерлерді оқытуға кететін шығындар көрсеткіштерімен берілген. Бұл жерде мынаны есте ұстау қажет: барлық қызмет етуі кезіндегі сатып алушылар үшін, тұтыну бағасы ең төмен болатын тауарлар барынша бәсеке қабілетті болып саналады.

Тауар ассортименттерін маркетингтік зерттеулер фирманың нарықтағы стратегиясын жасаудағы негізгі бағыттарын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Баға қалыптастыру [Текст]: оқу құралы/З.К. Усувалиева, Ә.Е. Тайлақ. - Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2017. - 351 б. - ISBN 978-601-273-346-4

2. Ценообразование [Электронный ресурс] : состав цены / А. К. Мусанова. - Караганда : КУ Болашақ, 2010. - эл. опт. диск (CD-ROM).

Тургумбекова Ж.Ж. ВИДЫ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ НА РЫНКЕ И ЦЕНООБРАЗУЮЩАЯ ПОЛИТИКА В МАРКЕТИНГЕ

Аннотация. Данная статья посвящена изучению и анализу роли ценообразования на рынке. Выявлено, что цена на товар является одним из ключевых факторов, который способствует сбыту продукции на рынке. Ценовая стратегия фирмы является главным средством обеспечения рыночного успеха компании.

Зейнадин А.Ә.
«Bolashaq» академиясының студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі э.ғ.м., аға оқытушы Усувалиева З.К.

ҚАРЖЫЛЫҚ АЛАЯҚТЫҚ: ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ БЕЛГІЛЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қаржылық алаяқтық, оның түрлері мен белгілері жайлы жазылған. Сонымен қоса қаржылық алаяқтықтан сақтану жолдары ұсынылған.

Қаржылық алаяқтық мәселесі заманауи жағдайларда да өзінің өткірлігін жоғалтпайды. Алаяқтардың қармағына түсіп, жинағымен бөліскендердің көптеген әңгімелеріне қарамастан, жаңа жағдайлардың саны азаймайды.

Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 190-шы бабына сәйкес алаяқтық - бөтеннің мүлкін жымқыру немесе алдау немесе сенімді теріс пайдалану жолымен бөтен мүлікке құқықты иемдену деп қарастырылады.

Осы бапқа жататын барлық әрекеттер қаржылық сипатқа ие емес. Тәжірибелде тек екі белгісі бар әрекеттер қаржылық алаяқтыққа жатады:

- қылмыс қаржы саласында оның ресурстары мен тетіктерін пайдалана отырып жасалады, адал банктердің, сақтандыру компанияларының, инвестициялық қорлардың тәжірибесін қолдануға негізделген;

- қылмыс жаппай сипатта болады, ол көптеген адамдардан қаражат ұрлау мақсатында жасалады, тек бір ғана адамға бағытталмайды, жеке сипаты жоқ, оны әзірлеуге және іске асыруға бірнеше адамдар тобы, кейде халықаралық сипаттағы адамдар тобы да қатысады.

Қаржылық алаяқтық – заңсыз байыту мақсатында ақша айналымы саласында алдау, сенімге қиянат жасау және басқа манипуляциялар арқылы заңсыз әрекеттер жасау.

Қаржылық алаяқтық мүлікке және азаматтардың немесе ұйымдардың ақшалай қаражаттарына байланысты қарастырылады. Маңызды сәт алдау схемаларының қайсысын қолданатындығына қарамастан шабуылдаушының өзімшіл мотиві. Кәдімгі ұрлықтан айырмашылығы қаржылық алаяқтық басқалардың ақшасын "күпия" тәсілдермен қасақана иемденумен сипатталады.

Қаржы саласындағы барлық алаяқтық түрлерін бір нәрсе біріктіреді: қылмыскерлер мәжбүрлеусіз, адамдардың келісімімен олардың ақшалай қаражатын алады. Бұл ретте жәбірленушілер бұл ақшаны қандай да бір заңды игіліктерге — жылжымайтын мүлікке, интернет-дүкендердегі тауарларға, мұраға және т. б. айырбастауға бердік деп ойлайды. Шын мәнінде ешқандай «заңды игіліктер» жоқ, адамдар өз ақшаларын орнына ештеңе де алмастан жоғалтады. Зиянкестер жәбірленушілерден ақша және басқа мүлік алу үшін ешқандай заңды негіздер жоқ екенін бастапқыда-ақ біледі. Алаяқтық құрбандары көбінесе қаскүнемге ақша және басқа мүліктерін кімге және не үшін беріп

жатқандарынан шын мәнінде адасып, өз еркімен береді.

«Алаяқтық» анықтамасына әртүрлі салалардағы, соның ішінде банктік қызмет, ұялы байланыс және заманауи ақпараттық технологиялар салаларындағы көптеген заңсыз әрекеттер кіреді.

Технологияларындағы айырмашылықтарға қарамастан, бұл әрекеттердің барлығын бірқатар жалпы белгілері біріктіреді:

- Алдау әрекеттері;
- Сенімді теріс пайдалану;
- Фактілерді қасақана бұрмалау немесе айтпай қалу;
- Басқа біреудің мүлкін ұрлау;
- Басқа біреудің меншігіне құқықтарды заңсыз алу;
- Көп жағдайда алаяқтықтың құрбаны өз мүлкін немесе оған құқықтарын қылмыскерлерге өз бетінше және өз еркімен береді.

Банктердегі алаяқтық әрекеттерді қарастырайық. Оларды шартты түрде бірнеше топқа бөлуге болады:

- Несиелеу кезіндегі алаяқтық – қарызды өтеуге арналған сомаларды басқа шоттарға есепке алу, жоқ қарыз алушыларға кредиттерді рәсімдеу, клиенттер білмейін кредиттерді рәсімдеу;

- Есеп айырысу-кассалық алаяқтық – шоттан сомаларды рұқсатсыз есептен шығару, купюраларды жалған купюралармен ауыстыру, есептелген бумадан банкноттарды алу;

- Депозиттермен алаяқтық – салынған қаражатты алу, құжаттардағы сомаларды төмендету, клиенттің хабарынсыз қаражатты есептен шығару.

Банктік алаяқтықтардың көпшілігі ірі бас кеңселерде емес, филиалдарда және бақылау аз болатын банк бөлімшелерінде жүзеге асырылады. Мұндай жағдайларда қызметкерлер аз болады, бірақ олар заңсыз қызмет үшін кең мүмкіндіктер ашатын бизнес-процестердің көп санына қатысады.

Скимминг сияқты қаржылық алаяқтықтың түрін қарастырайық, бұл да банктік қызметтермен байланысты. Банкоматқа карталардың магниттік жолақтарынан деректерді көшіруге мүмкіндік беретін арнайы құрылғы

орнатылады. Картадан скиммингепин- кодты алаяқтар әдетте арнайы орнатылған камераның көмегімен немесе пернетақта көмегімен алады. Бұдан әрі алынған мәліметтер негізінде жалған карта жасап қолма-қол ақшаны есептен шығарады.

Электрондық төлемдер мен онлайн шопинг нарығының белсенді өсуіне байланысты алаяқтықтың ақпараттық технологияларды қолданатын жаңа заманауи түрлері де дамуда. Ең көп таралған интернеттегі алаяқтықтың түрлері келесі алаяқтық болып табылады.

Фишинг (ағылш. балық аулау) - өте кең таралған, пластикалық картада қамтылған деректерді алуға бағытталған алаяқтық түрі. Пайдаланушыларға төлем жүйелері немесе банктер атынан электрондық пошта арқылы қауіпсіздік жүйелері өзгерту туралы немесе басқа да себептермен хаттар жіберіледі. Алаяқтар түпнұсқаны дәл көшіретін сайттарды жасайды, пайдаланушылар ешнәрседен күдіктенбестен сол жалған сайттарға кіреді.

Фарминг – алаяқтық сайттарға қайта бағыттау арқылы карта деректерін иемдену.

Электрондық пошта арқылы алаяқтық – «Нигерия хаттары» деп аталады. Интернеттегі алаяқтықтың бұл түрі электрондық поштаны жаппай спамдау болып табылады. Болжам бойынша, «заңгер» сізге алыстағы туысыңыз болғанын және бұл туысыңыз сізге үлкен мұра қалдырғанын айтады. «Заңгер» сізге белгілі бір сыйақы үшін барлық құжаттарды рәсімдеуге көмектесуге дайын. Нәтижесінде, егер сіз ақша аударсаңыз, оны мәңгілікке жоғалттыңыз деп есептеңіз.

Телефондық алаяқтық. Ықтимал жәбірленушінің ұялы нөміріне банктің, Қазақстан Ұлттық Банкінің, полицияның немесе прокуратураның қызметкерінен қоңырау түседі. Қоңырау шалушы несие алуға үлгерген алаяқтардың әрекеттері туралы хабарлайды. Оның күшін жою үшін сіз «айна» несие рәсімдеуіңіз керек. Ол үшін банк бөлімшесіне бару немесе банктік мобильді қосымшаға кіру, жаңа кредит рәсімдеу және барлық ақшаны (кредиттік және меншікті қаражатты) өз шоттарынан, оның ішінде депозитте сақталатын ақшаны «қауіпсіз» шотқа немесе «сақтандыру тор көзіне» аудару қажет. Мұндай терминдерді тек алаяқтар қолданады!

«Сіз сыйлық ұттыңыз»

«Мама, мен жол апатына түстім»

«Сіздің банк картаңыз бұғатталды»

Вирус

Қаржылық алаяқтықтың тағы бір түрі – қаржы пирамидалары. Қаржы пирамидалары өз клиенттеріне инвестициялардан, қор нарығынан ақша табуды ұсынады. Олар үлкен көлемде пайда табуға уәде береді. Шын мәнінде, бұл

ұйымдардың мақсаты — клиенттерден барынша қаражат жинау.

Сөз соңында алаяқтардан сақтанып, ақшаңызды үнемдеуге көмектесетін бірнеше қарапайым әрекеттерді орындауды ұсынамыз:

- тек сенімді компаниялардың ресми инвестициялық қосымшаларын пайдаланыңыз;

- компанияның Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің (АРРФР) сайтында жарияланған күмәнді ұйымдардың тізімінде жоқ екеніне көз жеткізіңіз. Бұл тізімде азаматтардың шағымдары келіп түскен қаржы пирамидаларының белгілері бар компаниялардың атаулары бар;

- интернеттегі күмәнді сілтемелерге өтпеңіз және жеке деректеріңізді белгісіз сайттарда қалдырмаңыз;

- интернеттегі тәуелсіз ресурстардағы компания қызметі туралы пікірлерді оқыңыз;

- компанияның құжаттарын, деректемелерін, қатысу шартын мұқият оқып шығыңыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ Қылмыстық кодексі. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>

2. Финансовое мошенничество. <https://www.spokatt.kalach.obr55.ru/ctuden>

3. Что нужно знать о финансовом мошенничестве. <https://www.zakon.kz/sovety/6024556-chto-nuzhno-znat-o-finansovom-moshennichestve.html>

4. Финансовое мошенничество [/https://searchinform.ru/resheniya/biznes-](https://searchinform.ru/resheniya/biznes-)

Зейнадин А.Ә.

ФИНАНСОВОЕ МОШЕННИЧЕСТВО: ВИДЫ И ПРИЗНАКИ

Аннотация. В статье рассказывается о финансовом мошенничестве, его видах и признаках. Также представлены способы предотвращения финансового мошенничества.

**ТІЛДЕР - МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС НЕГІЗІ**

**ЗНАНИЕ ЯЗЫКОВ - ОСНОВА
МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ**

Abeldinova A.T.
Master's student, Bolashaq Academy
Karaganda city, Republic of Kazakhstan
Scientific supervisor Doctor of Philosophy (PhD), Gazikhanova Zh.G.

SOME TECHNIQUES OF DEVELOPING FOREIGN LANGUAGE DIALOGIC SPEECH

Annotation. *In the modern educational process, the emphasis shifts from passive mastering of grammar and vocabulary to active participation in communication. The article suggests some techniques to help students to develop foreign language dialogic speech. The authors of the article pay attention to the use of role-playing games and simulations that allow students to get into certain situations and interact in a foreign language and, thus, help to improve speaking, comprehension and response skills in real communicative situations.*

Dialogic speech is a part of the language system and a subject to its general laws, including the laws of sentence construction. Nevertheless, the sentences of dialogic speech are characterized by significant structural originality. Dialogues can represent a change of replicas-monologues, questions and answers.

In teaching dialogic speech, group dialogue is of great importance. In a classroom where there is always a group of students, group conversations can be very natural. In a natural group dialogue, the teacher and a certain number of students (3-4 or more) participate on an equal footing; each speaker speaks several times, students address each other and the teacher casually, without prior regulation, depending on the content of the conversation [1].

Some of the basic prerequisites for students' participation in a group conversation are: the ability to ask questions, the ability to give detailed answers, and the ability to speak without prompting the interlocutor. These skills constitute the content of initiative in a dialogue. They are taught on a communicative basis. What does this training consist of?

First of all, it is training in real-communicative questioning. The following exercises serve this purpose:

1. Thematic questioning. The teacher or one of the students makes an initial presentation on a particular topic. The other students ask a series of questions to this initial presentation, which meet a number of requirements: the questions must be asked in a logical sequence; they must be formulated in such a way that the answer does not exhaust the whole topic of the questioning.

2. Counter-questioning. In this exercise, the teacher usually asks the primary question. The students answer it and then ask a counter-question. Having answered the question, the teacher addresses the students with the next question. The main prerequisite for success in this exercise is that the teacher's initial question should be

asked on a topic on which the students would really like to receive counter-questions [2].

Having performed a large number of exercises on thematic questioning and counter-questioning, students gradually learn to modify the text of the exercises in accordance with the following guidelines:

- a) not to miss any opportunity to express their point of view on the issue raised in connection with the questions posed to the facilitator;
- b) to include in their lines as many examples from personal experience as possible;
- c) for the facilitator not to limit himself to answers, but to express his point of view on the questions and other lines of the interlocutors [3].

There are four phases in preparing for a group dialogue. The first phase is an extremely brief, frontal conversation between the teacher and the class. The predominant pattern is: teacher's question - student's answer; teaching counter-question and counter-rejoinder; teacher's question - student's answer and counter-question; teacher's rejoinder - student's counter-rejoinder. The second phase - paired dialogs between pupils, conducted according to the scheme: question - answer + counter-question. The third phase - complication of paired dialogs by including third and fourth persons in them; connection of two paired dialogs with each other, intervention of other persons asking clarifying questions. The fourth phase is a group dialogue in which a large group of students participates.

Another way to improve the quality and effectiveness of teaching dialogic speech can be considered a role-playing game. It allows to take into account the age characteristics of students, their interests, expands the context of activity, acts as an effective means of creating a motive for foreign language dialogic communication, contributes to the implementation of the activity approach in teaching a foreign language, when the focus of attention is on the student with his interests and needs. Situations of communication, modeled in a role-playing game, allow to bring the speech activity at the lesson closer to real communication, give the opportunity to use the language as a means of communication. Role play contributes to the realization of the general methodological principle of communicative orientation of foreign language teaching [4].

Role-playing game is of special importance in teaching foreign-language dialogic speech at the middle stage of learning, that is, in schoolchildren of adolescence. It is known that students of the transition age is characterized by a "sense of adulthood": adolescents seek to be like adults, to represent themselves as adults and perform appropriate speech acts. Role-playing game just provides communication at an adult level, allows children to show initiative and independence, realizes their desire for self-affirmation. Its application at this stage contributes to the strengthening of motivation to learn a foreign language and thus to maintaining it at the senior level of education. We distinguish such components in the structure of role-playing game roles, initial situation, role actions [5].

The first component is roles. Roles, which are performed by students at the lesson, can be social and interpersonal. The first ones are determined by the place of an individual in the system of objective social relations, the second ones are determined

by the place of an individual in the system of interpersonal relations (leader, friend, rival). The selection of roles for teaching dialogic speech should be carried out in such a way as to form in students an active life position, the best human qualities of personality: a sense of collectivism, mutual aid and mutual assistance.

The second component of the role-playing game - the initial situation - acts as a way of its organization. The following components of the situation are singled out: 1) subject, 2) object (subject of conversation), 3) attitude of the subject to the subject of conversation, 4) conditions of the speech act.

With the development of students' dialogical skills, the degree of deployment of each of the components of the teaching-speech situation can decrease. There are three levels of elaboration of the teaching-speech situation: the first - the most complete, when the teacher describes in detail all the components of the teaching-speech situation; the second - intermediate, when the conditions of the speech act are guessed by the students themselves; the third - minimal, where only the attitude of the subject to the subject of conversation is indicated. According to the levels of educational and speech situation the degree of independence of students in the role-playing game changes [6].

The third component of the role-playing game is role-playing actions, which are performed by pupils playing a certain role.

Of course, at the secondary level of education, it is impossible to teach students all the features of dialogic speech. However, the conversation of students, if possible, should be more vital and retain the basic inherent qualities. Thus, students should be able to start a conversation correctly, using one of the most common greetings. They should be able to ask a question and answer it both briefly and in the form of a short monologue. Students at this stage should be able to support a conversation, develop the interlocutor's thought and bring the dialog to its logical conclusion [7].

Various techniques of dialogic speech formation have a positive value in terms of preparing students to be able to conduct a free conversation on the studied topic within the limits of the program material. As a result, the effectiveness of the English lesson is significantly increased, where more and more students are involved in active speech activity in and out of class, contributes to the development of initiative of students, as well as the development and improvement of their skills. As practice shows, these methods contribute to positive changes in the speech of students both qualitatively (variety of dialogic units, initiative of speech partners, emotionality of the statement) and quantitatively (correctness of speech, volume of the statement, pace of speech), which indicates the effectiveness of the proposed methodology. But the most important thing to take into account when organizing dialogical communication is the creation of a positive emotional mood to the activity performed by students.

List of used literature

1. Bim I.L. Some problems of teaching dialogic speech // 1975. - №5.
2. Volodin N.V. Afferent educational dialog // 1971. - №4.
3. Skalkin V.L. Communicative exercises in English. // M.: Prosveshchenie, 1983.
4. Vereshchagina V.A. Organization of work on English dialogue at school. // 1969 - NO.1.
5. Bogatikova L.I. On the management of dialogical communication. // 1988. - №6.

6.Bragina L.F. About the system of exercises in the process of teaching dialogic speech at the secondary level of education. // 1989. - №5

7.Oleinik T.A. Role play in teaching dialogical speech to pupils. // 1989. - №1

Абельдинова А.Т.

НЕКОТОРЫЕ ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ ИНОСТРАННОЯЗЫЧНОЙ ДИАЛОГИЧНОЙ РЕЧИ

Аннотация. В современном образовательном процессе акцент смещается с пассивного освоения грамматики и лексики на активное участие в общении. В статье предложены некоторые приемы, помогающие учащимся развивать иноязычную диалогическую речь. Авторы статьи обращают внимание на использование ролевых игр и симуляций, которые позволяют учащимся попасть в определенные ситуации и взаимодействовать на иностранном языке и, таким образом, способствуют совершенствованию навыков говорения, понимания и реагирования в реальных коммуникативных ситуациях.

UDC 81

Baistanova A.K.

Academy "Bolashaq", the 2nd year student,
Karaganda, Republic of Kazakhstan
mada_15@mail.ru

Scientific supervisor m.p.s., Abdresheva M.K.

HOW CORRECTLY USE POPULAR CULTURE IN LEARNING LANGUAGE

Annotation. Popular culture provides an environment that resembled the actual English-speaking world to be exciting and practical. The more students are exposed to authentic language usage, the better their ability to cope with English in real life.

Today social media plays big role in our life. As anything that gets popular draws attention of curious young minds social media has become a big part of young people's life.

There are many sources of popular culture. As mentioned above, the primary sources are mass media, especially movies, pop music, television, video games, radio, books, and the Internet. Many TV shows, like American Idol and The Last Comic Station, give viewers opportunity to be a judge and vote for the contestants. This combination of pop culture sources raises public interest and furthers the mass production of goods.

Popular culture is also influenced by sources like news media, scientific or scholarly publications, and "expert" opinions. For example, a news station covering a specific topic, such as the effects of playing violent video games is a way to influence

the public, and potentially their collective opinion on a particular topic. And in contradiction to this popular culture is based on individualism.

The internet allows people with similar interests discuss and praise their favorite things—whether on public platforms like Twitter or more local places like subreddit.

That's how fast information gets uploaded to the internet, and things can change very quickly. What could be a much-loved piece of pop culture could be considered old news in just a few days. One of the easiest places to see this is in the meme format. Internet memes have been around for years, but the format of "original" memes is nothing like what we see now.

The introduction of video platforms like Vine and now TikTok has also added new formats and styles to pop culture.

First started off as just a tool to collect and share information social media fast became a place where one can talk about their interests and hobbies. The pop culture phenomenon was getting especially popular in the beginning of 2000s when more people gain access to the internet and saw celebrities not only on TV or magazines' covers but also on every social platform [1].

There are many ways to implement pieces of popular culture in lesson. Specifically, (pop) songs proved to be the pop culture genre that guaranteed most pedagogical potentials. Jack Richards argued that songs could help to teach children new sounds, rhythm and stress, polite forms, and vocabulary due to its pleasurable nature [2].

However, grammatically inaccurate structures in songs were thought to hinder language learning, so teachers were required to make adjustments to present them in classroom. And because popular songs were seen as "emotional, simple and repetitive," teachers were asked to design a variety of song-based activities for classroom use to suit learners' preferences.

For some researchers pop songs were considered to have the “song-stuck-in-my head” (SSIMH) effect and so they were considered to be helpful in instilling information into learners' minds [3].

TV dramas are probably the most popular and proven to be useful aids in teaching English, specifically in developing listening skill, pronunciation, and enriching vocabulary. Handscombe, for example, did research on how to appropriate the TV series *The Sunrunners* in the Grade 3 ESL classroom in Ontario, Canada. He noted that the exposure of children to multiple dialects of English helps to work on their grammatical knowledge and vocabulary.

Videotaped news broadcasts were also found to be useful. Brinton and Gaskill stated that compared with artificial language examples, news broadcasts in comparison with artificial language examples could bring real language materials to classrooms and enhance all four of students' English skill [4].

Consuming video type of media young people observe intelligible, comprehensible, and meaningful English speech samples for teaching pronunciation from native and nonnative speakers. Learners are required to engage in detailed analysis and imitation of the speech samples so that they can appreciate the linguistic, paralinguistic, and rhetorical strengths of nonnative English speeches. The area of

computer-assisted language learning (CALL) has made significant contributions to emerging technology-mediated popular culture.

Recent research has also examined how learners position themselves in a second language as they consume and produce pop culture texts. Due to the diversity of students, a greater focus on the selection of pop culture material is advocated to avoid the marginalization of learners. In fact, as pointed out in Duff's research on popular culture and ESL students, teachers should understand the relevance of popular culture resources in students' daily lives, especially when they come from different sociocultural and linguistic backgrounds [4].

In 2016 group of researchers conducted a study to compare behavior Spanish speakers browsing in Spanish (L1) versus in English (L2) and British speakers browsing in English (L1) versus in Spanish (L2).

Main goal was to test the theory that individuals change their semantic structure when they change the language used to process the information. This occurs because individuals that are fluent in two languages (native and second language) develop two different conceptual structures that correspond to different cultural identities associated with each language. [5]

They concluded that subjects with an intermediate-to-high level of competence and fluency in L2 automatically and unconsciously adapt to the cultural values of that language when processing information, and therefore, that language acts as a vehicle for cultural values.

List of literature:

1. Alcántara-Pilar, J.M., Del Barrio-García, S., Porcu, L. and Crespo-Almendros, E. *Language as a cultural vessel in online servicescapes: Its impact on consumers' perceived risk, attitudes, and behavioural intentions // Journal of Consumer Behaviour.* – 2017. – Vol. 16, №6, – P. 61-75.
2. Brinton, D., Gaskill, W. *Using news broadcasts in the ESL/EFL classroom // Tesol Quarterly.* – 1978. – Vol. 12, № 4 – P. 403-413.
3. Chowdhury, P. *Use of Popular Culture in Enhancing English Language Teaching // International Journal of Advanced Research.* – 2014. – Vol. 2, № 9, P. 805-815.
4. Hedge, T. *Resource Books for Teachers: Writing / Oxford University Press, 2005. – 154 p.*
5. Liu, Y., *Lin Popular Culture and Teaching English to Speakers of Other Language (TESOL) / Springer International Publishing AG, 2017 – 15 p.*

Байстановна А.К.

КАК ПРАВИЛЬНО ИСПОЛЬЗОВАТЬ ПОПУЛЯРНУЮ КУЛЬТУРУ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА

Аннотация. Популярная культура создает увлекательную и практичную среду, напоминающую реальный англоязычный мир. Чем больше учащиеся знакомятся с аутентичным использованием языка, тем лучше их способность справляться с английским в реальной жизни.

Davletova A.

Karaganda University named after academician E.A.Buketov

Faculty of Foreign Languages

Master's Degree 1 course

Specialty: "Foreign languages: two foreign languages"

Karaganda city, Kazakhstan

Supervisor Candidate of Pedagogical Sciences Candidate Turkenova S.S

SPECIFICITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE ORAL SPEECH DEVELOPMENT

Annotation. The article reveals the importance of obtaining and consequently developing the oral speech skills of young learners at the junior level of education in foreign language classes. The work will uncover broader discussions and insights regarding oral speech development for primary school students, applicable both in international contexts and with a specific focus on the primary education system in Kazakhstan. The purpose of this study is to demonstrate key contributions including such as, including emphasizing on global importance of effective oral speech communication skills development for primary school-age students; and the provision of valuable educational insights that can benefit educators and students globally. It will open a window into the strategies and methodologies used to enhance oral speech development; and cross-cultural relevance, where the content of this article will be suitable, not only in Kazakhstan but to any nation seeking to improve oral speech development in primary education and last one, theoretical and practical part, which will take us deep into an exploration of existing educational theories and models related to the topic, providing a foundation for understanding of the subject. Whereas, the practical part will make a bridge between theoretical foundations and practical application, introducing us to a balanced approach that is useful in various educational systems.

“One language sets you in a corridor for life. Two languages open every door along the way.” - Frank Smith

In recent decades, mastering foreign languages became an essential element of the modern education system in Kazakhstan, which is not just a valuable skill; it is a window to a world of diverse cultures, global opportunities and engagement, a bridge to mutual understanding and a tool for navigating throughout our interconnected planet. Various innovative programs and concepts have been introduced with the aim of enhancing and refining the teaching of foreign languages at schools. As a result, there has been an enhancement in the quality of foreign language education. It has been underscored in the Concept of Language Policy Development in the Republic of Kazakhstan that for the purpose of attaining professional-level efficiency in a foreign language, it is important to study it at an early age [1]. The ability to communicate in a foreign language offers profound insights into different aspects of our lives, traditions and worldviews. Beyond the interpersonal benefits, learning foreign languages equips students with cognitive advantages, enabling them to become more adaptable problem solvers and critical thinkers to the modern realities of our time and generation. In other

words, proficiency in foreign languages is a passport to the international stage, opening doors to varied career possibilities and raising a sense of global citizenship. Early foreign language education, in particular, grants an advantage that can shape the direction of a young learner's life, offering the capability to speak, connect and think like a native speaker.

Based on the above relevance on teaching foreign languages, we can add that there is a constant worldwide ongoing process of searching and self-improvement of the most popular and effective methodological techniques and various approaches in achieving the goal of competence in learning foreign languages. One of these approaches is emphasizing oral speech communication development in foreign language classes for primary school students [2].

The significance of this approach is conditioned by the goals of a modern school, especially the formation of a multicultural personality of students who have a system of foreign language knowledge not only at the level of understanding but also at a level of free communication. Therefore one of the most effective methodological techniques lies in the integration and development of oral language skills for primary school learners in foreign language classes.

Oral speech development in the context of foreign language education is a vast and multifaceted approach that centres on establishing the fundamental ability to communicate through spoken language in a language that differs from someone's native tongue. It includes the acquisition of pronunciation, fluency, vocabulary and the smooth application of linguistic skills for real-life communication. While encompassing speaking skills, it aims to equip young learners with the capacity to communicate effectively and express their thoughts, engage in meaningful dialogue and understand the world around them in the target language.

Many famous Russian and International educators in the field of oral speech development for young learners have brought priceless experience and knowledge to the critical aspect of early education for children. In the words of these influential educators, including Lev Tolstoy, K.D. Ushinskiy, Anton Makarenko and Lev Vygotsky, the process of learning a foreign language should ideally begin with the spoken word, underlining the importance of social interaction in speech development. In the international arena, educators, such as: Maria Montessori, Lea Pulkkinen, Howard Gardner, Maximilian D. Berlitz, Otto Jespersen, George Palmer, Mertin West, Charles Carpenter Fries, Robert Lado and Ellen Galinsky have adopted a range of methods, such as the innovative teaching methods of the Montessori approach, which encourages self-directed learning to acquire language skills; Jean Piaget, who explored cognitive development and its connection to language acquisition for young learners; Jerome Bruner, whose theories on language development influenced education practices globally. The works of Lev Semenovich Vygotsky have been highly recognized internationally, especially his sociocultural theory, which stresses the social context of language acquisition. All these educators' theories and approaches have been a turning moment in shaping modern strategies for mastering oral speech development in young learners [3].

Primary school students display unique features when it comes to learning a foreign language through the means of oral speech development. At this stage of their growth, their brain is highly adaptable, making the process of learning new vocabulary and sounds easy. Young learners have a natural ability to imitate pronunciation and intonation. This characteristic offers an excellent chance for installing proper accents and clear speech patterns. Additionally, young students are generally more responsive to absorbing learning experiences, which makes integrating oral speech into foreign language education an effective and engaging approach. [4]. The learning process of oral speech development at primary school may be distinguished by some of the psychological and physiological features at this age:

Psychological features:

1. Primary school students are at a stage where they have high levels of neuroplasticity, making it easier for them to absorb new linguistic information.
2. The students at this age are developing phonological awareness and becoming more sensitive to the sounds of a new language.
3. Primary students are generally sociable and enjoy interacting with peers. This can be tracked by organizing group activities and encouraging oral communication.

Physiological features:

1. Fine motor skills are still in the process of expansion, which can affect articulation. Their ability to control tongue, lips and vocal cords is still evolving.
2. Primary students generally require regular physical activity. Long speaking exercises might fatigue them, so lessons should be designed to accommodate their needs. It is advisable for teachers to incorporate engaging activities into their lessons to prevent restlessness and inattention during language learning activities and continue to sustain their focus.
3. Their vocal apparatus is still developing, which can lead to variations in pitch, tone and vocal range. Teachers should be aware of these changes in voice as they can impact pronunciation.

Understanding these features is essential for teachers and educators to create a supportive and developmentally appropriate learning environment for students, especially when teaching them oral speech in English lessons.

Developing oral speech skills for primary school students is a crucial brick for building a strong foundation in language acquisition [5]. Here are some practical teaching strategies specifically tailored for this context:

1. Storytelling. Share age-appropriate stories in the target language. Encourage students to retell the story, enhancing their speaking and listening skills.
2. Role-playing and dialogues. Organize role-playing activities and dialogues that relate to real-life situations, allowing students to practice conversational skills.
3. Language Buddies. Pair students to be language buddies. They can practice speaking to each other, helping to learn new words and build peer interaction.
4. Oral exams and presentations. Conduct simple oral exams or presentations where students talk about a given topic. This promotes speaking skills and assesses their language proficiency.

5. Language clubs. Establish language clubs or conversation circles where students can meet regularly and practice speaking the language in a relaxed, non-formal environment

6. Public Speaking Practice. Organize opportunities for students to speak in front of the class.

7. Vocabulary games. Play word games and involve speaking, like word association, charades or vocabulary quizzes.

8. Telephone game. Play the “telephone” game, where students pass on whispered messages in a circle to improve listening and speaking skills.

9. Guest Speakers. Invite native speakers or language experts to engage with students, providing authentic language exposure to real-world conversations in the target language.

These exercises focus on different aspects of oral speech development and can be adapted to suit the specific needs and proficiency levels of primary school students. Consistent practice of these activities can significantly boost their oral communication skills [6].

After this comprehensive exploration of the significance of oral speech development in primary school foreign language education, it is clear that fostering these essential skills not only enriches the educational journey of young learners but also holds the promise of a brighter and more interconnected future. The key aspect of this work is that emphasizing oral speech development is essential for building effective communication skills, boosting academic achievement, and, perhaps most significantly, cultivating a lifelong passion for languages and the rich window shade of global cultures. It equips young learners with a universal skill set and a profound understanding of the world’s diversity, empowering them to navigate the complexities of our interconnected world with confidence and empathy [7].

Primary school education plays a vital role in shaping the oral speech skills of young learners. It is during these early years that children are introduced to the fundamentals of effective verbal communication. Primary schools provide an environment where students can develop their language skills, expand their vocabulary, build confidence in speaking, and lay the foundation for lifelong communication abilities [8]. These formative years are instrumental in preparing students for future academic and personal success, making the cultivation of oral speech skills a fundamental of primary education.

In conclusion, we conclude that the significance of teaching oral speech development in primary schools cannot be underestimated. The foundation established during these crucial years not only equips students with essential communication tools but also empowers them to express their thoughts, connect with others, and succeed in their academic journey.

As we acknowledge the crucial role of primary education in shaping the future, it becomes essential to create a supportive and nurturing environment where students can continually enhance their oral speech skills, ensuring a brighter future for the young communicators of tomorrow.

List of used literature

- 1 Concept of Language Policy Development in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029,[ER].Access mode: <https://www.gov.kz/memleket/entities/sko-sayasat/>
- 2 MODERN TEACHING METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES, [ER]. Access mode: <https://infourok.ru/statya-modern-teacing-metods-of-teacing-foreign-languages-2761021>
- 3 MONTESSORI APPROACH AND GARDNER'S THEORY OF MULTIPLE INTELLIGENCES,[ER].Access mode: <https://www.researchgate.net/publication/328018591>
- 4 Karpova, S.N., Trouve E.I. Psychology of the child's speech development. / S.N. Karpova, E.I. Trouve. - Rostov - na-Donu, 2011, p.94
- 5 Effective methods of teaching speaking in primary schools, [ER]. Access mode: <https://infourok.ru/effective-metods-of-teacing-speaking-in-primary-scools-klass-3971992.html>
- 6 Skalkin V.L. Communicative exercises in English, the education publishing house,1983,128 p.
- 7 Amonashvily Sh.A. Foreign languages at school,1986, p.52
- 8 Specificity of a foreign language and psychological bases of teaching a foreign language at younger school ages, [ER]. Access mode: <https://moluch.ru/archive/150/42484/>

Давлетова А.Д.

СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В статье раскрывается важность получения и последующего развития навыков устной речи учащихся младшей ступени обучения на уроках иностранного языка. Работа раскрывает более широкие дискуссии и представления о развитии устной речи учащихся начальной школы, применимые как в международном контексте, так и с учетом особенностей системы начального образования в Казахстане. Цель данного исследования - продемонстрировать ключевой вклад, в том числе подчеркнуть глобальное значение эффективного развития навыков устной речи у учащихся младшего школьного возраста, а также предоставить ценные образовательные идеи, которые могут быть полезны педагогам и учащимся во всем мире. Она открывает окно в стратегии и методики, используемые для развития устной речи; кросс-культурная значимость, когда содержание статьи будет уместно не только в Казахстане, но и в любой стране, стремящейся улучшить развитие устной речи в начальной школе; и, наконец, теоретическая и практическая части, которые углубят нас в исследование существующих образовательных теорий и моделей, связанных с данной темой, обеспечивая основу для понимания предмета. Практическая же часть перекинет мостик между теоретическими основами и практическим применением, познакомив нас со сбалансированным подходом, который может быть использован в различных образовательных системах.

Yermek T.A., Arapbaev D.E.
Master of Pedagogical Sciences, senior teacher
«Bolashaq» Academy
Karaganda, Kazakhstan
tolganay.ermekova@yandex.ru

TECHNIQUES FOR EDITING AND CORRECTING WRITTEN WORKS IN ENGLISH: BASIC RULES AND METHODS FOR IMPROVING THE TEXT

Annotation. This article is a comprehensive overview of the basic techniques for editing and correcting written work in English. The article covers the key rules and techniques needed to improve the quality of the text, including checking grammar, punctuation, style and linguistic accuracy. The authors offer practical tips for identifying and correcting common errors, as well as approaches to improve clarity, clarity, and efficiency in expressing ideas in English. This article is a useful resource for students, teachers, and anyone seeking to improve their written English skills.

Goal: Learn various techniques for editing and correcting written work in English.

Research methods. Articles, monographs, dissertations and other scientific publications of recent years were analyzed. Literature was sourced from sites such as Scopus, Google Scholar and eLibrary. Literature from recent years was used.

Introduction. Editing and revising written work in English is an essential skill for clear, coherent and effective communication. Whether you're writing an academic essay, a professional report, or even a personal email, the ability to refine and improve your writing is essential. Research on this topic examines the fundamental principles and techniques of editing and revising English texts with the goal of providing writers with the necessary tools to improve their writing [1;46].

Of particular concern are the basic rules governing grammar, punctuation, style, and accuracy of language. Beyond simply correcting errors, there is a great need to explore a variety of strategies and techniques to improve the clarity, coherence, and overall impact of written expression.

The relevance of mastering techniques for editing and correcting written works in English is paramount in today's digital age for several reasons. Firstly, English has emerged as the lingua franca of international communication, making proficiency in written English crucial for effective global interaction. Inaccuracies in written communication can impede understanding and hinder collaboration across borders [2;321].

Moreover, in professional settings, well-edited written materials enhance credibility and professionalism. Whether it's crafting reports, emails, or presentations, polished writing reflects positively on individuals and organizations, fostering trust and respect among peers and stakeholders. With the surge in digital content creation for websites, blogs, and social media platforms, the demand for high-quality written material has never been higher [3;43]. Content creators must ensure their texts are

error-free and engaging to capture and retain audience attention in the competitive online landscape. In academia, the ability to produce well-edited written works is fundamental for academic success [4;20]. Whether it's writing research papers, dissertations, or essays, students must demonstrate proficiency in written communication to excel academically and advance their careers [5;184].

Furthermore, for businesses and organizations, the quality of written communication directly impacts brand reputation. Sloppy writing, typographical errors, and grammatical mistakes can undermine brand credibility and deter potential customers or clients. Additionally, the advent of self-publishing platforms has empowered aspiring authors to share their works with the world. However, to stand out in a crowded marketplace, self-published authors must ensure their texts are meticulously edited and error-free to attract readers and garner positive reviews [6;105].

Mastering techniques for editing and correcting written works in English is highly relevant in today's interconnected world, spanning professional, academic, and personal domains. Enhanced written communication skills not only facilitate effective interaction and collaboration but also contribute to personal and professional success [7;14].

Main part. Written communication in English is an important skill for many people who study, work or are simply interested in the language. However, writing in English is not as easy as it might seem. It is necessary not only to know grammar, spelling and punctuation, but also to be able to express your thoughts clearly, logically and convincingly. Editing and revision are the processes of reviewing and improving written text in terms of content, structure, language, and formatting. Editing and correction should not be confused with rewriting or translating text, which involve creating a new text based on an existing one. Editing and correction involve working with the same text, but with the goal of making it clearer, more accurate, more consistent, and more acceptable to the reader.

To assess literary editing skills, a method was developed that allows assessing the syntax, semantics and pragmatics of the text. This method involves dividing tasks into blocks, each of which is aimed at analyzing certain aspects of the text.

The first block of tasks is devoted to syntax analysis. At this stage, students evaluate the external structure of the text, various syntactic structures and their stylistic function. They identify features of the organization of the text and determine which elements require adjustment.

The second block of tasks is devoted to the analysis of semantics. Here students analyze the use of lexical means, metaphors, epithets and other stylistic devices. They identify synonymous expressions and evaluate their stylistic appropriateness in the context of the text.

Finally, the third block of tasks is related to the analysis of the pragmatics of the text. At this stage, students study the purpose and motivation of the text, its ability to influence the audience and motivate it to make certain decisions. This method of text analysis allows students to develop literary editing skills, providing a deeper and more comprehensive understanding of the structure, content and purposes of the text [8;12].

Annotated text editing is another method aimed at improving the text. During this method, students work with English texts containing grammatical errors related to the grammatical topics being studied. Under the guidance of the teacher, students develop the ability to detect errors in the text, identify them and connect them with the studied grammatical material, which contributes to the formation of classification skills. They also learn to apply the acquired knowledge and skills when correcting detected grammatical errors, thereby developing and consolidating their linguistic competence [9;13].

Today, there are rules for improving the text by editing it. The first rule is meaningful editing. It aims to examine and improve a text in terms of its overall organization, logic, argumentation, purpose and audience. At this stage, it is necessary to ensure that the text has a clear structure consisting of an introduction, body and conclusion, that the text corresponds to the topic and task, that the text is a single whole and not a set of separate fragments, that the text contains enough support for its statements in the form of facts, examples, quotes, etc., that the text takes into account the interests and needs of its audience, that the text has an appropriate tone and style. At this stage, you can also make significant changes to the text, such as rearranging, adding, deleting or reformulating paragraphs or sentences [10;19].

Next is linguistic editing. It aims to check and improve the text in terms of its language, that is, grammar, spelling, punctuation, vocabulary and syntax. At this stage, it is necessary to ensure that the text does not contain errors, typos, inconsistencies, ambiguities, repetitions, extra or missing words, that the text uses varied and accurate language appropriate to the topic, purpose and audience of the text, that the text avoids jargon, slang, clichés and other undesirable elements, that the text uses synonyms, antonyms, comparisons, metaphors and other tropes to give its text liveliness and expressiveness [11;3].

At this stage, you can also make minor changes to the text, such as replacing, adding, deleting or reformulating words or expressions. And the last thing is formal editing. This stage is aimed at checking and improving the text in terms of its formatting, that is, appearance and design. At this stage, you need to make sure that the text meets the specified requirements for font, size, spacing, margins, alignment, page numbering, headings, lists, tables, figures, etc., that the text has the correct format of citations, references, footnotes, bibliography etc., that the text does not contain unnecessary spaces, hyphens, page breaks, etc. At this stage, changes are usually not made to the content or language of the text, but only to its visual presentation [12;47].

During the analysis of the literature, we found that researcher Can conducted the most detailed analysis of errors in written speech. He used data from the Corpus and the loglikelihood method to identify the most common errors among CEFR English language learners at different levels. His research has shown that as language proficiency increases, the number of errors decreases, but some errors, such as incorrect use of verb forms and verb agreement, become more common among students at the B1-B2 level compared to those at the A1-A2 level. CEFR[13;34].

After studying the written language of advanced C1 and C2 students, Can found that they made more errors in all categories, especially in derivational forms of verbs.

This is due to an increase in the volume of verbs studied, but insufficient time to master them. Can concluded that the most common errors at all levels of language proficiency are incorrect choice of verb in context and verb errors. He explained this by the influence of the native language and the need to develop semantic and pragmatic competence in a foreign language.

The use of data from the Corpus in teaching suggests that for advanced users, lexical knowledge should be emphasized, with an emphasis on idiomatic expressions. Teachers who have such data can effectively teach writing using authentic material. This will help students distinguish and use structurally and semantically correct forms

There is a way to improve the text by correcting errors, which is carried out based on choice or agreement with students. For example, if students are studying a particular aspect of grammar (for example, the Present Perfect Tense form) or have an assignment on active vocabulary, only errors associated with these linguistic phenomena are corrected. At the request of the teacher, attention can also be drawn to other errors, but they are not highlighted in the margins and are not taken into account when assessing the work[14;125].

Another method is to identify all errors or errors of choice without directly correcting them, which in turn involves underlining, circling, or putting a check mark in the margin next to the appropriate line. This approach is recommended for students of continuing and advanced levels, as they have sufficient knowledge of a foreign language to independently analyze their mistakes. This method allows students to activate their knowledge, fill in gaps and repeat the material covered. If in doubt about the correct option, students can always seek help from the teacher [15;67].

The method of correcting errors may vary depending on the type of written work students are completing. For example, when writing an essay, summarizing a text, presenting or composing, errors can be numbered in the margins of the work, and then each error can be commented in detail on a separate sheet of paper using the same numbers and attached to the student's work. The advantage of this approach is that it looks neater and avoids shocking students with too many corrections at once [16;132].

It is also worth noting that common mistakes can be discussed as part of a classroom exercise. Sentences with common errors can be displayed on the board or distributed as materials to students. Students identify errors in sentences and make corrections by explaining the rule that applies. After each sentence, you can mark the number of errors found. For example: "I was to London yesterday and stayed there for 8 hours" (3 errors). This method helps students develop an important skill - the ability to detect their own errors when checking their written work [17;12].

Reading aloud activates different areas of the brain that remain inactive when writing quietly. This helps identify inaccuracies and problems that may have been missed during editing, since some phrases sound different than we imagine them in our minds [18;50].

It is better to start editing the text the next day. Writing can be tedious, and you may be tired by the time you edit, making it difficult to critique. Therefore, it is recommended to get a good night's sleep before editing to have a fresh perspective. If

you can't get enough sleep, you need to take a break and do another activity, such as walking or drawing [19;41].

You can also use the ten percent rule proposed by Stephen King. According to this rule, when editing yourself, it is recommended to reduce the source text by ten percent. For example, if the initial draft consists of 1000 words, you need to remove 100 words from it [20;].

Conclusion. The article concludes by summarizing the main points regarding methods for assessing and improving literary editing skills.

In the modern educational process, various methods of editing and improving text are widely used. One such method is commented text editing, which allows students to actively participate in the process of correcting grammatical errors and improving the quality of the text under the guidance of experienced teachers. This method helps develop skills in detecting, identifying and correcting errors, and also improves students' linguistic competence. Another important method is the analysis of researcher Can, who conducted a detailed study of errors in writing and identified the most common errors among English language learners of different levels. His research allows us to better understand the nature of errors and focus efforts on improving specific aspects of the language.

In addition, the article discusses various error correction techniques that can be adapted depending on the type of written work and the needs of the students. These methods include error correction based on choice or consultation with students, as well as discussion of common errors as part of classroom exercises.

Overall, effectively developing literary editing skills requires a comprehensive approach that includes a variety of methods of analysis, training, and practice. Using a combination of these methods creates a more effective learning environment and helps students achieve higher levels of language proficiency.

List of used literature

1. Wang Y. et al. A comprehensive review of grammatical error correction // ACM Transactions on Intelligent Systems and Technologies (TIST). – 2021. – T. 12. – No. 5. – P. 1-51.
2. Kukich K. Techniques for automatically correcting words in text // ACM computing surveys (CSUR). – 1992. – T. 24. – №. 4. – C. 377-439.
3. Baron A. On the issue of spelling variations in texts of early modern English. – Lancaster University (UK), 2011.
4. Maulidya I. et al. Grammar Peer Correction in Improving Students' Writing Ability of Narrative Text : дис. – UIN Ar-Raniry Banda Aceh, 2018.
5. Muncie J. Finding a place for grammar in EFL composition classes // ELT journal. – 2002. – T. 56. – №. 2. – C. 180-186.
6. Dobrynina Oksana Leonidovna Grammatical errors in English academic writing: reasons for their occurrence and correction strategies // Higher education in Russia. 2017. No. 8-9.
7. Xiong J. et al. HANSpeller: a unified system for spelling correction in Chinese // International Journal of Computational Linguistics and Chinese Language Processing, Volume 20, Number 1, June 2015 - Special Issue on Chinese as a Foreign Language. – 2015.
8. Karbasova Olga Vyacheslavovna Improving the quality of teaching in the discipline “stylistics and literary editing in a foreign language” by using the semiotic method of assessing the effectiveness of practical classes // Vestn. Myself. state tech. un-ta. Ser. Psychological and pedagogical Sciences. 2014. No. 4 (24).

9. Orlova Elena Vladimirovna, Zarubina Daria Nikolaevna USING THE METHOD OF COMMENTED TEXT EDITING IN CONSOLIDATING GRAMMAR SKILLS AT THE PRE-UNIVERSITY STAGE OF TRAINING // Innovative projects and programs in education. 2021. No. 1 (73).
10. Najogi J., Adnan A. Using Peer Correction to Improve Students' Writing Skills in Analytical Writing in Higher Secondary School // Journal of English Language Teaching. – 2019. – Т. 8. – No. 1. – pp. 127-138.
11. Kominkova B.V., Collins R.K. Writing stories based on keywords using procedural writing.
12. Yuliana S. INFLUENCE OF USING REVIEW TECHNIQUES ON STUDENTS' ABILITY TO WRITE A REPORT TEXT IN THE SECOND SEMESTER OF ELEVENTH GRADE SMA NEGERI 1 PENAVARTAM IN THE 2020/2021 ACADEMIC YEAR: dis. – UIN Raden Intan Lampung, 2021
13. Begibaeva Nilufar Jurakhanovna ELIMINATING ERRORS IN THE WRITTEN SPEECH OF SCHOOL TEACHERS USING THE “CASE” // Modern education (Uzbekistan). 2020. No. 12 (97).
14. Chekanova Svetlana Anatolyevna Methods for correcting errors in written speech // Bulletin of MGIMO. 2013. No. 5 (32).
15. Mubarak M. Corrective feedback in L2 writing: a study of practice and effectiveness in the context of Bahrain: dis. – University of Sheffield, 2013.
16. Seaham B. A STUDY ON THE ROLE OF CORRECTIVE FEEDBACK AS A METHOD OF IMPROVING ESSAY WRITING OF EFL STUDENTS The Case of MA English Students at Mohamed Hider University of Biskra.
17. Tangkas K., Mertosono S., Arid M. EFFECTIVENESS OF CORRECTION STRATEGY FOR IMPROVING WRITING SKILLS // Electronic Journal of the English Language Teachers Society (ELTS). – 2017. – Т. 5. – No. 4. – P. 12.
18. Litvinova A. V. Creating and editing texts in the OpenOffice environment. org (software for creating and editing texts) //Moscow. – 2008. – Т. 59.
19. Shchetinkova O. G. The use of algorithms in the process of editing the translation text // Bulletin of the Perm National Research Polytechnic University. Problems of linguistics and pedagogy. – 2015. – No. 2 (12). – pp. 37-42.
20. Petrova L. I. Editing texts of different styles. – 2014.

Ермек Т.А., Арапбаев Д.Е.

ТЕХНИКИ РЕДАКТИРОВАНИЯ И КОРРЕКТИРОВКИ ПИСЬМЕННЫХ РАБОТ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ: ОСНОВНЫЕ ПРАВИЛА И МЕТОДЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕКСТА

Аннотация.. Данная статья представляет собой исчерпывающий обзор основных приемов редактирования и исправления письменных работ на английском языке. В статье рассматриваются ключевые правила и приемы, необходимые для улучшения качества текста, включая проверку грамматики, пунктуации, стиля и лингвистической точности. Авторы предлагают практические советы по выявлению и исправлению распространенных ошибок, а также подходы, позволяющие повысить ясность, ясность и эффективность выражения мыслей на английском языке. Эта статья — полезный ресурс для студентов, преподавателей и всех, кто хочет улучшить свои письменные навыки английского языка.

Жанабаев Д.К.

daniyarzhanabayev2018@gmail.com

Магистрант Академии «Volashaq», учитель английского языка
Коммунальное государственное учреждение «Лицей №9» г. Темиртау,
Республика Казахстан

Научный руководитель: к.п.н., доцент Бурмистрова В.А.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА В ОПРЕДЕЛЕНИИ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У СТАРШЕКЛАССНИКОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

***Аннотация.** Педагогический эксперимент – это целенаправленная и структурированная образовательная деятельность, предназначенная для проверки и изучения новых методов обучения, подходов к обучению или стратегий обучения. Он предполагает внесение изменений в традиционную среду в классе, чтобы наблюдать и оценивать их влияние на результаты обучения, вовлеченность и общий опыт обучения учащихся. Педагогические эксперименты часто направлены на совершенствование педагогической практики, улучшение понимания учащихся или решение конкретных образовательных задач.*

Эти эксперименты могут различаться по размеру и характеру: от небольших испытаний в классе до более крупных инициатив в нескольких классах или даже учреждениях. Этот процесс включает в себя формулирование гипотез, внедрение экспериментальных изменений, сбор данных посредством наблюдений, оценок и отзывов студентов и, наконец, анализ результатов, чтобы сделать выводы об эффективности новых методов.

Информация, полученная в результате педагогических экспериментов, может привести к инновациям в образовании, информировать о лучших практиках и помочь преподавателям принимать обоснованные решения о методах преподавания и разработке учебных программ. Важно, чтобы педагогические эксперименты проводились этично и с четким пониманием их потенциального влияния на учебный опыт учащихся.

Разработка педагогического эксперимента по развитию лидерских качеств на уроках английского языка включает в себя несколько ключевых этапов, таких как:

1. Определение целей и гипотез:

Определите конкретные лидерские качества, которые вы стремитесь развить (например, коммуникабельность, работа в команде, решение проблем). Сформулируйте гипотезы о том, как интеграция деятельности, ориентированной на лидерство, в уроки английского языка повлияет на приобретение учащимися этих качеств.

2. Интеграция учебных программ:

Определите, как концепции, связанные с лидерством, могут быть легко

интегрированы в существующую учебную программу по английскому языку. Определите подходящие темы, тексты или проекты, которые позволят изучить лидерские качества в контексте английского языка.

3. Разработка мероприятий:

Разработайте мероприятия, которые способствуют развитию лидерских качеств при использовании навыков английского языка. Примеры включают групповые дискуссии, совместные проекты, сценарии ролевых игр и дебаты, посвященные проблемам лидерства.

4. Выбор экспериментальной группы:

Выберите группу студентов для участия в эксперименте (экспериментальная группа) и другую группу в качестве контроля (традиционная группа обучения). Убедитесь, что группы схожи по уровню владения английским языком и другим важным факторам.

5. Реализация:

Проводите уроки английского языка, включающие в себя мероприятия, ориентированные на лидерство, с экспериментальной группой. Проводите традиционные уроки английского языка для контрольной группы без акцента на лидерство.

6. Сбор данных:

Соберите данные по обеим группам, чтобы сравнить их прогресс. Это может включать в себя оценку языковых навыков, наблюдение за лидерским поведением, размышления о самооценке и оценку коллег.

7. Наблюдение и документирование:

Понаблюдайте, как учащиеся экспериментальной группы проявляют лидерские качества во время занятий. Документируйте их общение, сотрудничество, принятие решений и поведение при решении проблем.

8. Обратная связь и размышления:

Регулярно предоставляйте экспериментальной группе обратную связь об их лидерских усилиях в английском контексте. Поощряйте их задуматься о своем опыте и росте в качестве лидеров.

9. Оценка:

В конце эксперимента оцените уровень владения английским языком и развитие лидерских качеств обеих групп. Используйте заранее определенные критерии и рубрики для измерения результатов.

10. Анализ и выводы:

Сравните данные экспериментальной и контрольной групп. Проанализируйте, как интеграция лидерской деятельности повлияла на изучение английского языка и приобретение лидерских навыков. Сделайте выводы о результатах эксперимента.

11. Отчет и рекомендации:

Обобщите результаты в подробный отчет. Выделите влияние педагогического эксперимента на развитие лидерских качеств на уроках английского языка. Предоставьте рекомендации преподавателям, заинтересованным во внедрении подобных подходов.

12. Этические соображения:

Убедитесь, что этические соображения учитываются на протяжении всего эксперимента, включая получение согласия участников, поддержание благоприятной и уважительной атмосферы в классе и рассмотрение любых потенциальных проблем, которые могут возникнуть.

Помните, что успех педагогического эксперимента зависит от тщательного планирования, реализации и анализа. Результаты, полученные в результате такого эксперимента, могут способствовать улучшению изучения языка и развитию лидерских навыков у студентов.

Практическая часть педагогического эксперимента проводилась во 9-ых классах КГУ «Лицей №9» г. Темиртау, в ней приняли участие 24 ученика. Основные задачи проводимого эксперимента заключались в следующем:

1. Выявить лидеров старшего школьного коллектива, проявляющих себя активно во время практической деятельности, а именно при использовании Quiz-технологий на уроках английского языка.

2. Выявить лидерские качества учащихся старшего школьного возраста на основе анкетирования и социометрии.

3. Оказать содействие воспитанию и развитию лидерского потенциала учащихся.

4. Формировать активную гражданскую позицию школьников.

Поскольку проблема определения и проявления лидерских качеств является одной из главных и трудных проблем, лежащих на стыке подростковой, возрастной, социальной педагогики и психологии, постольку и методики, используемые нами в работе, были направлены, с одной стороны, на исследование групповых процессов в классе а, с другой, - на изучение личности самого учащегося-лидера и его места в среде сверстников.

Подготовительный этап педагогического эксперимента состоял из нескольких этапов таких как:

1. Постановка целей:

- Определить цель эксперимента: выявить и воспитать лидерские качества у старшеклассников посредством интерактивных уроков английского языка с использованием технологий Quiz (викторин).

- Определите конкретные лидерские качества, на которых следует сосредоточиться, такие как коммуникативные навыки, работа в команде, способность решать проблемы и принимать решения.

2. Интеграция учебных программ:

- Согласуйте эксперимент с существующей учебной программой по английскому языку.

- Определите темы и уроки, в которые можно легко включить лидерские качества.

3. Выбор технологии:

- Необходимо изучить и выбрать подходящие технологии для организации викторин, которые позволят получить интерактивный и увлекательный учебный процесс.

- Убедится, что выбранная платформа позволяет настраивать, получать обратную связь в режиме реального времени и отслеживать прогресс учащихся.

4. Курсы для преподавателей:

- Провести тренинги для учителей английского языка, чтобы ознакомить их с выбранными технологиями викторин.

- Обучите учителей тому, как создавать увлекательные викторины, связанные с лидерскими качествами, и как эффективно анализировать результаты.

5. Выбор экспериментального и контрольного класса с сходными первичными данными:

- Определить критерии отбора участников с учетом таких факторов, как успеваемость, интерес к английскому языку и участие во внеклассных мероприятиях.

- Получить (при необходимости) согласия родителей на участие в эксперименте.

6. Разработка викторины:

- Разработайте разнообразные викторины, посвященные различным аспектам лидерских качеств, включая мультимедийные элементы, такие как видео, изображения и аудиоклипы, для повышения вовлеченности.

- Создавайте викторины, которые поощряют критическое мышление, решение проблем и открытые ответы для эффективной оценки лидерских навыков.

7. Этические соображения:

- Обеспечьте соблюдение конфиденциальности данных и этических принципов при сборе и анализе ответов учащихся.

- Гарантировать анонимность учащихся в эксперименте, особенно при обсуждении отдельных результатов.

8. График проведения эксперимента:

- Разработайте подробный график с указанием продолжительности эксперимента, включая создание викторин, внедрение в классах, сбор данных и этапы анализа.

- Выделите определенные временные интервалы в рамках обычных уроков английского языка для проведения викторин, обеспечивая минимальное нарушение общей учебной программы.

9. Мониторинг и оценка:

- Создать систему постоянного мониторинга хода эксперимента.

- Разработать методы оценки, такие как опросы и сеансы обратной связи, чтобы собрать информацию как от учителей, так и от учащихся об их опыте прохождения уроков, основанных на викторинах.

10. План анализа данных:

- Разработать четкий план анализа результатов викторины, ориентируясь на тенденции, связанные с лидерскими качествами.

- Рассмотреть качественные и количественные методы для всесторонней оценки успеваемости и прогресса учащихся.

Тщательно спланировав и проработав эти подготовительные этапы, педагогический эксперимент можно провести эффективно, обеспечив ценное и содержательное исследование лидерских качеств среди старшеклассников посредством инновационного использования QUIZ технологий на уроках английского языка.

Список использованных источников:

1. Омаркожаева А.Н. *Лидерство в организации: учебное пособие*. - Алматы: Экономика, 2009.
2. Gerth H., Mills C.A. *Sociological note on Leadership. Problems in Social Psychology*. – Urbana, 1952. – P. 145-155.
3. Гоулмен Д., Бояцис Р., Макки Э. *Эмоциональное лидерство: Искусство управления на основе эмоционального интеллекта*. - М: Альпина Бизнес Букс, 2005.
4. Дерябин, А. Н. "Педагогический эксперимент: сущность, принципы, формы." Москва: Просвещение, 1982.
5. Давыдов, В. В. "Теория развивающего обучения." Москва: Издательство "Интеллект", 1996.
6. Аспанова Г.Р. *Среда как фактор развития лидерства школьника*. // Вестник Академии педагогических наук Казахстана. – Алматы: АПНК, 2016. - №1 (69). – С.28-33.
7. Зубанова Л.Б. *Сущность лидерства и возможность формирования его потенциала*. //Педагогическая наука и образование[Текст]. – 2007. - №2. – с.с.53-57.

Жанабаев Д.К.

**АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ДАМУ ДЕҢГЕЙІН АНЫҚТАУДАҒЫ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ РӨЛІ**

Аңдатпа. Оқыту эксперименті – оқытудың жаңа әдістерін, оқыту тәсілдерін немесе оқыту стратегияларын тексеруге және зерттеуге арналған мақсатты және құрылымдық білім беру әрекеті. Ол оқушылардың оқу нәтижелеріне, сабаққа қатысуына және жалпы оқу тәжірибесіне әсерін байқау және бағалау үшін дәстүрлі сынып ортасына өзгерістер енгізуді қамтиды. Педагогикалық эксперименттер көбінесе оқыту тәжірибесін жетілдіруге, оқушылардың түсінігін арттыруға немесе нақты білім беру мәселелерін шешуге бағытталған.

Жетписбаева Ж.С.

магистрант академии “BOLASHAQ”, учитель английского языка
Областная специализированная школа-лицей-интернат имени Н.Нурмакова
город Караганда, Республика Казахстан
forjazz@mail.ru

Научный руководитель: к.п.н., доцент Бурмистрова В.А.

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛАССИЧЕСКОГО МЕТОДА TBL (TEAM-BASED LEARNING) ЛАРРИ МИХАЭЛЬСЕНА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СТАРШИХ КЛАССАХ

***Аннотация.** Командно-ориентированное обучение Ларри Михаэльсена соответствует современным образовательным целям, способствует активному обучению, которое основывается на сотрудничестве, критическом мышлении и не медленной обратной связи, способствует более эффективному и увлекательному обучению.*

Влиятельный педагог, известный своим вкладом в методологии совместного и активного обучения, в частности в развитие командно-ориентированного обучения TBL (Team-based learning) Ларри Михаэльсен является выдающейся личностью в сфере образования. Он признан экспертом в области совместного обучения. Его работа была сосредоточена на том, как можно эффективно использовать небольшие группы для развития навыков мышления более высокого порядка, командной работы и индивидуальной ответственности. Ларри Михаэльсен был удостоен наград за выдающиеся достижения в области преподавания и образовательные инновации.

Внедрение командно-ориентированного обучения (TBL) на уроках считается необходимым по нескольким причинам, что отражает его положительное влияние на учебный опыт и результаты учащихся. Вот несколько ключевых причин, подчеркивающих необходимость TBL на уроках [1].

1. Активное участие. TBL делает упор на стратегии активного обучения, отходя от пассивных методов обучения и обеспечивает активное участие учащихся на протяжении всего процесса обучения. Сочетание индивидуальной подготовки, групповых обсуждений и упражнений позволяет учащимся активно участвовать в изучении материала, способствуя более глубокому пониманию

2. Углубленное понимание. Делая упор на сотрудничество и применение знаний, TBL помогает учащимся выйти за рамки запоминания и способствует более глубокому уровню понимания. Это приводит к лучшему сохранению информации и возможности применять концепции в реальных сценариях.

3. Развитие навыков критического мышления. TBL поощряет развитие навыков критического мышления, поскольку учащиеся решают сложные проблемы и применяют свои знания для решения реальных задач. Это готовит

их к анализу информации, принятию обоснованных решений и критическому мышлению в различных контекстах.

4. Навыки командной работы и сотрудничества. Постоянная структура команды в TBL способствует командной работе и сотрудничеству. Студенты учатся эффективно работать с другими, делиться идеями и извлекать выгоду из разнообразных точек зрения в своих командах, готовя их к совместной работе.

5. Улучшение коммуникативных навыков. Благодаря командным обсуждениям и общеклассному взаимодействию TBL помогает улучшить коммуникативные навыки. Учащиеся учатся формулировать свои мысли, ясно выражать идеи и участвовать в эффективном общении внутри своих команды и со всем классом.

6. Немедленная обратная связь и коррекция обучения. Процесс обеспечения готовности в TBL обеспечивает немедленную обратную связь для учащихся, позволяя им оперативно выявлять и исправлять неправильные представления. Такая обратная связь способствует более точному обучению и помогает предотвратить закрепление неверной информации.

7. Мотивация и ответственность. TBL включает в себя элементы конкуренции и подотчетности посредством командных оценок. Это мотивирует учащихся активно участвовать, тщательно готовиться и вносить вклад в работу своих команд, воспитывая чувство ответственности за свое обучение.

8. Подготовка к реальным задачам. TBL дает учащимся навыки, которые очень актуальны в реальных ситуациях, такие как работа в команде, критическое мышление и решение проблем. Эти навыки необходимы для успеха в профессиональной среде и способствуют готовности учащихся к будущему профессиональному росту.

9. Инклюзивная среда обучения. TBL способствует инклюзивности, обеспечивая благоприятную среду обучения внутри команд. Учащиеся могут чувствовать себя более комфортно, выражая свое мнение, высказывая идеи и участвуя в дискуссиях в рамках своей небольшой команды.

10. Адаптивность к различным дисциплинам. Гибкость TBL позволяет адаптировать его к различным дисциплинам и предметным областям. Его можно настроить в соответствии с конкретными целями и содержанием различных предметов и курсов, что делает его универсальным.

Таким образом, командно-ориентированное обучение TBL (Team-based learning) считается необходимым на уроках, поскольку оно соответствует современным образовательным целям, способствует активному обучению и дает учащимся необходимые навыки для достижения успеха как в академическом, так и в профессиональном контексте. Акцент на сотрудничестве, критическом мышлении и немедленной обратной связи способствует более эффективному и увлекательному обучению [3].

Внедрение командно-ориентированного обучения TBL (Team-based learning) на уроках английского языка в старших классах может дать множество преимуществ, создавая динамичную и совместную учебную среду [2]. Пошаговая последовательность является обязательной вовремя интергации TBL.

Командно-ориентированное обучение TBL (Team-based learning) обычно включает в себя структурированный процесс, разделенный на отдельные этапы.

1. Установите цели обучения.

Четко определите языковые навыки, которые вы хотите, чтобы учащиеся развивали. Это может включать понимание прочитанного, критический анализ, эффективное письмо или навыки устного общения.

2. Создайте постоянные команды.

Сформируйте постоянные команды и учитывайте уровень владения языком и коммуникативные навыки, чтобы обеспечить разнообразие и поддержку команд.

3. Предклассная индивидуальная подготовка.

Подготовьте материалы для индивидуального просмотра перед занятием. Такая предварительная подготовка гарантирует, что учащиеся придут на занятия с базовым пониманием материала.

4. Процесс обеспечения готовности (RAP):

Внедрите процесс обеспечения готовности (RAP) во время занятий. Проведите индивидуальные тесты на проверку готовности (iRAT), а затем командные тесты на проверку готовности (tRAT) для оценки понимания и готовности.

5. Командные упражнения.

Подберите задания и вопросы, которые требуют от команд применения своих знаний.

6. Немедленная обратная связь.

Обеспечьте немедленную обратную связь во время командных упражнений. Поощряйте команды обсуждать и уточнять свои ответы, устраняя любые заблуждения или пробелы в понимании. Этот шаг имеет решающее значение для процесса обучения.

7. Общеклассное обсуждение.

Организируйте дискуссии в классе, чтобы изучить более глубокие концепции, проанализировать различные точки зрения и связать материал с более широкими темами.

8. Внедрение технологий.

Используйте технологии для улучшения изучения языка. Онлайн-ресурсы, цифровую литературу или платформы для совместной работы, которые дополняют деятельность TBL и предоставят дополнительные возможности для исследования.

9. Оценка.

Включите различные оценки для оценки индивидуальной и командной эффективности. Оценки могут включать традиционные тесты, презентации, эссе и творческие проекты.

10. Развивайте критическое мышление.

Разрабатывайте мероприятия, которые способствуют критическому мышлению и анализу. Поощряйте команды исследовать различные интерпретации, оценивать доказательства и участвовать в дебатах.

11. Рефлексия и самооценка.

Интегрируйте рефлексию и самооценку в процесс TBL. Поощряйте учащихся размышлять о своем индивидуальном вкладе, командной работе и развитии навыков.

12. Поощряйте взаимное обучение.

Развивайте культуру сотрудничества внутри команд, где учащиеся могут поддерживать и обучать друг друга. Поощряйте взаимное обучение, дискуссии и обмен идеями для углубления опыта обучения.

Список использованных источников:

1. *Larry K. Michaelsen , Sweet M. The essential elements of team-based learning. New Dir Teach Learn. 2008.,116:С.7–27.*

2. *Larry K. Michaelsen and Michael Sweet. "Team-Based Learning. New York: 2012., С.5-43.*

3. *Larry K. Michaelsen , Arletta Bauman Knight, L. Dee Fink,. Team-based learning: a transformative use of small groups. New York:2002., С.15-185.*

4. *Larry K. Michaelsen , Richards B . "Drawing conclusions from the team-learning literature in health-sciences education: a commentary". 2005., Teaching and Learning in Medicine.*

5. *Haidet P, Kubitz K, McCormack W. Analysis of the Team-Based Learning Literature: TBL Comes of Age. J Excell Coll Teach. 2014., С. 25-33.*

Жетписбаева Ж.С.

ОРТА МЕКТЕПТЕГІ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЛАРРИ МИХАЭЛЬСЕННІҢ КЛАССИКАЛЫҚ TBL (КОМАНДА НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУ) ӘДІСІН ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Аннотация. Ларри Майклсен бастаған команда негізінде оқыту бүгінгі білім беру мақсаттарына сәйкес келеді және ынтымақтастыққа, сыни ойлауға, дереу кері байланысқа негізделген белсенді оқытуды ілгерілетеді, тиімді оқуды ынталандырады.

Каржаубаев Д. М.
Студент, Академии «Bolashaq»
Город Караганда, Республика Казахстан
jackryan2023@mail.ru

Научный руководитель, преподаватель Тё А. В.

ИНТЕГРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И РЕЗУЛЬТАТЫ

***Аннотация:** В условиях современного общества, насыщенного быстрым технологическим прогрессом, цифровые технологии играют все более важную роль в организации процессов воспитания, обучения и развития личности. Благодаря инновационным подходам, возможности непрерывного образования расширяются и становятся доступными для всех участников образовательного процесса. В данной статье рассматриваются актуальные подходы и методы интеграции цифровых технологий в образовательную среду, исследуются их эффективность и результаты. Особое внимание уделяется преимуществам использования цифровых инструментов и платформ в различных аспектах образования, таких как индивидуализация обучения, развитие креативности и самостоятельности, расширение границ образовательного пространства и формирование социально-коммуникативных навыков. В заключение статьи делается обзор основных вызовов и перспектив развития цифрового образования в условиях непрерывного образовательного процесса.*

В современном мире, насыщенном технологиями, образовательные учреждения интегрируют цифровые технологии для улучшения процессов обучения. Цифровые технологии стали очень распространенными по всему миру. Цифровые технологии поддерживают обучение и личностное развитие, создавая образовательное пространство, отвечающее потребностям современного общества. К ним относятся персонализированное обучение, виртуальная реальность, интерактивные обучающие приложения и аналитика, искусственный интеллект, различные приложения, облачные платформы и т. д. Эти инновации имеют способность обогащать процесс обучения и готовить студентов к быстро меняющемуся миру, где цифровые навыки имеют весомое значение.

Персонализированное обучение позволяет составлять индивидуальные образовательные планы, основанные на знаниях, интересах и скорости усвоения материала учащимися.

Виртуальная реальность расширяет возможности традиционного обучения, позволяя студентам погрузиться в виртуальную среду, приобретая практический опыт в таких областях, как медицина и инженерия. Виртуальная реальность обогащает обучение, предоставляя практический опыт в имитируемых средах, особенно в областях, требующих реальных навыков. Кроме этого, симуляторы и

виртуальные обучающие программы создают живые образовательные сценарии, позволяющие студентам экспериментировать и учиться в безопасной среде.

Интерактивные обучающие приложения, такие как мобильные приложения и «геймификация», улучшают процесс обучения и способствуют развитию критического мышления.

Аналитические системы помогают отслеживать активность учащихся и методы обучения, позволяя учебным заведениям корректировать учебные программы и повышать качество.

Облачные платформы обеспечивают масштабность и адаптивность образовательных программ, а также упрощают дистанционное обучение, делая образование более доступным. Облачные вычисления облегчают сотрудничество между учащимися и преподавателями в режиме реального времени.

В последнее время, искусственный интеллект уже революционизирует образование, предлагая персонализированные учебные материалы и преодолевая индивидуальные трудности. Сбор и анализ данных, выполняемый ИИ, помогают определить успешные методы и области для улучшения, расширяя образовательные программы. Для грамотного использования ИИ и прочих цифровых технологий, преподаватели должны постоянно обновлять свои компетенции. Программы непрерывного образования же должны быть интегрированы в учебные заведения. Возможно, что для преподавателей иметь возможность регулировать результат и процесс обучения обучаемых, было бы «спасательным кругом». Ныне технологии исследования данных помогают прогнозировать академическую успеваемость, выявляя закономерности и предсказывая успех учащихся, позволяя на ранней стадии выявлять проблемы и поддерживать улучшение результатов обучения. Кибербезопасность также имеет решающее значение при интеграции цифровых технологий, требуя от учебных заведений принятия мер по защите данных студентов и преподавателей.

Нельзя не отметить, что в эпоху цифровых технологий овладение программированием и цифровыми навыками имеет ключевое значение для образовательных программ. Учебные заведения могут сотрудничать с промышленностью, чтобы привести программы в соответствие с потребностями рынка труда и предоставить студентам возможность практического применения их знаний. Интеграция цифровых технологий в образование требует адаптации и инноваций, для того чтобы обеспечить инклюзивность и доступность среди населения. Например, виртуальные классы и платформы способствуют созданию динамичного сообщества учащихся и преподавателей, облегчая обмен опытом и решение проблем. Они также могут развивать критическое мышление и навыки решения проблем с помощью интерактивных заданий и виртуальных сценариев. Цифровые технологии также меняют методы оценки, требуя участия всех заинтересованных сторон. А этические стандарты, такие как конфиденциальность данных и добросовестное использование персональной информации, являются очень важным аспектом в применении цифровых технологиях.

Цифровые технологии не только улучшают, но еще и революционизируют образование, предоставляя специализированные платформы, международные онлайн-программы, нетворкинг, образовательных роботов и искусственный интеллект, онлайн-конференции, виртуальные мероприятия и не только. Цифровые технологии поддерживают обучение и личностное развитие, создавая образовательное пространство, отвечающее потребностям современного общества. Теперь старые добрые учебники, книги, лекции, семинары, учебные материалы обрели новую жизнь. Электронные учебники и интерактивные материалы обогащают образовательный процесс, в то время как онлайн-лекции и вебинары обеспечивают доступ к экспертам в режиме реального времени, заменив своих «бумажных предков». Специализированные образовательные платформы помогают студентам сосредоточиться на своих интересах. Образовательная робототехника и искусственный интеллект способствуют интерактивному обучению, в то время как онлайн-конференции и виртуальные мероприятия позволяют обмениваться знаниями в режиме реального времени. Во время занятий, технологии распознавания эмоций могут адаптировать образовательные программы к эмоциональным потребностям учащихся, улучшая опыт обучения и мотивацию. Электронное тестирование и аттестация переходят от традиционных бумажных форм к электронным, совершенствуя оценку знаний и автоматизацию.

Цифровые технологии никогда не стоят на месте, поэтому количество разных услуг от этих технологий постоянно растет. В самое новейшее время приобрели популярность чат-боты, электронные портфолио, геймификация. Образовательные чат-боты предлагают дополнительную поддержку и доступ к образовательному контенту, в то время как электронные портфолио позволяют учащимся создавать цифровые записи о достижениях и самооценке. Геймификация в образовании использует элементы игрового процесса, чтобы мотивировать учащихся и сделать обучение более увлекательным. Онлайн-курсы и массовые открытые онлайн-курсы (МООС) обеспечивают доступ к высококачественным учебным материалам от ведущих университетов и экспертов, способствуя образованию для всех.

Очевидно, что массовый переход на дистанционное образование по всему миру было вызвано пандемией COVID-19, что в самом начале пандемии вызвало кризис во многих сферах экономики мира, в том числе и образования. Влияние, которое пандемия коронавируса оказала на систему высшего образования, различается от страны к стране, имеет свою специфику в разных регионах мира. Тем не менее, можно проследить общий курс этих изменений: пандемия поставила университеты в тяжелые условия, вынуждая в кратчайшие сроки адаптироваться к происходящим событиям, тратить значительные средства для ускоренной цифровизации, принимать решения часто без учета возможных последствий. Институты и школы оказались вынуждены в короткие сроки решать множество острых вопросов: в каких формах проводить дистанционное обучение; какие технические средства для этого использовать; как оценивать усвоение студентами полученного материала; как проводить выпускные

экзамены и каким образом осуществлять набор на следующий академический год. Однако, спустя буквально пару лет ситуация с решением данных проблем стабилизировалась. Вся пандемия и ее последствия в долгосрочной перспективе придали ускорение развитию образования в сторону цифровых технологий.

В заключении, исследование подчеркивает, что цифровые технологии в образовании играют ключевую роль в трансформации учебных практик. Они улучшают доступность образования, способствуют индивидуализации обучения, развивают цифровые и мягкие навыки студентов и способствуют экологической устойчивости в учебной среде [1,2,3].

Положительные результаты исследования подтверждают, что цифровые технологии не только повышают эффективность обучения, но и подготавливают студентов к требованиям современного общества и будущему рынку труда. Однако внедрение этих технологий требует внимательного рассмотрения аспектов кибербезопасности, обеспечения равных возможностей и обучения педагогов использованию инновационных методов.

Таким образом, цифровые технологии становятся неотъемлемой частью современного образования, и успешное их внедрение обеспечивает эффективный и прогрессивный образовательный процесс.

Список использованных источников:

- 1 <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/covid-19-effekty-dlya-vysshego-obrazovaniya/>
- 2 <https://solncesvet.ru/blog/baza-znaniy/innovacionnye-metody-obucheniya/>
- 3 Дубова Л.В., Голубев В.В. Цифровые образовательные технологии в российской и зарубежной педагогике // *Инновации*. 2013. № 11. С. 3-11.

Каржаубаев Д. М.

**БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ:
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР МЕН НӘТИЖЕЛЕР**

Аңдатпа: Жылдам технологиялық прогресске қаныққан қазіргі қоғам жағдайында цифрлық технологиялар тұлғаны тәрбиелеу, оқыту және дамыту процестерін ұйымдастыруда маңызды рөл атқарады. Инновациялық тәсілдердің арқасында үздіксіз білім беру мүмкіндіктері кеңейіп, білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін қолжетімді болады. Бұл мақалада цифрлық технологияларды білім беру ортасына біріктірудің өзекті тәсілдері мен әдістері қарастырылады, олардың тиімділігі мен нәтижелері зерттеледі. Оқытуды даралау, шығармашылық пен тәуелсіздікті дамыту, білім беру кеңістігінің шекараларын кеңейту және әлеуметтік-коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру сияқты білім берудің әртүрлі аспектілерінде цифрлық құралдар мен платформаларды пайдаланудың артықшылықтарына ерекше назар аударылады. Мақаланың қорытындысы бойынша үздіксіз білім беру үдерісі жағдайында цифрлық білім беруді дамытудың негізгі сын-қатерлері мен перспективаларына шолу жасалады.

Киева А. К.

Студент, Академия «Volashaq», город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель доцент Бегахметова Б. К.

ORIGAMI-STORIES НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНИХ КЛАССАХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. Данная статья посвящена развитию навыков устной речи учащихся средних классов общеобразовательной школы на уроках английского языка на основе использования техники оригами. Она может быть успешно применена для поэтапного обучения умению составления рассказа с сохранением его структуры и основных элементов традиционного сторителлинга.

Знание иностранных языков является сегодня одним из важнейших показателей уровня развития современного общества. Английский язык, используемый в международном общении, уже давно стал одним из обязательных предметов в учебной программе в общеобразовательных учреждениях Республики Казахстан и частью трехязычной модели обучения учащихся и студентов. Они должны быть способны осуществлять международную коммуникацию и представлять страну на международном уровне, используя английский язык. Поэтому важно на уроках английского языка в средней школе учить учащихся выражать свои мысли, активно использовать изученную лексику, уметь пополнять ее, передавать содержание прочитанного текста, самостоятельно составлять свой текст или свою историю, при этом корректно использовать простые и сложные грамматические конструкции. В этом заключается одна из главных задач учителя английского языка общеобразовательной школы.

Наиболее слабым местом, на наш взгляд, в изучении английского языка в современной школе можно назвать развитие навыков устной речевой деятельности. Для развития навыков говорения необходима частая практика, определенный тип предтекстовых и послетекстовых заданий, так называемых pre-reading и post-reading. Исследуя проблему овладения устной речевой деятельностью, следует отметить, что препятствием могут стать самые разнообразные причины, почему учащиеся не могут или не хотят использовать английский язык как средство общения. Это могут быть такие проблемы как наличие у учащихся языкового барьера, незнание грамматических или фонетических норм, нехватка языковых средств, недостаточный уровень самооценки, мотивации к обучению или использованию языка как средства общения. [1]. Используя метод коммуникативной ситуации, мы создаем обстановку, отношения между объектами коммуникации и стимулы для диалога или монолога. Например: разговор покупателя и продавца, беседа одноклассников о любимых уроках или встреча с близкими друзьями. Другим

интересным методом может стать прием информационного неравенства «information gap», в котором у учеников, работающих в парах или группах будут тексты на руках с недостающей информацией [2,3]. Целью коммуникации может быть также выявление недостающих фрагментов информации. Еще одним приемом может стать так называемый «логический тупик», в котором перед учеником будет поставлена задача завершения какой-то истории самостоятельно [4]. Важно учитывать возрастные особенности и интересы учащихся, уровень их ментального развития. Помимо вышеперечисленных приемов существует множество игровых методов, которые больше подходят для учеников младшей школы. Не менее важной частью любого урока является развитие у учащихся учителем английского языка таких общих навыков как креативность, оригинальность, инициативность мышления, убежденность в ведении диалога или монолога [5]. Совместное творчество учителя и учащихся на уроках английского языка является одним из важнейших элементов современного урока английского языка, поскольку способствует развитию креативной личности, а главное стимулирует ее к говорению на изучаемом иностранном языке. Это та задача, которую должен поставить перед собой учитель иностранного языка. Творчество предполагает развитие у ребенка самостоятельности, оригинальности, фантазии и желания действовать. Формированию и развитию этих универсальных навыков способствует метод сторителлинга, который рекомендуем сегодня к использованию уже на начальных этапах обучения английскому языку в школе. Он представляет собой динамичный и творческий подход к обучению искусству рассказывать истории устно и письменно. У учащихся развиваются активные навыки устной речевой деятельности, которые понадобятся им в дальнейшем. Основная идея проста: дети учатся рассказывать короткие истории, постепенно расширяя их в объёме, продолжительности, качестве, сложности использования грамматических конструкций и, естественно, демонстрируя богатство лексики.

В основе метода сторителлинга лежит идея известного психологического фактора, что истории, рассказанные от своего имени, легче воспринимаются слушателем и вызывают больший интерес, чем чтение текстов. В методике обучения иностранным языкам мы также стараемся учесть этот фактор. Ученики с удовольствием слушают истории учителя на изучаемом языке и стараются их понять. Им нравится их читать и еще более их самостоятельно воспроизводить. Все дети являются творческими личностями, любят и больше воспринимают импровизированные, спонтанные истории чем напечатанный текст. Целью сторителлинга является удержание внимания и манипулирование чувствами учащихся. Это замечательная тренировка навыков разговорной речи учащихся и особенно учащихся младшего и среднего звена. Дети легко смогут представить, как будет развиваться история их героев. А соединение японского искусства складывания бумажных фигурок без ножниц и клея с методом сторителлинга дают по мнению учителей – методистов потрясающий эффект в развитии навыков устной речи, учащихся на уроках иностранного языка, в частности английского [6,7]. Занятия оригами можно гибко адаптировать к параллельной

коммуникации. Оригами помогает решить такие воспитательные задачи, как развитие усидчивости, аккуратности и внимания во время работы. Это связано с тем, что ученикам приходится следить за этапами изготовления, техникой и способами складывания поделок. При этом учитель сам должен владеть этим искусством, то есть уметь складывать фигурки героев в технике оригами и учить этому учащихся при помощи подробных инструкций, произносимых на изучаемом языке. Нами на уроках английского языка в третьей четверти изучалась тема «Символы казахского народа». На наш взгляд, ее изучение позволяет соединить технику оригами и метод сторителлинга. Используя практические рекомендации учителей-методистов, мы разработали собственную последовательность и виды упражнений для обучения монологическим умениям в рамках метода сторителлинга. К началу третьей четверти учащиеся умеют использовать Present Simple, Present Continuous, Past Simple, модальный глагол «can». Перед изучением историй, связанных с символами казахского народа, мы вводим новую лексику, связанную с данной темой. Определив предварительные результаты обучения, мы разрабатываем непосредственную композицию урока. Она может выглядеть следующим образом:

1. Разминка. Используется для привлечения внимания; активизируются предыдущие знания и опыт; предварительно изучается новая лексика и предвосхищается содержание историй; ставятся цели уроков.

2. Презентация. Непосредственно идет обучение технике оригами на примере фигур символов казахского народа: беркута, лошади и юрты.

3. Практика, в которой важно правильно организовать работу по обучению навыкам сторителлинга. Непосредственное рассказывание истории и ее обсуждение, состоящее из вопросов и ответов; повторение ключевых слов, фраз; физическая реакция учащихся на вопросы; последовательный пересказ текста; создание персонализированной собственной истории учениками. Данный сторителлинг можно назвать рецептивным и продуктивным, поскольку направлен на продуцирование собственного монологического высказывания.

Работая над темой «Беркут как символ казахского народа», мы начинаем работу с обучения командам на английском языке при складывании фигурки беркута как наиболее популярного национального образа казахского народа, часто упоминаемого в учебнике английского языка для 5 класса «Excel» [8]. Они звучат в речи учителя примерно так: Как вы думаете, о чем мы сегодня будем говорить? Посмотрите на тему урока «Символы казахского народа» и картинки. What associations do you have? Students' answers: golden eagle, dogs, horses, yurt, steppe, hunting, animals, family, country, snow leopard, dombra. Какие ассоциации у вас вызывает рисунок номер 1. Беркут сильный, свободный, независимый. Лошадь сильная, верная, трудолюбивая, Юрта – теплая, светлая, солнечная,

Рисунок 1

Рисунок 2

Рисунок 3

Let's talk about Golden Eagle. What words do you associate when you hear the word Golden Eagle? - Learners' answers: hunting, strength, power, assistant for the hunter, the eyes of the hunter.

Рисунок 4

Рисунок 5

What does the Eagle do for the owner? - Learners' answers: he hunts, he protects, he feeds the owner.

Параллельно ученики, используя бумагу, складывают в технике оригами фигуру беркута, выполняя пошагово команды учителя на английском языке и слушая его рассказ об этой величественной птице. В нижеприведенной таблице мы попытались объединить действия учеников и поэтапную речь учителя.

STEP 1	Fold the 15x15 square in half, from left to right. We open it.	Golden eagles are one of the most significant symbols for the Kazakh people.
STEP 2	We outline the center, bending from top to bottom. We add all four corners to this mark.	They have a wide variety of diets, ranging from small mammals and fish to reptiles and birds.
STEP 3	We get the basic form of "Pancake". We bend the inner corners to the right and left edges.	The eagle's sharp talons and strong beak make it an expert hunter. (крылья)
STEP 4	We make the folds first on the white diamond. Then we open the resulting "pockets" and translate them into the basic form of "Fish".	They were used as assistants to hunters who used these birds to catch animals.

STEP 5	We fold the workpiece in half "mountain". Turn it over with the reverse side.	Eagles are known for their keen eyesight, which allows them to spot prey from great distances.
STEP 6	We lift the first layer along the dotted line.	Eagles can catch their prey midflight, using their sharp talons to snatch it out of the air.
STEP 7	We fold the figure across the "mountain".	These majestic birds are a national treasure and the show of beauty, strength and freedom.
STEP 8	Bend the right side on the front side. And symmetrically on the back.	They have a special flight technique with which they can stay in the air for a very long time and fly huge distances.
STEP 9	We open the valves of the first layer and turn.	Kazakh legend says that golden eagles have the spirit of celestial birds and can fly much higher than ordinary birds
STEP 10	We open the blank according to the arrows.	Hunting with golden eagles is an ancient tradition of Kazakhstan.
STEP 11	We output the "beak" and "paws".	Since ancient times, hunting with golden eagles has become a way to get meat and furs
STEP 12	We open the upper corners and flatten them, denoting the "eyes" of the bird.	And even now there are people who tame Golden Eagles to show traditional hunting to other people.

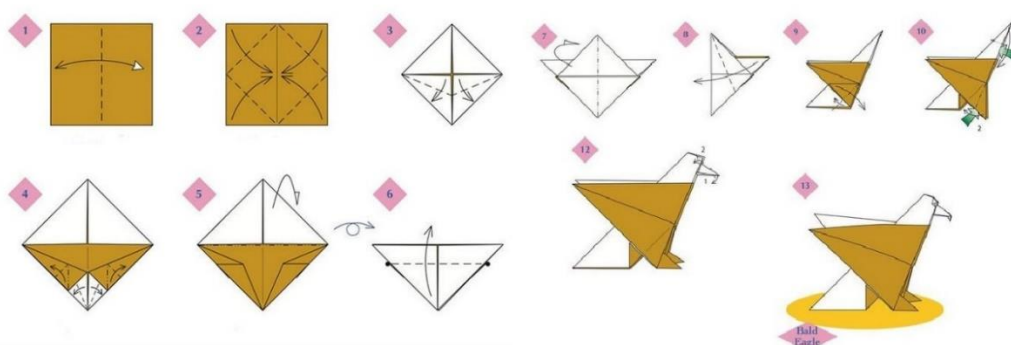

Рисунок 6

Складывая такое оригами вместе с учителем, учащиеся развивают память, воображение, аккуратность, мелкую моторику и внимательность, а сложенная фигурка будет наглядной опорой, которая связывает движения рук с изучаемой историей. При обучении технике оригами ученики могут иметь перед собой наглядную инструкцию (Рис. 6). Учитель повторяет свой рассказ несколько раз, демонстрирует при этом движения птицы, выделяет интонацией ключевые

слова. Они и вопросы к содержанию текста могут быть предварительно записаны им на интерактивной или обычной школьной доске. Следует отметить, что в данной работе для ученика первоначально будет важным создать саму фигурку птицы. В силу возрастных особенностей и характера самой работы они будут стараться правильно выполнить инструкции учителя, при этом упуская содержание рассказа учителя. После вторичного прослушивания текста мы предлагаем ученикам ответить на поставленные вопросы. Основываясь на прослушанном и прочитанном ученики дают примерно следующие ответы:

Вопросы к тексту	Примерные ответы
1. Для чего использует беркут?	Беркута используют для охоты.
2. Что означает беркут для казахского народа?	Беркут является символом свободы, силы и красоты
3. Какие инструменты для охоты использует беркут?	У беркута есть sharp talons and strong beak
4. Что говорят легенды казахского народа о беркуте?	Golden eagles have the spirit of celestial birds and can fly much higher
5. Сохраняется ли традиция охоты с беркутом в наши дни?	Да, традиция охоты сохраняется в наши дни в некоторых регионах Казахстана

Работа над данным текстом осуществляется на протяжении двух часов. Далее работам над текстами «Лошадь – друг кочевника» и «Юрта – дом кочевника». В результате работы над ними по методу сторителлинга, на наш взгляд, удалось выделить три уровня сформированности монологического умения сторителлинга. В диагностическом тестировании приняло участие 17 учащихся 5 Г класса. В качестве диагностического инструмента нами были использованы следующие критерии оценки монологического высказывания учеников: уметь описывать ситуацию в форме ряда последовательных утверждений, пересказать сюжет рассказа, корректно использовать в речи языковые средства, правильно интонационно оформить речь, демонстрировать лексическую достаточность в рамках речевой тематики уровня, и уметь высказывать мнение об услышанной истории. [9] Учащимся предлагалось построить связное монологическое высказывание на данную тему с опорой на оригами фигурку и вопросы к истории. В итоге работы 63% учеников класса научились создавать собственные истории о символах казахского народа в соответствии с предъявляемыми критериями. Таким образом идет работа по обучению сторителлингу на уроках английского языка учащихся среднего звена. Работа продолжается дальше

Список использованных источников:

1. Ярошенко Е. Л. статья «Приёмы обучения устной речи на уроках английского языка» - <https://urok.1sept.ru/articles/674150>
2. Журнал «Forum» October 2001, Volume 39 Number 4, p. 10

3. Журнал «Forum» October 2002, Volume 40 Number 4, p. 10
4. Карих Э. С. «Эффективные приемы и методы обучения умениям продуктивной устной речи.» - <https://elinaenglish.ukit.me/uploads/s/5/z/m/5zmjcioidre2/file/AFVvjZyF.pdf?preview=1>
5. Подорожная А. В. Сулейков А. В. Publishing House «ANALITIKA RODIS» <http://publishing-vak.ru/>
6. Петрова Ю. А. статья «Оригами на уроках английского языка в начальных классах» - <https://urok.1sept.ru/articles/599284>
7. Зорина Е. М. «Использование оригами-историй при обучении монологической речи» <https://urok.1sept.ru/articles/562438>
8. Онлайн учебник «Excel for 5th grade» <https://s3.timeweb.com/29ae0e9e-okulyk-books/164/164.pdf>
9. Кунанбаева С. С. Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы 2010. С. 326.

Киева А. К.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕБІНІҢ ОРТА СЫНЫПТАРЫНДА ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДАҒЫ ОРИГАМИ-ӘҢГІМЕЛЕР

Аннотация. Бұл мақала орта мектеп оқушыларының ағылшын тілі сабағында оригами әдістерін қолдану негізінде ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған. Оны оның құрылымы мен дәстүрлі әңгіменің негізгі элементтерін сақтай отырып, әңгіме құрастыра білуге сатылай оқыту үшін сәтті пайдалануға болады.

УДК 81

Макарчук Я.И.

Студентка группы ИН-20-1, Академии «Bolashaq»
город Караганда, Республика Казахстан
amaryl_iss@mail.ru

Научный руководитель к.ф.н., профессор кафедры иностранных языков и межкультурной коммуникации Оразгалиева Г.Ш.

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА СЛОВ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ЧЕЛОВЕКА В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. Данная статья рассматривает слова, характеризующие человека на примере метафорических выражений в двух языках: русском и английском. Язык – это отражение культуры. Культурное многообразие раскрывается в речевых оборотах, которые используют люди. Мы обращаем внимание на особенности метафор двух разных языков на примере средств художественной выразительности.

Язык – это парадигма различных комбинаций и сочетаний, самое важное средство общения, с помощью которого люди передают друг другу определенную информацию, свои чувства и мысли. При этом философское понимание языка подчеркивает его многообразие. Ведь язык не только отражает реальность, в которой живет человек, и так же создает и раскрывает её.

Если рассматривать язык в аспекте лингвистики, то он представляет собой среду человеческого существования, с которой люди постоянно взаимодействуют. Именно благодаря языку человек получает представление о мире и обществе, членом которого он является, о его культуре, о правилах социума, о системе ценностей, поведения и этикета. Язык отражает мир и культуру, в которой человек находится с самого рождения и формирует носителей языка.

Неудивительно, что одним из ключевых понятий в лингвистике считается человеческая личность. В центре всего, что обозначается словом, находится человек, его окружение и его бытовая жизнь. Языковой образ мира формируется в результате человеческой деятельности. Слова, характеризующие человека, являются отражением национального и культурного характера каждой страны. В словах отражаются качества духовности, ценности и традиции различных культур.

Каждый язык богат по-своему. Но иногда раскрыть полный смысл помогают лишь средства художественной выразительности – то есть, те речевые обороты, которые добавляют высказыванию красочный, образный тон. К ним относят: эпитет, сравнение, метафору, олицетворение, метонимию, синекдоху, перифраз, гиперболу. Один из самых распространенных приемов – это метафора. Она передает смысл и разнообразные контексты, которые не поддаются прямым номинациям, играет важную роль в сюжетном и композиционном построении предложений и вдобавок ко всему, выполняет оценочную функцию.

Соответственно, для описания каких-то человеческих качеств или образов так же очень часто используется метафора. Если брать за основу метафорические выражения русского и английского языка, то сравнив их, мы сможем понять все многообразие и различие двух культур, говорящих на этих разнотипных языках.

Русский язык – это язык восточнославянской группы славянской ветви индоевропейской языковой семьи, национальный язык русского народа. Он занимает пятое место по численности говорящих на нем в мире, один из крупнейших мировых языков. Русский считается самым распространенным языком Европы по числу носителей языка. Он имеет статус официального языка в России, Белоруссии, Казахстане, а также частично признан в Республике Абхазия и Южной Осетии.

Этот язык входит в десятку самых сложных во всем мире. В частности, трудности в понимании и изучении могут возникнуть из-за того, что он богат метафорическими выражениями, связанными с самыми различными темами и жизненными аспектами. Носители этого языка очень часто используют метафоры, чтобы описывать различные особенности человеческой природы.

"Белая ворона" – метафорическая фраза, которая описывает человека, который имеет свои особые и уникальные качества и именно они делают его отличным от другой группы людей. Ведь преимущественно все вороны имеют темный окрас, поэтому белый используется как контрастное противопоставление черному цвету, чтобы показать высокий уровень различия.

"Волк в овечьей шкуре" – фразеологизм, который используется в адрес лицемерного человека, скрывающего свои корыстные замыслы под маской добродетели. Этот образ подчеркивает разрыв между внешним обликом и внутренними намерениями. На первый взгляд, кажется, будто человек безобиден, как овечка, но на самом деле он скрывает свою опасную волчью хищную сущность.

"Холодный как рыба" – сравнение, описывающее человека, который лишен эмоций и чувственности. Это выражение подчеркивает отстраненность, может использоваться для описания кого-то, кто не реагирует на происходящее вокруг или не проявляет интереса к взаимодействию с другими людьми, либо имеет трудности с выражением своего эмоционального состояния.

"Дикая кошка" – эта метафора описывает непредсказуемость и может быть использована в различных контекстах. Например, в отношении человека с непредсказуемым поведением или выражением эмоций можно сказать: "Он как дикая кошка, никогда не знаешь, что от него ожидать". Это отсылает к непредсказуемости и независимости, характерным для диких животных. Данное сравнение с образом кошки подразумевает, что такой человек может быть непослушным, самобытным и не поддаваться контролю. Метафора выражает силу человека и приверженность своим убеждениям, а также свободу действий, которую он стремится сохранить.

"Как белка в колесе" – это сравнение, подходящее для ситуации, когда человек занят непрерывным и бесконечным потоком работы или дел, которые не приносят ему никакого значимого или видимого прогресса. Человек постоянно занят и занимается активной деятельностью, но при этом остается на том же месте и не достигает целей. Метафорический образ белки в колесе символизирует монотонность, бесполезность и непроизводительность такой занятости. Белка бежит в колесе, совершая бесконечные и однообразные движения, но не двигается вперед и не покидает свое пространство.

Использование этой метафоры часто связано с чувством усталости, разочарования и бесполезности. Человек может ощущать, что тратит свои силы и усилия на повторяющиеся и бесполезные задачи, не получая достаточной награды или удовлетворения от своего труда.

Проанализировав самые часто используемые метафоры русского языка, можно понять, что они, в большинстве своем, связаны с животным миром, т.е. являются зооморфными.

Зооморфные метафоры – это метафорические образы, которые относятся к животным и используются в описании или характеристике людей. Они основаны на аналогии между свойствами или характеристиками животных и их поведением.

В английском языке метафоры так же имеют свои характерные отличия.

Английский язык – язык англо-фризской подгруппы западной группы германской ветви индоевропейской языковой семьи. Из 7,8 млрд населения планеты, 1,35 млрд владеют английским, но все же большую их часть нельзя отнести к носителям. Примерно для 375 млн людей английский – первый или родной язык. Данный язык имеет официальный статус в 54 странах

– Великобритании, США, Австралии, один из официальных языков Ирландии, Канады, Мальты и Новой Зеландии. В английском, как и во многих других языках, метафоры, так же играют важную роль.

"A snake in the grass"(Змея в траве) – английская метафора, используемая для описания кого-то или чего-то

лживого, или предательского. Это означает, что опасность или неприятность подстерегают неожиданно, как змея, затаившаяся в высокой траве. Служит напоминанием о том, что нужно быть бдительными и не доверять слишком легко. Точно так же, как нужно внимательно следить за своими шагами в высокой траве, чтобы избежать укуса змеи. Русское соответствие этой метафоре – змея подколотная.

"A diamond in the rough"(Необработанный алмаз) – фразеологизм, который применяют в отношении того, кто обладает исключительными качествами или скрытым потенциалом. Это говорит о том, что в этом человеке есть что-то особенное, но это может быть не сразу заметно. Точно так же, как алмаз в своей не ограненной форме требует полировки и обработки, чтобы раскрыть свою истинную красоту. Данная метафора подразумевает, что у человека есть неиспользованные таланты или скрытые качества, которые при воспитании или развитии могут ярко сиять. Она подчеркивает веру в то, что в людях заложен огромный потенциал, который даст большие возможности, если его доведут до совершенства. В русском языке существует подобное соответствие этой метафоре – не ограненный алмаз.

"A ray of sunshine"(Луч солнечного света) – метафора, отражающая качества человека, который приносит тепло, радость и позитив в жизнь других. Подобно тому, как луч солнечного света может осветить комнату или поднять вам настроение в пасмурный день, эта метафора предполагает, что рассматриваемый человек обладает сияющей и яркой личностью. Он умеет распространять счастье и оптимизм, часто оказывая положительное влияние на окружающих. Присутствие или действия человека могут принести свет и радость в любую ситуацию, делая их источником утешения и вдохновения для других.

"A lone wolf" (Одинокий волк) – метафорическое выражение, используемое для описания человека, который предпочитает быть одиноким и часто дистанцируется от общества. Это относится к тому, кто предпочитает одиночество социальному взаимодействию или групповой деятельности. Подобно тому, как одинокий волк отделяется от стаи, эта метафора подразумевает, что человек предпочитает независимость и самостоятельность, а не поддержку или компанию других людей. Русский эквивалент этой метафоре – Волк-одиночка.

"A sunny smile" (Солнечная улыбка) – данная метафора описывает яркую, теплую и сияющую улыбку человека, которая очень схожа с солнцем в ясный день. Это означает, что улыбка человека дружелюбная и полна позитивной энергии. Подобно тому, как солнце может украсить день, такая улыбка способна осветить комнату и принести счастье и тепло окружающим людям. Персона с такой

улыбкой обладает особым обаянием, а улыбка заразительно действует на других, заставляя их чувствовать себя воодушевленными.

Метафоры английского языка более абстрактны и направлены на описание какой-либо ситуации, в которой раскрывается взятый за основу объект, а не конкретного предмета. В большинстве своем они являются более прямыми и прагматичными.

Русские метафоры, при этом, более узконаправленны и дают конкретные пояснения для определенного объекта, могут быть более эмоциональными и глубокими, имея философский характер.

Языки отличаются друг от друга из-за исторических, культурных и физических факторов, а также взаимодействия с другими языками. Именно поэтому существуют отличия в использовании и восприятии метафор в разных языках.

1. Культурные отличия: каждая культура имеет свои особенные образы и ассоциации, которые отражаются в языке. Поэтому метафоры, распространенные в одной культуре, могут быть непривычными для людей из другой культуры. Это может влиять на способ восприятия и использования.

2. Лексические различия: метафоры, которые распространены в одном языке, могут быть непривычными или непонятными в другом языке, просто из-за отсутствия соответствующего лексического эквивалента.

3. Структура предложений: в русском и английском языках также наблюдаются различия в структуре предложений. Это влияет на способ использования метафор. Например, в английском языке более распространено использование сравнительных конструкций, таких как "as brave as a lion" (смелый, как лев), а в русском языке метафоры могут чаще использовать инверсию слов.

При этом колоссальном отличии двух языков прослеживаются и схожие характеристики. Оба языка используют метафоры, основанные на природе и окружающей среде, особенно в отношении описания человека, начиная от его деятельности и заканчивая внешностью и внутренними качествами.

Именно метафоры и метафорические выражения являются частью культурного наследия и языкового богатства. Они помогают лучше понимать и описывать сложные аспекты человеческого поведения, внешности и характера. Резюмируя все вышесказанное, можно сделать вывод, что метафора считается номинацией определенного явления, ситуации или качества, в более лаконичной и краткой форме и неотъемлемая часть любого языка.

Список использованных источников:

1 Катермина В. В. Номинации человека: национально культурный аспект (на материале русского и английского языков): монография. Краснодар: КубГУ. 2018–250 с.

2 Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Перемещение в пространстве как метафора эмоций // Логический анализ языка: языки пространств. М., 2000. С. 277–289.

3 Роль человека в языке и культуре: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-cheloveka-v-yazyke-i-kulture/viewer>

4 Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387–416.

Макарчук Я.И.

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА СЛОВ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ЧЕЛОВЕКА В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Аңдатпа. Бұл мақалада екі тілдегі метафоралық өрнектер мысалында адамды сипаттайтын сөздер қарастырылады: орыс және ағылшын. Тіл-мәдениеттің көрінісі. Мәдени әртүрлілік адамдар қолданатын сөйлеу айналымдарында ашылады. Біз көркем экспрессивтілік құралдарының мысалында екі түрлі тілдің метафораларының ерекшеліктеріне назар аударамыз.

УДК 81

Сисенбаев О.Б.

Студент группы ИН-20-1, Академии «Bolashaq»

город Караганда, Республика Казахстан

o.sissenbayev@gmail.com

Научный руководитель к.ф.н., профессор кафедры иностранных языков и межкультурной коммуникации Оразгалиева Г.Ш.

КОНЦЕПЦИЯ ВРЕМЕНИ В АНГЛИЙСКОЙ И РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: ОТРАЖЕНИЕ ВОСПРИЯТИЯ МИРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВРЕМЕНИ

Аннотация. В литературе время часто служит не только инструментом для описания событий, но и ключом к пониманию глубинных философских и культурных аспектов. Английская и русская литературные традиции предоставляют уникальные подходы к концепции времени, раскрывая разнообразные аспекты восприятия человеком своего бытия и окружающего мира.

Английская литература: Линейность и Неопределенность

В английской литературе прослеживается влияние христианской традиции, которая часто подчеркивает линейность времени - от творения мира до его конечного завершения. Этот взгляд на время создает напряженность в произведениях, где герои осознают свою судьбу и невозможность избежать неминуемого.

Примером может служить "Hamlet" Уильяма Шекспира, где герой сталкивается с муками выбора и неизбежностью смерти. Время здесь служит не только измерителем прошедших дней, но и невидимым силовым полем, воздействующим на решения персонажей.

Русская литература: Цикличность и Отражение Души

В русской литературе, напротив, преобладает чувство цикличности времени, которое находит свое отражение в русской православной традиции и философии. Здесь время рассматривается не только как последовательность событий, но и как непрерывный поток, связывающий прошлое, настоящее и будущее.

"Мастер и Маргарита" Михаила Булгакова и "Преступление и наказание" Федора Достоевского предоставляют примеры русской литературы, где время взаимодействует с душевным состоянием персонажей. Время здесь не столько измеряется часами, сколько ощущается внутренними колебаниями и эмоциональной динамикой [1].

Схожесть и Различия

Обе литературные традиции обращают внимание на вечные темы времени: любовь, смерть, судьба. Однако, в то время как английская литература может подчеркивать неминуемость и линейность времени, русская литература чаще всего вкладывает в него цикличность и внутреннюю гармонию.

Преломление времени через структуру произведений

Структура литературных произведений также играет существенную роль в выражении концепции времени. В английской литературе часто встречаются линейные сюжеты, отражающие идею прогрессии и непрерывности времени. Романы, такие как "1984" Джорджа Оруэлла, подчеркивают доминирование хронологической последовательности событий, создавая ощущение неизбежности.

С другой стороны, в русской литературе часто встречаются нелинейные или многоплановые структуры, отражающие сложность времени и его взаимосвязь с человеческой душой. "Война и мир" Льва Толстого с его множеством персонажей и параллельных сюжетов создает ощущение многомерности времени, где прошлое, настоящее и будущее переплетаются [1,2].

Отражение социокультурных контекстов

Концепция времени в литературе также тесно связана с социокультурными контекстами. В английской литературе, особенно в произведениях периода Возрождения, часто выделяется стремление к пониманию времени через призму науки и рациональности. "Фауст" Дж.К.Роулинг с его экспериментами и исследованиями отражает тот момент в истории, когда наука стала главным источником знаний.

В русской литературе, напротив, прослеживается более глубокое влияние религии и философии на восприятие времени. Произведения Федора Достоевского, такие как "Братья Карамазовы", олицетворяют борьбу между различными временными парадигмами и ценностями.

Итог: Обогащение мировоззрения через литературу

В заключение, концепция времени в английской и русской литературе представляет собой сложный мозаичный образ, отражающий многообразие мировоззрений и культурных особенностей. Оба литературных наследия обогащают читателя, предоставляя уникальные перспективы на вечные вопросы времени, судьбы и человеческого существования. В этом взаимодействии и контрасте проявляется богатство литературного наследия, которое не только отражает, но и формирует взгляды общества на свое прошлое, настоящее и будущее [3,4].

Список использованных источников:

Литературные произведения:

- Произведения Шекспира, такие как "Hamlet".
- Романы Достоевского, включая "Преступление и наказание".
- Творения Толстого, например, "Война и мир".

2. Литературные анализы и критика:

- Академические статьи, посвященные анализу концепции времени в литературе.
- Критические работы, исследующие философские аспекты времени в произведениях.

3. Философские трактаты:

- Труды философов, рассматривающих вопросы времени, например, работы по феноменологии или философии истории.

4. Культурные истории:

- Книги, посвященные культурным особенностям английской и русской литературы, а также их влиянию на восприятие времени.

Сисенбаев О.Б.

**АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ОРЫС ӘДЕБИЕТІНДЕГІ УАҚЫТ ТҮСІНІГІ: ДҮНИЕНІ УАҚЫТ
БАСПАСӨЗІ АРҚЫЛЫ ҚАБЫЛДАУ КӨРСЕТУІ**

Аңдатпа. Әдебиетте уақыт көбінесе оқиғаларды суреттеудің құралы ғана емес, сонымен қатар терең философиялық және мәдени аспектілерді түсінудің кілті ретінде де қызмет етеді. Ағылшын және орыс әдеби дәстүрлері адамның өз болмысын және оны қоршаған әлемді қабылдауының әртүрлі аспектілерін аша отырып, уақыт тұжырымдамасына бірегей тәсілдер ұсынады.

UDC 378.4

Tereshenko V.V.

Student of foreign languages faculty of “Bolashaq” Academy
Karaganda, Republic of Kazakhstan

Tutor m.s., senior teacher of the department of foreign languages and intercultural communication of “Bolashaq” Academy Gizatulina A.F.

FEATURES OF MODERN EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Annotation. The report on the features of modern education in Kazakhstan is of great relevance, since it can shed light on current trends, challenges and achievements in the educational sector of the country. This makes it possible to observe strategies for the direction of educational development, identify problem areas and propose solutions to improve the quality of education and its relevance to the modern needs of society and the economy.

Education has a decisive impact on modern man. His condition in the modern world is complicated and contradictory. In recent decades, in the process of searching for a better model of education, radical changes have been taking place in this area – the formation of a new educational system. The old or traditional education system is understood as a simple assimilation by students of a certain amount of knowledge accumulated by mankind in various fields, and the student is presented only as an object of learning.

The development of a country depends on the quality of education and the level of education of its citizens. In this regard, it is very important that the younger generation and the whole society be trained and educated. Traditional forms of education are aimed at the mechanical memorization of information. At the same time, the convenience of staying in the Cabinet is not taken into account. As a result, these data are transmitted to the standard method without prejudice to multimedia and other forms of interaction with students. And education and Information Technology allow people to expand their learning opportunities [1].

Learning online allows you to quickly find current information on the subject of your research. If the training class head through computers and other devices, modern, students can get knowledge in more comfortable conditions. Instead of outdated tutorials, updated databases are used. In addition, the information environment is convenient, created for distance learning, including modern computers, interactive boards, and so on.

Distance learning technologies allow students and teachers to interact regardless of their place of residence. To do this, they lead:

- seminar;
- online conference, messengers and services;
- practicing modern computer halls;
- access to private accounts with specific sites, etc.

The active development of information technology (IT) has a significant and often unpredictable impact on various aspects of the educational process. This article discusses some of the problems that accompany the use of IT in the educational process, the main attention will be paid to the negative side of this influence [2]. The author, being an active supporter of IT, believes that awareness of these problems and an adequate response will contribute to improving the quality of education.

Significant changes are also taking place in Kazakhstan, where a modern education system has developed and is being purposefully reformed. Private educational institutions have emerged, new types of educational institutions have gained strength: lyceums, gymnasiums, colleges. It is known that the education system is capable of exerting an indirect, distant in time, but powerful purposeful influence on the development of the whole society, including political and socio-cultural processes. Education is a social subsystem that has its own structure. Progressive structural and functional changes have taken place in the education system of Kazakhstan in a number of areas over the past decade [3]. Kazakhstan's education system over the years of independence has been aimed at the success course of the accelerated modernization strategy.

There is a lot of evidence linking education and economic growth: a review of international studies in macro- and microeconomics suggests that there is a close relationship between education, income and productivity. At the same time, there is a great return on investment at an earlier stage of education; research confirms the importance of investment in the development of education.

In addition to economic benefits, education creates other social benefits, contributes to the formation of social capital - a society with a large share of civic participation, high social cohesion and integration, and a low crime rate. From an early age, education plays an important role in the formation of social, emotional, and other vital skills. This is a convincing argument in favor of further development of the entire range of educational services. Kazakhstan needs a radical modernization of education: a significant and steady increase in investment in education, improvement of its quality [4].

To meet the educational needs of modern society and its sustainable development, it is necessary to use information and communication technologies in the education system, since information culture and literacy have become the key to successful professional activity of a person. The use of ICT in secondary education provides huge opportunities for creating completely new forms and methods of preparing students for further education. The use of ICT in the educational process is one of the ways to increase the motivation of learning. The use of information technologies in the educational process makes it possible to increase the effectiveness of lessons, enhance the attractiveness of the presentation of material, differentiate in teaching, as well as diversify feedback forms. A special place is occupied by technologies that allow students to develop activity and independence. This is collaborative learning, project-based learning. Modern society demands from students and teachers a system-activity approach to education, in which the student receives knowledge through activity and, thanks to the teacher's support in the process, brings his knowledge into the system.

A special place in Kazakhstan is occupied by the Bolashak program, which allowed the most talented and capable young people to receive education at the best universities in the world [4]. Taking into account the goals of diversification of the country's economy and the development of high-tech industries, the priority for the Bolashak program are the specialties of technical, natural-scientific, humanitarian profile. Every year, 3 thousand students study at foreign universities in various bachelor's, master's and PhD programs under the Bolashak program. In recent years, the emphasis on the selection for the Bolashak program has been shifted to postgraduate education programs – master's and PhD.

In Kazakhstan, a fairly modern education system has developed and is being purposefully reformed, which plays an important role in the socialization of the individual, its preparation for obtaining a particular social status and performing appropriate roles in stabilizing, integrating and improving social systems.

List of used literature

1 Eshmetova G. *History of professional education development in the Republic of Kazakhstan.* Almaty, 2011.

2 Isabekov B.N. *Industrial and innovative foundations of the development of science and education.* - - Turkestan: Turan Publishing House, 2009. - pp.27-50.

3 Sabitova LU.A. *About some features of regulation of interstate cooperation on education.* *Bulletin of KazNPU named after. Abaya, series "International life and politics", №3(38), 2014.*

4 Nazarbayev N. *Strategy "Kazakhstan 2050". Message of the President of the Republic of Kazakhstan to the People of Kazakhstan// Kazakhstanskaya pravda. 2012., December 14.*

Терещенко В.В.

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. Доклад об особенностях современного образования в Казахстане имеет большую актуальность, поскольку он может пролить свет на текущие тенденции, вызовы и достижения в образовательной сфере страны. Это позволяет наблюдать за стратегиями направления развития образования, определять проблемные области и предлагать решения для повышения качества образования и его соответствия современным потребностям общества и экономики.

УДК 81

Токен А.Б.

Студент, Академия «Bolashaq»
Город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель доцент Бегахметова Б. К.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОБЛЕМНЫХ СИТУАЦИЙ КАК ВИДА УСТНОЙ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. Данная статья посвящена развитию навыков устной речи учащихся старших классов общеобразовательной школы на уроках английского языка на основе использования технологии проблемных ситуаций. Она может быть успешно применена для последовательного снятия речевого барьера у учащихся, вовлечения учащихся в активное участие в индивидуальной презентации своей позиции в предложенной проблемной ситуации.

Значимость английского языка в современном мире можно оценить буквально одной строкой: английский язык – это международный язык общения. Более миллиарда людей на планете разговаривают на английском языке, а сколько его изучает – даже подсчитать сложно. Другими словами – это глобальный язык всего мирового сообщества. По мере развития информационных технологий и современной системы коммуникаций, происходит распространение английского языка в глобальном масштабе. В настоящее время он является основным кандидатом на роль lingua franca, языка международного общения, который применяется практически во всех сферах жизни общества. о беспрецедентности этого явления можно судить уже и по

тому, что на английском языке говорят повсюду в мире, и о нем говорят, как о едином языке межнационального общения, языке.

Международная жизнь проходит под знаком английского языка. Он является официальным рабочим языком Организации Объединенных Наций. Деловые переговоры, саммиты, конференции, съезды – все проходит на английском языке. Когда-то знание английского было знаком интеллигентности, элементом роскоши. Но сегодня это первая необходимость, какие бы цели перед вами ни стояли: свободное ориентирование в интернет-пространстве или карьерный рост, который, кстати, сегодня фактически невозможен без знания английского языка.

Английский язык сегодня – это возможность связи с мировым информационным потоком, возможность стать равноправной частью культурного мирового сообщества.

Что значит создать проблемную ситуацию в обучении иностранному языку? Это означает смоделировать противоречие на основе содержания прочитанного или услышанного текста и вызвать тем самым у обучаемых эмоциональную реакцию, некоторое удивление или даже затруднение в его понимании и соответственно желание поиска ответа или реакции на ее решение. В проблемную ситуацию могут быть заложены предположения, опровержения, некие несоответствия, неопределенности и даже конфликт. Любая созданная преподавателем на языковом занятии проблемная ситуация должна иметь к концу ее обсуждения описание возможных путей выхода из нее. Важны его речь в виде монолога или диалога в предъявлении задания в виде ситуации, определение вопросов для исследования ее состояния, его стимулирующие реплики или вопросы в ходе обсуждения ситуации, побуждающие обучаемых к высказыванию собственной оценки происходящего [1,2]. Проблема может быть задана как преподавателем, так и быть созданной самими обучаемыми. Внутри заданной ситуации может и должно быть противоречие между нашим обычным житейским представлением по заданному вопросу и возможным авторским (научным, общественным) мнением по его оценке. Мнения могут быть диаметрально противоположными. Категоричной оценки мнения студента не может быть. Побуждающими к диалогу могут быть вопросы: Почему Вы так думаете? На чем Вы основываете свое мнение? Что интересного предлагает автор учебной статьи? Что Вас удивляет в содержании текста? Какие вопросы у Вас возникают по поводу заданной ситуации? Как Вы предлагаете решить сложившуюся проблему? Какие противоречия видите Вы в предлагаемом автором варианте решения? Почему ситуация сложилась именно так? Прав ли автор текста? Правильное ли решение нами принято? Согласны ли Вы с мнением одноклассников? В чем они не правы?

Для преподавателя и учащихся важен алгоритм работы над проблемной ситуацией. Учащимся следует ознакомиться с содержанием текста в качестве домашнего задания или работы на уроке, выявить в нем противоречивые факты, задать к нему вопросы по содержанию с целью выявления противоречия. Преподаватель побуждает учащихся к формулировке проблемы. По

возможности может столкнуть мнения обучаемых, постараться выяснить, почему ситуация разворачивается именно так или иначе [3,4].

Решения не могут быть однозначными. Мнений может быть высказано несколько. При этом развивается гибкость мышления, критичность в оценке, оригинальность решения, отказ от стандартных ситуаций. Мыслительный процесс идет по схеме: выдвижение гипотезы, ее обновление и проверка. Обучаемые осуществляют мыслительный поиск самостоятельно либо с помощью преподавателя. В задании должно быть противоречие между исходными знаниями и новыми, порой парадоксальными фактами, разрушающими известную точку зрения или теорию, между теоретически возможным способом решения, его практической целенаправленностью, между практически доступным результатом и отсутствием теоретического обоснования. Большинство практических ситуаций можно свести к случаям нехватки или избытка теоретической, или фактической информации. Следует помнить о главном: проблемная ситуация должна вызывать интерес, удивлять обучаемых своим содержанием, вызывать желание разобраться в ней. Должен сработать эффект возбуждения интереса к теме.

Проблемная ситуация на языковом занятии может быть использована на всех этапах практического занятия: при введении нового материала, его закреплении, контроле. Преподаватель может выступать в роли модератора ситуации: подводить к определенному мнению аудиторию, просить сравнить различные мнения на один и тот же вопрос, подтолкнуть к сравнениям, выводам, обобщениям, сопоставлению фактов. Автором статьи широко используется проблемное обучение иностранному языку на 9-10 классах общеобразовательной школы на уровне В2. К этому времени обучаемые владеют довольно большим словарным запасом, клишированными фразами, необходимыми для выражения согласия, отрицания, сомнения, подтверждения мнения и иных речевых позиций. Предлагаемые авторами учебника «Action» (уровень В2) тексты для чтения и аудирования настолько информативны, актуальны и интересны по содержанию, что работа над предлагаемыми самими авторами проблемными заданиями и ситуациями достигают в определенной степени своих целей. По совету Пахомовой Н.Ю. учитываются объём и содержание предлагаемой учебной ситуации, предьявляется толерантное отношение к допускаемым учащимися грамматическим ошибкам. От педагога требуется большая предварительная подготовка к такому занятию. Постепенно видимым становится снятие речевого барьера у учащихся, проявляется желание активного участия в индивидуальной презентации своей позиции в предложенной проблемной ситуации или в работе в группе. Роль преподавателя иностранного языка заключается в умелом руководстве процессом разрешения заданной ситуации и активизации речевой деятельности учащихся. Опыт показывает положительные результаты проводимой работы. Она продолжается дальше [5,6].

Список использованных источников:

1. Ярошенко Е. Л. статья «Приёмы обучения устной речи на уроках английского языка» - <https://urok.1sept.ru/articles/674150>
2. Спиряева С.В. статья «Роль и место глобального английского в современном мире»
3. Пахомова Н.Ю. статья «Технология проблемного обучения на уроках английского языка»
4. Карих Э. С. «Эффективные приемы и методы обучения умениям продуктивной устной речи.» - <https://elinaenglish.ukit.me/uploads/s/5/z/m/5zmjcioidre2/file/AFVvjZyF.pdf?preview=1>
5. Никифорова В.И. Реализация проблемного обучения на уроках иностранного языка. Петрозаводск 2020. С. 30.
6. Кунанбаева С. С. Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы 2010. С. 127.

Төкен Ә.Б.

**АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА АУЫЗША СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІНІҢ БІР ТҮРІ
РЕТІНДЕ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАРДЫ ҚОЛДАНУ**

Аңдатпа. Бұл мақала проблемалық жағдайлар технологиясын қолдану негізінде ағылшын тілі сабақтарында жалпы білім беретін мектептің жоғары сынып оқушыларының ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған. Ол оқушылардың сөйлеу кедергісін дәйекті түрде алып тастау, студенттерді ұсынылған проблемалық жағдайда өз позициясын жеке таныстыруға белсенді қатысуға тарту үшін сәтті қолданыла алады.

ӘОК 82

Хагазбай Ұ.А.

«Volashaq» Академиясының 2 курс студенті
Қарағанды қ. Қазақстан Республикасы
Altinay_96_96@inbox.ru

Ғылыми жетекшісі п.ғ.м., Әбілжан А.Б.

ОРАДУР-СИОР-ГЛАН

Аңдатпа. Орадур-сюр-Глан - абсурдтық апаттан зардап шеккен елес ауыл. 1944 жылдың маусым айы бұл ауыл үшін ажал болды. Фашистер қиратқан ауыл француз жерінде жасалған ең ауыр қылмыстардың бірінің символы ретінде танылды.

Франция 1939 жылдың қыркүйек айының алғашқы күндерінен бастап Екінші дүниежүзілік соғысқа тікелей қатысты. Соғыс нәтижесінде Францияның солтүстік жартысы мен Атлант мұхиты жағалауы басып алынды.

1944 жылдың маусым айы бұл ауыл үшін ажал болды. Фашистер қиратқан ауыл француз жерінде жасалған ең ауыр қылмыстардың бірінің символы ретінде танылды. «Азап шеккендер қаласы» 50 жылдан кейін толығымен жойылып, сол

сұмдық оқиғалардан кейінгі ұрпаққа қалдырылған қирандылар мемориалдық орталық болып жарияланды.

Тарихи анықтама

Орадур-сюр-Глан - абсурдтық апаттан зардап шеккен елес ауыл. Аты латын тілінен «сыйынатын» деп аударылған ауылдың көп ғасырлық тарихы оның барлық тұрғындарының қанды қырғынынан кейін үзілді. 1944 жылы 10 маусымда СС-тің таңдаулы жауынгерлік отрядының фашистік жазалаушы күштері қалаға кірді.

Фашистерді байлыққа құмар генерал Хайнц Ламмердинг басқарды, ол ұрланған 500 кг алтынды арнайы көлікте сақтады, ол ресми түрде құпия құжаттарға арналған сейф болып саналады. Құймаларға жауапты майор Отто Дикман мен оның бастығы сансыз қазынаны Германияға қалай жеткіземіз деп ұзақ ойланды.

Әскерилердің өлімі және алтынның жоғалуы

Олар құнды жүктер мен өз жолдастарын жойып жіберуі мүмкін бомбалаудан қорықты. Сонымен қатар, достарды туған жерінде бағалы құймаға сенетін адамдар аз деп қинады. Одақтастармен кездесу үшін Нормандияға барудың жаңа тәртібін білген нацистер үлкен байлықты жасыруға шешім қабылдады. Ауыр арнайы машина бөлек бағытпен жүріп келе жатқан, оны сарбаздары бар бронетранспортер күзетіп тұрған. Француз қарсыласуының жауынгерлерімен кездесуді ешкім күткен жоқ, бірақ бұл бәрібір болды. Алты жауынгер немістерге шабуыл жасап, олардың көліктерін толығымен қиратты, қырғынның нәтижесінде мұрағаттық құжаттардың орнына арнайы көліктен орасан зор байлықты тапқан бір неміс солдаты ғана тірі қалды. Екі рет ойланбастан алтын құймаларын жерге көмеді.

Күлкілі түсінбеушілік

Фашисттердің өлгенін және оған жайлы қартаюды қамтамасыз ететін байлықтан айырылғанын білген генерал ашуланып кетті. Ол Орадур-сюр-Глан ауылының француздық қарсыласу орталығына айналғаны туралы ақпарат алды. Дәл сол жерде ол аты-жөнін араластырып жібергенін байқамай, бірден жазалаушы жасақтарды жібереді. Жақын жерде партизан лагері болған Орадур-сюр-Вайрес қаласы болған.

Үзілген тыныштық

Әсем жерде орналасқан жайлы Орадур-сюр-Глан (Франция) ауылы әрқашан елдің ең тыныш бұрышы болып саналған. Бір қызығы, жақын жерде болған ұрыс партизандардың қатарында болмаған жергілікті тұрғындардың өмір салтына ешқандай әсер етпеді. Бұрын-соңды соғыс болмағандай жұрт жайбарақат егін салып, намаз оқып, демалды. Тәтті идиллия қанды трагедияға айналды, ол әлі күнге дейін есінде.

Ламмердингтің бұйрығымен жазалауды күтпеген Орадур-сюр-Глан ауылының тұрғындары таңғы сағат 4-те бас алаңға шығарылды. Элиталық СС полкінің жауынгерлері үйлерді тонап, малды қырып жіберді. Жауап алу мен азаптау жүргізілген бір үйден басқа барлық үйлер жарылған. Генерал алтынының қайда тығылғанын білуді талап етіп, қиянат жасады. Ештеңені

түсінбейтін жергілікті тұрғындарды француз қарсыласуымен ынтымақтасады деп айыптады, содан кейін аман қалған бірнеше адамның айғақтарына сәйкес, тозақ жойылды.

Қорқынышты трагедия

Қанды қырғын басталған кезде Орадур-сюр-Глан ауылында қонаққа келген 642 жергілікті тұрғын мен көрші ауылдан 6 жасөспірім болғаны белгілі. Фашистік варварлар ерлердің барлығын қораға айдап жіберді, пулеметтен оқ жаудырғаннан кейін аман қалғандары бензин шашып, өртеп жіберді. Жантүршігерлік трагедиядан алты ер адам аман қалып, тозақтан аман қалды. Тек бесеуі қашып үлгерді, 197 адам қаза тапты.

Қараусыз қалған шіркеуге әйелдер мен кішкентай балалар жиналып, біраз уақыттан кейін ағаш құрылым отқа оранды. Терезеден секіріп кетпек болғандарға оқ атылды. Бір тірі қалғаны белгілі, оның денесі жоғарыдан құлап, пулеметтің барлық оқтарын жауып алған. 1988 жылы қайтыс болған әйел өмірінің көп бөлігін психикалық ауруханада өткізді [1,2].

Тек бір әйел аман қалды; 240 әйел мен 205 бала қаза тапты.

Аман қалғандардың бірі Роберт Хебрас кейінірек ауылдастарының мәйіттерінің астына тығылып, өзін өлгендей кейіп танытқанын айтты.

Бұл сол қырғыннан аман қалған 86 жастағы Роберт Хебрас. Орадур-сюр-Гланенің елес ауылы, 2011 жылдың қазаны:

Тарихи ескерткіш

Аман қалғандар нацистер қиратқан Орадур-сюр-Глан ауылын қалпына келтірмей, қирандылардың жанынан жаңа тұрғылықты жерді қалпына келтіруге шешім қабылдады.

Қираған ауыл, нацистер тастап кеткен келбетін сақтай отырып, әлі де қорқынышты көрінеді: өлгендердің қанының дақтары бар шашыраңқы заттар, көне көліктердің өртенген қаңқалары, иелерінен бұрын өмір сүрген балалар ойыншықтары қорқынышты апаттың үнсіз еске салуына айналды. бұл кішкентай ауылда болды. Өткен соғыстың қасіретіне арналған мұндай ескерткіштерге барғандар оның мүсіркеген жүзін ешқашан ұмытпайды. Орадур-сюр-Глан (Франция) елес қаласы, қирандыларының суреті Екінші дүниежүзілік соғыс

күрбандарын еске алуға келгендердің барлығын үрейлендіреді, мәңгілік нацистік айуандық символы болып қала бермек.

1999 жылы президент Ширак Орадурды «Азап шеккендер қаласы» деп атады [3].

Германия президенті Йоахим Гаук, 88 жастағы аман қалған Роберт Хебрас және Франция президенті Франсуа Олланд:

Қазіргі заманғы Oradour-sur-Glane да бар. Ол Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде неміс солдаттары қиратқан аттас ауылдан алыс жерде салынған. 2006 жылғы мәліметтер бойынша тұрғындарының саны 2188 адамды құрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Орадур-Сюр-Глан // Олонхо — Панино. — М. : Советская энциклопедия, 1955. — С. 128. — (Большая советская энциклопедия : [в 51 т.] / гл. ред. Б. А. Введенский ; 1949—1958, т. 31).

2. Farmer, Sarah. *Martyred Village: Commemorating the 1944 Massacre at Oradour-sur-Glane*. University of California Press, 2000.

2. Fouché, Jean-Jacques. *Massacre At Oradour: France, 1944; Coming To Grips With Terror*, Northern Illinois University Press, 2004.

Хагазбай Ұ.А.

ОРАДУР-СЮР-ГЛАН

Аннотация. Орадур-сюр-Глан – поселок-призрак, пострадавший из-за нелепой случайности. Июнь 1944 года стал для этой деревни роковым. Поселок, уничтоженный нацистами, признан символом одного из самых страшных преступлений, совершенных на французской земле.

Цанцураева Л.И.
Студентка, Академии «Volashaq»
город Караганда, Республика Казахстан
martian2120@gmail.com

Научный руководитель к.ф.н., профессор кафедры иностранных языков и межкультурной коммуникации Оразгалиева Г.Ш.

КОНЦЕПТ "СВОЙ – ЧУЖОЙ" У РУССКИХ И АНГЛИЧАН

Аннотация. Актуальность изучения категории «свой» – «чужой» играет существенную роль в процессе самоидентификации как индивида, так и социальных групп, и этнических общностей. Однако, помимо этого, изучение категории "свой – это родной, а чужой- что-то инородное" имеет важное значение в английском языке, она позволяет нам понять ценности, которые присущи англоязычному лингвокультурному сообществу. Это открывает новые возможности для интерпретации культурного кода этого сообщества. Данная категория включает в себя не только представления о самом "себе" и "другом", но также о взаимодействии между этими понятиями. Изучение этой категории также позволяет нам осознать, что «свой и чужой» – это что-то относительное и зависит от контекста. Оно может меняться в разных культурах, социальных группах и даже внутри одного индивида. Таким образом, изучение категории «свой» – «чужой» имеет не только теоретическое значение, но и практическую значимость.

Оппозиция «свой» – «чужой» стала одной из фундаментальных культурно-психологических оппозиций, которая оказывает значительное влияние на формирование нашей системы знаний и восприятия реального мира. Это противопоставление отражает различия в том, как мы воспринимаем и интерпретируем мир в соответствии с особенностями нашей и чужой культуры.

Данная оппозиция отражает процесс самоидентификации с определенным сообществом, которое мы принимаем за "свой", и отделением от других сообществ, которые мы воспринимаем как "чужие". Эта оппозиция проникает во все сферы нашей жизни, включая язык, культуру, обычаи и менталитет. Наше понимание того, что изображается "своим", а что "чужим", в значительной степени формируется нашей культурой и обществом, в котором мы живем. Это влияет на наше восприятие окружающих людей, их поведения, а также наши представления о правильном и неправильном, допустимом и недопустимом.

Данный концепт может иметь как положительные, так и отрицательные последствия. С одной стороны, она способствует формированию и поддержанию социальной и культурной идентичности. Она помогает нам чувствовать себя частью определенной группы, позволяет сохранять традиции и ценности, которые осознаются важными для нашего сообщества. С другой стороны, она может приводить к негативным последствиям, таким как стереотипы, предрассудки и дискриминация. Когда мы слишком усиленно придерживаемся

своего "своего", мы можем стать непроницаемыми для новых идей и опыта, а также развивать неприятие к другим культурам и мировоззрениям. В итоге, оппозиция «свой и чужой» – неотъемлемая часть нашей культурной и социальной жизни. Она помогает нам определиться с нашей идентичностью и местом в мире, но также требует от нас гибкости и умения преодолевать различия взглядов и ценностей.

Концептуальная диада: «свой – это близкое, а чужой – что-то далекое» в своем языковом и смысловом выражении может развиваться от безоценочной структуры к пейоративно оценочной [1]. «Свой–это наше родное, а чужой – это привнесенное», несомненно, бинарная оппозиция в рамках концептуальной диады, однако, учитывая ее уровневость и некоторую взаимопроницаемость, отдельным исследователям представляется возможным считать «это- свой, а тот-чужой» как единый концепт [2].

Взаимодействие с другой культурой вызывает у субъекта, пересекающего границу своей культуры, чувство странного, необычного, непонятного, что приводит к недоверию и подозрительности по отношению к чужой культуре [3].

В этой связи наблюдается определенная «неоднородность» словесной формулировки противопоставления «свой – это друг, а чужой – это враг», а именно наличие таких вариантов – это «друг и другой», «мы и они»; дихотомия – это «я / мы» и «другие / они», «я / мы / наши» и «они / другие / чужие», «наше, чужое и другое».

Такое противопоставление как «это – свой, а тот – чужой» может стать универсальным, оно предстанет не только в пространстве и времени, но еще на языке. Языковые контакты могут осуществляться в процессе как позитивного, так и негативного взаимодействия. В результате чего возникают конфликтные ситуации. Таким образом, язык выступает в двух ролях: как средство общения и способ отделения от кого-то или чего-то.

Оппозицию «это – свой, а тот – чужой» можно рассматривать в трех аспектах:

- 1) в социальном аспекте, когда «свой» принадлежит к данной социальной группе, а «чужой» к этой группе не принадлежит;
- 2) в этническом аспекте;
- 3) в оппозиции «человек и не человек», где «свой» означает принадлежность к «человеческому, а нечеловеческое- это «чужой [4].

Существует иное мнение, что понятие "чужой" не всегда несет только отрицательные значения, и оценка может быть неоднозначной. Когда человек пересекает границу своей культуры и вступает во взаимодействие с другой культурой, он часто испытывает чувство странности, необычности и непонятности, что может привести к недоверию и подозрительности по отношению к этой чужой культуре. В англоязычных источниках «свой и чужой»- противопоставление, которое также прослеживается по следующим маркерам: 'otherness', 'alienation', 'marginality', 'segregation'. Иностранные авторы склонны обращаться к категории "usvs. them". При переводе на английский язык статей, посвященных категории " «это – свой, а тот – чужой»", отечественные лингвисты

предпочитают противопоставления we и they, own – alien; friend or foe и др. В этой связи наблюдается определенная «неоднородность» словесной формулировки противопоставления "friend /enemy" в английском языке, а именно наличие таких вариантов, как "friend /another", "we /they"; дихотомия "I /we" - "others / they" и "I / we / ours" - "they / others / foreign", "our/ foreign /another".

Для англоговорящих людей характерна более ясная разница между "своим" и "чужим". В английском языке понятия "privacy" (частная жизнь) и "privateproperty" (частная собственность) имеют гораздо большую значимость, чем в русском языке, где более присутствует идея коллективности и общности. В английском языке личные интересы и личное пространство ставятся на первое место, а затем уже идут общественные потребности (что определяется культурными реалиями и условиями жизни носителей языка).

Это связано с историческими и культурными различиями между англоязычными странами и русскоязычными странами. В англоязычной культуре индивидуализм и защита личных прав считаются важными ценностями. Люди стремятся к сохранению своей индивидуальности и независимости, а также к защите своей частной собственности. Это отражается в законах и нормах поведения, которые поддерживают и защищают право на приватность и личное пространство.

В русской, и в английской культурах «свой-чужой» имеет и схожие корни в ценности близких отношений и доверия. Однако существуют различия в том, как эти концепции проявляются. Русское общество, возможно, более склонно к осторожности перед "чужими", в то время как англичане, общаясь с "чужими", могут проявлять большую открытость [5].

Таким образом, понимание и восприятие понятий "privacy" и "private property" различается в разных культурах и языках. Они отражают особенности и ценности каждого общества. Однако, в современном мире все больше стремятся к защите личной информации и личной собственности, независимо от культурных различий, чтобы обеспечить индивидуальные права и свободы каждого человека. В различных научных областях, оппозиция «свойчужой» в лингвистике – это выделение языковыми средствами репрезентации указанной оппозиции в английском языке, на основе чего можно сделать следующие выводы.

Во-первых, как представители лингвистики, так и представители других гуманитарных наук, изучающих проблему межгрупповых отношений, сходятся на мысли о том, что «свои» оцениваются положительно, а «чужие» преимущественно отрицательно. Однако, есть и мнение, что «чужой», а точнее «другой», «иной», вызывает интерес, любопытство.

Во-вторых, поскольку проблема отношений между «своими» и «чужими» видится универсальной, она находит свое отражение и в языке. «Свойственность и чуждость» – это категория, которую лингвисты предложили отнести к языковым средствам, репрезентирующим «своих» и «чужих». Иными словами, все языковые средства того или иного уровня можно условно разделить на *включающие/присваивающие* и *исключающие /отчуждающие*.

В-третьих, наиболее эксплицитными уровнями языковой репрезентации оппозиции «свой – чужой» становятся лексико-семантический и синтаксический уровни. Так лингвисты подробно исследуют местоимение *we* в качестве маркера групповой идентификации и отмечают, что местоимения *us* и *them* обладают способностью обозначать *ин-группы* («своих») и *аут-группы* («чужих»), однако подробно последние два местоимения не исследуются. Кроме того, в английском языке примерное соответствие оппозиции «свой-чужой» представляет сочетание *usvs. Them category*, содержащее в себе компоненты *us*, *them*, что также представляет собой интерес в рамках настоящего исследования. Наиболее явными уровнями языковой репрезентации оппозиции "свой–чужой" оказываются лексико-семантический и синтаксический уровни. Лингвисты детально исследуют использование местоимения "we" в качестве маркера групповой идентификации. Они отмечают, что местоимения "us" и "them" способны обозначать ин-группы ("своих") и аут-группы ("чужих"), но последние два местоимения не получили такого же внимания в исследованиях.

"Свой и чужой" – оппозиция, которая в английском языке примерно соответствует сочетанию "usvs. Them category".

Противопоставление «чужого» и «своего» свойственно для многих контекстов, включая политические - это своя партия и оппозиция, оппонент, военные – это союзники и враги, деловые - это партнеры конкурент) и другие. Оно закреплено в семантике многих языковых единиц и отражено в лексическом фонде большинства языков. Например, в английском языке оппозиция «свой» – «чужой» выражается такими языковыми единицами, как *hero /villain*, *inner /outer*, *private /public* и т. д.

Носители русского и английского языков являются носителями разных культур. Представления о реальности и разница в образах мира, формируемых культурой, по-разному фиксируются языком. Констатируя неоднозначность проявления оппозиции "это – свой, тот – чужой" в этих двух языках, мы предполагаем очевидные различия в ее существовании в культуре. "Свой и чужой" – это оппозиция, базовая природа которой предполагает разнообразие ее проявлений и способов интерпретации.

Процесс восприятия чужого (и внешней группы) можно представить следующим образом. Члены "своей" группы фиксируют реальные или воображаемые различия между своей и чужой группами (в том числе в языке, внешности и т.д.). Впоследствии этот признак может стать важным для категоризации и переноситься с одного объекта на другие объекты того же класса. В то же время индивидуальные различия между "чужеродными" объектами уменьшаются, особенно если при восприятии свойств объекта возникает аффективная реакция. Если восприятие объекта сопровождается негативными эмоциями, отрицательная оценка, данная по одному критерию, переносится на другие свойства того же объекта (класс, тип). В то же время отсутствие информации об объекте не препятствует формированию соответствующей модели. Минимум информации имеет значение для формирования системы отношений к объекту.

Концепция "свой" и "чужой" играет важную роль в различных языках, выражая субъективное отношение говорящего к определенному объекту или явлению. Концепт "свой – чужой" играет ключевую роль в понимании межличностных отношений и восприятия окружающего мира как в русской, так и в английской культуре. Этот дуальный контрастный концепт является неотъемлемой частью обоих языков и отражает уникальные особенности культурного мышления русских и англичан.

В русской культуре концепт "свой" пронизывает многие аспекты жизни и межличностных отношений. Это понятие не только относится к родственникам и близким друзьям, но также шире включает в себя круг близких знакомых и тех, кто считается частью общности. "Свой" в русском контексте ассоциируется с теплотой, защитой и взаимопониманием. В то же время, "чужой" может восприниматься с определенным недоверием или осторожностью, особенно если это новый человек в среде.

В английской культуре концепция "свой" также тесно связана с понятием семьи и близких отношений, выражаемых в поговорке "Blood is thicker than water" ("Кровь гуще воды"). Однако, англичане могут быть более открытыми к расширению круга "своих" и восприятию новых знакомств как потенциальных "своих". Вместе с тем, "чужой" в английском контексте часто воспринимается как человек, которого нужно лучше узнать, прежде чем ему будет предоставлено полное доверие.

В данной статье мы рассматриваем эту концепцию на примере детального разбора русско-английских фразеологизмов и поговорок.

Во многих случаях употребление фразеологизмов и поговорок связано с национальными или культурными особенностями одной или другой страны, и они отражают отношение к определенному явлению или ситуации [6].

В поговорке "When in Rome, do as the Romans do" и русском аналоге "Со своим уставом в чужой монастырь не ходят," концепт "свой" и "чужой" выражает идею адаптации к местным обычаям и правилам.

"Свой" означает ваши собственные привычки, традиции или правила, которые могут быть привычными в вашей собственной культуре или среде.

"Чужой" представляет собой новую, незнакомую среду, культуру или общество, в которое вы временно попали.

Таким образом, поговорка советует адаптироваться к местным условиям и следовать здешним обычаям, когда вы находитесь в чужой среде. В английской версии фраза подчеркивает важность того, чтобы подражать местным жителям, когда вы находитесь в Риме, а в русской версии — не вносить своих собственных правил в незнакомую обстановку, как в чужой монастырь.

Другой пример поговорки, где отражен данный концепт "Своя рубашка ближе к телу" и ее английском аналоге "Charity begins at home" концепт "свой" и "чужой" выражает идею заботы о собственных интересах и близких, прежде чем обращаться к нуждам других. "Своя рубашка" отражает заботу о своих собственных делах, увлечениях или нуждах. "Чужой" представляет собой интересы или потребности других людей или общества в целом.

Данная пословица советует, что важно начинать с заботы о своих собственных интересах и близких перед тем, как обращаться к помощи другим. В английской версии подчеркивается идея того, что благотворительность и забота о других должны начинаться с дома, с семьи.

Пословица "Всякий кулик хвалит свое болото" и её английский аналог "Every man thinks his own geeses wans" подчеркивают тенденцию людей воспринимать своё собственное, несмотря на реальное качество этого. В данном контексте, понятие "свой" обозначает то, что принадлежит или свойственно человеку лично. В то время как "чужой" относится к взгляду или мнению, исходящему от других людей или оценке обстоятельств.

Здесь подчеркивается, что каждый человек склонен завышать ценность своих достижений, своего окружения или своего положения, даже если они на самом деле не столь идеальны. В английской версии эта идея выражается метафорическим сравнением гусей и лебедей, подчеркивая, что каждый считает своих гусей лебедями, то есть более возвышенными, чем они на самом деле являются. Такие пословицы напоминают о том, насколько субъективно искажено восприятие своего собственного мира, принося внимание к тому, как человеческое эго может влиять на оценку собственных достижений.

Пословицы и фразеологизмы являются наследием народной мудрости, отражающим не только языковые традиции, но и особенности культурного мышления. В контексте русских и английских пословиц, понятия "свой" и "чужой" выступают в качестве ключей к пониманию того, как эти культуры оценивают отношения, семью и общество. В обеих культурах пословицы о "своем" и "чужом" подчеркивают влияние субъективного восприятия на оценку семьи, отношений и общества.

Эти выражения не только отражают мудрость поколений, но и являются отражением уникальных культурных особенностей.

Процесс социализации в рамках культурной среды формирует определенный набор норм и ценностей, которые воздействуют на восприятие и оценку окружающего мира. Нормы представляют собой субъективно-объективные представления о том, какими должны быть естественные, правильные или единственно возможные способы существования, взаимоотношений и взаимодействия явлений в реальном мире.

Объективность норм проявляется в том, что они формируются социальным окружением индивида, но в то же время они субъективны, так как их формирование также зависит от личного опыта каждого человека. Важно подчеркнуть, что понимание "своего" не обязательно предполагает, что это лучше или более ценное, чем "чужое". Скорее, "свое" рассматривается как нечто естественное и нормальное. Все, что отклоняется от этой нормы, часто встречает негативное отношение. В процессе этого формируется постоянная активизация позитивного образа "мы", вызывающая эмоциональные реакции [7].

Следовательно, присвоение определенных характеристик реальности на самом деле определяется уникальными нормами конкретной культуры.

Основываясь на этих характеристиках, объекты могут автоматически, а иногда и неосознанно, классифицироваться либо как "свой", либо как "чужие".

Список использованных источников:

1. Юдина Н.В. РФ vs. США в XXI веке: проект лингвополитического портрета (на материале русскоязычной дискурсивной практики) // *Магия ИННО: интегративные тенденции в лингвистике и лингводидактике.*—М.: 2019.
2. Юлдашбаев А.Ф. Особенности выражения концепта свой/чужой в современных англоязычных фильмах // *Научные ведомости Белгор. гос. ун-та.*—М.: Гуманитарные науки. 2011. —С. 164-170.
3. Балясникова О.В. «Свой / чужой» в языковом сознании носителей русской и английской культур: дис. ... канд. филол. наук.— М.: 2003.
4. Иванова С.В. Телесные корни лингвокультурологической категории «Свой / чужой»—М.: *Вестн. Ленингр. гос. ун-та им. А.С. Пушкина.* 2010.—С. 20-31.
5. Галимзянова, А. З. Приемы работы с пословицами, содержащими дихотомию «свой — чужой» на уроках английского языка / А. З. Галимзянова. — Текст: непосредственный // *Аспекты и тенденции педагогической науки : материалы III Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2017 г.).* — Санкт-Петербург: Свое издательство, 2017. — С. 117-119.
6. Кишина Е.В. Комплексное исследование категории «Свойственность и чуждость» в русском языке // *Вестн. Том. гос. ун-та.* 2009. №320— С.11-15.
7. Порядина Р.Н. О семантической категории «свойственности» в русском языке / Р.Н. Порядина // *Картина мира: модели, методы, концепты: Мат. всерос. междисциплинарной шк. мол. ученых.* — Томск: Изд-во ТГУ, 2002. — С. 74—80.

Цанцураева Л.И.

ОРЫС ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ "ӨЗІНДІК – БӨТЕН" ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Аңдатпа. «Өзіндік» – «бөтен» категориясын зерттеудің өзектілігі жеке тұлғаның да, әлеуметтік топтардың да, этникалық қауымдастықтың да өзін-өзі сәйкестендіру процесінде маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, ағылшын тілінде «біреудің туған жері, ал басқаныкі бөтен нәрсе» категориясын зерттеу ағылшын тілінде сөйлейтін лингвистикалық және тілдік құндылықтарға тән құндылықтарды түсінуге мүмкіндік береді. мәдени қоғамдастық. Бұл осы қауымдастықтың мәдени кодын түсіндірудің жаңа мүмкіндіктерін ашады. Бұл категория тек «өзіндік» және «басқа» туралы идеяларды ғана емес, сонымен бірге осы ұғымдардың өзара әрекеттесуін де қамтиды. Бұл категорияны зерттеу бізге «өзіңіз бен басқаға» салыстырмалы нәрсе екенін және контекстке байланысты екенін түсінуге мүмкіндік береді. Ол әртүрлі мәдениеттерде, әлеуметтік топтарда, тіпті бір индивидтің ішінде де өзгеруі мүмкін. Осылайша, «өзіңіздің» – «бөтен» категориясын зерттеудің тек теориялық маңызы ғана емес, сонымен қатар практикалық маңызы бар.

Іңкәш Н.С.

Inkash.nazerke@bk.ru

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
2-курс студенті, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші п.ғ.м Бейсенова Д.М.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН ТҰЛҒАНЫ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Аннотация. Мақалада қазіргі заманда ағылшын тілін үйренудің тиімділігі мен оның адамның жеке басын қалыптастыруда және тұлғалық дамуда шешуші рөл атқаратындығы айтылған.

Барлық уақытта негізгі сұранысқа ие тіл ағылшын тілі болды және солай қала береді. Көпшіліктің пікірінше шет тілін үйрену оңай, өйткені оны түсіну үшін грамматика мен лексика негіз болып табылады. Қазіргі әлемдегі ағылшын тілін білу мен жұмыста қолданудың маңызы өте зор, өйткені 650 миллионға жуық адам оны оқу орындарында қосымша пән ретінде оқиды. Сондықтан да еліміздің барлық дерлік оқу орындарында ағылшын тілі оқытылады. Ағылшын тілі басқалармен салыстырғанда маңызды деп айта аламыз. Бұл халықаралық тіл болғандықтан, оны кем дегенде бастапқы деңгейде білу керек. Бүгінде ағылшын тілін тек мектепте немесе университетте ғана емес, мектепке дейінгі мекемелерде де оқи бастайды. Бұл пәнді оқыту, ең алдымен, адамның, оның жеке басының дамуы үшін, болашақта ол осы дағдыларды өз кәсібінде қолдана алатындай етіп жүзеге асырылатындығын түсіну маңызды [1].

Шындығында, көптеген адамдар ХХІ ғасырда шет тілінің қаншалықты қажет екенін түсінбейді. Қазіргі уақытта тілдер жұмысқа орналасуда басты рөл атқаратыны ешкімге күпия емес. Кәсіптер мен лауазымдардың көпшілігі беделді және жоғары жалақы алады, бірақ бұл тек қосымша тілді, негізінен ағылшын тілін білумен бірге жүреді. Өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру мақсатында тілді өзіңіз үшін осылай үйренуге болады деп айтуға болмайды. Біз, ең алдымен, өзіміз үшін өмір сүріп жатырмыз, яғни біз өзімізді қалай жақсы сезінетінімізді шешеміз. Кез-келген адамға аудармашы арқылы жасағаннан гөрі шетелдікпен бір нәрсе туралы сөйлесу әлдеқайда жағымды болады. Өйткені, бұл шет тілін үйренуде үлкен тәжірибе болады.

Жоғары технологиялар әлемінде әртүрлі өнертабыстар мен бағдарламалардың дамуы мен жасалу тенденциясын байқамау мүмкін емес. Олардың көпшілігінде шетелдік бағдарламалық жасақтама мен параметрлер бар. Ноутбук, планшет, телефон, принтер немесе кез-келген бағдарлама болсын – олардың барлығы бастапқыда шетелдік өнім болып табылады, тіпті шетелдік қолдану нұсқаулығы бар, негізінен ағылшын тілінде жазылады. Сондықтан техниканы жетік меңгергісі келетін әрбір адам ағылшын тілін білуі керек [2].

Ағылшын тілін жетік білетін халықтың негізгі санаты – жастар. Әдетте, бұл процесс компьютерлік ойындарда сабақ барысында жүреді. Жасөспірімдер компьютерде көп уақыт өткізеді, және барлық сұранысқа ие ойындар әлемдік хиттер болғандықтан, Нұсқаулық ағылшын тілі болып табылады. Демек, балалар бейсаналық түрде шет тілін өздері білмей үйренеді. Тіл үйренудің тағы бір тәсілі – фильмдер мен музыка болып табылады. Қазіргі уақытта жастар арасында тұтынудың негізгі өнімі – шетелдік кинокартиналар. Олар Еуропа елдері арасында ғана емес, Қазақстанда да өте танымал. Олардың көпшілігі ағылшын форматында келеді. Жаңа нәрсені тыңдауға және көруге деген ұмтылыс жастарды не туралы екенін түсіну үшін тіл үйренуге итермелейді.

Ағылшын тілін үйрену оңай емес, бірақ ол күнделікті өмірде де, ғылым, технология және бизнес саласында да маңызды, өйткені бұл олардың ажырамас бөлігі болып табылады. Ғылыми зерттеулердің, техникалық басылымдардың және іскерлік құжаттардың көпшілігі ағылшын тілінде жарияланады. Ағылшын тілін үйренудің артықшылықтары өте көп және оны сенімді ету үшін біз сізге бірнеше дәлел келтіреміз:

✓ Ғаламдық байланыс: интернет пен әлеуметтік медиа әлемді одан әрі байланыстырды, ал ағылшын тілін білу бізге жаһандық диалогқа белсенді қатысуға, пікір алмасуға және тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді.

✓ Білім: көптеген ғылыми зерттеулер, академиялық мақалалар, кітаптар және онлайн курстар ағылшын тілінде оқуға қол жетімді. Бұл бізге әлемдік сарапшылардан тікелей үйренуге, жаңа білім алуға және әртүрлі салаларды түсінуді тереңдетуге мүмкіндік береді.

✓ Мансаптық перспективалар: ағылшын тілін білу уақыт пен күш-жігерді қажет етеді, бірақ бұл еңбек нарығында маңызды артықшылыққа айналады. Шетелдік жұмыс орындарының ауқымын кеңейтеді, шетелде жұмыс істеуге, шетелдік әріптестермен ынтымақтастыққа және халықаралық іскерлік байланыстарды дамытуға мүмкіндіктер ашады.

✓ Жеке тұлғаны және өзіне деген сенімділікті дамыту: ағылшын тілін үйрену бізден табандылықты, шыдамдылықты және өзін-өзі тәрбиелеуді талап етеді. Бұл процесс қиындықтарды жеңу қабілетімізге және алға қойған мақсаттарымызға қол жеткізуге ықпал етеді [3].

Шет тілін білу басқа елдердің мәдениеті мен дәстүрлерімен танысу дамуға ықпал етеді, сонымен қатар әлемнің кез келген бұрышында адамдармен еркін сөйлесуге мүмкіндік береді. Дүние жүзінде шамамен бір миллиард адам ағылшын тілін ана тілі немесе шет тілі ретінде пайдаланады деп есептеледі. Ағылшын тілін ресми немесе жартылай ресми тіл ретінде қолдану 70-тен астам елде кең таралған және тағы 20 мемлекетте өте маңызды рөл атқарады. Ағылшын тілі дәстүрлі түрде қолданылатын елдерде 1400 миллионнан астам адам тұрады. Әлемдегі пошта хаттары мен ақпараттың шамамен 75% - ы ағылшын тілінде сақталады. Шамамен 50 миллион интернет қолданушысының көпшілігі ағылшын тілін қолданады.

Мен болашақ шет тілі мұғалімі ретінде ағылшын тілінің мүмкіндігі көп деп есептеймін. Болашақ педагогты, атап айтқанда шет тілі оқытушысын даярлау кәсіптік оқытуды ұйымдастыру кезінде қазіргі заманғы білімді, әдістемелер мен

инновациялық технологияларды пайдалану негізінде құрылады. Шет тілі мұғалімі шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілікті меңгерумен қатар, кәсіби және жалпы мәдени құзыреттілікке ие болуы керек. Шет тілін меңгеру еңбек нарығында сұранысқа ие, сондықтан педагогикалық білім беру саласында, атап айтқанда шет тілдерін оқыту саласында мамандарды оқыту ерекше маңызға ие болады [4].

Мұғалімнің негізгі қызметі – педагогикалық қарым-қатынас. Оқушыны сізбен жеке ақпаратты, өз пікіріңізді, көзқарасыңызды бөлісуге итермелеу үшін қарым-қатынасты ұйымдастыру үшін сабақта қолайлы атмосфера құру қажет. Педагогикалық қарым-қатынас деп, әдетте, қолайлы психологиялық климат құруға және жалпы оқу іс-әрекетін психологиялық оңтайландыруға және мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасқа бағытталған оқыту мен тәрбиелеу процесінде мұғалімнің оқушылармен кәсіби қарым-қатынасы түсініледі. Педагогикалық қарым-қатынас аясында барлық кәсіби функциялар жүзеге асырылады, олардың негізгілері оқыту және тәрбиелеу болып табылады. Педагогикалық қарым-қатынас мазмұны ақпарат алмасу, оқу-тәрбие әсерін көрсету және өзара түсіністікті ұйымдастыру болып табылатын педагог пен оқушы ұжымының өзара іс-қимыл әдістері мен дағдыларын қамтиды. Мұғалім осы процестің бастамашысы ретінде әрекет етеді, оны ұйымдастырады, басқарады [5].

Бұл ерекшеліктер шет тілі мұғаліміне белгілі бір жауапкершілік жүктейді, ол тек лингвистикалық білімді жетік меңгеріп қана қоймай, жақсы әдістемелік дайындыққа ие болуы керек, сонымен қатар ол оқытатын тілге деген сүйіспеншілігін осы тіл ұсынатын мәдениетке жеткізе алатын тамаша сөйлеу серіктесі болуы керек. Мұғалім оқуға деген мотивацияны, оқушылардың босатылуына, тілдік кедергіні жеңуге, сенімсіздік сезімін жеңуге, қарым-қатынас жасауға, өз ойларымен бөлісуге деген ұмтылыстың пайда болуына ықпал ететін сенім мен жайлылық атмосферасын құра білуі керек.

Мұғалімнің рөлі мынада: шет тілін оқыту процесін ұйымдастыра отырып, әртүрлі тақырыптарда әңгімелесіп, оқушылардың қарым-қатынасын ынталандыра отырып, ол оларға сабақта оқылған, талқыланатын материалдың мазмұнымен қандай да бір жолмен байланысты адамгершілік қасиеттерді сіңіруге тырысады. Мұғалім оқушылардың бойында жауапкершілік сезімін, айналасындағыларға деген құрметті, еңбекке деген адалдықты дамытуға, өз еліне, халқына, өз мәдениеті мен тіліне деген мақтаныш сезімін тәрбиелеуге және сонымен бірге шет тілді мәдениетке деген оң көзқарасты қалыптастыруға ұмтылады. Пәннің тәрбиелік мүмкіндіктері, мазмұнды жағынан басқа, оқытудың әдістемелік жүйесінде және мұғалімнің жеке басында және оның мінез-құлқында қамтылған. Оқу мүмкіндіктеріне ие мәтінді оқулыққа енгізу әлі де тиісті нәтиже бермейтіні анық. Оған сәйкес интерпретация және мұғалімнің оған деген көзқарасы қажет. Бұл мұғалім және оның кәсіби қасиеттері (сабақты жоспарлау, қарым-қатынасты ұйымдастыруға шығармашылықпен қарау, оқушының жауабын бағалауды объективті бағалау және түсініктеме беру, қызықты

материалдар мен тапсырмаларды таңдау мүмкіндігі) оқу процесін дұрыс бағытқа бағыттауға мүмкіндік береді [6].

Шет тіліндегі білім берудің ең жақсы алғышарттары мұғалімнің мәдениетаралық қарым-қатынас тәжірибесі болған кезде жасалады. Оқытушының халықаралық конференцияларға, конкурстар мен жобаларға қатысуы, шетелдік журналдарда жариялануы, белсенді азаматтық ұстанымы, семинарлар мен курстар шеңберінде біліктілігін арттыру, шетелдік делегациялардың кездесулері мен аудармашының тәжірибесі лингвистикалық қана емес, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынасты ұйымдастырудың белгілі бір аспектісіне иллюстрация ретінде пайдаланылуы мүмкін баға жетпес мәдени тәжірибе береді. сабақтар. Осылайша, шет тілдерін заманауи оқыту жалпы білім беру саласындағы реформалармен де, шет тіліндегі білім беру парадигмасының өзгеруімен де байланысты. Әлемдік аренада өзіндік алар орны бар ағылшын тілін меңгеру маңызды. Тұлғаның өзіндік дамуы мен жұмысына септігін тигізеді деп есептеймін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. «Урок иностранного языка», Москва, «Глосса-пресс», Ростов-на-Дону, «Феникс» 2010.–639 с.

2. Соловова Е. Н. Перспективные направления развития вузовской методики преподавания иностранных языков // Вестник МГИМО университета. — 2013. — № 6(33). — С. 67–70.

3. Колкер Я. М., Устинова Е. С., Еналиева Т. М. Практическая методика обучения иностранному языку. — М.: Академия, 2000. — 264 с.

4. Мильруд Р. П., Максимова И. Р. Игры, в которые играют учителя с учащимися: языковая педагогика в действии // Язык и культуры. — 2019. — № 45. — С. 235–249.

5. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс: пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е. Н. Соловова. — 3-е изд. — М.: АСТ: Астрель: Полиграфиздат, 2010. — 238 с.

6. Колкова М. К. Современная методика соизучения иностранных языков и культур / под общ. ред. М. К. Колковой. — Санкт-Петербург: КАРО, 2011. — 200 с.

Иңкәш Н.С.

ВАЖНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И РОЛЬ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ

Аннотация. В статье упоминаются преимущества изучения английского языка в современное время и то, что он играет важнейшую роль в формировании личности и личностном развитии человека.

**ҚАЗІРГІ ДАМУ КЕЗЕҢІНДЕГІ ХИМИЯЛЫҚ-
ФАРМАЦЕВТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ
БИОЛОГИЯЛЫҚ-МЕДЕЦИНА
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ХИМИКО-
ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ И
БИОЛОГО-МЕДИЦИНСКИХ
НАУК НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ**

Айтжанова Л.А.

Магистрант, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова
город Караганда, Республика Казахстан

Научные руководители: к.б.н. Қали А.Қ., к.б.н., проф. Ишмуратова М.Ю.

АНАТОМИЧЕСКОЕ СТРОЕНИЕ НАДЗЕМНЫХ ОРГАНОВ *IRIS SCARIOSA*

Аннотация. Актуальность исследования определена необходимостью расширения сырьевой базы Казахстана новыми лекарственными растениями. В статье приведены итоги анатомического исследования надземных органов (лист и стебель) ириса кожистого, который широко распространен на территории Казахстана и применяется в народной медицине. Определены особенности строения поверхностных препаратов листа, поперечных срезов листа и стебля.

Введение в практическое использование новых лекарственных растений является важной задачей ботаники и фармации. Одним из перспективных объектов является ирис кожистый - *Iris scariosa* Willd. ex Link., который широко произрастает в Центральном Казахстане [1], растет на каменистых склонах мелкосопочника, а также на щебнистых степях в солонцеватых пятнах. Местообитание: вид встречается на территории Прииртышья, в центрально-казахстанском мелсопочнике, в горах Каркаралы, Кент, Улытау, по холмам в Зайсанской котловине, в Балхаш-Алакульской впадине, на Алтае, Тарбагатае, в предгорья Джунгарского Алатау.

Трава и корни ириса кожистого в народной медицине применяют как потогонное, вяжущее и мочегонное средство; отвар из корней – при лечении заболеваний дыхательных путей, как антимикробное средство [2, 3].

Для введения вида в медицинское использование необходим анализ растительного сырья. поэтому, цель настоящего исследования – провести микроскопическое изучение надземных органов ириса кожистого.

Материалы и методы. При исследовании надземных органов ириса кожистого (рис. 1) образцы растения (сбор июнь-сентябрь 2023 года) размачивали в горячей воде и размягчали в смеси глицерин-спирт-вода дистиллированная в соотношении 1:1:1 (смесь Страуса-Флеминга) [4, 5], кипятили в 5 %-ном водном растворе гидроксида калия. Изготавливали поверхностные препараты и срезы вручную. Изготавливали поверхностные препараты и срезы вручную. Микропрепараты фотографировали в программе Altami Studio, обработку фотографий делали в Paint 10.0. При описании анатомического строения использовали принципы, изложенные в трудах В.Н. Вехова, Л.И. Лотовой [6, 7].

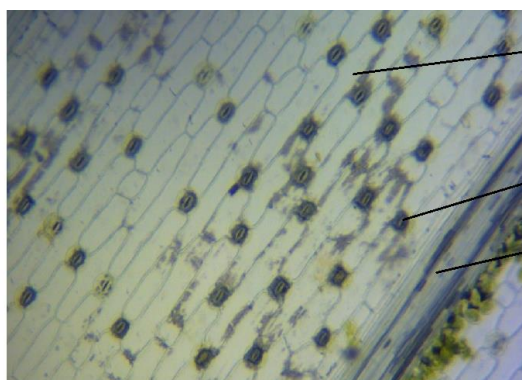

Рисунок 1. Ирис кожистый в окрестностях гор Каркаралы

Результаты. Лист ириса мечевидной формы, складывающийся пополам вдоль главной жилки. Жилкование параллельное, жилки выступают над поверхностью листа, что создает шероховатую поверхность.

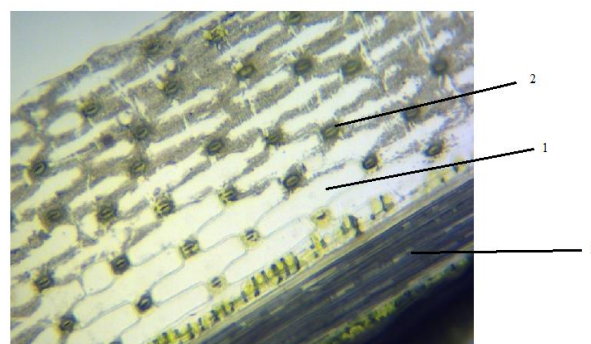
На препаратах с поверхности листовой пластины клетки верхнего эпидермиса имеют прямоугольную форму с утолщенными стенками (рис. 2). Некоторые клетки почти квадратные, часть имеют удлиненную вытянутую форму. Устьица многочисленные, тетрацитного типа (1 устьице окружено четырьмя клетками основной эпидермы). В областях, соответствующих жилкам листа, клетки эпидермы становятся более мелкими и прозенхимными.

Эпидермис нижней стороны листа (рис. 2) имеет сходное строение с верхним, отличаясь более крупными клетками основной эпидермы и большим числом устьиц.

1 – клетки основной эпидермы, 2 – устьица, 3 – клетки эпидермы над жилками листа

А

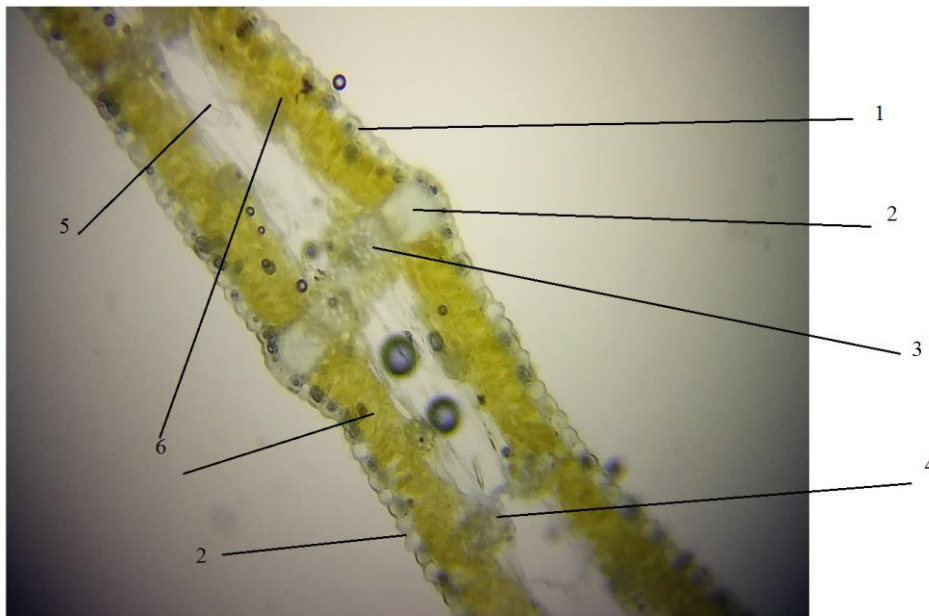

1 – клетки эпидермиса основной части листа, 2 - устьица

Б

Рисунок 2. Фрагмент верхнего (А) и нижнего (Б) эпидермиса листа ириса кожистого. Препарат с поверхности. Ув. 10x20

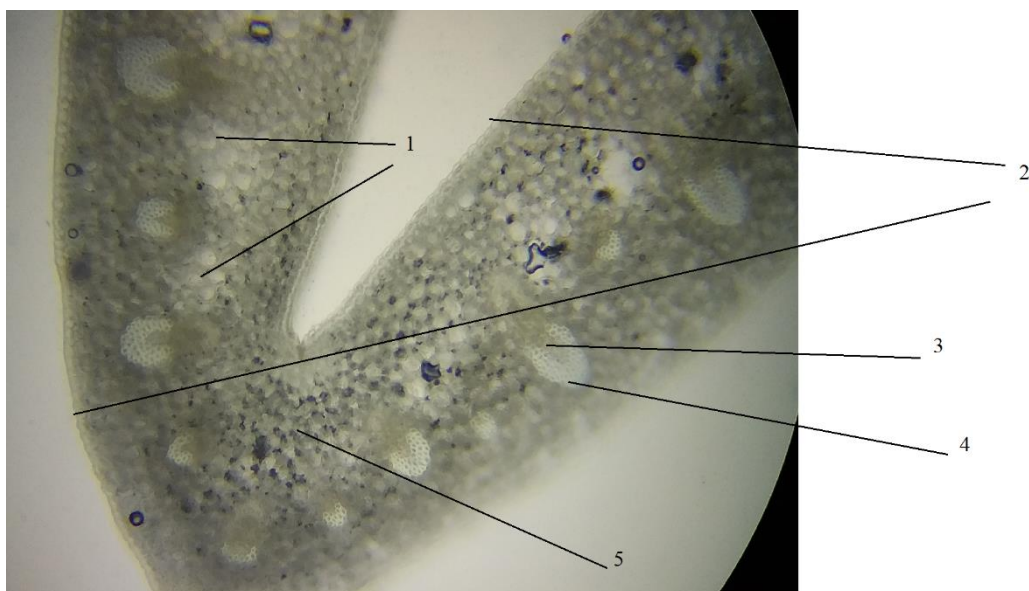
На поперечном срезе (рис. 3) лист ириса кожистого изолатерального типа, внутренняя часть дифференцирована на столбчатую и губчатую ткани. Эпидермис с обеих сторон хорошо выражен, клетки его имеют полярное строение (то есть толщина наружных стенок больше, чем внутренних), имеют почти прямоугольную форму. Столбчатый мезофилл состоит из 1-2 рядов клеток, причем ряд, прилегающий к эпидермису, имеет более удлиненные клетки. Клетки столбчатого мезофилла отмечены, как под верхней, так и под нижней стороной листа. Губчатый мезофилл занимает центральное положение и состоит из полупрозрачных клеток прозенхимной формы. Палисадная паренхима в местах нахождения жилок листа прерывается и заменяется на уголковую колленхиму. Пучки коллатеральные, закрытого типа.

1 – нижний эпидермис, 2 – верхний эпидермис, 3 – ксилема, 4 – флоэма, 5 – губчатый мезофилл, 6 – столбчатый мезофилл

Рисунок 3. Фрагмент поперечного среза листа кожистого. Ув. 10x20

На поперечном срезе стебель плоский, полый и почти бесцветный (рис. 4). По периферии стебель ограничен мелкими клетками эпидермиса с утолщенными наружными стенками. Проводящие пучки расположены в средней части, коллатерального типа, состоят из пучков флоэмы и ниже расположенных участков ксилемы с крупными просветами. Над флоэмой размещены в виде «шапки» достаточно большие тяжи механической ткани склеренхимы. Остальная часть заполнена рыхлыми клетками паренхимной ткани.

1 – ксилема, 2 – эпидермис, 3 – флоэма, 4 – склеренхима, 5 - паренхима

Рисунок 4. Поперечный срез стебля ириса кожистого. Фрагмент. Ув. 10x15

Таким образом, определены особенности анатомического строения надземных органов ириса кожистого, что служит основой для выявления диагностических признаков сырья.

Список использованных источников:

- 1 Флора Казахстана. Т. 2. – Алма-Ата: Изд-во АН КазССР, 1958. - 290 с.
- 2 Тихомирова Л.И., Базарнова Н.Г., Микушина И.В., Долганова З.В. Фармаколого-биохимическое обоснование практического использования некоторых представителей рода *Iris L.* // Химия растительного сырья. – 2015. - № 3. – С. 25–34.
- 3 Инжеева Л.А., Бакташева Н.М. Биологические особенности и структура природных ценопопуляций *Iris scariosa Willd.ex Link* в Республике Калмыкия // Вестник Калмыцкого института гуманитарных исследований РАН. – 2023. - № 2. – С. 135-138.
- 4 Прозина М.Н. Ботаническая микротехника. – М.: Высшая школа, 1960. – 206 с.
- 5 Долгова А.А., Ладыгина Е.Я. Руководство к практическим занятиям по фармакогнозии. – М.: Медицина, 1977. – 255 с.
- 6 Вехов В.Н., Лотова Л.И., Филин В.Р. Практикум по анатомии и морфологии высших растений. – М.: МГУ, 1980. – 560 с.
- 7 Лотова Л.И. Ботаника: Морфология и анатомия высших растений. – М.: КомКнига, 2007. – 512 с.

Айтжанова Л.А.

ЖЕР ҮСТІ МҮШЕЛЕРІНІҢ АНАТОМИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ *IRIS SCARIOSA*

Аңдатпа. Зерттеудің өзектілігі Қазақстанның шикізат базасын жаңа дәрілік өсімдіктермен кеңейту қажеттілігімен айқындалды. Мақалада Қазақстан аумағында кең таралған және халықтық медицинада қолданылатын былғары иристің жер үсті мүшелерін (жапырағы мен сабағы) анатомиялық зерттеу нәтижелері келтірілген. Жапырақтың беткі препараттарының, жапырақ пен сабақтың көлденең қималарының құрылымдық ерекшеліктері анықталды.

Абсадыкова А.Б., Камалбек Б., Жұмахмет З.Н.

Email: absadykova@qmu.kz

КеАҚ «Қарағанды Медицина Университеті» бакалавр студенттері

Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: Мурзалиева Г.Т.

МИЯ ҚОЮ ЭКСТРАКТЫ НЕГІЗІНДЕ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН МҰЗКӘМПИТТЕР

Аңдатпа. Мақала балаларға арналған мия тамырының қою экстракты негізінде жөтелге арналған мұзкәмпиттерді әзірлеуге арналған. Зерттеу нәтижесінде мұзкәмпиттің оңтайлы құрамы – изомальт пен патока (глюкоза сиропы) таңдалды. Мұзкәмпиттердің сапа көрсеткіштері белгіленді.

Glycyrrhiza glabra L. - кең таралған және әйгілі дәрілік өсімдік. Мия ерте заманнан бері емдік мақсатта қолданылған. Қазіргі халықтық және ғылыми медицинада танымал [1].

Соғыс кезінде мия тамырын мұзкәмпит өндіруде қанттың орнына пайдаланылған. Мия тамырында көптеген органикалық қышқылдар бар - салицил, синап, ферул, кофе және т.б. Сондай-ақ кумариндер, алкалоидтар, таниндер, стероидтер, эстрадиол, С және В дәрумендері кездеседі.

Көптеген зерттеулердің нәтижелері жөтелді басу үшін мия тамырының қою экстрактісі қолданудың жоғары тиімділігін көрсетеді. Лимон қышқылынан туындаған жөтелі бар теңіз шошқаларына жүргізілген зерттеулерде *Glycyrrhiza glabra* экстрактісін (50,0 мг/кг, по) енгізу *Glycyrrhiza glabra* экстрактісінің 81%-ға дейінгі тиімділігімен жөтелге қарсы әсерін анықталған [2].

Әдебиет деректерін талдай отырып, *Glycyrrhiza glabra* L. төмен уыттылығы және жоғары емдік тиімділігі бар. Сондықтан мия тамырының компоненттеріне негізделген препараттарды қолдану медициналық тәжірибеде перспективалы бағыт болып табылады. Ауызға салып сору арналған мұзкәмпиттер түрінде дайындау оны балаларға ыңғайлы және жағымды етеді.

Зерттеудің мақсаты – мия тамырының қою экстракты негізінде мұзкәмпиттерді дәрілік формасын жасау, оңтайлы құрамын таңдау және технологиясын әзірлеу.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Зерттеудің негізгі материалдары: мия тамырының қою экстракты – мия тамырынан алынған (*Glycyrrhiza glabra* L.);

Карамель өндірісінің шикізаты ретінде - түйіршіктелген қант, мальтоза, патока (глюкоза сиропы, $\rho = 1,5620 \text{ г/см}^3$) алынды, олар кәмпиттік карамельдің қатты заттарының 99% құрайды; тазартылған су.

Негізгі зерттеу әдістері: органолептикалық бақылау; өлшеу (мұзкәмпиттердің орташа салмағын бақылау); температураны өлшеу.

Зерттеу нәтижелері және талқылау

Мұзкәмпиттер қатты дәрілік формалар болғандықтан, консерванттарды енгізудің қажеті жоқ. Сонымен қатар, гипертониялық сахароза ерітіндісі бактериостатикалық әсерге ие [3]. Патока (глюкоза сиропы) енгізген кезде сироптардың тұтқырлығы жоғарылайды, олардың кристалдану жылдамдығы төмендейді (көп мөлшерде енгізілгенде кристалдану мүлде байқалмауы мүмкін), жабысқақтығының жоғарылауы сияқты сапа стандарттарынан ауытқуларды болдырмау үшін, мұзкәмпиттердің оңтайлы құрамын алу, негізгі компоненттерінің дұрыс қатынасын таңдау өте маңызды [4].

Мұзкәмпиттердің салмағы бойынша алдын ала калибрленген қалыптарға құю арқылы дайындалды.

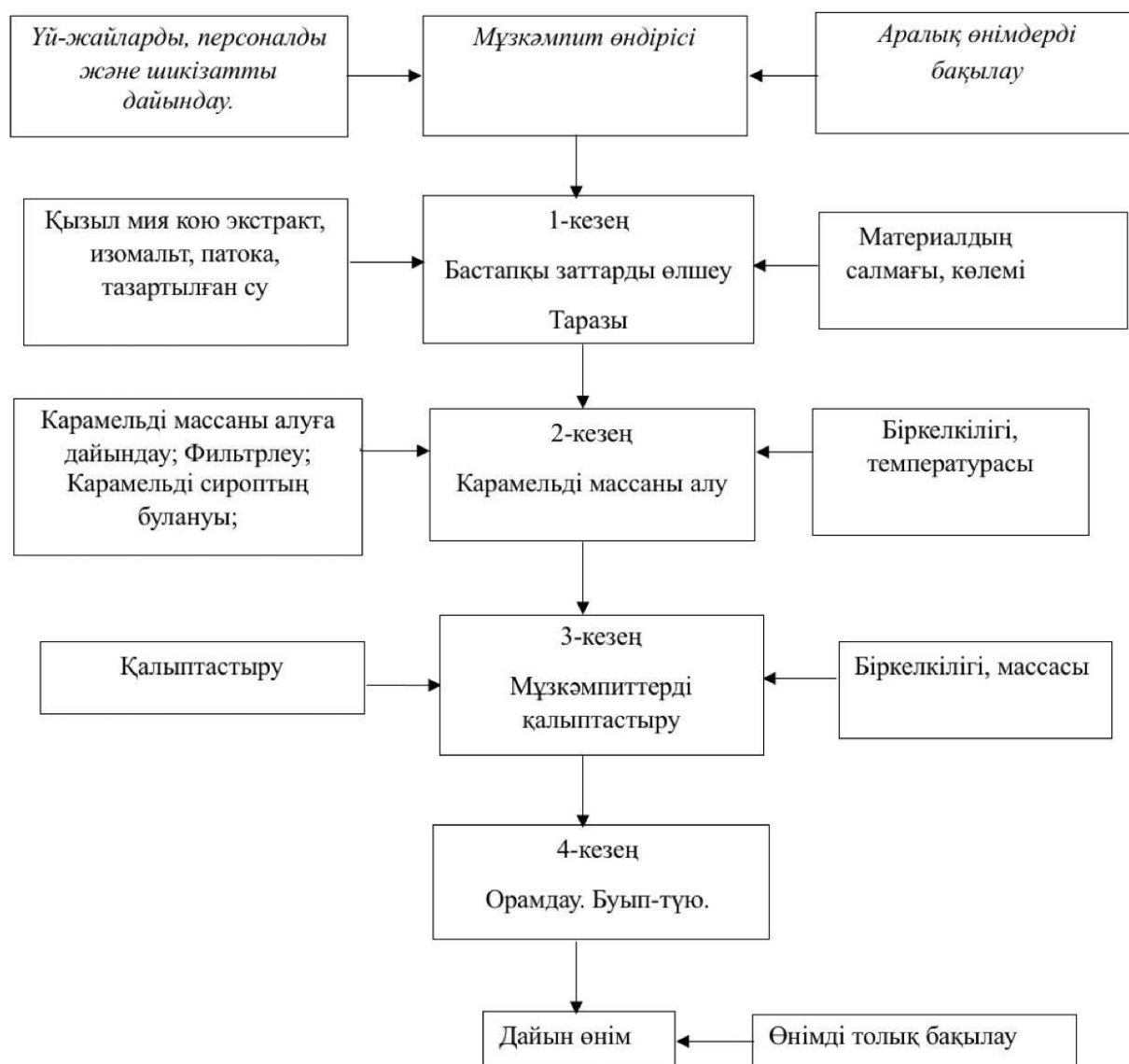
Карамель массасын дайындау үшін бірнеше эксперименттер үлгілері дайындалды. Патока (глюкоза сиропы) енгізген кезде сироптардың тұтқырлығы артады, ал кристалдану жылдамдығы төмендейді, сондықтан негізгі компоненттердің арақатынасын таңдау керек. Мұзкәмпит жазбасының құрамы 1-кестеде берілген.

Кесте-1

Мия экстракты қосылған мұзкәмпит жазбасының құрамы

Мұзкәмпит құрамы	Үлгілер		
	№1	№2	№3
Мия тамырының қою экстракты	4,0	4,0	4,0
Қант	60,0		
Патока (глюкоза сиропы)	26,0	45,0	66,0
Мальтоза		46,0	25,0
Тазартылған су	10,0	5,0	5,0
Барлығы, г	100,0	100,0	100,0

Мұзкәмпиттерді әзірлеудің технологиялық схемасы 1-суретте берілген.

1-сурет – мия экстрактысы бар мұзкәмпиттер өндірудің технологиялық схемасы

Су мен қантты фарфор табақшасына салып, қант сиропы алынғанша құм ваннасында қыздырдық. Патоканы (глюкоза сироп) өлшеп, су моншасында 40-50 °С дейін аздап қыздырдық. Содан кейін қант сиропына жылы патока қостық, Алынған массаны қайнағанша қыздырдық. Карамелдеу процесінің аяқталуы шамамен 141°С массалық температурамен және шыны таяқшаны қолдану арқылы бақылады. Бір стақан суық суға салынған карамель массасының бір тамшысы қатып қалуы керек [3].

Дайын карамель массасы шамамен 140 °С температурада тұтқыр сұйықтық болып табылады. Карамель массасы сұйықтығын сақтау үшін оны шамамен 90°С температураға дейін салқындаттық. Аса қаныққан ерітінді түріндегі карамель құрамындағы сахароза кристалдануы мүмкін болғандықтан, салқындату ағынды

суда тез жүргізілді. Масса 80-90°C температураға дейін неғұрлым тез салқындатылса, қанттануға соғұрлым төзімді болады [4].

Мияның қою экстракты, біртекті болғанша араластыра отырып, карамель массасына қостық. Карамель массасы алдын ала дайындалған қалыптарға тез құйдық. Алынған карамельдер толық қатқанша бөлме температурасында салқындатылды, соң қалыптардан алып өлшедік.

Содан кейін үлгілерді келесі көрсеткіштер бойынша таңдалды:

Сыртқы түрі –мүзкәмпиттер сопақ немесе басқа пішінді, беттері мен жиектері тегіс болуы керек.

Түсі – карамель массасы ашық сары (бояусыз болғанда) болуы керек.

Дәмі мен хош иісі - дәмдердің қосылуына байланысты әртүрлі (құлпынай, шие және т.б.) немесе табиғи болуы мүмкін.

Карамель массасының бетінде жарықтар мен қосындылар болмауы керек.

Салмағы – салмағы 15,0±0,2 г болуы керек.

Зерттеу нәтижелері 2-кестеде берілген.

Кесте-2

Мүзкәмпиттің органолептикалық сипаттамасы

Көрсеткіштің атауы	Сипаттама		
	1	2	3
Сыртқы түрі	Беттері мен шеттері біркелкі емес сопақша пішінді мүзкәмпиттер	Беттері мен шеттері тегіс сопақша пішінді мүзкәмпиттер	Беттері мен шеттері тегіс сопақша пішінді мүзкәмпиттер
Түсі	Қою түсті	Ашық түс	Ашық түс
Дәмі мен хош иісі	Мия сығындысының тәтті қасиеті	Айқын, мия сығындысына тән	Айқын, мия сығындысына тән
Беткей беті	Жарықтарсыз және қосындылары бар	Жарықтарсыз және қосындылары бар	Жарықтар немесе қосындылар жоқ
Салмағы (г)	m=14,0	m=15,0	m=15,0

2-кестедегі мәліметтерді талдау көрсеткендей, №1 және 2 үлгілер көрсеткіштері бойынша – мүзкәмпиттердің түсі, салмағы және беті бойынша сәйкес келмейді. №3 сынама органолептикалық қасиеттері бойынша жоғары бағаға ие болды.

Таңдалған үлгі келесі сапа көрсеткіштері бойынша нормаланды: органолептикалық қасиеттері (сыртқы түрі, дәмі); орташа массасы және одан ауытқу; ыдырау; микробиологиялық тазалығы; белсенді ингредиенттердің сапалық және сандық талдауы (глицирризин қышқылының мөлшері бойынша).

Мүзкәмпиттердің кемшіліктеріне мыналар жатады: балаларды бақылаусыз пайдалану мүмкіндігі, сондықтан қаптамада «Балалардан сақтау» немесе «балалардың қол жетімсіз жерде сақтау» деген ескерту жазуы міндетті; мүзкәмпиттің құрамында мия экстракты бар, бұл шамадан тыс пайдалануды сулы-тұзды зат алмасуына әсер етеді, ісінуі ескерген жөн. Кейде бас ауруы мен терінің қызаруы пайда болуы мүмкін, олар қолдануды тоқтатқаннан кейін өздігінен кетеді [5].

Қорытынды. Осылайша, тәжірибелік жұмыстың нәтижесінде мия қою сығындысы мен мальтоза мен патока (глюкоза сиропы) негізіндегі жаңа дәрілік форманың оңтайлы құрамы таңдалды, мүзкәмпиттерді өндіру технологиясы ұсынылды, өндірістің технологиялық схемасы құрастырылып жасалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Турова А.Д. *Лекарственные растения СССР и их применение* - М., 1974.
2. Saha S, Nosalova G, Ghosh D, Fleskova D, Capek P and Ray B. *Structural features and in vivo antitussive activity of the water extracted polymer from Glycyrrhiza glabra. Int J BiolMacromol. (2011) 48 (4): 634-638.*
3. Швецова, А.В. *Разработка технологии плавления и изучение стабильности компонентов патокосодержащих леденцов / А.В. Швецова, Г.Б. Пищиков // Аграрный вестник Урала. - 2016. - № 7 (149). - С. 87-92.*
4. Швецова, А.В. *Разработка леденцовой карамели без сахара и оценка ее качества / А.В. Швецова, Г.Б. Пищиков // Вестник ЮУрГУ. Серия Пищевые и биотехнологии. - 2016. - Т. 4. - № 3. - С. 64-70. DOI: 10.14529/food160308*
5. Schambelan M. *Licorice ingestion and blood pressure regulating hormones // Steroids 1994 Feb., 59(2), 127-130.*

Абсадыкова А.Б., Камалбек Б., Жұмахмет З.Н.

ЛЕДЕНЦЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ НА ОСНОВЕ ГУСТОГО ЭКСТРАКТА СОЛОДКИ

Аннотация. *Статья посвящена разработке леденцов на основе густого экстракта солодки голой от кашля для детей. В результате исследований определена оптимальная состав леденца –рациональная основа, содержащая изомальт и патоку (сироп глюкозы). Установлены показатели качества леденцов.*

Байрамова С.И., Голубков И.В., Ерлан Л.Е.

bairamova_samira@mail.ru, ivan.golubkov01@mail.ru, lyazzat.yerlan@mail.ru

студенты Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова

город Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель – к.б.н., ассоциированный профессор Турлыбекова Г.К.

ПУТЬ К СПАСЕНИЮ: ВОССТАНОВЛЕНИЕ ЧИСЛЕННОСТИ САЙГАКА (*SAIGA TATARICA*) В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. Представленная научная статья посвящена проблеме восстановления численности сайгака в Казахстане и его роли в сохранении биоразнообразия.

Восстановление численности сайгака в Казахстане представляет собой значительный интерес в современном контексте сохранения биоразнообразия и экологического баланса. Этот уникальный вид, стоящий на грани исчезновения несколько десятилетий назад, сегодня становится своего рода символом успеха в борьбе за сохранение биоразнообразия. Рост численности сайгака вызывает интерес не только в связи с самим видом, но и в контексте глобальной проблемы утраты видового разнообразия. Казахстан становится примером успешной практики в сохранении уязвимых видов, вдохновляя другие страны и международные сообщества к принятию аналогичных мер для защиты природы.

Сайгак - явление уникальное в живой природе, он один из самых древних представителей так называемой мамонтовой фауны, расцвет которой наблюдался 70-50 тыс. лет назад. Сайгак - сумел выжить и стать фоновым, массовым видом открытых ландшафтов аридных зон Евразии [1;38]. Изначально сайгаки заселяли большую территорию в степях и полупустынях Евразии от подножия Карпатских гор и Кавказа до Джунгарии и Монголии. Сейчас сайгаки обитают только в Казахстане, Узбекистане, Кыргызстане, с заходами в Туркменистан, в России (в Калмыкии, Астраханской области, республике Алтай, Волгоградской области) и западной Монголии [2]. Существует пять популяций сайгака (*Saiga tatarica*), в том числе четыре популяции *S.t. tatarica* – популяция Северо-Западного Прикаспия (Россия), Уральская (Казахстан, Россия), Устюртская (Казахстан, Узбекистан, Туркменистан), Бетпақдалинская (Казахстан) – и одна популяция *S. t. mongolica* (Монголия). Шестая популяция сайгака *Saiga tatarica tatarica*, обитавшая на северо-западе Китая и прилегающих районах Юго-Западной Монголии, исчезла в 1960-х годах [3; 2]. В Казахстане

обитают три отдельных популяции сайгака: Бетпакдалинская, Устюртская, Уральская (рис 1.)

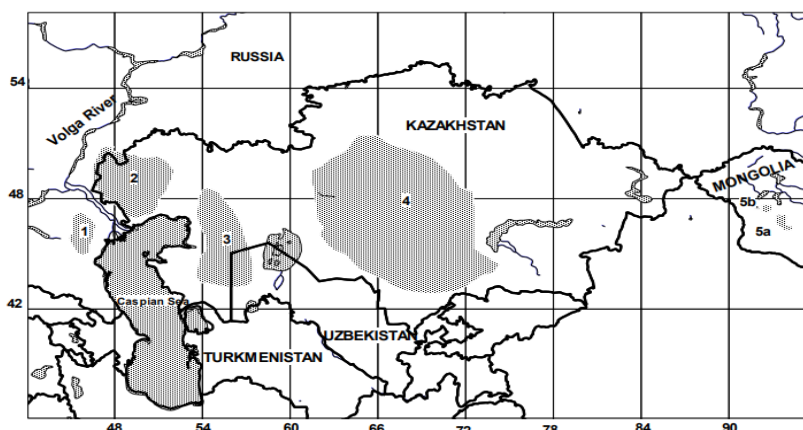

Рис 1. Ареалы популяций сайгака (*Saiga tatarica*) [3;49]

Сайгак (*Saiga tatarica*) (Рис 2.) - животное средних размеров, величиной с не крупную овцу. Внешний вид своеобразен. Отличительной чертой является нос, по форме напоминающий короткий и утолщенный хоботок, который нависает над ртом и заканчивается большими округлыми ноздрями. Голых участков на конце морды нет. Уши небольшие с закругленной вершиной, покрыты шерстью внутри и снаружи. Имеет удлиненное туловище и тонкие, относительно короткие конечности. Общее телосложение плотное, шея тонкая и длинная. Ноги стройные, на передних ногах копыта массивные и более широкие, чем на задних. У сайгака большие глаза с овальным разрезом, радужина темно-коричневая. Самцы имеют среднего размера лирообразные рога, которые слегка отклоняются назад. Самки безроги [4;25]. Окраска переменна в зависимости от времени года. Летом сайгак имеет коричнево-желтую окраску шерсти. Зимой окраска сайгака меняется на более светлую, серовато-белую.

Рис 2. Сайгак (*Saiga tatarica*) [5]

Сайгаки активны в основном в дневное время суток. Зимой более половины светового дня сайгаки проводят в поисках пищи, особенно в снежных условиях. Они часто кочуют, в поисках лучших пастбищ. Их рацион питания разнообразен, они поедают практически все степные травы. Половая зрелость у самок наступает в 7-8-месячном возрасте, у самцов - в 1,5 года. Молодые самки,

как правило, приносят по одному детенышу, а самки постарше - чаще двух, а в очень редких случаях - трех сайгачат.

Судьба сайгаку досталась непростая: то он становится объектом массовой охоты; то находится на грани исчезновения, как это случилось всего лишь несколько десятилетий тому назад, когда сайгака считали обреченным на вымирание. Высокий спрос на рога сайгаков в XIX веке привел к тому, что уже тогда их стали истреблять всеми доступными, хищническими, способами во все сезоны года. 1920-м годам произошло сильное уменьшение численности сайги, и она была почти полностью истреблена. Лишь несколько сотен особей сохранилось в самых глухих уголках Калмыкии и Казахстана. В 1921 году сайгак был взят под усиленную охрану с введением полного запрета охоты на него. поголовье сайгаков стало восстанавливаться. Вновь в степи стали обычны их тысячные стада. К 1957-1958 годам численность превысила 2 млн. особей. Однако в начале 1980-х нарастает воздействие негативных антропогенных факторов: мелиорация и строительство каналов, распашка земель, огораживание пастбищ и самое главное - увеличение поголовья скота. В итоге численность сайгака стала быстро сокращаться [1; 43-44]. После распада Советского Союза, к 2008 году осталось предположительно около 50 тысяч особей сайгака (*Saiga tatarica tatarica*), которые обитали в трёх регионах Казахстана (Волго-Уральские пески, Устюрт и Бетпак-Дала) и России (Северо-Западный Прикаспий) [2]. За это время мировая популяция этого вида сократилась более чем на 90%, после чего его статус в Красном списке МСОП из категории «вида, находящегося под угрозой исчезновения», перешел в категорию «критически угрожаемый вид» [6;21]. В результате сайгак был включен в Приложение II Международной Конвенции по сохранению мигрирующих видов диких животных (КМВ). Кроме этого в 2006 году всеми государствами ареала сайгака был подписан Меморандум о взаимопонимании относительно сохранения, восстановления и устойчивого использования антилопы сайги (Сайга МОВ) - единственный международный документ, посвященный исключительно сайгаку [7;3]. После чего численность сайгака стала стремительно восстанавливаться. Так, если в 2002-2009 гг. их численность находилась в диапазоне от 30 000 до 8 100; к 2015 году было подсчитано уже 295 470 голов, то есть в 3,6 раза больше. После 2016 года численность сайгака увеличилась во всех трех популяциях. При благоприятных экологических и антропогенных факторах ежегодный прирост увеличивается с 5,5 до 37,3%, а в среднем на 24,7%. Примерно каждые 3-4 года их общее число может более чем удваиваться [8;4]. Общее количество сайгаков в Казахстане на 2023 год составляло более 1915000 особей. Численность по годам трех популяций сайгака (*Saiga tatarica*) в Казахстане по последним данным представлена на Рисунке 3.

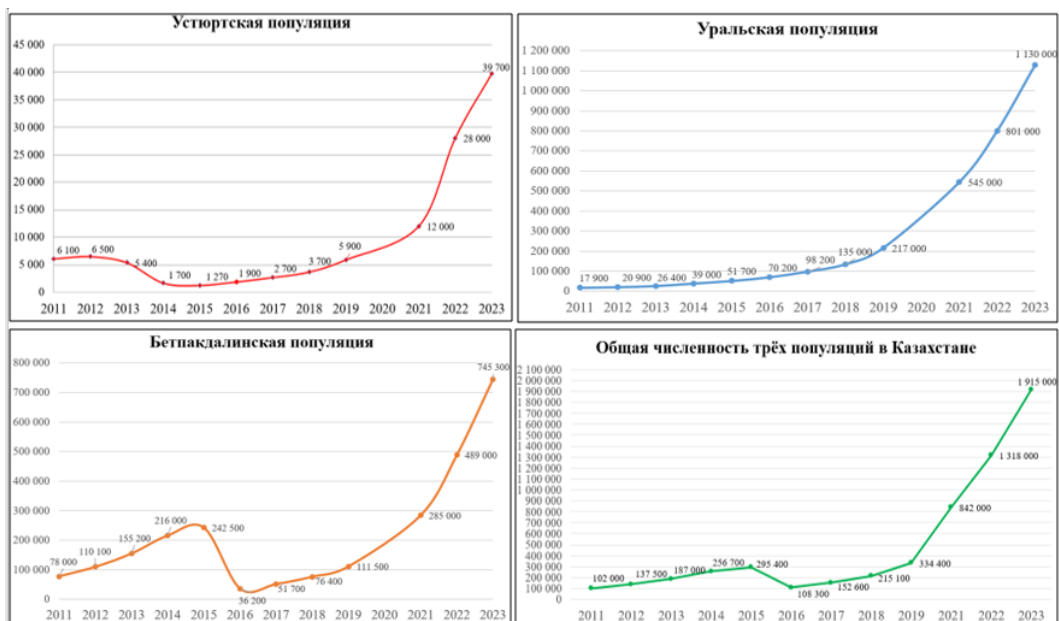

Рис 3. Численность сайгаков в Республике Казахстана по годам и популяциям [9], [10]

Благодаря значительным усилиям по сохранению сайгака, предпринимаемым на протяжении почти двух десятилетий со стороны правительств стран, где обитает сайгак, удалось добиться восстановления численности этого животного. Этот говорит о том, что усилия по сохранению диких популяций могут принести положительные результаты, даже в случаях, когда угрозы кажутся необратимыми.

В настоящее время реализуется множество проектов, таких как научные исследования и эколого-просветительская работа с местными жителями. Каждый год в Казахстане проводится мониторинг сайгака с помощью аэрофотосъемок и наземных переписей, и была разработана специальная программа для отслеживания отдельных животных, которые были помечены ошейниками со спутниковой связью. Улучшенная защита и ужесточение наказаний, которые были введены в действие в 2018 году в рамках «Уголовного кодекса Республики Казахстан» (2022) в отношении производных сайгака и охоты на сайгака, значительно снизили давление, вызванное браконьерством, и в конечном итоге создали условия для быстрого роста этого вида [11; 32-33].

Сайгак по-прежнему занесен в Красный Список МСОП как критически угрожаемый вид, хотя в 2018 г. оценка статуса вида была изменена, чтобы отразить, что он больше не соответствует критериям находящегося на грани полного исчезновения вида. Однако до 2023 года он останется в этом статусе из-за пятилетнего периода задержки для снижения категории и занесения в список, признавая, что вид все еще находится в уязвимом положении и его статус может ухудшиться [6; 22].

Браконьерство по-прежнему продолжает представлять собой серьезную опасность для всех популяций сайгаков. Деятельность этих людей может привести к гибели большого количества животных и нарушить баланс полов, так как самцы, обладающие рогами, является объектами охоты. Строительство

инфраструктуры в местах обитания сайгаков представляет собой вторую серьезную угрозу, ограничивающую их миграционные маршруты, отрезая животных от важных мест обитания, критически важных в суровых климатических условиях. Кроме того, болезни могут уничтожить значительную часть популяции сайгака, что последний раз наблюдалось в 2015 году, когда всего за несколько недель пало большая часть Бетпакдалинской популяции в Казахстане. Согласно оценкам, смертность составила более 150 044 животных [3;3]. Хотя человеческая деятельность оказывает влияние на первые две угрозы, последняя, кажется, возникает естественным путем без прямого вмешательства человека, за исключением потенциального воздействия изменения климата.

Таким образом, восстановление численности сайгака в Казахстане представляет собой яркий пример успешной работы в области сохранения уязвимых видов и их естественной среды обитания. Благодаря долгосрочным программам и упорным усилиям как на государственном, так и международном уровнях, удалось добиться значительного прогресса в увеличении численности этого уникального животного. В настоящее время его численность в Казахстане составляет более 1915000 особей, что свидетельствует о важном вкладе Казахстана в мировую фауну. А сайгак стал символом надежды и успеха в борьбе за сохранение животного мира планеты.

Список использованных источников:

1. Смирин В. М. *Портреты степных зверей Европы и Северной Азии. Наука и искусство — экологическому образованию / Сост. А.И. Олексенко, А. В. Зименко, П. П. Дмитриев, Е. В. Зубчанинова.* — М.: Изд-во Центра охраны дикой природы, 2008. 92 с.
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Сайга>
3. Третье совещание участников подписания меморандума о взаимопонимании относительно сохранения, восстановления и устойчивого использования антилопы сайги. г. Ташкент, Узбекистан, 26-29 октября 2015 г.
4. Соколов В. Е., Жирнов Л. В. *Сайгак: филогения, систематика, экология, охрана и использование.* М.: Типография Россельхозакадемии, 1998. 356 с.
5. Фотография Сайгака, 23.07.2023. Авторы – компания экотуризма Royle Safaris. Место – Казахстан, Коргалжинский заповедник. <https://www.inaturalist.org/observations/173925328>
6. Милнер-Гулланд Э.Дж. (Milner-Gulland, E.J.), Хэгес П. (Hughes P.), Быкова Е., Буувейбаатар Б. (Buuveibaatar, B.), Чимеддорж Б. (Chimeddorj, B.), Каримова Т., Луцкекина А., Салемгареев, А., вон Мейборн С. (von Meiborn, S.), Цутер Ш. (Zuther, S.). *Устойчивое использование антилопы сайги: обзор и перспективы. Предварительный отчет для Конвенции ООН по сохранению мигрирующих видов диких животных и Федерального агентства по охране природы Германии, 2020. 127 с.*
7. Конвенция о сохранении мигрирующих видов диких животных // Консультативное совещание “Поиск решений конфликта между человеком и дикой природой с участием сайгаков в Казахстане.” // Стратегия сохранения сайгака и управления его популяциями в Казахстане// Астана, Казахстан, 25 мая – 27 мая. 2023. 24 с.
8. *Brazilian journal of biology. Saiga (Saiga tatarica) conservation strategy in Kazakhstan «Saiga (Saiga tatarica): uma estratégia de conservação no Cazaquistão»* A. T. Serikbayeva, D. Sh. Akimzhanova, Zh. A. Iskakov, Zh. Karagoishinc, M. T. Akoyevd, T. N. Dauletaliyeva and O. A. Baitanayeva, 2023. 10 pages

9. Агентство по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан Бюро национальной статистики. Охрана окружающей среды в Республике Казахстан 2015-2019 Статистический сборник <https://stat.gov.kz>

10. РГКП "ПО "Охотазоопром", Комитет лесного хозяйства и животного мира, Казахстанская ассоциация сохранения биоразнообразия. Авиаучёт сайгаков, 15 апр. – 5 мая. 2023 г.

11. «The past and present of saiga in Russia: is there a future?» // Т.Ю. Karimova, А.А. Lushchekina, V.M. Neronov, Yu.N. Arylov, N.Yu. Pyurvenova // 2022. 49 pages

**Байрамова С.И., Голубков И.В., Ерлан Л.Е.
ҚҰТҚАРЫЛУ ЖОЛЫ: ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АҚБӨКЕННІҢ (SAIGA TATARICA)
САНЫН ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ**

Аңдатпа. Ұсынылған ғылыми мақала Қазақстандағы ақбөкеннің санын қалпына келтіру мәселесіне және оның Биоәртүрлілікті сақтаудағы рөліне арналған.

УДК 577.181

Баулова П.В.

baulova_polina@mail.ru

Студентка 2 курса Академии «Bolashaq»
город Караганда, Республики Казахстан

Научный руководитель: к.х.н., доцент Сиволобова О.А.

**БОРЬБА С АНТИБИОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТЬЮ: СТРАТЕГИИ И
ПЕРСПЕКТИВЫ**

Аннотация: В статье рассматриваются стратегии борьбы с антибиотикорезистентностью, включая поиск новых препаратов и генетические методы. Освещаются вызовы и перспективы в этой области.

Сопротивление бактерий к антибиотикам становится все более серьезной угрозой для общественного здоровья. Это означает, что бактерии, вызывающие инфекции, становятся устойчивыми к действию существующих антибиотиков, что затрудняет лечение инфекций и увеличивает риск распространения инфекций. ВОЗ включает антибиотикорезистентность в число 10 глобальных угроз здоровью людей. К 2050 году антибиотикорезистентность может стать причиной смерти 10 млн человек в год. На сегодняшний день из-за антимикробной резистентности ежегодно погибают 5 млн человек, причем около полумиллиона из этого количества приходится на государства Европы и Центральной Азии [1,2].

Антибиотики, эпохальное открытие в медицине XX века, стали основой успешного лечения инфекций и спасли миллионы жизней. Однако, в последние десятилетия медики столкнулись с растущей тенью угрозы –

антибиотикорезистентностью. Бактерии, обладающие способностью выживать в присутствии антибиотиков, размножаются, передавая свою устойчивость следующим поколениям. Таким образом, неправильное и необдуманное использование антибиотиков, как в медицинской практике, так и в сельском хозяйстве, стало заметным катализатором антибиотикорезистентности [2].

Сегодня мы сталкиваемся с парадоксом: чем больше мы применяем антибиотики, тем менее эффективными они становятся. Такое явление представляет серьезную угрозу для общественного здоровья, так как антибиотики необходимы для лечения разнообразных инфекций, включая пневмонии, воспаления мочевыводящих путей, инфекции кожи и многие другие. Стремительный рост антибиотикорезистентности подрывает базовые принципы современной медицины, угрожая вернуть человечество к эре, когда даже незначительные инфекции могли быть фатальными [2,3].

Сложность этой проблемы обостряется и в мировом масштабе. Бактерии, которые выработали устойчивость в одной части мира, могут легко распространиться в другие регионы, создавая глобальную угрозу для общественного здоровья. Проблема антибиотикорезистентности выходит за рамки медицинского аспекта и становится важной глобальной угрозой, требующей срочного внимания и действий со стороны мирового сообщества.

Непрофессиональное и необоснованное применение антибиотиков распространено не только в медицинской сфере, но также в сельском хозяйстве и птицеводстве в качестве стимуляторов роста. Это привело к значительному увеличению числа штаммов бактерий, ставших устойчивыми к разнообразным лекарственным средствам [2].

Антибиотикорезистентность представляет собой нарастающую проблему в медицине, создавая сложности в лечении инфекций. Микроорганизмы обладают удивительной способностью приспосабливаться к антибиотикам, развивая механизмы сопротивления.

Основные механизмы, лежащие в основе развития устойчивости к антибиотикам следующие:

1. Мутации в генетическом материале.
2. Горизонтальный перенос генов.
3. Изменение целевых мишеней.
4. Эффлюкс токсинов.
5. Производство инактивирующих ферментов.
6. Формирование биопленок.
7. Компенсаторное увеличение производства целевых мишеней.
8. Изменение проницаемости клеточной мембраны.

Такие механизмы обеспечивают бактериям защиту от воздействия антибиотиков. В результате бактерии могут сохранять свою жизнеспособность и продолжать размножаться, несмотря на наличие антибиотиков, что способствует развитию устойчивости к антибактериальным препаратам [4,5].

В свете неотвратимого вызова антибиотикорезистентности, исследователи по всему миру направляют свои усилия на поиск инновационных решений в

области антибиотиков и методов лечения. Это направление, несомненно, требует глубокого понимания бактериальной биологии, молекулярной фармакологии и разнообразных аспектов взаимодействия микроорганизмов с окружающей средой.

Ученые всего мира разрабатывают передовые стратегии и проводят многочисленные исследования, связанные с поиском новых антибиотиков. Основные направления которых следующие:

1. Разработка новых классов антибиотиков.

Исторический успех антибиотиков связан с обширным использованием нескольких основных классов, таких как бета-лактамы, тетрациклины и аминогликозиды. Однако, с ростом антибиотикорезистентности, ученые обращают внимание на неисследованные группы микроорганизмов и природных соединений. Метагеномные исследования, охватывающие генетический материал различных экосистем, стали ключевым инструментом в выявлении новых потенциальных источников антибиотиков [6].

Изучение образцов морского дна в Антарктиде позволило выделить бактерии с антимикробной активностью. Эти микроорганизмы, приспособленные к условиям экстремальной среды, могут производить вещества, которые имеют потенциал для борьбы с патогенами.

С использованием проекта «iChip» удалось изолировать редкие и неизвестные виды бактерий из почвенных образцов. Эти микроорганизмы представляют интерес, поскольку они могут производить новые классы антимикробных соединений, ранее не обнаруженных в других источниках. Благодаря этому, были обнаружены антимикробные метаболиты, которые бактерии производили именно в своей естественной обитаемой среде, что отражает более точный образ их потенциальной активности [7].

2. Геномика и метагеномика для поиска генома антибиотикорезистентности.

Анализ геномов бактерий позволяет выявлять гены, связанные с механизмами сопротивления. Инструменты, такие как CRISPR-Cas9, стали неотъемлемой частью исследований, позволяя не только выявлять гены, но и модифицировать их для более глубокого понимания их роли. Метагеномные исследования, в свою очередь, позволяют изучать геномы целых сообществ микроорганизмов, включая те, которые не могут быть легко культивированы в лабораторных условиях. Это способствует обнаружению скрытых потенциальных резервуаров генов антибиотикорезистентности в природе [8].

3. Искусственный интеллект в поиске новых антибиотиков.

Применение методов искусственного интеллекта и машинного обучения становится все более важным инструментом в исследованиях новых антибиотиков. Алгоритмы машинного обучения могут анализировать большие объемы данных, включая информацию о структуре молекул и их взаимодействии с биологическими мишенями.

Проекты «DeepMind» и «IBM RXN for Chemistry» используют алгоритмы глубокого обучения для предсказания молекулярных структур, обладающих

высокой активностью против конкретных патогенов. Это сокращает время, требуемое для разработки новых антибиотиков, и позволяет рассматривать более широкий диапазон потенциальных соединений. «DeepMind» также работает над созданием моделей для предсказания биохимических взаимодействий, включая взаимодействие лекарств с целевыми молекулами в организме. Это может помочь ускорить процессы поиска и разработки новых лекарств, предсказывая их воздействие на биологические системы [9,10].

4. Бактериофаги как альтернатива.

В последние годы все большее внимание уделяется бактериофагам, вирусам, инфицирующим бактерии. Эти вирусы специфичны к определенным бактериальным штаммам и могут представлять собой альтернативу традиционным антибиотикам. Особенно интересен потенциал бактериофагов в лечении инфекций, вызванных многорезистентными бактериями. Проекты, такие как «Phage Directory» и «Phages for Global Health», направлены на сбор и систематизацию информации о бактериофагах и их применении в медицине. Это открывает новые горизонты в лечении инфекций, особенно в условиях, где традиционные антибиотики могут оказаться неэффективными [11,12].

5. Комбинированные терапевтические подходы.

Помимо поиска новых антибиотиков, исследования направлены на разработку комбинированных терапевтических подходов. Это включает в себя сочетание нескольких антибиотиков с разными мишенями или использование антибиотиков в сочетании с другими формами лечения, такими как фаготерапия или иммунотерапия [5,13].

6. Новые мишени внутри бактериальных клеток.

Подходы, направленные на поиск новых мишеней внутри бактериальных клеток, предоставляют альтернативу традиционным методам лечения. Основываясь на лучшем понимании бактериальной физиологии, ученые разрабатывают препараты, направленные на конкретные ферменты или процессы, уникальные для бактерий. Это открывает возможности для создания препаратов, которые минимизируют воздействие на нормальную микрофлору и предотвращают развитие устойчивости [5,6].

7. Профилактика и обучение врачей.

Исследования также направлены на обучение врачей эффективному использованию антибиотиков. Обучение врачей о правильном применении антибиотиков, включая вопросы дозировки и продолжительности курса лечения, может существенно снизить вероятность развития антибиотикорезистентности. Это способствует более рациональному и целенаправленному использованию антибиотиков, что, в свою очередь, может уменьшить давление на микроорганизмы и замедлить развитие устойчивости.

В решении проблемы антибиотикорезистентности огромную роль играют химико-фармацевтические и биолого-медицинские исследования, объединенные в стремлении разработать новаторские решения и подходы. Результаты последних исследований и множество успешных проектов свидетельствуют о том, что совместные усилия этих двух областей науки могут

привести к переломным моментам в предотвращении распространения резистентных бактерий.

Одним из важных достижений химико-фармацевтических наук является открытие новых антибиотиков, способных эффективно бороться с резистентными штаммами бактерий. Исследования в этой области привели к созданию новых классов антибиотиков, улучшению уже известных, а также к использованию инновационных методов синтеза и доставки лекарств. Примеры таких успехов включают разработку бета-лактамовых антибиотиков и использование наночастиц для улучшения эффективности лекарств [14,15].

Биолого-медицинские науки внесли свой вклад в преодоление антибиотикорезистентности, исследуя биологические механизмы взаимодействия бактерий и антибиотиков. Это позволило разработать стратегии для преодоления резистентности, включая новые методы лечения, такие как фаготерапия. Они также активно участвуют в образовательных программах, обучая врачей и общественность правильному использованию антибиотиков. Успешная борьба с антибиотикорезистентностью требует не только научного прогресса, но и глобального сотрудничества, что включает в себя партнерство между учеными, фармацевтическими компаниями, правительственными органами и общественностью.

Таким образом, химико-фармацевтические и биолого-медицинские науки сегодня стоят перед ответственностью формирования будущего здоровья человечества. Преодоление антибиотикорезистентности требует не только нахождения новых препаратов, но и разработки комплексных стратегий, включающих профилактику, эффективное использование антибиотиков и глобальное сотрудничество. Сегодняшние научные достижения – это ключевой момент в истории, который определит, насколько успешно человечество сможет преодолеть вызов антибиотикорезистентности и обеспечить будущее безопасности здоровья человечества.

Список использованных источников:

1. O'Neill, J. "Tackling drug-resistant infections globally: final report and recommendations." *Review on Antimicrobial Resistance*. May 2016. Publisher: Government of the United Kingdom.
2. World Health Organization (WHO). "Antimicrobial Resistance." Nov 2023. [Электронный ресурс]. Доступно на: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/antimicrobial-resistance>
3. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). "Устойчивость к антибиотикам." Июль 2020 г. [Электронный ресурс]. Доступно на: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/antibiotic-resistance>
4. Землянко О.М., Рогоза Т.М., Журавлева Г.А. Механизмы множественной устойчивости бактерий к антибиотикам // *Экологическая генетика*. – 2018. – Т. 16. – № 3. – С. 4–17. doi: 10.17816/ecogen1634-17.
5. Баймуратова Г.А. МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ РЕЗИСТЕНТНОСТИ БАКТЕРИЙ К АНТИБИОТИКАМ И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К КОНТРОЛЮ АНТИБИОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТИ (литературный обзор) // *SAI*. 2023. №Special Issue
6. Cell Press. "An antibiotic from an uncultured bacterium binds to an immutable target." *Cell*, 186, 4059–4073. September 14, 2023. © 2023 The Authors. Published by Elsevier Inc. [Электронный ресурс]. Доступно на: <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S0092-8674%2823%2900853-X>

7. Джиоев Ю.П., Злобин В.И., Саловарова В.П., Степаненко Л.А., Рева О.Н., Борисенко А.Ю., Перетолчина Н.П., Букин Ю.С. Анализ проблемы «супербактерий» и современные подходы к ее решению // Известия вузов. Прикладная химия и биотехнология. 2019. Т. 9. N 4. С. 665–678. Стр 7

8. Javed MU, Hayat MT, Mukhtar H, Imre K. CRISPR-Cas9 System: A Prospective Pathway toward Combatting Antibiotic Resistance. *Antibiotics (Basel)*. 2023 Jun 19;12(6):1075. doi: 10.3390/antibiotics12061075. PMID: 37370394; PMCID: PMC10295005

9. Powles J, Hodson H. Google DeepMind and healthcare in an age of algorithms. *Health Technol (Berl)*. 2017;7(4):351-367. doi: 10.1007/s12553-017-0179-1. Epub 2017 Mar 16. PMID: 29308344; PMCID: PMC5741783

10. Царёва А. Е. К ВОПРОСУ ОБ ОБОРОТОСПОСОБНОСТИ СИСТЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА // Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. 2022. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-oborotosposobnosti-sistem-iskusstvennogo-intellekta> (дата обращения: 29.01.2024).

11. [Электронный ресурс]. Доступно на: <https://phage.directory/about>

12. [Электронный ресурс]. Доступно на: <https://solve.mit.edu/challenges/elevateprize/solutions/>

13. Снегурова О. А., Солодовникова Г. А. БАКТЕРИОФАГ: ХАРАКТЕРИСТИКА И ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ // Огарёв-Online. 2023. №13 (198). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bakteriophage-harakteristika-i-osobennosti-primeneniya> (дата обращения: 29.01.2024).

14. Сидоренко С.В., Яковлев С.В. БЕТА-ЛАКТАМНЫЕ АНТИБИОТИКИ. РМЖ. 1997;21:2. [Электронный ресурс]. Доступно на: https://www.rmj.ru/articles/klinicheskaya_farmakologiya/BETA-LAKTAMNYE_ANTIBIOTIKI/

15. Филиппова, А. А. "Разработка метода мультиплексного определения транскриптов генов бета-лактамаз у мультирезистентных бактерий Enterobacteriaceae." Москва, 2022. Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, Химический факультет

Баулова П.В.

АНТИБИОТИКТЕРГЕ ТІЗІКТІЛІКМЕН КҮРЕС: СТРАТЕГИЯЛАР МЕН БОЛАШАҒЫ

Аңдатпа. Мақалада антибиотиктерге төзімділікпен күресу стратегиялары, соның ішінде жаңа препараттар мен генетикалық әдістерді іздеу қарастырылады. Бұл саладағы қиындықтар мен келешектерге тоқталды.

Жубатханов Д.К.

Магистрант, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель: к.б.н. Кали А.К.

ВЛИЯНИЕ КРИОПРОТЕКТОРОВ НА ВСХОЖЕСТЬ СЕМЯН ПОДОРОЖНИКА ЛАНЦЕНТНОГО ПРИ КРИОКОНСЕРВАЦИИ

Аннотация. Оптимизация условий криоконсервации семян лекарственных растений требует апробация разных криопротекторов. В статье приведены итоги оценки всхожести семян подорожника ланцентного при замораживании в жидком азоте с применением 4 типов криопротекторов разных концентраций. Лучшие результаты получены на фоне замачивания семян в растворе сахарозы в концентрации 20%.

Криосохранение – это метод замораживания и хранения растительного материала при сверхнизкой температуре ($-196\text{ }^{\circ}\text{C}$), являющийся основой единственной возможности неограниченно долгого хранения генофонда растений. Метод позволяет сохранить без изменений клетки и протопласты разных видов растений, меристемы и кончики побегов, зиготические и соматические зародыши, пыльцу, семена, в том числе не выносящие обезвоживания [1, 2].

Несмотря на большой опыт по замораживанию многих групп семян в жидком азоте, не существует единой методики и алгоритма замораживания. Так, некоторые виды хорошо переносят замораживание в жидком азоте без криопротекторов, другие требуют обязательного присутствия криопротекторов. Отличаются по видам такие параметры, как тара, условия замораживания и размораживания и т.д. Таким образом, подбор условий для криоконсервации семян растений необходимо подбирать индивидуально [3].

Подорожники принадлежат к числу популярных растений. Это связано не только с их своеобразным, легко запоминающимся обликом, но и с определенным хозяйственным в качестве лекарственных и пищевых, а иногда даже и декоративных растений [4], что создает необходимость введения видов данного рода в семенной криобанк.

Цель настоящего исследования – провести анализ всхожести семян подорожника среднего при замораживании в сжиженном азоте с применением разных криопротекторов.

Материалы и методы. Объектом исследования является семенной материал подорожника ланцентного.

Эксперименты по криоконсервации были проведены в лаборатории криобиологии исследовательского парка биотехнологии и экомониторинга биолого-географического факультета КарУ им. Е.А. Букетова. Исследование

жизнеспособности семян проводили по методическим указаниям М.С. Зориной и С.П. Кабанова [5].

Посев семян проводили на чашки Петри фильтровальной бумаге, смоченной дистиллированной водой. Наблюдение за каждым вариантом экспериментов вели на протяжении 20 суток. Отмечали значения энергии прорастания на 7 сутки, всхожесть – на 20.

Опыты по замораживанию в жидком азоте проводили согласно методических указаний [6]. Семена упаковывали в пластиковую тару. Быстрое замораживание осуществляли в криобиологическом сосуде Дьюара - МБС-30СДС, заполненным жидким азотом, температуру -196°C . Семена после хранения в жидком азоте оттаивали на водяной бане при 40°C .

Результаты. При замораживании на живые объекты воздействуют два повреждающих фактора: формирование внутриклеточного льда и обезвоживание. Чтобы избежать этих факторов живые объекты помещают в растворы криопротекторов. Криопротекторы- вещества, способные предотвращать развитие повреждений биологических объектов при их замораживании и последующем отогреве. К настоящему времени в качестве перспективных криопротекторов апробировано больше 120 веществ [7], принадлежащих к разным классам химических соединений. Это спирты (метанол, этанол, этиленгликоль, пропиленгликоль, диэтиленгликоль, глицерин, манит, сорбит и др.), альдегиды, амины, аминокислоты и их амиды (диметилацетамид, мочевины и др.), оксиды (диметилсульфоксид и др.), углеводы (глюкоза, лактоза, сахароза и др.), искусственные полимеры (поливинилпирролидон, оксиэтилированный крахмал, полиэтиленоксид и др.), неорганические соли (натрий хлористый, калий хлористый, кальций хлористый, натрий фосфорнокислый одно-, двух- и трехзамещенный, динатриевая соль ЭДТА и др.). Общими свойствами криопротекторов является наличие в их структуре полярных молекул, которые способны взаимодействовать с компонентами мембран и биополимер. Криопротекторы должны быстро проникать.

В нашем исследовании первого посева в качестве криопротекторов различной концентрации выступали: глюкоза, 20 и 40 %; сахароза, 20 и 40 %; глицерин, 20 и 40 %; ДМСО, 5 и 10 %.

Семена на 15 минут замачивали в растворах выбранных криопротекторов, далее замораживали вместе с ними в пластиковых пробирках и в фольге в сосуде Дьюара. После криозамораживания ждали пока семена оттаивают от криопротекторов.

Итоги экспериментов показали, что лучшие результаты всхожести и энергии прорастания получены с криопротектором сахароза в концентрации 20% (табл. 1).

Таблица 1. Всхожесть и энергия прорастания семян подорожника ланцетного после применения криопротекторов различного состава и концентрации

Вариант опыта	Всхожесть, %	Энергия прорастания, %
Контроль (без криопротектора)	58,4±2,8	50,1±3,0
Глицерин 20%	66,8±4,5	60,3±3,2
Глицерин 40%	62,4±3,8	55,0±3,2
Сахароза 20%	72,4±5,2	60,0±3,5
Сахароза 40%	65,2±3,0	54,3±3,1
Глюкоза 20%	66,8±3,0	58,6±2,7
Глюкоза 40%	50,4±2,5	44,6±1,9
ДМСО 5%	35,6±3,2	30,0±0,7
ДМСО 10%	12,6±0,2	10,0±0,3

Использование сахарозы в концентрации 20 % позволило увеличить показания всхожести семян подорожника до 72,4%, что на 14% выше контрольных значений – вариант криозамораживания без применения криопротектора.

Закключение. Таким образом, эксперименты показали, что применение некоторых криопротекторов положительно влияет на повышение всхожести и энергии прорастания семян. Лучшим вариантом для семян подорожника ланцетного является применение сахарозы в концентрации 20%.

Список использованных источников:

- 1 Розанов С.И. Место генетических криобанков в решении проблемы сохранения биоразнообразия // Биофизика живой клетки. - 1994. - Т. 6. - С. 8.
- 2 Reed B.M. The basics of in vitro storage and cryopreservation // National Clonal Germplasm Repository, Corvallis, O.R. USA. – 2002. – P. 34-46.
- 3 Thomson K., Bakker J.P., Bekker R.M. The soil seed banks of North West Europe: methodology, density and longevity. – Cambridge: University Press, 1997. – 140 p.
- 4 Соколов С.Я. Фитотерапия и фитофармакология: Руководство для врачей. - М.: Медицинское информационное агентство, 2000. - 976 с.
- 5 Зорина М.С., Кабанов С.П. Определение семенной продуктивности и качества семян интродуцентов // Методики интродукционных исследований в Казахстане / Сб. науч. тр. - Алма-Ата: Наука, 1986. - С. 75-85.
- 6 Додонова А.Ш., Ишмуратова М.Ю., Гаврилькова Е.А., Тлеукунова С.У. Рекомендации по криосохранению семенного материала лекарственных и эндемичных видов растений. – Караганда: Полиграфист, 2017. – 120 с.
- 7 Нестерова С. В. Криоконсервация семян дикорастущих растений Приморского края // Дис. ... канд. биол. наук, Владивосток, 2004. - 150 с.

Жубатханов Д.К.

КРИОПРОТЕКТОРЛАРДЫҢ КРИОКОНСЕРВАЦИЯ КЕЗІНДЕ ЛАНЦЕНТТІ ЖОЛЖЕЛКЕН ТҰҚЫМЫНЫҢ ӨНУІНЕ ӘСЕРІ

Аңдатпа. Дәрілік өсімдіктердің тұқымдарын криоконсервациялау жағдайларын оңтайландыру әр түрлі криопротекторларды сынақтан өткізуді талап етеді. Мақалада әр түрлі

концентрациядағы криопротекторлардың 4 түрін қолдана отырып, сұйық азотта мұздатылған кезде лансолат жолжелкен тұқымының өнуін бағалау нәтижелері келтірілген. Ең жақсы нәтижелер тұқымдарды 20% концентрациядағы сахароза ерітіндісіне батыру аясында алынады.

ӘОК 615.07

Кеңесбек.М.Н.

6B07201 – «Фармацевтикалық өндіріс технологиясы» ББ 4 курс студенті, «С.Д. Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық Медицина Университеті» КеАҚ, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: х.ғ.к., доцент Калдыбаева А.К.

aigul_240873@mail.ru

БҰРЫШТЫ ЖАЛБЫЗ (*MENTHA PIPERITA L.*) ШИКІЗАТЫНАН ЭФИР МАЙЛАРЫН АЛУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ

Аңдатпа. Бұл мақалада Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан эфир майларының алыну кезеңдері көрсетілді, зерттелініп отырған эфир майларының сандық және сапалық көрсеткіштері анықталды.

Бұрышты жалбыз (лат. *Mentha piperita*) – ерінгүлділер тұқымдасына жататын өткір хош иісі бар көпжылдық шөптесін өсімдік. Жалбыз-әр түрлі формаларда қолдануға болатын танымал шөп. Олардың 3500 –ге жуық түрі бар. Соның ішінде 234 түрі Қазақстанда өседі. Олардың екінші атауы *тауқалақай гүлді* өсімдік. Қазіргі кезде адамзатқа жалбыздың 300-ден астам түрі белгілі. Бірақ соның 20-25-сі ғана үлкен сұранысқа ие болды [1, 2].

Жапырақтарында 3%-ға дейін, гүлшоғырында 4-6%-ға дейін, сабағында – 0,3%-ға дейін эфир майлары бар. Жапырақтарының құрамындағы ментол 44 % пен 70 % дан жоғары [3].

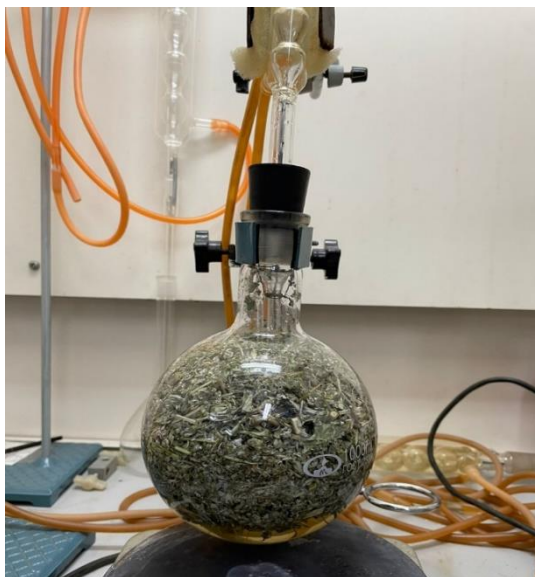
Кесте 1 - Бұрышты жалбыз эфир майының құрамы

р/б	Қосылыстар	П
1	Лимонен	1-5
2	Цинеол	3,5-14
3	Ментон	14-32
4	Ментофуран	1-9
5	Ментилацетат	2,8-10
6	Изоментон	1,5-10
7	Изопулеголь	0,2
8	Ментол	30-55
9	Пулегон	4
10	Карвон	1

Бұрышты жалбыз шикізаты негізіндегі эфир майларын алудың технологиясы

Эфир майларын алудың ең кең тараған әдісі - бумен айдау тәсілі. Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан эфир майларын алу үшін Гинзберг қондырғысы қолданылды. Үрдіс үш кезеңде жүрді.

1-кезең: Ұсақталған дәрілік өсімдік шикізаты кең мойынды дөңгелек түбі бар, сыйымдылығы 1000 мл колбаға салынды (сурет 1).

Сурет 1. Гинзберг аппаратындағы жұмыс барысы

2-кезең: Колбаға 300 мл.-дей, шикізат батып тұратындай деңгейде су құйылып, резеңке тығынмен жабылды. Колбаның мойнындағы тығынның астына металл сымға бекітілген градуирленген қабылдағыш орналастырылған. Қабылдағыш колбада еркін болуы және қабырғаларға жанаспауы керек.

3-кезең: Суға батып тұрған шикізаты бар колба 1 сағат 20 минут бойы баяу отта қыздырылды. Нәтижесінде су мен эфир майы конденсацияланып, сұйықтық қабылдағышқа жиналды (сурет 2).

Сурет 2. Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан алынған эфир майы

Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан алынған эфир майына сандық және сапалық талдаулар оның құрамы мен қасиеттерін анықтауға негізделген маңызды үрдістер. Зерттеу кезінде эфир майларының түпнұсқалылығы, құрамындағы қоспалар мен бөгде заттар анықталады.

Сандық және сапалық анықтауларға төмендегі көрсеткіштер жатады:

Эфир майларындағы су. 10 тамшы эфир майы 1 мл көміртек дисульфидімен араластырылды. Нәтижесі: ерітіндінің түсі мөлдір.

Эфир майларындағы майлар және шайырланған бөгде заттар. 1 тамшы эфир майы сүзгі қағазына тамызылды, 24 сағат ішінде май тамызған қағаздың бетінде ешқандай дақ болмады, эфир майы толықтай ұшып кетті. Нәтижесі: бөгде заттар жоқ.

Органолептикалық көрсеткіштер: нормаға сай.

Жалбыздың эфир майының атауы	Беті	түсі	Иісі	Дәмі
Mentha piperita	Майлы	Ақшыл сары	Өткір ментол иісті	Ащы, салқындатқыш

Эфир майларының спирттегі ерігіштігі

1 мл эфир майы сыйымдылығы 25мл тығынды цилиндрге салынып, үстінен сыйымдылығы 20 мл болатын бюреткадан 96%-дық этил спирті 0,1 мл-ден ерігенше қосылды. Цилиндрді қолмен ақырын айналдыра отырып, спирттің қалған бөлігі толықтай қосылды. Эфир майы мен спирт қосындысынан мөлдір ерітінді алынды (нормаға сай).

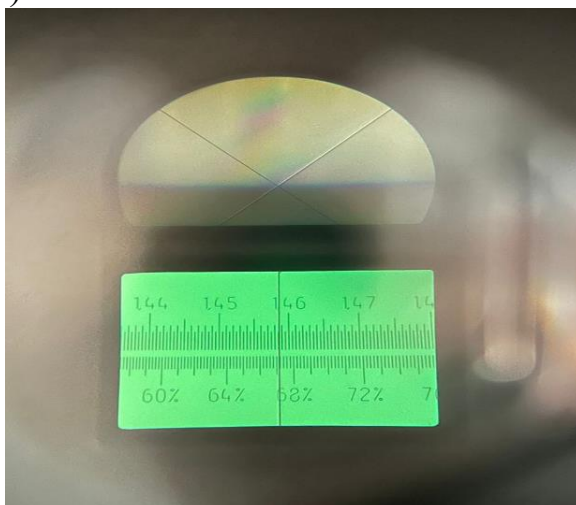

Сурет 3. Эфир майының спирттегі ерітіндісі

Тығыздығы. Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан алынған эфир майының тығыздығы пикнометрдің көмегімен өлшенді. Нәтижесі: 0,900-0916 г/см³ (нормаға сай).

Оптикалық тығыздығы. Зерттелген жоқ.

Сыну көрсеткіші : Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан алынған эфир майының сыну көрсеткіші рефрактометрмен өлшенді. Нәтижесі: 1,457-1,467 (нормаға сай).

Сурет 4. Эфир майының сыну көрсеткіші

Сандық және сапалық зерттеу барысында Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан алынған эфир майының жоғарыда келтірілген көрсеткіштерімен қоса қышқыл саны, эфир саны және ацилдеуден кейінгі эфир саны анықталды.

Қорыта келе, Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан эфир майын алу технологиясын жасау табиғи хош иісті заттарды өндіру саласындағы маңызды бағыттардың біріне жатады. Жалбыз – пайдалы қасиеттері мол және эфир майларын алу үшін қолданылатын ең танымал және Қазақстанда кең тараған өсімдіктердің бірі.

Бұрышты жалбыз (*Mentha piperita L.*) шикізатынан эфир майын алудың тиімді технологиясын жасаудың практикалық маңызы зор. Айдау әдістерін, жетілдірілген өңдеу технологияларын қалыптастыру арқылы алынған эфир майларының құрамын жақсартуға түсуге болады. Мұндай нәтижелер өнімге деген сұранысты арттыра түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. М.К. Тыныкулов, А.Б. Ахметова. «*Mentha piperita* және *Agastache rugosa* (Lamiaceae тұқымдасы) жалбыздарының дәрілік өсімдік тектес шикізаты мен эфир майын алу ерекшеліктері», 2022. -54 бет.
2. Иван Дубровин., «Целительная мята», -2008.
3. И.А. Самылина, Г.П., Яковлев «Фармакогнозия», 2014. -147 бет.
4. Е.В. Лысакова. Национальный исследовательский Томский политехнический университет. «Выделение эфирных масел из растительного сырья», 2021.
5. Сравнительный морфолого-анатомический анализ сырья мяты перечной и мяты полевой. 2018.

Кеңесбек.М.Н.

**РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИИ ПОЛУЧЕНИЯ ЭФИРНЫХ МАСЕЛ ИЗ СЫРЬЯ
ПЕРЕЧНОЙ МЯТЫ (MENTHA PIPERITA L.)**

Аннотация. В этой статье рассмотрены этапы получения эфирных масел из сырья перечной мяты (Mentha piperita L.), определены количественные и качественные показатели полученных эфирных масел.

УДК 57:591.5 (754.3)

Куликова Ю.Ю., Белоусова Л.А., Шишкина Е.О.,

Байрамова С.И., Голубков И.В.

uliyakulikova81@gmail.com

Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова, город Караганда,
Республика Казахстан.

Научный руководитель – к.б.н., ассоциированный профессор Турлыбекова Г.К.

**РЕЗУЛЬТАТ МОНИТОРИНГА ЗИМУЮЩИХ ВОДОПЛАВАЮЩИХ
ПТИЦ НА ТЕРРИТОРИИ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ.**

Аннотация В статье приведены и проанализированы данные, собранные в ходе зимнего учета водоплавающих птиц на незамерзающих водоемах Карагандинской области. Одной из главных задач учета птиц является получение данных о видовом и численном составе особей на незамерзающих водоемах: Очистные сооружения ТОО “Караганды Су”; Шерубайнуринское водохранилище и Самаркандское водохранилище.

Эта работа имеет важность в сборе данных для оценки численности и динамики изменения птиц, что в последствии будет способствовать лучшему пониманию и защите биоразнообразия Карагандинской области.

14 января 2024 года, в рамках Международного зимнего учета водоплавающих и околоводных птиц (IWC - International Waterbird Census), совместно с Казахстанской ассоциацией сохранения биоразнообразия (АСБК), а также с участием членов студенческого клуба "Alive" Карагандинского университета им. Е.А. Букетова, был проведен мониторинг зимующих водоплавающих птиц.

Мониторинг водоплавающих и околоводных птиц Карагандинской области был проведен на территориях Очистных сооружений “Караганды Су”; Шерубайнуринского и Самаркандского водохранилища.

Очистные сооружения ТОО “Караганды Су” (49.758290, 73.090938). Территория очистных сооружений занимает около 20 гектар.

Водоочистные сооружения представляют собой сложный комплекс, обеспечивающий подготовку исходной воды из Канала имени Каныша Сатпаева к высококачественной очищенной питьевой воде на нескольких стадиях. В систему водоснабжения города Караганды входят комплекс водоочистных сооружений, водопроводные сети различного диаметра (магистральные,

распределительные, внутриквартальные) и водопроводные насосные станции (главные, подкачивающие). [1]

Помощь в исследовании нам оказала инженер-сменщик станции аэрации Есиной Майрой Мукажановной, которая помогла добраться группе до водоема.

Зимой птицы ограничены в видовом разнообразии из-за влияния погодных условий, замерзания водоемов (естественной среды обитания водоплавающих), уменьшения запасов корма и индивидуальных особенностей, вынуждающих птиц мигрировать. В сравнении с данными за 2021 год, в этом году (2024) видовое разнообразие стало скуднее и количество птиц значительно уменьшилось. [2]

Нашей исследовательской группе удалось встретить небольшое скопление водоплавающих птиц таких как: кряква- (*Anas platyrhynchos*), и гоголь- (*Vucephala clangula*). (Таблица 1).

Шерубайнуринское водохранилище (49.5052010, 72.7873649) находится в Абайском районе. Площадь водохранилища - 39 кв. км, длина — 13 км, ширина — 4,2 км. Основными промышленными потребителями и водопользователями данного водоема являются предприятия Карагандинское ГРЭС-2, которое расположено вблизи поселка Топар. [3]

На данной территории было обнаружено большое скопление водоплавающих птиц, таких как: кряква- (*Anas platyrhynchos*), гоголь - (*Vucephala clangula*), большой крохаль- (*Mergus merganser merganser*). Помимо водоплавающих птиц была зафиксирована околотоводная птица отряда Воробьинообразные - Белая лазоревка - (*Cyanistes cyanus*) (Таблица 1). Такое разнообразие обуславливается достаточной кормовой базой для птиц.

Самаркандское водохранилище (50.0810724, 72.9361899), расположенное в Карагандинской области на реке Нура, занимает площадь 82 кв. км, протяженность 25 км и ширину 7 км. На южном и западном берегах расположен город Темиртау, а основными промышленными потребителями водоема являются предприятия этого города, такие как АО «Qarmet», КарГРЭС-1, ТЭЦ-2 и др. Места технологических сбросов промышленных вод металлургического комбината на южном берегу создают незамерзающие участки на акватории водохранилища. Это место частично замерзает, предоставляя отличную среду для орнитологических исследований и популярное место для рыбной ловли среди горожан. [4]

В связи с погодными условиями на водохранилище на поверхности воды организовалось много пара, нашей группе было затруднительно наблюдать за птицами в водоеме, но мы смогли разглядеть некоторые виды водоплавающих и околотоводных птиц, также методом опроса местных рыбаков у нас получилось установить более точное количество птиц, по итогам наших наблюдений мы обнаружили такие виды птиц как: кряква - (*Anas platyrhynchos*), гоголь - (*Vucephala clangula*), дрозд-рябинник - (*Turdus pilaris*), и серая куропатка - (*Perdix perdix*) (Таблица 1).

Кряква, или кряковая утка – (*Anas platyrhynchos*) (Рисунок 1(а)) - наиболее известная и распространённая дикая утка. Длина тела самца около 62 см, самки

- около 57 см, масса достигает 1- 1,5 кг. Голова и шея самца зелёные, зоб и грудь коричнево - бурые, спина и брюшная сторона тела серого цвета с тонкими поперечными пятнышками. Окраска самки бурая с более тёмными пятнышками, брюшная сторона буровато-серая с продольными пестрёными. На крыле у самца и самки сине-фиолетовое «зеркало». [5]

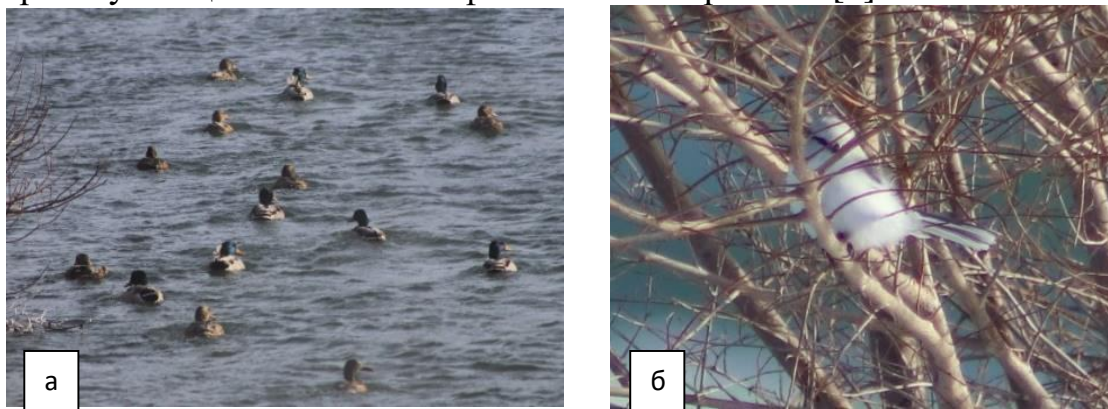

Рисунок 1. (а) Кряквы (*Anas platyrhynchos*), (б) Белая лазоревка (*Cyanistes cyanus*), Шерубайнуринское водохранилище.

Белая лазоревка - (*Cyanistes cyanus*) (Рисунок 1(б)) численность видов хоть и небольшая, но их присутствие подтверждает наличие условий на водоемах: кормовых, питьевых и температурных, благоприятных для зимовки этого вида в 2024 году. В последние годы участникам клуба не удалось увидеть и зафиксировать данный вид воробьинообразных.

Рисунок 2. Гоголь (*Visephala clangula*) на очистных сооружениях ТОО Караганды Су”.

Гоголь - (*Visephala clangula*) (Рисунок 2), представляет собой утку среднего размера. У самцов основные признаки для их идентификации включают широкое белое "зеркало" на вторичных перах, крупную круглую черную голову с зеленым блеском, а также клюв черного цвета. У самок оперение в основном серое, на крыле также присутствует белое "зеркало" и две параллельные белые полосы на кроющих крылах; голова коричневая с четким белым ошейником, а клюв серый с желтой предвершинной полосой. Летящего

гоголя во всех нарядах можно отличить от других уток по черному нижнему крылу с белым "зеркалом". Вес самцов составляет 900-1100 г, самок - 600-850 г, длина тела - 42-50 см, размах крыльев у самцов - 20,2-23,1 см, у самок - 18,6-20,7 см, размах крыльев - 65-80 см. [6]

Рисунок 3. Дрозд-рябинник (*Turdus pilaris*) на Самаркандском водохранилище.

Дрозд рябинник- (*Turdus pilaris*) (Рисунок 3) Осенью появляются в октябре ноябре. Держатся стаями преимущественно среди древесных и кустарниковых насаждений, предпочитая заросли лоха или яблоневые сады. Кормятся беспозвоночными и ягодами. Длительность зимовки меняется в зависимости от характера зимы и наличия корма. Весенний отлет и пролет могут начаться в феврале, обычно происходят в марте или апреле, в некоторые годы отлет затягивается до мая. Масса птицы 91-125 г. длина 24-29, крыло 13.6-15.3, размах 40-46 см. [6]

Таблица 1: Виды зимующих водоплавающих и околоводных птиц по итогам зимнего учета 2024 года, Карагандинская область.

Виды птиц	Водоем	Кол-во особей
Кряква - <i>Anas platyrhynchos</i>	Очистные сооружения "Караганды Су"	250
Гоголь - <i>Vucephala clangula</i>	Очистные сооружения "Караганды Су"	165
Кряква - <i>Anas platyrhynchos</i>	Шерубайнуринское водохранилище	132
Гоголь - <i>Vucephala clangula</i>	Шерубайнуринское водохранилище	19
Крохаль- <i>Mergus merganser merganser</i>	Шерубайнуринское водохранилище	16
Белая лазоревка - <i>Cyanistes cyanus</i>	Шерубайнуринское водохранилище	1
Кряква - <i>Anas platyrhynchos</i>	Самаркандское водохранилище	300
Гоголь - <i>Vucephala clangula</i>	Самаркандское водохранилище	1

Дрозд рябинник- <i>Turdus pilaris</i>	Самаркандское водохранилище	26
Серая куропатка- <i>Perdix perdix</i>	Самаркандское водохранилище	15
Всего:	Водоплавающих птиц	883
	Околоводных птиц	46

Очистные сооружения г. Караганды (Станция Аэрации), а также Самаркандское и Шерубайнуринское водохранилища являются одними из наиболее значимых и крупных искусственных водоемов Казахстана. Поэтому здесь сосредоточено достаточно большое количество семейства утиных, синицевых, дроздовых и фазановых. В зимнее время не наблюдается ярко выраженного видового разнообразия, но нам удалось обнаружить интересные виды птиц, таких как: кряква, гоголь, крохаль, белая лазоревка, дрозд рябинник и серая куропатка. Данный количественный состав связан благоприятными температурными условиями, и богатой кормовой базой, которая побуждает все больше особей не покидать свой ареал обитания.

Список использованных источников:

- 1 Электронный ресурс, Официальный сайт ТОО «Караганды Су» - kar-su.kz <https://kar-su.kz/ru>
- 2 Каптёнкина А.Г., Шишкина Е.О., Турлыбекова А.А. 2021 Результат мониторинга зимующих водоплавающих птиц на территории карагандинской области «Молодежь и глобальные проблемы современности» Материалы Республиканской научно-практической конференции студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых (с международным участием)
- 3 Шерубайнуринское водохранилище- [ru.wikipedia.org](https://ru.wikipedia.org/wiki/Шерубайнуринское_водохранилище)
https://ru.wikipedia.org/wiki/Шерубайнуринское_водохранилище
- 4 Самаркандское водохранилище- [ru.wikipedia.org](https://ru.wikipedia.org/wiki/Самаркандское_водохранилище) https://ru.wikipedia.org/wiki/Самаркандское_водохранилище
- 5 Ковшарь А.Ф. Мир птиц Казахстана. - Алма-ата: Мектеп, 1988-272 с., илл.
- 6 Рябицев В.К., Ковшарь А.Ф., Ковшарь В.А., Березовиков Н.Н. Полевой определитель птиц Казахстана. Алматы, 2014. 512 с.: илл. + карты

**Куликова Ю.Ю., Белоусова Л.А., Шишкина Е.О.,
Байрамова С.И., Голубков И.В.,
ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ АУМАҒЫНДАҒЫ ҚЫСТАЙТЫН, СУДА ЖҮЗЕТІН
ҚҰСТАР МОНИТОРИНГІСІНІҢ НӘТИЖЕСІ**

Андатпа. Мақалада Қарағанды облысының аязсыз су айдындарында суда жүзетін құстарды қысқы есепке алу барысында жиналған мәліметтер келтірілген және талданған. Құстарды есепке алудың басты міндеттерінің бірі қатпайтын су айдындарындағы даралардың түрлік және сандық құрамы туралы деректерді алу болып табылады: "Қарағанды Су" ЖШС тазарту құрылыстары; Шерубайнұра су қоймасы және Самарқанд су қоймасы.

Оразгали А.
студент, Академии «Bolashaq»
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель доцент кафедры Болдыш С.К.

СОВРЕМЕННЫЙ ДИЗАЙН АПТЕК

***Аннотация:** Аптека – это место, где люди идут за лекарствами и медицинскими препаратами. Однако, это также место, где люди должны чувствовать себя комфортно и защищено. В этой статье мы расскажем, как создать привлекательный дизайн интерьера аптеки, который будет соответствовать потребностям и ожиданиям пациентов. Актуальность статьи заключается в том, что она рассматривает проблемы, включая ограниченные стандарты, бюджетные ограничения и опасения клиентов, предлагая практические решения, такие как индивидуальный подход к стандартам и креативное использование бюджета, где забота о здоровье объединяется с инновациями и творчеством в дизайне.*

Введение

В эру постоянных инноваций и стремительных изменений в здравоохранении, концепция аптек приобретает совершенно новый облик. Сегодня аптека перестает быть просто местом продажи медикаментов – она превращается в уникальное пространство, где дизайн играет решающую роль в создании привлекательной среды и поддерживает эстетику современного облика.

Однако перед дизайнерами аптек стоит сложный баланс между желанием внести смелые новшества в дизайн аптеки и действующими стандартами, требованиями к фармацевтической отрасли. В условиях, когда не все аптеки готовы на дерзкие эксперименты, важно подчеркнуть, что дизайн может стать неотъемлемой частью успешной стратегии, учитывая и соблюдая предварительно установленные нормы.

Современные аптеки превращаются в уникальные пространства, где дизайн становится ключевым элементом, способствующим созданию комфортной атмосферы и привлечению внимания потребителей. Это не просто торговые точки, а места, где визуальные и эргономические решения играют роль в повышении уровня обслуживания и стимулировании интереса к здоровью.

Основная часть

В динамике современной фармацевтической отрасли, концепция аптек приобретает новые контуры, где эффективность дизайна выступает как ключевой компонент в формировании уникальной среды заботы о здоровье.

Цветовая гамма и освещение – это одни из самых важных элементов дизайна интерьера аптеки. Встраивание результатов исследований психофизиологии цвета позволяет сознательно формировать эмоциональные

реакции у посетителей, тогда как динамическое освещение, балансируя на плоскости яркости и тени, создает гармоничное пространство. Важно, чтобы цвета оставались спокойными, как и свет, что должен быть ярким и при этом мягким.

Неотъемлемой частью нашего исследования является понимание того, какие дизайнерские элементы вызывают внимание посетителей. Использование инновационных технологий и методов нейромаркетинга помогает формировать обстановку, активизирующую интерес и стремление к поддержанию здоровья.

Размещение мебели и декора тоже играют важную роль в дизайне аптеки. Мебель должна быть размещена таким образом, чтобы пациенты могли свободно перемещаться по аптеке. Кроме того, мебель должна быть функциональной и удобной. Декор в свою очередь не должен быть перегруженным, а должен быть простым, чтобы не привлекать на себя внимание. Все должно быть слегка скромно, но органично. Эргономика и функциональность занимают центральное место, предоставляя каркас для создания удобного и эффективного торгового пространства. Система должна быть хорошо организованной, создавая гармонию и удовлетворяя функциональные потребности.

Аптека перестает быть просто торговым объектом, становясь платформой для интеграции искусства в фармацевтическую динамику. Уникальные художественные элементы в дизайне и упаковке продукции служат формированию узнаваемого бренда, а сотрудничество с творческими индивидуумами придает аптеке индивидуальность.

Данное экспериментальное стремление в области дизайна аптек включает в себя не только технические исследования, но и аспекты вдохновения бренда. От распределения товаров до элементов интерьера, структура наполнена уникальным стилем, предоставляя неповторимый опыт для каждого клиента.

Эволюция аптекарского пространства суть в каждом этапе нашего исследования, направленного на создание не просто коммерческой структуры, а области, где забота о здоровье становится особым впечатлением.

Проблемы:

1. Ограниченные стандарты и требования: Большинство аптек подчинены строгим стандартам и требованиям фармацевтической отрасли, что создает ограничения для дерзких решений в дизайне. Стандартные цветовые схемы и общие интерьеры делают большинство аптек визуально схожими и теряющими индивидуальность.

2. Бюджетные ограничения: Многие аптеки, особенно небольшие и независимые предприятия, сталкиваются с ограниченным бюджетом на дизайн. Это может препятствовать внедрению современных и инновационных дизайнерских решений.

3. Опасения клиентов: Внесение радикальных изменений в дизайн аптеки может вызвать опасения у постоянных клиентов, особенно среди пожилого поколения, которое ценит стабильность и привычные облики.

Предлагаемые решения:

1. Индивидуальный подход к стандартам: Разработка дизайна, который соответствует стандартам, но при этом внедряет уникальные элементы, такие как инновационные цветовые решения или фирменные детали, может помочь сохранить соответствие нормам и при этом выделиться.

2. Креативное использование бюджета: Даже с ограниченным бюджетом можно создать привлекательный дизайн. Использование экономичных материалов, переосмысленное размещение товаров и акцент на ключевых зонах могут значительно улучшить облик аптеки.

3. Постепенное внедрение изменений: Для смягчения опасений клиентов, важно внедрять изменения постепенно. Например, начать с обновления вывески, затем перейти к пересмотру цветовой гаммы зала аптеки, предоставляя посетителям время на адаптацию к новому дизайну.

4. Вовлечение клиентов в процесс: Проведение опросов или обратной связи с клиентами может помочь определить их предпочтения и беспокойства относительно изменений в дизайне. Вовлечение клиентов в процесс создания нового облика аптеки может сделать их частью изменений и уменьшить сопротивление.

Преимущества современной аптеки с уникальным дизайном:

1. Привлекательность для клиентов: Современный и уникальный дизайн аптеки создает привлекательное и запоминающееся визуальное впечатление, привлекая новых клиентов и вызывая интерес у постоянных.

2. Поддержка брендинга: Уникальный дизайн помогает аптеке выделиться среди конкурентов и подчеркнуть свою индивидуальность. Он может быть визуальным продолжением фирменного стиля и брендинга.

3. Создание приятной атмосферы: Инновационные решения в дизайне могут способствовать созданию комфортной и приятной атмосферы в аптеке, что повышает уровень удовлетворенности клиентов и способствует лояльности к бренду. Тем самым закладывая в голове пациентов хорошие ассоциации с аптекой.

4. Улучшение восприятия продукции: Эстетически приятный дизайн может повысить восприятие предлагаемых продуктов, делая их более привлекательными для клиентов.

5. Привлечение любых возрастов: Стремление к современному дизайну может быть ключевым фактором в привлечении разновозрастной аудитории, которая ценит в данное время инновации и тенденции в дизайне.

6. Поддержка здорового образа жизни: Интеграция элементов, напоминающих о важности заботы о своем здоровье, создает атмосферу, способствующую позитивному отношению к здоровьесбережению.

7. Интерактивные элементы для посетителей: Создание интерактивных уголков, зон отдыха с полезной и необходимой информацией в соответствии с нормативными актами, регламентирующими фармацевтическую деятельность, а также информация по санпросвет работе о профилактике заболевания и ЗОЖ. Например, информация о правильном питании или физической активности,

может стимулировать клиентов принимать более активное участие в заботе о своем здоровье.

8. Функциональные зоны для здоровья: Создание удобных мест для измерения давления, проверки уровня сахара, а также проведения консультаций с фармацевтом по вопросам профилактики, подчеркивает важность заботы о здоровье.

Заключение

Таким образом, в данной статье, мы хотели показать, что современные аптеки могут быть не только местом торговли лекарством, но и уникальным и приятным местом, где забота о здоровье объединяется с инновациями и творчеством в дизайне.

Список использованных источников:

1. Дмитрий Тарасов «Аптека Дизайн: Как создать привлекательный интерьер», март 16, 2023 // <https://topstroj.com/design/apteka-dizain/?ysclid=lru25qjgkr147809272>

2. Екатерина Филиппова «Создавая настроение: атмосфера в аптеке» // https://www.katrenstyle.ru/layout/sozdavay_nastroenie?ysclid=lru5kzjbob13037592

Оразгали А.

ҚАЗІРГІ ДӘРІХАНА ДИЗАЙНЫ

***Аңдатпа:** Дәріхана - бұл адамдар дәрі-дәрмек пен дәрілік препараттар алатын фармацевтикалық мекеме. Сонымен қатар, адамдар өзін жайлы да қауіпсіз сезінетін орын екенін білген абзал.*

Аталған мақалада біз дәріхананың интерьер дизайнын пациенттердің қажеттіліктері мен қолайлығына сай қалай жасау керектігін сөз етеміз. Мақаланың өзектілігі оның шектеулі стандарттарды, бюджеттік шектеулерді және тұтынушылардың алаңдаушылығын қамтитын мәселелерді қарастырады, стандарттарға жеке көзқарас пен бюджеттерді шығармашылықпен пайдалану сияқты практикалық шешімдерді ұсынады, мұнда денсаулыққа қатысты мәселелер дизайндағы инновациялармен және шығармашылықпен біріктіріледі.

Тупицына Н.А., Челлер Н.А.
Студентки 5 курса Академии «Bolashaq»
Караганда, Республики Казахстан
artkicha24@mail.ru
nadya.sokovykh@mail.ru

Научный руководитель: к.х.н., доцент Сиволобова О.А.

МИФОЛОГИЯ НАРКОМАНИИ

***Аннотация.** В данной работе раскрываются распространенные мифы о наркомании. Рассмотрены основные причины, способствующие возникновению заблуждений в области зависимостей.*

Проблема наркомании остается актуальной в современном обществе. Наркотики и их негативные последствия продолжают оказывать серьезное воздействие на жизни миллионов людей во всем мире.

По данным Министерства здравоохранения РК в 2022 году от наркотической зависимости в условиях круглосуточного стационара было пролечено 5089 пациентов с зависимостями от наркотических веществ, из них 4707 в отделениях для добровольного лечения. По данным на 1 марта 2023 года, больные, состоящие на учете (6455 человек), чаще всего употребляют различные виды опиоидов. Также среди лиц, находящихся на динамическом наблюдении с диагнозом «психические поведенческие расстройства, вызванные употреблением наркотических веществ», количество несовершеннолетних на 1 марта 2023 года составило 99 человек, а наибольшее количество больных с таким диагнозом зарегистрировано в Павлодарской области [1].

До сих пор неизвестно точное количество употребляющих наркотики людей. Места распространения наркотиков либо раскрываются крайне редко, либо не раскрываются вовсе, а наркоманы заняты созданием хорошего имиджа наркотиков за счет мифов, которые распространяются не только на сообщество наркоманов, но и за его пределы, тем самым пополняя ряды людей с зависимостью от различного рода веществ [2,3].

На протяжении всей истории человечества каждое новое социальное объединение обязательно сопровождается своими мифами, которые объясняют мир и его устройство. Наркоманы не стали исключением, они вынуждены объединяться, чтобы защитить свой образ жизни. Подобие присказки «друзят по интересам» относится и к наркоманам. Мифы, связанные с наркотиками, прежде всего направлены на сохранение и защиту образа жизни, связанного с их употреблением. Эти мифы оправдывают наркотики перед собственным «Я», скрывая их недостатки

В меньшей степени эти мифы призваны привлекать новых пользователей, создавая в обществе ощущение безопасности и привлекательности наркотиков. Ниже приведены наиболее распространенные мифы [4].

1. «Наркоманы – это просто слабые люди, неспособные справиться с жизненными трудностями».

Этот миф очень популярен, но он далек от истины. Наркомания – это болезнь, которая влияет на мозг и меняет химический состав организма. Никто не становится наркоманом из-за своей слабости – это сложное взаимодействие генетических, физиологических и социальных факторов.

2. «Если наркоманом является один из родителей, то их дети обязательно станут наркоманами».

Этот миф является скорее обобщением и стереотипом. Действительно, многие дети наркоманов сталкиваются с трудностями и риском развития зависимости, но это не означает, что все дети наркоманов становятся наркоманами. Существуют множество примеров людей, которые справились с трудностями и преодолели наследственный фактор.

3. «Люди употребляют наркотики только ради удовольствия».

Наркотики являются психоактивными веществами, изменяющими состояние мозга и вызывающими высвобождение «гормона счастья» – дофамина. Некоторые люди начинают употреблять наркотики в поисках удовольствия, но есть и множество других причин, по которым люди обращаются к наркотикам. Наркотики могут служить средством справиться со стрессом, травмой или депрессией.

4. «Лечение наркомании – это просто отказ от наркотиков».

Лечение наркомании гораздо сложнее, чем просто прекращение употребления наркотиков. Поддержка врача, психолога, участие в программе реабилитации и восстановление социальных навыков – все это является неотъемлемой частью процесса восстановления.

5. «Наркомания – это неизлечимо».

Наркомания – это хроническое заболевание, которое нужно уметь контролировать на протяжении всей жизни. Однако, современные методы лечения, включая ведение здорового образа жизни и медикаментозные препараты, помогают многим людям полностью оправиться от наркотической зависимости и вести нормальную жизнь.

6. «Наркомания – это только проблема в крупных городах».

Наркомания – это проблема, которая касается всех уголков нашей страны, независимо от населенного пункта. Наркотики доступны даже в маленьких городах и деревнях, а экономические и социальные факторы усугубляют ситуацию и особенно подвержены ей молодые люди.

7. «Наркотики – это проблема только для тех, кто их употребляет».

Наркотики – это не только проблема для наркоманов, но и для их семей и общества в целом. Зависимость приводит к разрушению отношений, деловой неуспешности, преступности и т.д. Поэтому проблему наркомании нужно рассматривать всерьез и уделять должное внимание профилактике и лечению.

8. «Зависимость от наркотиков – это просто плохая привычка, которую можно легко бросить».

Наркотическая зависимость – это болезнь, которая требует серьезного и длительного лечения. Попытки бросить наркотики без должной поддержки и медицинского контроля могут привести к рецидиву и ухудшению состояния. Поэтому важно обратиться за помощью к специалистам, чтобы получить квалифицированную поддержку [5].

9. «На наркотики подсаживаются только безработные и отверженные люди».

Наркотики – это проблема, которая касается людей всех социальных слоев общества. Употребление наркотиков не зависит от образования, профессии или социального статуса. Любой человек может столкнуться с реальностью наркотической зависимости, поэтому важно не делать предвзятых суждений и обеспечивать доступ к комплексному лечению и профилактике для всех.

10. «Лечение наркомании – это просто переход на другие наркотики».

Этот миф является неверным представлением о лечении наркомании. Действительно, некоторые медикаментозные препараты могут использоваться в процессе лечения, но они назначаются только в медицинских целях и под строгим контролем специалистов. Цель лечения – не замещение одной зависимости другой, а восстановление здоровья и нормализация жизни пациента

11. «Если перестать общаться с наркоманами, то проблема исчезнет».

Избегание общения с наркоманами может быть следствием стигмы и предубеждений, которые только усиливают их изоляцию. Человеческая поддержка и понимание – важные факторы для успешного лечения и реабилитации. Вместо отталкивания, стоит обратиться к специалистам, оказавшим поддержку и поможет людям преодолеть наркотическую зависимость.

12. «Если увидите наркомана на улице, не обращайтесь к нему».

Неактивное отношение к проблеме наркотиков не приведет к ее решению. Надо быть внимательными и заботливыми по отношению к окружающим и дать комплексную поддержку тем, кто испытывает трудности. Обратившись за помощью специалистов, можно сделать важный шаг к решению проблемы.

13. «Наркотики – это просто проблема молодежи».

Наркотическая зависимость может развиваться в любом возрасте. Хотя статистика показывает, что молодые люди чаще склонны к экспериментированию с наркотиками, но взрослые и пожилые люди также могут столкнуться со вторжением наркотиков в свою жизнь.

14. «Легкие наркотики не опасны».

Популярность таких наркотиков, как марихуана, может привести к тому, что многие люди считают, что они безопасны. Однако, даже легкие наркотики могут вызывать серьезные психологические и физические проблемы, особенно при пролонгированном употреблении или комбинировании их с другими веществами.

15. «Проблемы с наркотиками есть только в других странах, не в нашей».

Наркомания – это глобальная проблема, которая охватывает множество стран. Она ничем не ограничена и может затронуть всех, включая близких и знакомых. Важно быть осведомленными, быть бдительными и поддерживать меры по профилактике и лечению наркомании в обществе.

Таким образом, мифы о наркомании могут создавать неправильные представления о проблеме и мешать бороться с ней. Люди должны иметь возможность доступа к достоверным источникам информации, получать образование и развивать эмпатию к тем, кто страдает от наркотической зависимости. Только так человечество сможет сделать мир лучше и помочь тем, кто в нем нуждается.

Список использованных источников:

1. Статистика наркомании https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/
2. Проценко Е. Н. Наркотики и наркомания. Надежда в беде. М. Триада, 2021.
3. Стафилова В.А. Молодёжь против наркотиков / В.А. Стафилова, А.К. Степанян, О.А. Варюхина. – Текст: непосредственный // Молодой учёный. - 2019. - №2.1 (240.1). – С.31-33.
4. Пятаков Е. Мифы о наркомании. <https://www.vyverskiuyrk.by/images/pdf/socpedagog/mify.pdf>
5. Шайдукова Л.К. Наркомании: этиопатогенез, клиника, лечение, реабилитация / Казань : Казанский ГМУ, 2022.

Тупицына Н.А., Челлер Н.А.

НАШАҚОРЛЫҚ МИФОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа. Бұл жұмыс нашақорлық туралы кең таралған мифтерді ашады. Тәуелділік саласындағы қате түсініктердің пайда болуына ықпал ететін негізгі себептер қарастырылады.

УДК 57.086.13

Шайменова А.Е.

Магистрант, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова
город Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель: PhD Шайбек А.Ж.

ВЛИЯНИЕ ТАРЫ И УСЛОВИЙ РАЗМОРАЖИВАНИЯ НА ВСХОЖЕСТЬ СЕМЯН ЛАВАНДЫ УЗКОЛИСТНОЙ

Аннотация. Актуальность исследования определена необходимостью эффективного сохранения семенного материала лекарственных растений. В статье приведены итоги оценки всхожести семян лаванды узколистной при замораживании в жидком азоте. Установлено, что семена сохраняют жизнеспособность во всех вариантах замораживания. Лучшие результаты получены на фоне пластиковой тары и применения размораживания на водяной бане.

Изучение биологии прорастания и способов хранения видов, имеющих лекарственное значение, в настоящее время имеет важное практическое значение для сохранения и восстановления естественных популяций, а также обеспечения запасами растительного сырья фармацевтической промышленности Казахстана [1]. Сохранение семенного материала лекарственных растений является актуальной задачей. Следует отметить, что хранение семян при комнатной температуре приводит к снижению их всхожести из-за накопления мутаций и повреждения зародыша. Для многих лекарственных культур сроки хранения ограничены, всхожесть низкая, что ставит задачу разработки эффективных и недорогих способов повышения их всхожести. В настоящее время перспективным методом хранения геномов растений считается глубокое замораживание семян (до температуры жидкого азота), что теоретически позволяет сохранять всхожесть и генетическую полноценность семян неограниченное время [2].

Несмотря на большой опыт по замораживанию многих групп семян в жидком азоте, не существует единой методики и алгоритма замораживания. Так, некоторые виды хорошо переносят замораживание в жидком азоте без криопротекторов, другие требуют обязательного присутствия криопротекторов. Отличаются по видам такие параметры, как тара, условия замораживания и размораживания и т.д. Таким образом, подбор условий для криоконсервации семян растений необходимо подбирать индивидуально.

Цель настоящего исследования – провести анализ всхожести семян лаванды узколистной при замораживании в сжиженном азоте с применением разной тары и условий размораживания.

Материалы и методы. Объектом исследования является семенной материал *Lavandula angustifolia* (лаванда узколистная) (рис. 1).

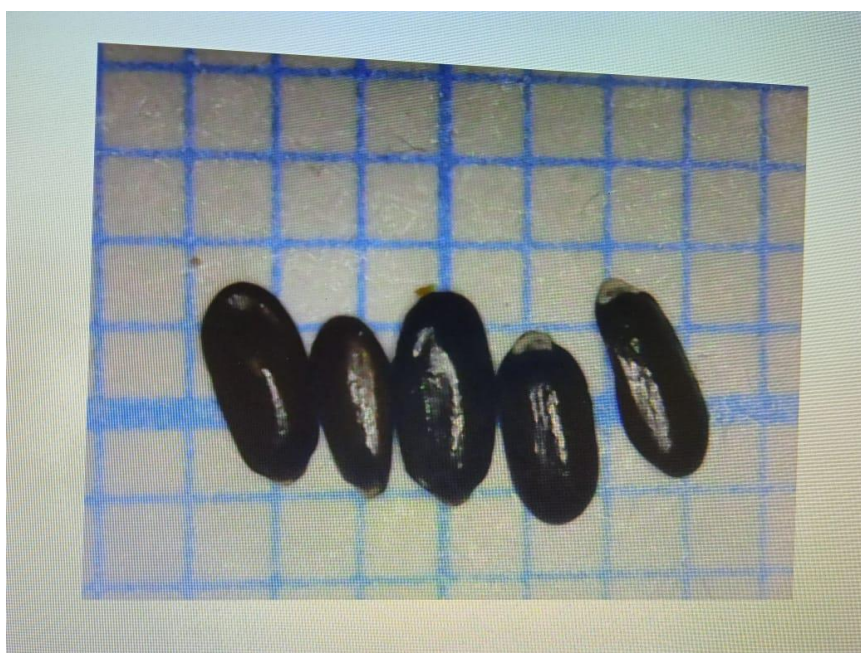

Рисунок 1. Внешний вид семенного материала лаванды узколистной

Эксперименты по криоконсервации были проведены в лаборатории криобиологии исследовательского парка биотехнологии и экомониторинга биолого-географического факультета КарУ им. Е.А. Букетова. Исследование жизнеспособности семян проводили по методическим указаниям М.С. Зориной и С.П. Кабанова [3]. Морфология семян и проростков исследовали на бинокулярном микроскопе Левенгук при увеличении 40-80 раз [4].

Посев семян проводили на чашки Петри фильтровальной бумаге, смоченной дистиллированной водой. Наблюдение за каждым вариантом экспериментов вели на протяжении 20 суток. Отмечали значения энергии прорастания на 7 сутки, всхожесть – на 20.

Опыты по замораживанию в жидком азоте проводили согласно методических указаний [5]. Семена упаковывали в 2 вида тары; пластиковую и в пакетики из фольги. Быстрое замораживание осуществляли в криобиологическом сосуде Дюара - МБС-30СДС, заполненным жидким азотом, температуру -196°C . Семена после хранения в жидком азоте оттаивались двумя способами. Использовалась водяная баня при 40°C для быстрого оттаивания.

Результаты. Для оценки показателей всхожести нами проведена оценка после хранения 6 месяцев в жидком азоте.

Установлено, что лучший результат был получен при замораживании в пластиковой таре (табл. 1).

Таблица 1. Всхожесть и энергия прорастания семенного материала лаванды узколистной в зависимости от вариантов опыта

Тара	Всхожесть, %	Энергия прорастания, %
Контроль (без замораживания)	$35,0 \pm 0,5$	$32,5 \pm 0,8$
Тара из фольги, быстрая разморозка	$36,4 \pm 0,8$	$29,6 \pm 0,4$
Пластиковая тара, быстрая разморозка	$56,8 \pm 2,6$	$48,3 \pm 1,2$
Тара из фольги, медленная разморозка	$38,5 \pm 1,1$	$33,5 \pm 1,3$
Тара из пластика, медленная разморозка	$30,0 \pm 0,9$	$28,3 \pm 0,7$

Так, было выявлено, что все варианты опыта превышали контрольные показатели всхожести и энергии прорастания. Так, в фольговой таре и быстром размораживании всхожесть составила 36,4 %, что выше контроля на 1,4%. Энергия прорастания составила 29,6%, что ниже контроля на 2,9%. В пластиковой таре при медленной разморозке всхожесть составила 30,0%, что выше контрольных значений на 5,0%. Энергия прорастания составила 28,3%, что ниже контроля на 4,2%. Данный аспект можно объяснить тем, что семена после

жидкого азота уходили в состояния более глубокого физиологического покоя, что приводило к задержке прорастания на чашках Петри.

Лучшие варианты прорастания были получены в варианте применения пластиковой тары и быстрого метода разморозки. В данном варианте всхожесть семян лаванды узколистной составила 56,8%, что выше контроля на 21,8%. Энергия прорастания составила 48,3%, что превышает аналогичные показатели в контроле на 15,8%. Мы можем наблюдать, что в обоих вариантах замораживания, как краткого, так и длительного, лучшие показатели прорастания отмечены для пластиковой тары и быстрого способа размораживания (рис. 2).

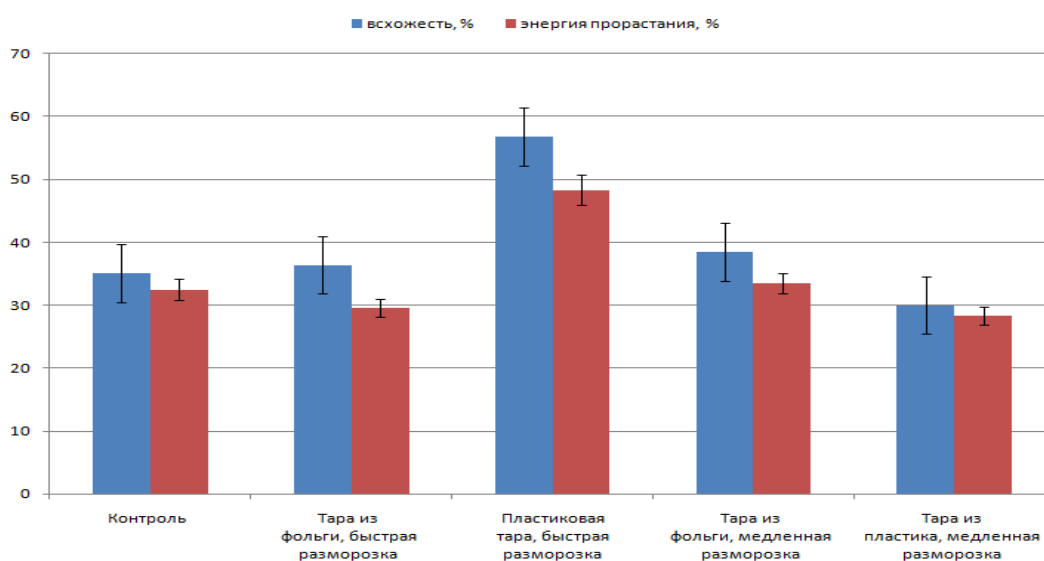

Рисунок 2. Влияние всхожести и энергии прорастания семян лаванды узколистной в зависимости от типа тары и условий размораживания при долгосрочном замораживании

Заключение. Проведенные исследования свидетельствуют, что семенной материал лаванды узколистной может успешно выдерживать замораживание при сверх низких критических температурах, при этом подбор оптимальных условий позволяет не только сохранить жизнеспособность семян, но и повысить показатели всхожести и энергии прорастания. Оптимальной тарой для замораживания в жидком азоте при краткосрочном и долгосрочном замораживании выступают пластиковые пробирки и быстрое размораживание на водяной бане.

Список использованных источников:

1 Национальный отчет по сохранению и сбалансированному использованию биологического разнообразия Республики Казахстан // Министерство Экологии и природных ресурсов РК. – Алматы, 1998. – 45 с.

2 Reed B.M. The basics of in vitro storage and cryopreservation // National Clonal Germplasm Repository, Corvallis, O.R. USA. – 2002. – P. 34-46.

3 Зорина М.С., Кабанов С.П. Определение семенной продуктивности и качества семян интродуцентов // Методики интродукционных исследований в Казахстане / Сб. науч. тр. - Алма-Ата: Наука, 1986. - С. 75-85.

4 Румянцев Д.Е., Загреева А.Б. Морфология растений. Учебно-методическое пособие. – М., 2020. – 48 с.

5 Додонова А.Ш., Ишмуратова М.Ю., Гаврилькова Е.А., Тлеукенова С.У. Рекомендации по криосохранению семенного материала лекарственных и эндемичных видов растений. – Караганда: Полиграфист, 2017. – 120 с.

Шайменова А.Е.

**ТАР ЖАПЫРАҚТЫ ЛАВАНДА ТҰҚЫМДАРЫНЫҢ ӨНУІНЕ КОНТЕЙНЕРЛЕР
МЕН ЕРІТУ ЖАҒДАЙЛАРЫНЫҢ ӘСЕРІ**

Аңдатпа. Зерттеудің өзектілігі дәрілік өсімдіктердің тұқымдық материалын тиімді сақтау қажеттілігімен анықталады. Мақалада сұйық азотта мұздатылған кезде тар жапырақты лаванда тұқымдарының өнуін бағалау нәтижелері келтірілген. Тұқымдар мұздатудың барлық нұсқаларында өміршеңдігін сақтайтыны анықталды. Ең жақсы нәтижелер пластикалық контейнерлер мен су моншасында ерітуді қолдану аясында алынды.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗАҢНАМАСЫНЫҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Айтқожина Г.Ж. ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ АЛИМЕНТТІК МІНДЕТТЕМЕНІҢ РӨЛІ.....	4
Ағыбаев Ж.Ж. МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ОБЛАСТИ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ОПЫТ КАЗАХСТАНА.....	9
Арынов А.А., Булатов Т.К. УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛИГАНСТВА.....	16
Ахметов Н.Ж. СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ӘРЕКЕТ ЕТУ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСЫМДЫҒЫ.....	19
Бейсембай М.М. ҚОЛ СҰҒУШЫЛЫҚҚА ҚАТЫСТЫ ҚАЖЕТТІ ҚОРҒАНЫСТЫҢ ЗАҢДЫЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....	23
Василенко А.Р. ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА МОТИВАЦИЮ ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ.....	27
Гартман З.А. СООТНОШЕНИЕ АНГЛО-САКСОНСКОЙ И РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ СИСТЕМЫ ПРАВА В РАЗВИТИИ ПРАВОВОЙ МОДЕЛИ РК.....	30
Гартман З.А. НАСЛЕДСТВЕННОЕ ПРАВО В КАЗАХСТАНЕ.....	34
Гартман З.А. ЧЕТЫРЕХДНЕВНАЯ РАБОЧАЯ НЕДЕЛЯ: МИРОВАЯ ПРАКТИКА, ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ.....	39
Гиберт К.А. ГУМАНИСТИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ НОРМ ЕВРЕЙСКОГО ПРАВА НА ИНСТИТУТ БРАКА И СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ.....	44
Данилевский Т.Л. ПОНЯТИЕ И СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ.....	47
Дюсембекова В.Б. МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ САЛАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ БАҚЫЛАУ.....	54
Ерланбекұлы М. АБАЙСЫЗДЫҚТА ЖАСАЛҒАН ҚЫЛМЫСТАР ҮШІН ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАЗАНЫҢ ЖЕКЕЛЕНГЕН ТҮРЛЕРІНІҢ ТИІМДІЛІГІНІҢ ШАРТТАРЫ.....	59
Есмаганбетов Н. ЖЕРГЕ МЕМЛЕКЕТТІК МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫНЫҢ МАЗМҰНЫ.....	64
Жанбекова Д.Р. СМИ КАК ИНСТРУМЕНТ ПРАВОВОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ В ОБЩЕСТВЕ.....	66
Жакеев Т.С. ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ КРАЖ МЕТАЛЛА С ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	69

Жалелова Г.М.	
ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ РАҚЫМШЫЛЫҚ ПЕН КЕШІРІМ ЖАСАУ ИНСТИТУТТАРЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАБИҒАТЫ.....	74
Жакыпбеков Р.Е.	
АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИИ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ.....	78
Жумкин А.	
ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ОТ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ТОКСИЧНЫМИ ВЕЩЕСТВАМИ.....	85
Исаев А.М.	
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІККЕ ҚОЛ СҰҒАТЫН ҚЫЛМЫСТАРДЫ ТАЛДАУ.....	88
Кадрин Т.Б.	
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЗАҢ ШЫҒАРУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	93
Карабалин Р.М.	
РАЗГРАНИЧЕНИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ И НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ.....	99
Кенжебек А.	
ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА.....	105
Корявко В.А.	
НЕОБХОДИМОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ.....	109
Курмангалиев Д.Ж.	
ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПОРЯДОК РАЗРЕШЕНИЯ ТРУДОВЫХ СПОРОВ.....	111
Құнанбаев С.Қ.	
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	117
Қалым Д.А.	
АЛАЯҚТЫҚТЫ ТЕРГЕУДЕ НЫҚТАЛАТЫН МӘН ЖАЙЛАР.....	122
Құтымов Е.Ә.	
ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	124
Малаев А.М.	
КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КИБЕРПРЕСТУПНОСТИ.....	127
Мухтаров М.Н.	
ПОНЯТИЕ И ГЕНЕЗИС МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ.....	132
Некрасова Н.А.	
ПРОБЛЕМЫ ВНЕСУДЕБНЫХ СРЕДСТВ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ОБЛАСТИ СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ.....	138
Оспанова Д.Е.	
ЗАЩИТА ПРАВ РЕБЕНКА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ.....	142
Оразкенов А.К., Хинцицкий И.П.	
ДЕДОВЩИНА КАК ФАКТОР ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ В АРМИИ.....	149
Серимов Е.Е., Оралов Ж.Ө., Алдабаева А.Ж.	
ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ КЕЙБІР ҰҒЫМДАР ҚАҚЫНДА.....	153
Саулебеков Б.З.	
ШАРТТЫ ТҮРДЕ ЖАЗАСЫН ӨТЕГЕН АДАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	157
Свечников А.	
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НАРКОПРЕСТУПНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ.....	163

Сапарбек Р.Е.	
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ӨКІМШІЛІК ПРОЦЕСТІҢ НЕГІЗГІ ИНСТИТУТТАРЫ.....	168
Садепхан А.	
ҚҰҚЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ЗАҢ МӘТІНДЕРІНДЕГІ КЕМШІЛІКТЕР.....	174
Сариев Б.	
ДЕНСАУЛЫҚҚА ҚАРСЫ ҚЫЛЫМЫСТАРДЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ.....	178
Тамабаев А.Е.	
ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ.....	184
Тлеубердинов А.А.	
РАЗВИТИЕ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ В РК.....	188
Турганбаева А.Г.	
ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ЗАҢДЫ ЖАУАПКЕРШІЛІК ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ МАҚСАТЫ.....	192
Тұлеутаев И.Т.	
ӨКІМШІЛІК ЖАУАПТЫЛЫҚТЫҢ ТАРИХИ ДАМУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	196
Фунтикова Ю.В.	
ЮРИДИЧЕСКИЕ ФАКТЫ КАК ОСНОВА РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА СОЦИАЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ.....	200
Ханат Ө.	
КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН ҚЫЛЫСКЕРЛЕРДІҢ ЖАСЫНЫҢ, ПСИХОЛОГИЯСЫНЫҢ ЖӘНЕ ӨЛЕУМЕТТІК КОНТЕКСТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	204
Шадрина Е.А.	
ПОМОЩЬ ВОЕННОСЛУЖАЩИМ (ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ).....	206
Шадрина Е.А.	
ПРОБЛЕМЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА.....	210
Шаповалова П.А.	
ВАЖНОСТЬ ЗНАНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ, КАК СПОСОБА МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ.....	214
Шведчикова Е.В.	
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАУКЕ.....	216
Шведчикова Е.В.	
ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА СУДЕБНЫХ ПРИСТАВОВ-ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД РАЗВИТИЯ РОССИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА (исторический аспект).....	219
Шектібай Т.А.	
ЭКОНОМИКАЛЫҚ КОНТРАБАНДАНЫҢ ҚЫЛЫМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТАМАСЫ.....	222
Ыбырай Н.Р.	
ПРОЦЕДУРА ПРИВАТИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ИМУЩЕСТВА.....	227

**ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ ЖОҒАРЛАТУ ЖӘНЕ
ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ПРОБЛЕМАЛАРЫ**

**ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ И ПОВЫШЕНИЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

Альхан Д. МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ ЖӘНЕ ОНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫЛАРДАҒЫ РОЛІ.....	232
Аманбай А.Т. ҚАРЖЫЛЫҚ ТАЛДАУДЫҢ КӘСПОРЫН ҮШІН ҚАЖЕТТІЛІГІ.....	235
Аманбай А.Т. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ НЕСИЕ НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ.....	238
Амантай А.Д. ПОДДЕРЖКА МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....	241
Иманбаев Д.А. ДОХОДЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА КАК ОСНОВА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТРАНЫ.....	244
Иманбаев Д.А. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ БЮДЖЕТ КАК ФИНАНСОВАЯ КАТЕГОРИЯ.....	249
Karalbay A.Zh. ONE BELT, ONE ROAD INITIATIVE AS AN INSTRUMENT OF CHINESE GLOBALIZATION AND ITS ECONOMIC POTENTIAL FOR CENTRAL ASIAN COUNTRIES.....	254
Кожибай Ә. ТАЙМ - МЕНЕДЖМЕНТ, КӘСПОРЫННЫҢ АДАМ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІН АРТЫРУ ТӘСІЛІ.....	256
Kuleshova A.V. PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	259
Маханов Т.Ж., Ошанов А.К. ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ РОЛІ.....	263
Маханов Т.Ж., Жангазиев Ж.Т. РЕСУРСТАРДЫ БӨЛУ КӘСПОРЫНДЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТІ РЕТІНДЕ.....	267
Маханов Т.Ж., Байбеков Д.К. АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІ САЛАСЫНДАҒЫ ӨНІМНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ.....	272
Тургумбекова Ж.Ж. НАРЫҚТАҒЫ БАҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ МАРКЕТИНГТЕГІ БАҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУ САЯСАТЫ.....	277
Зейнадин А.Ә. ҚАРЖЫЛЫҚ АЛАЯҚТЫҚ: ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ БЕЛГІЛЕРІ.....	280

**ТІЛДЕР - МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС НЕГІЗІ
ЗНАНИЕ ЯЗЫКОВ - ОСНОВА МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ**

Абельдинова А.Т. SOME TECHNIQUES OF DEVELOPING FOREIGN LANGUAGE DIALOGIC SPEECH.....	285
Байстанова А.К. HOW CORRECTLY USE POPULAR CULTURE IN LEARNING LANGUAGE.....	288
Давлетова А.Д. SPECIFICITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE ORAL SPEECH DEVELOPMENT.....	291
Ермек Т.А., Арапбаев Д.Е. TECHNIQUES FOR EDITING AND CORRECTING WRITTEN WORKS IN ENGLISH: BASIC RULES AND METHODS FOR IMPROVING THE TEXT.....	296
Жанабаев Д.К. РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРЕМЕНТА В ОПРЕДЕЛЕНИИ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У СТАРШЕКЛАССНИКОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	302
Жетписбаева Ж.С. ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛАССИЧЕСКОГО МЕТОДА TBL (TEAM-BASED LEARNING) ЛАРРИ МИХАЭЛЬСЕНА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СТАРШИХ КЛАССАХ.....	307
Каржаубаев Д. М. ИНТЕГРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И РЕЗУЛЬТАТЫ.....	311
Киева А. К. ORIGAMI-STORIES НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНИХ КЛАССАХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ.....	315
Макарчук Я.И. НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА СЛОВ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ЧЕЛОВЕКА В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ.....	321
Сисенбаев О.Б. КОНЦЕПЦИЯ ВРЕМЕНИ В АНГЛИЙСКОЙ И РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: ОТРАЖЕНИЕ ВОСПРИЯТИЯ МИРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВРЕМЕНИ.....	326
Терещенко В.В. FEATURES OF MODERN EDUCATION IN KAZAKHSTAN.....	328
Токен А.Б. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОБЛЕМНЫХ СИТУАЦИИ КАК ВИДА УСТНОЙ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	331
Хагазбай Ұ.А. ОРАДУР-СЮР-ГЛАН.....	334
Цанцураева Л.И. КОНЦЕПТ "СВОЙ – ЧУЖОЙ" У РУССКИХ И АНГЛИЧАН.....	338
Іңкәш Н.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН ТҮЛҒАНЫ ДАМЫТУДАҒЫ РӨЛІ.....	345

ҚАЗІРГІ ДАМУ КЕЗЕҢІНДЕГІ ХИМИЯЛЫҚ-ФАРМАЦЕВТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ-МЕДИЦИНА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ХИМИКО-ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ И БИОЛОГИЧЕСКИХ НАУК НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ

Айтжанова Л.А. АНАТОМИЧЕСКОЕ СТРОЕНИЕ НАДЗЕМНЫХ ОРГАНОВ <i>IRIS SCARIOSA</i>	350
Абсадыкова А.Б., Камалбек Б., Жұмахмет З.Н. МИЯ ҚОЮ ЭКСТРАКТЫ НЕГІЗІНДЕ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН МҰЗКӘМПИТТЕР.....	354
Байрамова С.И., Голубков И.В., Ерлан Л.Е. ПУТЬ К СПАСЕНИЮ: ВОССТАНОВЛЕНИЕ ЧИСЛЕННОСТИ САЙГАКА (<i>SAIGA TATARICA</i>) В КАЗАХСТАНЕ.....	359
Баулова П.В. БОРЬБА С АНТИБИОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТЬЮ: СТРАТЕГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	364
Жубатханов Д.К. ВЛИЯНИЕ КРИОПРОТЕКТОРОВ НА ВСХОЖЕСТЬ СЕМЯН ПОДОРОЖНИКА ЛАНЦЕНТНОГО ПРИ КРИОКОНСЕРВАЦИИ.....	370
Кеңесбек.М.Н. БҰРЫШТЫ ЖАЛБЫЗ (<i>MENTHA PIPERITA L.</i>) ШИКІЗАТЫНАН ЭФИР МАЙЛАРЫН АЛУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӨЗІРЛЕУ.....	373
Куликова Ю.Ю., Белоусова Л.А., Шишкина Е.О., РЕЗУЛЬТАТ МОНИТОРИНГА ЗИМУЮЩИХ ВОДОПЛАВАЮЩИХ ПТИЦ НА ТЕРРИТОРИИ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	377
Оразгали А. СОВРЕМЕННЫЙ ДИЗАЙН АПТЕК.....	382
Тупицына Н.А., Челлер Н.А. МИФОЛОГИЯ НАРКОМАНИИ.....	386
Шайменова А.Е. ВЛИЯНИЕ ТАРЫ И УСЛОВИЙ РАЗМОРАЖИВАНИЯ НА ВСХОЖЕСТЬ СЕМЯН ЛАВАНДЫ УЗКОЛИСТНОЙ.....	389

**Жастар және қазіргі заманауи
әлемдегі мәселелер»**
*студенттер, магистранттар, докторанттар және жас ғалымдардың (халықаралық
қатысуымен) Республикалық
ғылыми-практикалық конференция материалдары*

**«Молодежь и глобальные
проблемы современности»**
*Материалы Республиканской научно-практической конференции
студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых
(с международным участием)*

*Мақалалар авторлық редакцияда басылды.
Мақала мазмұнына ұйымдастырушылар мен баспа бөлімі жауапты емес.
Статьи даны в авторской редакции.
Оргкомитет и редакция не несет ответственности содержание работ.*

Бас редакторы **Борамбаева М.Н.**
Редактор **Шешенбаева Ж.Р.**
Техникалық редактор **Картабаева.С.Х.**

Басуға 22.02.2024 қол қойылды. Пішімі 60x841/8. Көлемі 38,5 б.т.
Таралымы 150 дана. Өріп түрі «Times New Roman»

**«Болашақ-Баспа» редакциялық-баспа
бөлімінде басылып шығарылды
Қарағанды қ., Ерубеева көш., 14**